

Mikko Tamminen

LOANHEITOSTA VIIVYTYSTAISTELUUN

Kansallinen Kokoomus, Aamulehti, Maalaisliitto ja Urho Kekkonen 1954 - 1959

Suomen historian pro gradu –
tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Syyskuu 2013

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Mikko Tamminen	
Työn nimi – Title Loanheitoista viivytystaisteluun: Kansallinen Kokoomus, Aamulehti, Maalaisliitto ja Urho Kekkonen 1954 - 1959	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Pro gradu
Aika – Month and year Syyskuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 386
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tutkimuksessa käsitellään Kansallisen Kokoomuksen, <i>Aamulehden</i>, Maalaisliiton ja Urho Kekkosen suhteita vuosina 1954 – 1959. Ydinkysymys työssä on, kuinka eri osapuolten väliset suhteet muuttuivat tutkittavana ajankohtana. Mitkä seikat vaikuttivat tapahtuneisiin muutoksiin, mitä osapuolet tekivät niitä kehittääkseen, minkälaiseen tilaan ne jäivät tutkimusjakson päättyessä ja miltä niiden tulevaisuus näytti ennen kaikkea Kansallisen Kokoomuksen näkökulmasta? Tutkimuksessa haetaan vertailevilla ja useammalla lähdekriittisellä tutkimusmenetelmällä vastausta kysymykseen, kuinka kokoomuksen tamperelaisen äänenkannattajan suhtautuminen eri osapuoliin erosi muusta lehdistöstämme, eritoten kokoomuksen valtakunnallisesti tunnetuimmasta äänenkannattajasta <i>Uudesta Suomesta</i>? Työn alkupuolella käydään läpi myös joukko Kansallista Kokoomusta koskevia sisäisiä kysymyksiä: missä määrin iäkäs tasavallan presidentti J. K. Paasikivi oli tietoinen kokoomuksen presidenttiehdokasasettelusta v. 1956 presidentinvaalien alla? Miksi Lontoon suurlähettiläänä tuolloin työskennellyt Sakari Tuomioja suostui 1955 kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi ystäväänsä maalaisliiton Urho Kekkosta vastaan, kun hänen todelliset menestymismahdollisuudet näyttivät jo etukäteen rajallisilta? Mitä sellaisia presidentillisiä ominaisuuksia kokoomuslaiset olivat näkevinään Sakari Tuomiojassa, joita Urho Kekkosella – vaalien ennakkosuosikilla – ei heidän mielestään ollut. Tutkimus pyrkii myös vastaamaan kysymykseen, kuinka yhtenäinen Kansallinen Kokoomus oli suhtautumisessaan Urho Kekkoseen ja Maalaisliittoon aikana, jolloin puoluehajaannus nosti päätään maalaisliitossa, mutta ennen kaikkea sosiaalidemokraateissa. Työssä esiintyvien eri osapuolten keskinäisen suhteiden hahmottamisen selkeyttämiseksi esiintuodaan ne erilaiset tulkinnat, joita K.-A. Fagerholmin III hallituksen hajoamiseen johtaneesta nk. <i>yöpakkaskriisistä</i> heti sen päätyttyä tehtiin.</p> <p>Tutkimus pohjautuu ennen kaikkea Kansallisen Kokoomuksen tamperelaiseen äänenkannattajaan <i>Aamulehteen</i> v. 1954 – 1959. Aiheesta saatavan kokonaiskuvan monipuolistamiseksi työssä hyödynnetään Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen kokouspöytäkirjoja v. 1952 - 1959 sekä kokoomuksen hämeenlinnalaisen kansanedustaja Felix Seppälän päiväkirja-aineistoa v. 1956 – 1958.</p> <p>Tutkimus lähtee liikkeelle jo vuodesta 1952, jolloin Kansallisessa Kokoomuksessa käytiin ensimmäiset viralliset keskustelut neljän vuoden päästä pidettävistä seuraavista presidentinvaaleista. Pääasia puolueelle näytti olevan maalaisliittolaisen Urho Kekkosen presidenttiyden estäminen – keinoja kaihtamatta. Kun hänet kuitenkin tehtävään valittiin, oli kokoomuslaisilla pohdinnan paikka. Halu hallitusvastuuseen oli kova, mutta sen tiellä näyttivät olevan kerta toisensa jälkeen niin Maalaisliitto kuin Urho Kekkonenkin. Keskinäisiä suhteita yritettiin parantaa puolin ja toisin, mutta lopulliseen ratkaisuun ei ollut päästy edes huhtikuussa 1959, kun Kekkosen ensimmäinen presidenttikausi oli jo yli puolivälin.</p>	
Asiasanat – Keywords Urho Kekkonen, Kansallinen Kokoomus, Maalaisliitto, Aamulehti, Väinö Peltonen, narratiivinen analyysi.	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. JOHDANTO	4
1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET	6
1.3 TUTKIMUSKIRJALLISUUS (AIKAISEMPI TUTKIMUS)	7
1.4 ARKISTOLÄHTEET	10
1.5 TUTKIMUSMETODIT	12
2. MISTÄ LÖYTYISI SOPIVA EHDOKAS KEKKOSEN KUKISTAMISEKSI?	15
2.1 PUOLUEKOKOUS HALUAA TUOMIOJALLE VARASLÄHDÖN	17
2.2 KAMPANJA KÄYNNISTYY	22
2.3 VAALITAISTELUA PORKKALAN VARJOSSA	25
2.4 SEURAAVAKSI KARJALA?	30
KEKKOSTA VASTAAN TUOMIOJAN PUOLELLA	33
3. MAALAI SLIITON JA KEKKOSEN KIVIREKI KASVAA	35
3.1 "MISSÄÄN VAIHEESSA EN KEKKOSTA ÄÄNESTÄ"	40
3.2 PALJON PORUA ADRESSEISTA	43
MUSTAMAALAUSTA	50
4. KUKA VOITTIKAA N VALITSIJAMIESVAALIT?	51
4.1 VANHASSA VARA PAREMPI? – PAASIKIVI VEDETÄÄN MUKAAN	54
4.2 "PELKÄÄN PAHOIN PUOLUEEN KÄRSIVÄN TÄSTÄ"	56
4.3 AKTIVISOITUMISPYRKIMYSTÄ	64
4.4 "TUNTEITAKAAN EI VOI TÄYDELLISESTI SYRJÄYTTÄÄ"	71
EPÄVARMUUTTA TULEVAISUUDESTA	78
5. TALOUSPESSIMISMIÄ SEKÄ PUOLUSTUS- JA ULKOPOLITIIKKAA	82
5.1 VÄLIT MAALAI SLIITTOON KIRISTYVÄT	89
5.2 "KAIKISSA OLOSUHTEISSA SUOMALAI SEN DEMOKRATIAN PUOLESTA"	95
5.3 "PARLAMENTARISMIMME ON HEIKONTUNUT"	100
5.4 BULGANIN JA HRUSHTSHEV SUOMESSA – PALJON MELUA TYHJÄSTÄ?	106
ORASTAVAA TYYTYMÄTTÖMYYYTÄ	113
6. JUHLASTA ARKEEN	115
6.1 "REPIMINEN ON KORVATTAVA RAKENTAMISELLA"	121

6.2 OPTIMISMI JA PESSIMISMI VASTAKKAIN	125
6.3 VAALEIHIN VALMISTAUTUMINEN ALKAA.....	130
HALLITUSHALUT VOIMISTUVAT.....	137
7. PARLAMENTARISMIN KAIPUUTA.....	139
7.1 KUKA KAATOI HALLITUKSEN?	146
7.2 KOVENEVAA KIELENKÄYTTÖÄ – PUOLIN JA TOISIN	152
7.3 KAHDENLAISTA ILMAA.....	157
7.4 HELPOTUS VAI HÄTÄRATKAISU?	164
EPÄONNISTUNEITA YHTEYDENOTTOJA.....	171
8. UUSI VUOSI – UUSI TIE.....	175
8.1 VAALILIITTOYHTEISTYÖ JA SUPISTAMISOHJELMA KARIUTUVAT.....	177
8.2 KUKA KOSII JA KETÄ?.....	182
8.3 ENTISEEN TYYLIIN?.....	187
8.4 ULKOPOLIITTISTA NOKITTELUA	193
PAINHEET KASVAVAT	200
9. AJANPELUUTA SISÄ- JA ULKOPOLITIIKAN VARJOSSA.....	204
9.1 KOKO MAAN MURHENÄYTELMÄ?.....	207
9.2 YLIMENOKAUDEN MAKUA.....	212
9.3 YKSI ON JOUKOSTA POISSA	217
9.4 PINNAN ALLA KYTEE	226
9.5 PELOTTELUA JA VAKUUTTELUA	231
KRITIIKKI SAA UUDEN SÄVYN.....	243
10. LAAJAPOHJAISEN PUOLESTA.....	251
10.1 MAALAI SLIITTO HARAA VASTAAN	258
10.2 VASTUU PAINAA HETI?.....	267
10.3 TYYTYVÄISYYTTÄ HALLITUSVASTUUSTA.....	273
10.4 SILMUKKA KIRISTYY	281
10.5 EPÄVARMUUTTA KRIISIN LUONTEESTA.....	287
10.6 PALUU LÄHTÖRUUTUUN.....	300
HALLITUSOVET AUKEAVAT ENNEN SULKEUTUMISTAAN.....	310
11. VIHVIYTYSTAISTELUA?	327
11.1 SOUTAMISTA JA HUOPAAMISTA	337

11.2 VAROVAISTA TYYTYVÄISYYTTÄ.....	348
11.3 "KUN OLLAAN YSTÄVIÄ, NIIN KÄYTTÄYDYTÄÄN KUIN YSTÄVÄT"	354
11.4 VAIKENEMINEN – MYÖNTYMISEN MERKKI?.....	364
ISO KYSYMYS VAILLA VASTAUSTA	368
LÄHTEET	381

1. JOHDANTO

Ihmisten kiinnostus erilaisiin myytteihin juontaa juurensa aina antiikkiin saakka. Tutkijoiden mielenkiinto rajoittui 1800-luvun puoliväliin saakka vain ns. klassisiin myytteihin, jotka koostuivat pääasiassa Lähi-idän vanhojen kulttuurikansojen, kreikkalaisten ja roomalaisten mytologiasta. 1850-luvun jälkipuoliskolta lähtien tutkijakunnan mielenkiinto laajentui – kiitos folkloristiikan ja sosiaaliantropologian esiinmarssin – myös luonnonkansojen ns. primitiivisiin myytteihin.

Kokonaan omaa historiallista kerrostaan tällä alalla edustaa 1900-luvun *poliittisten myyttien* tutkimus. Ne kuuluvat kehittyneisiin yhteisöihin ja niitä esiintyy siellä, missä ihminen käyttää poliittista valtaa ja luo poliittisia symboleja. Poliittisille myyteille on tyypillistä niiden saama kertomuksellinen, *narratiivinen*, luonne sekä se, että ne liittyvät vain yhteisön tärkeinä pitämiin kohteisiin. Luonteenomaista niille on myös mm. liioittelevuus ja pitkä-ikäisyys. Yhteisön helliminä niitä on vaarallista tai vähintäänkin vaikeaa murtaa – jopa silloin, kun ne on osoitettu paikkansa pitämättömiksi. Muiden myyttien tapaan myös poliittinen myytti on omiaan herättämään voimakkaita tunteita – sekä puolesta että vastaan.¹

Urho Kekkonen, 15. helmikuuta 1956 niukkaakin niukemmin valittu maan kahdeksas tasavallan presidentti, täyttää kiistatta edellä esitetyt poliittisen myytin tunnusmerkit: vielä runsas neljännesvuosisata hänen kuolemansa jälkeenkin tämä maa tuntuu olevan vähintäänkin puolillaan ihmisiä, joilla on varmat ja selviksi kiteytyneet mielipiteet entisestä tasavallan päämiehestä ja hänen politiikastaan. Arkistojen avautuminen ja maailmanjärjestyksen totaalinen muuttuminen ovat äkkiseltään katsottuna vaikuttaneet meidän suomalaisten muodostamaan Kekkos-kuvaan suorastaan yllättävänkin vähän. Aivan uusimmassakin tutkimuksessa hänet nähdään mieheksi, joka presidenttiytensä myötä muuttui asemansa toki tiedostaneesta rennon veljellisestä kalamiehestä yksinäiseksi keisariksi. Koko Urho Kekkonen neljännesvuosisataista valtakautta sekä julkisissa raporteissa että valokuvissa yhdistävä tekijä on juuri hänen mytologisuutensa

¹ Mylly 1989, s. 153-154.

korostaminen – jopa huvittavuuteen asti, kunnes aika tasavallan päämiehenä syksyllä 1981 oli ohi.²

Ennätyksellisen pitkään, 25 vuotta valtion päämiehen tehtäviä hoitanut alkujaan maalaisliittolainen, mutta viimeistään 1970-luvulla koko kansan presidentiksi noussut Urho Kekkonen on monien muiden suomalaisten tapaan kiinnostanut minuakin – siitä huolimatta, että omakohtaisia selkeitä muistikuvia minulla ei hänestä ole – ”aina”. Opintojeni alusta lähtien on ollut selvää, että pro gradu –työni tulisi käsittelemään Urho Kekkosta – vain näkökulma oli tovin epäselvä. Oman haasteensa tässä suhteessa on tarjonnut se, että erilaista Kekkos-tutkimusta ilmestyy yhäkin käytännössä vuosittain. Välttääkseni syyllistymästä pelkään aiemman Urho Kekkosta koskevan tutkimuksen referointiin valitsin lyhyehkön pohdinnan jälkeen aiheekseni *Kansallisen Kokoomuksen ja Urho Kekkonen väliset suhteet*. Tämäkään aihe ei näkökulmana tietysti enää ole koskematon, muttei sitä voi myöskään millään muotoa luonnehtia läpeensä tutkituksi niin kuin monia muita jo tähän mennessä tutkittuja Kekkos-aiheita – etenkin, kun olen pyrkinyt työlläni tekemään selvän pesäeron aihetta käsitelleisiin poliittisiin elämänkertoihin ja eri puolueiden puoluehistorioihin.

Vaikka tämän pro gradun alkuperäinen tarkoitus oli nimenomaan keskittyä Kansallisen Kokoomuksen ja Urho Kekkonen kahdenvälisiin suhteisiin, sangen nopeasti työn aloittamisen jälkeen kävi selväksi, että kattavan kokonaiskuvan saaminen asiasta edellytti Kekkonen entisen taustapuolueen maalaisliiton mukana kuljettamista. Erityisen perustelluksi tämä tuli hänen presidentiksi valintansa jälkeen. Uusi presidentti näytti jo aiemmin omaksutun tavan mukaan nousevan kaiken arvostelun yläpuolelle. Kokoomuksen suhtautuminen häneen onkin näin ollen peilattavissa parhaiten sen kautta, kuinka puolue suhtautui hänen entiseen puolueeseensa ja sen näkyvimpiin poliitikkoihin. Työssä lähdetään liikkeelle jo hyvissä ajoin ennen h-hetkeä käynnistyneestä v. 1956 presidentinvaalikampanjoinnista, joka jälkikäteenkin arvioiden muodostui Suomen oloissa poikkeuksellisen repiväksi ja päädytään tammikuuhun 1959, jolloin Urho Kekkonen ja neuvostojohtaja Nikita Hrushtshev tapasivat toisensa silloisessa Leningradissa nk. yöpakkaskriisin jälkiselvittelyissä.

² Kuronen 2011, s. 42-108.

1.2 TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tarkasteltaessa *Kansallisen Kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisiä suhteita*, ydinkysymys tietysti kuuluu, mitkä tekijät olivat vaikuttamassa siihen, että 15.2.1956 – eduskuntatalossa suoritetussa presidentin valitsijamiesvaalin ratkaisevassa kolmannessa äänestyksessä – kokoomuslaiset olivat *lähtökohtaisesti* valmiit tukemaan vastaehdokasta, sosiaalidemokraattien K. A. Fagerholmia. Vastaus tähän kysymykseen on löydettävissä Urho Kekkosen poliittisen uran käynnistäneeltä 1930-luvulta, jolloin hän Kyösti Kallion IV hallituksen sisäministerinä oli avainhenkilö Lapuanliikkeen lakkauttamista koskeneissa päätöksissä, samaten kuin hänen sotienjälkeinen toimintansa oikeusministerinä ”Paasikiven työrukkasena” ns. sotasyllisyyskysymyksessä, jonka lopullinen ratkaisu näytti olevan erityisen vaikea nieltäväksi juuri kokoomuslaisten keskuudessa.³ Se lujitti Suomessa kommunistien vastustajien rivejä. Heidän oli vaikea hyväksyä pohjoismaiselle oikeuskäsitykselle tuntematonta taannehtivaa lainsäädäntöä. Tämä koski myös Paasikiveä, joka harasi sotasyllisyyskysymyksessä vastaan viimeiseen saakka ”vuorenkorkeisten” tunnontuskien puristuksessa.⁴ Ainakin ennen v. 1956 alkanutta presidenttiyttä Urho Kekkonen näytti olevan puolueelle sen pääkysymyksessä, kommunismin vastaisessa taitelussa, varsin pitkäkestoinen maalitaulu. Vääjäämättä se löi vielä myöhemminkin leimansa osapuolten keskinäisiin suhteisiin ja osansa siitä sai myös maalaisliitto.

Kokoomuksen suhtautumisen oltua Urho Kekkoseen ennen ensimmäistä kuusivuotiskautta hyvinkin kielteinen herää kysymys, muuttuivatko välit – ja jos, niin miten hänen tultua valituksi tasavallan presidentiksi. Entä erosiko tamperelaisen *Aamulehden* suhtautuminen Urho Kekkoseen ja maalaisliittoon muusta lehdistöstä, eritoten Kansallisen Kokoomuksen valtakunnallisesti tunnetuimmasta äänenkannattajasta *Uudesta Suomesta*? Selvittämisen arvoista on niin ikään se, mikä vaikutus noihin suhteisiin mahdollisesti oli tuonaikaisilla merkittävillä sisä- ja ulkopoliittisilla tapahtumilla, jollaisiksi jälkimmäisten osalta voidaan luonnehtia niin neuvostojohtajien Nikita Hrushtshevin ja Nikolai Bulganinin Suomen vierailu kesällä 1957 kuin jo aiemmin tapahtunut ja verisen päätöksen loppuvuodesta 1956

³ Polvinen 1999, s. 185-186.

⁴ Lehtinen 2013, s. 29. *Kanava* 5/2013.

neuvostojoukkojen toimesta saanut Unkarin kansannousukin. Vähintäänkin sanomalehdistössä nämä tapahtumat noteerattiin meillä näyttävästi.

Tässä työssä esitetään paitsi Urho Kekkoseen liittyviä, myös Kansallista Kokoomusta koskevia sisäisiä kysymyksiä, etenkin v. 1956 presidentinvaaleihin valmistauduttaessa, mutta myös sen jälkeen: missä määrin iäkäs tasavallan presidentti J. K. Paasikivi oli tietoinen ennen vaaleja tapahtuneesta kokoomuksen presidenttiehdokasasettelusta? Miksi Lontoossa suurlähettiläänä työskennellyt Sakari Tuomioja suostui v. 1955 kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi Urho Kekkosta vastaan, kun menestymismahdollisuudet lopullisessa vaalissa näyttivät jo etukäteen rajallisilta? Mitä sellaisia presidentillisiä ominaisuuksia kokoomuslaiset olivat näkevinään Sakari Tuomiojassa, joita Urho Kekkosella ei heidän mielestään ollut? Kuinka yhtenäinen kokoomus oli suhtautumisessaan Urho Kekkoseen ja maalaisliittoon aikana, jolloin puoluehajanaisuus nosti päätään maalaisliitossa, mutta ennen kaikkea sosiaalidemokraateissa?

Tarkoitus on myös selvittää, missä määrin kokoomus, Urho Kekkonen ja maalaisliitto yrittävät parantaa välejänsä v. 1954 – 1959. Osapuolten keskinäisten suhteiden selvittämisen kannalta olennaista jatkoakin ajatellen on hahmottaa ne erilaiset tulkinnot, joita K.-A. Fagerholmin III hallituksen hajoamiseen johtaneesta nk. *yöpakkaskriisistä* tehtiin.

1.3 TUTKIMUSKIRJALLISUUS (AIKAISEMPI TUTKIMUS)

Kansallisen Kokoomuksen ja Urho Kekkonen väliset suhteet ovat poliittista lähihistoriaa. Sitä koskevaa tutkimusta kritisoidaan alinomaa siitä, että tutkijan ajallinen etäisyys tutkimuskohteeseensa on liian lyhyt. Yleisimpinä ongelmina pidetään monitahoisen lähestymisen ja omien näkemysten poissulkemisen vaikeutta. Urho Kekkosta koskeva historiantutkimus on vuodesta toiseen joutunut vastaamaan näihin syytöksiin. Jos jotain varmaa Urho Kekkosta koskevasta historiantutkimuksesta nyt ylipäätään voidaan sanoa, on se se, että aiheesta tehtävässä tutkimuksessa on mahdotonta sivuuttaa Juhani Suomen jo tekemää työtä. Kahdeksanosainen Kekkos-elämäkertasarja yhdessä neliosaisen päiväkirjasarjan kanssa muodostaa kaikelle tulevaisuudenkin Kekkos-tutkimukselle vankan tukijalan.

Juhani Suomen ohella parhaiten tunnettu Kekkos-tutkija Hannu Rautkallio on pyrkinyt omista tutkimuksissaan, Suomesta poiketen, osoittamaan Urho Kekkonen ja Neuvostoliiton demonisen yhteispelin, ”agenda Suomen”. Viime vuosina hänen roolinsa näyttää periytyneen Lasse Lehtiselle, joka omista tutkimuksissaan on keskittynyt ennen kaikkea Väinö Tannerin rehabilitointiin. Selvästi havaittava tutkimuksellinen polarisaatio selittyy osaltaan erilaisilla lähdeaineistoilla: siinä, missä Juhani Suomi hyödynsi Urho Kekkonen arkistoa Orimattilassa, keräsi Hannu Rautkallio omat lähteensä tuolloin vastikään kaatuneen Neuvostoliiton pääasiassa Moskovassa sijanneista arkistoista. Akateeminen arena oli pitkään muille Kekkos-tutkijoille ahdas, poikkeuksina Ari Uino⁵ ja Kimmo Rentola⁶. Ensiksi mainittu teki oman väitöskirjansa nuoresta Urho Kekkosesta jo 1980-luvun puolivälissä.⁷ Sittemmin tahti on tiivistynyt: Urho Kekosta ja hänen politiikkaansa käsittelevän väitöskirjan ovat julkaisseet ainakin Jukka Seppinen⁸, Pekka Niiranen⁹, Lasse Lehtinen¹⁰, Tuomas Lohi¹¹, Erkki Teräväinen¹², Aappo Kähönen¹³, Esa Seppänen¹⁴ ja Timo J. Tuikka¹⁵. Kansallisen Kokoomuksen näkökulmaa Urho Kekkoseseen ovat puolestaan vähintäänkin sivunneet sekä Jukka Koivisto¹⁶, Petri Nummivuori¹⁷ että Jyrki Jokinen.¹⁸ Uudemmissa Kekkos-

⁵ Uino, Ari: Nuori Urho Kekkonen. Poliittisen ja yhteiskunnallisen kasvun vuodet (1900 – 1936). Kirjayhtymä. Jyväskylä 1985.

⁶ Rentola, Kimmo: Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937 – 1945. WSOY. 1994.

⁷ Niiranen 2000, s.12.

⁸ Seppinen, Jukka: Suomen EFTA-ratkaisu yöpakkasten ja noottikriisin välissä. SHS. Saarijärvi 1997.

⁹ Niiranen, Pekka: Kekkonen ja kirkko. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon suhteet vuosina 1956 – 1981. Kirjapaja. Jyväskylä 2000.

¹⁰ Lehtinen, Lasse: Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkonen suhteet 1944 – 1981. WSOY. Juva 2002. Lehtisen väitöskirjasta, sen olemattomana pidetystä alkuperäislähteistöstä keskusteltiin julkisuudessa poikkeuksellisen pitkään ja hartaasti.

¹¹ Lohi, Tuomas: Totu sitä sallimahan, mik´ ei parkuen parane. Suomen johtavan sanomalehdistön suhtautuminen Urho Kekkoseseen 1944 – 1956. Oulun yliopisto. Oulu 2003. Lohen väitös sai aikanaan huomiota julkisuudessa ennen kaikkea siksi, että hän oli väitellessään Suomen kaikkien aikojen nuorin historiasta väitellyt tohtori, vain 23-vuotias. Häntä ennen titteliä piti hallussaan v. 1932 väitellyt – tuolloin 25-vuotias – Eino Jutikkala.

¹² Teräväinen, Erkki: Lavastettu rinnakkaiselo. Suomen ulkopoliitiikka johtavassa länsisaksalaislehdissä. SKS. Helsinki 2003.

¹³ Kähönen, Aappo: The Soviet Union, Finland and the Cold War. The Finnish Card in the Soviet Foreign Policy 1956 – 1959. 2006.

¹⁴ Seppänen, Esa: Idänsuhteiden kolmiodraama. Kekkonen – Breznev – Kosygin 1960 – 1980. Yliopistopaino. Helsinki 2007.

¹⁵ Tuikka, Timo J.: Kekkonen konstit. Urho Kekkonen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933 – 1981. Jyväskylä University Printing House. Jyväskylä 2007.

¹⁶ Koivisto, Jukka: Etulinjasta Etelärantaan. Päiviö Hetemäen poliittinen toiminta vuoteen 1962. Kauniainen 2005.

tulkinnoista maininnan arvoinen on myös Henrik Meinanderin v. 2010 julkaistu esseekokoelma *Kekkografia*.¹⁹

Paitsi väitöskirjoja, nyt asettamaani päätutkimuskysymystä sangen lähellä olevia opinnäytetöitä on ilmestynyt vuosien saatossa eri yliopistoissa useampiakin. Jukka Voutilainen²⁰ on työssään tarkastellut eri puoluelehtien kirjoittelua noottikriisistä 1961 – 1962. Näin ollen hän tulee tässä yhteydessä sivunneeksi myös kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisiä suhteita – olkoonkin, että tarkasti ottaen hänen työnsä aikarajaus on nyt käsillä olevan työn ulkopuolelta. Samat sanat pätevät myös Jukka Koiviston²¹, Minna Ala-Juuselan²² ja Nina Korhosen²³ aikoinaan tekemiin opinnäytteisiin.

Kansallisen Kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisten suhteiden kehittymisestä hänen sittemmin ennätysellisen pitkäksi muodostuneella presidenttikaudellaan ei ole – ainakaan toistaiseksi – kirjoitettu mitään systemaattisen läpivalaisevaa tutkimusta. Aihetta on kuitenkin vähintäänkin vahvasti sivuttu edellä mainittujen väitöskirjojen ja opinnäytetöiden ohella myös Vesa Varesen johdolla viime vuosina julkaistussa toistaiseksi kaksiosaiseksi ehtineessä Kansallisen Kokoomuspuolueen historiassa.²⁴ Teemaa on ruodittu myös sekä aikalais-²⁵ että muistelmakirjallisuudessa²⁶.

¹⁷ Nummivuori, Petri: Nuori Konservatiivi. Tuure Junnila ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1956. Kuopio 2006. Väitöskirjansa julkaisemisen jälkeen Nummivuori on osaltaan jatkanut teeman käsittelyä vuonna 2009 julkaistussa Tuure Junnilan elämäkerrassa, johon tässäkin työssä vielä myöhemmin palattaneen.

¹⁸ Jokinen, Jyrki: Löyhästä vaaliorganisaatiosta kiinteäksi puoluejärjestöksi. Kansallisen Kokoomuksen järjestötoiminta ja vaalikampanjat vuosina 1944 – 1979. Turun yliopiston julkaisuja. Turku 2011.

¹⁹ Meinander, Henrik: *Kekkografia*. Siltala. Jelgava Printing House, Latvia 2010.

²⁰ Voutilainen, Jukka: Noottikriisi Suomen puoluelehdissä. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto, historia. Jyväskylä 1978.

²¹ Koivisto, Jukka: Kokoomus ja poikkeuslaki. Miten Kansallinen Kokoomus päätyi tukemaan presidentti Urho Kekkosen toimikauden jatkamista poikkeuslailla tammikuussa 1973. Pro gradu. Helsingin yliopisto, poliittinen historia. Helsinki 1984.

²² Ala-Juusela, Minna: Noottikriisi. Idänsuhteiden yöpakkasten vai kylmän sodan heijastuma. Pro gradu. Turun yliopisto, poliittinen historia. Turku 1990.

²³ Korhonen, Nina: Uuden Suomen suhtautuminen Urho Kekkoseen presidentinvaaleissa 1950, 1956 ja 1962. Pro gradu. Helsingin yliopisto, poliittinen historia. Helsinki 1993.

²⁴ Vares, Vesa ja Uino, Ari: Suomalaiskansallinen kokoomus. Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1929 – 1944. Edita Publishing 2007 sekä Kaukiainen-Leino, Pirkko ja Vares, Vesa: Kansallisen kokoomuspuolueen historia 1944 – 1966. Edita Publishing 2008. Tutustuessaan syksyllä 2004 nyt käsiteltävään aiheeseen kokoomusta jo tuolloin ahkerasti tutkinut Vares kannusti tämän tekijää sanomalla, että ”tutkimuksellista elintilaa” tästä aiheesta kyllä löytyy jatkossakin. Kirje tekijälle 14.10.2004.

²⁵ Junnila 1962, s. 41-45 ja Korjus 1968, s. 99 ja Holkeri 1970, s. 27-28.

Kokoomuksen Paasikiven – Kekkonen linjalle lopullisesti ohjannut puheenjohtaja Harri Holkeri on käsitellyt aihetta muistelmien²⁷ lisäksi myös parissa tv-haastattelussa.²⁸ Näen myös nämä lähteet mainitsemisen arvoisina – siitäkkin huolimatta, että aikalaiskirjallisuutta, muistelmia ja haastatteluja ei perinteisesti arvosteta historioitsijoiden piirissä kovin korkealle. Syy on yksinkertainen: muistelmissa muistelijat harjoittaa aina tietynlaista valintaa pyrkien kertomaan kulloinkin esillä olevat asiat omalta kannaltaan parhain päin. Ei ihme, että historiantutkijat pyrkivätkin muistelmien avulla selvittämään historiallisten toimijoiden muistelua ja yleensä sitä, miten he tulkitsevat menneisyyden tapahtumia sen sijaan, että pyrkisivät niiden avulla ratkaisemaan sen, mikä on historiallinen totuus.²⁹

1.4 ARKISTOLÄHTEET

Eräänä oleellisimpana lähtökohdana kokoomuksen ja Urho Kekkonen suhteiden tutkimuksessa on puolueen ns. virallisen mielipiteen selvittäminen ja se edellyttää luonnollisesti viralliseen puolueaineistoon perehtymistä. Tätä lähderyhmää tässä työssä edustavat kokoomuksen puoluehallituksen kokousten pöytäkirjat ajanjaksolta 11.1.1952 – 15.4.1959. Niiden anti on luonnehdittavissa monenkirjavaksi. Siinä missä vuoden 1956 presidentinvaaleista löytyy jälkiä jo alkuvuodesta 1952 lähtien, vuoden 1958 yöpakkaskriisi ja sen saama loppuratkaisu ei näytä jättäneen sinne itsestään minkäänlaista merkintää.

Osittain tästä syystä olen ollut pakotettu kokoomuslaisen näkökulman esiin saamiseksi tutustumaan Felix Seppälän päiväkirja-aineistoon. Kokoomuksen kansanedustajana vuosina 1945 – 1958 ja eduskuntaryhmän puheenjohtajana 1954 – 1956 toimineen Seppälän päiväkirjoissa voi sanoa olevan tutkimuksellisessa mielessä samoja ongelmia kuin puoluehallitusmateriaalissakin. Päiväkirjanpito ei etenkin 1950-luvun alkuvuosina näytä olleen mikään Felix Seppälän vakioharrastus; paitsi, että merkinnät

²⁶ Saukkonen 1973, s. 304-331, Karjalainen ja Tarkka 1989, s. 123-126 ja Virolainen 2000, s. 237-238.

²⁷ Lehtilä 2001, s. 83-84 ja 244.

²⁸ Haastattelut ohjelmissa ”Punainen lanka”, esitys YLE TV2, 22.5.2001 ja ”Itse asiassa kuultuna Harri Holkeri: valtioneuvos ja rauhantekijä”, esitys YLE TV1, 23.8.2011 (uusinta).

²⁹ Eskola ja Peltonen 1997, s. 10.

ovat satunnaisia, ne pitävät sisällään sängen usein tutkimusteemani kannalta aivan toisarvoisia asioita. Oma merkityksensä tämän työn kannalta on tietysti myös sillä, että Seppälä luopui kansanedustajan tehtävistä oma-aloitteisesti eikä näin ollen osallistunut enää vuoden 1958 vaaleihin. On luonnollista, mutta työni kannalta harmillista, että hänen päiväkirjansa poliittiset merkinnät vähenivät tuon jälkeen lähes olemattomiin – samalla, kun päiväkirjanpito näyttää muuttuneen vielä aiempaakin epäsäännöllisemmäksi. Elämäkerrallisen aineiston päiväkirjoihin on syytä suhtautua historiantutkimuksen lähdeaineistona samaan tapaan kuin jo edellä esille tulleisiin muistelmakirjallisuuteen ja haastatteluihin.³⁰

Kuten jo edellä on käynyt ilmi, kokoomuksen ja Urho Kekkosen suhteita ollaan tähänastisessa tutkimuksessa tarkasteltu lähinnä sanomalehtiaineistoon tukeutuen. Tämäkään työ ei tee siinä mielessä tee poikkeusta edeltäjiinsä, mutta puolueen pää-äänenkannattaja *Uuden Suomen* sijaan minä tukeudun *Aamulehteen*, joka tähänastisessa tätä aihetta käsittelevässä tutkimuksessa näyttää jääneen huomiosta auttamatta ensiksi mainitun jalkoihin. Tamperelaislehti antaa panoksensa tähän työhön niin faktatiedon tarjoajana, kommentoijana, propagandistina ja tietyiltä osin analysoijanakin. Olen kiinnittänyt erityistä huomiota siinä julkaistuihin pääkirjoituksiin ja pakinoihin – varsinaisia artikkeleita, yleisönosastokirjoituksia ja *Muut lehdet* –palstaa kuitenkin unohtamatta. Ne kaikki yhdessä heijastanevat osaltaan myös kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisten suhteiden kehittymistä. Toisaalta pääkirjoitusten institutionaalinen luonne yhdistettynä niiden anonyymiyteen eli nimettömyyteen – tässä työssä toki muutamaa yksittäistä poikkeusta lukuun ottamatta – mahdollistaa lehden kannan legitiimin tarkastelun vielä muitakin sisältöluokkia uskottavammin.³¹ Vuoden 1956 presidentinvaalikamppailulle hyvinkin vahvan leimansa antaneeseen anti-kekkoslaiseen kampanjaan haen lisävalaistusta puolestaan oman aikansa ns. keltaista lehdistöä edustaneen *Sensaatio Uutisten* yksittäisten numeroitten tarkastelulla.

³⁰ Leskelä-Kärki 2009: ”Kirjeiden kulttuurihistoriaa ja tulkinnan ongelmia”. <http://www.enorssi.fi/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kirjeiden-kulttuurihistoriaa-ja-tulkinnan-ongelmia-maarit-leskela-karki/>, luettu 4.9.2011.

³¹ Hemánus 1975, s. 36.

1.5 TUTKIMUSMETODIT

Kenellekään tuskin on epäselvää, etteikö kokoomuksen ja Urho Kekkosen välisten suhteiden tutkiminen edustaisi historiankirjoituksen kaikkein vanhinta, keskeisintä ja harrastetuinta alaa, poliittista historiaa. Tämän työn päähenkilön Urho Kekkosen tapaan poliittisen historian koulukunta on ollut omiaan herättämään ihmisissä intohimoa: usein se on ymmärretty politisoiduksi, vallanpitäjiä lähellä olevaksi tieteenalaksi, joka selittänee menneisyyttä heille parhain päin.³² Onpa joku luonnehtinut sitä joskus myös teoriavihamieliseksi tieteenalaksi, jolle on leimallista mm. yksilökeskeisyys, arvorelativismi ja pelkkä tapahtumahistorian kuvaus. Toiset ovat taas muistuttaneet, että lehdistöhistoriallisessa tutkimuksessa, mitä tämäkin työ aiheen poliittisuudesta huolimatta mitä suurimmassa määrin edustaa, metodiset lähtökohdat eivät poikkea aate-, puolue- tai joukkoliikkeiden historian tutkimuksesta: oleellista on asettaa tutkimus osaksi yhteiskunnan yleistä poliittista, taloudellista, aate- tai kulttuurikehitystä.³³

Yksi poliittiselle historialle leimaa-antava piirre on sen tukeutuminen sangen usein kvalitatiivisiin tutkimusmenetelmiin, jotka puolestaan pitävät sisällään *diskurssianalyttisen tutkimusotteen*. Tunnusomaista sille on kielenkäytön mikrotason ja kulloisenkin tilanteen makrotason analyysin yhdistäminen. Kyseessä ei ole yhtenäinen, vakiintunut tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin lähestymistapa, jossa on lukuisia eri traditioita ja painopisteitä. Diskurssianalyysi tutkii kielen käyttöä ja – painopisteestä riippuen – siihen liittyviä konteksteja, toimintaa, funktioita ja merkityksen tuottamisen tapoja. Kielenkäyttö ymmärretään teoksi, jolla on seurauksia. Huomiota kiinnitetään ennen kaikkea siihen, miten kielellä ilmaistaan asioita ja miten asioita ja ilmiöitä tuotetaan.³⁴ Tehtyjen tulkintojen perusteltavuus perustuu ennen kaikkea uurastukseen lähteiden parissa: kulloisestakin aineistosta tutkijan on pyrittävä löytämään ihmettelyn aiheita: ristiriitaisia jännitteitä, urautumista ja hienosäätöä.³⁵ *Hermeneuttinen analyysi* puolestaan mahdollistaa lähteiden tulkittamisen *hermeneuttisessa kehässä*: tekstejä pyritään ymmärtämään suhteuttamalla osat kokonaisuuteen ja kokonaisuus osiin. Kuten

³² Nevakivi, Hentilä ja Haataja 1993, s. 11.

³³ Ibid., s. 171-173.

³⁴ Anita Saaranen-Kauppinen ja Anna Puusniekka 2006: ”Diskurssianalyysi”. http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_1.html, luettu 15.5.2013.

³⁵ Jokinen, Juhila ja Suominen 2004, s. 13.

suurin osa historiantutkimuksesta, myös tämä työ on tutkimuskysymyksillä arvioiden varsin kontekstipainotteista. Tehdessäni johtopäätöksiä valitusta lähdeaineistosta joudun nojautumaan aiempaan tietämykseeni asettamistani tutkimuskysymyksistä: yksityiskohtien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuksien tulkintaan. Tämä mikro- ja makrotasolla vuorottelu on kontekstialisen tietämyksen hyväksikäyttöä merkitysten muodostamisessa. Se on läheisessä yhteydessä *hermeneuttisella kehällä* tapahtuvan päättelyn kanssa.³⁶

Tämä opinnäytetyö edustaa selkeästi lehdistöön sekä pöytäkirja- ja päiväkirja-aineistoon tukeutuessaan poliittista tapahtumakerrontaa. Näin ollen *narratiivisen analyysin* hyödyntäminen, jonka perimmäisenä tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohteensa kerronnallinen rakenne, on varsin perusteltua – etenkin, kun käytetyistä lähteistä ydin- ja tyyppikertomuksia muodostamalla on ollut mahdollista osoittaa niitä yleisiä ajattelu- ja toimintatapoja, merkityksiä ja asenteita, joita kertomuksen kohteena oleviin asioihin liittyy. Käyttökelpoisuudestaan huolimatta tähänkin analysointitapaan liittyy omat ongelmansa. Ensinnäkin kertomuksen mallit eri tieteenaloilla eroavat huomattavasti toisistaan. Historioitsijat ovat usein vastustaneet toisten suosimaa ajatusta kertomuksen elämisestä. He tutkivat sitä, mitä maailmassa tapahtuu ihmisten välillä. Sattuma, kilpailu, törmäykset sekä lukuisat erilaiset kerronnalliset jäsennykset tuottavat varsin arvaamattomia tuloksia. Näin ollen ”maailma”, ”historia” tai ”Suomi” eivät ole mikään kehkeytyvä kertomus, jotka on käytetyistä lähteistä löydetty ja kirjattu tutkimuksiin. Historian tutkimuksessa tutkija punnitsee dokumentteja ja selityksiä, jonka jälkeen hän kirjoittaa uskottavimman mahdollisen kokonaisuuden.³⁷

Narratiivinen analyysi on tutkimusmetodina haastava myös sen vuoksi, että se ei ole mikään tutkijan käytössä oleva ”yhtenäinen paketti”, vaikka siitä on esimerkiksi kirjoitettu monia kirjoja. Toisaalta se on myös tämän metodin vahvuus, että lähteitä on mahdollista analysoida monipuolisesti. Käytyäni vuosien 1954 – 1959 *Aamulehdet*, mutta erityisesti pääkirjoitukset, kolumnit ja tuohon aikaan varsin kattavan *Muut Lehdet*

³⁶ Lehtonen 2004, s. 166-177.

³⁷ Matti Hyvärinen 2006: ”Kerronnallinen tutkimus”. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf, luettu 15.8.2013.

–palstan sekä Kansallisen Kokoomuksen puoluehallituksen pöytäkirjat – Felix Seppälän päiväkirjaa toki unohtamatta – rohkenen sanoa turvautuneeni tässä opinnäytteessä sekä *kokonaishahmon luentaan* (lajityypin näkökulma) että *kertomuksen yksityiskohtien analyysiin*.³⁸ Molempiin niistä vaikutuksensa on antanut *odotusanalyysi*, jonka johtajatuksena on, että odotuksen käsite jäsentää *kertomusta*. Siinä lukija (tutkija) suhteuttaa kaiken lukemansa odotuksiinsa: siihen, miten tarinat yleensä etenevät, siihen mitä hän on päätellyt henkilöistä, juonesta ja kertojasta tähän mennessä. Kertomus ei voi yllättää, ellei lukija (tutkija) odota jotakin. Tämä pitää sisällään kertomisen paradoksin: jos kaikki tapahtuu täysin odotetulla tavalla, ei ole mitään kerrottavaa. *Kertomus* käsittelee aina odottamatonta ja kertojat (tutkijat) pohtivat näitä odotuksia kaiken aikaa. Tämä analyysitapa mahdollistaa tulkinnan entistä tarkemman dokumentoinnin. Se on myös luonteva keino varmistaa riittävän yksityiskohtainen keskustelu kulloinkin käytetyn aineiston kanssa. Odotuksen käsite avaa tulkintaa kohti toiminnan poliittista ulottuvuutta. Odotusten rekisteröinti ja niiden täyttäminen tai hylkääminen ovat tietysti poliittisen toiminnan ydinaluetta. *Odotusanalyysi* puoltaa lähestymistapana tässä opinnäytteessä paikkaansa, koska kyseessä on lukutapa, jonka avulla *kertomusta* ja kerrottua toimintaa on mahdollista tarkastella poliittisuuden näkökulmasta.³⁹

³⁸ Ibid.

³⁹ Matti Hyvärinen 2006: ”Kerronnallinen tutkimus”. http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf, luettu 15.8.2013 ja Hyvärinen 1994, s. 63.

2. MISTÄ LÖYTYISI SOPIVA EHDOKAS KEKKOSEN KUKISTAMISEKSI?

Vuoden 1956 presidentinvaalin lähestyessä ja puolueiden pohtiessa omia ehdokasnäkymiään pidettiin poliittisissa piireissä joka tapauksessa selviönä, että korkean iän saavuttanut tasavallan presidentti J. K. Paasikivi ei enää tulisi ehdokasasettelussa kysymykseen. Näin, vaikka hänet sittemmin varsinaisessa vaalitulaisuudessa 15. helmikuuta 1956 vedettiin kamppailuun mukaan.⁴⁰ Kulissien takaisen presidenttipelin, joka heijastui taisteluna hallituksesta ja sen politiikasta, voidaan sanoa käynnistyneen jo joulukuussa 1952, pian Paasikiven saaman vakavan sydänkohtauksen jälkeen. Itse asiassa poliittisissa piireissä pidettiin siitä lähtien selviönä, että iäkäs tasavallan presidentti ei jaksaisi hoitaa tehtäviään edes toimikautensa loppuun, maaliskuun 1956 alkuun, saakka.⁴¹

Kysymys J. K. Paasikiven seuraajasta askarrutti luonnollisesti eniten hänen omaa puoluettaan, Kansallista Kokoomusta. Tammikuussa 1952, siis lähes vuotta ennen edellä mainittua Paasikiven saamaa sydänkohtausta, puoluesihteerin Niilo Honkala piti puoluehallituksen kokouksessa alustuksen synnyttääkseen keskustelua alustavista toimenpiteistä seuraavia presidentinvaaleja ajatellen. Honkala näki kysymyksen seuraavasta tasavallan presidentistä siinä määrin vaikeaksi, että asian käsittely oli syytä aloittaa hyvissä ajoin. Kokoomuksen puoluesihteerin arvion mukaan Suomen julkisessa elämässä oli tuolloin lähinnä kaksi henkilöä, jotka yleisessä tietoisuudessa kilpailivat Paasikiveltä pian vapautuvasta valtion päämiehen paikasta: Urho Kekkonen ja K-A. Fagerholm. Näistä jälkimmäisen Honkala näki saavuttaneen kansansuosiota laajalti myös oman puolueensa sosiaalidemokraattien ulkopuolelta, kun taas ensiksi mainittu nautti luottamusta ainoastaan omiensa, maalaisliittolaisten, keskuudessa, eikä sekään ollut jakamatonta. Tässä yhteydessä Honkala muistutti, kuinka vuoden 1950 presidentin valitsijamiesvaaleissa maalaisliitto oli menettänyt peräti 32,5% äänimäärästään edellisiin valtiollisiin vaaleihin nähden Urho Kekkonen oltua puolueensa ehdokkaana.⁴² Honkalan

⁴⁰ Fagerholm 1977, s. 261.

⁴¹ Polvinen 2003, s. 162-163.

⁴² Vuoden 1948 eduskuntavaaleissa maalaisliitto sai 455 635 ääntä, joka oli 24,24% annetuista äänistä. Vuoden 1950 valitsijamiesvaalissa Urho Kekkonen vaaliliitto keräsi 309 060 ääntä. Prosentteissa mitaten

mielestä kokoomuksen oli löydettävä tuleviin presidentinvaaleihin välttämättä oma, vakavasti otettava ehdokas. Puolueensa ilmoittautumista Urho Kekkosen presidenttiehdokkuuden taakse hän piti mahdottomana.⁴³

Alustaessaan kysymystä kokoomuksen tulevasta presidenttiehdokkaasta Niilo Honkala peräänkuulutti sellaisen henkilön löytämistä, jonka taakse porvarilliset pikkupuolueet – ruotsalaiset, kansanpuolue ja kokoomus – voisivat kaikki yhdessä ryhmittä. Hän arveli yhteisen ehdokkaan tämänkaltaisen yhteistyön avulla olevan mahdollista saada viedyksi ratkaisevaan kolmanteen äänestykseen Urho Kekkosta vastaan. Tässä tilanteessa hän uskoi myös sosiaalidemokraattien asettuvan tämän ehdokkaan kannalle, joka näin ollen ilmeisesti tulisi valituksi. Siinä määrin vaikeana yhteisen ehdokkaan löytämistä Honkala piti, että hän halusi jo tässä vaiheessa puolueeltaan nopeaa yhteydenottoa sekä kansanpuolueen että ruotsalaisten johtomiehiin päin.⁴⁴

Alustuksen jälkeen puoluehallituksen jäsenten käymässä keskustelussa puoluesihteeriksi sai tukea esittämilleen näkemyksille. *Uuden Suomen* päätoimittaja Lauri Aho tähdensi omassa puheenvuorossaan, ettei kokoomus saanut mennä tuleviin vaaleihin valmistautumattomana. Ehdokkaaksi sopivaa henkilöä oli hänen mielestään haettava ennakkoluulottomasti. Aho sanoi myös olevansa varma, että kokoomus sellaisen löytäisi. Tuure Junnila näki ehdottoman tärkeänä porvarillisen presidentin valitsemisen – sulkien kuitenkin Urho Kekkosen valittavien vaihtoehtojen ulkopuolelle. Ahon tavoin myös hän halusi tuleviin presidentinvaaleihin kokoomukselle oman ehdokkaan tai vähintään yhteisen kansanpuolueen ja ruotsalaisten kanssa.⁴⁵

Presidenttipelin vähitellen käynnistyessä maassa pidettiin eduskuntavaalit maaliskuussa 1954. Kokoomus lähti niihin suurin odotuksin. Vaalien siirtämisen kesältä maaliskuulle puolue näki itselleen pelkästään positiiviseksi, koska silloin ei ainakaan ”mukavuutta rakastava kokoomuksen kannattajakunta” olisi kesälomalla. Näistä lähtökohdista

ääniä kertyi tuolloin 19,6%. Lähde: Suomen Virallinen Tilasto 1949 ja 1951. Valtioneuvoston kirjapaino. Helsinki.

⁴³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 11.1.1952. PTA.

⁴⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 11.1.1952. PTA.

⁴⁵ Ibid.

kärsitty neljän edustajapaikan menettäminen 28:sta 24:ään oli puolueelle raskas takaisku. Vaalitappion kitkeryyttä lisäsi se, että samanaikaisesti kansanpuolue lisäsi kannatustaan samassa suhteessa kuin kokoomus oli sitä menettänyt. Puolueiden voimasuhteen säilyivät muutoin näissä vaaleissa käytännössä muuttumattomina. Urho Kekkosen vastustajien vaaleihin asettama tärkeä tavoite, hänen kuningastiensä katkaiseminen, jäi näin ollen toteutumatta. Se kaihersi mieliä kokoomuksessakin.⁴⁶

Vääjäämättä lähestyviin presidentinvaaleihin palattiin kokoomuksen puoluehallituksessa syyskuun puolivälissä 1954 pidetyssä kokouksessa. Keskustelun käynnistäjänä jälleen kunnostautunut Niilo Honkala kertoi kokoomuksen tulevan presidenttiehdokkaan herättävän keskustelua kentällä yhä useammin. Hän kertoi ehdokas-spekulaatioissa esillä olleen ainakin laamanni Arvi Ahmavaaran ja Nobel-palkitun akateemikko A. I. Virtasen nimet. Niin kuin jo runsaat kaksi ja puoli vuotta aikaisemminkin, Honkala korosti porvarillisten puolueiden yhteistyön tärkeyttä, jotta yhteinen ehdokas saataisiin vietyä valitsijamiesvaalissa kolmanteen ja ratkaisevaan äänestykseen. Tässä vaiheessa hän korosti kuitenkin puolueiden välisten yhteistyöneuvottelujen aloittamisajankohdan tarkkaa harkintaa, koska liian aikaisen neuvottelukosketuksen hakeminen saatettaisiin vastustajien piirissä helposti tulkita epäluottamuslauseeksi oman puolueen ehdokkaan mahdollisuuksiin. Tällä kertaa Honkala muistutti puoluehallitusta myös siitä mahdollisuudesta, että jos omaa tai muiden kanssa asetettua yhteisehdokasta ei saataisi viimeiseen kolmanteen äänestykseen – jonka hän uskoi tulevassa valitsijamiesvaalissa vääjäämättä olevan edessä – jouduttaisiin lopullinen valinta tekemään Urho Kekkosen ja sosiaalidemokraatin välillä. Hänen kertoi puolueessa esiintyvän runsaasti sellaisia mielipiteitä, että valittava presidentti voi olla ennemmin sosiaalidemokraatti – vaikkapa Väinö Tanner – kuin Kekkonen.⁴⁷

2.1 PUOLUEKOKOUS HALUAA TUOMIOJALLE VARASLÄHDÖN

Tuure Junnila ei tässä yhteydessä, kuten muulloinkaan, puhunut mitään sosiaalidemokraatin äänestämisestä, mutta muistutti ehdokasvalinnan pääasian olevan

⁴⁶ Koivisto 2005, s. 221-225.

⁴⁷ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 17.9.1954. PTA.

Urho Kekkosen presidentiksi tulon estäminen. Hän ehdotti tässä vaiheessa ehdokkaaksi Arvi Ahmavaaraa, joskin epäili tämän nimen vetovoimaa itse vaaleissa. Junnila tiedosti, että Sakari Tuomiojaa pidettiin yleisesti hänen nyt esittämänsä Ahmavaaraa parempana ehdokkaana – ei vähiten juuri tämän yleisen tunnettavuuden vuoksi. Ei siis ihme, että hän pohti mahdollisuutta keskustella tämän mahdollisesta presidenttiehdokkuudesta muiden puolueiden edustajien kanssa. Toisaalta Junnila arveli Urho Kekkosen ratkaisevassa äänestyksessä olevan valmis antamaan kannatuksensa Tuomiojan sijaan vaikka K.-A. Fagerholmille estääkseen ensiksi mainitun presidenttiyden. Varmimpana keinona Urho Kekkosen presidenttiyden estämiseksi hän piti yhteisen porvarillisen ehdokkaan löytämistä maalaisliiton oppositiosta, mainiten Viljami Kalliokosken nimen. Sopivimman ehdokkaan löytämiseksi Päiviö Hetemäki puolestaan ehdotti gallup-tutkimuksen järjestämistä. Lauri Aho piti ajatusta kannatettavana. Hän korosti kuitenkin, että gallup olisi pyrittävä pitämään salassa muilta mahdollisimman pitkään. Lopulta Junnila ehdotti päätöstä gallup-tutkimuksen suorittamisesta sekä myöhemmin erikseen nimettävästä neuvottelukunnasta, jonka avulla otettaisiin yhteyttä muihin puolueisiin. Kokoomuksen johtohenkilöille annettiin kuitenkin jo tässä vaiheessa lupa käydä presidentinvaaleja koskevia neuvotteluja myös yksityisesti.⁴⁸

Alun perin Päiviö Hetemäen esittämän gallup-tutkimuksen nimiluettelo hyväksyttiin marraskuun lopussa 1954 pidetyssä kokouksessa. Listalle kelpuutettiin laamanni Arvi Ahmavaaran, pääjohtaja K.-A. Fagerholmin, tohtori Urho Kekkosen, kansanedustaja Eino Kilven, pääjohtaja Niilo Osaran, yliopiston rehtori Paavo Ravilan, ylipormestari Eero Rydmanin, hallitusneuvos Arvo Salmisen, varatuomari Väinö Tannerin, pääjohtaja Sakari Tuomiojan sekä akateemikko A. I. Virtasen nimet. Mielipidetiedustelun tekijäksi hyväksyttiin jo aiemmin siitä tarjouksen jättänyt Suomen Gallup Oy.⁴⁹

⁴⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 17.9.1954. PTA.

⁴⁹ Kokoomuksen puoluehallitus pkt. 7.10.1954 ja 23.11.1954. PTA. Kokoomus näyttää todella halunneen salata tämän gallup-tutkimuksen tulokset – sekä silloisilta kilpailijoiltaan että myöhemmiltä historianantutkijoilta. 28.1.1955 pidetyn puoluehallituksen kokouksen pöytäkirja nimittäin kertoo, että ”puoluesihteerin selosti Suomen Gallupilta tilatun presidenttiehdokasta koskevan mielipidetutkimuksen tuloksia. Asiasta syntyi keskustelua, josta ilmeni yleisenä se käsitys, ettei tässä vaiheessa vielä ole edellytyksiä tehdä päätöksiä.” Tutkijan kannalta valitettavaa tässä kaikessa on se, että sen enempää gallupin tuloksia kuin siitä virinnyttä keskusteluakaan ei kokoomuslaisten taholta nähty tarpeellisenä kirjattavaksi pöytäkirjaan.

Kansallinen Kokoomus pyrki selvästi pitämään tiedon itselleen sopivan presidenttiehdokkaan löytämisen vaikeudesta puolueen sisäisenä asiana mahdollisimman pitkään. Lopulta tieto siitä tuli kuitenkin vääjäämättä julkisuuteen. Siitäkin huolimatta, että maalaisliitto nimesi Urho Kekkosen virallisesti presidenttiehdokkaakseen vasta 9. joulukuuta 1954 ja sosiaalidemokraatit K-A. Fagerholmin vielä tätäkin myöhemmin, kesäkuussa 1955, luotiin kokoomustaustaisessa *Aamulehdessä* jo marraskuun lopussa 1954 mielikuvaa, että tulevien vaalien ehdokasasetelma on selvä kaikilla muilla puolueilla paitsi ruotsalaisilla ja kokoomuksella.⁵⁰ Selvää on, etteivät tällaiset uutiset ainakaan rauhoittaneet jo entuudestaan levottomuutta henkivän kenttävään mielialoja.

Maaliskuun lopussa 1955 pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa alkoi presidenttiehdokasasettelu viimein myös kokoomuksen osalta selkiytyä. Puoluesihteri Niilo Honkala selosti kaikkiaan 16 piirijärjestön keskuudessa toimeenpantua mielipidetiedustelua, joka osoitti Sakari Tuomiojan olevan ylivoimainen suosikki puolueen tulevaksi presidenttiehdokkaaksi. Hän sai kyselyssä 5 541 pistettä toiseksi tulleen Arvi Ahmavaaran joutuessa tyytymään 2 826 pisteeseen. Huomion arvoista tässä kyselyssä oli myös istuvan presidentin J. K. Paasikiven mukanaolo, ilman mainittavampaa menestystä.⁵¹ Samaisessa kokouksessa Honkala kertoi puoluehallitukselle maalaisliiton entisen kansanedustajan Kalle Kirran ilmoittaneen hänelle, että maalaisliiton opposition tavoitteena oli tulevissa valitsijamiesvaaleissa muodostaa riippumattomia valitsijayhdistyksiä, jotka *todennäköisesti* [kurs. MT] tulisivat tarjoamaan kokoomukselle vaaliliittoa. Kirra oli pyytänyt Honkalaa ottamaan tämän mahdollisuuden huomioon tulevassa ehdokasasettelussa. Kokoomuksen puoluehallituksen jäsenet ilmoittivat suhtautuvansa asiaan positiivisesti.⁵²

⁵⁰ Aamulehti 26.11.1954.

⁵¹ Tässä kaikkiaan 16. piirijärjestössä toteutetussa mielipidetiedustelussa vastauksia annettiin yhteensä 2 366. Tuomiojan ja Ahmavaaran jälkeen kolmanneksi suosituin ehdokas kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi oli A. I. Virtanen 1 671 pisteellään. Häntä seurasivat Arvo Salminen (1 175), Paavo Ravila (1 091), arkipiispa Ilmari Salomies (876) ja Niilo Osara (816) Paasikivi oli mukana 890 vastauksessa, joka olisi antanut hänelle kyselyyn n. 860 pistettä. Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.3.1955, liite. PTA.

⁵² Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.3.1955. PTA

Tässä samaisessa maaliskuun lopun puoluehallituksen kokouksessa Tuure Junnila kertoi Satakunnan piiritoimikunnalta aiemmin saamansa toimeksiannon mukaisesti käyneensä yhdessä kansanedustaja Matti Raipalan kanssa A. I. Virtasen luona tiedustelemassa tämän suhtautumista mahdolliseen presidenttiehdokkuuteen. Junnila näki Nobel-palkitun akateemikon suhtautumisen olleen ”jokseenkin torjuva”. Samanlaisen vastauksen oli antanut omalta kohdaltaan myös arkkipiispa Ilmari Salomies, jonka kiinnostusta tehtävään oli tiedustellut puolestaan Arvo Salminen, joka ehdotti nyt neuvottelukunnan perustamista aiemmin tehdyn päätöksen mukaisesti. Näin myös tehtiin ja siihen valituksi tulivat Salmisen itsensä lisäksi Lauri Aho, Päiviö Hetemäki, Niilo Honkala, Tuure Junnila ja Kalervo Saura. Neuvottelukunnan ensimmäinen tehtävä oli ryhtyä valmistelemaan presidenttiehdokkaan nimeämistä.⁵³

Kansallinen Kokoomus piti puoluekokouksensa Lahdessa 23.4. alkaen. Reilua viikkoa aikaisemmin puoluehallituksen kokous oli tehnyt päätöksen, että presidenttiehdokasta koskevan puheenvuoron kokouksessa käyttäisi Arvo Salminen, suoritettujen mielipidetiedustelujen tutkimustulosten esittelyn jäädessä Niilo Honkalan vastuulle.⁵⁴ Viimeisessä puoluehallituksen kokouksessa – kaksi päivää ennen puoluekokousta – Salminen oli puolestaan kertonut puoluehallituksen jäsenille vastikään perustetun neuvottelukunnan työn edistymisestä: neuvotteluja oli siihen mennessä käyty sekä ruotsalaisten että sosiaalidemokraattien johdon kanssa. Ensiksi mainitut pitivät ehdottoman tärkeänä, että Sakari Tuomiojaa ei nimettäisi ainoastaan kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi, koska arvelivat sen heikentävän hänen mahdollisuuksiaan valituksi tulemiseen. Sen sijaan sosiaalidemokraateille Tuomiojan nimeäminen nimenomaan kokoomuksen ehdokkaaksi ei näyttänyt olevan mikään kynnyskysymys. Käytyjen keskustelujen päätteeksi neuvottelukunta oli yksimielisesti päätenyt Sakari Tuomiojan presidenttiehdokkuuden kannalle. Virallinen ehdokkaaksi asettaminen oli heidän mielestään paras ajoittaa kuitenkin vasta syksyyn. Puoluehallituksessa tämä aiheutti keskustelua. Ainakin Tuure Junnila ja Lauri Aho, tosin varauksin, olivat sitä mieltä, että Tuomiojan ehdokkaaksi nimeämisellä ei ollut kiirettä, kun taas Niilo

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Puoluehallitus ptk. 14.4.1955. PTA.

Honkala ja Felix Seppälä eivät pitäneet asiassa harjoitettua viivyttelyä tarpeellisena. Puoluehallitus päätti lopulta yhtyä asiassa neuvottelukunnan kantaan.⁵⁵

Lahdessa järjestetyn kokoomuksen puoluekokouksen ensimmäisenä päivänä keskustelun tulevasta presidentinvaaleista käynnisti Lauri Aho, joka omassa puheenvuorossaan esitti laajahkon katsauksen tulevaan presidentinvaaliin liittyvistä kysymyksistä. Aiheesta syntyi vilkasta keskustelua. Puoluevaltuusto päätti tämän jälkeen suositella koolla olevalle puoluekokoukselle, kuten puoluehallitus paria päivää aiemmin oli esittänyt, että kokoomus nimeäisi oman presidenttiehdokkaansa vasta syyskuussa järjestettävässä ylimääräisessä puoluekokouksessa.⁵⁶

Seuraavana päivänä pitämässään omassa alustuksessaan puolueen puheenjohtaja Arvo Salminen korosti ensi alkuun Suomen presidentin varsin laajoja valtaoikeuksia. Hän katsoi presidentiltä edellytettävän tehtävän hoitamisessa paitsi riittävää tietotaitoa, myös moraalialia, joka kohottaisi hänet puolueristiriitojen yläpuolelle. Selostettuaan puoluevaltuuston perusteluita sille, miksi kokoomuksen presidenttiehdokas tulisi nimetä vasta syksyn ylimääräisessä puoluekokouksessa, Salminen mainitsi Sakari Tuomiojan olevan puolueen tuleva presidenttiehdokas. Puoluekokousyleisö reagoi tähän ilmoitukseen voimakkein suosionosoituksin. Salminen tulkitsi tämän olleen merkki siitä, että puoluekokous oli yksimielisesti Tuomiojan presidenttiehdokkuuden takana.⁵⁷

Pian väistyvän puheenjohtajan jälkeen vuorossa oli Niilo Honkala. Viitaten tulossa olevaan tiukkaan vaalikamppailuun hän varsin enteellisesti muistutti, että kahdesti Suomen presidentinvaalitaistelu oli ratkennut vain yhden äänen enemmistöllä. Tämän jälkeen Honkala esitteli yksityiskohtaisesti eri mielipidekyselyiden tuloksia, jotka osaltaan voimakkaasti näyttivät tukevan Tuomiojan ehdokkuutta. Puoluesihteerin alustusta seuranneissa puheenvuoroissa nähtiin puoluekokouksen ottaneen niin selvän kannan Tuomiojan presidenttiehdokkuuden puolesta, että virallinen nimeäminen oli

⁵⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 21.4.1955. PTA.

⁵⁶ Aamulehti 24.4.1955.

⁵⁷ Aamulehti 25.4.1955.

syötä suorittaa heti. Tämän jälkeen puoluekokousväki päätti lähettää sähkösanoman Lontooseen pyytääkseen Tuomiojalta lupaa vaaliliiton muodostamiseen.⁵⁸

Pitkän aikaa sekavalta ja suoranaiselta hakuammunnalta näyttänyt kokoomuksen presidenttiehdokasasettelu näytti saavan nyt paitsi onnellisen, mutta ennen kaikkea nopean ratkaisun. *Aamulehti* piti Tuomiojaan kohdistunutta valintaa onnistuneena, joskin puoluelinjan mukaisesti nimeämisaikankohhta herätti epäilyksiä. Ehdokkaan sitoutumattomuuden, iän sekä julkisen toiminnan eri tehtävissä nähtiin olevan hänelle eduksi. Vaikka Sakari Tuomiojaa pidettiin sitoutumattomana, kuuluminen ns. vapaamielisiin nähtiin meriitiksi suomalaiselle oikeistolle, joka näytti koko maan kohtaloita vaikuttavissa ratkaisuissa pystyvän unohtamaan puoluenäkökohdat.⁵⁹

2.2 KAMPANJA KÄYNNISTYY

Sakari Tuomiojan nimi oli esiintynyt presidenttispekulaatioissa jo ennen vuoden 1950 presidentinvaaleja; hänet luettiin siihen pieneen joukkoon suomalaisia, joiden kansalaiset saattoivat kuvitella tulevan kyseeseen tasavallan presidentti J. K. Paasikiven seuraajana. Tilanne oli tuolloin ”Urho Kekkosen mieheksi” mielletylle Tuomiojalle outo. Tässä mielessä asetelma muuttui radikaalisti syksyllä 1953 heidän välillään tapahtuneen välirikon myötä, eikä Tuomiojan hallituksen ero keväällä 1954 ainakaan muuttanut tilannetta, pikemminkin päinvastoin: Kekkos-vastaisille piireille sitoutumaton Sakari Tuomioja näyttäytyi vaaliasetelmia hahmoteltaessa lähes ihanteelliselta ehdokkaalta. Hän itse seurasi vaalivalmisteluja Lontoon suurlähettiläänä toimiessaan kuitenkin etäisesti ja ilman henkilökohtaista panosta: presidenttiehdokkuus oli Tuomiojalle ensi sijassa velvollisuus. Niinpä hän suhtautui siihen liittyvään vaalityöhönkin suorastaan vastahakoisesti. Tuomioja ei uskonut valituksi tuloonsa eikä hänessä ollut havaittavissa palavaa tai edes piilevääkään tahtoa tulla valituksi presidentiksi.⁶⁰

Puolueen virallisissa elimissä samaten kuin sen kenttäväen keskuudessa tilanne oli päinvastainen. Puhuessaan muutama päivä Sakari Tuomiojan presidenttiehdokkaaksi

⁵⁸ *Aamulehti* 25.4.1955.

⁵⁹ *Aamulehti* 25.4.1955.

⁶⁰ *Tuomioja* 1986, s. 254-260.

asettamisen jälkeen Maunulan Kansallisseuran kokouksessa puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen totesi tehdyn ratkaisun herättäneen tuoreeltaan yllättävänkin suurta mielenkiintoa ja tyytyväisyyttä.⁶¹ Toukokuun alussa pidetyssä puoluevaltuuston kokouksessa paikalla olijat olivat vakuuttuneita oman ehdokkaansa sopivuudesta presidentiksi. Puheenjohtaja saattoikin todeta Tuomiojan ehdokkuuden puhdistaneen ilmaa presidenttikysymyksen ympärillä.⁶²

Sakari Tuomiojan presidentinvaalivankkurit lähtivät todenteolla liikkeelle sen jälkeen, kun kokoomuksen puoluehallitus toukokuun lopulla 1955 pitämässään kokouksessa teki päätöksen vaaleja varten perustettavan propagandatoimikunnan perustamisesta. Sen puheenjohtajaksi valittiin *Suomen Kuvalehden* päätoimittaja Leo Tujunen – samalla, kun kokoomuksen lisäksi myös Vapaamielisten liitto nimesi siihen omat edustajansa. Samalla kertaa puoluehallituksessa keskusteltiin myös eräistä valitsijamiesvaalien ehdokasasettelua koskevista kysymyksistä: kansallisliittoja kehoitettiin lyömään lukkoon tulevien valitsijamiesvaalien ehdokasasettelu. Yksittäisiä ehdokaspaikkoja haluttiin toki yhä pitää auki niissä vaalipiireissä, joissa nähtiin mahdollisena ottaa Tuomiojan vaaliliittoon mukaan Vapaamielisten liiton ja maalaisliiton opposition edustajia.⁶³ Ensiksi mainitut antoivat tuntuvan lisän kokoomuksen presidenttiehdokkaan vaalityöhön. Valitsijamiesehdokkaikakin heillä oli yhtä vaalipiiriä lukuun ottamatta koko maassa.⁶⁴ Jälkimmäisiltä sen sijaan puuttui kuitenkin lopullinen uskallus ja halu sellaiseen välirikoon puolueensa kanssa, mihin operaatio toteutuessaan olisi ilman muuta johtanut.⁶⁵

Kokoomuksen puoluesihteerinä Niilo Honkala hahmotteli yleissuunnitelman vaalipropagandaa varten. Se käsiteltiin alustavasti vastikään perustetussa propagandatoimikunnassa ennen puoluehallituksen tuomista. Tulevan vaalipropagandan haluttiin olevan hengeltään positiivista – samalla, kun katsottiin tärkeäksi korostaa vaalin ratkaisevaa poliittista merkitystä. Sakari Tuomiojan henkilöön liittyvä propaganda haluttiin pitää korkealla tasolla. Hänen korostettiin olevan, ei

⁶¹ Aamulehti 28.4.1955.

⁶² Aamulehti 9.5.1955.

⁶³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 20.5.1955. PTA.

⁶⁴ Saukkonen 1973, s. 249.

⁶⁵ Tuomioja 1986, s. 264.

ainoastaan puolueiden ja ryhmien ulko-, vaan ennen kaikkea yläpuolella. Omiensa piirissä häntä pidettiin tasapuolisena, kiihkottomana ja kokoavana voimana. Honkalan hahmottelemassa vaalipropagandan yleissuunnitelmassa korostettiin toisaalta hänen valtionalouden ja talouselämän tuntemustaan, kuten myös hallinnollista ja poliittista kokemusta. Sakari Tuomioja miellettiin eteväksi, tietäväksi, kielitaitoiseksi, tasapainoiseksi, mutta kuitenkin lujaluontoiseksi mieheksi, joka omasi edellytykset ulkopoliittisten suhteiden hoitamiseen sekä idässä että lännessä. Hänellä tiedostettiin olevan toki myös omia heikkouksiaan, kuten esimerkiksi heikko maatalouden ja maaseudun tuntemus – siitäkin huolimatta, että ehdokas oli torpparin pojanpoika. Yhtä lailla ongelmaksi myönnettiin myös rouva Vappu Tuomioja.⁶⁶ Hän oli yhden maan tunnetuimman kommunistin, Hella Wuolijoen, tytär. hänellä oli painolastinaan myös kirkkoon kuulumattomuus – seikka, johon maalaisliitto omassa vastapropagandassaan hanakasti tarttui. Osa kokoomuslaisista valitsijamiespapeista piti tätä asiaa niin vakavana, että he keräsivät keskuudessaan kolehdin lähettääkseen puolueen toiminnanjohtajan Eero Sauraman Vappu Tuomiojan luo Lontooseen käännytysmatkalle. Kuten Saurama oli etukäteen arvellutkin, matka osoittautui tuloksettomaksi: Vappu Tuomioja pysyi kirkkoon kuulumattomana myös jatkossa.⁶⁷

Siinä, missä Sakari Tuomioja nähtiin kokoomuksen vaalipropagandasuunnitelmassa lähes moitteettomana ehdokkaana tasavallan presidentin tehtävään, samaa ei voinut parhaalla tahdollakaan sanoa Urho Kekkosesta. Huomattaviksi rasituksiksi maalaisliiton ehdokkaalle – niin kuin häntä tässä muistiossa pääsääntöisesti nimitettiin – katsottiin paitsi kommunistien kannatus, myös arvostelua kestäättömät elämäntavat, epäonnistunut talouspolitiikka sekä ulkopoliittinen epäluotettavuus. Huomion arvoista tulevaisuutta silmällä pitäen oli, että puoluehallituksen jäsen Päiviö Hetemäki vaati muistiosta poistettavaksi kohtia, joiden hän tulkitsi tarkoittavan kehotusta negatiivisen propagandan harjoittamiseen, nimenomaan Kekkosta vastaan. Niilo Honkalan nopealla aikataululla laatima vaalipropagandasuunnitelma hyväksyttiin kuitenkin lopulta sellaisenaan – olkoonkin, että Hetemäen huomiota osakseen saaneet kohdat *tarkistettiin*

⁶⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 27.5.1955, liite 2. PTA.

⁶⁷ Tuomioja 1986, s. 275-276.

[kurs. MT].⁶⁸ Muistiosta yliviiuvatuissa kohdissa Urho Kekkonen nähtiin käytännössä oman presidenttiehdokkaan vastakohdaksi. Tuolloin viitattiin maalaisliiton ehdokkaan taipumukseen käyttää runsaasti alkoholia ja hänen maineeseensa hotellitappelijana.⁶⁹ Poistetuilta osiltaan kokoomuksen vaalipropaganda näytti nojaavan *Sensaatio Uutisten* tuolloin harjoittamaan silmiinpistävän Kekkos-vastaiseen uutisointiin: sensaatiojuttuja kirjoitettiin niin hänen aggressiivisuudestaan, alkoholinkäytöstään ja naissuhteistaan. Vaadittiinpa häntä lehden toimesta näistä syistä jopa eroamaan maalaisliiton presidenttiehdokkaan paikalta.⁷⁰ Kokoomuksen vaalipropagandassa Kekkonen nähtiin myös hysteerisenä, omaa etuaan tavoittelevana pyrkyrinä. Oman osansa tässä yhteydessä sai myös rouva Sylvi Kekkonen: kokoomuslaisten muistio leimasi hänet ”kansainvälisesti tunnetuksi kommunistien myötäjuoksijaksi”.⁷¹ Vappu Tuomiojan maalaisliiton propagandakoneiston taholta osakseen saama arvostelu haluttiin ilmiselvästi maksaa takaisin samalla mitalla.

2.3 VAALITAISTELUA PORKKALAN VARJOSSA

Josif Stalinin kuolema maaliskuussa 1953 oli merkinnyt nk. suojasään hetkellistä levittäytymistä Neuvostoliittoon. Uudet johtajat Nikita Hrushtshevin johdolla näkivät tilanteen haasteellisena: he halusivat päästä lännen kanssa sopimukseen ”rauhanomaisen rinnakkaiselon ja toisten valtioiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuden järkevästä periaatteista”. Lopulta Neuvostoliiton, Yhdysvaltain, Iso-Britannian ja Ranskan edustajat kohtasivat puolueettoman Sveitsin maaperällä Genevessä kesällä 1955. Suomalaisissa tämä kokous, yhdessä suurvaltojen aiemmin keväällä allekirjoittaman Itävallan valtiosopimuksen kanssa, oli saanut aikaan vilkasta spekulointia. Toiveet

⁶⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 27.5.1955, liite 2. PTA.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ *Sensaatio Uutiset* 2.4., 7.5. ja 27.5.1955. Kuten lehden nimi jo itsessään kertoo, julkaistut uutiset olivat Suomen silloisiin oloihin sangan sensaatiohakuksia. Lehden palstoilla sitkeästi eläneen kapakkatappelijan maineen Urho Kekkonen hankki käsirysystään hotelli Kämpissä ministeri Tauno Jalannin kanssa. Tapahtuneen ovat vahvistaneet myöhemmin todeksi sekä Juhani Suomi omassa Kekkos-elämäkerrassaan että Matti Kekkonen tv-haastattelussa – joskin molemmat vähätelivät tapahtunutta, leimaten sen ennen kaikkea Kekkonen vastustajien v. 1956 vaalitaistelussa harjoittamaksi kovaksi peliksi. Suomi 1990, s. 452. Matti Kekkonen haastattelu ohjelmassa ”Punainen lanka”, esitys YLE TV2, 15.1.1999.

http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/matti_kekkonen_tunsi_isansa_ja_isa_poikansa_82190.html#media=82181, katsottu 20.5.2013. Huomionarvoista on, että *Sensaatio Uutiset* ei uutisoinnissaan nimennyt Kekkonen tappelukumppania, vaan se tyytyi puhumaan ”erästä tunnetusta ministeristä”.

⁷¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 27.5.1955, liite 2. PTA.

Porkkalan ja jopa Karjalan palauttamisesta olivat heränneet henkiin.⁷² Omissa muistelmissaan Hrushtshev kertoo, että periaatepäätös Porkkalan sotilastukikohdan palauttamisesta suomalaisille tehtiin juuri Geneven huippukokouksen aikaan elokuussa 1955. Oli hänen kertomuksensa todenperäisyyden laita mikä tahansa, on kuitenkin selvää, että päätös Porkkalan palauttamisesta Suomelle tehtiin kesän 1955 aikana ja se oli osa Neuvostoliiton suojasää-politiikkaa.⁷³

Olisi naivia väittää, ettei Urho Kekkonen olisi heti nähnyt Porkkalan sotilastukikohdan palauttamista edulliseksi itselleen käynnissä olevaa presidentinvaalikampanjaa ajatellen. Hänen kannaltaan oli vain parempi pitää asia salassa mahdollisimman pitkään.⁷⁴ Niinpä hän – saatuaan ensin asiasta tiedon Viktor Lebedeviltä, kaiken lisäksi päivää ennen tasavallan presidenttiä, sopi tiedon salaamisesta J. K. Paasikiven kanssa pitkäksi venähtäneellä ”kahdenkeskisellä suuruksella”. Lebedev oli puolestaan esittänyt tämän toiveen Kekkoselle itselleen jo päivää aikaisemmin.⁷⁵

Tasavallan presidentti ja pääministeri onnistuivat tavoitteessaan. *Aamulehti* uutisoi J. K. Paasikiven Moskovan matkasta vasta 7. syyskuuta.1955 – päivä sen jälkeen, kun ulkoasiainministeri Johannes Virolainen oli saanut asiasta tiedon hallituksen neuvottelussa.⁷⁶ Porkkalan palauttamisesta ei tässä vaiheessa kuitenkaan puhuttu vielä mitään; tunnelma oli odottava, mutta optimistinen. Seuraavana päivänä *Aamulehti* kertoi

⁷² Hanhimäki 1996, s. 150-156.

⁷³ Khrushchev Remembers. The Last Testament, 253-56; Khrushchev Remembers. The Glasnost Tapes, 71. Lainattu Hanhimäki 1996, s. 156-157. Oma kummastustani tässä yhteydessä herättää se, että Nikita Hrushtshevin muistelmien *Khrushchev Remembers* vuonna 1971 ilmestyneessä suomennoksessa – ainakaan siinä, mikä minulla on hallussani – ei mainita sanallakaan Porkkalan sotilastukikohdan palauttamisesta. Hanhimäen epäilevä kommentti viittaa siihen, että myös hän on omassa tutkimuksessaan törmännyt tähän samaiseen ristiriitaan. Varsin kiintoisaa on myös se, että Hrushtshev nimenomaisesti mainitsee, ettei Geneven huippukokouksessa saavutettu konkreettisia tuloksia. Hrushtshev 1971, s. 339. Aikoinaan ”maailmansensaatioksi muurien takaa” kuvatun teoksen historiallinen lähdearvo on kuitenkin enemmän kuin kyseenalainen. Sen vuoksi se on jätetty pois tämänkin työn lopullisesta lähdeluettelosta.

⁷⁴ Hanhimäki 1996, s. 157.

⁷⁵ Suomi 1990, s. 392-394. Niin kuin Juhani Suomikin omassa tutkimuksessaan huomauttaa, neuvostoliittolaiset halusivat tällä toimenpiteellä – kertomalla asian pääministerille ennen tasavallan presidenttiä – varmistaa sen, että Kekkonen saisi Porkkalan palautuksen yhteydessä mahdollisimman näkyvän roolin. Tällä kaikella arvatenkin tähdättiin hänen presidenttitiensä tasoittamiseen. Viktor Vladimirov on omissa muistelmissaan, jotka ilmestyivät hieman Suomen tutkimuksen jälkeen, suoraan tunnustanut, että Porkkalan alueen palauttamisella pyrittiin vaikuttamaan Suomen presidentinvaalikampanjan kulkuun Neuvostoliitolle [ja Kekkoselle, MT] edullisella tavalla. Vladimirov 1993, s. 52-53.

⁷⁶ Virolainen 2000, s. 162.

erillisessä uutisessaan Paasikiven tulevan Moskovan matkan herättäneen huomiota kaikkialla maailmassa. Erikseen se mainitsi ruotsalaisen *Stocholms-Tidningenin*, jonka kerrottiin hetimiten arvelleen matkan liittyvän Porkkalan vuokrasopimuksen purkamiseen. Samassa uutisessa lehden kommentaattorin sanottiin lausuneen mielipiteenään, että Neuvostoliitto haluaisi hoitaa asian suoraan tasavallan presidentti Paasikiven kanssa, koska se ei katsonut voivansa rakentaa politiikkaansa Urho Kekkosen varaan, jolla oli paljon vastustusta kotimaassaan.⁷⁷

Suomalaisten lähtö Moskovaan tapahtui 15. syyskuuta. Matkavaltuuskuntaan kuuluivat Paasikiven ja Kekkosen lisäksi, tulevista tapahtumista tietämättöminä, puolustusministeri Emil Skog, entinen ulkoministeri Reinhold Svento ja valtiosihteeri R. R. Seppälä. Heille matkan todellinen tarkoitus paljastui vasta Moskovassa suomalaisten ensimmäisissä sisäisissä neuvotteluissa. Tätä ennen siitä olivat kuulleet vain suurlähettiläs Eero A. Wuori Paasikiveltä sekä Virolainen lentokentällä Kekkoselta.⁷⁸ Suomalaisvaltuuskunnasta ulkopuolelle jätetty silloinen ulkoasiainministeri kuvasi sittemmin asiaan liittyviä henkilökohtaisia tunteitaan seuraavasti:

”Lentokoneen noustua ilmaan tiesin, että edessä olevat päivät Helsingissä eivät tulisi olemaan elämäni valoimpia ja miellyttävimpiä. Onhan se suuri skandaali, että mennään Moskovaan neuvottelemaan tärkeistä kansojen välisistä asioista, ja ulkoministeri jätetään kotiin. Persoonaani kohdistui kovaa, häikäilemätöntä kritiikkiä, jossa sanoja ei säästetty. Ei näy ulkoministeri tietävän asioista mitään, ei päässyt Moskovaan, eikä edes tiedä mistä siellä neuvotellaan. Kyselisi edes ministeriönsä vahtimestareilta, mistä Moskovassa puhutaan, ironisoivat Helsingin lehdet [...]”⁷⁹

Johannes Virolaisen mainitsema ironisointi ei ollut pelkästään helsinkiläislehtien yksinoikeus. Siitäkin huolimatta, että Porkkalan tukikohdan palauttamisen ilmoitettiin asian ratkettua 17. syyskuuta ”herättävän täällä kaikissa piireissä vilpitöntä iloa”⁸⁰, tamperelainen *Aamulehti* varsin nopeasti näytti kitkeränsävyisen suhtautumisensa Moskovan neuvotteluista suomalaisille kantautuneisiin tietoihin. Samalla oli

⁷⁷ Aamulehti 8.9.1955.

⁷⁸ Suomi 1990, s. 399.

⁷⁹ Virolainen 2000, s. 169-170.

⁸⁰ Aamulehti 18.9.1955; pääkirjoitus.

aistittavissa selvästi jo käynnissä ollut presidentinvaalikampanjointi. Muutamaa päivää myöhemmin tamperelaislehti uutisoi näyttävästi sosiaalidemokraattisen kauppa- ja teollisuusministeri Aarre Simosen edellispäivänä Tampereen työväentalolla pitämän puheen, jossa hän korosti Moskovan neuvottelujen tulosten olleen ”*kunnioitetun presidenttimme ansiota*”⁸¹ Samassa lehdessä *Aamulehden* myöhempi päätoimittaja Väinö Peltonen *Jumi* –nimimerkillä kritisoi puolestaan Johannes Virolaista siitä, että tämä valtuuskunnasta sivuutettuna oli ”*nyt tullut kulissien pimennosta parrasvaloihin – ylistämään Paasikiven – Kekkonen linjan*”⁸² *saavuttamaa voittoa*”. Tässä kohdin hän ei sanojaan säästellyt – päinvastoin:

”Maamme diplomaattikunnan päällikkö olisi kuitenkin menetellyt diplomaattisemmin ja tahdikkaammin, jos hän olisi tässä jutussa loppuun asti näytellyt sitä vaatimatonta kotitontun osaa, jonka arpa oli hänelle antanut, eikä ryhtynyt oman puolueensa presidenttiehdokkaan mainosrummun lyöjäksi. Sellainen ei kuulu hallitusten jäsenten, kaikkein vähimmin ulkoministerin virkavelvollisuuksiin [...]”⁸³

Samaisessa *Paljon ystäviä* –kolumnissaan teräväkynäinen Peltonen toi esiin myös mahdollisuuden Paasikiven kolmannen virkakauden mahdollisuudesta. Samalla epäsuorasti, mutta silti selkeästi hän viittasi vuoden 1950 presidentinvaaleihin ja niissä Paasikiven vastaehdokkaana olleeseen Urho Kekkoeseen toteamalla:

”Iäkkään presidenttimme lienee nyt raskaan ja kunniakkaan virkakautensa lähetessä loppuaan mieluista huomata, että hänen kiivaimmat vastustajansakin ovat hänen ystäviään ja kannattajiaan, jotka koettavat kiertotähden tavoin loistaa hänen

⁸¹ Aamulehti 22.9.1955.

⁸² Tämän käsitteen syntyhistoriaan liittynyt keskustelu nousee esiin tasaisin väliajoin. Suomen v. 2006 presidentinvaalien alla professori Osmo Apunen korosti, että muodossa *Paasikiven – Kekkonen linja* käsite vakiintui nimenomaan Porkkalan palautuksen yhteydessä 1955 ja että se oli runsaasti esillä Kekkonen vaalikampanjassa 1956. Kekkonen vaalikampanjan suunnittelijan Johannes Huumon mukaan hän keksi idean *Paasikiven – Kekkonen linjan* käytöstä jo kevättalvella 1954 – 1955, jolloin propagandasuunnitelmaa vuoden 1956 presidentinvaaleihin laadittiin. Sitten Apunen on nähnyt *Paasikiven – Kekkonen linjan* ”keksijäksi” Kustaa Vilkun, joka toimitti Kekkonen vaalityötä varten *Maan puolesta* –kokoomateoksen. Tässä teoksessa Vilkuna propagoi jo vuoden 1950 presidentinvaaleissa esillä ollutta käsitystään, että Kekkonen oli Paasikiven linjalla jo ennen Paasikiveä. *Ulkopolitiikka* 3/2005 ja 4/2005. Viimeisin aihetta koskenut keskustelu käynnistyi vasta muutama viikko sitten Lasse Lehtisen toimesta, kun hän muistutti, että ensimmäisenä *Paasikiven – Kekkonen linja* sanaparia käyttivät neuvostoliittolaiset jo vuonna 1954. Lehtisen mukaan käsite tuli suomalaisen kielenkäyttöön vuonna 1955 – ja nimenomaan Porkkalan palautuksen jälkeen. Hän luonnehtii *Paasikiven – Kekkonen linjaa* maalaisliittolaisten *taitavaksi ja häikäilemättömäksi vääreännökseksi*, joka suomalaisille vielä nykyäänkin aitona kaupataan. *Kanava* 5/2013.

⁸³ Aamulehti 22.9.1955.

menestyksensä paisteessa. Jos Paasikivi vielä asettuisi ehdokkaaksi, niin varmaankin myös maalaisliitto ja kommunistit luopuisivat empimättä omista ehdokkaista hänen hyväkseen. Vai miten olisi?”⁸⁴

Väinö Peltosen *Jumi* –nimimerkillä esiintuoma kritiikki ulkoasiainministeri Virolaista ja pääministeri-maalaisliiton presidenttiehdokas Kekosta kohtaan ei suinkaan jäänyt tähän edellä mainittuun yhteen kertaan. Jo seuraavassa kolumnissaan – ruotsalaislehtiä mukailleen – vajaata viikkoa myöhemmin hän nimitti Virolaista ”*Maailman tietämättömmäksi ulkoministeriksi*” ja Kekosta ”*Mieheksi, joka tietää kaiken*”.⁸⁵ Virallisesti Kansallinen Kokoomus oli vaiti Porkkalan palautukseen liittyneen Kekkoskeskustelun tiimoilta – ainakin, kun asiaa tarkastellaan puoluehallituksen näkökulmasta.⁸⁶ Paljon puhuvia olivat kuitenkin ne suurelle yleisölle ympäri Suomen pidetyt – Sakari Tuomiojan vaalikampanjaan kuuluneet – puheet, joita kokoomuspoliitikot pitivät syksyn 1955 aikana. Päiviö Hetemäki⁸⁷, Aarno Tuurna⁸⁸ saati Tuure Junnila⁸⁹ eivät suopein silmin katsoneet sitä kehitystä, jonka vastikään tapahtunut Porkkalan palauttamisen varmistuminen näytti antavan Suomessa yhä vain kiihtyvälle presidentinvaalitaistelulle. Syykin on yksinkertainen: yksi ehdokas, maalaisliiton Urho Kekkonen, näytti vastustajan näkökulmasta katsottuna hyötyvän tilanteesta liikaa. Ärtymystä aiheutti – myönteisistä lopputuloksesta huolimatta – myös se, että eduskunta sivuutettiin tyystin Moskovan neuvotteluista eikä se saanut käytyjen neuvottelujen kulusta tietoa kuin ainoastaan sanomalehdistä. Koko valtakuntaa koskeva asia näytti muuttuneen pitkälti puoluepoliittiseksi kysymykseksi – ja mikä pahinta, paraikaa presidentinvaalikampanjaa käyvän Urho Kekkonen eduksi.⁹⁰ Kokoomuslaiset närkästyivät myös siitä, että tasavallan presidentti J. K. Paasikiven panos Moskovan neuvottelujen lopputulokseen näytti unohtavan kokonaan – maalaisliiton lehdistön,

⁸⁴ Aamulehti 22.9.1955.

⁸⁵ Aamulehti 27.9.1955.

⁸⁶ 19. syyskuuta 1955 – kaksi päivää Porkkalan palautuksen varmistumisen jälkeen – pidetyn puoluehallituksen kokouksen pöytäkirjassa on tosin seuraava merkintä: ”Keskusteltiin Moskovan neuvotteluihin ja niiden tuloksiin liittyvistä kysymyksistä sekä suhtautumisesta sen johdosta syntyviin käytännöllisiin kysymyksiin.” Ongelmana on jälleen kerran –Vesa Varesta lainatakseni – ainoastaan ”porvarin laiskuus”: keskustelua ei kirjattu viralliseen pöytäkirjaan. Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 19.9.1955. PTA.

⁸⁷ Aamulehti 26.9.1955.

⁸⁸ Aamulehti 3.10.1955.

⁸⁹ Aamulehti 10.10.1955.

⁹⁰ Aamulehti 25.9.1955; nimim. *Kronikoitsija* ”Eduskunnan kahvilassa kuultua” –palstallaan.

toimihenkilöiden ja luottamusmiesten koettaessa siirtää niistä ansiota Kekkonen nimiin.⁹¹ Hänen sanomalehdistön kautta julkisuuteen ripottelemansa tiedot – esimerkkinä Suomen jäsenyys Pohjoismaiden Neuvostossa – Moskovan neuvottelujen tuloksista, ja nimenomaan tämä hänen menettelytapansa, saivat vastustajat entistäkin hermostuneimmiksi.⁹²

2.4 SEURAAVAKSI KARJALA?

Lähtiessään Moskovaan Urho Kekkonen lupasi lentokentällä karjalaistaustaiselle Johannes Virolaiselle, että sopivassa tilanteessa hän ottaisi Moskovassa esille myös Karjala-kysymyksen.⁹³ Tasavallan presidentti J.K. Paasikivi, saatuaan ensin Kekkoselta kuulla suurlähettiläs Viktor Lebedevin Karjalan palauttamista koskevan kielteisen kannanoton, suhtautui suunnitelmaan nihkeästi, koska katsoi sen vaarantavan liiksi ”Porkkalan suuren asian”.⁹⁴ Tästä huolimatta Kekkonen piti kiinni Virolaiselle etukäteen antamastaan lupauksesta: hän esitti tämän jo ennakolta arkaluontoiseksi tiedetyn kysymyksen ennen virallisia neuvotteluja kahden kesken Nikolai Bulganinille, hänen silloiselle neuvostoliittolaiselle virkaveljelleen. Kekkonen perusteli Karjalan palauttamista sillä, että nyt vallitsevassa tilanteessa – porkkalalaisten palatessa kotiseuduilleen – suomenkieliset karjalaiset tuntisivat ymmärrettävää katkeruutta. Bulganiniin tämä vetoamus ei tehonnut. Hän totesi vastauksessaan rajojen Suomen ja Neuvostoliiton välillä olevan lopulliset, ja että tämä kysymys ei ollut edes mitenkään rinnastettavissa Porkkalan palautukseen. Hänen esitettyään toivomuksensa siitä, etteivät suomalaiset tällä asialla vaarantaisi nyt käytävien neuvottelujen ystävällistä kulkua, Kekkonen ymmärsi itsekin, että asiassa ei ollut ainakaan tällä erää enempää saavutettavissa. Turvatakseen oman selustansa hän oli jo ennakolta laatinut käydystä keskustelusta yhteiseen kommunikeaan muotoilun, jonka Bulganin oli valmis hyväksymään. Kekkonen ennakoi, että tulevassa presidentinvaalitaistelussa sosiaalidemokraatit nousisivat häntä vastaan nimenomaan Karjala-kysymyksellä. Niinpä hän pyysi neuvostoliittolaista virkaveljeään kertomaan kaiken hänelle jo aiemmin

⁹¹ Aamulehti 25.9.1955; puheenjohtaja Jussi Saukkosen puhe Helsingissä kokoontuneelle puoluevaltuustolle.

⁹² Aamulehti 5.10. 1955; pääkirjoitus.

⁹³ Virolainen 2000, s. 169.

⁹⁴ Paasikivi 1986, s. 505; pvk. 1.9.1955. Lainattu Nevakivi 1996, s. 100.

esittämänsä valtuuskunnassa mukana olleelle puolueen edustajalle Emil Skogille. Pyyntöön suostuttiin.⁹⁵

Kuten jo etukäteen oli arvattavissa, tiedot Porkkalan palauttamisesta synnyttivät Suomessa toiveita myös muiden rauhanehdoissa luovutettujen alueiden takaisin saannista. Suomen valtuuskuntaan kuulunut Skog, joka itsekin väitti keskustelleensa Moskovassa Karjalan rajakysymyksestä Nikolai Bulganinin kanssa, selosti kotimaahan palattuaan matkan tuloksia omalle puoluetoimikunnalleen. Huolimatta saamastaan kielteisestä vastauksesta Karjala-kysymyksessä hän näki asian niin, että siihen olisi mahdollista palata myöhemmin.⁹⁶ Urho Kekkonen puolestaan sai huomata pian kotimaahan palattuaan, että puoluekannasta riippumatta suomalaisilla eli vahvana toive luovutetun Karjalan takaisin saamisesta. Eduskunnan istunnossa, joka 4. lokakuuta 1955 lopullisesti hyväksyi Moskovan neuvotteluissa aikaansaadut sopimukset, Karjalakysymyksen otti esille maalaisliittolainen kansanedustaja, 1936 Viipurin itäisestä vaalipiiristä, Kekkonen itsensä tavoin, eduskuntaan valittu Eemil Luukka. Vastatessaan hänelle pääministeri viittasi loppukommunikeassa esitettyyn tekstiin, jonka mukaan Suomen tässä kysymyksessä Moskovassa esittämät näkökannat eivät olleet saaneet osakseen Neuvostoliiton hyväksyntää.⁹⁷

Porkkalan palauttamisen jälkeen myös Kansallisen Kokoomuksen piiristä löytyi poliitikkoja, jotka uskalsivat toivoa Karjalan palauttamista. Jo ennen Suomen valtuuskunnan Moskovaan lähtöä tasavallan presidentti J. K. Paasikivi kertoi luonaan käyneelle Karjalan Liiton lähetystölle, että hän piti Karjalan vähintäänkin osittaista palauttamista elämänsä tärkeimpänä tavoitteena, siksi suuri suonenisku sen menettäminen suomalaisille oli aikoinaan ollut.⁹⁸ Jo edellä mainitun Eemil Luukan lisäksi kokoomuslaisista Karjalan palauttamisen puolesta puhuivat eduskunnassa karjalaistaustaiset kansanedustajat Erkki Tuuli ja Aarno Tuurna. Ensiksi mainittu katsoi 1948 solmitun YYA-sopimuksen luoneen niin hyvän pohjan suomalaisneuvostoliittolaisille suhteille, joista Porkkalan palauttaminen oli viimeisin esimerkki, että Karjalan palauttaminen oli tältä pohjalta perusteltua. Tuuli vetosi myös siihen, että

⁹⁵ Suomi 1990, s. 404-406.

⁹⁶ Skog 1971, s. 353-365.

⁹⁷ Aamulehti 5.10.1955.

⁹⁸ Virolainen 2000, s. 169.

siinä missä Karjalan merkitys Suomelle oli suorastaan välttämätön, oli se Neuvostoliitolle sekä taloudellisesti että strategisestikin olematon, jälkimmäisen osalta sen vieläpä vähentyessä kaiken aikaa. Hän uskoi, että Karjalan palautus poistaisi viimeisenkin esteen sen vakaumuksen osalta, jossa korostettiin Suomen ja Neuvostoliiton kansojen välistä ystävyyttä. Asiaan liittyvistä tulevaisuuden tavoitteista Tuulella ei ollut pienintäkään epäselvyyttä:

”Suomen rauhanomaisen ulkopoliitiikan yhdeksi päätavoitteeksi onkin asetettava Karjalan kysymyksen oikeudenmukaiseen ratkaisuun saattaminen. Tämän ystävyyssopimuksen puitteissa siihen käsittääkseni on mahdollisuudet ja Neuvostoliiton tähänastinen suhtautuminen Suomen oikeutettuihin toivomuksiin antaa ratkaisun myönteiseen tulokseen suurta uskoa ja luottamusta.”⁹⁹

Aarno Tuurna oli puoluetoverinsa kanssa samoilla linjoilla. Hänen mielestään Moskovan matkan viralliset tulokset olivat osoitus siitä, että Suomen ja Neuvostoliiton välisiä keskinäisiä sopimuksia voitiin tarkistaa. Hän tahtoikin hallituksen jatkavan ponnistelujaan muiden sopimusten osalta, jotta Neuvostoliitto voisi rauhantyon ja ystävyyden tuloksena luovuttaa Suomelle takaisin sekä Karjalan että *muut sodassa saamansa alueet* [kurs. MT]. Tuurna katsoi, että vasta silloin rauhantyon sekä ystävyyden ja rinnakkaiselon henki saisivat oikean sisällyksensä.¹⁰⁰

⁹⁹ Aamulehti 5.10.1955.

¹⁰⁰ Aamulehti 5.10.1955.

KEKKOSTA VASTAAN TUOMIOJAN PUOLELLA

Vuoden 1950 presidentinvaaleissa jatkokaudelle valitsijamiesten toimesta äänestetty J. K. Paasikivi oli lähes 80-vuotias. Korkea ikä yhdistettynä hänen horjuvaan terveyteensä, jonka johdosta mm. vuoden 1952 linnanjuhlat peruttiin, olivat omiaan kiihdyttämään presidenttipeliä hyvissä ajoin ennen vuoden 1956 presidentinvaaleja. Kansallinen Kokoomus aloitti keskustelun omasta presidenttiehdokkaastaan jo niinkin varhain kuin tammikuussa 1952. Alusta lähtien pidettiin selviönä, että puolue ei voi kannattaa ainakaan maalaisliiton ehdokkaana olevaa Urho Kekkosta suuresti kunnioittamansa J. K. Paasikiven seuraajaksi. Kokoomuksen piirissä käydyissä lukuisissa keskusteluissa mahdollisina presidenttiehdokkaina oli monia nimiä aina Nobel-voittaja A. I. Virtasesta alkaen. Puolueen kannalta enemmän tai vähemmän sekavalta näyttänyt tilanne näytti lopulta saavan onnellisen päätöksen, kun kevään 1955 Lahteen kokoontunut puoluekokous valitsi seisaallaan taputtaen presidenttiehdokkaaksi Lontoon suurlähettiläs Sakari Tuomiojan. Kokoomuksessa pidettiin tärkeänä, että tuleva presidentti pystyisi nousemaan erilaisten puoluepoliittisten kiistojen ulko- ja yläpuolelle. Tähän Tuomiojalla – ainoana sitoutumattomana ehdokkaana – nähtiin olevan mitä parhaimmat edellytykset. Häntä pidettiin tulevien valitsijamiesvaalien ennakkosuosikki Urho Kekkosen vastakohtana, jonka rasitteiksi luettiin paitsi liiallinen puoluesidonnaisuus, myös kommunistien kannatus. Presidentillisiksi ansioiksi hänelle eivät kelvanneet myöskään *Sensaatio Uutisten* levittämät huhut vieraista naisista ja liiallisesta alkoholinkäytöstä. Presidenttiehdokkaansa sitoutumattomuuden lisäksi kokoomuslaiset pitivät Sakari Tuomiojan vahvuuksina tulevassa vaalitaistelussa hänen laki- ja talousmiestaustaansa.

Sakari Tuomioja ei itse missään vaiheessa näyttänyt uskovan omiin mahdollisuuksiinsa nousta J. K. Paasikiven seuraajaksi. Siitä kertoi se, että vaalikampanjan ollessa kuumimmillaan hän edelleen hoiti tehtävänsä Lontoon Suomen suurlähettiläänä. Hänen voi sanoa olleen kokoomuksen presidenttiehdokkaana ennen kaikkea puoluetta kohtaan tuntemastaan velvollisuudentunnosta. Pitkään kestäneen ehdokasetsinnän jälkeen Kansallinen Kokoomus näytti aluksi suhtautuvan hänen ehdokkuuteensa innokkaasti, mutta myös siellä tuntui puuttuvan lopullinen usko oman ehdokkaan menestymismahdollisuuksiin – etenkin, kun hän itse näytti välttelevän näkyvää

kampanjointia. Tämä löi oman leimansa kokoomuksen vaalikampanjointiin, sillä puolue näytti vaalipäivän lähestyessä keskittyvän enemmän Urho Kekkosen moittimiseen kuin suoranaiseen kampanjatyöntekoon oman ehdokkaansa puolesta. Se selitti myös sitä, miksi kokoomuslaisten näytti olevan vaikeaa iloita Porkkalan tukikohdan palauttamisesta syksyllä 1955 – siitäkin huolimatta, että sen katsottiin kruunanneen J. K. Paasikiven pitkän valtiomiesuran. Puolueessa ei katsottu hyvällä sitä, että pääministeri ja maalaisliiton presidenttiehdokas näytti saavan palautusprosessissa niin keskeisen roolin, että iäkäs ja kohta tehtävänsä jättävä tasavallan presidentti näytti jäävän tyystin hänen varjoonsa. Toki kokoomuksesta löytyi niitäkin, jotka suhtautuivat Porkkalan palauttamisen varmistumisen jälkeen Urho Kekkoseen aiempaa positiivisemmin. Heidän keskuudessaan eli ajatus, että hän potentiaalisena tulevana tasavallan presidenttinä saattaisi onnistua muidenkin sodissa luovutettujen alueiden, ennen kaikkea Karjalan, takaisinsaamisessa. Puoluesidonnaisuutensa muistaen tamperelainen *Aamulehti* suhtautui ennen vuoden 1956 presidentinvaaleja Urho Kekkoseen sangen kielteisesti. Tässä suhteessa ansioitui erityisesti lehden myöhempi päätoimittaja Väinö Peltonen nimimerkillään *Jumi*. Terävä sanan säilä ei aina rajoittunut pelkästään maalaisliiton presidenttiehdokkaaseen, vaan osansa siitä saivat sekä ”maailman tietämättömimmäksi ulkoministeriksi” tituleerattu Johannes Virolainen että maalaisliittokin.

3. MAALAI SLIITON JA KEKKOSEN KIVIREKI KASVAA

Porkkalan tukikohdan palautus Suomelle varmistui lopullisesti lokakuun alussa 1955. Tämän jälkeen Kansallisen Kokoomuksen kritiikki maalaisliittoa ja sen presidenttiehdokasta Urho Kekkonen vastaan kävi, jos mahdollista, entistäkin voimakkaammaksi, mikä tietysti selittyi lähestyvillä presidentinvaaleilla: kokoomuksessa ei katsottu hyvällä sitä, että maalaisliiton ehdokas sai Porkkalan palauttamiseen johtaneissa Moskovan neuvotteluissa niin keskeisen aseman. Yhtä lailla ärtymystä herätti se, että hänen taustajoukkonsa pyrkivät hyödyntämään maksimaalisesti tämän tilanteen omassa vaalipropagandassaan. Närkästystä kokoomuslaisten piirissä loppusyksystä 1955 synnytti myös ”Kekkonen oman lehden”, *Maakansan*, Sakari Tuomiojan kannattajien keskuuteen toistuvasti levittämä uutinen, että hän olisi kokoomukselle vain väliaikainen ehdokas, josta he olisivat valmiita luopumaan. Puolueessa suhtauduttiin niin ikään hämmästyneesti niihin maalaisliiton – ainakin sille ja ruotsalaisille tekemiin – tunnusteluihin, joiden tarkoituksena oli jatkaa J. K. Paasikiven toimikautta poikkeuslailla. Puoluehallitus katsoi, työvaliokuntansa ehdotukseen tukeutuen, ettei menettely silloisissa *normaaleissa ulko- ja sisäpoliittisissa olosuhteissa* [kurs. MT] ollut perusteltua.¹⁰¹

Kokoomuksen presidenttiehdokas Sakari Tuomioja keskittyi lähestyvistä vaaleista huolimatta yhä Lontoon suurlähettilään tehtävien hoitamiseen. Tämä ei kuitenkaan saanut hänen tukijoukkoaan passivoitumaan – olkoonkin, että ehdokkaan jopa tietyllä tapaa välinpitämättömältä vaikuttava suhtautuminen sai kyllä vaalivälikampanjat tuskastumaan.¹⁰² Lokakuussa 1955 puheenjohtaja Jussi Saukonen sekä keskustojen henkilökunta tekivät ympäri Suomen yhteensä 49 puhujamatkaa.¹⁰³ Innokkuuteen näytti olevan aihettakin: *Aamulehden* uutinen kuun lopussa tiesi nimittäin kertoa *Viikko-Sanomien* tekemästä mielipidemittauksesta, joka kokoomuslaisille oli erityisen mieltäsi luettavaa. Sen mukaan kaksi suosituinta ehdokasta seuraavaksi presidentiksi olivat J. K. Paasikivi ja Sakari Tuomioja, nimenomaan tässä

¹⁰¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 14.10.1955. PTA.

¹⁰² Tuomioja 1986, s. 260.

¹⁰³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 2.11.1955; liitteet 1 ja 2. PTA. Puheenjohtajan esiintyi tuona aikana yhteensä seitsemässä tilaisuudessa – Helsingistä aina Sodankylään saakka.

järjestyksessä.¹⁰⁴ Niin ikään Tuomiojan vaaliliiton eri tilaisuuksien runsas osanottajamäärä antoi aiheen olettaa ehdokkaan kannatuksen olevan sekä korkea että, mikä tärkeintä, myös nousussa. Vaaleja varten tehdyn ennakkosuunnitelman mukaisesti eri tilaisuuksissa esitetyissä puheenvuoroissa korostettiin oman ehdokkaan myönteisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia sekä hänen erittäin ansiokasta toimintaansa talouselämän ja hallinnollisen toiminnan vastuunalaisilla paikoilla.¹⁰⁵

Vaalipropagandasuunnitelman mukaan kokoomuksessa edettiin myös maalaisliiton presidenttiehdokkaan Urho Kekkosen suhteen, Päiviö Hetemäen aiemmin esittämistä tarkistusehdotuksista välittämättä. Lokakuun lopussa Pohjois-Hämeen kokoomuslaisten tilaisuudessa Tampereella puhunut kansanedustaja Jaakko Hakala tuomitsi jyrkästi, Porkkalan palauttamiseen johtaneisiin neuvotteluihin viittaamalla, yrityksen käyttää ulkopoliittikkaa *jonkin puolueen tai ehdokkaan hyväksi* [kurs. MT] Suomen sisäpolitiikassa. Kokoomuslaisten syyttävä sormi osoitti taas kerran maalaisliittoa ja sen presidenttiehdokasta. Hakala katsoi presidentinvaalitaistelun muodostuneen suorastaan valitettavan pitkäksi. Tämän johdosta hän arvioi maalaisliiton vielä joutuvan katumaan liian varhaista ehdokkaansa nimeämistä ja arveli maalaisliiton etsivän tulevaan vaaliin innokkaasti ns. mustaa hevosta. Tässä yhteydessä Hakala piti sopimattomana myös sitä, että piakkoin 85 vuotta täyttävän J. K. Paasikiven nimeä näytettiin käytettävän vallinneessa ilmapiirissä taisteluseena. Hän tähdensi, ettei *kunnioitetun tasavallan presidentin henkilöä ei saa sotkea puoluetäisteluihin* [kurs. MT]; hänen tuli antaa olla niiden yläpuolella jo ikänsä, mutta myös harvinaislaatuisten mittavan ja Porkkalan palauttamisen myötä arvokkaan päätöksen saaneen elämäntyönsä takia.¹⁰⁶

Samaisessa puheessaan Jaakko Hakala toi esiin myös sen sisäpoliittisen – tulevista presidentinvaaleista johtuneen – jännitteen, joka näkyi vallassa olevan hallituksen työskentelyssä. Tulevat vaalit saivat hänen näkemyksensä mukaan ministeristön

¹⁰⁴ Aamulehti 30.10.1955. Kyselyyn mainitaan lasketun mukaan yhteensä 10 050 äänestyskuponkia. Ne jakautuivat seuraavasti. Kaupungit ja kauppalat: miehet 3 056, naiset 2 589. Maaseutu: miehet 3 208, naiset 2 197. Pisteet *eri ehdokkaiden kesken* [kurs. MT] puolestaan jakautuivat seuraavasti: J.K. Paasikivi 6 684, Sakari Tuomioja 4 401, Urho Kekkonen 3 156, K-A. Fagerholm 2 497, Väinö Tanner 1 628, Eero Rydman 1 120, Viljami Kalliokoski 1 023, Ralf Törngren 633, Paavo Ravila 576 sekä Eino Kilpi 304. Eri ehdokkaiden suosiosta miesten ja naisten kesken saati kyselyn virhemarginaalia ei tuolloin – ainakaan tämän kyselyn osalta – nähty ilmoittamisen arvoiseksi.

¹⁰⁵ Aamulehti 28.10.1955.

¹⁰⁶ Aamulehti 31.10.1955.

keksimään mitä hämmästyttävimpiä keinoja kulloistenkin ongelmatilanteiden ratkaisemiseksi.¹⁰⁷ Loka-marraskuussa 1955 kokoomuslaiset, *Aamulehti* indikaattorinaan, esittivät erityisen närkästymisensä hallituksen tekemistä virkanimityksistä. Perustuslakivaliokunta oli hallituksen edellisen vuoden toimintakertomusta lukiessaan kiinnittänyt huomiota siihen, että pätevyysvaatimukset oli toistuvasti sivuutettu maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien jakaessa tärkeimmät virkapaikat tasaisesti keskenään. Tämän katsottiin rappeuttavan kansanvaltaa muuttaen sen lopulta peräti poliittiseksi mielivallaksi.¹⁰⁸

Hallituksen tekemistä virkanimityksistä käyty keskustelu nousi ajankohtaiseksi, kun alettiin etsiä seuraajaa puolustusministeriön kansliapäällikön virasta eläkkeelle jäävälle Oiva Oleniukselle. Sosiaalidemokraattinen puolustusministeri, Moskovan suomalaisvaltuuskunnan jäsen Emil Skog ehdotti tehtävään sosiaalidemokraatti K. A. Lehmusta – siitäkin huolimatta, että hänellä ei ollut virkaan asetuksen mukaan vaadittavaa sotakorkeakoulun tutkintoa. Skog näki hänet hakijoista parhaaksi, koska Lehmus oli toiminut ensin sodan aikana Päämajassa ja sen jälkeen pääesikunnassa tiedotusosaston päällikkönä. Puolustusministeri piti niin ikään tärkeänä, että tuleva kansliapäällikkö olisi sotilaspoliittisissa asioissa aktiivinen pitäen samalla yhteyttä eduskuntapiireihin, joiden päätäntävallassa olivat puolustuslaitokselle annettavat määrärahat. Skog keskusteli, pääministerin kehotuksesta, kansliapäällikönimityksestä J. K. Paasikiven kanssa, joka ei myöskään antanut liikaa painoarvoa muodolliselle pätevyydelle vaan osaltaan hyväksyi Lehmuksen nimittämisen. Puolustusvoimain komentaja K. A. Heiskanen yhtyi puolustusministerin tasavallan presidentille tekemään esitykseen.¹⁰⁹

Kaikista ennakkotiedoista huolimatta kokoomuslaisille, kun asia mitattiin *Aamulehden* suhtautumisella, näytti K. A. Lehmuksen nimittäminen kansliapäälliköksi tulleen kuitenkin lopulta yllätyksenä.¹¹⁰ Äänestettäessä hänen virkaan tarvitsemasta erivapaudesta hallituspuolueiden näkemykset menivät ristiin: paikalla olleen maalaisliittolaiset ministerit vastustivat erivapautta – ja Lehmuksen valintaa –

¹⁰⁷ Ibid.

¹⁰⁸ *Aamulehti* 23.10.1955; pääkirjoitus.

¹⁰⁹ Skog 1971, s. 346-347.

¹¹⁰ *Aamulehti* 5.11.1955; pääkirjoitus.

sosiaalidemokraattien ollessa päinvastaisella kannalla. Kokoomuksen ja maalaisliiton, sanalla sanoen Kekkosen, väleihin äänestyskäyttäytymisellä ei näytä olleen parantavaa vaikutusta. *Aamulehti* kommentoi asiaa tuoreeltaan pääkirjoituksessaan:

”Toisen hallituspuolueen piirissä ilmennyt vastarinta ei kuitenkaan liene johtunut periaatteellisista syistä, vaan lähinnä siitä, että sillä ei itsellään ollut esittää omaa ehdokastaan virkaan. Tapahtuneen merkillisyyttä lisää se, että asiaa ratkaistaessa oli hallituksen istunnosta poissa maalaisliittolaisia ministereitä.”¹¹¹

Kokoomus päätti tehdä K. A. Lehmuksen nimittämisen johdosta hallitukselle välikysymyksen. Sen allekirjoitti 31 kansanedustajaa, Erkki Tuuli ensimmäisenä. Maalaisliittolaisista siihen osallistui ainoastaan Kustaa Tiitu. Upseerilähetystö toi myös julki Lehmuksen nimittämistä vastustavan kantansa sen vieraillessa puolustusministeri Emil Skogin luona. Tämän kuultuaan, Skogin oman kuvauksen mukaan, temperamenttisenä tunnettu J. K. Paasikivi suuttui ”hirmuisesti”. Hän tulkitsti upseeriston käynnin hyökkäykseksi väärää miestä kohtaan, koska lopullinen päätös nimityksiasiansa oli hänellä, tasavallan presidentillä.¹¹²

Välikysymyksen allekirjoittajien ja Emil Skogin luona vierailleen upseerilähetystön ohella myös Väinö Peltonen tutulla *Jumi* nimimerkillä toi useammankin kerran julki kielteisen suhtautumisensa sekä tehtyyn nimitykseen että Urho Kekkoseen ja hänen hallituksensa politiikkaan.¹¹³ Sama suuntaus jatkui kokoomuksen eri puolilla Suomea

¹¹¹ Ibid. Toisaalla päivän lehdessä olevassa äänestysmenettelyä selittävässä uutisessa kerrotaan, että asiaa ratkaistaessa hallituksen istunnosta puuttivat maalaisliittolaiset opetusministeri Kerttu Saalasti ja kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Martti Miettunen. Uutisessa Saalastin mainitaan olleen matkoilla, mutta Miettinen ainoastaan myöhästyi. Asiaa käsitelleessä välikysymyskeskustelussa Miettunen hämmensi soppaa entisestään, kun hän ilmoitti – 19.11.1955 ilmestyneen *Aamulehden* mukaan – että hän oli poissa Lehmuksen erivapautta päättäneestä hallituksen ylimääräisestä [kurs. MT] istunnosta 4.11. , koska *ei tiennyt* [kurs. MT] siitä mitään. Samassa yhteydessä –otsikolla ”Lehmuksen erivapaus jatkuvan keskustelun kohteena” kerrotaan myös, että Kerttu Saalasti olisi tiedustellut ennen matkalle lähtöään Lehmuksen erivapauskysymyksen käsittelyn ajankohdasta pääministeriltä, johon Kekkosen väitettiin vastanneen, ettei asia tule päätettäväksi hänen perjantaisen matkansa [4.11. , MT] aikana. Kun Lehmuksen erivapautta puollettiin äänin 7-5 ja tasatilanteessa pääministerin ääni ratkaisi, näytti siis aivan perustellusti siltä, että Kekkonen edesauttoi tällä toiminnallaan K. A. Lehmuksen nimittämisen puolustusministeriön kansliapäällikön tehtävään, vaikka hän itse kokouksessa äänestikin tätä vastaan.

¹¹² Skog 1971, s.347.

¹¹³ *Jumin* tätä aiheetta koskevia kriittisiä kolumneja ks. *Aamulehti* 8.11. , 15.11. ja 18.11. Näistä ensimmäisessä Peltonen tuo esiin myös kielteisen suhtautumisensa Kekkoseen, joka lokakuun loppupuolella ”metsämaalaisille” pitämässään puhetilaisuudessa oli sivuuttanut ajan puutteen vuoksi ulkopoliittikan käsittelyn. *Jumin* kertoman mukaan hän sen sijaan oli kertonut Kainuun matkallaan suorittamista hyvistä töistä sekä ennen kaikkea arvostellut kokoomusta muistuttamalla, että se ei kuulunut

järjestetyissä erilaisissa tilaisuuksissa. Maassa tuolloin vallalla olleet puolueiden väliset ristiriidat sekä moraalisen tason lasku, josta poliittiset virkanimitykset usein mainittiin esimerkkeinä, nähtiin uhkaksi kansalliselle yhtenäisyydelle ja hyvinvoinnille. Keuruulla marraskuun puolivälissä pidetyillä Kokoomuksen Naisten neuvottelupäivillä puhunut valitsijamiesehdokka Kerttu Lampinen summasi vallinnutta tilannetta ja tulevaisuuden odotuksia – myös presidentinvaaleja silmällä pitäen. Kannanotto Sakari Tuomiojan puolesta – ja ennen kaikkea Urho Kekkosta vastaan oli sangen selkeä hänen sanoessaan:

”Me odotamme uusia asiallisia, terveitä ja puhtaita tuulia politiikkaamme. Me toivomme, että tämä puolueristiriitojen meno ei pääsisi maan korkeimmalle paikalle, presidentin tuolille saakka. Tähän mennessä olemme tottuneet katsomaan ylös maan isään. Siksi me pyydämme tälle paikalle miestä, joka ei ole sitoutunut minkään yhden ryhmän asialle, me pyydämme miestä, joka taloudellisena asiantuntijana voi palauttaa järjestyksen maan talouselämään, me pyydämme miestä, joka voi koota pirstotun kansan[...]¹¹⁴”

Jos oli J. K. Paasikivi hermostunut Emil Skogin luona vierailleesta upseerilähetystöstä, niin tuskinpa Urho Kekkonenkaan vastaavasti sen enempää riemuitsi kokoomuksen hallitukselleen tekemästä välikysymyksestä. Kekkonen vastauspuheenvuoron ydin Erkki Tuulen eduskunnassa 15. marraskuuta 1955 esittämään välikysymykseen on luettavissa sen viimeisestä kappaleesta. Se ei jättänyt kuulijalle tahi lukijalle juurikaan tulkinnanvaraa:

”Vaalien edellä teidän pitää käyttää kaikki keinot sosialidemokraattisen puolueen ja sosialidemokraattisten ministereitten mustaamiseksi. Tämä on sos. demokraattisen eduskuntaryhmän käsitys esityksestänne tässä asiassa. Meidän mielestämme tällä välikysymyksellä on selvästi vaalitaktillinen luonne. Kun tämä hälinä on vaiennut ja kun te *ehkä* [kurs. MT] itse istutte hallituksessa ehdotuksia tekemässä nimitysasioissa, niin siitä olen varma, olette myöskin mukana myöntämässä erivapauksia niin kuin monesti ennen.”¹¹⁵

maatalouden puoltajiin vaan toimii maaseutua vastaan. Jo viittaukset tällaisiin puheisiin – olivat ne sitten totta tai ei – kertovat paljon tuolloisista kokoomuksen ja Urho Kekkonen välillä vallinneista jännitteistä.

¹¹⁴ Aamulehti 14.11.1955.

¹¹⁵ Aamulehti 16.11.1955.

Jos mahdollista, sosiaalidemokraattien puheenvuoron asiasta pitänyt kansanedustaja Gunnar Henriksson heitti vielä Urho Kekkostakin suuremman piikin kokoomuksen suuntaan muistuttaessaan Sakari Tuomiojalle Lontoon suurlähettilään tehtävää varten myönnetystä erivapaudesta. Hän ei muistanut, että kukaan olisi silloin puhunut epätevyydestä mitään, kuten ei muidenkaan erivapauden saaneiden kohdalla. Kokoomuksen entinen puheenjohtaja Arvo Salminen riensi puoltamaan Tuomiojan saamaa erivapautta muistuttamalla, että hänen ranskan- ja englanninkielen taitonsa oli täydellinen ja että erivapaus jouduttiin myöntämään vain, koska Tuomioja ei ollut suorittanut ulkoasiainhallinnon alan harjoittelijalta vaadittavaa tutkintoa. Kekkonen myönsi Salmisen olevan asiassa ”aivan oikeassa”.¹¹⁶

Eversti K. A. Lehmuksen nimittämisen takia välikysymykseen vastaamaan joutunut Urho Kekkonen hallitus sai luottamuslauseen lopulta äänin 97 – 42. Oikeastaan näitäkin lukemia tärkeämpää on huomata, että tyhjää äänesti kaikkiaan 45 kansanedustajaa.¹¹⁷ Se osaltaan todisti, että eduskunta suhtautui tehtyyn puolustusministeriön kansliapäällikkönimitykseen vähintäänkin ristiriitaisin tuntein. Samat sanat pätevät nimittämisen ”kummisetänä” toimineeseen pääministeriin, joka oli jo tiiviisti suunnannut katseensa pian käytäviin presidentinvaaleihin. On selvää, ettei Lehmuksen nimitysprosessi missään tapauksessa vähentänyt Kekkonen poliittisten vastustajien, kaikkein vähiten kokoomuslaisten, häneen kohdistamia epäluuloja. Tässä mielessä lisää oli kuitenkin vielä tulossa.

3.1 ”MISSÄÄN VAIHEESSA EN KEKKOSTA ÄÄNESTÄ”

K. A. Lehmuksen nimittämisestä puolustusministeriön kansliapäälliköksi eduskunnassa käydyn välikysymyskeskustelun jälkeen presidentinvaalikamppailussa näytettiin eletävän koko loppuvuoden 1955 ajan jonkinasteista suvantovaihetta. *Sensaatio Uutiset* jatkoi tosin Urho Kekkonen mustamaalaamista jo totuttuun tyyliin: hänen kerrottiin olevan Meilahdessa sijaitsevan bordellin innokas asiakas. Liiallinen alkoholinkäyttö ja vieraat naiset pysyivät myös sitkeästi maalaisliiton presidenttiehdokkaan syntilistalla. Hänen uutisointiin öiseen aikaan syyllistyneen naapureiden häiritsemiseen

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

naisystävänsä luona vieraillessaan. Toisin kuin aiemmin syksyllä ministeri Tauno Jalannin kanssa käydyin kapakkatappelu-uutisen yhteydessä, esillä oli tällä kertaa myös nimi: rakastuneen ja liikaa ”alkohoolia” nauttineen pääministerin äänekkään huomion kohteeksi sanottiin joutuneen Anne-Marie Snellmanin.¹¹⁸ *Aamulehdessä* tulevat vaalit olivat esillä toki lähes päivittäin, mutta mitään uusia teemoja niihin liittyen ei näyttänyt ilmaantuvan: kokoomuksen ennakkopropagandasuunnitelman mukaisesti korostettiin Sakari Tuomiojan mahdollisuuksia toimia puoluevastakohtaisuuksien yläpuolella, kun taas Kekkonen suhteen tilanteen sanottiin olevan aivan päinvastainen. Suurena rasitteena hänelle, kuten myös puolueelleen maalaisliitolle, nähtiin *todennäköinen yhteistyö* [kurs. MT] kommunistien kanssa. Edelleenkin hyvällä ei katsottu, että nämä kaksi puoluetta, Urho Kekkonen itsensä lisäksi, olivat *vasta nyt* [kurs. MT] ilmoittautuneet *Paasikiven linjan* [kurs. MT] kannattajiksi. *Aamulehden* ja kokoomuksen piirissä ei oltu unohdettu sitä, että edellisissä presidentinvaaleissa 1950 kommunistit ja maalaisliittolaiset olivat kumpainenkin omilla ehdokkaillaan valmiit siirtämään J. K. Paasikiven syrjään.¹¹⁹

Kokoomuksen puoluehallituksessa tulevia vaaleja käsiteltiin vielä kertaalleen ennen vuodenvaihdetta, 28. joulukuuta. Hallituksen jäsenille jaettiin tuolloin keskustuimiston laatima ja puolueen työvaliokunnan ennalta käsittelemä muistio, jossa käytiin lävitse toimenpiteet tulevan vaalitaistelun loppuvaiheisiin. Tässä vaiheessa korostettiin erityisesti asiallisuutta sekä maltillisuutta. Yhtä lailla tärkeänä pidettiin myös *omien* [kurs. MT] innostamista voitokkaaseen taisteluun.¹²⁰

Monien muiden tavoin tasavallan presidentti J. K. Paasikivi oli seurannut käynnissä olevaa vaalitaistelua suorastaan kauhistuneena – ei vähiten *Sensaatio* –lehdessä esiintyneiden Urho Kekkonen surmaamishuhujen vuoksi.¹²¹ Perinteisessä presidentin uudenvuodenpuheessa hän viimeisenä asianaan, ennen yhteenvetoa vuodesta 1955 ja uudenvuoden toivotuksia, käsitteli myös meneillään ollutta kampanjointia seuraajastaan. J. K. Paasikiven mielestä vaalitaistelu oli saanut kiihkeän luonteen ennen kaikkea siksi, että siinä oli keskitytty, tasavallan presidentin tehtävä, asema ja vastuu huomioon

¹¹⁸ *Sensaatio Uutiset* 21.11.1955.

¹¹⁹ *Aamulehti* 13.12.1955; pääkirjoitus.

¹²⁰ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 28.12.1955; liite 1. PTA.

¹²¹ *Suomi* 1990, s. 452. Suomi tarkoittanee *Sensaatio*-lehdellä juuri *Sensaatio Uutisia*.

ottaen, vain toisarvoisen merkityksen omaaviin kysymyksiin.¹²² Vuodenvaihteessa Sakari Tuomiojan pitämässä puheissa ei viitattu sen enempää vastaehdokkaisiin kuin vaalitaistelun kiihkeyteenkään – siitäkin huolimatta, että niiden kirjoittajina olivat hänen ”vaalikampanjansa kummisedät” – aina Kekkos-kriittisestä Tuure Junnilasta alkaen. Puheet olivat sävyltään ehdokkaan henkilökohtaiseen tyyliin hyvin sopivia: asiallisia, esitelmänomaisia, vähän värittämiä ja kaikkia ylisanoja välttäviä.¹²³ Heti vuodenvaihteen jälkeen Mikkelissä järjestetyssä suuressa vaalijuhlassa Tuomioja puhui tyylilleen uskollisena paitsi Paasikiven linjan eriomaisuudesta, myös Suomen kauppasuhteiden tärkeydestä niin itään kuin länteenkin.¹²⁴ Rovaniemellä loppiaisena pidetyssä tilaisuudessa hän korosti Lapin potentiaalia Suomen kehittämistä silmällä pitäen, mainiten esimerkkeinä mm. alueen metsävarannot sekä laajat ja viljelykelpoiset, mutta sillä hetkellä tuottamattomina olleet suot.¹²⁵

Suomen presidentinvaalihistorian siihen asti kiivaimmaksi luonnehdittu vaalitaitelu oli kuitenkin vielä saava huipennuksensa, ainakin *Aamulehden* näkökulmasta katsoen, ennen 16. – 17. tammikuuta 1956 pidettäviä valitsijamiesvaaleja. Ensin Sakari Tuomiojan vaaliliiton valitsijamiesehdokkaana Hämeen pohjoisessa vaalipiirissä ollut kokoomuksen entinen kansanedustaja, Mannerheim-ristin ritari Eero Kivelä toi 10.1.1956 *Aamulehdessä* julki ne syyt, miksi hän ei missään vaiheessa tulevassa valitsijamiesvaalissa, *eikä koskaan muulloinkaan* [kurs. MT] tulisi äänestämään Urho Kekkonen. Kivelä kantoi hänelle kaunaa monestakin syystä. Niistä kaksi ensimmäistä liittyivät nk. asekatkenta-juuttuun. Kivelän kertoman mukaan Kekkonen oli silloisena oikeusministerinä syönyt sanansa, kun hän oli luvannut asian takia Hämeenlinnassa vankeudessa istuneille, että tuomiot asiassa annettaisiin voimassaolevan, ei taannehtivan poikkeuslain mukaan. Mannerheim-ristin yhdeksäntenä saanut Kivelä ei ollut unohtanut sitä, että jo muutaman viikon kuluttua näistä lupauksista Kekkonen oli jättänyt eduskunnan käsiteltäväksi asiaa koskevan poikkeuslain. Hän ilmoitti tuntevansa Kekkonen kohtaan henkilökohtaista katkeruutta siitä, että yhdessä silloisen sisäministeri

¹²² Aamulehti 2.1.1956.

¹²³ Tuomioja 1986, s. 266. Tuure Junnilan ohella Sakari Tuomiojan presidentinvaalipuheita kirjoittivat pääsääntöisesti Päiviö Hetemäki ja Teuvo Aura. Heidän lisäksi oman panoksensa kokoomuksen presidenttiehdokkaan vaalikampanjaan antoivat yhtä lailla myös Arvo Salminen ja – Erkki Tuomiojaa siteeratakseni – ”suomalaisen oikeistopolitiikan ahkera kulissimies” professori L. A. Puntila.

¹²⁴ Aamulehti 4.1.1956.

¹²⁵ Aamulehti 8.1.1956.

Yrjö Leinon kanssa tämä oli tehnyt kaikkensa, jottei Kivelä olisi päässyt asekatkentaajutun vankeudesta täyttämään kansanedustajan tointaan syksystä 1945 alkaen. Kommunistit veivät asian eduskunnan äänestettäväksi ja suoritettussa lippuäänestyksessä Kekkonen oli Kivelän arvion mukaan ainoa porvari, joka oli äänestänyt pidätyksen ja – Kivelän sanoin – ”*silloin jo kaikkien tunteman mielivallan jatkamisen puolesta*”. Viimeinen, muttei varmasti vähäisin syy, joka esti Kivelää antamasta ääntään tulevassa valitsijamiesvaalissa maalaisliiton ehdokkaalle, oli hänen kertomansa mukaan se, että vuonna 1951 silloisena pääministerinä Urho Kekkonen oli kieltänyt Mannerheim-ristin ritareita osallistumasta ryhmänä marsalkka Mannerheimin hautajaissaattoon.¹²⁶

3.2 PALJON PORUA ADRESSEISTA

Pari päivää Eero Kivelän Urho Kekkoseen kohdistuneen katkeransävyisen kannanoton jälkeen *Aamulehti* julkaisi urheilujohtajien sekä *aktiiviurheilijoiden* [kurs. MT] Kekkonen valinnan puolesta allekirjoittaman adressin. Ensiksi mainituista allekirjoittajina olivat Suomen Urheiluliiton puheenjohtaja ja Suomen olympiakomitean varapuheenjohtaja Reino Piirto, SVUL:n puheenjohtaja Kauno Kleemola, kauppaneuvos Kalle Kaihari, Suomen olympiakomitean hallituksen jäsen Viktor Smeds, kansainvälisen painonnostoliiton puheenjohtaja Bruno Nyberg, Suomen Urheiluliiton päävalmentaja Armas Valste, yleisurheiluvalmentaja Paavo Karikko, Armas Palamaa Suomen Pyöräilyliitosta sekä E. T. Hallberg, Retu Kukkonen, Gunnar Kuusela, L. M. Kauppi ja Kalle Laakkonen. Urheilijoista Kekkoselle tukensa antoivat legendaariset olympiavoittajat Hannes Kolehmainen ja Claes Thunberg. Muutkin adressin allekirjoittajat olivat näiltä osin sangen tunnettua joukkoa: Heikki Hasu, Veikko Karvonen, Eeles Landström, Paavo Yrjölä, Lydia Lehtonen, Paavo Lankila, Vilhelm Porrassalmi, Ville Tuulos, Matti Pietikäinen, Tauno Sipilä, Olavi Rinteenpää, Sirkka Polkunen, Eino Oksanen, Väinö Sipilä, Rolf Haikkola, Eljas Koistinen, Huga Vainio, Mirja Hietamies, Maire Hahl-Hohteri, Sylvi Saimo, Pentti Eräkare, Kalevi Manonen, Toivo Hyytiäinen, Klaes Karppinen, Sanna Kiero, Aarre Nostaja, Ilmari Taipale sekä

¹²⁶ *Aamulehti* 10.1.1956. Eero Kivelä pääsi eduskuntaan puoluetoverinsa K. T. Jutilan tilalle lokakuussa 1945. Presidentin valitsijamiehenä hän toimi kaikkiaan kolmesti: 1950, 1956 ja 1962.

Jukka Piironen ja Oiva Halmetoja ilmoittivat kannattavansa Urho Kekkosta maan seuraavaksi presidentiksi.¹²⁷

Aamulehti tuomitsi heti selvin sanoin Urho Kekkosen tueksi laaditun adressin. Se piti hanketta presidenttiehdokkaansa pienenevästä kannatuksesta huolestuneen maalaisliiton häikäilemättömänä väärinpeluuna. Erityisen tuomittavana lehti piti urheilujohtajien allekirjoituksia, koska osa heistä oli maalaisliittolaisia ja nimenomaan juuri sen vuoksi johtasemaansa valittuja. *Aamulehti* katsoi, että SVUL:n ja sen erikoisliittojen oli annettava asianosaisille *tuntuva ojennus* [kurs. MT], jotta politiikkaa ei tulevaisuudessa enää sekoitettaisi vapaan urheiluelämän piiriin. Se myös vihjasi urheilijoiden nimikirjoituksia kirjoitetun vetoomukseen omavaltaisesti ja vertasi menettelytapaa kommunistien adressihankkeisiin.¹²⁸

Tamperelaisilta ei jäänyt huomaamatta, että adressin allekirjoittaneiden urheilujohtajien listalta löytyi myös Kalle Kaiharin nimi. Hänen ystävyytensä Urho Kekkosen kanssa oli toki yleisesti tiedossa, mutta siitä huolimatta kaikki eivät tuntuneet ymmärtävän sitä, että tamperelainen kauppaneuvos yritti parhaansa mukaan myötävaikuttaa maalaisliittolaisen tasavallan presidentin valintaan.¹²⁹ Kaihari, joka myöhemmin vakuutteli ratkaisevaa rooliaan Kekkosen presidentiksi valitsemisessa¹³⁰, ei tyytynyt sivusta seuraamaan itseensä kohdistunutta arvostelua. Aivan valitsijamiesvaalien alla hän perusteli ratkaisuaan *Ihmettelevälle tamperelaiselle* kertomalla Kekkosen lukuisista tamperelaisten hyväksi tekemistä päätöksistä. Hän mainitsi tämän vaikuttaneen merkittävästi ensinnäkin siihen, että Yhteiskunnallinen Korkeakoulu oli siirtymässä

¹²⁷ *Aamulehti* 12.1.1956.

¹²⁸ *Aamulehti* 13.1.1956; pääkirjoitus.

¹²⁹ *Ibid.*; *Vapaa Sana* –palstalla nimim. ”Ihmettelevä tamperelainen”.

¹³⁰ Kalle Kaihari kertoi kirjassaan *Ratkaiseva ääni (149 – 151) Jännitysvaalit 1956*, että 151. äänen Urho Kekkoselle olisi antanut sosiaalidemokraatti – ja sitä kautta K.-A. Fagerholmin valitsijamies – Penna Tervo. Kaiharin mukaan asiasta saatiin sovittua lounaalla Tampereella, jossa mukana oli myös kaupunginjohtaja Erkki Lindfors, ”tammikuun loppupäivinä”. Sakari Virkkunen on taas epäillyt sosiaalidemokraatti Anni Flinckin – Kaiharin sisaren – äänestäneen Kekkosta. Kaihari 1981, s. 13 ja 65-69. Siitä, kuinka keskeiseksi Kalle Kaihari näki oman roolinsa Kekkosen presidentiksi valinnassa, kertoo jotain sekini, että Matti Pitkon kertoman mukaan hän käytti itsestään lempinimeä *Varapresidentti*. Sähköpostiviesti tekijälle 20.11.2006. Maamme tunnetuin Kekkosen-tutkija Juhani Suomi mainitsee Kekkosen elämäkertateoksen *Kuningastie* –osassa, kuinka Kekkonen olisi vaalitoimitusta valvoessaan nähnyt, että kokoomuslainen valitsijamies Niilo Kosola – lapuanliikkeen keulahahmon, Vihtori Kosolan poika – olisi pudottanut urnaan Kekkosen nimellä varustetun äänestyslipun, sitä ensin tälle näytettyään. Kekkonen kertoi asiasta välittömästi vaimolleen ja Matti-pojalleen. Kosola itse on asian kiistänyt. Onkin hyvin oletettavaa, että ratkaisevassa äänestyksessä vuotoa tapahtui ”leiristä toiseen”. Suomi 1990, s. 499.

Helsingistä Tampereelle. Kaihari kertoi Kekkosen pyrkineen myötävaikuttamaan myös Tampereen lentokentän kunnostamiseen ”asianmukaiseen kuntoon”. Tampereen uudelle teknilliselle opistolle myönnettävään 50 miljoonan markan määrärahaan hän sanoi Kekkosen luvanneen sekä oman että kannattajiensa tuen. Ei siis ihme, että sitoutumattomuuttaan – joskin joskus kokoomukseen jäsenmaksuja maksaneena – mainostanut Kaihari tiivistä Kekkosta puoltavan kannanottonsa seuraavasti:

”Jos joku muu ei-tamperelainen vastaisuudessa yhden vuoden aikana tulee tekemään näin kovilla panoksilla työtä Tampereen hyväksi kuin Urho Kekkonen on tehnyt, niin se on niin harvinainen tapaus, että mielestäni Tampereen kaupungin asukkaiden pitäisi kiitollisuudella muistaa sellaista henkilöä pitkän aikaa[...] Jos Urho Kekkonen haluaa tehdä näin paljon Tampereen hyväksi, niin minä uskon, että arv. kirjoittaja sekä terveesti ajattelevat tamperelaiset tarkistavat ja todella haluavat laskea, mikä milloinkin kannattaa.”¹³¹

Urho Kekkosta ja maalaisliittoa Kalle Kaiharin *Aamulehdessä* hänestä esittämät kehut varmasti lämmittivät – varsinkin, kun samassa lehdessä toisaalla kokeneet maaottelumiehet Wilhelm Porrassalmi ja Oiva Halmetoja väittivät tullessa huijatuiksi urheilija-adressi asiassa. Porrassalmi kertoi Kauno Kleemolan kyllä soittaneen hänelle ja kertoneen Kekkoselle laadittavasta adressista, joka olisi *puhtaasti urheilullinen* [kurs. MT]. Mitään puhetta sen julkaisemisesta lehdessä ei Porrassalmen mukaan kuitenkaan ollut. Hän tunsi nimensä tulleen mukaan ”vähän niin kuin pimeesti”.¹³² Samansuuntaiset olivat tuntemukset Halmetojalla, joka tosin kertoi, että häntä adressi-asiassa puhelimitse lähestynyt henkilö ei ollut Kleemola. Yleisurheilumaajoukkueen moninkertainen kapteeni ei hyväksynyt sitä, että hänet oli tällä tavoin tietämättään vedetty mukaan politiikkaan. Hänestä urheilua ja politiikkaa ei tullut nyt nähdyllä tavalla sekoittaa toisiinsa.¹³³

¹³¹ Aamulehti 14.1.1956; Vapaa Sana –palsta. Kaihari näyttää Kekkos-kehuissaan ottaneen vähintään osittaisen varaslähdön, sillä päätös Yhteiskunnallisen Korkeakoulun siirtämisestä Tampereelle tehtiin vasta kesällä 1956. Tampereen puuhamiesten toiminnalla sekä *presidentti* [kurs. MT] Kekkosen lupaamalla valtion tuella oli asiassa suuri merkitys. Kamppailu Yhteiskunnallisen Korkeakoulun uudesta sijoituspaikasta Tampereen ja Turun välillä oli sangen tiukka. Se ratkesi ensiksi mainitun eduksi vasta Yhteiskunnallisen Korkeakoulun valtuuskunnan puheenjohtajan Rainer von Fieandtin antamalla viimeisellä äänellä. <http://www.uta.fi/koskivoimaa/arki/1940-60/yliopisto.htm>, luettu 9.12.2006.

¹³² Aamulehti 14.1.1956.

¹³³ Ibid.

Väinö Peltonen ei malttanut olla tuomatta esiin omaa näkemystään Urho Kekkosen hyväksi kyhätystä urheilija-adressista. *Jumi*-nimimerkin suojissa hän esitti pari kiperää kysymystä sekä maalaisliiton propagandakoneiston että Urho Kekkosen – joskaan ei nimeltä mainiten – suuntaan:

”Erään presidenttiehdokkaan vaalimainoksissa on Suomen urheiluväki puolueisiin katsomatta velvoitettu valitsemaan presidentiksi ”urheilun raikkaassa ilmapiirissä kasvanut, rehti ja oikeamielinen, tosi urheilumies.” Mutta onko tällainen urheiluväen velvoittaminen jonkin puolueen ehdokkaan kannattajaksi rehtiä ja oikeamielistä, tosi urheilumiehelle sopivaa? Eiköhän olisi paikallaan – mainitun ehdokkaan toisissa yhteyksissä käyttämiä sanoja lainaten – tunnustaa, että tässä tuulahtaa vastaan tunkkainen ilmapiiri, joka kuvottaa”.¹³⁴

Niilo Honkala tulkitsi Sakari Tuomiojan vaaliliiton tilaisuuksien väenpaljouden juuri ennen vaaleja merkiksi paitsi tulevasta menestyksestä – myös siitä, että maalaisliiton Urho Kekkosen puolesta harjoittama *valtakunnallisesti vahingollinen* [kurs. MT] propaganda ei tulisi tuottamaan heidän kannaltaan toivottua tulosta.¹³⁵ Hän, jälleen kerran, tuomitsi J. K. Paasikiven nimen kytkemisen – tarkoittaen *Paasikiven – Kekkosen linjaa* – puoluepoliittiseen vaalikamppailuun, syyttäen paitsi maalaisliiton propagandisteja, myös Kekkosta itseään, jolta kokoomuksen puoluesihteerin mukaan näin toimien näytti puuttuvan luottamus itseensä ja omiin ansioihinsa. Hän piti tuomittavana myös sitä, että Kauno Kleemola SVUL:n puheenjohtajan ominaisuudessa oli allekirjoittanut julkilausuman, jolla hän oli saattanut järjestön toimihenkilöt alaisinaan vaikeaan asemaan. Kuin siunatakseen Honkalan lausunnon joukko Suomen

¹³⁴ Aamulehti 14.1.1956.

¹³⁵ Ibid. Niilo Honkalan intoa nosti varmasti samana päivänä lehdessä toisaalla ilmoituksen muodossa julkaistu joulukuussa Suomen Gallupin suorittama virallinen mielipidemittaus, joka kertoi Urho Kekkosen sen hetkiseksi kannatukseksi 28%. Häntä vastustaneiden kannalta tärkein tieto oli kuitenkin se, että kolmessa kuukaudessa maalaisliiton ehdokkaan kannatus oli pudonnut neljä prosenttia. Toiseksi tässä kyselyssä nousi pari prosenttia kannatustaan nostanut Tuomioja 21% :n ääniosuudella. Hänen kannattajansa rohkenivat vetää tästä sen johtopäätöksen, että ”VAIN TUOMIOJALLA ON MAHDOLLISUUS VOITTAA KEKKONEN.” Samainen ilmoitus kertoi K.-A. Fagerholmin saaneen 14:sta, Eino Kilven kahdeksan, Ralf Törngrenin neljän ja Eero Rydmanin kahden prosentin kannatuksen. Huomionarvoista on, että ei-vastanneiden osuus oli 23%. Se oli kolmessa kuukaudessa kasvanut neljällä prosentilla.

urheiluelämän vaikuttajia toisaalla päivän *Aamulehdessä* Lauri ”Tahko” Pihkalan johdolla tuomitsi urheilun käytön nyt ilmitulleessa puoluepoliittisessa tarkoituksessa.¹³⁶

Urheilija-adressin ympärillä vellonut Urho Kekkosen ja maalaisliiton kannalta kielteinen julkisuus näytti vain kiihtyvän, sillä – ilmeisesti Porrassalmen ja Halmetojan avoimuuden rohkaisemina – myös Lydia Lehtonen (os. Videman), Väinö Sipilä ja Ville Tuulos ilmoittivat tullessa sen osalta petetyiksi. Neljän vuoden takaisten Oslon olympialaisten kultamitalihiihtäjätär kertoi, ettei hän ollut edes allekirjoittanut mitään paperia adressin allekirjoittamisesta. Oiva Halmetojan tavoin myös hän ilmoitti omaksi periaatteekseen, että urheilua ei saisi sekoittaa politiikkaan. Vielä Lehtostakin jyrkkäsanaistemmin asiaan suhtautui Väinö Sipilä, joka sanoi tullessa nyt *täydellisesti petetyksi* [kurs. MT]. Hän kertoi asialla olleen Kalle Kaiharin, joka oli ainoastaan kysynyt, voisiko Sipilä todistaa Kekkosen olleen hyvä ja ansioitunut urheilumies. Vaaleista ei miesten välillä käydyssä keskustelussa hänen kertomansa mukaan puhuttu mitään. Sipilä vakuutti *Aamulehdelle*, että jos hän olisi etukäteen tiennyt, mistä oli kysymys, hän olisi kieltäytynyt antamasta nimeään siihen tarkoitukseen.¹³⁷

Petetyksi urheilija-adressi asiassa tuli omien sanojensa mukaan myös Ville Tuulos. Hän kertoi hänelle aluksi puhutun vain paperista, jossa selviteltäisiin Urho Kekkosen ansioita urheilumiehenä. Tuuloksen totesi tässä yhteydessä nimenomaan tähdennetyn sitä, että kysymyksessä olisi *yksinomaan urheilullinen asia, jolla ei ole mitään tekemistä politiikan kanssa* [kurs. MT]. Takavuosien kolmiloikan olympiakultamitalimies oli pyytänyt paperia nähtäväkseen, jolloin hänelle oli vakuuteltu, että Reino Piirto hoitaisi jutun liitossa *täysin asiallisesti* [kurs. MT]. Adressin allekirjoittajista närkästyneisiin lukeutuivat myös Armas Palamaa sekä maaottelu-urheilijat Ilmari Taipale, Rolf Haikkola ja Pentti Eräkare. Viimeksi mainittu kolmikko ilmoitti kyllä seisovansa niitten sanojen takana, jotka julkilausumassa kohdistuivat *urheilija ja urheilujohtaja Kekkoseen* [kurs. MT], mutta poliittisesti vapaan

¹³⁶ Aamulehti 14.1.1956.

¹³⁷ Aamulehti 15.1.1956.

urheilun kannattajina he ilmoittivat sanoutuvansa irti *kaikesta* [kurs. MT], joka adressissa oli poliittista.¹³⁸

Urheilijoiden ja heidän johtajiensa tavoin myös maataloustuottajajärjestö MTK¹³⁹ sekä osuustoiminnallisten järjestöjen ja liikkeiden johtohenkilöt ilmaisivat kukin omilla julkilausumillaan kannattavansa Urho Kekkosen valintaa tulevissa presidentinvaaleissa. Reaktiokin niihin oli urheilija-adressin kaltainen – olkoonkin, että niitä ei *Aamulehdessä* uutisoitu yhtä näyttävästi. Päivä MTK:n julkilausuman ilmestymisen jälkeen 25 pohjoishämäläistä maanviljelijää irtisanoutui ”yhden puolueen aseenkantajan tehtävästä.”¹⁴⁰ Tästä innostuneena seuraavan päivän *Aamulehti* kertoi näyttävästi etusivullaan urheilu-, maatalous- ja osuustoimintaväen irtisanoutuneen maalaisliiton osaksi tulleesta propagandasta.¹⁴¹

Vaalien aattona Kansallisessa Kokoomuksessa vallitsi usko oman presidenttiehdokkaan menestysmahdollisuuksien puolesta: Sakari Tuomioja nähtiin miehenä, jonka käsiin saattoi huoletta uskoa presidentin laajat valtaoikeudet. Hänen valintansa uskottiin takaavan rauhallisen kehityksen jatkumisen maassa sekä tervehdyttävän etutaistelujen repimää valtiollista elämää.¹⁴² Tuomiojaa pidettiin, kampanjan aikana ties monennenko kerran, omiensa parissa enemmän tai vähemmän Urho Kekkosen vastakohtana. Aivan vaalitaistelun viimeiseen päivään saakka kokoomuksen toimesta maalaisliittoa ja sen ehdokasta vastaan käyty ankara vaalitaistelu sai Kekkosen itsensäkin epävarmaksi ja ennen kaikkea katkeraksi.¹⁴³ Arvailuille ei tässä suhteessa juurikaan jäänyt tilaa, kun hän 17. tammikuuta kirjoitti Sakari Tuomiojalle:

”Kirjoitan tämän ennen vaalien tuloksien julkituloa. Kesällä 1955 ihmettelin, kuinka Sinä saatoit ryhtyä kokoomuksen presidenttiehdokkaaksi, vaikka se oli turhaa, sillä vuonna

¹³⁸ Aamulehti 15.1.1956.

¹³⁹ Aamulehti 13.1.1956.

¹⁴⁰ Aamulehti 14.1.1956.

¹⁴¹ Aamulehti 15.1.1956.

¹⁴² Ibid.

¹⁴³ Suomi 1990, s. 454.

1953 minun silmiäni olisi jo pitänyt avautua. Mutta nyt viime viikkojen aikana olen tästä huolimatta saanut aihetta ihmettelyyn puolueesi käyttämien keinojen takia [...]¹⁴⁴

¹⁴⁴ Uino 2000, s. 431.

MUSTAMAALAUSTA

Vaalien alla *Aamulehti* käytti erityisen paljon palstatilaa uutisoidessaan epäpätevän sosiaalidemokraatti K. A. Lehmuksen nimittämisestä puolustusministeriön kansliapäälliköksi – syyttäen tapahtuneesta nimenomaan pääministeri Urho Kekkosta. Sakari Tuomiojan vaaliliiton valitsijamies, Mannerheim-ristin ritari ja entinen kokoomuksen tamperelainen kansanedustaja Eero Kivelä kertoi lehden palstoilla varsin selväsanaiset perustelut sille, miksei hän tulevassa valitsijamiesäänestyksessä kannattaisi Kekkosta seuraavaksi tasavallan presidentiksi. Juuri vaalien edellä Kansallisen Kokoomuksen tamperelainen äänenkannattaja yritti kaikin mahdollisin tavoin hyökätä maalaisliiton presidenttiehdokasta vastaan uutisoimalla kielteiseen sävyyn mm. niistä useammastakin adressista, joita hänen tuekseen oli julkaistu. Erityisen paljon huomiota osakseen sai urheilija-adressi, johon osa allekirjoituksista näytettiin hankitun kyseenalaisin keinon. Presidentinvaalikampanjoinnin loppumetreillä tamperelaisia kummastutti se, että maalaisliiton ehdokas sai taakseen sikäläisen kauppaneuvos Kalle Kaiharin tuen. Hän perusteli Urho Kekkosen taakse asettumista sekä molempien kiinnostuksella urheiluun että ennen kaikkea niillä lukuisilla tamperelaishankkeilla, joita hän oli lupautunut ennen ja jälkeen vaalien kannattamaan.

4. KUKA VOITTIKAAAN VALITSIJAMIESVAALIT?

Presidentin valitsijamiesvaalit toimitettiin 16. – 17. tammikuuta. Ensi kertaa noudatetun uuden lain mukaan äänestäminen oli mahdollista nyt myös sairaaloissa, Suomen ulkomailla olevissa edustustoissa sekä suomalaisaluksissa. Äänestysaktiivisuus nousi 73,4 prosenttiin – korkeammaksi kuin koskaan aikaisemmin valitsijamiesvaalien historiassa. Kansalaisten innokkuus valtion päämiehen valintaan selittyi ainakin osittain sillä, että maalaisliiton ja Urho Kekkosen esimerkkiä seuraten myös muut puolueet olivat uskottavuutensa vuoksi pakotettuja järjestämään kunnollisen vaalikampanjan.¹⁴⁵ Suurimman äänisaaliin ja valitsijamiesjoukon keräsi maalaisliiton Kekkonen. Hän sai 88 valitsijamiestä, sosiaalidemokraattien K.-A. Fagerholm 72, kokoomuksen Sakari Tuomioja 57, kansandemokraattien Eino Kilpi 56, ruotsalaisten Ralf Törngren 20 ja kansanpuolueen Eero Rydman 7. Alustavissa vaalituloksissa Tuomiojan vaaliliitto sai 53 valitsijamiespaikkaa, häviten siis kommunistien Kilvellekin, mutta suuresta oteäänimäärästä johtuen se onnistui lisäämään lopullista paikkamääräänsä neljällä, 57:ään, nousten samalla vaalien kolmanneksi suurimmaksi ryhmäksi.¹⁴⁶

Vaikka Kansallinen Kokoomus aivan valitsijamiesvaalin alla, ainakin julkisuudessa, oli elätellyt toiveita Sakari Tuomiojan mahdollisuuksista haastaa tosissaan Urho Kekkosen, ei puolueessa suostuttu olemaan pettyneitä nyt saavutettuun vaalitulokseen. Puheenjohtaja Jussi Saukkonen piti tulosta hyvänä Tuomiojan vaaliliiton saatua 372 900 ääntä. Se oli 12 000 enemmän kuin edellisissä valitsijamiesvaaleissa J. K. Paasikiven vaaliliitolla. Puheenjohtaja muistutti, että vaalin tulos olisi ollut heidän kannaltaan vieläkin parempi, jos kansanpuolue olisi suostunut yhteiseen vaaliliittoon. Saukkonen laski nyt noin 40 000 äänen menneen hukkaan.¹⁴⁷ *Aamulehti* yritti niinkään parhaan kykynsä mukaan kääntää vaalitulosta kokoomukselle mahdollisimman positiiviseksi: Tuomiojan vaaliliiton kerrottiin kasvattaneen kannatustaan suhteessa eniten eduskuntaryhmän kokoon (24 – 57), kun taas maalaisliiton huomattavan nousun (53 – 88) katsottiin johtuneen etupäässä siitä, että kommunistit olivat äänestäneet oman ehdokkaansa Eino Kilven sijaan suoraan Urho Kekkosta. Oma vaikutuksensa hänen

¹⁴⁵ Fagerholm 1977, s. 264.

¹⁴⁶ *Aamulehti* 22.1.1956.

¹⁴⁷ Saukkonen 1973, s. 249.

vaalivoitossaan nähtiin olevan myös ”*monihaaraisen puoluekoneiston siekailemattomalla masinoimisella, joka keinoista piittaamatta pantiin ehdokkaan tarkoitusten hyväksi tallemaan sekä vaaliperinteitä että propagandalle alttiita äänestäjiä.*”¹⁴⁸ Jos erilaiset julkilausumat olivatkin tehneet vaalien aattona Kekkonen katkeraksi kokoomukseen päin, näytti tilanne heti vaalien jälkeen muutamassa päivässä muuttuneen päinvastaiseksi.

Vapaamielisten liiton puheenjohtaja Teuvo Aura allekirjoitti valitsijamiesvaalien jälkeen yhdessä kokoomuksen Jussi Saukkosen kanssa Sakari Tuomiojan vaaliliiton päätoimikunnan puolesta julkilausuman, jossa he kumpainenkin kiittivät kaikkia kampanjassa mukana olleita. Molemmat puheenjohtajat luonnehtivat vaalin tulosta yllätyksettömäksi ja Tuomiojan vaaliliiton osalta jopa *erittäin hyväksi* [kurs. MT]. He myös esittävät toiveensa siitä, että vaalitaistelun aikana annetut iskut unohdettaisiin puolin ja toisin, nähden sovinnollisuuden ainoaksi mahdollisuudeksi päästä *tulevassa vaalissa* [kurs. MT] isänmaata hyödyttävään ja samalla kestävään ratkaisuun.¹⁴⁹ Samasta asiasta, tosin toisessa tarkoituksessa, puhui myös vielä virassaan ollut tasavallan presidentti J. K. Paasikivi, joka vuoden 1955 valtiopäivät päättäneessä puheessaan lausui käydystä vaalitaistelusta seuraavaa:

”Äsken suoritettujen presidentin valitsijoiden vaali on viime kuukausina lyönyt leimansa julkiseen elämään ja aiheuttanut kiihkoa. Toivottavasti se ei ole heikontanut ryhmien ja puolueiden välisen yhteistyön mahdollisuuksia. Meidän oloissa monine puolueineen valtion ja yhteiskunnan asioiden hoitaminen ja poliittisen aseman vakaana pitäminen on vain puolueiden yhteistoiminnan kautta mahdollista.”¹⁵⁰

Valitsijamiesvaalituloksen selvittyä poliittinen ilmapiiri Suomessa näytti muuttuvan odottavaksi. Niinpä *Aamulehtikin* tuntui vähitellen laantuvan omassa Kekkos-kritiikissään. Niissä alustavissa neuvotteluissa, joita kokoomus kävi tuoreeltaan vaalin jälkeen ruotsalaisten ja sosiaalidemokraattien kanssa Sakari Tuomiojan mahdollisuudet näyttivät vielä varsin hyviltä, joskaan mitään ratkaisevaa niissä ei saatu aikaan.¹⁵¹ Hänen oma uskonsa valituksi tulemiseen näytti menneen jo aikaisemmin; sillä hän

¹⁴⁸ Aamulehti 19.1.1956.

¹⁴⁹ Aamulehti 22.1.1956.

¹⁵⁰ Aamulehti 26.1.1956.

¹⁵¹ Saukkonen 1973, s. 250.

palasi Lontooseen jo ennen valitsijamiesvaaleja eikä sieltä käsin ottanut osaa puolestaan eri puolueiden välillä käytyihin neuvotteluihin.¹⁵² Ehdokkaan tämänkaltainen käytös herätti väistämättä puolueen piirissä selvää epävarmuutta. Tästä kertoi se, että heti valitsijamiesvaalin jälkeen 25. tammikuuta pidetyssä ryhmäkokouksessa nostettiin esiin ajatus J. K. Paasikiven presidenttiehdokkuudesta. Se ei ollut vailla perusteita, sillä puheenjohtaja Jussi Saukkonen tiesi kertoa iäkkään presidentin maininneen ”parille poliittisista asioista kiinnostuneelle yksityishenkilölle” olevansa käytettävissä kolmannelle presidenttikaudelle.¹⁵³

Kokoomuksen kannalta edessä oleva valitsijamiesvaali näytti varsin ongelmalliselta; optimistisista puheista huolimatta oman ehdokkaan läpimenomahdollisuuksiin ei juurikaan uskottu ja Urho Kekkosenkin suhteen rivit näyttivät selvästi hajoavan. Puolueesta löytyi toisaalta Tuure Junnilan ja Eero Kivelän kaltaisia henkilöitä, jotka vierastivat Kekkosta ennen kaikkea hänen läheisten kommunistisuhteittensa vuoksi. Toisaalta taas osa kannatti – ei vähiten sosiaalidemokraattista K-A. Fagerholmia vastustaakseen – hänen valintaansa: ennen valitsijamiesvaalia Haminassa oman ehdokkuutensa hyväksi vaalityötä, kuitenkin vailla myönteistä lopputulosta, tehnyt tuolloinen Kokoomuksen Nuorten Liiton (KNL) johtohahmo Juha Rihtniemi sanoi kuulijoilleen, että sellaista tilannetta, jossa Kekkonen ja Fagerholm olisivat ratkaisevassa äänestyksessä vastakkain ei pitäisi päästää syntymään, mutta jos niin kuitenkin kävisi, olisi silloin äänestettävä ensiksi mainitun puolesta, koska huonokin porvari oli kuitenkin sosialistia parempi.¹⁵⁴ Valitsijamiesvaalien jälkeisessä ryhmäkokouksessa myös Aarno Tuurna ilmoitti, että hän ei *missään tapauksessa* [kurs. MT] tulisi äänestämään Fagerholmia presidentiksi. Karjalaistaustaisena kokoomuslaisena Urho Kekkosen äänestäminen ei liene tuottanut hänelle muutenkaan suuria vaikeuksia. Porkkalan palautuksen jälkeen kokoomuksestakin näet löytyi *yllättävän monta* [kurs. MT] Kekkosen kannattajaa, jotka uskoivat *ainoastaan hänen* [kurs. MT] pystyvän hankkimaan menetetyn Karjalan heille takaisin.¹⁵⁵

¹⁵² Tuomioja 1986, s. 286-287.

¹⁵³ Felix Seppälän pvk. 25.1.1956. HMA.

¹⁵⁴ Korjus 1975, s. 130.

¹⁵⁵ Felix Seppälän pvk. 24. – 25.1.1956. HMA.

4.1 VANHASSA VARA PAREMPI? – PAASIKIVI VEDETÄÄN MUKAAN

Tammikuun puolivälissä valitut 300 valitsijamiestä kokoontuivat eduskuntataloon 15. helmikuuta. Jo muutamaa tuntia aikaisemmin rakennus oli sen kirjastoa myöten tyhjennetty kaikista valitsijamiesvaalin kannalta ulkopuolisista henkilöistä. Sisälle istuntosaliin pääsi noin 800 tarkasti valittua historian tekijää ja todistajaa. Poliisi joutui käännättämään pois monta kansalaista, jotka olisivat halunneet päästä seuraamaan toimitusta, vaikka vain seisomapaikalle jonkin seinän viereen.¹⁵⁶ Ennen kello 15 alkanutta toimitusta kutsuvieraat ohjattiin ennakolta tarkasti määrätyille paikoilleen. Samoin kaikki ovet sekä puhelinkeskus suljettiin, jotta ketkään asiaankuulumattomat eivät pääsisi häiritsemään tilaisuutta. Ensimmäisessä äänestyksessä kaikki valitsijamiehet lunastivat kansalaisilta saamansa luottamuksen äänestämällä kukin omaa ehdokastaan. Pientä jännitystä ilmapiiriin tuli tosin sosiaalidemokraattien Väinö Leskiseläle sattuneen kömmähdyksen vuoksi, jonka seurauksena Urho Kekkonen näytti aluksi menettäneen yhden alkuperäisistä valitsijamiehistään. Pian kuitenkin selvisi, että laskutoimitusta suorittaessaan Leskinen oli vahingossa nostanut kaksi lippua yhdellä kertaa.¹⁵⁷

Puolueiden kesken käytävät todelliset neuvottelut alkoivat ensimmäisen äänestyksen päätyttyä. Niiden aluksi kokoomus ja kansanpuolue keskustelivat yhdessä ruotsalaisten kanssa nk. tarjotinratkaisusta, jonka päämääränä oli selvittää, ketä näiden asettamaa ehdokasta sosiaalidemokraatit olisivat valmiit kannattamaan. Tieto oli tärkeä siksi, että ilman sitä kolmen porvaripuolueen toivomaa ratkaisua ei voitu saada aikaan. Sekä kokoomukselle että ruotsalaisille oli yllätys, että kansanpuolue ei edes tarjonnut yhteiseksi ehdokkaaksi Eero Rydmania, joka näiden arvion mukaan ”värittömimpänä” olisi saattanut hyvinkin kelvata sosiaalidemokraateille. Sen sijaan kansanpuolueen neuvotteluryhmän johtaja Esa Kaitila ilmoitti, että he haluavat edessä olevassa toisessa äänestyksessä kannattaa presidentti J. K. Paasikiveä.¹⁵⁸

Tässä vaiheessa kokoomuksen valitsijamiesryhmän puheenjohtaja Arvi Ahmavaara tiedusteli, Jussi Saukkosen mukaan puhelimitse, tasavallan presidentin kantaa asiaan.

¹⁵⁶ Majander 2010, s. 74.

¹⁵⁷ Aamulehti 16.2.1956.

¹⁵⁸ Saukkonen 1973, s. 250-251.

Paasikivi, jonka nimi ns. mustana hevosena oli pyörinyt käynnissä olleessa presidenttipelissä oikeastaan kaiken aikaa ja joka itsekin näytti vähintäänkin epävirallisesti pohtivan omaa jatkokauttaan, ilmoitti suostuvansa jatkamaan kolmannelle virkakaudelle siinä tapauksessa, että myös maalaisliitto olisi hänen takanaan. Kun he vastasivat Ahmavaaran tiedusteluun kielteisesti, teki Sakari Tuomiojan vaaliliitto päätöksen, että he olisivat vaalin loppuun asti alkuperäisen presidenttiehdokkaansa kannalla. Myös ruotsalaisten *arveltiin* [kurs. MT] äänestävän häntä. Toteutuessaan tämä olisi merkinnyt sitä, että Tuomioja 77 äänellä olisi päässyt ratkaisevaan kolmanteen äänestykseen Urho Kekkosta vastaan, kuten kokoomuslaisten alkuperäisissä laskelmissa oli kaavailtakin.

Tässä vaiheessa kuvaan tulivat mukaan myös sosiaalidemokraatit heidän pyydettyä Ahmavaaraa jatkoneuvotteluihin. Palatessaan johtamansa ryhmän kokoukseen hän tiesi kertoa, että sosiaalidemokraatit olivat valmiit *harkitsemaan* [kurs. MT] siirtymistä Paasikiven taakse.¹⁵⁹ Nyt neuvottelukontaktin, niinikään puhelimitse, tasavallan presidenttiin otti puolestaan sosialidemokraattien puheenjohtaja Emil Skog. Hän muisteli tapahtunutta myöhemmin:

”Kysyin, kävisikö viran vastaanottaminen vielä laatuun. Paasikivi sanoi, että jos hän saa suuren enemmistön, hän voisi ajatella asiaa. Minä kysyin, että mitä se suuri enemmistö merkitsee. Ainakin kaksi kolmasosaa, hän vastasi. Arvelin itsekseeni, että se oli vain veruke, ja kerroin toisille, että hän kyllä suostuu jos saatte äänet koolle. Mutta kun esitimme suunnitelman sosialidemokraattiselle ryhmälle, se hylkäsi esityksen suurella enemmistöllä. Meidän ryhmämme kuvitteli, että toisessa äänestyksessä Paasikivi ja Kekkonen, jota kannattavat maalaisliitto ja kommunistit, molemmat saavat enemmän ääniä kuin Fagerholm. Kun Fagerholm olisi pudonnut pois loppuäänestyksestä, sosialidemokraatit voisivat hyvällä omalla tunnolla äänestää Paasikiveä [...]”¹⁶⁰

Arvi Ahmavaara kertoi ryhmänsä valitsijamiehille, heidän sitä häneltä tiedustellessa, että SKDL ei ollut antanut selvää vastausta kannastaan J. K. Paasikiven presidenttiehdokkuuteen. Tässä vaiheessa kokoomuksen ryhmä alkoi epäillä

¹⁵⁹ Ibid., s. 251-252. Lokakuussa 1955 J. K. Paasikiven esiin nostamisesta presidentinvaalin ratkaisuvaiheessa käytiin keskustelua myös Sakari Tuomiojan kanssa. Junnilan mukaan tämä oli ollut tuolloin sitä mieltä, että Paasikiven puoleen kääntymistä olisi syytä harkita. Tuomioja 1986, s. 286. Lainaus: Junnila 1980, s. 147-148.

¹⁶⁰ Skog 1971, s. 376.

loputulosta ja olisi mieluummin äänestänyt *jo tehdyn päätöksen* [kurs. MT] mukaisesti Sakari Tuomiojaa. Lopulta tultiin kuitenkin siihen tulokseen, että Tuomiojan vaaliliiton tuli äänestää jo nyt toistamiseen ehdokkaaksi suostuteltua Paasikiveä. Näin, vaikka kävi ilmi, että sosiaalidemokraattien neuvotteluryhmä ei ollut onnistunut taivuttamaan omia valitsijamiehiä hänen kannalleen tulevassa toisessa äänestyksessä. Sen sijaan he ilmoittivat tukevansa istuvaa presidenttiä kolmannessa eli ratkaisevassa äänestyksessä. Saukkosen mukaan kokoomus otti *jatkuvasti* [kurs. MT] huomioon sen mahdollisuuden, että Urho Kekkosen takana olevat maalaisliitto ja kommunistit – jakamalla äänensä K.-A. Fagerholmille – torpedoisivat Paasikiven mahdollisuuden päästä kaiken ratkaisevaan kolmanteen äänestykseen. Tähän ei kuitenkaan jaksettu uskoa, koska sitä yksinkertaisesti pidettiin liian törkeänä tekona häntä kohtaan.¹⁶¹ Toisin kuitenkin kävi: kommunistit antoivat huomattavan osan äänistään Fagerholmille ja näin Paasikivi oli kuin olikin ulkona ratkaisevasta äänestyksestä.

4.2 ”PELKÄÄN PAHOIN PUOLUEEN KÄRSIVÄN TÄSTÄ”

Valitsijamiesten suorittaman ensimmäisen ja toisen äänestyksen välillä aikaa ehti kulua peräti neljä tuntia. Vaalitoimituksen venyessä eduskuntaan päästettyjen toimittajien, joiden liikkeitä vahtimestarit valvoivat sangen tarkasti, keskuudessa alkoi kiertää luotettavalta taholta tullut ”tieto” siitä, että valitsijamiehet etsivät mahdollisuutta lykätä vaalin lopullinen ratkaisu seuraavaan päivään.¹⁶² Tilanne alkoi todella käydä raskaaksi eritoten eduskuntatalon kolmannessa kerroksessa herkeämättömästi päivystäneille toimittajille, sillä heillä ei ollut valitsijamiesten tai diplomaattikunnan tapaan mahdollisuutta edes kahviteluun. *Aamulehden* reporterina paikalla olleen Raimo Seppälän mm. väitetään nukahtaneen tästä syystä lehterille.¹⁶³ Neuvottelut ennen toista äänestyskierrosta kestivät niin pitkään, että kokoomuksen valitsijamiesryhmässä, Ahmavaaran neuvotellessa sosiaalidemokraattien kanssa, ennätettiin keskustelemaan tulevasta äänestyskäyttäytymisestä siinä tilanteessa, että ratkaisevalla kolmannessa kierroksella olisivatkin vastakkain maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien ehdokkaat. Esillä oli tuolloin myös se mahdollisuus, että kokoomuslaiset äänestäisivät tuossa

¹⁶¹ Saukkonen 1973, s. 253.

¹⁶² Majander 2010, s.79.

¹⁶³ Aamulehden erikoistoimittaja Matti Pitkon sähköpostiviesti tekijälle 20.11.2006.

tilanteessa tyhjää. Ajatuksesta kuitenkin luovuttiin, samoin kuin valitsijamies T:n ehdotuksesta, että heille annettaisiin tuolloin ns. vapaat kädet. Suuttuneina J. K. Paasikiven osakseen saamasta kohtelusta Sakari Tuomiojan vaaliliitto päätti ratkaisevassa äänestyksessä tukea sosiaalidemokraatti K.-A. Fagerholmia. Saukkosen mukaan samoin menettelivät ruotsalaiset, lukuun ottamatta valitsijamies Verner Korsbäckia.¹⁶⁴

Ratkaisevalla kolmannella kierroksella äänet jakautuivat numeroin 151 – 149 Urho Kekkosen hyväksi. Lähes kuusi tuntia kestäneen vaalitoimituksen jälkeen hänet oli valittu Suomen tasavallan kahdeksanneksi presidentiksi. Tunteiden kirjo oli eduskunnassa tämän jälkeen varsin laaja – myös kokoomuksessa: puheenjohtaja Jussi Saukkonen totesi vuosia myöhemmin Kekkosen kannattajien olleen tuloksen ratkettua ”oikeutetusti iloisia”.¹⁶⁵ Heti tuoreeltaan kommentit eivät suinkaan olleet näin korrekkeja. Kokoomuksen eduskuntaryhmän silloinen puheenjohtaja Felix Seppälä tilitti tuolloisija tunteja päiväkirjassaan:

”Mielestäni kokoomus ei menetellyt viisaasti, kun se yksimielisesti tuki Fagerholmia. Kuinka me sosialistien kanssa hoidamme asioita? Pelkään pahoin puolueen kärsivän tästä.”¹⁶⁶

Sakari Tuomiojan vaaliliiton valitsijamiehistä osa ei presidentinvaalin ratkettua tyytynyt pelkkään katkeraan tilitykseen. Margit Borg-Sundman sylki lopputuloksen selvittyä Urho Kekkosen kannattajaksi epäilemäänsä Korsbäckia kasvoihin – samalla, kun Päiviö Hetemäki ärhenteli ”saatanan kommunisteille”, osoittaakseen katkeruuttaan heidän menettelystään toisessa äänestyskierroksella. Kansanpuolueen puheenjohtaja Esa Kaitila

¹⁶⁴ Saukkonen 1973, s. 254-256 ja Meinander 2010, s. 142. Kirjatessaan ylös valitsijamiesryhmän kantoja Kekkonen vai Fagerholm –keskustelussa Jussi Saukkonen on jättänyt nimet alkukirjainten varaan. Tässä työssä esitettyjen näkökantojen perusteella on kuitenkin vahvat syyt olettaa, että valitsijamies T:llä tarkoitetaan Aarno Tuurnaa. Kuten alaviitteessä 124 totean, Urho Kekkoselle ratkaisevan 151. äänen antajasta on vuosien mittaan esitetty mitä moninaisimpia tulkintoja. Verner Korsbäckin osuudesta Kekkosen valintaan on viimeisimpänä vakuuttunut Petri Nummivuori Tuure Junnilaa käsittelevässä väitöskirjassaan. Nummivuori 2006, s. 477 ja siinä mainitut lähteet.

¹⁶⁵ Saukkonen 1973, s. 256.

¹⁶⁶ Felix Seppälän pvk. 15.2.1956. HMA.

havaitti puolestaan vaaleja seuranneena päivänä yliopiston luentosalissa opiskelijaneitosten sonnustautuneet suruasuun.¹⁶⁷

Kansallisen Kokoomuksen osalta presidentinvaalit olivat saaneet nolon lopun. Iäkstä J. K. Paasikiveä ehdolle pyytäneiden ryhmittymien edustajat vierailivat hänen luonaan vielä vaalipäivän iltana, osoittaakseen tälle pahoittelunsa siitä, että hän ei ollutkaan saanut toisessa äänestyksessä sen enempää sosiaalidemokraattien kuin kommunistienkaan ääniä. Paasikiven itsensä mielestä oli ikävää ja sopimatonta, että hänet oli otettu mukaan. Vanhan valtiomiehen mieltä lämmitti kuitenkin tieto siitä, että Väinö Tanner sosiaalidemokraattisten valitsijamiesten kokouksissa oli ilmoittanut kannattavansa häntä.¹⁶⁸ Purettuaan ensin katkeruuttaan kokoomuksen entiselle puheenjohtajalle ja Sakari Tuomiojan valitsijamiesten varapuheenjohtajalle Arvo Salmiselle Paasikivi laati lehdistön seuraavana päivänä, 17.2., julkaiseman tiedotteen, jossa hän ilmaisi, ettei ollut antanut suostumustaan omaan ehdokkuuteensa. Presidentinvaalista aiheutuneen syvän pettymyksen on myöhemmin sanottu jopa ratkaisevalla tavalla vaikuttaneen iäkkään Paasikiven elämänhaluun.¹⁶⁹

Kokoomuksen puoluehallitus kokoontui ensi kerran presidentinvaalin jälkeen 24. helmikuuta. Yleispoliittisen tilanteen ja hallituskysymyksen ohella keskustelua käytiin myös runsaan viikon takaisesta presidentinvaalista. Tuure Junnila arvioi Sakari Tuomiojan vaaliliiton valitsijamiesten selvinneen vaalituloksen aiheuttamasta arvostelusta ”*suhteellisen hyvin*”. Niinikään hän näki presidentti J. K. Paasikiven nimen esille ottamisen vaalissa olleen *välttämätöntä* [kurs. MT], koska päinvastaisessa

¹⁶⁷ Polvinen 2003, s. 254. Lainaus: Suomi 1990, s. 497 ja siinä mainitut lähteet.

¹⁶⁸ Paasikivi 1986, s. 528; pvk. 15.2.1956. Huomion arvoista on, että J. K. Paasikiven mukaan hänen luonaan kävivät kokoomuksesta Ahmavaara, ruotsalaisista Öhman sekä kansanpuolueesta Kaitila. Jussi Saukkosesta presidentti ei mainitse mitään. Omissa muistelmissaan viimeksi mainittu kertoo kuitenkin olleensa mukana tuossa lähetystössä kertoen samalla presidentin suhtautuneen tapahtuneeseen ”hyvin rauhallisesti” muistellen mm. vuosisadan alun tapahtumia ja Yrjö Sakari Yrjö-Koskista, joka sairaskäynnillään 1903 oli Paasikivelle tilittänyt menettäneensä poliittisen toimintansa myötä monet ystävänsä. Paasikivi selvästi samaisti vallinneessa tilanteessa itsensä edesmenneeseen ystävänsä. Sinänsä mielenkiintoinen – joskin historiantutkimukselle toisarvoinen – kysymys on tietysti se, kumman muisti pätki helmikuun 15. päivän illalla, kokoomuksen puheenjohtajan vai vielä vallassa olevan tasavallan presidentin? Saukkonen 1973, s. 256-257. Ristiriitaisuudet tässä asiassa eivät rajoitu pelkästään Saukkosen muisteluun, sillä käytyjä vaaleja käsitelleen, 24. helmikuuta pidetyn, puoluehallituksen kokouksen pöytäkirjan liitteessä on maininta, jonka mukaan presidentti oli ilmaissut luonaan käyneelle lähetystölle, *ettei hän pitänyt hänen nimensä esille ottamista toisessa äänestyksessä paheksuttavana* [kurs. MT]. Puoluehallitus ptk. 24.2.1956, liite 4. PTA.

¹⁶⁹ Polvinen 2003, s. 254-255 ja siinä mainitut lähteet.

tilanteessa oltaisiin arvosteltu sitä, ettei tätä mahdollisuutta tutkittu. Junnila toisti aiemmin esittämänsä mielipiteen siitä, että Sakari Tuomiojan nimeäminen presidenttiehdokkaaksi – keväällä 1955 – oli tapahtunut liian varhain, koska Porkkalan palautuksen varmistumisen jälkeen presidentti Paasikiveen turvautuminen olisi ollut luontevaa. Junnila vaati, että presidentinvaalista olisi laadittava erillinen selonteko puolueen kenttäväelle. Hän halusi kokoomuksen myös selvittävän suhtautumisensa niin kansanpuolueeseen kuin maalaisliittoonkin – nyt kun Kekkonenkin näytti presidentiksi tultuaan olevan pois puoluepolitiikasta.¹⁷⁰

Puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen kertoi puoluesihteri Niilo Honkalan jo laatineen ehdotuksen presidentinvaalien selonteoksi ja esitti sen tarkistajiksi itsensä lisäksi Hetemäkeä, Junnilaa ja Salmista.¹⁷¹ Hän tahtoi myös antaa puolueen kenttäväelle ohjeen, että entisen kaltainen kärkevä suhtautuminen maalaisliittoon olisi lopetettava. Kansanpuolueen osalta hän halusi kohdistaa arvostelunsa ainoastaan sen johtajistoon, kun taas varsinaista jäsenistöä tuli kohdella ”hellävaraisesti”. Saukkonen esitti tässä yhteydessä myös, että kokoomuksen tulisi suorittaa kansanpuolueen kannattajien keskuudessa ”tarmokas jäsenkeräys”.¹⁷² Kokoomuksen puheenjohtajan katse tähyili jo tulevaisuuteen.

Niilo Honkalan laatiman selonteon ohella 24. helmikuuta 1956 pidetyssä kokouksessa julkaistiin myös erillinen näkemys siitä, miksi reilua viikkoa aiemmin suoritettussa äänestyksessä oli käynyt, kuten oli käynyt.¹⁷³ Samaan tapaan kuin selonteossa, myös tässä *saavutetusta vaalituloksesta syytettiin* [kurs. MT] kansanpuoluetta. Kritiikkiä kohdistettiin myös sosiaalidemokraatteihin, jotka asettumalla toisessa äänestyksessä J.

¹⁷⁰ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 24.2.1956. PTA.

¹⁷¹ Ibid., liite 3. PTA. Laatimassaan selonteossa Niilo Honkala piti puheenjohtaja Jussi Saukkosen tavoin Sakari Tuomiojan vaaliliiton saavuttamaa vaalitulosta hyvänä – käyttäen vertailukohtanaan Paasikiven vaaliliiton äänimäärää vuodelta 1950. Tuomiojan sitoutumattomuuden hän näki myönteisenä tekijänä – samoin kun Vapaamielisten liiton mukanaolon, joka laajensi vaaliliiton pohjaa. Hyvästä vaalituloksesta huolimatta kokoomuksen puoluesihteri esitti selonteossa kitkeränsävyistä kritiikkiä kansanpuoluetta kohtaan. Hän laski, että yhteisessä vaaliliitossa kokoomuksen kanssa kansanpuolue olisi tuonut Tuomiojan vaaliliitolle seitseman valitsijamiestä lisää. Omiansa hän kritisoi liiallisesta kitsaudesta vaalityössä – muistuttaen, että vaaleja ei voiteta pelkällä uskolla. Vaaliliitto yhdistettynä riittävään rahoitukseen olisi Honkalan mukaan voinut tuoda Sakari Tuomiojalle jopa 75 valitsijamiestä, jolloin hänen valituksi tulonsa mahdollisuudet olisivat olleet nykyistä paremmat. Se, että Honkala arvioi mahdollisuudet Tuomiojan valitsemiseksi ”varsin suuriksi” kertonee siitä, että selonteko on laadittu jo ennen 15. helmikuuta eduskuntatalossa suoritettua äänestystä.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 24.2.1956, liite 4. PTA.

K. Paasikiven taakse, oman ehdokkaansa K.-A. Fagerholmin sijaan, olisivat voineet ratkaista vaalin tämän eduksi – ja siis Urho Kekkosen tappioksi. Nyt annetussa selvityksessä todettiin, että kommunistien pudotettua Paasikiven presidentinvaalin ratkaisuista kolmannelta äänestyksestä kokoomuslaisia ei ollut erikseen tarvinnut taivutella sosiaalidemokraattisen ehdokkaan taakse. He eivät voineet katsoa äänestävänsä Urho Kekkosta, koska häntä pidettiin myös kommunistien lopullisena ehdokkaana. Hänen äänestämisenä oli mahdottomuus kokoomuslaisille myös kommunistien toisen kierroksen ”vehkeilyn” vuoksi. Oma äänestäjäkunta ei toisaalta myöskään, kun heille oli luvattu *olla äänestämättä Kekkosta* [kurs. MT]. Lopullisessa valintatilanteessa kokoomus ei nähnyt K.-A. Fagerholmin kannattamisen esteeksi edes tämän kirkkoon kuulumattomuutta. Kielteisestä lopputuloksesta huolimatta puolueessa oltiin tyytyväisiä siihen, että omat rivit lopullisessa äänestyksessä ainakin näyttivät säilyneen yhtenäisenä, ilman ainoankaan jäsenen kohdistunutta painostusta, toisin kuin kansanpuolueessa. Kokoomus lupasi demokratian hengen mukaisesti suhtautua lojaalilla tavalla uuteen tasavallan presidenttiin toivoen samalla, että tämä jaksaisi kohota puoluemiehestä näkemään ja oikein oivaltamaan kansan kokonaisuuden edun.¹⁷⁴

Kokoomuksen asettuminen ratkaisevassa äänestyksessä ruotsalaisen, kirkosta eronneen sosialistin taakse merkitsi pahaa uskottavuusongelmaa koko kansan presidentiksi mielineelle Urho Kekkokselle. Valinnastaan huolimatta ”*saatanan vihainen*” Kekkonen uhosi vaalin ratkettua asunnossaan Kampinkadulla, *ettei hän ikinä* [kurs. MT] antaisi kokoomukselle tätä asiaa anteeksi.¹⁷⁵ Tulevia hallituskuvioita heti valintansa jälkeen selviteltyt tuleva tasavallan presidentti näytti kuitenkin leppyneen, kun hän kaksi päivää valintansa jälkeen tapasi kokoomuksen valtuuskuntaan kuuluneet Felix Seppälän, Kalervo Sauran ja Kyllikki Pohjalan. Kesärannassa pidetyllä ”presidentinkierroksella” Kekkonen pyrki saavuttamaan häntä vaalissa kiivaasti vastustaneiden kokoomuslaisten luottamuksen sanomalla sen, mitä puolueen piirissä uudelta tasavallan presidentiltä peräänkuulutettiin jo kiihkeän vaalikamppailun aikana:

”Olen katsonut tarpeelliseksi ilmoittaa ryhmien edustajille, että olen lakannut olemasta puoluemies. Olen yhtä vähän maalaisliittolainen kuin kokoomuslainen. Tasavallan

¹⁷⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 24.2.1956, liite 4. PTA.

¹⁷⁵ Lehtinen 2002, s.274 ja siinä mainittu lähde.

presidenttinä olen puolueitten yläpuolella Suomen kansan edustaja ja sen palveluksessa[...] Tiedän, että sanoihini ei uskota, mutta tulen työlläni osoittamaan [sen, MT] todeksi.”¹⁷⁶

Urho Kekkosen valinnan varmistumisen jälkeen paljastui myös selvä linjaero *Uuden Suomen* ja *Aamulehden* välillä – siitäkin huolimatta, että molemmat ilmoittautuivat Kansallisen Kokoomuksen äänenkannattajiksi. Ensiksi mainitulla oli vaikeuksia löytää positiivista sanottavaa tasavallan uudesta presidentistä.¹⁷⁷ Jälkimmäinen puolestaan lopetti presidentinvaalien käsittelemisen käytännössä kokonaan heti uuden presidentin nimen julkitulon jälkeen. Eduskuntatalossa 15. helmikuuta tapahtuneen ratkaisevan äänestyksen jälkeen tamperelaislehti luonnollisesti vielä käsitteli pääkirjoituksessaan Kekkosen niukkaakin niukempaa valituksi tuloa. Syyllisiksi siihen nähtiin sosiaalidemokraatit, jotka olivat toisessa äänestyksessä pitäneet liian tiukasti kiinni omasta ehdokkaastaan. Samalla tavoin yksityiskohtaisesti syyllistä saavutettuun vaalitulokseen kuin *Uudessa Suomessa*¹⁷⁸ ei *Aamulehdessä* kuitenkaan ryhdytty etsimään. Kireä sisäpoliittinen tilanne yhdistettynä Kekkosen täpärään voittoon olivat tamperelaislehden mukaan päällimmäiset syyt siihen, etteivät vastavalitun presidentin tulevaisuuden näkymät olleet kovinkaan valoisa.¹⁷⁹ Vielä presidentin vaihdoksen aattonakin se muistutti ratkaisemattomien sisä- ja talouspoliittisten kysymysten varjostavan vallanvaihtoa, huomauttaen kuitenkin samalla, että ongelmat olisivat ratkaistavissa yhteisellä hyvällä tahdolla ja sovitteluhallulla, toisin kuin poikkeuksetta aikaisempien presidenttien virkaanastumishetkellä edessä olleet haasteet.¹⁸⁰ Tässä mielessä Kekkosen valtakausi näytti siis ainakin alkavan monia edeltäjiään suotuisemmissa olosuhteissa.

Valta J. K. Paasikiveltä Urho Kekkoselle vaihtui lopullisesti 1. maaliskuuta, kun viimeksi mainittu vannoi virkavalansa eduskunnassa. Ennen tätä väistynyt presidentti piti kansanedustajille puheen, jossa hän kertasi Suomen asemassa oman

¹⁷⁶ Felix Seppälän pvk. 17.2.1956. HMA.

¹⁷⁷ Nummivuori 2006, s. 475.

¹⁷⁸ Ibid., s. 475-476.

¹⁷⁹ Aamulehti 16.2.1956.

¹⁸⁰ Aamulehti 1.3.1956; pääkirjoitus.

kymmenvuotisen presidenttikautensa aikana tapahtuneita positiivisia muutoksia.¹⁸¹ Oman osuutensa tässä kaikessa Paasikivi näki niin merkittäväksi, että hänen puheenvuoronsa ei miellyttänyt kaikkia kokoomuslaisiakaan. Eduskuntaryhmän puheenjohtaja Felix Seppälä ei tämän asian suhteen jättänyt tulkinnanvaraa, kun hän kirjoitti päiväkirjaansa:

”Paasikivi osoitti olevansa voimissaan seisottuaan koko juhlan litanian ajan, ja pidettyään muuten hyvän puheen paitsi, että olisi voinut jättää kehumisensa historialle.”¹⁸²

Puhuessaan ensimmäisen kerran tasavallan presidenttinä eduskunnan edessä Urho Kekkonen sanoi ryhtyvänsä korkeaan tehtäväänsä nöyryin mielin tuntien samalla sen raskaan velvoituksen, minkä tasavallan presidentin tehtävän hoitaminen toi mukanaan. Sittenkin tutuksi tulleella tyylillään hän korosti harjoitettavan ulkopoliittikan tinkimättömän noudattamisen tärkeyttä. Niin ikään hän tähdensi haluaan toimia uudessa roolissaan puolueiden ulko- ja yläpuolella, jonka ainoana päämääränä olisi kaikkien kansalaisten etujen oikeudenmukainen puolustaminen ja tasapuolinen valvominen. Tässä suhteessa Kekkonen ilmoitti seuraavansa edeltäjiensä näyttämää esimerkkiä. Juuri virkaansa astunut tasavallan presidentti tunsi korkean tehtävänsä mukaan tuomat velvoitteet, kun hän totesi:

”[...] Vaikka tasavallan presidentillä tulee olla riippumaton ja itsenäinen asema, hän on kuitenkin rengas kansanvaltaisessa järjestelmässämme. Hän suorittaa tehtävänsä eduskunnan luottamusta nauttivan hallituksen kanssa ja välityksellä. Sen vuoksi tasavallan presidentillä tulee olla avoin ja vilpitön suhde eduskuntaan ja hallitukseen [kurs. MT]. Toivon, että pitkäaikaisen parlamentaarisen koulutukseni avulla kykenen tämän suhteen luomaan ja ylläpitämään.”¹⁸³

Niukkaakin niukemmalla erolla Suomen kahdeksanneksi tasavallan presidentiksi valittu Urho Kekkonen ojensi siis hetimiten sovinnonkätensä, ainakin näennäisesti, myös vastustajilleen. Tästä huolimatta hänen valintansa sai yhä vieläkin Kansallisen Kokoomuksen piirissä kahtalaisen vastaanoton: siinä, missä Arvi Ahmavaara piti vaalin tulosta ”ainoana oikeana”, Felix Seppälä suhtautui siihen epäillen vielä

¹⁸¹ Aamulehti 23.3.1956. Presidentinvaihdoksen uutisointi *Aamulehdessä* vasta nyt selittyy yleislakon päättymisellä.

¹⁸² Felix Seppälän pvk. 1.3.1956. HMA.

¹⁸³ Aamulehti 23.3.1956.

eduskuntatalossa pidettyjen juhlallisten virkaanastujaisten jälkeenkin. Huomionarvoista tässä yhteydessä on kuitenkin se, että epävarmuus ei enää niinkään perustunut uuteen tasavallan presidenttiin vaan siihen, että kokoomus näytti syntyneessä uudessa tilanteessa tulevan vastedes eristetyksi poliittisesta päätöksenteosta. Seppälän esittämästä kritiikistä saivat osansa sekä omat että vieraat:

”Nyt saavat Fagerholmin kannattajat palkan äänestyksestään: Kokoomus samanarvoinen kuin kommunisti. Ja onhan siinä johdonmukaisuutta! Maalaisliiton edustama maatalousväki on kommunismin jyrkkä vastustaja, silti kommunistit äänestivät Kekosta! Palkakseen saivat jäädä hallituksen ulkopuolelle. Yhtä jyrkän pitäisi olla kokoomuksen ja sosialistien aatteellisen eron. Mutta silti kokoomus äänesti Fagerholmia presidentiksi! Sama palkka kuin kommunisteillakin: saivat jäädä hallituksen ulkopuolelle. Opetus, täytyy olla aatteelleen uskollinen!”¹⁸⁴

Puolueen näkökulmasta vastikään käydyn presidentinvaalin myötä syntyneitä epävarmaa tilannetta lisäsi osaltaan myös maalaisliiton kansanedustaja Veikko Vennamo, joka vielä viikko Urho Kekkosen virkaanastujaisten jälkeen kertoi työhuoneeseensa kutsumilleen yksittäisille kokoomuskansanedustajille vastavalitun presidentin yhä olevan lujasti kiinni sekä puoluepolitiikassa että entisen puolueensa johdossa. Jottei mitään olisi tässä suhteessa jäänyt kenellekään epäselväksi, näki Vennamo Kekkosen vihaavan kokoomusta ja tavoittelevan sen murskaamista, josta olisi seurauksena tietyllä aikavälillä vasemmistoenemmistöinen eduskunta.¹⁸⁵

Alkuun näytti siltä, että kokoomuksen virallinen puolueorganisaatio olisi osaltaan sangen nopeasti halunnut unohtaa käydyt presidentinvaalit. Sen sijaan, että puoluehallitus olisi pessyt reilun kuukaudentakaisen presidenttimittelön jälkipyykkiä, se antoi ensimmäisessä Urho Kekkosen valtaannousun jälkeen pidetyssä kokouksessaan periaatteelliset ohjeet vaaliliittojen muodostamiseksi syksyn kunnallisvaaleja varten. Tässä vaiheessa päällimmäisenä pyrkimyksenä oli laajojen porvarillisten vaaliliittojen muodostaminen.¹⁸⁶ Maunulan Kansallisseuran järjestämässä tilaisuudessa puhunut Jussi Saukkonen sanoi uskovansa taannoisen yleislakon ja presidentinvaalien kokemusten osaltaan mahdollistavan tulevaisuudessa porvarillisten puolueiden aiempaa tiiviimmän

¹⁸⁴ Felix Seppälän pvk. 2.3.1956. HMA.

¹⁸⁵ Felix Seppälän pvk. 7.3.1956. HMA.

¹⁸⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 21.3.1956. PTA.

yhteistyön.¹⁸⁷ Puolueen puheenjohtajan esittämistä näkemyksistä välittämättä Vaasan läänin Pohjoisen Kansallisliiton piiritoimikunta toi puoluehallituksen kokouksessa julki kriittisen suhtautumisensa mm. esitettyihin vaaliliittoehdotuksiin: puheenjohtajansa Niilo Kosolan ja varapuheenjohtaja Kullervo Kempin allekirjoittamassa kannanotossa kannatettiin kyllä lähtökohtaisesti porvarillisten puolueiden yhteistyötä, mutta se haluttiin toteuttaa niin, että kokoomuslaisuus olisi esillä aiempaa itsenäisemmin ja voimakkaammin.¹⁸⁸ Myöhemmin kesän aikana kokouksessa väläytettiin porvarillisen yhteistyön tiivistämiseksi jopa kokonaan uuden porvarillisen puolueyhityksen synnyttämistä¹⁸⁹, mutta hanke kaatui viimeistään kansanpuolueen ja ennen kaikkea maalaisliiton asiassa osoittamaan passiivisuuteen. Niinpä kokoomus tyytyikin lopulta kunnallisvaalien edellä vain vetoamaan porvarillisen vaalitoiminnan tehostamisen puolesta, korostamaan porvarillisen yhteistoiminnan välttämättömyyttä sekä ja puhumaan sosialismia vastaan.¹⁹⁰

4.3 AKTIVISOITUMISPYRKIMYSTÄ

Heti Urho Kekkosen presidenttikauden alussa julkisuudessa näytti siltä, että hän yhtä lailla kuin Kansallinen Kokoomus yrittivät parhaansa mukaan unohtaa toinen toistaan kohtaan tuntemansa epäluulot. Heinäkuun alussa 1956 lehdistön näyttävästi julkaisema uutinen Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puheenjohtajan Kliment Voroshilovin ja tämän seurueen saapumisesta maahan elokuun puolivälissä oli omiaan herättämään suomalaisissa mitä moninaisempia odotuksia – nyt, kun näytti siltä, että Stalinin hirmuhallinnon jälkeen Neuvostoliitto oli vihdoinkin siirtymässä uuteen aikakauteen.¹⁹¹

Paitsi että tulevaa vierailua luonnehdittiin presidentti J. K. Paasikiven vajaan vuoden takaisen Porkkalan palautusvierailun vastavierailuksi, pidettiin sitä myös historiallisena, koska kyseessä oli kautta aikain ensimmäinen kerta, kun Neuvostoliiton presidentti teki virallisen vierailun kansandemokraattisten maiden ulkopuolelle. Yhtä kaikki, se nähtiin merkittäväksi todisteeksi sille, että naapurimaan johto pyrki myös käytännössä

¹⁸⁷ Aamulehti 11.4.1956.

¹⁸⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 11.4.1956; liite. PTA.

¹⁸⁹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 14.5.1956. PTA.

¹⁹⁰ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 5.6.1956. PTA.

¹⁹¹ Aamulehti 4.7.1956; pääkirjoitus.

toteuttamaan niitä kauniita periaatteita, jotka se aiemmin oli ilmoittanut päämääräkseen kansainvälisessä politiikassa. Tässä ilmapiirissä voitaneen pitää normaalina, että varsin nopeasti julkisuudessa alkoi liikkua erilaisia huhuja maiden välillä ”*avoinna olevien kysymysten ratkaisumahdollisuuksista*” ts. alueluovutuksista – olkoonkin, että ne Suomessa leimattiin ennen kaikkea ”*ruotsalaisen lehdistön toiveajatteluun perustuvana ennenaikaisena kannunvalantana*”. Ulkopoliitiikan johtohenkilöiden toivottiin joka tapauksessa ottavan asian esille tulevan vierailun aikana. Ratketessaan sen katsottiin lujittavan naapurikansojen keskinäistä luottamusta.¹⁹²

Toiveet Suomen sodassa menettämien alueiden takaisinsaamiseksi olivat suomalaisissa sitkeässä. Aiheesta näytti tulevan juuri Kliment Voroshilovin vierailun alla ainakin pienimuotoinen sisäpoliittinen kiista kokoomuksen ja maalaisliiton välille. Kokoomuslaiset pitivät yhä sitkeästi kiinni aiemminkin esittämästään näkemyksestä, että äskettäin käytyjen presidentinvaalien alla Karjalan kysymyksestä oli tehty ”pelkkä halpa sisäpoliittinen vaihtoraha”.¹⁹³ Jo ennen tätä puheenjohtaja Jussi Saukkosen esittämää näkemystä kokoontunut puoluehallitus piti samassa hengessä tärkeänä, että vallinneessa hyvän yhteisymmärryksen ilmapiirissä keskustelu kaikista ulkopoliittisista aiheista, mukaan lukien aluekysymykset, olisi mahdollista.¹⁹⁴ Puolueessa ei nähty mitenkään ongelmalliseksi, ainakaan *Aamulehden* toimesta, valtiosäännön tasavallan presidentille suomaan oikeutta määrätä Suomen suhteista ulkovaltoihin. He katsoivat, että ulkopoliitiikan tuli vastedes olla nyt nähtyä aktiivisempaa – ilman, että se olisi synonyymi aggressiivisuudelle: pienen maan, kuten Suomi, tuli tehdä itsensä kansainvälisesti tarpeelliseksi ja tunnetuksi taloudellisella, tieteellisellä ja eri kulttuurielämän aloilla. Vastuuta Suomen kansainvälisten suhteiden ylläpitämisestä haluttiin puolueen huomattavasti laajentaa koskemaan viime kädessä kaikkia, jotka joutuvat tekemisiin ulkomaalaisten kanssa. Ehdotettiinpa tässä yhteydessä myös erillisen suhdepalvelun (public relations) perustamista maan kansainvälisten suhteiden aktivoimiseksi.¹⁹⁵

¹⁹² Aamulehti 5.7.1956; pääkirjoitus.

¹⁹³ Aamulehti 12.8.1956; pääkirjoitus.

¹⁹⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 7.8.1956; liite. PTA.

¹⁹⁵ Aamulehti 15.8.1956; pääkirjoitus.

Suomalaisten perinpohjaisesta suhtautumisesta presidentti Kliment Voroshilovin 25-jäseniseen seurueeseen kertoi yksistään jo se, että hänen vierailunaikaista majapaikkaansa Presidentinlinnaa pestiin ja maalattiin elokuun alusta lähtien.¹⁹⁶ Lähempänä vierailua myös rautatieasemalla tehtyjen laajennustöiden sanottiin olevan yhteydessä tulevaan valtiovierailuun.¹⁹⁷ Kaikista ylenpalttisista etukäteiskohteliaisuuksista huolimatta Moskovan diplomaattipiirit muistuttivat vierailun aattona tulevia isäntiään siitä, että kyseessä olisi pelkkä virallisia neuvotteluja sisältämätön kohteliaisuuskäynti, jolla tahdottaisiin vain korostaa hyviä kahdenvälisiä suhteita.¹⁹⁸

Näin todellakin tehtiin, puolin ja toisin. Vierailun aikana käyty sananvaihto ylsi kohteliaisuudessaan tasolle, jota myöhemmin on nimitetty kremlologiaksi. Jo avajaispäivän iltana presidentinlinnassa tarjotuilla päivällisillä tasavallan presidentti Urho Kekkonen halusi alleviivata v. 1948 solmitun YYA-sopimuksen merkitystä hyvän naapurisovun peruskivenä korostaen samalla Suomen halua sopuisan ja sovinnollisen ulkopolitiikan harjoittamiseen. Vastauspuheenvuorossaan Kliment Voroshilov kiitti isäntiään sydämensä pohjasta osaksensa saamastaan kaikinpuolisesta huomaavaisuudesta, muistaen samalla mainita sekä J. K. Paasikiven että Kekkosen itsensä hyvien naapurisuhteiden rakentajina ja vahvistajina. Maansa rauhantahtoisuutta korostaessaan hän nosti esiin Neuvostoliiton halun luopua alueensa ulkopuolisista sotilastukikohdista, heidän suorittamansa asevoimien supistukset samaten kuin pyrkimykset atomi- ja vetyaseiden täydelliseksi kieltämiseksi, jota myös japanilaiset olivat ehdottaneet.¹⁹⁹

Pitkälti samaan tapaan kuin Presidentinlinnan illallisilla, keskinäisiä kohteliaisuuksia jaettiin myös vierailun seuraavana päivänä Kliment Voroshilovin vieraillessa seurueineen eduskunnassa puhemies V. J. Sukselaisen vieraana. Viimeksi mainittu korosti puolivuosisataa toimineen eduskunnan olevan kansanvaltaisen yhteiskuntajärjestelmän keskeisin symboli. Erityistä iloa hän sanoi tuntevansa siitä, että ensimmäisenä eduskunnassa vierailevana neuvostojohtajana hän saattoi tervehtiä juuri

¹⁹⁶ Aamulehti 2.8.1956; kuva etusivulla.

¹⁹⁷ Aamulehti 20.8.1956; Muut lehdet –palsta.

¹⁹⁸ Aamulehti 21.8.1956.

¹⁹⁹ Aamulehti 22.8.1956.

Voroshilovia, joka edellisen kerran Suomessa vieraillessaan, vuonna 1905, oli osaltaan edesauttanut ”*Suomen ja Venäjän kansojen yhteisiä kansanvaltaisia pyrkimyksiä*”. Puhemiehen sanat saivat vieraan hylkäämään paperille kirjoittamansa valmiin puheen ja myös hän alkoi muistella vuosikymmenen takaisia tapahtumia: Voroshilov kertoi paikalla olleille, kuinka hän jo tuolloin saanut nauttia Suomen edistysmielisen vallankumousliikkeen ja sen työläisten vieraanvaraisuudesta. Papereihinsa palattuaan hän toivoi käyntinsä vahvistavan Suomen ja Neuvostoliiton ystävällisiä suhteita. Toinen vierailupäivä huipentui Kaupungintalossa pidettyihin päivällisiin. Paikalla oli 600 vierasta.²⁰⁰

Ennen vierailunsa päättymistä Kliment Voroshilovin seurue ennätti vierailla vielä Valkeakoskella sekä työn ja kulttuurin kaupungiksi itseään mainostaneessa Turussa, jossa 20 000 kaupunkilaisen arvioitiin osoittaneen heille suosiotaan.²⁰¹ Jo ennen viimeistä vierailupäivää *Aamulehti*, joka näytti vierailun aikana tietyllä tapaa vapautuneen analysoimaan tapahtumia aiempaa enemmän, oli valmis julistamaan viisipäiväisen vierailun ”*erittäin onnistuneeksi*”, sen pelkästä ystävyys- ja kohteliaisuuskäyntiluonteesta huolimatta. Arvoa annettiin ennen kaikkea Voroshilovin vierailun aikana osoittamalle vapaalle ja välittömälle käytökselle, Suomen vierailun myötä osakseen saamalle kansainväliselle huomiolle sekä Neuvostoliiton halulle vahvistaa kansainvälisiä rauhanpyrkimyksiä. Huomiotta tamperelaislehdeltä ei jäänyt sekään, että tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli esittänyt toiveensa vierailutahdin tiivistymisestä. Vierailun toivottiin viestittävän suomalaisten ulkopoliittista yksimielisyyttä ja halua sekä itäiseen että läntiseen yhteistyöhön.²⁰²

Tyytyväisyyttä vierailun antiin osoitettiin myös vastapuolelta. Uutistoimisto AP:n Helsingin kirjeenvaihtajalle Anne-Marie Snellmanille vierailun päätteeksi myöntämässään haastattelussa Kliment Voroshilov kiitti isäntiään – ties monennenko kerran – hänelle ja seurueelleen osoitetusta vieraanvaraisuudesta. Suomen harjoittamalle puolueettomuuspolitiikalle tunnustusta antaen hän katsoi, ettei mikään kehitys voisi synkentää Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehitystä. Näiden puheiden

²⁰⁰ Aamulehti 23.8.1956.

²⁰¹ Aamulehti 24.8.1956.

²⁰² Aamulehti 26.8.1956; pääkirjoitus.

jälkeen ei ollut mitenkään yllättävää, että korkea-arvoinen vieras muisti isäntäänsä kiitossähkeellä jo Vainikkalan raja-asemalta. Vierailua isännöinyt Urho Kekkonen itse tosin oli jo tuossa vaiheessa seuraamassa Kalevan kisoja Lahdessa.²⁰³

Alun alkaen Kliment Voroshilovin seurueineen oli tarkoitus vieraillla myös Tampereella. Kun suunnitelmat eivät niiltä osin toteutuneetkaan, oli se omiaan aiheuttamaan ainakin lievähköä hämmennystä tamperelaisten keskuudessa. *Aamulehden* pakinoitsija *Koko* toi pian vierailun päättymisen jälkeen – toki vähintäänkin pienoinen pilke silmäkulmassaan – omassa vierailua koskevassa paikallisväritteisessä jälkipyykissään julki katkeruuttaan siitä, että korkea vieras oli valinnut kohteikseen Valkeakosken ja Turun Tampereen sijaan. Jotkut olivat valmiit syyttämään tästä ratkaisusta kaupungissa sijaitsevaa Lenin-museota, mutta pakinoitsija osoitti sormellaan ennemminkin vain tamperelaisten hitaaksi osoittautunutta päätöksentekojärjestelmää.²⁰⁴

Kunnallisvaalien läheisyydestä huolimatta ulkopoliittikka pysyi keskustelun keskiössä myös neuvostoseurueen vierailun päättymisen jälkeen. Arvostelu kohdistui, jälleen kerran, opetusministeri Johannes Virolaiseen. Kokoomuslaiset katsoivat hänen, taannoisten presidentinvaalien tyyliin, ottavan ulkopoliittikan sisäpoliittiseksi vaaliaseeksi.²⁰⁵ Syytösten taustalla oli aikaisemmin kesällä Virolaisen maalaisliiton 50-vuotisjuhlakokouksessa Nivalassa pitämä puhe, jossa hän selvin sanoin oli tuominnut oikeiston ulkopoliittisen ryhmäliikkeen. Kymmentuntiseksi venähtäneen talousarviokeskustelun yhteydessä Tuure Junnila kiisti ”*jokseenkin ennenkuulumattomina*” Virolaisen esittämät syytökset, katsoen niiden olevan osa häikäilemätöntä sisä-, mutta ennen kaikkea edesvastuutonta ulkopoliittikkaa. Eduskunnassa käyty keskustelu sai osakseen henkilökohtaisia sävyjä, puolin ja toisin.²⁰⁶ Nimiä mainitsematta kokoomuksen syyspäivillä puhunut puheenjohtaja Jussi

²⁰³ Aamulehti 27.8.1956.

²⁰⁴ Aamulehti 1.9.1956.

²⁰⁵ Aamulehti 15. ja 23.9.1956.

²⁰⁶ Aamulehti 15.9.1956. Tuure Junnila palasi puheenvuorossaan Johannes Virolaisen paria vuotta aikaisemmin Gruusian Goorissa pitämään puheeseen, jossa tämä oli nähnyt Josif Stalinin neuvostokansojen suurena johtajana, jonka työtä ja saavutuksia suomalaisetkin saattoivat kunnioittaa – samalla, kun rakensimme suhteita Neuvostoliittoon Stalinin viitoittamaa tietä. Junnila näki nämä Virolaisen sanat ”liehittelevinä mateliaisuuden ilmauksina”. Vastauspuheenvuorossaan Virolainen puolestaan kielsi Junnilaa moraalien ja tai ulkopoliittikan opettamisesta, jota tämä ei kuulemma ymmärtänyt. Hän käski Junnilan käyttämään omaa perehtyneisyyttään pankinjohtajan tehtäviin ja pakinoivien ulkopoliittisten lausuntojen antamiseen – kokoomuksen kerhoilloissa!

Saukkonen katsoi ”suuren *porvarillisen puolueen vastuunalaisen edustajan*” syyllistyneen äärimmäisen vasemmiston aiemmin käyttämään taktiikkaan – ja piti sitä tuomittavana. Samalla hän vaati puolueeltaan toimia lähestyvien kunnallisvaalien merkityksen tehostamiseksi.²⁰⁷

Kunnallisvaalien alle ajoittui Urho Kekkosen ensimmäinen tasavallan presidentin ominaisuudessa toteutettu valtiovierailu. Kohdemaana oli Ruotsi ja se sai jo ennakkoon osakseen, äskettäin päättyneen Kliment Voroshilovin vierailun tapaan, *Aamulehden* näkyvän mielenkiinnon.²⁰⁸ Ensimmäisenä vierailupäivänä tarjoamallaan juhlaillallisella kuningas Kustaa Adolf nosti vieraalleen pitämässään tervetuliaispuheessa esiin Suomen ja Ruotsin väliset moni vuosisataiset kiinteät siteet. Hän muistutti Ruotsin olleen valtioista ensimmäinen, joka aikanaan oli tunnustanut Suomen itsenäisyyden. Kuningas vakuutti ruotsalaisten aina arvostaneen suomalaisten osoittamaa sitkeyttä ja rohkeutta. Hän iloitsi Suomea viimeaikoina kohdanneista myönteisistä uutisista; Porkkalan palautumisesta sekä YK:n- ja Pohjoismaiden neuvoston jäsenyydestä. Hän näki niiden entisestäänkin tiivistävän Pohjolan kansojen yhteenkuuluvuudentunnetta.²⁰⁹ Vastauspuheenvuorossaan Urho Kekkonen korosti paitsi maiden samankaltaisuutta myös spontaanin eri aloilla tehtävän yhteistyön merkitystä yhteenkuuluvuudentunteen rakentajana. Kuninkaan tavoin myös hän näki Pohjoismaiden neuvoston jäsenyyden tiivistävän pohjoismaista yhteistyötä. Puheensa loppuosassa Kekkonen muisti kiittää isäntiään Suomen Ruotsilta vuosien varrella saamasta runsaasta humanitaarisesta avusta.²¹⁰

Paljon huomiota osakseen saanut Urho Kekkosen kolmipäiväinen vierailu Ruotsiin ei saanut osakseen minkäänlaisia jälkikaikuja – ainakaan kokoomuksen piirissä. Puolue näytti tuossa vaiheessa keskittyvän jo tyystin tuleviin kunnallisvaaleihin. T. A. Wiherheimo oli jo elokuun lopulla puoluehallituksen kokouksessa esittänyt näkemyksiään vallinneesta taloudellisesta tilanteesta ja siihen liittyviä

²⁰⁷ Aamulehti 17.9.1956.

²⁰⁸ Aamulehti 2.10.1956. Lehdistön Urho Kekkosen Ruotsin matkaan kohdistamaa mielenkiintoa lisäsi osaltaan varmasti se, että kyseessä oli Suomen presidentin ensimmäinen Ruotsinvierailu sitten Kyösti Kallion päivien. *Aamulehden* uutisoinnissa Kekkonen mainittiin olleen ensimmäinen lentoteitse Ruotsiin saapunut valtionpää.

²⁰⁹ Aamulehti 3.10.1956.

²¹⁰ Aamulehti 3.10.1956.

vakauttamissuunnitelmia. Kunnallisvaaleissa oli kokoomuslaisten mukaan kysymys paitsi taloudesta, myös valinnasta kahden päälinjan, porvarillisuuden ja sosialismin, välillä.²¹¹ Aivan vaalien alla julkaistussa julkilausumassa puolue toi esiin keskeisimmät tavoitteensa: halun lopettaa kunnallisten menojen edusvastuuton kasvattaminen, kuntalaisten verotaakan keventäminen, yrittämisen ja säästämisen tukeminen sekä vallinneen säännöstelyjärjestelmän ja valtion ja kunnan holhousotteen purkaminen.²¹²

7. – 8. lokakuuta pidetyissä kunnallisvaaleissa kokoomus sai 105 220 ääntä, joka oli 6,29% annetuista äänistä. Edellisissä, vuoden 1953 vaaleissa, vastaavat luvut olivat olleet 133 626 ja 7,59%. Numeroilla mitattuna tulos oli selvä vaalitappio, mutta sitä ei haluttu myöntää sen enempää *Aamulehdessä* kuin puolueessa virallisestikaan.²¹³ Vaalit nähtiin voitollisina, koska SKDL oli numeroilla mitattuna hävinnyt vielä kokoomustakin enemmän. Tulos nähtiin selvästi porvarilliseksi – ja se riitti kokoomukselle.²¹⁴ Happamuutta aiheutti ainoastaan se, että ainoana puolueena vaaleissa kannatustaan lisänneen maalaisliiton katsottiin yrittävän tehdä tyhjäksi nyt saavutettu vaalivoitto. Siinä, missä kokoomus omissa laskelmissaan katsoi saavuttaneensa jopa 150 valtuutetun bruttovoiton – ja vieläpä pääasiassa maaseudulla, näki maalaisliitto sen kärsineen 107 paikan tappion.²¹⁵ Samaan tapaan kuin valitsijamiesvaaleissa, vaalitulosia luettiin puolueesta riippuen edelleen kovin eri tavoin.

Kokoomuksessa katseet siirrettiin hetimiten kunnallisvaalien jälkeen tuleviin, kesällä 1958 edessä oleviin eduskuntavaaleihin. Puolueen tavoite niissä oli yksiselitteinen: edustajamäärän ja sitä kautta parlamentaarisen vaikutusvallan kasvattaminen. Kokoomuksesta haluttiin riittävän vahva kolmas voima sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton rinnalle. Myös eduskunnan porvarienemmistön säilyttämistä ja vahvistamista pidettiin puolueessa vaalimisen arvoisena asiana ja sitä varten oltiin

²¹¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 28.8.1956; liite. PTA.

²¹² Aamulehti 5.10.1956.

²¹³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 19.10.1956. PTA.

²¹⁴ Aamulehti 10.10.1956.

²¹⁵ Aamulehti 14.10.1956. *Kronikoitsija* Eduskunnan kahvilassa kuultua –palstallaan. Työni kannalta harmillista on tietysti se, että Felix Seppälä näyttää jostain syystä pitäneen taukoa päiväkirjansa kirjoittamisesta 7. – 16. lokakuuta välisenä aikana.

valmiit porvarillisten puolueiden yhteistyöhön ”sellaisessa laajuudessa kuin näyttää olevan mahdollista ja tarkoituksenmukaista.”²¹⁶

Vaikka päämäärät kokoomuksessa asetettiin jo seuraaviin eduskuntavaaleihin, nähtiin siellä tarve päämäärätietoiseen työskentelyyn myös pitemmällä, vähintään vuosikymmenen päähän ulottuvalla tähtäimellä. Saavuttaakseen asettamansa tavoitteet kokoomuslaiset tahtoivat tehostaa toimintaansa monin eri tavoin. Puoluetta ja sen välittämää aatetta tahdottiin kannatuksen kasvun toivossa kansanomaistaa. Vaalityötä haluttiin jatkossa laajentaa keskuksista ja kirkonkylistä syrjäkyliin ja asutuskeskusten liitosalueille. Tämä edellytti uusien yhdistysten tai kyläosastojen perustamista.²¹⁷

4.4 ”TUNTEITAKAAN EI VOI TÄYDELLISESTI SYRJÄYTTÄÄ”

Pitkin kesää 1956 suomalainen lehdistö seurasi tiiviisti Puolassa ja Unkarissa esiin tullutta avointa kansalaistyytymättömyyttä. *Aamulehti* ei muodostanut tässä suhteessa poikkeusta. Tämä selittää osaltaan sen, miksi suomalaiset eivät näyttäneet suuremmin yllättyneen Neuvostoliiton Unkariin loka-marraskuussa suorittamasta verisestä interventtiosta. Tapahtumien saamaa väkivaltaista kehitystä pidettiin valitettavana, koska sen myötä Neuvostoliiton vastikään esittämät julkilausumat vapaudesta ja rinnakkaiselosta näyttivät olevan vailla totuus pohjaa. Kaikesta huolimatta vapauden uskottiin kuitenkin voittavan – ennemmin tahi myöhemmin.²¹⁸ Veljeskansan sitkeää taistelua ylivoimaista vihollista vastaan seurattiin Suomessa ihailien, joskaan tapahtumien lopputulos ei näytä olleen missään vaiheessa kenellekään epäselvä.²¹⁹

Neuvostopansarit vyöryivät Unkariin sunnuntaina 4. marraskuuta – samaan aikaan, kun Iso-Britannia ja Ranska valmistautuivat maihinnousuun Suezilla. Sekä Felix Seppälä²²⁰ että seuraavan päivän *Aamulehti*²²¹ linjasivat suurten, jälleen kerran, tuhoavan pieniä ja heikkoja. Viimeksi mainittu syytti paitsi Suezilla parhaillaan operoivia, myös YK:ta sen heikkoudesta olla puuttumatta Unkarin kovaan kohtaloon. Pari vuotta vallalla ollut

²¹⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.10.1956; liite. PTA.

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ *Aamulehti* 25.10.1956; pääkirjoitus.

²¹⁹ Felix Seppälän pvk. 31.10.1956. HMA.

²²⁰ Felix Seppälän pvk. 4.11.1956. HMA.

²²¹ *Aamulehti* 5.10.1956; pääkirjoitus.

rauhanomaisen rinnakkaiselon ja Geneven hengen aika näytti olevan ohi. Neuvostoliiton ennakoitiin joutuvan jatkossa lähettämään useampia divisionia vartiointitehtäviin eri puolille itäistä Eurooppaa.²²²

Valtaosa suomalaisista tunsu suurta sympatiaa veristä taistelua käyvää Unkaria kohtaan. Yhtenä merkittävänä todisteena tästä voidaan pitää sitä voimakasta auttamisen halua, jota suomalaiset osoittivat veljeskansaansa kohtaan heti intervention ensi päivästä alkaen. Suomen Punaisen Ristin 29. lokakuuta aloittama suurkeräys tuotti reilussa viikossa yli 12 miljoonaa markkaa. Rahallisen avun lisäksi suomalaiset lahjoittivat Unkariin elintarvikkeita, vaatteita, lääkkeitä ja veriplasmaa. Lahjoitetuista vaatteista syntyi nopeasti jopa ylitarjontaa. Omat haasteensa avustustyölle asetti Unkarin suljetut rajat. Punainen Risti vakuutti avun menevän kuitenkin perille ja alkuperäiseen tarkoitukseensa. Rahallisen ja aineellisen avun lisäksi jotkut suomalaiset selvittivät unkarilaisten kasvattilasten hankkimisen mahdollisuutta.²²³

Muiden suomalaisten tavoin tasavallan presidentti Urho Kekkonen seurasi tarkkaan tilanteen kehittymistä Unkarissa. Hän keskusteli aiheesta myös edeltäjänsä presidentti J. K. Paasikiven kanssa, joka piti tärkeänä, että Suomi pitäisi kiinni siihen asti noudattamastaan politiikasta. Tilanne oli Unkarin kriisiin jopa välittäjäksi tarjoutuneelle Kekkoselle äärimmäisen hankala. YK:n Unkaria käsittelevän erityisistunnon aikana hän otti itselleen aktiivisen roolin pohtien tulevia äänestysratkaisuja jopa läpi yön. Ulkoministeri Ralf Törngren sai häneltä menettelytapaohjeet suoraan New Yorkiin. Yleisesti ottaen voidaan sanoa Suomen kannattaneen YK:ssa kaikkia sellaisia Unkaria koskevia päätöksiä, jotka tukivat heidän inhimillisiä perusoikeuksiaan samaten kuin oikeutta vapauteen, kansanvaltaan ja riippumattomuuteen. Neuvostoliittoa vastaan kohdistuneista jyrkkäsanaisista syytöksistä ja tuomioista sen sijaan – Paasikiven Kekkoselle antamia ohjeita noudattaen – pidättäytyttiin.²²⁴

Suomen YK:ssa harjoittama äänestyskäyttäytyminen herätti *Aamulehdessä* voimakasta ihmetystä – eritoten, kun samansisältöisiksi miellettyjä Suezin kriisiä koskevia

²²² Ibid.

²²³ Aamulehti 7.11.1956. Kokoomuksen puoluehallitus päätti jo edellisenä päivänä lähettää kansallisiin kehotuksen tukea SPR:n järjestämää kansalaiskeräystä Unkarin kansan auttamiseksi. Mitään yksityiskohtia tai rahasummia ei tässä yhteydessä mainittu. Puoluehallitus ptk. 6.11.1956. PTA.

²²⁴ Suomi 1992, s. 65-67.

kannanottaja oltiin aikaisemmin oltu valmiita puoltamaan. Menettely äänestystilanteissa nähtiin ristiriitaisena.²²⁵ Huomionarvoista on, että tamperelaislehti – tavoistaan poiketen – rohkeni käsitellä tätä luonteeltaan selvästi ulkopoliittista kysymystä omalla pääkirjoituspalstallaan. Asia näytti askarruttavan myös kokoomuksen eduskuntaryhmää. Saadakseen lisätietoa tapahtuneesta puolue katsoi viisaimmaksi turvautua keinoista varmimpaan, Urho Kekkoseen. Felix Seppälän lisäksi kansanedustajista paikalle valikoituivat Lauri Järvi ja Kalervo Saura. Tapaamisen aluksi kireältä vaikuttanut presidentti oli hämmästynyt tästä yhteydenotosta – sellaista kun ei kokoomuksen puolelta hänen muistinsa mukaan ollut aiemmin tapahtunut. Ilmapiiiri vapautui vasta, kun Seppälä otti vastuun tapaamisesta omille niskoilleen: hän muistutti Kekkosen sanoneen maaliskuun alussa kokoomuksen hänen luokseen tekemän onnittelekäynnin yhteydessä, että nämä voisivat tarvittaessa kääntyä luottamuksellisesti hänen puoleensa. Tässä yhteydessä Seppälä allekirjoitti Kekkosen vierailleen esittämän näkemyksen siitä, että kokoomus olisi voinut kysyä nyt esille tulleesta asiasta myös hallitukselta. Hänen mielestään se ei kuitenkaan olisi tässä tilanteessa ollut oikea menettelytapa.²²⁶

Kokoomus halusi Kekkoselta tietoa ennen kaikkea siitä, miksi Suomi oli Unkari-kysymyksen yhteydessä livennyt yhteispohjoismaisesta rintamasta, joka vielä Suez-kannanotossa oli ollut voimissaan. Vastauspuheenvuorossaan presidentti korosti Unkarin tilanteen olevan vakava, raskas ja surullinen. Hän selitti äänestyskäyttäytymisen Suezin-kysymyksessä johtuneen perimmäisestä pyrkimyksestä pysyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella: Suomi saattoi ottaa tähän asiaan kantaa, koska Yhdysvallat ja Neuvostoliitto olivat siitä keskenään samanmielisiä, toisin kuin Unkarin osalta. Tässä yhteydessä Kekkonen tuomitsi Unkarissa tapahtuneen aseellisen ratkaisun – muistuttaen kuitenkin, että sen osoittaminen YK:ssa äänestämällä ei olisi lopulta muuttanut tilannetta miksikään. Neuvostoliitolle se olisi kuitenkin hänen mukaansa tarjonnut oikeuden jopa maiden välisen YYA-sopimuksen rikkomiseen, josta meille

²²⁵ Aamulehti 7.11.1956; 2. pääkirjoitus.

²²⁶ Felix Seppälän pvk. 7.11.1956. HMA. Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokouksessa hallituksen selvitystä Suomen äänestyskäyttäytymisestä YK:ssa vaati eritoten Kyllikki Pohjola. Urho Kekkoselta hän ei sitä kuitenkaan kaivannut. Felix Seppälä kertoo päiväkirjassaan, kuinka Pohjola tuolloin systemaattisesti vältteli ja suorastaan piileskeli Seppälää, Järveä ja Sauraa, kun nämä yrittävät tavoittaa häntä presidentin tapaamista silmälläpitäen.

itselle olisi seurannut arvaamattomia vaikeuksia. Kekkonen korosti, että tämänkaltaiset päätökset oli aina tehtävä järjellä eikä tunteella koska:

”Pienen kansan täytyy ajatella nykyisissä oloissa ensi sijassa omaa asemaansa, koska muilta emme saa kuin myötätuntoa.”²²⁷

Kokoomuksen ja tasavallan presidentin välillä käydyssä luottamuksellisessa ajatustenvaihdossa Urho Kekkonen toi vierailleen julki huolensa Suomen ja muidenkin pienten valtioiden asemasta jatkossa nähden sen suorastaan vaarallisena. Suurvaltojen välillä hymykampanjat näyttivät olevan ohi, kun tilalle olivat tulleet kovemmat otteet. Paitsi Suomen ulkopoliitikalle, hän näki tästä tilanteesta aiheutuvan haasteita mahdollisesti myös ulkomaankaupalle. Kekkonen piti tulevaisuudessa mahdollisena tilannetta, jossa länsimaat supistaisivat Suomelle tärkeiden tavaroiden tuontia ja vientiä, jos viimeksi mainittua ei idän osalta vähentäisi. Myös pohjoismaisen yhteistyön suhteen presidentti osoitti skeptisyyttä, koska hän näki Suomen suhteen Neuvostoliittoon eroavan muista pohjoismaista. Ruotsin menettely vuonna 1939 oli omiaan särkemään Kekkoselta liialliset illuusiot pohjoismaiseen yhteistyöhön liittyen. Tässä yhteydessä tuli esiin myös presidentin kaipuu kulttuuriseen yhteistyöhön sekä Unkarin että Viron kanssa. Omassa vastauspuheenvuorossaan presidentille Felix Seppälä myönsi järjenkäytön välttämättömyyden päätöksiksi tehtäessä. Hänen mielestään tunteitakaan ei kuitenkaan voinut tässä yhteydessä täydellisesti syrjäyttää. Seppälä muistutti, että jos kaikki sodan ajan päätökset olisi tehty järkiperustein, suomalaiset olisivat olleet nyt unkarilaisten kanssa samassa asemassa.²²⁸

Hallitusmuodon mukaan Suomen suhteita ulkovaltoihin vaalivan tasavallan presidentin tapaaminen oli mieluisaa ainakin Felix Seppälälle. Hän totesi heti tuoreeltaan sen sisällöstä uudelleelle toimittajalle, että presidentin kanssa käydyt keskustelut olivat molemmin puolin luottamuksellisia. Kun tämä tieto sitten näyttävästi otsikoitiin lehtiin, joskaan ei *Aamulehteen*, Seppälä pelkäsi Kekkoselta siitä asiasta. Hän muistutti häntä itseään liiasta Kekkos-myönteisyydestä syyttäneille puheenjohtaja Jussi Saukkoselle, puoluesihteerille Niilo Honkalalle kuin myös Mauri Seppälälle, ettei ollut presidentin tapaamisen yhteydessä sanallakaan ilmoittanut kannattavansa tämän ohjelmaa – toisin

²²⁷ Ibid.

²²⁸ Felix Seppälän pvk. 7.11.1956. HMA.

kuin kolmikön jäsen Lauri Järvi, jonka Seppälä luonnehti puhuneen presidentille sangen varomattomaan ja myönteiseen sävyyn.²²⁹

Jos Felix Seppälä olikin saanut puoluetovereiltaan mustasukkaisen sävyistä kritiikkiä esiintymisestään suhteessa Urho Kekkoseen, lehdistön kanssa hänen ajatuksensa osuivat paremmin yhteen – ainakin, kun mittarina pidetään *Aamulehteä*. Muutama päivä kokoomuskolmikön Kekkosen luo tekemän vierailun jälkeen *Kronikoitsija* näki *hallituksen selityksen* [kurs. MT] äänestyskäyttäytymisestä Unkari-kysymyksessä pelkästään sofistisena, jonka myötä kaikki aiemmin omaksutut peruseriaatteet olivat menettäneet merkityksensä:

”Tunnustaako siis Suomikin, että voima on yhtä kuin oikeus ja väkivaltaa saa vastalauseita tehdä, jos vain pystyy. Me itse saimme aikanamme myötätuntoa, mutta nyt emme anna edes sitäkään.”²³⁰

Ulkopolitiikkaan kytkeytyistä kitkeristä kommentteista huolimatta silmiinpistävintä *Aamulehden* Unkarin kansannousun aikana julkaisemissa pakinoissa oli niiden kommunistivastaisuus. Tältä osin Väinö Peltonen *Jumina*²³¹ oli erityisen tuottelias, mutta sanan säilällä samasta aiheesta osasivat sivaltaa myös nimimerkit *Liu*²³², *Koko*²³³ ja *Seula*.²³⁴ Henkilöiden osalta kritiikki kohdistui ennen kaikkea SKP:n pääsihteeri Ville Pessini. Pitäessään eduskunnassa laajan ulkopoliittisen puheenvuoron pääministeri K.A. Fagerholm puolestaan sanoi Suomen joutuneen aloittamaan työskentelynsä YK:n maailmanpolitiikkaa koskevassa toiminnassa erittäin vakavana ajankohtana. Hän arvioi suomalaisten seuranneen järkyttyneinä Unkarin tapahtumien kehitystä, esittäen samalla toiveen, että unkarilaisille annettaisiin jatkossa mahdollisuus rauhassa jälleenrakentaa maataan. Pääministeri määritteli Suomen vastedeskin pyrkivän noudattamaan

²²⁹ Felix Seppälän pvk. 8.11.1956. HMA.

²³⁰ Aamulehti 11.11.1956; Eduskunnan kahvilassa kuultua –palsta.

²³¹ Aamulehti 13.11.1956 ”Apua todenpuhujille”, Aamulehti 15.11.1956 ”Hiiri säilytti norsun”, Aamulehti 20.11.1956 ”Kysymyksiä”, Aamulehti 24.11.1956 ”Vilkaisuja vasemmalle”, Aamulehti 29.11.1956 ”Demokratiaa oikein ajatteleville”, Aamulehti 3.12.1956 ”Kahdesti kuollut yrittää kuunnella”, Aamulehti 6.12.1956 ”Totuus Unkarin tapahtumista”, Aamulehti 9.12.1956 ”Valta on suvaitsematonta”, Aamulehti 11.12.1956 ”Ihmisoikeudet”.

²³² Aamulehti 12.11.1956 ”Rikas, nälkäinen Unkari”, Aamulehti 19.11.1956 ”Nektaria ja karvasvettä”.

²³³ Aamulehti 16.11.1956 ”Kilpaileminen ja kilpailemattomuus”.

²³⁴ Aamulehti 26.11.1956 ”Epäluotettavia liittolaisia”.

kansainvälisiä jännitystiloja vähentävää ulkopoliitikkaa.²³⁵ Satakunnan Kansallisliiton syyskokouksessa Porissa puhunut Tuure Junnila näki Fagerholmin tapaan Suomen liittyneen YK:hon vaikeimpana mahdollisena aikana, kiitos Unkarin ja Suezin tapahtumien. Harjoitetusta sisä- ja etenkin talouspolitiikasta hallitusta kovin sanoin arvostellut kokoomusedustaja totesi ulkopoliitiikan osalta puolueensa yhtyvän täysin niihin yleisesti hyväksytyihin näkemyksiin, joiden mukaan Suomi jatkossakin vaali hyvien ja luottamuksellisten suhteiden noudattamista itäiseen suurvaltanaapuriin erityisen huolellisesti. Junnila näki sen olevan Suomelle suorastaan poliittinen elinkysymys. Arvioidessaan kokoomuksen ulkopoliittista tehtävää vallitsevissa olosuhteissa hän puolestaan lausui:

”Itäisten suhteiden vaaliminen ei luonnollisestikaan saa heikentää meidän yhteyksiämme Pohjoismaihin ja muualle länteen, minne meitä yhdistävät yhteiset valtiolliset ihanteet ja elintärkeät taloudelliset edut.”²³⁶

Kansainvälisten kriisien keskellä suomalaiset saavutti 14. joulukuuta kansallinen suru-uutinen: presidentti J. K. Paasikivi oli kuollut. Osalle suomalaisia tämä surusanoma tuli yllätyksenä, osalle ei.²³⁷ Kuolinsanomaa saavuttua edesmenneestä presidentistä esitetyissä muistosoanoissa sekä tasavallan presidentti, eduskunnan puhemies että pääministeri korostivat kukin vuorollaan paitsi hänen elämäntyönsä mittavuutta, myös sen suurena pidettäviä saavutuksia, joista yli puolen vuosisadan ajan hänen toimestaan johdonmukaisesti vaalitut idänsuhteet nousivat muiden ansioiden yläpuolelle, *Aamulehden* tiivistäessä ne mottoon: ”*Taipua, vaan ei taittua.*”²³⁸ Porkkalan sotilastukikohdan aiemmin tapahtuneeseen palauttamiseen viitaten maan johtokolmikko toi julki myös mielihyvän tunteensa siitä, että Paasikivi oli ennättänyt vielä omakohtaisesti nähdä pitkän elämäntyönsä menestyksellisen lopputuloksen. Samaa

²³⁵ Aamulehti 1.12.1956.

²³⁶ Aamulehti 10.12.1956.

²³⁷ Aamulehti 15.12.1956; pääkirjoitus ja pääministeri K. A. Fagerholmin samassa lehdessä julkaistu muistopuhe.

²³⁸ Aamulehti 15.12.1956; pääkirjoitus ja tasavallan presidentti Urho Kekkosen samassa lehdessä julkaistu muistopuhe. Tässä yhteydessä hieman kummalliselta vaikuttaa se, että Felix Seppälä ei päiväkirjassaan näytä noteeranneen J. K. Paasikiven kuolemaa millään tavoin.

asiaa korosti myös arkkipiispa Ilmari Salomies Paasikivelle jouluaatonaattona pitämässä siunauspuheessa.²³⁹

Suomalaisten hiljentyessä sekä presidentti J. K. Paasikiven hautajaisiin että joulunviettoon tuli julkisuuteen tieto pääministeri K.-A. Fagerholmin saamasta vierailukutsusta Moskovaan.²⁴⁰ Jo päivää aiemmin hän oli informoinut tästä ”kivasta asiasta” kokoomuksen Felix Seppälää, Kalervo Sauraa ja T. A. Wiherheimoa.²⁴¹ Kokoomuksen piirissä arvuuteltiin tämän tammikuun loppupuolelle ajoittuvan valtiovierailun motiiveja, joksi katsottiin Suomen noudattama esimerkki rauhanomaisesta rinnakkaiselosta.²⁴² Arvion puolesta puhuivat paitsi maailman yleispoliittinen levottomuus – myös se, että Ruotsi oli vastikään kieltäytynyt Nikita Hrushtshevin ja Nikolai Bulganinin valtiovierailusta. Toisekseen Neuvostoliiton arveltiin K.-A Fagerholmin tulevan vierailun turvin haluavan hakea uutta alkua suhteessa muuhun maailmaan. Joka tapauksessa se oli omiaan herättämään suomalaisissa tiettyä levottomuutta – siitäkin huolimatta, etteivät neuvostoliittolaiset olleet vierailukutsun yhteydessä esittäneet vierailukutsun mitään vaatimuksia. Suomalaisten itsensä suorittamat etukäteistunnustelut ja niistä saadut tiedot viittasivat siihen, että Fagerholmin tulevan matkan tavoitteena isäntien näkökulmasta oli lähinnä neuvostojohdon vierailuvalmistelujen käynnistäminen.²⁴³ Kokoomuksessa ei toivottu, ainakaan Felix Seppälän päiväkirjan perusteella, pääministerin neuvottelevan matkansa aikana sen enempää Saimaan kanavan vuokraamisesta kuin Karjala-asiastakaan, koska niiden ei Suomessa katsottu merkitsevän enää paljoakaan. Pidättyvyyden taustalla oli sekä Neuvostoliittoa kohtaan tunnettu suoranainen pelko että maiden välinen YYA-sopimus, jonka asevoimille asettamien rajoitusten pohjalta Felix Seppälä oli valmis pitämään Suomen armeijaa liian suurena, joskin heikosti aseistettuna.²⁴⁴ Joulunviettoon valmistuvia kansalaisia helpotti tässä mielessä tieto siitä, että sekä puolustus- että ulkoministeri oli jätetty pääministerin saaman vierailukutsun ulkopuolelle.²⁴⁵

²³⁹ Aamulehti 24.12.1956.

²⁴⁰ Aamulehti 21.12.1956.

²⁴¹ Felix Seppälän pvk. 20.12.1956. HMA.

²⁴² Aamulehti 21.12.1956; 2. pääkirjoitus.

²⁴³ Suomi 1992, s.73.

²⁴⁴ Felix Seppälän pvk. 20.12.1956. HMA.

²⁴⁵ Ibid. ja Aamulehti 23.12.1956; *Kronikoitsija* Eduskunnan kahvilassa kuultua –palsta.

EPÄVARMUUTTA TULEVAISUUDESTA

Ennen tammikuun puolivälissä toimitettua valitsijamiesvaalia *Aamulehti* uutisoi näyttävästi ainoastaan Sakari Tuomiojalla olevan mahdollisuuksia Urho Kekkosen kukistamiseen. Näin ollen olisi luultu, että hänen vaalissa saavuttamansa kolmas sija 57 valitsijamiehellä, selvästi Urho Kekkosen (88) ja K.-A. Fagerholmin (72) vaaliliittojen takana, olisi ollut karvas pettymys Kansalliselle Kokoomukselle ja sen tamperelaiselle äänenkannattajalle – eritoten, kun hän nousi kommunistien Eino Kilvenkin (56) ohi vasta nk. oteäänillä vaalituloksen tarkistamisen jälkeen. Puolueen piirissä saavutettua vaalitulosta yritettiin kuitenkin ennen lopullista valitsijamiesten eduskuntatalossa suorittamaa äänestystä parhaan kyvyn mukaan kääntää oman ehdokkaan vaaliliitolle voitolliseksi. Vertailukohdaksi otettiin edellisten presidentinvaalien tulos, jolloin J. K. Paasikiven kokoomuslainen vaaliliitto oli saanut 12 000 ääntä vähemmän kuin Sakari Tuomioja nyt. Urho Kekkosen valitsijamiesvaaleissa saavuttamaa etumatkaa kokoomuslaiset selittivät sillä, että monet kommunistit olivat suoraan, ohi Eino Kilven, antaneet kannatuksensa hänelle. Eniten kritiikkiä esitettiin Suomalaiselle Kansanpuolueelle: 40 000 äänen katsottiin menneen tyystin hukkaan.

Kolmensadan valitsijamiehen 15. helmikuuta 1956 eduskuntatalossa suorittama ratkaiseva äänestys Suomen tasavallan kahdeksannesta presidentistä muodostui ennätyksellisen pitkäksi kestäen lähes kuusi tuntia. Ensimmäisessä äänestyksessä kaikki valitsijamiehet pysyivät oman ehdokkaansa takana. Ennen toista äänestystä kokoomus ja ruotsalaiset saivat selville, että kansanpuolue oli valmis kannattamaan seuraavalla kierroksella presidentti J. K. Paasikiveä jatkokaudelle. Kun hänen suostumustaan ehdokkaaksi tiedusteltiin, asetti iäkäs presidentti, jolla ehdokkuus oli vaalia edeltävistä päiväkirjamerkinnöistä päätellen vähintäänkin toiveissaan, sen ehdoksi maalaisliiton hänelle antaman kannatuksen. Heidän haluttua pitää loppuun asti kiinni Urho Kekkosen ehdokkuudesta, myös kokoomuksessa tahdottiin pysyä oman alkuperäisen ehdokkaan, siis Sakari Tuomiojan, takana. Tilanearvio meni kuitenkin uusiksi, kun sosiaalidemokraatit ilmoittivat valmiudestaan harkita Paasikiven äänestämistä. Niinpä hänet vedettiin toiseen äänestykseen mukaan, vaikka kokoomuksessa oltiin koko ajan selvillä siitä mahdollisuudesta, että kommunistit saattaisivat taktikoida hänet pois vaalin ratkaisevalta kolmannelta kierrokselta antamalla osan äänistään toisessa äänestyksessä

sosiaalidemokraattien K.-A. Fagerholmille. Kun näin lopulta tapahtui, oli tilanne nolo ennen kaikkea kokoomukselle, joka pitkin käytyä kiivasta presidentinvaalikampanjaa oli korostanut, ettei pitkän valtiollisen päivätyön tehnyttä Paasikiveä enää tulisi vetää mukaan presidentinvaalin puoluepoliittiseen taisteluun. Virassaan pian lopettavalle vanhemmalle valtiomiehelle vaalitappio näytti ensireaktioista päätellen olleen masentava kokemus.

Vuoden 1956 presidentinvaalin lopulta ratkaisseessa kolmannessa äänestyksessä maalaisliiton Urho Kekkonen kukisti sosiaalidemokraatti K.-A. Fagerholmin niukasti äänin 151 – 149. Ratkaisevassa äänestyksessä Kansallinen Kokoomus asettui Kekkosta vastaan, joskin ääniä annettiin myös hänelle. Tuloksen ratkettua joidenkin maalaisliiton ehdokasta vastustaneiden kokoomuslaisten oli vaikea sulattaa äärimmäisen tasaväkisen äänestyksen lopputulosta. Toisaalta puolueesta löytyi Felix Seppälän kaltaisia poliitikkoja, jotka mieltivät jo sekä omaa että puolueensa poliittista tulevaisuutta niukkaakin niukemmin valituksi tulleen Urho Kekkosen Suomessa. Samalla tavalla omaa tulevaa asemaansa näytti pohtivan myös vastavalittu tasavallan presidentti. Sisäpoliittisten kiistojen repimässä maassa niukka vaalivoitto enteili vaikeita aikoja myös hänelle. Kaikesta huolimatta Urho Kekkonen yritti parhaansa mukaan vakuuttaa olevansa puoluepolitiikan ulko- ja yläpuolella oleva koko kansan presidentti.

Pestessään vuoden 1956 presidentinvaalien jälkipyykkiä Kansallinen Kokoomus näki vikaa kaikissa muissa, mutta ei itsessään. Vuoronperään syytettynä olivat sosiaalidemokraatit, jotka K.-A. Fagerholmista loppuun asti kiinni pitämällä olivat kokoomuslaisten tulkinnan mukaan edesauttaneet Urho Kekkosen valintaa, vuoroin taas kansanpuolue, joka oli sekä ratkaisevassa äänestyksessä tukenut maalaisliiton ehdokkaan valintaa että myös kieltäytynyt vaaliliitosta kokoomuksen kanssa. Omaan toimintaan ja ennen kaikkea valitsijamiesvaalien aikaiseen Kekkos-vastaiseen kampanjaan ei puolueessa sen sijaan palattu. Ne kokoomuslaiset, jotka ylipäättään näkivät vaalituloksessa puolueen osalta olleen parantamisen varaa, osoittivat syyttävällä sormellaan ennen kaikkea liian kitsaina pitämiään kannattajia. Huolimatta ennätyskiivaaksi kuvatusta, suoranaista loanheittoaakin sisältäneestä, vaalitaistelusta ja täpärästä lopputuloksesta Kansallinen Kokoomus vakuutti heti vaalin ratkettua suhtautuvansa korrektisti uuteen presidenttiin. Näin näytti käyvän *Aamulehdellekin*,

jonka kriittinen kirjoittelu Urho Kekkosesta vaimeni ellei peräti kadonnut heti hänen valituksi tulonsa jälkeen. Toisaalta huomionarvoista on sekin, että tamperelaislehti ei liioin halunnut kertoa myöskään hänen saavuttamastaan vaalivoitosta. Puolueessa suunnattiin katse eteenpäin, tuleviin kunnallisvaaleihin. Presidentinvaalin opettamana kokoomus halusi tiivistää porvarillisten puolueiden yhteistyötä. Se oli helpommin sanottu kuin tehty.

Tamperelaisen *Aamulehden* presidenttiä kohtaan osoittama hiljaisuus jatkui myös hänen tehdessään lokakuun 1956 alussa ensimmäisen valtiovierailunsa Ruotsiin. Näyttävästä ja kattavasta uutisoinnista huolimatta se ei saanut lehdessä osakseen minkäänlaisia jälkikaikuja. Heti tämän jälkeen Suomessa pidettiin kunnallisvaalit, jotka Kansallinen Kokoomus näki, taannoisten presidentinvaalien tapaan, itselleen voitollisiksi ennen kaikkea siksi, että kommunistit menettivät niissä asemiaan. Vaalien jälkimainingeissa puolue syytti maalaisliittoa vaalivoittonsa tyhjäksi tekemisestä. Syyte oli vähintäänkin outo, kun otetaan huomioon se tosiasia, että kokoomus hävisi edellisiin kunnallisvaaleihin nähden sekä äänimäärissä että prosentteilla mitaten. Vaalien jälkeen puolue otti yksiselitteiseksi tavoitteekseen menestymisen seuraavissa, kesällä 1958 pidettävissä, eduskuntavaaleissa. Kokoomuksesta haluttiin ”riittävän vahva voima” sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton rinnalle myös pitemmällä, vähintään vuosikymmenen päähän ulottuvalla, tähtäimellä. Ei ihme, että se pyrki tehostamaan toimintaansa monin eri tavoin.

Siinä, missä kokoomuksen ja *Aamulehden* välit vastavalittuun presidenttiin näyttivät kiihkeän vaalikampanjoinnin jälkeen nopeasti tasaantuvan, samoin ei näyttänyt käyvän maalaisliiton osalta. Kokoomus korosti haluavansa aiempaa aktiivisempaa ja avoimempaa, mutta ei millään muotoa aggressiivista ulkopoliittikkaa – samalla, kun se totesi maalaisliiton käyttävän sitä omiin sisäpoliittisiin tarkoituksiinsa. Henkilötasolla puolueen arvostelu kohdistui ennen muuta opetusministeri Johannes Virolaiseen, joka syksyn 1956 kunnallisvaalikampanjoinnin yhteydessä ilmoitti suhtautuvansa kielteisesti oikeiston piirissä havaitsemaansa ”ulkopoliittiseen ryhtiliikkeeseen”. Kokoomuksen puolelta tämä sai Tuure Junnilan aktivoitumaan, jonka seurauksena hänen ja Virolaisen eduskunnassa käymä keskustelu meni osittain jopa henkilökohtaisuuksiin. Tämä kaikki tapahtui sen jälkeen, kun Neuvostoliiton presidentti Kliment Voroshilov seurueineen oli

elokuussa 1956 tehnyt puolin ja toisin onnistuneeksi luonnehditun vierailun Suomessa. Kohteliaisuuskäynnin tasolle jääneenäkin se sai osakseen jopa kansainvälistä huomiota, sillä kyseessä oli ensimmäinen kerta, kun Neuvostoliiton presidentti vieraili kansandemokraattisen maan ulkopuolella.

Urho Kekkosen Ruotsin-vierailulla *Aamulehdessä* omaksuttu pidättyväinen linja näytti lyövänsä leimansa myös sen uutisointiin Suezin ja Unkarin verisistä tapahtumista loppuvuodesta 1956. Asioiden saamia käännteitä seurattiin kyllä kattavasti, mutta suorat kannanotot niihin jäivät käytännössä lehden kolumnistien harteille. Tamperelaislehden perimmäinen suhtautuminen tuli kuitenkin yksiselitteisen selväksi sen arvosteltua Suomen YK:ssa harjoittamaa pidättyväistä äänestyskäyttäytymistä, jota pidettiin linjattomana. Menettely vaivasi kokoomuslaisia ylisemminkin ja perusteluja siihen haluttiin kysyä suoraan Urho Kekkoselta. Presidenttiä tämä puolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Felix Seppälän aloitteesta toteutettu ennakkoluuloton yhteydenotto hämmensi – samalla, kun se aiheutti tiettyä mustasukkaisuutta myös kokoomuksen sisällä. Kekkonen perusteli vierailleen Suomen tekemiä ratkaisuja järkisyillä sekä ennen kaikkea omaksutulla ulkopoliittisella linjalla, halulla pysyä suurvaltaristiriitojen ulkopuolella. Hyväksyntänsä tälle menettelylle ennätti vielä ennen kuolemaansa antaa myös presidentti J. K. Paasikivi. Kokoomuksessa ja *Aamulehdessäkin* se lopulta hyväksyttiin, joskin samalla muistutettiin pienille maille osoitetun myötätunnon tärkeydestä, josta suomalaiset itse olivat päässeet sotavuosina osallisiksi.

5. TALOUSPESSIMISMÄÄ SEKÄ PUOLUSTUS- JA ULKOPOLITIikkaA

Vuosi 1956 oli Suomessa ja maailmalla monella tapaa sekava. Se piti sisällään useampia meikäläisten mieliä runsaasti kuohuttaneita uutisia: maan oloissa ennennäkemättömän kiihkeäksi muodostunut presidentinvaalitaistelu, yleislakko, osin ulkopoliittisia sävyjäkin saaneet kunnallisvaalit yhdistettyinä Suezin ja Unkarin kriiseihin sekä loppuvuodesta saadut entisten presidenttien Risto Rytin ja J. K. Paasikiven kuolinuutiset saivat kaikki yhdessä aikaan sen, että vuodenvaihteessa esitetyt tulevaisuudennäkymät eivät olleet erityisen valoisa.²⁴⁶ Synkkä omissa arvioissaan oli myös radiossa kansalaisille uudenvuodenpäivänä puhunut tasavallan presidentti Urho Kekkonen. Unkarin ja Suezin tapahtumiin viitaten hän näki luottamuksen ilmapiirin kansojen välisissä suhteissa heikentyneen. Hän arvioi ristiriitojen rauhanomaisen ratkaisun vaativan ”vuosien vaivalloisen työn”.²⁴⁷ Rohkaisevana merkinä vallinneessa kireässä kansainvälisessä tilanteessa Kekkonen piti kuitenkin sitä, että YK omalla toiminnallaan oli onnistunut lopettamaan sotatoimet Suezilla. Hän sanoi myös uskovansa siihen, että johtavat suurvallat Neuvostoliitto ja Yhdysvallat olivat valmiit osaltaan tekemään voitavansa ihmiskunnan hävityksen ja tuhon ts. kolmannen maailmansodan välttämiseksi. Ensimmäisessä tasavallan presidenttinä pitämässään uudenvuodenpuheessa Kekkonen oli valmis antamaan tunnustusta vastikään edesmenneelle J. K. Paasikivelle. Huolimatta maailmanpoliittisesta epä tietoisuudesta ja levottomuuksista Kekkonen näki edeltäjänsä perustavan työn ansiosta Suomen ulkopoliittisen aseman vakaana ja turvattuna. Hänen mielestään Suomen tuli jatkossakin vahvistaa itsenäisyyttään ja puolueettomuuttaan. Tämän työn tärkeänä osana Kekkonen piti rauhanpolitiikan edistämistä sekä pohjoismaissa että muualla maailmassa.²⁴⁸

Ulkopoliitiikan lisäksi Urho Kekkonen näki talouselämän asettavan Suomelle omat tulevaisuudenhaasteensa seuraavan vuoden kuluessa. Viitaten elinkustannusindeksin vuoden 1956 aikana tapahtuneeseen jyrkkään lähes 18 prosentin nousuun, kauppataseen 25 miljardin markan alijäämään, valtion yleisiin rahavaikeuksiin ja loppuvuoden

²⁴⁶ Aamulehti 28.12.1956: pääkirjoitus.

²⁴⁷ Aamulehti 2.1.1957.

²⁴⁸ Aamulehti 2.1.1957.

korkeaan työttömyyteen, presidentti katsoi päättyneen vuoden merkinneen käännettä sodanjälkeisten vuosien totuttuun jatkuvaan nousuun. Kaikesta huolimatta hän sanoi uskovansa vaikeuksien poistamiseen omilla toimenpiteillä, peräänkuuluttaen asiassa rauhallista harkintaa ja kansallista yhteishenkeä.²⁴⁹ Kansallisen Kokoomuksen päääänenkannattaja *Uusi Suomi* olikin tältä pohjalta heti tuoreeltaan valmis näkemään presidentin puheen myönteisessä valossa, kaikesta siinä esitetystä pessimismistä huolimatta. Lehti muistutti suomalaisten kaipaavan vain mahdollisuutta elää ja rakentaa rauhassa yhteistä synnyinmaataan.²⁵⁰

Tasavallan presidentin lisäksi oman arvionsa päättyneestä vuodesta esitti myös kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Hänen näki kuluneen vuoden tarjonnan johtamalleen puolueelle paitsi paljon myönteisiä kokemuksia, myös vaativia tehtäviä. Saukkonen näki puolueensa eduskuntaryhmän tehneen juuri päättyneen vuoden aikana erittäin arvokasta työtä maan valtiollisen elämän hyväksi sen esittäessä rakentavaa kritiikkiä hallituspuolueiden toimenpiteistä. Vakuuttavimpana todisteena tästä hän piti hallituspuolueiden edustajien talous- ja sisäpoliittisesta tilanteesta esittämiä kriittisiä kannanottoja. Puheenjohtaja näki puolueensa tulevien päämäärien suuntautuvan eri väestöryhmien välillä vallitsevien vastakohtaisuuksien tasoittamiseen, sisäpoliittisen elämän eheyttämiseen, talouselämän vakaannuttamiseen ja puolustuskuntoisuuden lujittamiseen.²⁵¹ Kokoomuksessa tervehdittiinkin mitä suurimmalla ilolla puolustusministeri Emil Skogin ilmoitusta siitä, että puolustusministeriössä oli olemassa suunnitelma puolustusneuvoston henkiinherättämisestä ja sen kokoonpanon uudistamisesta. Tasavallan presidentin toimimista neuvoston ”itseoikeutettuna puheenjohtajana” ei pidetty puolueessa minkään tason ongelmana. Tärkeintä oli, että pitkään laiminlyödyksi mielletty maanpuolustus saataisiin vihdoinkin määräävien piirien harrastuksen ja huolenpidon kohteeksi.²⁵² Osaltaan tästä asiasta kantoi huolta

²⁴⁹ Aamulehti 2.1.1957.

²⁵⁰ Aamulehti 3.1.1957; *Muut lehdet* –palsta. Päivän lehti tiesi kertoa myös Moskovassa eri lehdissä julkaistusta tasavallan presidentin uudenvuoden lausunnosta, jossa tämä peräänkuulutti laajenevan yhteisymmärryksen ja -toiminnan tarvetta maailman kansojen välillä. Samalla hän vakuutti suomalaisten olevan osaltaan valmiita työskentelemään paremman ja onnellisemman maailman hyväksi sekä nykyisille että tuleville sukupolville. Urho Kekkosen kerrottiin myös kiittäneen Suomen ja Neuvostoliiton välillä vallitsevia hyvän naapurisuuden suhteita ja tuoneen samalla julki luottamuksensa myös näiden suhteiden tulevaisuudesta.

²⁵¹ Aamulehti 2.1.1957.

²⁵² Aamulehti 15.1.1957; pääkirjoitus.

myös Etelä-Hämeen Kansallisliiton puheenjohtaja Väinö E. Nieminen, joka katsoi jo YYA-sopimuksessa olevien itsenäisten maanpuolustusvelvoitteiden edellyttävän Suomelta riittävän vahvan itsenäisen puolustuksen järjestämistä. Hän esitti tässä yhteydessä myös toivomuksensa asennemuutoksesta suhteessa puolustusvoimiin. Talouspoliittisen tilanteen Nieminen määritteli ”ei niin valoisaksi, muttei huonoksikaan” – sillä edellytyksellä, että eri osapuolet olisivat vihdoinkin valmiit sopimaan yhteisistä menettelytavoista ja luopumaan liioista vaatimuksistaan.²⁵³ Jo häntä ennen Pohjois-Hämeen Kansallisliiton puheenjohtaja Mikko Asunta toi esiin näkemyksensä, että vaikeuksista selvitäkseen Suomen olisi jatkossa suunnattava politiikkaansa vanhalle kansalliselle pohjalle, isänmaalliselle linjalle, jolla asioita ajettaisiin koko maan etua silmälläpitäen. Kokoomuksen taholta oltiin valmiit syyttämään niin maalaisliittoa kuin sosiaalidemokraattejakin heidän liiallisesta puoluepolitiikoinnistaan.²⁵⁴

Kokoomuksen puoluevaltuusto kokoontui tammikuun lopussa Helsinkiin valitsemaan itselleen uutta puoluesihteerä. Yksimielisesti valittu Kalevi Teräsalmi korvasi tehtävää pitkään hoitaneen Niilo Honkalan, jonka toivottiin keskittyvän täysipainoisesti kansanedustajan tehtävän hoitamiseen.²⁵⁵ Kokouksen yhteydessä puhunut puheenjohtaja Jussi Saukkonen hyökkäsi selväsanaisesti hallitusta vastaan arvioidessaan sen kykenevän ainoastaan rutiinitehtävien hoitamiseen ja talouselämän kannalta tärkeiden ratkaisujen lykkäämiseen. Hän näki hallituksen voimattomuuden taustalla olevan paitsi suurten hallituspuolueiden tiukasti valvomat ryhmäedut, myös niiden sisäisen hajanaisuuden. Viitattaessaan jännittyneeseen kansainvälispoliittiseen tilanteeseen, Saukkonen toivoi valtiollisen johdon huolehtivan sekä Suomen taloudellisen aseman

²⁵³ Aamulehti 9.1.1957. Kokoomuksen puoluehallituksen tammikuun puolivälissä hyväksymässä yleisohjelmassa maanpuolustustahto haluttiin saada koko kansan tahdoksi – samalla, kun puolustuslaitostamme ja väestönsuojelua pyrittiin kehittämään ajan vaatimuksia vastaaviksi. Puoluehallitus ptk. 14.2.1957, liite 1. PTA.

²⁵⁴ Aamulehti 6.1.1957.

²⁵⁵ Jokinen 2011, s. 152. Felix Seppälän päiväkirja osoittaa valinnan todellisuudessa olleen kaikkea muuta kuin yksimielisen. Ensimmäisessä äänestyksessä Leo Tujunen sai kaksi (2), Niilo Honkala viisi (5) ja Kalevi Teräsalmi neljä (4) ääntä. Toisessa äänestyksessä Honkala (5) hävisi Teräsalmelle (6), joka ”rauhannimissä” oli valmis luopumaan tehtävästään. Honkalan kannattajat – joihin Seppälä lukeutui – halusivat kuitenkin sitä ennen varmistaa Tujusen syrjässä pysymisen loppuun asti. Mainostettu yksimielisyys saavutettiin vasta, kun Honkala ilmoitti kieltäytyvänsä tehtävästä – Teräsalmen hyväksi. Felix Seppälän pvk. 27.1.1957. HMA.

vakaantumisesta että kansallisten etujen tehokkaasta valvonnasta niin Pohjoismaissa kuin Euroopassa laajemminkin.²⁵⁶

Jussi Saukkosen puoluevaltuustossa pitämä puheenvuoro kohdistui hallituskritiikin osalta ennen kaikkea sisä- ja talouspolitiikkaan. Hän myös muistutti hallituspuolueita – eritoten maalaisliittoa – siitä, että kokoomus halusi Suomessa harjoitettavat jatkossakin elinvoimaista maataloutta samaten kuin tuotanto- ja kilpailukykyistä teollisuutta sekä tehokasta ja vapaata yrittämistä. Tunnusta hallitukselle Saukkonen antoi maanpuolustuksen tehostamiseen tähtäävistä toimenpiteistä, joilla hän viittasi juuri puolustusneuvoston henkiinherättämiseen. Ulkopolitiikan osalta hän piti tärkeänä, että Suomi jatkossakin pysyisi erillään suurvaltaryhmyksistä, turvaisi puolueettomuutensa ja valvoisi kansan etuja hyvien kansainvälisten suhteiden avulla. Tälle kaikelle oli hänen mielestään olemassa hyvät edellytykset, koska:

”Tällaista ulkopolitiikkaa tukee koko Suomen kansan yhteiskuntaa säilyttävä osa.”²⁵⁷

Tämä Jussi Saukkosen kommentti kertoi, että kokoomuksen harjoittaman politiikan keskeisimpänä tavoitteena oli yhä edelleen kommunismin vastainen taistelu – olkoonkin, että sen painoarvo suhteessa aikaisempaan oli selvästi pienentynyt.²⁵⁸ Puheenjohtajan jälkeen puheenvuoron puoluevaltuustossa sai Onni Rantala. Hän esitelmöi paikalla olleille kokoomuksen puolueohjelman uudistamisesta. Rantala rinnasti jo käynnissä olevan uudistustyön laajuudeltaan samaan luokkaan kuin niillä aikaisemmilla kolmella kerralla, jolloin puolueohjelmaa tätä ennen oli luotu ja uudistettu.²⁵⁹ Mitään yksityiskohtia tässä vaiheessa mainitsematta hän piti mahdollisena, että uusittu periaateohjelma tulisi olemaan edellisiä lyhyempi, tiiviimpi ja ajanmukaisempi. Esitelmäitsijä katsoi myös aiheelliseksi muistuttaa, että uudistettu

²⁵⁶ Aamulehti 28.1.1957.

²⁵⁷ Aamulehti 28.1.1957.

²⁵⁸ Jokinen 2011, s. 159.

²⁵⁹ Onni Rantalan mukaan nuo kerrat olivat 1918 tapahtunut puolueen perustaminen, 1930-luvulla kokoomuksen ja IKL:n välillä tapahtunut ideologinen rajankäynti sekä vuosi 1945, jolloin muuttuneissa valtiollisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa kokoomus oli osaltaan pakotettu määrittelemään uudet tehtävät ja tavoitteet itselleen.

ohjelmaluonnos tultaisiin käsittelemään kaikissa puoluejärjestöissä ennen huhtikuussa pidettävää varsinaista puoluekokousta, jossa tehtävät muutokset lopullisesti päätettäisiin.²⁶⁰ Felix Seppälä arvioi tuoreeltaan Rantalan esittämät näkemykset puolueen ohjelman uusimisesta kiintoisiksi.²⁶¹

Pääministeri K. A. Fagerholm teki valtiovierailun Moskovaan tammi-helmikuun vaihteessa 1957. Hänen matkaseurueeseensa kuuluivat kauppa- ja teollisuusministeri Kauno Kleemola, ulkoasiainministeriön osastopäällikkö Ralph Enckell, sihteeri Kaarlo Pitsinki sekä poika Karl Einar Fagerholm.²⁶² Ennen lähtöään hän sai tiukat ohjeet olla ottamatta oma-aloitteisesti esiin mitään poliittisia kysymyksiä. Niistä piittaamatta hän kuitenkin otti Karjala-kysymyksen esiin Nikolai Bulganin kanssa neuvotellessaan, saaden tältä torjuvan vastauksen. Pääpaino vierailun aikana käydyissä lukuisissa neuvotteluissa oli kuitenkin kaupallisella puolella – ja esittipä pääministeri isännilleen Bulganinille ja Nikita Hrushtsheville heidän kaipaamansa virallisen vierailukutsunkin. Kokonaisuudessaan tehty vierailu onnistui hyvin ja se osoitti, että tietyistä koettelemuksista huolimatta viime Suomen suhteet itäiseen suurvaltanaapuriin olivat kunnossa.²⁶³ Kiistattomin todiste tästä saatiin vierailun päätteeksi julkisuuteen annetussa kauniita sanakäänteitä sisältäneessä julkilausumassa:

”Näissä keskusteluissa, jotka käytiin ystävällisessä hengessä, suoritettiin avomielistä ajatustenvaihtoa, ja todettiin yksimielisesti, että Suomi ja Neuvostoliitto ylläpitävät keskenään hyviä ja vilpittömiä naapurisuhteita antamatta minkäänlaisten ulkopuolisten tapahtumien vaikuttaa niihin. Nämä suhteet ovat suotuisasti kehittyneet Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain välillä vuonna 1948 ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta tehdyn sopimuksen hengessä täyden tasavertaisuuden, toisen valtion sisäisiin asioihin puuttumattomuuden sekä suverenisuuden ja kansallisen

²⁶⁰ Aamulehti 28.1.1957.

²⁶¹ Felix Seppälän pvk. 27.1.1957. HMA. Päiväkirjassaan Felix Seppälä kertoi oudoksuvaansa sitä, että puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen laittoi puoluesihteerin tehtävät tässä kokouksessa jättäneen Niilo Honkalan pitämään kokousväelle ulkopoliittisen katsauksen, jota junaan kiirehtimässä ollut Seppälä ei tosin kuunnellut loppuun. Jotkut eivät kuunnelleet sitä nähtävästi ollenkaan, sillä seuraavan päivän *Aamulehti* ei maininnut tästä Honkalan ulkopoliittisesta puheenvuorosta sanallakaan.

²⁶² Aamulehti 26.1.1957.

²⁶³ Suomi 1992, s. 74 -75.

riippumattomuuden molemminpuolisen kunnioittamisen pohjalla ja niiden järkkymätön jatkuminen on molempien maiden elinetujen mukaista.”²⁶⁴

Suomessa julkilausuman sisältöä ei pidetty mitenkään yllättävänä, joskin se otettiin tyytyväisyydellä vastaan – aina tasavallan presidenttiä myöten, joka viittasi asiaan valtiopäivien avajaispuheessaan.²⁶⁵ Osoituksena ulkomaisten suhteiden toimivuudesta Urho Kekkonen mainitsi Fagerholmin päättymäisillään olevan Moskovan matkan lisäksi myös lähestyvän Pohjoismaiden Neuvoston kokouksen. Myös pääministeri K.-A. Fagerholm itse vakuutti tyytyväisyyttään tehdyn matkan antiin.²⁶⁶ Felix Seppälä ei ollut omissa arvioissaan likimainkaan näin positiivinen. Hänen mielestään annettu julkilausuma osoitti, että Neuvostoliitto pyrki sitomaan Suomen itseensä aiempaakin tiiviimmin. Asettamatta mitään ennakko-odotuksia Pohjoismaiden Neuvoston kokoukselle hän näki sen vain keskeyttävän eduskunnan muutenkin heikon työskentelyn ja antavan sitä kautta kansalaisille yhden lisäverukkeen puhuttaessa eduskunnan laiskottelusta. Hän ei kritiikittä hyväksynyt myöskään kokoomuksen piirissä esillä ollutta näkemystä siitä, että talouspolitiikkaa olisi tulevaisuudessa ohjattava yhteispohjoismaiseen suuntaan.²⁶⁷

Neuvostoliitossa K. A. Fagerholmin tekemää vierailua arvioitiin positiiviseen sävyyn vielä reilu viikko sen päättymisen jälkeenkin. Korkeimmassa Neuvostossa pitämässään puheessa ulkoministeri Dimitri Shepilov arvioi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden olevan esimerkki rauhallisesta rinnakkaiselosta. Hän esitti toiveenaan, että Neuvostoliiton suhteet myös muihin pohjoismaihin pysyisivät hyvinä.²⁶⁸ Tämä kannanotto huomioitiin Suomessa erityisen tarkasti viimeistään kaksi päivää sen antamisen jälkeen, sillä aivan yllättäen Shepilov erotettiin tehtävästään, jossa hänet korvasi Andrei Gromyko.²⁶⁹ Äkkiseltään katsottuna tämä uudelleenjärjestely näytti paluulta stalinismiin. Näitä arvioita vahvisti entisestään tieto siitä, että uutta ulkoministeriä pidettiin yleisesti pelätyn Vjatseslav Molotovin oppilaana, joka

²⁶⁴ Aamulehti 3.2.1957.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Aamulehti 7.2.1957.

²⁶⁷ Felix Seppälän pvk. 2.2.1957. HMA.

²⁶⁸ Aamulehti 14.2.1957.

²⁶⁹ Aamulehti 16.2.1957.

puolestaan toteutetun ulkoministerivaihdoksen yhteydessä oli kohotettu puolestaan ensimmäiseksi varapääministeriksi.²⁷⁰

Liekö johtunut K.-A Fagerholmin juuri tapahtuneen Neuvostoliiton-vierailun päätteeksi julkaistusta julkilausumasta olla puuttumatta toinen toisen sisäisiin asioihin, mutta itänaapurissa yllättäen tehty ulkoministerivaihdos ei aiheuttanut Suomen poliittisissa piireissä minkäänlaisia reaktioita, suuntaan eikä toiseen. Tämä sopi hyvin yhteen sen kanssa, että helmikuun puolivälissä kokoomuksen puoluehallituksessa esillä ollut uusi yleisohjelma, jonka päällimmäisenä tavoitteena oli antaa puolueelle uusia työkaluja modernisoituvan yhteiskunnan ymmärtämiseen, ainakin jos puolueen pää-äänenkannattajaa *Uutta Suomea* oli uskomisen²⁷¹, näki Suomen ulkopoliitiikan päätehtäväksi maan itsemääräämisoikeuden ja kansallisten etujen vaalimisen. Samassa yhteydessä ilmoitettiin pidettävän tärkeänä, että Suomi ylläpitäisi hyviä poliittisia, taloudellisia ja sivistyksellisiä suhteita kaikkiin kansoihin, mutta erityisesti lähimpiin naapurimaihinsa. Kansainvälisessä kanssakäymisessä haluttiin korostettavan paitsi keskinäisen luottamuksen välttämättömyyttä, myös pienten kansojen oikeutta valtiollisen itsemääräämisoikeutensa ja riippumattomuutensa säilyttämiseen. Kokoomuksen piirissä uskottiin, että puolueettomuuspolitiikkaansa harjoittaen Suomen kansa voi osaltaan työskennellä sekä kansojen välisten ennakkoluulojen poistamiseksi että rauhan turvaamiseksi.²⁷²

Laajahko ja puolueen piirissä etukäteismainostusta osakseen saanut yleisohjelma otti lähes ensimmäisenä asianaan kantaa kansanvaltaan ja parlamentarismiin. Kokoomus ilmoitti haluavansa vastedeskin säilyttää näihin kahteen elementtiin keskeisesti rakentuvan valtiojärjestyksen ja vastustavansa voimakkaasti kaikkea sellaista toimintaa, joka tähtäisi sen kumoamiseen. Samat sanat pätevät perustuslain kanssa ristiriidassa oleviin valtapyrkimyksiin ja ulkoparlamentaarisiiin painostusyrytyksiin. Puolue tahtoi hallitusvallan huolehtivan *koko kansan* [kurs., MT] menestyksestä, joka merkitsi oikeuksien ja velvollisuuksien tasapuolista sekä oikeudenmukaista jakamista kaikkien kansalaispiirien kesken. Yleisohjelma halusi näin ollen välttää puolueiden välisten

²⁷⁰ Aamulehti 18.2.1957; *Vespa* kolumnissaan ”Moskovan yllätys”.

²⁷¹ Aamulehti 25.2.1957; *Muut lehdet* –palsta.

²⁷² Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 14.2.1957, liite 1. PTA.

erimielisyyksien kärjistämistä ja pyrkiä tasapuolisiin, kokonaisetua edistäviin sovitteluihin.²⁷³

Tässä vaiheessa vielä vailla puoluekokouksen lopullista hyväksyntää olleen uusitun puolueohjelman hengessä Hämeenlinnan Kansallisseurassa puhunut Jussi Saukkonen arvosteli omassa poliittista tilannetta käsitelleessä katsauksessaan, samaan tapaan kuin jo reilua paria viikkoa aikaisemmin puoluevaltuuston kokouksessa Helsingissä, hallitusta riittämättömistä toimenpiteistä talouselämän vakauttamiseksi. Hänen mielestään mahdollisen uuden hallituksen tuli rakentua riittävän laajan parlamentaarisen pohjan sekä uuden riittävän selväpiirteisen hallitusohjelman varaan. Puheensa lopuksi kokoomusjohtaja oli valmis kiistämään väitteen, jonka mukaan puolue olisi jotenkin ollut pönkittämässä istuvan hallituksen tai edes sen pääministerin asemaa.²⁷⁴ Muutamaa päivää myöhemmin hän perusteli pitämänsä puheenvuoroa puoluehallitukselle sillä, että kokoomus oli hänen mielestään ollut julkisissa kannanotoissaan turhan passiivinen muihin puolueisiin nähden. Puoluehallitus oli yksimielisesti valmis hyväksymään Saukkosen niin hallituksen harjoittamasta talouspolitiikasta kuin tulevasta hallituspohjastakin esittämät näkemykset puolueen viralliseksi kannaksi.²⁷⁵ Ei liene pelkkää sattumaa, että hallituksen talouspolitiikan arvostelijoihin liittyi pian tämän jälkeen jälleen myös T. A. Wiherheimo. Hän tulkitsi puoluepolitiikan liiaksi ohjanneen talouspolitiikan ratkaisuja. Valoisamman tulevaisuuden turvaamiseksi Wiherheimo näki välttämättömäksi sekä ulkomaankauppapolitiikan että sisäisen talouspolitiikan kehittämisen – samalla, kun hän toivoi kokoomuksen ja molempien kansanpuolueiden yhteistyön tiivistymistä.²⁷⁶

5.1 VÄLIT MAALAI SLIITTOON KIRISTYVÄT

Helmikuun lopussa 1957 Suomi ajautui hallituskriisiin, kun maalaisliitto ei katsonut voivansa hyväksyä hallituksen tekemää päätöstä maidon tuottajahinnan alentamisesta. Tunteja kestäneen ryhmäkokouksen jälkeen se antoi julkilausuman, jossa todettiin, ettei

²⁷³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 14.2.1957, liite 1. PTA.

²⁷⁴ Aamulehti 20.2.1957. Jo viikkoa ennen Jussi Saukkosta laajapohjaisen hallituksen puolesta – siis kaikkien puolueiden hallituksesta pl. kommunistit – oli puhunut kansanedustaja Grels Teir Ruotsalaisen kansanpuolueen Helsingin osaston vuosijuhlissa. Aamulehti 14.2.1957.

²⁷⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 21.2.1957. PTA.

²⁷⁶ Aamulehti 28.2.1957.

puolueella ollut enää mahdollisuutta osallistua hallitusvastuuseen.²⁷⁷ Samaan aikaan kokoomuksessa taasen katsottiin, ettei sen itsensä pitäisi osallistua tilanteen johdosta mahdollisesti syntyvään toimitusministeristöön.²⁷⁸

Kuten jo monesti aikaisemmin, kokoomuksessa oltiin tuossa vaiheessa valmiit liputtamaan työkykyisen ja mahdollisimman laajapohjaisen hallitusvaihtoehdon puolesta. Maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien haluttiin olevan mukana luotsaamassa Suomea ulos niistä vaikeuksista, joihin maa viimeistään vuotta aikaisemmin yleislakon jälkeen oli ajautunut.²⁷⁹ Kun käytännössä kuitenkin hetimiten²⁸⁰ ennusmerkit lehdistössä viittasivat siihen, että K. A. Fagerholmin johtama hallitus jäisi paikoilleen, puolueella oli ilmiselviä vaikeuksia peitellä pettymystään – ja tuolloin syytösten keskelle joutui ensi kertaa *tasavallan presidenttinä* [kurs. MT] myös Urho Kekkonen. Felix Seppälä näki nurinkurisena tilanteen, jossa K.-A Fagerholmia vuotta aiemmin presidentinvaalissa äänestäneet, siis kokoomuslaiset, eivät saaneet presidentiltä anteeksi – toisin kuin mies itse, joka hallituksessa ilmenneistä vaikeuksista huolimatta sai yhä jatkaa pääministerinä. Muistipa Seppälä tuossa vaiheessa presidentin ja pääministerin välillä vallinneen sukulaisuussuhteenkin. Hän antoi kuitenkin tässä yhteydessä Kekkoselle tunnustuksen siitä, ettei hän vallinneessa sisäpoliittisessa tilanteessa ollut katsonut tarpeelliseksi hajottaa eduskuntaa. Seppälän arvion mukaan se olisi hyödyttänyt puolueista ennen kaikkea vain maalaisliittoa.²⁸¹ Kokoomuslaiset näkivät hallituskriisin pitkälti maalaisliiton manööveriksi, etukäteen tarkoin suunnitelluksi näytelmäksi, *konstiksi* [kurs. MT] muiden joukossa.²⁸² *Aamulehden* sanavalinta paljasti, että se syytti vallinneesta sisäpoliittisesta tilanteesta maalaisliiton ohella myös presidenttiä, vaikkei häntä mainittukaan nimeltä. Näin ollen tamperelaislehti oli selvääkin selvemmin – tosin kolumnistiin turvautuen – valmis rivien välissä allekirjoittamaan Kekkoson vastustajien esittämän kritiikin siitä, ettei hän

²⁷⁷ Felix Seppälän pvk. 28.2.1957. HMA.

²⁷⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 1.3.1957. PTA.

²⁷⁹ Aamulehti 1.3.1957; pääkirjoitus.

²⁸⁰ Aamulehti 2.3.1957.

²⁸¹ Felix Seppälän pvk. 28.2.1957. HMA. Viimeistään tämä päiväkirjamerkintä paljastaa Felix Seppälän kirjoittaneen päiväkirjaansa ns. jälkijunassa vai miten muuten on selitettävissä, että hän jo tuona päivänä tiesi tarkkaan tämän hallituskriisin ratkaisun tarkoite yksityiskohtineen?

²⁸² Aamulehti 10.3.1957; *Kronikoitsija* Eduskunnan kahvilassa kuultua –palsta.

presidenttikautensa aikana ollut pystynyt nousemaan puoluepolitiikan yläpuolelle.²⁸³ Felix Seppälän reaktio maalaisliiton eduskuntaryhmän päätökseen jatkaa hallitustyöskentelyä entisellä pohjalla oli lopulta paljon puhuva:

”Jälleen murheellinen todistus minkäläisten puoluemiesten kykenemättömyydestä politiikassa! Ml. oli joko pelannut bluffia maitoasiassa tai sitten myynyt erikoisosuutensa ministerintuoliin.”²⁸⁴

Felix Seppälän tavoin myöskään *Aamulehti* ei peitelletty tyytymättömyyttään tehtyyn hallitusratkaisuun. Se tuli ilmi useammassakin pääkirjoituksessa²⁸⁵, mutta myös yleisönosastolla, jossa hallituskriisin eräänä ratkaisuna nähtiin tasavallan presidentin väliintulo. Hänen toivottiin pyytävän hallitukseen, puoluejohtajien kustannuksella, taitavia ja kykeneviksi tunnettuja Suomen kansalaisia.²⁸⁶ Urho Kekkosen asema tasavallan presidenttinä siis tunnustettiin ja häneen myös luotettiin, taannoisesta kitkerästä presidentinvaalitaistelusta huolimatta. Jotain kokoomuksen tuolloisesta *virallisesta korrektista suhtautumisesta* [kurs. MT] häneen kertoi sekin, että akuutista sisäpoliittisesta kriisistä huolimatta *Aamulehti* uutisoi tasavallan presidentin hiihtäneen vajaassa viikossa 200 kilometriä Pohjois-Karjalan kevähangille suuntautuneella hiihtoretkellään.²⁸⁷ Pientä piikittelyä oli nähtävissä korkeintaan lehden vuotuisessa aprillipilassa. Siinä presidentin jossa kerrottiin saapuvan Tampereelle hiihtämällä – lounastaakseen hotelli Tammerissa Virroilta sukuloimasta saapuneen pääministeri K.-A Fagerholmin kanssa.²⁸⁸

Jos Kansallisen Kokoomuksen välit tasavallan presidentti Urho Kekkoseen näyttivät tässä vaiheessa ainakin päällepäin seesteisiltä, samaa ei voinut sanoa sen suhteista hänen entiseen taustapuolueeseensa maalaisliittoon. Sitä arvosteltiin paitsi hallitusvastuussa yhdessä sosiaalidemokraattien kanssa harjoittamasta talous-, mutta erityisesti maatalouspolitiikasta, jonka sen katsottiin omineen hallituksessa yksinoikeudekseen. Kansanedustaja Tuomas Saikku näki maatalousväen lähiajat

²⁸³ Tuikka 2007, s. 215.

²⁸⁴ Felix Seppälän pvk. 8.3.1957. HMA.

²⁸⁵ *Aamulehti* 7.3.1957, 9.3.1957 ja 14.3.1957.

²⁸⁶ *Aamulehti* 18.3.1957; Nimim. *Kansalainen* Kirjeitä toimitukselle –palstalla.

²⁸⁷ *Aamulehti* 29.3.1957.

²⁸⁸ *Aamulehti* 1.4.1957.

tummansävyisinä syyttäessään Pohjois-Hämeen Kansallisliiton kevätkokouksessa Orivedellä maalaisliittoa sekä maatalouden tuotantosuunnan liiallisesta yksipuolistamisesta karjatalousvaltaiseksi että hallituksen vakauttamisohjelman seurauksena tapahtuneesta metsätalouden kantohintojen alentamisesta ”läheemmäksi maanpintaa”.²⁸⁹ Yksittäisistä maalaisliittolaisista poliitikoista eniten kokoomuslaisten arvostelua tuossa vaiheessa sai osakseen, jälleen kerran, opetusministeri Johannes Virolainen – sen jälkeen, kun hän oli kieltänyt Yleisradiota lähettämästä *jo nauhoitettua* [kurs. MT] haastatteluaan suunnitellussa eri puolueita esittelevässä ohjelmasarjassa. Kieltoaan Virolainen perusteli keskustelukumppaniensa – kokoomuksen Niilo Kosolan, sosiaalidemokraattien Kaarlo Pitsingin ja kommunistien Hulkkosen – ”*lipeämisellä asiasta*”. Väinö Peltonen, *Jumina*, näki tapahtuneen taustalla maalaisliiton sisäisen valtaperin Urho Kekkosen jälkeensä jättämästä puolueen todellisesta johtajuudesta, jota Virolainen kävi nyt ennen kaikkea Veikko Vennamoja vastaan.²⁹⁰ Yleisradion ohjelmaneuvosto suostui lopulta opetusministerin esittämään vaatimukseen ja perui koko ohjelmasarjan.²⁹¹ Tehdyn päätöksen jälkeen Johannes Virolainen ilmaisi valmiutensa haastaa kokoomuksen kansanedustajat Niilo Kosolan ja Mauri Sepän ”radiokeskustelun uusintaan” käytännössä heidän kotikentällään, Lapuan nuorisoseurantalolla. Suunnitelma kaatui kuitenkin siihen, kun kokoomusedustajat eivät halunneet järjestettävällä tilaisuudella millään muotoa edesauttaa maalaisliiton varainhankintaa. He vetosivat myös lähestyvään pääsiäiseen. Kompromissina Seppä ehdotti maksuttoman tilaisuuden järjestämistä eduskunnan kevätistuntokauden päättymisen jälkeen.²⁹²

Maalaisliiton arvostelu – ainakin, kun mittarina käytettiin *Aamulehteä* – tuntui kokoomuksessa vain voimistuvan Helsingin Messuhallissa huhtikuun lopussa järjestettävän puoluekokouksen lähestyessä. Näiltä osin *Jumi* näytteli, jälleen kerran, muita aktiivisempaa roolia: ensin hän syytti maalaisliittoa *Ilkan* päätoimittajan Artturi Leinosen syrjäyttämisestä, pitäen tätä maalaisliittolaiseksi mm. liian rehellisenä ja aatteellisenä. Samalla yhteydessä, voisi kait sanoa jo perinteiseen tyyliin, hänen

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Aamulehti 23.3.1957 ja 30.3.1957.

²⁹¹ Aamulehti 2.4.1957.

²⁹² Aamulehti 4.4.1957.

arvosteluryöpyltään ei välttynyt myöskään opetusministeri Johannes Virolainen.²⁹³ Tässä kohtaa kovimman kritiikkinsä *Jumi* antoi kuitenkin vasta paria päivää myöhemmin – ja kohteena oli tällä kertaa maalaisliiton äänenkannattaja *Maakansa*, joka oli tuonut julki paheksuntansa *Aamulehden* Kekkosta koskevasta aprillipilasta, pitäen sitä ”ainutlaatuisena mauttomuuden näytöksenä lehdistömme piirissä”.²⁹⁴ *Jumi* syytti ”helsinkiläisten asfalttiviljelijöiden” äänenkannattajaa huumorintajuttomuudesta, kiittäen sitä kuitenkin samalla siitä ylimääräisestä valtakunnallisesta mainostuksesta, mitä lehti tällä herkkähipiäisyydellään oli tullut *Aamulehdelle* ikään kuin huomaamattaan tarjonneeksi. Urho Kekkosesta terävän kolumnistikynän omaavalla Väinö Peltosella oli tässä tilanteessa selkeääkin selkeämpi mielipide:

”Sitä paitsi, olemme täysin varma, että presidenttimme itse on makeasti nauranut *Aamulehden* aprillijutulle – hänellä kun tunnetusti on huumorin tajua, mitä taas *Maakansalla* tunnetusti ei ole.”²⁹⁵

Hajaannuksen partaalla olleet sosiaalidemokraatit pitivät ylimääräisen nelipäiväisen puoluekokouksensa huhtikuun 1957 lopussa. Tuon kokouksen näkyvin aikaansaannos oli Väinö Tannerin paluu SDP:n puheenjohtajaksi. Puoluejohtajan paikasta hänen kanssaan kilvoitellut pääministeri K. A. Fagerholm kärsi reilun vuoden sisään jo toisen niukkaakin niukemman tappion, kun Tanner voitti äänestyksen mahdollisimman niukasti, yhdellä äänellä. Tulos merkitsi jo aiemmin hajoamisen partaalla olleen hallituksen eroa – olkoonkin, että Fagerholm myöhemmin kielsi näiden kahden tapahtuman välisen asiayhteyden.²⁹⁶ Hallituksen hajoamista pidettiin joka tapauksessa valitettavana – sekä meillä että muualla. *Aamulehti* arvosteli heti tuoreeltaan tehtyä ratkaisua paitsi Nikolai Bulganin ja Nikita Hruschtshevin lähestyvän valtiovierailun, myös yhteiskunnan sisäisen työrauhan katoamisen vuoksi.²⁹⁷ Väinö Peltonen *Jumina* taasen kritisoi eroavaa hallitusta siitä, ettei se ollutkaan enää valmis ryhtymään taloutta tasapainottaviin toimenpiteisiin. Hän piikitteli kitkerään sävyyn sosiaalidemokraatteja siitä, että nämä omassa piirissä tapahtuneella junta-ryhmien välisellä huitomisella

²⁹³ *Aamulehti* 11.4.1957.

²⁹⁴ *Aamulehti* 13.4.1957.

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ Fagerholm 1977, s. 303-305. Muistelmissaan K.-A Fagerholm kiistää henkilökohtaisesti pyrkinensä puolueensa johtoon. Asettumalla Tannerin vastaehdokkaaksi hän sanoo yrittäneensä vain turvata puolueensa yhtenäisyyden.

²⁹⁷ *Aamulehti* 26.4.1957; pääkirjoitus.

olivat kaataneet koko hallituksen ”*noin vain sivutöinä*”.²⁹⁸ Kritiikki oli sävyltään varsin samansisältöistä kuin maalaisliitolle aiemmin esitetty. Kokoomuksen toimesta myös sosiaalidemokraattien nähtiin syyllistyneen puoluepoliittiseen vehkeilyyn. Tässä tilanteessa Felix Seppälä kohdisti voimakkaimman arvostelunsa pääministeri Fagerholmiin hänen mentyään vastoin aiempia lupauksiaan haastamaan Tannerin SDP:n puheenjohtajuudesta.²⁹⁹ Toisaalta hän oli valmis myöntämään, että Neuvostoliiton ja Itä-Saksan lehdistön juuri puheenjohtajavaalin alla Tanneria vastaan tekemät häikäilemättömät hyökkäykset kenties olivat vaalin tälle lopulta ratkaisseet.³⁰⁰

Suomen rajojen ulkopuolella Väinö Tannerin paluu päivänpolitiikan parrasvaloihin herätti monenlaisia reaktioita: tanskalainen iltalehti *Information* katsoi hänen suhtautuvan Neuvostoliittoon samalla tavoin kuin muidenkin isänmaallisten suomalaisten. Näin ollen se tuli epäsuorasti arvostelleeksi maansa konservatiivisen aamulehden *Dagens Nyheterin* puoluekokousta käsitellyttä uutista, jossa kerrottiin sosiaalidemokraattien valinnee itselleen neuvostovihamielisen puheenjohtajan. Norjassa Tannerin valintaan suhtauduttiin kaksijakoisesti: toisaalta sen katsottiin merkitsevän uudenlaisen talouspolitiikan hyväksymistä – sellaista, mikä nähtiin edellytykseksi talouspoliittisista vaikeuksista selviytymiseen. Ulkopoliittisesti vanhan sotavuosien politiikan valintaa puolueensa johtoon pidettiin kuitenkin arveluttavana – etenkin, kun hänelle vaalissa tappion kärsineen K.-A Fagerholmin muistettiin edustaneen aina sitä ulkopoliittista suuntausta, jossa sodasta pois päässyt Suomi oli pyrkinyt terveeseen yhteistyöhön lännen ja Neuvostoliiton kanssa.³⁰¹

Neuvostoliiton suhtautuminen sosiaalidemokraattien uusvanhaan puheenjohtajaan oli kokonaan oma lukunsa. Moskovan radio leimasi Väinö Tannerin yksiselitteisesti ”*Suomen oikeuden mukaan tuomitukseksi sotarikolliseksi*”. Se ei pitänyt Tannerin saamaa niukkaa äänen enemmistöä tyydyttävänä.³⁰² Sosiaalidemokraattien ylimääräisen puoluekokouksen päättymisen jälkeisenä päivänä Neuvostoliiton Suomen suurlähettiläs

²⁹⁸ Aamulehti 27.4.1957.

²⁹⁹ Felix Seppälän pvk. 21.4.1957. HMA. Tätä päiväkirjamerkintää edeltää Felix Seppälän maininta 29.4.1957 Hämeenlinnassa pidetystä Säästöpankin kokouksesta, jossa hän näyttää pitäneen taloudellisen katsauksen. Summa summarum: Seppälän päiväkirjanpito vaikuttaa hajanaiselta ja epäjohtomukaiselta.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Aamulehti 26.4.1957.

³⁰² Aamulehti 26.4.1957.

Viktor Lebedev esitti lounaalle pyytämälleen Fagerholmille tilanteesta täysin saman arvion. Pääministeri kuitenkin puolusti tilanteessa Tanneria, vakuuttaen tämän haluavan työskennellä rauhan puolesta. Kun nämä perustelut eivät suurlähettiläälle kelvanneet, päätti Fagerholm kirkastaa hänen muistiaan Urho Kekkosta suorastaan kiusallisen läheltä liipanneella tosiasialla:

”Kun lopuksi huomautin, nimiä mainitsematta, että onhan rauhaa vastustaneita, jotka tästä huolimatta nauttivat Neuvostoliiton suosiota, hän sanoi: - Minä tiedän sen, mutta asia on niin että me emme välitä siitä millaisia mielipiteitä ihmisillä on ollut, me välitämme vain siitä millaiset hänen mielipiteensä ovat tänään. Ja Tanner ei ole meidän ystävämme.”³⁰³

5.2 ”KAIKISSA OLOSUHTEISSA SUOMALAISEN DEMOKRATIAN PUOLESTA”

Kokoomus piti sääntömääräisen puoluekokouksensa heti sosiaalidemokraattien jälkeen. Avauspuheenvuorossaan puheenjohtaja Jussi Saukkonen näki puolueensa edenneen sekä viimeisimmissä valitsijamies- että kunnallisvaaleissakin. Pääpaino hänen puheessaan oli kuitenkin – ties monennenko kerran – hallituspuolueiden arvostelussa. Kuten aikaisemminkin, myös tällä kertaa hän moitti hallituksen harjoittamaa talouspolitiikkaa, jonka seurauksena hän arvioi suomalaisten joutuneen kärsimään taloudellisten olojen epävarmuudesta. Tässä yhteydessä Saukkonen toi julki kokoomuksen odotukset sekä talouselämän vakauttamisesta että verorasituksen vähentämisestä. Sotakorvauksien päättymiseen vedoten hän toivoi niin talouselämän kuin yksilönkin vapautumista – muistuttaen samalla, että viimeisten vuosien ulkomaankauppaa oli käyty suoituisten suhdanteiden vallitessa.³⁰⁴

Puoluekokousyleisölle puhunut Jussi Saukkonen korosti erikseen, että kokoomuksen ei tulisi puuttua muiden puolueiden sisäisiin asioihin. Hän itse ei kuitenkaan malttanut olla puuttumatta sosiaalidemokraattien äskeisen puoluekokouksen tapahtumiin. Saukkonen mukaan tapahtunut oli suoraa seurausta toteutetusta hallituspolitiikasta, jossa ajettiin paitsi aineellisia etuja, myös virkapaikkoja omille kannattajille. Hän näki kehityksen

³⁰³ Fagerholm 1977, s. 304.

³⁰⁴ Aamulehti 29.4.1957.

Suomen kannalta turmiollisena ja katsoi aiheelliseksi korostaa, ettei demokraattinen valtioelämä tahi parlamentarismien toteutuminen saanut tämän häikäilemättömän puoluepelin seurauksena häiriintyä saati estyä. Saukkonen piti niin ikään tärkeänä, että päätäntävalta maan asioissa säilyisi jatkossakin perustuslain säätämällä valtioelimillä – seikka, joka hänen näkemyksensä mukaan kahdessa viimeisimmässä hallituskriisissä oli päässyt jo monelta unohtumaan. Hän arveli lähiaikojen sisäpoliittisten vaikeuksien tarjoavan puolueelleen suuria vaatimuksia.³⁰⁵

Puheensa ulkopoliittikkaa sivunneessa osiossa Jussi Saukkonen ilmoitti pitävänsä tärkeänä, että kansat, joilla ei itsenäisyytensä turvaksi ollut riittävää elinvoimaa, taloudellisia voimavaroja eikä nykyaikaista puolustautumiskalustoa, pysyisivät jatkossakin puolueettomina ja erillään suurvaltaliittoumista. Hän vakuutti Kansallisen Kokoomuksen jäsenten edellyttävän, että koko Suomen kansa – toteuttamalla johdonmukaista puolueettomuuspolitiikkaa sekä rakentamalla ja säilyttämällä hyvät kansainväliset suhteet – haluaa säilyttää kansallisen olemassaolon ja maan itsenäisyyden, kansallisista oikeuksista tinkimättä. Paitsi puoluekokousyleisölle, tämän osan puheestaan Saukkonen lienee osoittanut ennen kaikkea kommunistien suuntaan. Esitellessään uutta puolueohjelmaa kuulijoilleen, kokoomusjohtaja katsoi sen tarjoavan erinomaisen mahdollisuuden toteuttaa vallinneissa olosuhteissa sekä sen kaltaista poliittista toimintaa että aatteita, joilla estettäisiin materialismin ja kumouksellisten sosialististen aatteiden juurtuminen ja leviäminen Suomessa. Hänen mielestään uusi puolueohjelma todisti kokoomuksen ennen kaikkea yksilön vapautta arvostavaksi ja kansallisia perinteitä kunnioittavaksi puolueeksi, joka tahtoi *kaikissa olosuhteissa* [kurs. MT] toimia ja taistella terveen suomalaisen demokratian, valtiollisen vapauden ja riippumattomuuden puolesta.³⁰⁶

Kokoomuksen uuden ohjelmaluonnoksen laatimisesta vastannut Onni Rantala oli työtä tehdessään tutustunut johtavien länsimaiden, kuten Yhdysvaltojen, Englannin, Länsi-Saksan, mutta ennen kaikkea Ruotsin veljespuolueen puolueohjelmaan. Edellisen vuoden kevästä syksyyn jatkuneen urakointinsa aikana hän analysoi myös muiden suomalaisten puolueiden ohjelmat tehden niistä tarvittavat johtopäätökset. Ohjelmansa

³⁰⁵ Aamulehti 29.4.1957.

³⁰⁶ Ibid.

uudistaneen kokoomuksen katse oli jo vahvasti tulevaisuudessa.³⁰⁷ Niinpä puoluekokous hyväksyi ohjelmauudistusesityksen ilman suurempia muutoksia, vaikka jotkut katsoivatkin siinä syyllistyttävän suoranaiseen hurskasteluun ja kaunisteluun.³⁰⁸ Raikuvilla suosionosoituksilla jatkokaudelle valittu Jussi Saukkonen iloitsi kiitospuheessaan kokoomuksen toimintaa kohtaan viimeisen vuoden aikana osoitetusta ”vilpittömästä kiinnostuksesta” muistuttaen puoluekokousväkeä samalla lähestyvistä eduskuntavaaleista. Puheenjohtaja loi uskoa kenttäväkeen toteamalla:

”Kansallisen Kokoomuksen poliittiset aatteet ovat kestävä, voimakkaat aatteet, joiden varassa meidän kansakuntamme voi selvitä kaikista vaikeuksistaan.”³⁰⁹

Jo yksistään se, että kokoomuksen puoluekokous järjestettiin sääntömääräisenä, takasi osaltaan sen sopuisuuden ja yksimielisyyden. Heti tuoreeltaan *Aamulehti* korosti sen osaltaan jatkaneen puolueen viimeaikaisen toiminnan huomattavaa aktivoitumista – toivoen samalla, että kolme pientä porvarillista puoluetta – kokoomuksen lisäksi siis kansanpuolue ja ruotsalaiset – voisivat tiivistää yhteistyötään ja näin ollen luoda yhdessä poliittisesti merkittävän voimaryhmän. Uuden puolueohjelman nähtiin määrittelevän yhteiskunnallisen kehityksen suuntaviivoja ”tuoreesti ja nykyaikaisesti” – konservatiivipuolueen kestäviä periaatteita kuitenkin unohtamatta. Kuten aiemminkin, myös päättyneen puoluekokouksen jälkeen kokoomuksen ja sen ohjelman nähtiin reaalisenä ja syvästi aatteellisena tarjoavan myönteisen vaihtoehdon siihen saakka harjoitetulle politiikalle.³¹⁰

Kokoomuksessa ajatuksen pienten porvaripuolueiden keskinäisestä yhteistyöstä herätti puoluekokouksessa henkiin – jälleen kerran – Päiviö Hetemäki. Jo liki vuotta aiemmin

³⁰⁷ *Aamulehti* 29.4.1957. Ulkopoliittisen katsauksen puoluekokousyleisölle piti Helsingin kaupunginjohtaja, Uuden Suomen entinen päätoimittaja Lauri Aho. *Aamulehti* ei katsonut tarpeelliseksi uutisoida asiaa yksityiskohtaisemmin.

³⁰⁸ Kansallinen Kokoomus. Vuoden 1957 puoluekokous Helsingissä; pöytäkirja. Lainaus: Jokinen 2011, s. 158.

³⁰⁹ *Aamulehti* 29.4.1957.

³¹⁰ *Aamulehti* 30.4.1957; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palsta osoitti, että kokoomusta lähellä olevat sanomalehdet painottivat omissa arvioissaan uusitun puolueohjelman eri teemoja: *Uusi Suomi* oli näkemyksissään hyvin lähellä *Aamulehden* omaksumaa kantaa – sillä erotuksella, että se nosti esiin yhteistyön mahdollisuuden maalaisliiton oikeistosiiven kanssa. *Uusi Aura* taasen kiinnitti uusitussa puolueohjelmassa huomiota yksilön aseman korostumiseen. *Vaasa* halusi uuteen puolueohjelmaan tukeutuen muistuttaa lukijoitaan siitä, ettei konservatismi yhteiskuntapolitiikassa tosiasiaa merkinnyt sen enempää paikallaan pysymistä kuin taantumistakaan, kuten vastustavan leirin propagandistit olivat sitkeästi väittäneet.

hän oli tuonut julki harmituksensa siitä, etteivät kokoomus ja kansanpuolue kyenneet tiiviiseen yhteistyöhön, vaan pikemminkin eliminoivat toistensa poliittisen vaikutusvallan.³¹¹ Puolueen johto suhtautui kuitenkin epäillen vakuutuksiin yhteistyön myönteisistä puolista, vaikka asia periaatteessa hyvänä nähtiinkin.³¹² Kansanpuolueen varapuheenjohtajan Irma Karvikon nähtyä kokoomuksen uusitun puolueohjelman sopivan hyvin keskustapuolueen periaateohjelmaan kokoomuksen peruseriaatteet hylkäävänä, katsoi *Aamulehti* – Hetemäen aiheesta esittämiä näkemyksiä mukailleen – aiheelliseksi muistuttaa, että luokka- ja eturyhmärajojen vetäminen kokoomuksen ja kansanpuolueen välillä nähtiin keinotekoisena. Se muistutti samalla, että kaikkien kolmen porvaripuolueen ohjelmat perustuvat vapaamielis-konservatiiviseen elämäntavakatsomukseen, jonka perimmäisenä lähtökohtana olivat yksilön arvon, vastuun ja toimintavapauden korostaminen yhteiskuntaelämässä. Kokoomuksessa haluttiin yhä edelleen uskoa yhteistyön mahdollisuuteen kansanpuolueen kanssa.³¹³

Eri poliittisten puolueiden yhteistyön tarpeellisuudesta vallinneessa sisä- ja myös ulkopoliittisesti sekavassa tilanteessa katsoi aiheelliseksi muistuttaa myös Suomalaisen Klubin kevätkokouksessa *Sekasortoisissa oloissa* –otsikolla puhunut L. A. Puntila. Hän suuntasi kritiikkinsä terävimmän kärjen maalaisliittoon, syyttäen sitä suhteiden huonontamisesta sosiaalidemokraatteihin päin – eritoten sen jälkeen, kun Väinö Tanner oli valittu puheenjohtajaksi. Yhteiskunnallisen kehityksen kannalta Puntila näki välttämättömänä, että puolueet saisivat palautettua keskinäiset suhteensa. Hän rohkeni myös toivoa puolueiden välttävän sisäisiltä – demokratialle vahingollisilta – valtataisteluiltaan.³¹⁴ Näillä kannanotoilla Puntila tuskin ainakaan hälvensi eri poliittisissa piireissä häneen kohdistettuja epäluuloja.

Kokoomus toi julki monissa eri yhteyksissä turhautumisensa SDP:n puoluekokouksen seurauksena maassa velloneeseen hallituskriisiin. Toukokuun puolivälissä – sen jälkeen, kun pääministeri K.-A Fagerholm oli peruuttanut kolme viikkoa aikaisemmin tasavallan presidentille jättämänsä hallituksensa eronpyynnön – *Aamulehti* katsoi sen

³¹¹ Koivisto 2005, s. 247-248.

³¹² Jokinen 2011, s. 153.

³¹³ *Aamulehti* 7.5.1957; pääkirjoitus.

³¹⁴ *Aamulehti* 8.5.1957.

toimintaedellytysten heikentyneen tämän seurauksena merkittävästi.³¹⁵ Näkemykselle oli olemassa myös muodollisia perusteluita kansanpuolueen vedettyä edustajansa oppositioon. Suurimpana syynä jo ennestäänkin heikon hallituksen toimintakyvyn alenemiseen tamperelaislehdessä pidettiin kuitenkin pääministerin taipumista SAK:n tahtoon jäsenistönsä 8%:n palkankorotuksista. Niiden katsottiin romuttavan jo sovitun vakauttamisohjelman – samalla, kun ne asettivat paineita sekä virkamiespalkkojen että maataloustulon tarkistuksille. Jotain kokoomuslaisten suhtautumisesta yhä jatkavaan Fagerholmin hallitukseen kertoi se, että sen tärkeimmiksi tehtäviksi määriteltiin tässä vaiheessa lähestyvä neuvostojohtajien vierailu ja valtiopäivien 50-vuotisjuhlallisuuksien läpivieminen. Puolue esitti – jälleen kerran – toivomuksensa kaikkien rakentavien voimien yhteishallituksesta.³¹⁶ Istuvan hallituksen sopua luonnehdittiin kokoomuksen piirissä vain välirauhaksi.³¹⁷

Sekavan sisäpoliittisen tilanteen keskellä kokoomus jatkoi jo valmistautumistaan tuleviin eduskuntavaaleihin. Vaalitoimintasuunnitelma seuraavalle vuodelle hyväksyttiin 17.5.1957 pidetyssä puoluevaltuuston kevätkokouksessa Helsingissä.³¹⁸ Tilaisuudessa jälleen puhunut Jussi Saukkonen näki suomalaisen talous- ja yhteiskuntaelämän olevan sillä erää erittäin suurten vaikeuksien keskellä. Hän piti harjoitettavaa sisäpolitiikkaa – sitä, että hallitus – oppositio –rajat ylittäen tunnustettiin vallitsevan tilanteen kestättömyys – kansanvaltaisen ja parlamentaarisen hallitustavan perusteita vaurioittavana. Kokoomuksen tuli hänen mielestään jatkossa levittää kansalaisten keskuuteen terveempää käsitystä siitä, mitä maan asioiden hoitaminen vaatisi kansalaisilta ja erityisesti sen johtajilta. Saukkonen sanoi uskovansa vastikään puoluekokouksessa vahvistetun uuden ohjelman tukevan sitä työtä, joka pyrki osoittamaan vapaan länsimaisen demokratian paremmuuden suhteessa sosialistiseen yhteiskuntaan.³¹⁹

Kokoomuksen puoluevaltuuston kevätkokouksessa hyväksytyssä päätöslauselmassa maan talouselämän todettiin olevan sekasortoisemmassa tilassa kuin koskaan

³¹⁵ Aamulehti 17.5.1957; pääkirjoitus.

³¹⁶ Ibid.

³¹⁷ Aamulehti 18.5.1957; Muut lehdet –palsta (*Uusi Suomi*).

³¹⁸ Aamulehti 18.5.1957.

³¹⁹ Aamulehti 18.5.1957.

aikaisemmin. *Aamulehti* muistutti, että vastuu onnistuneesta taloudenpidosta ei ollut yksin hallituksella ja eduskunnalla vaan yhtä hyvin kunnallispolitiikoilla ja yksittäisillä kansalaisilla. Se näki tilanteen korjaamisen vaativan parhaassakin tapauksessa vuosikymmeniä kestävästä kasvatus- ja itsekasvatustyöstä, jonka lopullisena tavoitteena olisi uuden ja varallisuusasemaa vastaavan taloudellisen ajattelutavan juurruttaminen suomalaisiin.³²⁰ Puolue ei ollut vaateidensa kanssa yksin, sillä samana päivänä Askolassa puhunut Johannes Virolainen näki niinkään koko kansan syyllisenä syntyneeseen sisäpoliittiseen kriisiin, jota hän piti pahimpana toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Pehmentääkseen lausuntoaan edes aavistuksen Virolainen muistutti tilanteen olevan saman kaikkialla sivistyneessä maailmassa.³²¹

Viikkokaupalla jatkunut hallituksen kovasanainen arvostelu ei ollut jäänyt hallituksessa vaille huomiota. Radiossa 21. toukokuuta puhunut pääministeri K.-A. Fagerholm sanoi viimeisten viikkojen aikana joutuneensa sekä toimittajien että poliitikkojen yhteiseksi sylkyastiaksi. Kaikesta huolimatta hän vakuutti ”vapaan sanan ritareille” säilyttäneensä sekä hermonsa että hyväntuulisuutensa.³²² Pääministerin tiedotusvälineille esittämä julkinen tunteenpurkaus sai porvarileirin tuomion: *Aamulehti* katsoi hetimiten Fagerholmin syyllistyneen tunteenpurkauksellaan puoluepolitiikointiin. Sen esittämään kritiikkiin yhtyivät seuraavana päivänä myös *Uusi Suomi*, *Hufvudstadsbladet* sekä *Maakansa*.³²³

5.3 ”PARLAMENTARISMIMME ON HEIKONTUNUT”

Vastoin yleistä olettamusta K.-A. Fagerholmin johtama hallitus kaatui ennen eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuuksia ja neuvostojohtajien Suomeen tekemää valtiovierailua. Pääministeri jätti eronpyyntönsä tasavallan presidentille eduskunnan juhlallisuuksien aattopäivänä, 22. toukokuuta. Syntynyt tilanne oli omiaan aiheuttamaan ristiriitaisia reaktioita: osa näki hallituspulan tässä tilanteessa suoranaiseksi onnettomuudeksi maan demokratialle, kun toiset taas jakoivat kaikesta huolimatta uskoa yhä suomalaisen kansanvallan elinvoimaan. Ensiksi mainittua näkökulmaa

³²⁰ *Aamulehti* 19.5.1957; pääkirjoitus.

³²¹ *Aamulehti* 21.5.1957.

³²² *Aamulehti* 22.5.1957; 2. pääkirjoitus.

³²³ *Aamulehti* 23.5.1957; Muut lehdet –palsta.

edustaneet pelkäsivät kansalaisten pettyvän ja kyllästyvän asian ympärillä nähtyyn vitkasteluun – samalla, kun sillä arvioitiin olevan kielteisiä vaikutuksia myös eduskunnan arvovallalle.³²⁴ Tyyliin uskollisena *Aamulehti* suhtautui tilanteeseen maltillisesti. Se ei halunnut arvostella enää paikkansa jättänyttä hallitusta sen tekemistä virheistä vaan piti tärkeänä katseen suuntaamista tulevaisuuteen: maa tarvitsi kaikkien kansanvaltaisten puolueiden yhteistyötä ja mahdollisimman laajaa hallituspohjaa. Lehti näki, että vallitsevassa kriisitilanteessa kukaan ei olisi oikeutettu kieltäytymään vastuusta, joka ei ollut helppo kenellekään.³²⁵ Viesti oli enemmän kuin selvä: kokoomus oli omalta osaltaan valmis hallitusvastuuseen.

Hallituskriisillä oli merkityksensä eduskunnan 50-vuotisjuhlallisuuksiin – joskaan ei niin huomattava kuin ensi alkuun yleisesti ajateltiin. Eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen – jota jo tuossa vaiheessa yleisesti pidettiin seuraavana hallitustunnustelijana – korosti Suomen kansan onnellisuutta ajankohtaisista vaikeuksista huolimatta. Voimaa niiden voittamiseen hän kehotti hakemaan edellisen kansanedustajapolven kokemuksista.³²⁶ Sukselaiselle vastannut tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli puheessaan puhemiehen kanssa samoilla linjoilla. Hän arvioi ”kovallakin mittarilla mitattuna” eduskunnan onnistuneen puolivuosisataa kestäneessä työssään ”poikkeuksellisen myönteisesti”. Presidentti muistutti kuitenkin, että valtiollisessa elämässä oltiin vuosikymmenten saatossa tehty myös puutteellisia ja virheitä sisältäneitä ratkaisuja. Vallinneen sisäpoliittisen kriisin syitä arvioidessaan hän puolestaan totesi sen pitävän sisällään sekä yleismaailmallisia että kansallisia tekijöitä. Ensiksi mainituista puhuessaan Kekkonen sanoi tarkoittavansa etujärjestöjen kasvaneen vaikutusvallan ja eduskunnan luottamusta nauttivan hallituksen laillisessa järjestyksessä tekemien päätösten välistä ristiriitaa. Hän piti yhteiskunnallisen kehityksen kannalta tärkeänä, että eturyhmät ja valtiosäännön mukaiset valtioelimet löytäisivät keskinäisille suhteilleen oikean ulkoisen muodon ja sisäisen vastuuyhteyden. Se oli hänen mukaansa edellytys sille, että hallitusmuodon 2. pykälän 1. momentin vaatimus ”valtiovallan

³²⁴ *Aamulehti* 24.5.1957; *Muut lehdet* -palsta. Kriittisimmät kannanotot tässä yhteydessä löytyivät *Hufvudstadsbladetista* ja *Helsingin Sanomista*, *Uuden Auran* edustaessa puolestaan optimistisempää näkökantaa.

³²⁵ *Aamulehti* 23.5.1957; 2. pääkirjoitus.

³²⁶ *Aamulehti* 24.5.1957.

kuulumisesta kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta”, ei jäisi pelkäksi lain kuolleeksi kirjaimeksi.

Puhuessaan vallinneen sisäpoliittisen kriisin kansallisista tekijöistä Urho Kekkonen totesi kiinnittäneensä huomiota siihen, että suomalaiset kyllä tyytyivät omaan vähäiseen osaansa kaikkien ollessa vaikeuksissa. Tilanteen kohentuessa hän näki kansalaisten yleisesti muuttuvan vanhaksi erämieheksi, joka kademielin tähyilee toisen pyyntionnea.³²⁷ Kaikesta huolimatta presidentti piti suomalaisten kannalta lupaavana sitä, että ihmiset olivat vastuuntunnossaan aina tottuneet hyväksymään epämiellyttäviltäkin tuntuvat tosiasiat, ennen kaikkea ulko- ja talouspoliittisissa kysymyksissä. Näin *täytyi* [kurs. MT] hänen nähdäkseen tapahtua vastaisuudessakin. Puheen loppuosassa palattiin 1930-luvulle, kansallisen epäyhtenäisyyden aikaan, jolloin lähes puolta suomalaisista oli pidetty isänmaallisesti epäilyttävänä, ellei peräti isänmaattomina. Nuo tapahtumat todistivat osaltaan Kekkosen mukaan sen, että myös parhaillaan esillä olleet vastakohtaisuudet oli mahdollista tasoittaa.

Kansallisen yhtenäisyyden linjan etsimistä suomalaisten ei enää Urho Kekkosen mielestä tarvinnut aloittaa alusta – siitä yksinkertaisesta syystä, että oli olemassa kysymys, josta se hänen mielestään oli jo löydettävissä: ulkopoliitikasta. Tasavallan presidentti korosti Suomen ylläpitävän hyviä suhteita maailman kaikkien valtioiden kanssa, pääpainon ollessa kuitenkin ystävyyden ja yhteistoiminnan kestäväälle pohjalle rakentuissa naapurisuhteissa. Hän luonnehti suhteiden Neuvostoliittoon kehittyneen viime vuosina ”onnellisesti” pitäen sitä kansalliselle tulevaisuudelle suorastaan ratkaisevan tärkeänä. Puolueettomana maana Kekkonen halusi Suomen pysyvän jatkossakin kaikkien valtaryhmittymien ulkopuolella. Todellisten kriisitilanteiden –

³²⁷ Aamulehti 24.5.1957. Samaan sävyyn tasavallan presidentin kanssa parhaillaan vallitsevista sisäpoliittisista vaikeuksista puhui myös arkkipiispa Ilmari Salomies juhlahumalanpalveluksessa pitämässään saarnassa. Hän näki ongelmien ratkaisemisen suurimpana esteenä itsekkyuden, jonka keskellä poliittiset päättäjätkin olivat – henkilöistä riippumatta – sangen voimattomia. Samalla kannalla – tosin vasta reilua viikkoa myöhemmin – oli myös *Aamulehti*, kun se selväsanaisesti arvosteli SAK:n toimintaa suhteessa sosiaalidemokraattiseen puolueeseen ja ennen kaikkea sen johtoon. Samalla se kiisti syytökset kokoomuksen luokkapuolueemaisuudesta, joita ”eräiden porvarillisten puolueiden edustajat” olivat siitä esittäneet. Tamperelaislehti luonnehti puolueen harjoittamaa politiikkaa päinvastoin sovitteluksi ja maltillista kokonaisnäkemystä edustavaksi. Aamulehti 2.6.1957; pääkirjoitus.

tilanteiden, joissa maan alueellinen koskemattomuus olisi vaarassa joutua uhatuksi tai loukatuksi – varalta hän määritteli sangen selkeästi Suomen toimintalinjan:

”Ensi sijainen on itsenäisyytemme velvoitus puolustaa kaikin käytettävissä olevin keinoin synnyinmaatamme. Toisessa kädessä tulevat kysymykseen ne toimenpiteet, jotka perustuvat valtiosopimuksiimme.”

Eduskunnalle puhunut Urho perusteli tätä ”riittäväällä selkeydellä” esitettyä mahdollista toimintalinjaa Suomen maantieteellisellä sijainnilla: mahdollisessa kärjistyneessä kansainvälisessä tilanteessa hän piti tärkeänä turvallisuuden tekijänä oikean käsityksen vakiintumista ulkopoliitikasta. Presidentti muistutti valtakunnan edun ja turvallisuuden sanelleen maan ulkopoliittisen linjan. Samalla hän rohkeni toivoa, että sen avulla voitaisiin osaltaan edistää rauhan turvaamista ja rauhallisen yhteistyön lujittamista myös muualla Pohjois-Euroopassa.³²⁸

Urho Kekkosen eduskunnassa pitämä puhe ei *Aamulehdessä* saanut tuoreeltaan osakseen minkäänlaista jälkikommentointia.³²⁹ Tämä kertoi osaltaan siitä kyynisyydestä, jolla se suhtautui pidettyihin parlamentin 50-vuotisjuhlallisuuksiin. Kaiken taustalla oli maassa vallinnut akuutti hallituspula.³³⁰ Uusi V. J. Sukselaisen johtama vähemmistöhallitus ei tilannetta muuksi muuttanut – pikemminkin päinvastoin. *Aamulehti* näki tuoreeltaan uuden hallituksen perustetun ennen kaikkea neuvostojohtajien lähestyvän valtiovierailun vuoksi – tunnustaen tässä suhteessa myös sen tarpeellisuuden.³³¹ Siitä huolimatta se piti nyt syntynyttä hallitusta ”valitettavana erehdyksenä” ja kiinnitti huomionsa siihen, että ministerilistan julkistamisen yhteydessä ei oltu puhuttu mitään hallituksen ohjelmasta. Lehti kantoi näkyvää huolta siitä, että siitä, että sisä- ja talouspoliittiset ongelmat näyttivät jälleen kerran jäävän liian vähälle

³²⁸ *Aamulehti* 24.5.1957.

³²⁹ *Aamulehti* osoitti positiivisen suhtautumisensa Urho Kekkosen pitämään juhlapuheeseen vasta viikkoa myöhemmin pääkirjoituksessa – tosin silloinkin ilmeisen tarkoitushakuisesti: maalaisliitto ja *Maakansa* leimattiin tässä yhteydessä Kekkosen eduskunnassa mainitsemaksi vanhaksi erämieheksi, joka omalla toiminnallaan systemaattisesti tähtäsi kokoomuksen pitämiseen hallitusvastuun ulkopuolella. *Aamulehti* 1.6.1957; pääkirjoitus. Sen sijaan *Uusi Suomi*, *Vaasa*, kuten maalaisliiton *Maakansakin* kiinnittivät heti tuoreeltaan huomionsa presidentin puheen siihen osaan, jossa hän käsitteli etujärjestöjen vaikutusvallan kasvua maassamme. *Karjala* ja *Ilkka* puolestaan arvelivat, että etujärjestöt eivät saisi jäsenistöään ruotuun hallituskysymyksen ratkaisemiseksi. Kokoomuslaisten mielialoja heijastellen *Etälä-Suomen Sanomat* ilmoitti liputtavansa mahdollisimman laajapohjaisen hallituksen puolesta, välyyttäen samalla kaikkien porvarillisten puolueiden yhteishallituksen mahdollisuutta. *Aamulehti* 25.5.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

³³⁰ *Aamulehti* 26.5.1957; Kronikoitsija *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palsta.

³³¹ *Aamulehti* 28.5.1957; 2. pääkirjoitus.

huomiolle. Tyytymättömyyttä osoitettiin paitsi hallituksen ministerilistaan, myös kokoomuksen jättämiseen sen ulkopuolelle:

”On saatettu lähteä siitä edellytyksestä, että kokoomus, joka mielenosoituksellisesti on jätetty ulkopuolelle, tapansa mukaan suhtautuu asioihin asioina aasinpotkusta välittämättä ja on valmis kannattamaan hallituksen vakauttamiseen tähtääviä esityksiä, jolloin eduskunnan porvarillinen enemmistö pystyy viemään lävitse kaikki yksinkertaisella enemmistöllä ratkaistavat asiat. Kun hallitus on tästä täysin riippuvainen, miksi tämä merkillinen manöveri?”³³²

V. J. Sukselaisen johtaman vähemmistöhallituksen mahdollisuuksiin kimurantin sisä- ja talouspoliittisen tilanteen selvittäjänä ei uskottu sen enempää *Aamulehdessä* kuin muissakaan kokoomusta lähellä olevissa sanomalehdissä.³³³ Vasemmiston uskottiin jättävän lepäämään tai vähintäänkin jarruttavan kaikkia tehtäviä esityksiä. Samoin etujärjestöjen arveltiin hankaloittavan tilannetta – ei vähiten sen vuoksi, että heistä oli ollut julkisuudessa paljon puhetta.³³⁴ Keskellä sekavaa sisäpoliittista tilannetta kokoontunut kokoomuksen puoluehallitus katsoi aiheelliseksi antaa julkilausuman vallinneesta poliittisesta tilanteesta. Sisällöltään se noudatteli varsin pitkälle *Aamulehden* ja muidenkin kokoomuslehtien siihen mennessä asiasta ilmaisemia kannanottoja: maahan olisi tarvittu vähemmistöhallituksen sijaan laajapohjainen, pätevä ja maan kokonaisetua ajavista henkilöistä kokoonpantu, parlamentaarisen enemmistön tukea nauttiva hallitus. Annetun julkilausuman mukaan kokoomuslaiset katsoivat nyt synnytetyn V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen ilmentävän sekä parlamentarismien heikentymistä että puolueielisyyden jyrkentymistä.³³⁵ Toisin kuin

³³² Ibid.

³³³ Aamulehti 26.5.1957. Yleinen pessimismi esitetyissä arvioissa tuossa vaiheessa vasta syntymässä olevan vähemmistöhallituksen onnistumisen mahdollisuuksista oli nähtävissä *Aamulehden Muut Lehdet – palstalla*, jossa sekä *Uuden Suomen* että *Satakunnan Kansan* kerrottiin tuoneen julki oma skeptisyytensä. Hallituksen pystyessä pysymismahdollisuuksia pohdittiin *Aamulehden* ohella muissakin lehdissä vielä useamman päivän ajan. *Kronikoitsija* risti vielä 5. kesäkuuta *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan Sukselaisen johtaman hallituksen ”juhannushallitukseksi”, tuoden samalla esiin sen voimattomuuden lakeja säättävänä elimenä. Negatiiviset arviot uuden hallituksen elinkaaresta eivät rajoittuneet pelkästään kokoomusta lähellä oleviin lehtiin, sillä *Suomen Sosialidemokraatti* epäili maalaisliiton petaavan sen avulla itselleen vain parempia asemia tuleviin vaaleihin ja näin ollen jättävän hallituksen ”sopivan tilaisuuden tullen”. Aamulehti 5.6.1957; Muut lehdet –palsta.

³³⁴ Aamulehti 28.5.1957; 2. pääkirjoitus.

³³⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 28.5.1957, liite 1. PTA.

puoluetta lähellä olevat sanomalehdet, puoluehallitus ei kuitenkaan halunnut etukäteen tuomita vastikään tehtävässään aloittanutta hallitusta. Kokoomuslaisten ja kaikkien muidenkin kansalaisten hallitukselle antaman täyden tuen kannalta todellisten vakauttamispyrkimysten katsottiin nyt olevan avainasemassa. Julkilausumassa tähdennettiin, että poliittista kaupankäyntiä tahi entisenkaltaisia tilapäisiä hallitusratkaisuja ei kokoomuksessa enää vastaisuudessa suvaittaisi. Valtion taloudellisen tilanteen kohentamisen ja talouselämän vakauttamisen toivottiin tapahtuvan veroja korottamatta ja vapaata yrittäjähänkeä kahlitsematta. Hallituksen toivottiin kiinnittävän erityistä huomiota sekä inflaation että työttömyyden torjuntaan.³³⁶

Päiväkirjaansa tuossa vaiheessa sangen epäsäännöllisesti ja –määräisesti pitänyt Felix Seppälä sekä eduskuntaryhmän puheenjohtaja Arvo Salminen vastustivat puoluehallituksessa annettua julkilausumaa. Seppälä luonnehti sen olevan vain puoluesihteerin Kalevi Teräsälmen laatima ”kulunut fraasilista”.³³⁷ Snellman-säätiön vuosikokouksessa puhunut Salminen – eduskuntaryhmäänsä tiukasti vedoten – toi julki kriittisen näkemyksensä vastikään aloittaneeseen hallitukseen. Hän katsoi sen muodostajana toimineen V. J. Sukselaisen syyllistyneen sekä piittaamattomuuteen parlamentaarisia pelisääntöjä kohtaan että ylimielisyyteen suhteessa kokoomukseen, koska tämä ei hallitusneuvottelujen aikana ollut katsonut aiheelliseksi ottaa *edes* [kurs. MT] neuvottelukontaktia puolueeseen. Arvo Salminen kiisti, että nyt esitetystä kritiikistä olisi ollut kyse kokoomuksen hallituskipeydestä. Syy nyt julkituotuun arvosteluun oli hänen mukaansa syvemmällä – siinä, että tapaus, siis kokoomuksen syrjäyttäminen hallituksesta, oli tuonut esille ”erään vakavan vaaran parlamentaarisisessa elämässämme”. Näin sanoessaan Salminen viittasi pääministerin pian hallituksen muodostamisen jälkeen Yleisradiossa pitämään puheeseen, jossa hän oli perustellut syntyneitä hallitusratkaisua mm. sillä, että sosiaalidemokraateilla piti halutessaan – tuntiessaan omakohtaista tarvetta taloudellisten välttämättömyyksiensä hoitamiseen – olla riittävän hyvät edellytykset nyt syntyneen vähemmistöhallituksen kaatamiseen. Kokoomuksen sivuun jättämistä hän oli perustellut sillä, että lähestyvien

³³⁶ Ibid.

³³⁷ Felix Seppälän pvk. HMA. Osoituksena päiväkirjansa pidon tuon hetkisestä epämääräisyydestä ja hajanaisuudesta Seppälä mainitsee julkilausuman hyväksymisen tapahtuneen ”helatorstain kynnyksellä” – ilman tarkkaa päivämäärää. Helatorstaita vietettiin v. 1957 tarkkaan ottaen 30. toukokuuta.

vaalien alla ihmisille ei saisi syntyä käsitystä, että vuosikausia hallituksen talouspolitiikkaa kevytmieliseksi syyttänyt puolue olisi saanut aikaan parannuksen.³³⁸ Salminen tulkitsi kokoomuksen syrjäyttämisen käydyistä hallitusneuvotteluista maalaisliiton taktiikaksi, jota se oli noudattanut koko sotien jälkeisen ajan: kokoomus haluttiin toistuvasti jättää hallituksen ulkopuolelle, koska se oli maalaisliiton *itsekkään politiikan* [kurs. MT] vaarallisin vastustaja. Kaikesta esittämästään kritiikistä huolimatta Salminen ilmoitti kokoomuksen eduskuntaryhmän tukevan hallituksen kaikkia tuotantoelämän tervehdyttämiseen, työttömyyden vähentämiseen ja rahan arvon vakaana pitämiseen tähtääviä järkeviä vakauttamistoimenpiteitä. Vaatiessaan valtion menotalouden huomattavaa pienentämistä hän esitti ministerien ja kansanedustajien palkkojen supistamista. Hän näki sen toteutuessaan hillitsevän yleisiä palkankorotusvaatimuksia ja sitä kautta inflaatiota.³³⁹

5.4 BULGANIN JA HRUSHTSHEV SUOMESSA – PALJON MELUA TYHJÄSTÄ?

Tehdessään virallisen vierailun Neuvostoliittoon tammi-helmikuun vaihteessa 1957 K.-A Fagerholm esitti isännilleen Nikolai Bulganinille ja Nikita Hrushtsheville vierailukutsun, jota nämä suomalaisten etukäteen saamien tietojen mukaan olivat jo kovasti kaivanneet. Tulevaan vierailuun kytkeytyi monenlaisia paineita, olihan kyseessä Neuvostoliiton todellisen johdon ensimmäinen käynti Suomessa, entisessä vihollismaassa. Tämä selittää osaltaan sitä, että Moskovassa oltiin suorastaan hysteerisen levottomia vierailun turvallisuudesta. Todisteena tästä lähetettiin KGB:n puheenjohtaja I. A. Serov – tekaistulla nimellä ja väärällä passilla – tutustumaan

³³⁸ Aamulehti 30.5.1957.

³³⁹ Ibid. Felix Seppälä mainitsee – edelleen tarkkoja päivämääriä vailla olevassa hajanaisessa päiväkirjassaan – Arvo Salmisen pitäneen hallitusta arvostelleen puheensa myös helatorstaina – siis 30. toukokuuta. Sen pitopaikan hän jättää mainitsematta. Seppälä leimaa Salmisen puheen ”pelkäksi tyhjäksi propagandaksi, jolla ei maan taloutta pelasteta”. Sisältö on ollut joka tapauksessa hyvin samansuuntainen Snellman-säätiössä pidetyn esityksen kanssa, koska myös tässä puheessa Salminen näyttää vaatineen virkamiespalkkojen laskemista, joka sai Seppälän pelkäämään virkamieskunnan kielteistä reaktiota suhteessa kokoomukseen. Voitaneen siis sanoa, että kokoomuksen eduskuntaryhmä ei Salmisen päinvastaisista väitteistä huolimatta ollut palkanalennusvaatimuksissa suinkaan yksimielinen. Felix Seppälän pvk. HMA.

Helsinkiin tulevan vierailun järjestelyihin. Omat ongelmansa aiheutti myös Suomen hallituspula. Itse asiassa se oli johtaa koko vierailun lykkääntymiseen.³⁴⁰

Neuvostojohtajien lähestyvä valtiovierailu, jonka viralliset keskustelut – vieraiden muodollisesta asemasta johtuen – käytiin pääministeritasolla, herätti hyvissä ajoin mielenkiintoa sekä kotimaassa että ulkomailla. Sitä lisäsivät entisestään paitsi ulkomaisten diplomaattien Moskovasta käsin esittämät arviot siitä, että kyseessä olisi enemmän kuin pelkkä ystävyysvierailu, myös ulkoministeriön ilmoitus siitä, että Bulganin ja Hrushtshevin lisäksi matkaseurueeseen kuuluisivat vasta äskettäin tehtäväänsä nimitetty ulkoministeri Andrei Gromyko, kolme muuta ministeriä sekä joukko ministeriön korkeita virkamiehiä.³⁴¹ *Aamulehti* perusti vierailuun liittyvät suuret odotuksensa juuri näihin tietoihin. Toisaalta se korosti myös vierailun ystävällishenkistä luonnetta: Suomen suhteet suureen itänaapuriinsa nähtiin siinä määrin ongelmattomiksi, että kumpikin osapuoli saattoi tasavertaisuuden ja keskinäisen luottamuksen pohjalta avoimesti keskustella *kaikista niistä kumpaakin kiinnostavista kysymyksistä* [kurs. MT].³⁴²

Vierailun järjestäminen pääministeritasolla tiesi sitä, että tasavallan presidentti Urho Kekkonen pysyi ikään kuin taustalla – siitäkään huolimatta, että hän – yhdessä hallituksen kanssa – oli toinen vierailukutsun esittäjistä.³⁴³ Vierailun pääministerivetoisuudesta saatiin konkreettinen osoitus jo avajaispäivänä, 6. kesäkuuta: arvovaltaiseksi mainittu vierailuseurue vieraili Presidentinlinnassa Sukselaisen johdolla tavatakseen Kekkosen. Sieltä seurue jatkoi tunnin kuluttua valtioneuvoston juhlahuoneistoon, jossa pääministeri tarjosi päivälliset kaikkiaan 60 kutsuvieraalle. Paikalla oli 19 neuvostoliittolaista ja 41 suomalaista vierasta, muttei kuitenkaan

³⁴⁰ Suomi 1992, s. 75.

³⁴¹ *Aamulehti* 2.6.1957. Ulkoministeriön STT:lle kertoman mukaan neuvostojohtajien tulevaa valtiovierailua Suomessa seurasi yhteensä noin satakunta ulkomaista lehtimiestä mm. Yhdysvalloista, Ranskasta, Englannista sekä muista Pohjoismaista. Heidän vierailun alla esittämänsä arviot ruokkivat osaltaan suomalaisten omaa optimismia. Suomi 1992, s. 77.

³⁴² *Aamulehti* 2.6.1957; 2. pääkirjoitus. Samanlaista kaunopuheisuutta alkavasta valtiovierailusta ilmensi myös sen avajaispäivänä (6.6.) *Aamulehdessä* julkaistu pääkirjoitus, jossa neuvostojohtajien vierailua Suomeen kuvattiin jopa ”lomamatkaksi”. Kokoonpanon arvovaltaisuutta lehti puolestaan selitti Neuvostoliiton halulla osoittaa Suomen länsinaapureille rauhanomaisen rinnakkaiselon toimivuutta. *Aamulehti* 6.6.1957; pääkirjoitus.

³⁴³ Suomi 1992, s. 77.

Kekkosta.³⁴⁴ Tyystin vaille roolia viikon kestäneellä neuvostojohtajien vierailulla häntä ei kuitenkaan jätetty. Toisen vierailupäivän päätteeksi tarjotuilla juhlapäivällisillä pitämässään puheessa paikalla ollut tasavallan presidentti nosti esiin edeltäjänsä J. K. Paasikiven merkityksen Suomen ja Neuvostoliiton välisten hyvien suhteiden luojana. Niillä oli hänen mukaansa merkitystä, ei vain molemmille osapuolille itselleen, vaan kansainväliselle sovinnon politiikalle yleisemminkin, erityisesti Pohjois-Euroopassa.³⁴⁵ Kekkonen ei suoranaisesti kiistänyt rauhanomaista rinnakkaiselon –politiikkaa arvostelleiden näkemystä siitä, etteikö kyseessä olisi ollut välttämättömyyden sanelema toimenpide. Hän näki rauhanpolitiikan olevan kansallisesti välttämätöntä, ei ainoastaan Suomelle, vaan kaikille muillekin kansoille. Suomen ja Neuvostoliiton välillä vallitsevalla rauhan ja ystävyyden politiikalla presidentti näki olevan sekä kansan *laajojen kerrosten* [kurs. MT] että maan johtomiesten tuen. Vuonna 1948 solmittua YYA-sopimusta hän piti Suomen ja Neuvostoliiton suotuisasti kehittyneiden suhteiden peruskirjana luokitellen sen myös ensimmäiseksi kansainvälisoikeudelliseksi asiakirjaksi, jossa noteerattiin maan puolueettomuus. Perustellakseen neuvostojohtajille ja heidän korkea-arvoiselle delegaatiolleen Suomen puolueettomuuspolitiikan oikeutusta Urho Kekkonen vakuutti selväsanaisesti Suomen karttavan jatkossakin kaikkea sitä, joka olisi omiaan edistämään ristiriitoja kansainvälisessä elämässä. Hän näki maan olevan myös valmis – ennen kaikkea omilla lähialueillaan – työskentelemään kansojen keskinäisen sovinnon ja sitä kautta tapahtuvan lähentymisen lisäämiseksi. Varmimmaksi vakuudeksi hän totesi puheensa päätteeksi:

”Tahtomme osoittaa kansoille lähellä ja kaukana että sanamme pitää, että toimimme kunniallisesti, salailematta tarkoituksiamme ja ilman taka-ajatuksia. Tällaiselle ulkopoliitikalle, joka vastaa suomalaista kansanluonnetta, me pyydämme luottamusta ja me iloitsemme voidessamme todeta, että vilpittömät pyrkimyksemme ovat tavanneet vastakaikua. Eniten iloitsemme siitä, että ne ovat löytäneet vastakaikua suuren naapurimme Neuvostoliiton valtiomiesten ja kansojen keskuudessa.”³⁴⁶

³⁴⁴ Aamulehti 7.6.1957.

³⁴⁵ Aamulehti 8.6.1957.

³⁴⁶ Ibid. Tähän Urho Kekkonen pitämään puheeseen vastasi Nikolai Bulganin. Hänen puheensa sisällöstä ei *Aamulehdessä* mainittu muuta kuin se, että hän esitti Kekkoselle kutsun saapua seurueineen Moskovaan. Illanvietto, kuten koko viikon kestänyt vierailu muutoinkin, lienee ollut ”kosteapuoleinen”, koska seuraavan päivän vierailuohjelmaa muutettiin ”edellispäivän rasituksen vuoksi”.

Neuvostojohtajien kauan odottamalle Suomen-vierailulle oli alusta pitäen leimallista puolin ja toisin esitetty ylenpalttinen kohteliaisuus. Hyviä ja luottamuksellisia naapurisuhteita ja rauhanomaisen rinnakkaiselon auvoisuutta korostettiin – oltiinpa vierailulla sitten Lahdessa³⁴⁷, Helsingin saaristossa³⁴⁸ tai Tampereella.³⁴⁹ Oikeastaan ainoan poikkeuksen tässä suhteessa muodosti Nikita Hrushtshevin Lenin-museossa Tampereella pitämä puhe. Kiitettävään ensin koko vallankumouksellisen työväenluokan puolesta museota vallankumouksen historian muiston vaalimisesta, hän toi julki näkemyksensä, että neuvostokansa oli 30 vuodessa taloudellisella ja sivistyksellisellä alalla kehittynyt niin paljon, että se oli tuotannossaan ylittänyt kaikki kapitalistiset maat – samalla, kun siitä oli jo tullut Yhdysvaltain jälkeen maailman toiseksi suurin teollisuusmaa. Hrushtshev uskoi Neuvostoliiton saavuttavan tässä suhteessa Yhdysvaltoja päivä päivältä. Samat sanat pätivät hänen näkemyksensä mukaan myös liha- ja maitotalouteen. Hän arvosteli kovasanaisesti Ranskan ja Englannin korkeaksi luonnehdittua elintaso: Hrushtshev katsoi niiden etumatkan Neuvostoliittoon selittyvän afrikkalaisten ja intialaisten siirtomaiden ryöstämisellä. Aikaisempaan vierailuun nähden silmiinpistävän mahtipontisesti ”kotikentällään” esiintynyt neuvostojohtaja katsoi probleeman eri yhteiskuntajärjestelmien paremmuudesta ratkeavan juuri taloudellisen kilpailun, ei suinkaan vetypommin avulla. Siitä huolimatta hän katsoi asiakseen varoittaa kapitalisteja siitä, että Neuvostoliitto ottaisi käyttöönsä tyystin uuden aseensa. Se ei kuitenkaan estänyt Hrushtshevia vannomasta rauhanomaisen rinnakkaiselon nimeen:

”Rauhanomainen rinnakkaiselo edellyttää kontaktia elämän eri aloilla. Se on edullisinta ja tulee aina olemaan, ei vain Suomelle ja Neuvostoliitolle, vaan kaikille muillekin maailman kansoille, jotka pitävät rauhaa sotaa parempana[...].”³⁵⁰

Neuvostojohtajat eivät vierailun päättyessä salanneet siihen liittyvää tyytyväisyyttään. Lehdistö vastaanotolla puhunut pääministeri Nikolai Bulganin sanoi yhdessä muun valtuuskunnan kanssa tullessa sen aikana vaikuttuneeksi paitsi suomalaisten työteliäisyydestä, myös heidän osoittamastaan vieraanvaraisuudesta ja

³⁴⁷ Aamulehti 7.6.1957.

³⁴⁸ Aamulehti 9.6.1957.

³⁴⁹ Aamulehti 12.6.1957.

³⁵⁰ Aamulehti 13.6.1957.

ystävällisyydestä. Hänen mielestään päättymäisillään ollut valtiavierailu oli osoittanut Suomen ja Neuvostoliiton suhteet erittäin hyväksi. Bulganin sanoi myös uskovansa, että maiden välisiä keskinäisiä suhteita oli yhäkin mahdollista parantaa – ei vähiten sen vuoksi, että vierailun aikana molemmat maat olivat todenneet olevansa yhtä mieltä monista tärkeistä kansainvälisistä kysymyksistä.³⁵¹

Nikolai Bulganin ei suostunut näkemään Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa *mitään* [kurs. MT] syitä, jotka olisivat niitä häirinneet. Hän korosti YYA-sopimuksen merkitystä Suomen ja Neuvostoliiton välisen ystävällisen yhteistoiminnan kehittämisessä. Bulganin totesi korkeiden neuvostovieraiden tulleen vierailun aikana vakuuttuneiksi suomalaisten rauhantahtoisuudesta – samaten kuin siitä, että jos kaikki Pohjoismaat noudattaisivat Suomen kanssa samaa ulkopoliittista suuntausta, olisi sillä suuri panos rauhan säilymiseen paitsi Euroopassa, myös muualla maailmassa. Hän näki Pohjoismaiden kesken vallitsevilla hyvillä naapuruussuhteilla olevan suurta merkitystä kansainvälisen rauhan turvaamisessa. Ajaakseen rauhallistamisen etuja – ei ainoastaan Pohjois-Euroopassa vaan koko maailmassa – Bulganin ilmoitti Neuvostoliiton olevan valmis – valtioiden suvereenisuuteen ja riippumattomuuteen, tasa-arvoon, toinen toistensa sisäisiin asioihin puuttumattomuuteen sekä yhteisten etujen molemminpuoliseen kunnioittamiseen perustuen – kehittämään monipuolisesti ystävällisiä suhteita Pohjoismaiden kanssa.³⁵²

Se, että pitkään valmisteltu valtiavierailu jäi vaille konkreettisia tuloksia, ei ollut isännille mikään yllätys. Jo sen aattona lähetystöneuvos V. V. Zhenihov, joka Tehtaankadun lähetystössä edusti sekä Neuvostoliiton kommunistista puoluetta että turvallisuuskomitea KGB:tä, oli nimittäin välittänyt suomalaisille tiedon, että vierailun aikana ei tultaisi keskustelemaan mistään konkreettisista kysymyksistä. Viikon kestäneen vierailun ainoiksi konkreettisiksi saavutuksiksi jäivät lopulta allekirjoitettu lisäkauppapöytäkirja sekä yleis-, kulttuuri- ja kaupallisten asioiden tarkempaa arviointia ja uusien toimintamuotojen tutkimista varten asetetut kolme erillistä työvaliokuntaa.³⁵³

³⁵¹ Aamulehti 14.6.1957.

³⁵² Aamulehti 14.6.1957.

³⁵³ Suomi 1992, s. 76-78 ja Aamulehti 8.6.1957. Perustettujen työvaliokuntien kokoonpanoista mainittiin tässä yhteydessä vain yleissuhteita käsittelevän valiokunnan jäsenet. Suomalaisista mukana olivat

Läpi koko viikon neuvostojohtajien vierailusta uutisoanut *Aamulehti* tunnusti sen päättyessä avoimesti pettyneensä siihen, ettei sen aikana saatu aikaan mitään konkreettisia tuloksia. Toisaalta, se oli kuitenkin valmis antamaan arvoa vierailun positiivisesta vaikutuksesta maiden johtomiesten keskinäisiin suhteisiin – muistuttaen niiden toimivuutta epäillyn aina siitä lähtien, kun ”uusi sukupolvi oli astunut manalle menneen tilalle”.³⁵⁴ Samoilla linjoilla arvioissaan oli myös kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* – samalla, kun se arvioi neuvostojohtajien vierailun osaltaan myös selkeyttäneen Suomen asemaa puolueettomuuspolitiikkaa harjoittavana maana. Yleisesti ottaen vierailusta esitetyt arviot sen päättyessä olivat lehdistössä hyvin yhteneväiset: *Helsingin Sanomat* näki puolueettomuutta korostetun vierailun aikana – jos mahdollista – entistäkin painokkaammin. *Suomen Sosialidemokraatti* puolestaan toivoi neuvostojohtajien saaneen suomalaisista vierailun aikana totuudenmukaisen kuvan – sellaisen, jossa vältytään sekaantumasta muiden asioihin.³⁵⁵ Kansainvälisen lehdistön arviot neuvostojohtajien Suomeen tekemästä vierailusta eivät juuri poikenneet suomalaisten itsensä tekemistä: sveitsiläisen *Neue Zürcher Zeitungin* kirjeenvaihtaja katsoi, että neuvostovaltuuskunnan Suomeen tekemä vierailu ei länsivaltojen keskuudessa pystynyt aikaansaamaan sympaattista mielialaa. Hän muistutti vierailun konkreettisten tulosten rajoittuneen vain yhteen kauppapoliittiseen sopimukseen, jolla tosin arvioi olevan huomattavaa merkitystä Suomen kireään valuuttatilanteeseen. Brittiläinen konservatiivilehti *Daily Telegraph* puolestaan toivoi, että Neuvostoliitto voisi jatkossa soveltaa rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikkaa myös omiin Itä-Euroopassa sijaitseviin satelliittivaltioihinsa. Se arvioi Suomen esimerkin toimivista

ulkoministeri Virolainen, valtiosihteeri Tuominen, suurlähettiläs Wuori ja osastopäällikkö Enckell. Neuvostoliittolaisia tässä yhteydessä edustivat puolestaan ulkoministeri Gromyko, suurlähettiläs Lebedev, kollegion jäsen Ilitshev sekä osastopäällikkö Afanasjev. Lisäkauppapöytäkirjan arvon pääministeri Bulganin ilmoitti olevan noin 100 miljoonaa ruplaa.

³⁵⁴ *Aamulehti* 13.6.1957; pääkirjoitus. Samansuuntaisen arvion neuvostojohtajien vierailusta Suomessa esitti myös *Vespa* omassa kolumnissaan samana päivänä. Hänen ainoa vierailua koskenut kritiikkinsä kohdistui suomalaisiin – siihen, että vierailuohjelma oli järjestetty aivan liian tiiviiksi. Bulganinin ja Hrustshevin sanottiin vierailun päättyessä näyttäneen fyysisesti väsyneiltä.

³⁵⁵ *Aamulehti* 14.6.1957; *Muut lehdet* –palsta.

neuvostosuhteista toimivan jatkossa houkuttelevana vaihtoehtona sekä naapurivaltioille että Neuvostoliitolle itselleen.³⁵⁶

³⁵⁶ Aamulehti 15.6.1957; ”Valtiovierailun kaiku lännessä”. Tämän uutisen yhteydessä mainitaan myös luotettavalta taholta tullut arvio Washingtonista. Sen mukaan Hrushtshevin – siis ei Bulganinin – Helsingissä antama lausunto kaikkienensa oli omiansa vaikeuttamaan rajoitetun kansainvälisen sopimuksen aikaansaamista varustelujen supistamiskysymyksessä.

ORASTAVAA TYYTYMÄTTÖMYYTTÄ

Tulevaisuuden näkymät eivät näyttäneet alkuvuodesta 1957 erityisen valoisilta sen enempää Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkosen kuin presidentti Urho Kekkosenkaan esittäminä. Ensiksi mainittu julkatoi pessimistisen suhtautumisensa eritoten hallituksen harjoittamaan sisä- ja talouspolitiikkaan, jälkimmäisen taas keskittyessä kiristyneisiin kansainvälisiin suhteisiin ja Suomen kehnolta näyttäneeseen työllisyysilanteeseen. Tunnustusta hallitukselle Saukkonen oli valmis antamaan sen kaavailuista aktivoida puolustuspolitiikkaa, jota edisti ajatus puolustusneuvoston henkiinherättämisestä. Sen itseoikeutettuna puheenjohtajana pidettiin kokoomuksessa presidentti Urho Kekkosta. Huomauttamista Saukkosella ei ollut myöskään maan ulkopoliitikasta, jonka takana hän arveli kaikkien suomalaisten kommunisteja lukuun ottamatta olevan. Ensimmäisenä presidenttinä pitämässään uudenvuodenpuheessa Kekkonen puolestaan peräänkuulutti ajankohtaisista vaikeuksista selviytymiseen kansallisen yhtenäisyyden merkitystä, jonka kokoomuksen äänenkannattaja *Uusi Suomi* oli valmis positiivisesti noteeraamaan. Suhteet puoleen ja valtion päämiehen välillä näyttivät olevan kunnossa. Kevättalvella 1957 uusitussa puolueohjelmassa kokoomus otti selväsanaisen positiivisesti kantaa suomalaiseen kansanvaltaan ja parlamentarismiin. Se halusi puolueena entistäkin selvemmin liputtaa koko kansan menestyksen puolesta.

Tietyistä ongelmista huolimatta suhteellisen seesteiseltä vaikuttanut sisäpoliittinen elämä sähköistyi hallituskriisistä helmikuun 1957 lopulla. Sen taustalla oli hallituspuolueiden kiista maidon tuottajahinnasta, joka heti tuoreeltaan näytti johtavan K.-A. Fagerholmin II hallituksen kaatumiseen. Kun näin ei kuitenkaan tapahtunut, oli laajapohjaisen hallitusratkaisun puolesta puhuneella Kansallisella Kokoomuksella samaten kuin sen tamperelaisella äänenkattajalla *Aamulehdellä* selkeitä vaikeuksia peitellä pettymystään. Kokoomuslaisten kritiikistä sai tuolloin ensi kertaa osansa myös presidentti Urho Kekkonen. Felix Seppälä piti kummallisena, että Fagerholmia presidentinvaalissa äänestäneet – tarkoittaen nyt nimenomaan kokoomusta – eivät hallituspaikan muodossa saaneet presidentiltä anteeksi vuotta aiemmin tapahtunutta, toisin kuin ehdokas itse, joka ilmenneistä vaikeuksista huolimatta sai jatkaa tehtävässään. Muistipa hän tässä yhteydessä mainita presidentin ja pääministerin

keskinäisen sukulaisuussuhteenkin. Kaikesta huolimatta hämeenlinnalaiskansanedustaja – samalla, kun hän luonnehti hallituskriisiä pelkäsi maalaisliiton järjestämäksi manööveriksi, antoi Kekkoselle tunnustusta siitä, että hän tässä tilanteessa jätti eduskunnan hajottamatta – siitä kun olisi hänen näkemyksensä mukaan hyötynyt ainoastaan maalaisliitto. *Aamulehden* myönteisestä tai vähintäänkin neutraalista suhtautumisesta Urho Kekkoeseen kertoi tuossa vaiheessa se, että tamperelaislehti julkaisi yleisönosastollaan hänelle hallituskriisin ratkaisijana kohdistettuja vetoamuksia. Suoranaisen kehu se antoi presidentille – joskin vain hänen huumorintajustaan – sen jälkeen, kun maalaisliiton äänenkannattaja *Maakansa* oli hyökännyt sitä itseään vastaan sen tehtyä vuotuisen aprillipilansa tasavallan päämiehen kustannuksella.

K.-A. Fagerholmin II hallitus kaatui lopulta huhtikuun 1957 lopussa, kun sosiaalidemokraatit valitsivat Väinö Tannerin puheenjohtajakseen. Tapahtunutta pidettiin kokoomuksessa kauttaaltaan valitettavana – ei vähiten lisääntyvän sisäpoliittisen rauhattomuuden, mutta myös Nikolai Bulganinin ja Nikita Hrushtshevin Suomeen lähestyvän valtiovierailun vuoksi. Kokoomuksessa ryhdyttiin nyt entistä selväsanaisemmin puhumaan pienten porvarillisten puolueiden aiempaa tiiviimmästä yhteistyöstä. Fagerholmin peruttua hallituksensa eronpyynnön se kiihdytti hallituspuolueisiin kohdistunutta arvosteluaan. Huolta kannettiin sekä niiden harjoittamasta talouspolitiikasta että epädemokraattisiksi miellettyistä toimintatavoista. Kun hallitus loppujen lopuksi kaatui, kokoomuksen arvostelun keskiöön joutuivat sekä vähemmistöhallituksen muodostanut V. J. Sukselainen että maalaisliitto, joiden katsottiin suhtautuneen ylimielisesti parlamentarismiin ja Kansalliseen Kokoomukseen mahdollisena hallituspuolueena. Tämänkaltaiset kannanotot aiheuttivat ulospäin yhtenäiseltä näyttäneen puolueen sisällä toisaalta myös tiettyä ristivetoa. Kaikkien puolueiden kaikkea toimintaa ohjasi jo tuossa vaiheessa valmistautuminen seuraavan vuoden eduskuntavaaleihin.

Puolueiden välinen kiivas sisäpoliittinen riitely jäi toviksi taka-alalle, kun neuvostojohtajat Nikolai Bulganin ja Nikita Hrushtshev tekivät kesäkuun 1957 alussa viikon kestäneen valtiovierailun Suomeen. Paljon ennakko-odotuksia sisällään pitäneen pääministerivetoisesti toteutetun naapuritapaamisen jääminen vaille konkreettisia lopputuloksia oli pettymys sekä *Aamulehdelle* että *Uudelle Suomelle*.

6. JUHLASTA ARKEEN

Neuvostojohtajien vierailu näytti tyystin lamaannuttaneen sisäpoliittisen keskustelun. Muutos tässä suhteessa tapahtui heti vierailun päättymisen jälkeen, kun eduskunta keskusteli vastikään aloittaneen V. J. Sukselaisen hallituksen hätäohjelmasta seitsemän tunnin ja yli kahdenkymmenen puheenvuoron ajan. Kansanedustajien keskuudessa arvostelua osakseen sai eritoten ehdotus lapsilisien maksamisen lykkäämisestä sekä se, että uusi hallitus näytti pääpiirteissään olevan valmis jatkamaan edeltäjänsä harjoittamaa politiikkaa. Kokoomuksen suhtautuminen annettuun hätäohjelmaan oli kauttaaltaan skeptinen; hallitukselta kun näytti edelleen puuttuvan sellainen määrätietoinen talouspolitiikka, jolla olisi pystytty valtion talouden tasapainottamiseen.³⁵⁷ Tätä näkemystä edusti myös Keuruulla puhunut Päiviö Hetemäki, kun hän totesi:

”Tuntuu ehkä yksitoikkoiselta, että jälleen, kuten kokoomuksen taholta jatkuvasti viime vuosina, tahdon korostaa tähänastista suuremman kansalaissovun merkitystä sisäisten vaikeuksiemme selvittelyssä, mutta teen sen nimenomaan siksi, että näen tilanteen niin vaikeana, että ilman sitä ei selvitä. Erityisesti tähänastista suurempi sovinnollisuus olisi tarpeen puolueiden välisissä suhteissa. Linnarauha voitaisiin parhaiten varmistaa muodostamalla maahan kansanvaltaisen järjestelmämme kannalla olevien puolueiden yhteishallitus. Yhteinen etu vaatii tällaista ratkaisua, vaikka jokainen puolue mielessään pyrkiikin nykytilanteessa pysyttelemään oppositiossa[...].”³⁵⁸

Tyylilleen uskollisena sovinnolliseen sävyyn Keuruulla esiintynyt Hetemäki näki oikeana ratkaisuna sen, että hallitus pyrki hätäohjelmallaan parantamaan valtion talouden vajausta – joskin hän näki kaavaillut toimenpiteet riittämättöminä. Erityisen epäonnistuneeksi synnytetyn hätätilaohjelman hän näki kuitenkin lapsilisien osalta, kun sen tavoitteena oli lykätä lapsilisien toisen neljänneksen maksamista v. 1958 alkuun. Hetemäki ei nähnyt näin muodoin suoritettulla valtion maksujen lykkäyksellä olevan todellista ja lopullista parantavaa vaikutusta valtion talouteen – pikemminkin päinvastoin, koska hänen mielestään tuolloin kaikista tukalimpaan taloudelliseen

³⁵⁷ Aamulehti 15.6.1957. Skeptistä suhtautumista uuden hallituksen onnistumismahdollisuuksiin ilmensi myös *Kronikoija* seuraavana päivänä *Aamulehdessä* julkaistussa kolumnissaan nimittämällä hallitusta samaan tapaan ”juhannushallitukseksi”, kun jo vajaata paria viikkoa aikaisemmin. Felix Seppälä puolestaan arvioi päiväkirjassaan, että edes pääministeri Sukselainen itse ei uskonut oman hallituksensa mahdollisuuksiin viedä läpi sovittua hallitusohjelmaa. Felix Seppälän pvk. 13.6.1957. HMA.

³⁵⁸ Aamulehti 18.6.1957.

asemaan olisivat joutuneet kaikkein vähävaraisimmat – ne monilapsiset perheet, joiden elatus ja talous perustuivat pitkälti lapsilisien säännölliseen suorittamiseen.³⁵⁹

Keskustelu lapsilisien ympärillä kuumensi poliittista ilmapiiriä Suomessa siinä määrin, että se tuntui jättävän varjoonsa kaiken muun – jopa Intian pääministeri Jawaharlal Nehrun maahan suorittaman pikaisen vierailun.³⁶⁰ Asian käsittely eduskunnassa sai osakseen jopa koomillisia piirteitä kommunistien aloittaessa jarrutuskeskustelun. Leo Suonpää ryhtyi omassa puheenvuorossaan käsittelemään valtiontalouden rappiotilaa, vaikka asialistalla oli tienlain voimaannon lykkäämistä koskeva esitys. Koska eduskunnan puhemies K-A. Fagerholmin lukuisat kehotukset asiaan palaamisesta hänelle eivät auttaneet, keskeytti puhemies istunnon poistukseen salista. Suonpää jätti puhujakorokkeen kuitenkin vasta sen jälkeen, kun eduskuntatalon vahtimestarit olivat sammuttaneet istuntosalin valot.³⁶¹ Jarrutuskeskustelua piti hänen lisäksi yllä myös Yrjö Murto: hän luki esitystään harvaan ja piti taukoja käsikirjoitusta tarkastellessaan. Venyttääkseen aikaa Murto puuttui myös joidenkin edustajien salissa esittämiin välihuudahduksiin.³⁶² Sen reilun viikon aikana, jona lapsilisäkeskustelu velloi kesälomalle lähtöä odottavassa eduskunnassa, vetosivat eri osapuolet kokouksessa

³⁵⁹ Ibid. Päiviö Hetemäki arvioi, että valtion talouden ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kannalta hätäohjelmaa tyydyttävämpi tulos olisi ollut saavutettavissa siten, että ensimmäisestä lapsesta lapsilisiä olisi maksettu vain anomuksesta silloin, kun se sosiaalisista syistä olisi ollut välttämätöntä. Kolme-, nelitai sitä suuremman lapsikatraan perheille lapsilisät oltaisiin tuolloinkin suoritettu entiseen tapaan. Säästöä valtion taloudelle olisi näin muodoin kertynyt hänen laskelmiensa mukaan ”ainakin 5 miljardia”. Felix Seppälä asetti tässä asiassa – sen kummemmin yksilöimättä – hallituksen tukemisen ehdoksi ”kalliin hinnan”. Hän näytti olevan Arvo Salmisen tapaan edelleen tuohuksissaan siitä, että V. J. Sukselainen ei ottanut edes yhteyttä kokoukseen hallitusneuvottelujen aikana. Felix Seppälän pvk. 13.6.1957. HMA.

³⁶⁰ 18. – 20. kesäkuuta toteutunut Nehrun vierailu Suomeen vietiin läpi samoin muodoin kuin neuvostojohtajien kohdalla, pääministerivetoisesti. Ohjelma – jo aikataullisista syistä johtuen – oli tosin paljon suppeampi. *Aamulehti* korosti vierailun epäpoliittisuutta, mutta myös sen tasavertaisuutta suurvieraisiin ts. neuvostojohtoon nähden. Lehti katsoi Intian edustavan politiikaltaan samaa ”kolmatta suuntaa” Suomen kanssa. Erityisen mielissään se näyttää olleen Nehrun sanoista, jonka mukaan Suomen vuosisadan alussa vallanpitäjiään vastaan harjoittama passiivinen vastarinta olisi ollut esimerkkinä Intian vapaustaistelijoille. Nehrun kertoman mukaan tätä näkökantaa oli hänen itsensä lisäksi edustanut jo aikoinaan myös itse Mahatma Gandhi. *Aamulehti* 18.6.1957; 2. pääkirjoitus.

³⁶¹ Felix Seppälän pvk. 29.6.1957. HMA. Seppälän päiväkirjanpitoa vaivaa – edelleen – tietty epätarkkuus, sillä asiasta uutisoi jo saman päivän *Aamulehti* ”*Skandaali yöistunnossa. Kommunistipuhuja poistettiin korokkeelta*” –otsikolla.

³⁶² Ibid.

toistuvasti yhteistyön ja yhteishengen puolesta maan taloudellisen tilanteen pelastamiseksi.³⁶³

Kommunistit onnistuivat jarrutustaktiikassaan. Viimeisenä ehdotuksenaan pääministeri V. J. Sukselainen tarjosi lapsilisäasiassa vielä lakiehdotusta, jossa vuoden 1957 kolmannen neljänneksen lapsilisät olisi maksettu kahdessa erässä – ensimmäinen saman vuoden joulukuussa ja toinen tammikuussa 1958. Tämä ei puolestaan käynyt kummallekaan kansanpuolueista vaan he olivat sillä kannalla, että perhelisään oikeutettuja lukuun ottamatta maksut suoritettaisiin aikaisintaan vasta huhtikuussa 1958. Hallituksen tultua eduskunnan täysistuntoon ilman uutta lakiesitystä, päätti eduskunnan puhemies – aikaisemman kantansa mukaisesti – eduskunnan lähdöstä kesälomalle.³⁶⁴

Uuden lapsilisälain viivästyminen käynnisti sekä eduskunnan kesäloman että kansanpuolueiden lähdön jo valmiiksi kapeapohjaisesta Sukselaisen vähemmistöhallituksesta. Nils Meinanderin, Bertel Lindhin ja Torsten Nordströmin tilalle hallitukseen nimitettiin Ahti Karjalainen toiseksi valtiovarainministeriksi, Kustaa Tiitu toiseksi kulkulaitosministeriksi sekä Pekka Malinen toiseksi sosiaaliministeriksi.³⁶⁵ Pääministeri Sukselainen ilmaisi pitämässään radiopuheessa pitävänsä tapahtunutta hallituksen hartioiden kaventumista valitettavana. Hän perusteli uusia pikaisia ministerinimityksiä hallituksensa toimintakyvyn turvaamisella. Valtiontalouden hoito ei pääministerin arvion mukaan sallinut vallinneessa tilanteessa minkäänlaisia katkoksia. Maan asioiden hoitoa oli jatkettava entiseltä pohjalta – ainoalla ajateltavissa olevalla hallituskoostumuksella – siihen saakka, kunnes hallitus ei enää nauttisi eduskunnan enemmistön luottamusta tai mieliala laajempipohjaiselle hallitusyhteistyölle olisi nyt nähtyä kypsempi. Siitäkin huolimatta, että talouspoliittiset ongelmat näyttivät vain kasvaneen Sukselaisen vähemmistöhallituksen aikana, oli tämä

³⁶³ Aamulehti 21.6.1957. Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen piti 18. kesäkuuta Askolassa puheen otsikolla ”Yhteishenkeä tarvitaan politiikassakin”. Reilua viikkoa myöhemmin paremman yhteishengen ja suoranaisten uhrimielialan perään kyseli puolestaan Kokoomuksen Pohjois-Hämeen Maakuntaliiton puheenjohtaja Toini Mikkola. Aamulehti 30.6.1957.

³⁶⁴ Felix Seppälän pvk. 1.-2.7.1957. HMA.

³⁶⁵ Ibid.

omalta osaltaan valmis luomaan uskoa parempaan huomiseen. Hän muistutti suomalaisten selvinneen pahemmastakin.³⁶⁶

V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen hallituspohjan kapenemisen jälkeen *Aamulehti* toisti – ties monettako kertaa – vaatimuksensa kaikkien kansanvaltaisten voimien varaan rakentuvan hallituksen perustamisesta, noteeraten tässä yhteydessä myös sosiaalidemokraattien puheenjohtajan Väinö Tannerin asiasta vastikään esittämän mielipiteen.³⁶⁷ Tässä vaiheessa Felix Seppälä syytti *ensimmäisen kerran* [kurs. MT] avoimesti myös tasavallan presidentti Urho Kekkosta siitä, että hän – asettumalla vähemmistöhallituksen enemmistön taakse – oli toimillaan estänyt kokoomuksen pääsyn hallitukseen. Samalla hän epäili myös puhemies K.-A. Fagerholmin ”olevan pelissä mukana”, muodostihan tämä yhdessä Kekkosen kanssa perhedynastian. Seppälä arveli maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien pyrkivän myöhemmin yhteishallitukseen.³⁶⁸

Yhtä aikaa Suomen sisä- ja talouspoliittisen kriisin kanssa tapahtui Neuvostoliitossa Nikita Hrushtshevin syrjäyttämiseen tähdännyt vallankaappausyritys. Tapahtunut tuli suomalaisille yllätyksenä, joskin neuvostojohtajien Suomeen tekemän vierailun aikana Bulganinin ja Hrushtshevin kesken oli ollut havaittavissa keskinäistä kilpailua jopa koomillisuuteen asti. Marsalkka G. K. Zhukovin tukemana Hrushtshev onnistui varmistamaan itselleen NKP:n keskuskomitean enemmistön tuen. Keskuskomitean

³⁶⁶ *Aamulehti* 3.7.1957.

³⁶⁷ *Aamulehti* 3.7.1957; pääkirjoitus. Omat kriittiset arvionsa vallinneesta sisäpoliittisesta tilanteesta esittivät myös sekä *Jumi* (4.7.) että *Kronikoija* (6.7.) omissa pakinoissaan. Käytännössä samanaikaisesti Väinö Tannerin kanssa kaikkien kansanvaltaisten puolueiden muodostaman hallituksen puolesta puhuivat niin Jussi Saukkonen kuin Turun sosiaalidemokraattisen piirijärjestön maakuntajuhlassa esiintynyt Aarre Simonenkin. Ei siis ihme, että *Iltä-Sanomat* pääkirjoituksessaan nosti esiin ajatuksen erillisen pienen toimikunnan perustamisesta asian selvittämiseksi. Hankkeen johtomiehiksi kaavailtiin Saukkosta ja Tanneria. Maalaisliittolaista *Maakansaa* ajatus hallituspohjan laajentamisesta ei sitä vastoin innostanut. Se muistutti K.-A. Fagerholmin hallituksen olleen vaikeuksien edessä voimaton vahvasta parlamentaarista selkänöjasta huolimatta ennen kaikkea siksi, etteivät sosiaalidemokraatit pysyneet yhtenäisenä kaavaillun talouden vakauttamisohjelman takana. *Aamulehti* 11.7.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

³⁶⁸ Felix Seppälän pvk. 2.7.1957. HMA. Päiväkirjassaan Felix Seppälä mainitsee – saavuttuaan Helsingistä kotiinsa Hämeenlinnaan – kirjoittaneensa kirjeen Arvo Salmiselle ja esittäneensä siinä toiveen, että hallitus olisi kaadettava mahdollisimman nopeasti. Hän piti kuitenkin tärkeänä, että ennen sitä kaikki uutta hallitusta koskevat asiat sovittaisiin valmiiksi. Seppälän mieltä suhteessa Urho Kekkoseen näytti kaiheartavan ennen kaikkea se, että hallitusta oli täydennetty uusilla ministereillä eduskuntaryhmiä kuulematta. Tällä perusteella hän oli valmis nimittämään Sukselaisen hallitusta presidentin hallitukseksi. Julkisuuuteen Kekkosen arvostelu ei kuitenkaan levinnyt. Tuossa vaiheessa *Aamulehden* ainoa häntä koskenut maininta oli uutinen viisipäiväisestä saaristorekkestä Pohjanmaan ruotsinkieliselle rannikkoalueelle. *Aamulehti* 3.7.1957.

puhemiehistö miehitettiin Hrushtshevin kannattajilla sen jälkeen, kun Molotovin ja Malenkovin johtama oppositio oli murskattu.³⁶⁹

Suomessa Neuvostoliiton epäonnistunut vallankaappausyritys aiheutti selvää epävarmuutta. Yleisesti ottaen Nikita Hrushtshevin katsottiin viimeistään nyt tyrmänneen vastustajansa. Sen arveltiin merkitsevän paitsi Stalinin perinnön lopullista ratkeamista, myös jännityksen laukeamista. Tosin Neuvostoliiton perääntymiseen ns. satelliittimaissa ei uskottu – päinvastoin. Kansandemokratioiden suhteiden tiivistymisen Neuvostoliittoon arveltiin väistämättä merkitsevän puhdistuksia, joiden katsottiin synkistävän niiden tulevaisuudennäkymiä. Pohjoismaille Hrushtshevin voiton ennakoitiin merkitsevän paluuta yhteiselon politiikkaan sekä puolueettomuuden aiempaakin voimakkaampaa korostamista.³⁷⁰

Neuvostoliiton epäonnistuneesta vallankaappausyrityksestä ja eduskunnan kesälomasta huolimatta vallinnut sisäpoliittinen kriisi näytti vievän Suomessa kaiken poliittisen huomion. Luvian Kansallisseuran kesäretkellä puhunut Tuure Junnila viittasi valtiovarainministeriön kansantalousosaston vastikään julkitulleeseen raporttiin, kun hän näki tulevan talvikauden taloudellisen tilanteen ”suorastaan pelottavana”. Hän arvosteli puheessaan selväsanaisesti Suomen Pankin harjoittamaa rahapolitiikkaa. Sen tarkemmin erittelemättä hän toivoi suomalaisten ottavan aktiivisessa korkopolitiikassa oppia asioitaan paremmin hoitaneista maista.³⁷¹ Junnila katsoi vallitsevien talouspoliittisten ongelmien selvittämisen edellyttävän noudatetun palkkopolitiikan totaalista muutosta, sysäten pääasiallisen vastuun asiasta SAK:n johtomiehille. Ajankohtaisten talouspoliittisten ongelmien ratkaisu edellytti hänen mukaansa valtion talous- ja ulkomaankauppapolitiikan ”syvälle menevää tarkistusta”. Vastuu tässä asiassa

³⁶⁹ Suomi 1992, s. 80.

³⁷⁰ Aamulehti 13.7.1957; pääkirjoitus. Tämän epäonnistuneen vallankaappausyrityksen, jota Felix Seppälä ei päiväkirjassaan noteerannut millään muotoa, yhteydessä kiinnitettiin Suomessa erityistä huomiota sen kahteen yksityiskohtaan: 75-vuotiaan Otto Ville Kuusisen nousun keskuskomitean sihteeriksi arveltiin johtuvan sekä hänen ansioistaan marxismin teoreetikkona että hänen kyvyistään soveltaa niitä kulloinkin vallitsevien poliittisten realiteettien mukaan. Aamulehti 9.7.1957; *Muut Lehdet – palsta*. Tehdyssä vallankaappausyrityksessä toinen suomalaisilta erikoishuomiota osakseen saanut yksityiskohta oli entisen pitkäaikaisen ulkoministerin V. M. Molotovin syrjäyttäminen maansa johtotehtävistä. Hänen tipahtamistaan ”korkeimman puhtaanapitolautakunnan jäsenyydestä historian roskatynnöriin” iloittiin jopa *Kansan Uutisia* myöten, josta *Aamulehden* kipakka pakinoitsija *Jumi* oli valmis antamaan tälle kommunistien äänenkannattajalle rehellisen tunnustuksen muusta esittämästään lehden vallankaappausyrityksen uutisointia koskevasta kritiikistä huolimatta. Aamulehti 9.7.1957.

³⁷¹ Aamulehti 19.7.1957.

– yhdessä Suomen Pankin kanssa – oli maan hallituksella. Junnila arvioi istuvan hallituksen mahdollisuudet harjoitetun politiikan suunnan muuttamiseen heikoiksi. Hän tarjosi ratkaisuksi – kuten monesti aiemminkin – viiden puolueen laajapohjaista hallitusta, kiistäen samalla, että kyse olisi ollut kokoomuksen hallituskipeydestä. Tässä yhteydessä Junnila kiisti, että kyseessä olisi ollut kokoomuksen hallituskipeyden ilmaus. Talouspoliittisen kriisin kehittyminen yhä pahempaan suuntaan edellytti hänen mielestään eri puolueiden pätevimpien voimien yhdistämistä. Junnila näki kokoomuksen osallistumisen hallitukseen *velvollisuudeksi* [kurs. MT] – siitäkin huolimatta, että vallitsevien vaikeuksien keskellä se ei näyttänyt erityisen houkuttelevalta vaihtoehdolta.³⁷²

Tuure Junnila ilmaisi puheessaan tyytymättömyytensä sekä harjoitettuun politiikkaan että sitä tehneisiin puolueisiin, joiden piirissä viiden puolueen yhteishallitus oli leimattu epärealistiseksi, haihattelevaksi teoretisoinniksi, jolla ei käytännön kovassa politiikassa arvioitu olevan menestymisen mahdollisuuksia. Yksilöidessään esittämänsä kritiikkiä hän katsoi sosiaalidemokraattien skogilaisen opposition tähtäävän lähinnä vain palauttamaan sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton välisen hallitusyhteistyön – samaan aikaan, kun ns. leskisläiset halusivat sitkeästi pitää puolueensa oppositiossa. Kovimman vastustuksen laajapohjaisen hallituksen muodostamiseen Junnila katsoi kuitenkin tulevan maalaisliitosta ja kansanpuolueesta, jotka hänen tulkintansa mukaan halusivat pitää kiinni omasta hallitusvallastaan loppuun asti. Kommunistit taas tukivat Sukselaisen vähemmistöhallitusta Tuure Junnilan esittämän arvion mukaan siksi, että he eivät yksinkertaisesti halunneet hyväksyä kannaltaan hallitusvaihtoehdoista kauheinta – hallitusta, jossa olisivat olleet edustettuina sekä kokoomus että sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Väinö Tanner. Puheensa loppuosassa Junnila nosti esiin ajatuksen, että maalaisliitto ja kansanpuolue pyrkisivät tarkoituksella ajamaan asiat pisteeseen, jossa ainut vaihtoehto olisi eduskunnan hajottaminen ja uudet vaalit. Samalla hän korosti, ettei kokoomuksella ollut uusien vaalien suhteen mitään pelättävää. Junnila ei kuitenkaan pitänyt tuota kehityskulkua toivottavana, koska hän ei halunnut vakavan työn talouspolitiikan suurten ongelmien ratkaisemiseksi keskeytyvän vaalitaistelun

³⁷² Aamulehti 19.7.1957.

vuoksi. Hän rohkeni toivoa ennen kaikkea maalaisliiton ja kansanpuolueen kesän aikana hyväksyvän ajatuksen viiden puolueen yhteishallituksesta.³⁷³

6.1 ”REPIMINEN ON KORVATTAVA RAKENTAMISELLA”

Tuure Junnilan puheenvuoron ohella Suomen talous- ja sisäpoliittisen elämän mutkikkuus nousi esiin myös Päiviö Hetemäen Vääkissä Kansallisten Nuorten kesäjuhlassa pitämässä puheessa. Hän ilmaisi tyytymättömyytensä suomalaisten sotien jälkeen lisääntyneisiin yhteiskunnallisiin vaikeuksiin ja ristiriitoihin – huolimatta parantuneista ulkonaisista olosuhteista. Hetemäki piti niin ikään huolestuttavana kehitystä, jossa Suomen kilpailukyvyyn annettiin jatkuvasti taantua, samaan aikaan kun muualla Euroopassa tehostettiin tuotantoa vapaakauppa-aluetta silmälläpitäen. Huolestumista aiheutti myös – hyvistä suhdanteista huolimatta – työttömyys, jonka Hetemäki näki muodostuneen jo pysyväksi ilmiöksi. Näiden ajankohtaisten pulmakysymysten lisäksi hän kantoi huolta Suomen talouden rakenteesta tarvittavista muutoksista sekä lähivuosina työmarkkinoille ryntäävien suurten ikäluokkien työpaikoista.³⁷⁴

Päiviö Hetemäki oli valmis näkemään ilmenneet ajankohtaiset pulmakysymykset sekä moraalisen että poliittisen kriisitilanteen ilmenemismuotoina, johon sodanjälkeinen Suomi oli ajautunut. Viittaamalla historiantutkija Jakob Burckhardtin kertomuksiin Kreikasta peloponnesolaissotien jälkeen, Hetemäki piti luonnollisena, että puolitoista vuosikymmentä aikaisemmin käydyt sodat olivat jättäneet syvälle käyviä jälkiä Suomen yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tässä yhteydessä hän katsoi aiheelliseksi sivuta myös ulkopoliitiikkaa toteamalla:

”Suomen kansassa aikaisemmin elänyt ihanteellinen usko oikeuden voittoon ja merkitykseen myös kansainvälisissä suhteissa on kärsinyt haaksirikon. Erityisesti pienet kansat ovat joutuneet katkeruudella toteamaan, että kansainvälisessä politiikassa voiman ja oikeuden välille on kirjoitettu yhtäläisyysmerkit. Kun Suomen kansa on viimeiset

³⁷³ Ibid. Muutamaa päivää myöhemmin maalaisliiton äänenkannattaja *Maakansa* oli valmis myöntämään, että enemmistöhallituksella on omat etunsa vähemmistöhallitukseen nähden. Samassa yhteydessä se ilmoitti kuitenkin pitävänsä viiden puolueen laajapohjaista hallitusta mahdottomana. Aamulehti 23.7.1957; *Muut lehdet* –palsta.

³⁷⁴ Aamulehti 22.7.1957.

puolitoista vuosikymmentä opiskellut tätä ulkopoliittista realismia, ovat nämä opetukset heijastuneet myös sisäisiin oloihimme ja, mikä pahempi, kansalaismoraaliinkin.”³⁷⁵

Muiden ajankohtaisten teemojen ohella Päiviö Hetemäki nosti Vääksyssä pitämässään puheessa esiin puolueiden huonontuneet välit. Tämä kehitys oli hänen mielestään nostanut todellisen vallan haltijoiksi *vallassa olevien puolueiden* [kurs. MT] puoluetoimitsijat, joka taas osaltaan oli heikentänyt monien kansalaisten uskoa kansanvaltaiseen järjestelmään ja sen mahdollisuuksiin hoitaa valtakunnan asioita. Hetemäki halusi kuitenkin luoda uskoa nuoreen kuulijakuntaansa muistuttamalla, että parlamentaarisen hallitustavan kestävyyttä oli menestyksellisesti koeteltu aikaisemminkin suorastaan ankarissa koettelemuksissa. Hän katsoi sen antavan uskoa myös tulevaisuuteen. Ennen kaikkea hän peräänkuulutti puolueiden tarvitsevan paitsi uutta ajattelutapaa, myös uutta henkeä sekä rämettyneisyyden karsimista. Riidanhalun sijaan nyt tarvittiin sovittelunhalua: repiminen oli korvattava rakentamisella. Parantaakseen jatkossa asioiden johdonmukaista ja määrätietoista hoitoa Hetemäki nosti puheensa loppupuolella esiin ajatuksen siirtymisestä enemmistövaalijärjestelmään. Samaan hengenvetoon hän kuitenkin korosti, ettei vaalijärjestelmän uusiminen – jonka hän arveli ammattipoliitikkojen vastustuksen vuoksi olevan vielä monen mutkan takana – auttaisi ratkaisemaan nyt käsillä olleita ajankohtaisia kiistakysymyksiä. Vallinnut kriisi oli Hetemäen mukaan ratkaistava vanhoissa puitteissa. Hän korosti kaikkien yhteiskunnallisten pulmakysymysten ratkaisun edellyttävän riittävän vahvaa yhteistä tahtoa. Tietyillä työmarkkinoiden avainaloilla työrauhan turvanneet sopimukset Hetemäki näki tässä suhteessa positiivisiksi signaaleiksi.³⁷⁶

³⁷⁵ Ibid.

³⁷⁶ Aamulehti 22.7.1957. Kansanedustaja Päiviö Hetemäen Vääksyssä pitämä puheenvuoro herätti laajaa huomiota sekä omissa että vieraisissa: Felix Seppälä ei pitänyt lainkaan siitä, että Hetemäki oli esittämässä Suomen vaalijärjestelmän muutosta. Hän korosti näkemyksen olevan Hetemäen itsensä – ei kokoomuksen. Seppälä leimasi sekä Junnilan että Hetemäen puheenvuorot ”yksityisyritteliäisyydeksi”, jotka kertoivat vain puolueen sisäisestä heikkoudesta. Felix Seppälän pvk. 21.7.1957. HMA. *Suomen Sosialidemokraatti* piti paheksuttavana eritoten sitä puheen kohtaa, jossa Hetemäki syytti puolueita itsekkyydestä. Päinvastoin se näki suvaitsevaisuuden puolueiden välillä viime aikoina vahvasti lisääntyneen. *Kansan Lehti* puolestaan tulkitsi Hetemäen puheen osoittavan, että kokoomus halusi lisää yhteiskunnallista vaikutusvaltaa. Tältä osin lehti viittasi ennen muuta puheen siihen osaan, jossa Hetemäki puhui vaalijärjestelmämme muuttamisesta. *Etelä-Suomen Sanomat* vaati Hetemäen ja samassa tilaisuudessa puhuneen Matti Auran puheenvuorojen johdosta rakentavien voimien yhteen kokoamista ts. laajapohjaista hallitusta. Sen mukaan ”koskaan ei saanut olla liian myöhäistä”. Aamulehti 24.7.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

Tuure Junnilan ja Päiviö Hetemäen omissa puheenvuoroissaan esille tuoma ajatus hallituspohjan laajentamisesta siten, että kokoomuskin olisi ollut siinä mukana, ei saanut aikaan suurta innostusta ainakaan maalaisliitossa. Päinvastoin ulkoministeri Johannes Virolainen – pitäessään puheen Kuusamossa – toi julki nihkeän suhtautumisensa hallituspohjan laajentamiseen. Hänen kannanottonsa taustalla olivat puhtaasti vaalitaktilliset laskelmat. Virolainen sanoi suoraan, että kokoomuksen mukanaolo hallituksessa pilaisi maalaisliiton vaalimahdollisuudet, koska arveli kokoomuksen nimellä olevan huono kaiku köyhän väestön keskuudessa. Kommentti oli omiaan syventämään *Aamulehden* jo valmiiksi kielteistä suhtautumista sekä Virolaisen itseensä että maalaisliiton puolueena.³⁷⁷ Samaan aikaan muistettiin useammassakin eri yhteydessä korostaa sitä, että sosiaalidemokraatit näyttivät laajapohjaiselle hallitusyhteistyölle vihreää valoa.³⁷⁸

Eduskunnan puhemies K-A. Fagerholm päätti pian heinäkuun puolenvälin jälkeen kutsua eduskunnan koolle 6. elokuuta alkaen, vaikka alun perin kansanedustajien piti palata lomaltaan vasta 17. syyskuuta. Syy lomakauden keskeyttämiseen oli yksinkertainen: hätäohjelma³⁷⁹ Etukäteisodotukset sitä kohtaan eivät ainakaan kokoomuksessa olleet järin korkealla, vaan sen nähtiin ennen kaikkea olevan hallituksen yritys kalastella syvien rivien ääniä tulevissa eduskuntavaaleissa. Samalla viestitettiin myös eri eduskuntaryhmien valmiutta keskinäisten neuvottelujen aloittamiseen, joiden lopullisena tavoitteena oli etsiä ulospääsytie Suomea kohdanneista ajankohtaisista vaikeuksista.³⁸⁰ Yömyöhään saakka eduskunnassa jatkunut keskustelu ei sanottavammin muuttanut kokoomuslaisten suhtautumista annettuun hätäohjelmaan, jonka tavoitteena oli tuoda valtion kassaan viisi lisämiljardia: pettyneitä oltiin ennen kaikkea siihen, että

³⁷⁷ *Aamulehti* 30.7.1957; pääkirjoitus. Felix Seppälä ei pitänyt sopivana, että Johannes Virolainen selosti puolueelleen hallituksen suunnitelmia ennen eduskunnan informoimista. Hän katsoi tämän parlamentarismillemme tyypillisen piirteen kertovan ennen kaikkea maalaisliiton vähättelevästä suhtautumisesta eduskuntaan. Felix Seppälän pvk. 29.7.1957. HMA.

³⁷⁸ *Aamulehti* 30.7.1957; *Jumin* kolumni ja *Aamulehti* 4.8.1957; 3. pääkirjoitus. *Aamulehti* osoitti tyytyväisyyttään sosiaalidemokraattien puoluevaltuuskunnassa 2.8. annettuun julkilausumaan, jossa paitsi kritisoitiin maassa viime vuosina harjoitettua ”menoja paisuttavaa suuntausta”, myös peräänkuulutettiin kaikkien vastuuntuntoisten puolueiden välisiä neuvotteluja yhteisestä periaateohjelmasta edessä olevien vaikeuksien ratkaisemiseksi. Saman päivän *Muut Lehdet* –palstalla kerrotaan *Uuden Suomen* korostaneen, että sosiaalidemokraattien puoluevaltuuskunnan perustavoitteet on tuotu julki jo aiemmin – oikeiston taholta.

³⁷⁹ *Aamulehti* 24.7.1957.

³⁸⁰ *Aamulehti* 6.8.1957.

nyt annettu hätäohjelma näytti rakentuvan veronkorotusten varaan. Myös kaavailtuja menojen supistuksia pidettiin kokoomuksessa tähän tilanteeseen riittämättöminä: hallitus näytti rauhoittelevan niillä vain huonoa omaatuntoaan. Käydyn lähetekeskustelun perusteella hätäohjelman katsottiin rasittavan liiaksi sekä yksityisiä kansalaisia että tuotantoa ja liike-elämää. *Aamulehti* piti näin muodoin toteutetun hätäohjelman hyväksymistä ”hyvin kyseenalaisena”. Samalla se kiinnitti huomiotaan siihen, että etenkin sosiaalidemokraatit olivat lähetekeskustelun kuluessa osoittaneet kriittisyyttään kaavailtua hätäohjelmaa kohtaan.³⁸¹

Pian eduskunnan koollekutsumisen jälkeen puoluejohtajat kokoontuivat pääministerin virka-asuntoon Kesärantaan keskustelemaan ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä. Pääministeri V. J. Sukselaisen lisäksi paikalla olivat sosiaalidemokraattien Väinö Tanner, kokoomuksen Jussi Saukkonen, kansanpuolueen Eino Saari sekä ruotsalaisten Lars Taxell.³⁸² Neuvottelujen ilmeisenä tarkoituksena – vaikka sitä ei ääneen heti suoraan sanottukaan – oli hallituspohjan laajentaminen. Keskeisiä kysymyksiä olivat valtiontalouden tasapainottaminen, tuotantoelämän kaikinpuolinen virkistäminen sekä työllisyyden parantaminen. Niinikään haluttiin suhdannepidätysjärjestelmää kehittää vapaaehtoisuuden pohjalle ja säännöstelytaloutta etenkin ulkomaankaupanalalla asteittain purkaa. Tavoitteena oli myös tuotannollista ja säästämis toimintaa varten keventää raha- ja luottomarkkinallakia. Kokoomuksen piirissä tärkeänä pidettiin sekä rahan arvon turvaamista että veronkorotuksista pidättäytymistä.³⁸³ Samoilla linjoilla oli

³⁸¹ *Aamulehti* 8.8.1957; 2. pääkirjoitus. Eduskunta kokoontui kesälomaltaan 6. elokuuta, mutta hätäohjelmasta käyty lähetekeskustelu käynnistyi vasta seuraavana päivänä aamulla klo 9. Felix Seppälän mukaan kansanedustajille ei jäänyt riittävästi aikaa tutustua hallituksen esitykseen – olkoonkin, että he saivat sen painettuna. Felix Seppälän pvk. 6.8.1957. HMA. Kuten kokoomus puolueena, myös Väinö Peltonen *Jumina* arvosteli hallituksen antaman hätäohjelman perustuvan liiaksi veronkorotuksille. Tässä suhteessa hänen kolumninsa otsikko lähetekeskustelua seuranneena päivänä oli paljonpuhuva: ”Yllätysverotusta”.

³⁸² *Aamulehti* 9.8.1957.

³⁸³ Felix Seppälän pvk. 13.8.1957. HMA. Felix Seppälä ei päiväkirjassaan kerro omaa suhtautumistaan pääministeri V. J. Sukselaisen johdolla aloitettuihin neuvotteluihin. Lehdistössä suhtautuminen oli puolestaan negatiivisuudessaan jopa yllättävänkin yksipuolista: *Helsingin Sanomat* arveli nyt alkaneista neuvotteluista tulevan vaikeat, koska keskustan ja kokoomuksen – joiden nähtiin olevan käytävissä neuvotteluissa toistensa päävastustajat – talouspoliittisten suuntaviivojen yhteensovittamista pidettiin liian vaikeana. *Kansan Lehti* puolestaan katsoi, että hallituksen laajentamisen tiellä oli ennen kaikkea maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien vastakkaiset katsomukset. Maalaisliittoa lähellä oleva *Maakansa* suhtautui sekini epäillen aloitettujen yhteistyöneuvottelujen tuloksellisuuteen. Se piti erimielisyyksiä sosiaalidemokraattien kanssa suorastaan voittamattomina. *Uusi Suomi* leimasi aloitetut neuvottelut pelkäksi silmänlumeeksi – pitäen pääperustelunaan *Maakansan* asiasta esittämiä negatiivisia kommentteja. *Suomen Sosialidemokraatti* suhtautui tilanteeseen hieman toiveikkaammin, toistaen tässä

myös Turun Ruissalossa puhunut Tanner. Hänen mielestään valtion akuutti kassakriisi viimeistään todisti sen, että siihen asti noudatettu talouspoliittinen suuntaus oli tullut tiensä päähän.³⁸⁴

6.2 OPTIMISMI JA PESSIMISMI VASTAKKAIN

Puoluejohtajien kesken käynnistyneet neuvottelut eivät näyttäneet aiheuttavan kokoomusta lähellä olevan lehdistön piirissä mitään riemunkiljahduksia – siitäkin huolimatta, että monet eri tahot puolueessa jo pitemmän aikaa olivat liputtaneet laajapohjaisen hallituksen puolesta. *Aamulehti* oli kauttaaltaan tilannearvioissaan päääänkannattaja *Uutta Suomea* maltillisempi. Se korosti puolueen olevan valmis sekä moneen kertaan peräänkuulutettuun laajapohjaiseen hallitukseen että uusiin vaaleihin. Maan kannalta se piti ensiksi mainittua vaihtoehtoa parhaimpana, vaikka puoluetaktilliset syyt olisivatkin kenties liputtaneet jälkimmäisen vaihtoehdon puolesta.³⁸⁵

Julkisuuteen levinneestä pessimismistä huolimatta puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen pyrki neuvottelujen kuluessa pitämään yllä positiivista mielialaa. Hausjärven Kansallisseuran tilaisuudessa puhuessaan hän liputti selväsanaisesti laajapohjaisen hallituksen puolesta, koska näki sen varmimmaksi takeeksi sen taloudellisen ja sisäpoliittisen suunnanmuutoksen aikaansaamiseksi, mitä Suomessa hänen mielestään nyt tarvittiin. Puoluekokouslinjauksia mukailleen Saukkonen peräänkuulutti myös aiempaa suuremman kansalaissovun välttämättömyyttä. Hän

yhteydessä vaatimuksensa sekä talouspolitiikan suunnanmuutoksesta että hallituspohjan laajentamisesta. *Ilkka* ja *Lalli* torjuivat selväsanaisesti hallituspohjan laajentamisen. Viimeksi mainittu nosti Sukselaisen hallitusta aiempaa parempaan valoon muistuttamalla Fagerholm II:n aikaa ”onnettomaksi”. *Aamulehti* 10. – 11.8.1957; *Muut Lehdet* –palsta(t).

³⁸⁴ *Aamulehti* 13.8.1957. Väinö Tannerin puhe sai oikeistolehdistössämme osakseen positiivista huomiota: *Uusi Aura* – kokoomuksen varsinaissuomalainen äänenkannattaja – katsoi Tannerin laukoneen hallituspuolueille totuutta siitä, miten asioita Suomessa pitäisi hoitaa. Kansanpuolueen *Turun Sanomat* antoi Tannerille tunnustusta puolestaan siitä, että tämä oli esiintynyt Ruissalossa ”ilman minkään värisiä silmälaseja”. *Aamulehti* 14.8.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

³⁸⁵ *Aamulehti* 14.8.1957; pääkirjoitus. Kokoomuslaisten synkänpuoleisiin arvioihin käytyjen neuvottelujen tuloksellisuudesta lienee *Maakansan* negatiivissävytteisen kirjoittelun lisäksi vaikuttanut myös Urho Kekkosen 13. – 19.8. Islantiin tekemä virallinen valtiovierailu, josta *Aamulehti*kin uutisoi lukijoitaan varsin kattavasti.

kaipasi rakentavaa yhteistoimintaa paitsi käytännön eduskuntatyöhön, myös tulevia vaaleja silmälläpitäen. Huomionarvoista Saukkosen puheessa oli se, että hän oli valmis antamaan sekä sosialidemokraateille että ruotsalaisille tunnustuksen siitä, että maassa nyt käytiin pääministerin johdolla neuvotteluja uuden terveemmän suunnan aikaansaamiseksi. Hänen arvionsa mukaan tähänastiset neuvottelut olivat sujuneet vastuuntuntoisessa hengessä. Niiden aikana puolueiden yhteiset pyrkimykset oli myös todettu siinä määrin yhteneväisiksi, että neuvotteluja oli syytä jatkaa.³⁸⁶

Optimistiseen sävyyn Hausjärvellä puhunut Jussi Saukkonen näki käynnissä olevien neuvottelujen herättäneen kansalaisissa suurta kiinnostusta. Hän arveli niiden päättyvän *maan kannalta* [kurs. MT] parhaaseen mahdolliseen lopputulokseen, kunhan kaikilla osapuolilla vain olisi riittävästi mielenmalttia sekä halua sovitteluun ja yhteistoimintaan. Myönteiseen ratkaisuun pääsy edellytti päämääränä olevan vallitsevan tilanteen laukaisemista yhdessä maan rakentamisen kanssa. Saukkonen piti varmana, että neuvotteluissa syntyvä *myönteinen ratkaisu* [kurs. MT] olisi omiaan lisäämään maan rajojen ulkopuolella Suomea kohtaan tunnettua luottamusta selvitä omista vaikeuksistaan, samaten kuin omien kansalaisten uskoa taloudellisen kehityksen tervehtymiseen. Hän arveli myönteisen lopputuloksen myös lisäävän kansalaisten yrittämisen halua ja palauttavan luottamusta hallitusvaltaan. Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja uskoi neuvottelujen tuloksena syntyvän tervettä talouspoliittista ohjelmaa toteuttava laajapohjainen hallitus, johon myös Suomen Pankki tuntisi aiempaa suurempaa luottamusta. Hän näki käynnissä olevien neuvottelujen myönteisen lopputuloksen edesauttavan yhteiskuntaelämän rauhoittumista sekä hillitsevän tulevaa eduskuntavaalitaistelua.³⁸⁷

Jussi Saukkosen Hausjärvellä esittämät positiiviset arviot pääministeri V. J. Sukselaisen johdolla käytävien viiden puolueen puheenjohtajien välisistä neuvotteluista olivat eittämättä omiaan nostamaan kokoomuslaisten mielialoja. Usko talouspoliittisen kriisin ratkaisevaan uuden talouspoliittisen ohjelman syntymiseen, kuten myös hallituspohjan laajentumiseen eli kokoomuksessa vahvana ja halu hallitukseen oli valtava. Pettymys puolueessa olikin ilmeinen, kun pääministeri V. J. Sukselainen 21. elokuuta keskeytti

³⁸⁶ Aamulehti 19.8.1957.

³⁸⁷ Ibid.

hyvässä vauhdissa olleet neuvottelut – ilmoittaen niiden jatkamisen ehdoksi riittävän kestäväen yhteisen pohjan löytymisen hallituksen hätäohjelmaan liittyvissä kysymyksissä.³⁸⁸ Pääministerille antamassaan vastauksessa kokoomuksen eduskuntaryhmä katsoi jo käytyjen neuvottelujen tarjoavan hyvän pohjan ratkaisuun pääsemiseksi myös avoimissa olevissa kysymyksissä – niitä kuitenkin sen tarkemmin erittelemättä – jos vain neuvottelujen kaikki osapuolet todella halusivat laajaa parlamentaarista yhteistoimintaa maan ajankohtaisten talousongelmien ratkaisemiseksi. Puolue piti tärkeänä kassakriisin nopeaa ratkaisemista, samaten kuin laillisuuden palauttamista valtion taloudellisiin velvollisuuksiin nähden. Tämä oli sen mielestä tarvittaessa tehtävä vaikka valtion menoja karsimalla.³⁸⁹

Aamulehti oli valmis tuomitsemaan yhteistyöneuvottelujen lopettamisen virallisia puolue-elimäkin selväsanaisemmin. Samana päivänä – 23. elokuuta – jolloin se etusivullaan ilmoitti toiveiden laajapohjaisesta hallituksesta kariutuneen, syytti se pääministeriä sanelupolitiikasta – siitä, että tämä oli asettanut hätäohjelman hyväksymisen puoluejohtajien neuvottelujen jatkamisen edellytykseksi. Tamperelaislehti muistutti muiden neuvotteluihin osallistuneiden lähtökohtana olleen maan talouden tervehtyttämiseen ja kassakriisin poistamiseen tähänneen talouspoliittisen ohjelman synnyttämisen. Keskeyttämällä sodanjälkeiset poliittiset olot huomioon ottaen jopa yllättävän pitkälle edenneet neuvottelut Sukselainen oli lehden mukaan osoittanut maan kannalta katsoen häikäilemätöntä itsekkyyttä sekä suurta hallitsemisen ja määräämisen halua. Se luonnehti esitettyä uhkavaatimusta piiskan iskuksi kaikille niille, jotka odottivat käytyjen neuvottelujen johtavan laajaan parlamentaariseen yhteistyöhön ja sen puitteissa tapahtuvaan yhteiskunnallisten olojen kohentumiseen.³⁹⁰

³⁸⁸ Felix Seppälän pvk. 21.8.1957. HMA. Felix Seppälän päiväkirjanpidolle paikka paikoin leimallinen epäkronologisuus jatkuu, sillä hän on kirjoittanut tämän päiväkirjamerkinnän 22. elokuuta tehtyjen merkintöjen perään.

³⁸⁹ Felix Seppälän pvk. 29.8.1957. HMA. Felix Seppälä mainitsee kokoomuksen antaneen vastauksensa pääministeri Sukselaiselle ryhmäkokouksessaan 29. elokuuta. Hänen päiväkirjamerkintänsä on sijoitettu kuitenkin 21. ja 23. elokuuta väliin, joten todellisuudessa kokoomuksen ryhmäkokous asian tiimoilta lienee pidetty 22.8..

³⁹⁰ *Aamulehti* 23.8.1957; 2. pääkirjoitus. Saman päivän *Muut lehdet* –palsta paljastaa sen, että SDP:n pää-äänenkannattaja *Suomen Sosialidemokraatti* oli omissa tilanearvoissaan samalla linjalla *Aamulehden* kanssa: se piti neuvottelujen katkeamista valitettavana ja katsoi sen johtuneen ennen kaikkea poliittisista

Kokoomuksessa pohdittiin kehittyntä tilannetta. Hätäohjelman hyväksyminen nähtiin puolueen piirissä vaikeaksi, koska sen katsottiin entisestään pahentavan valtion kassakriisiä. Veronkorotuksia tupakassa ja ruoassa pidettiin taasen tehottomina – samalla, kun niiden toistuvasti toteutettuna nähtiin syövän kansalaisten luottamusta suhteessa valtiovaltaan.³⁹¹ Tuodessaan julki paheksuntansa puheenjohtajien katkenneista neuvotteluista *Aamulehti* uskoi kommunistien vallitsevassa tilanteessa pyrkivän raivaamaan itselleen tilaa hallitusvastuuseen, arvelipa se asiasta jopa jo neuvotellunkin.³⁹² Selvääkin selvempää on, että sen syyttävä sormi tässä tilanteessa osoitti maalaisliittoa.

Toisin kuin puoluetta lähellä olevan lehtikirjoittelun ja –otsikoinnin perusteella olisi voinut päätellä, kokoomuksessa ei kuitenkaan vielä tässä vaiheessa oltu menetetty lopullisesti toivoa viiden puolueen puheenjohtajien neuvottelujen onnistumisesta. Kokoomuksen Naisten Liiton maakuntaliittojen puheenjohtajien ja sihteerien neuvottelupäivillä 24. elokuuta pitämässään sisäpoliittisessa katsauksessa Jussi Saukkonen katsoi, että edellytykset viiden puolueen puheenjohtajien välisille neuvotteluille olivat yhä olemassa, jonka vuoksi ne hänen mielestään oli viipymättä saatava uudelleen käyntiin. Hän sanoi siihenastisten neuvottelujen sujuneen

arvovaltasyistä. Selväsanaisesti se syytti maalaisliiton näperrelleen hätäohjelmansa parissa. Maalaisliiton *Maakansa* oli puolestaan valmis kehuaan käytyjen neuvottelujen hyvää ilmapiiriä. Samalla se esitti toiveensa siitä, että sovinnollinen ote leviäisi jatkossa laajemminkin poliitikkojen keskuuteen. Kari Hokkanen on myöhemmin perustellut Sukselaisen tekemää ratkaisua neuvottelujen keskeyttämisestä sillä, että maalaisliitossa ei haluttu yhteistoimintaan SDP:n tannerilais-leskisläisen siiven kanssa – etenkin, kun nämä eivät olleet valmiit hyväksymään esillä ollutta hätäohjelmaa. Hokkanen 2002, s. 380.

³⁹¹ *Aamulehti* 24.8.1957; pääkirjoitus.

³⁹² *Aamulehti* 24.8.1957; 2. pääkirjoitus. Päivän *Muut lehdet* –palstalla *Aamulehti* siteerasi laajasti eri lehdissä esitettyjä kannanottoja puoluejohtajien välillä käytyjen neuvottelujen keskeyttämisestä. *Uusi Suomi* katsoi maalaisliiton kariuttaneen ”viittä vaille valmiit neuvottelut”. *Hufvudstadsbladet* puolestaan vaati maalaisliitolta selitystä, miksi käydyt neuvottelut lopetettiin. *Turun Sanomat* ei sen sijaan esittänyt omassa arvioinnissaan maalaisliittoa kohtaan yhtä kriittisiä äänenpainoja: se muistutti puheenjohtajien neuvottelujen tulosten niitä seuranneiden piirien ja julkisen sanan tietojen mukaan jääneen ”melko olemattomiksi” – syyttäen samalla puoluejohtajia ”liiankin tuttujen latujen talleamisesta” ja ”suurpiirteisissä fraaseissa pysymisestä”. *Maakansa* hyökkäsi vieläkin selväsanaistemmin neuvottelujen keskeyttämistä arvostelleita vastaan. Se arveli, että eri osapuolten tarkoituksena ei alunperinkään ollut sen enempää yhteisen talouspoliittisen linjan etsiminen kuin laajapohjaisen hallituksen aikaansaaminen, vaan että neuvottelut tahdottiin ajaa karille, jotta voitaisiin syyttää maalaisliittoa haluttomuudesta käsiteltävien ongelmakysymysten ratkaisemisessa. *Ilkka* oli omassa arvoinneissaan vallinneesta tilanteesta lyhytsanaisempi verraten käytyjä neuvotteluja veden kirnuamiseen: lähtötilanne oli vaikea ja lopputulos odotettu.

rakentavassa hengessä – ilman, että neuvottelijoista kenelläkään olisi ollut aihetta epäillä toistensa halua löytää ratkaisuja talous- ja sisäpoliittisissa pulmakysymyksissä. Oppositio puolueiden puheenjohtajien halua talous- ja sisäpoliittisen kokonaisuohjelman käsittelyyn hallituksen hätäohjelman ratkaisemisen sijaan Saukkonen perusteli sillä, että hätäohjelmassa kiistaa aiheuttaneet – kokonaisuohjelman kannalta sittenkin toisarvoiset kysymykset – olisivat vain häirinneet käytyjen neuvottelujen kulkua. Hän sanoi uskovansa, että kokonaisuohjelmaan siirtyminen olisi osaltaan helpottanut myös hätäohjelmassa avoinna olleiden kysymysten ratkaisemista. Kaiken kaikkiaan maltillisen sovinnolliseen sävyyn esiintynyt Saukkonen piti yhtenä syynä neuvottelujen keskeytymiseen eduskuntaryhmien keskuudessa esiintynyttä epäluottamuksen ilmapiiriä, jota käytyjen neuvottelujen venyminen oli vain pahentanut. Vallitsevan tilanteen ratkaisemiseksi hän toivoi hallituspuolueiden ilmaisevan entistä selvemmin kantansa siitä, halusivatko ne todella aikaansaada kaikkien kansanvaltaisten puolueiden tuella toteutettavan talouspoliittisen kokonaisuohjelman. Opposition hän vakuutti olevan tähän valmis.³⁹³

Epävarma sisäpoliittinen tilanne oli kokoomusta lähellä olevissa piireissä omiaan synnyttämään huhuja, joiden mukaan V. J. Sukselaisen johtaman vähemmistöhallituksen pohjaa oltiin salassa käytävien neuvottelujen jälkeen täydentämässä kommunisteilla.³⁹⁴ Tässä ilmapiirissä Väinö Peltonen – jälleen kerran – hyökkäsi *Jumi*-nimimerkkinsä suojassa poliittisen äärivasemmiston kimppuun syyttäen sitä voimakkaasti mm. inflaation toistuvasta kiihdyttämisestä samaten kuin suurkapitaalinen entistäkin tiukemmasta verotuksesta. Hän leimasi kommunistien esittämät talousohjelmat taantumuksellisiksi. Niiden pohjalta hän piti jo pelkkiä

³⁹³ Aamulehti 25.8.1957. Päivän *Muut lehdet* –palsta paljastaa *Suomen Sosialidemokraatin* – jälleen kerran – myötäilleen kokoomuksen puheenjohtajan kantoja tässä kysymyksessä. Se peräänkuulutti neuvottelujen jatkamisen tarpeellisuutta vaatien samalla neuvottelurauhaa kaikille osapuolille. *Hufvudstadsbladet* katsoi puolestaan toiveen neuvotteluratkaisusta jo menneen. Se syytti tilanteesta maalaisliiton omia laskelmia, joiden se näki uhkaavan jopa demokraattista järjestelmäämme. *Helsingin Sanomat* puolestaan syytti syntyneestä tilanteesta sosialidemokraatteja, jotka vain halusivat irti maalaisliiton johdolla käydyistä neuvotteluista. Yhteenvetona puolueita lähellä olleesta sanomalehdistöstä voitaneen todeta poliittisen kentän olleen suhtautumisessa käytyihin neuvotteluihin todella kahtia jakaantunut. Se näkyi *Aamulehdessä Muut lehdet* –palstalla monen päivän ajan vielä tämän jälkeenkin.

³⁹⁴ Aamulehti 25.8.1957; Nimimerkin *Kronikoija* Eduskunnan kahvilassa kuultua –palsta kuvaa varsin hyvin eduskunnan ilmapiiriä vallinneesta sisäpoliittisesta tilanteesta. Kahta päivää myöhemmin, 27.8., *Aamulehti* siteerasi *Muut lehdet* –palstalla *Uutta Auraa*, joka eduskunnassa liikkuviin huhuihin vedoten pelkäsi kommunistien palaavan hallitusvastuuseen.

eduskunnassa esitettyjä spekulointeja kommunistien osallistumisesta hallitukseen paitsi mahdollisuutena, myös häpeällisinä. Peltonen näki vaalien läheisyyden selittävän köyhän kansan etujen puoltajien runsauden. Samalla hän kuitenkin muistutti, että lyhytnäköinen puoluetaktillinen laskelmointi saisi aikaan sen, ettei köyhyyden torjumiseen tarvittavista keinoista päästäisi yksimielisyyteen. Hän katsoi tämän synkentävän entisestään jo valmiiksi heikkoja tulevaisuudennäkymiä.³⁹⁵

6.3 VAALEIHIN VALMISTAUTUMINEN ALKAA

Entinen pääministeri T. M. Kivimäki oli lausunut omana käsityksensä Felix Seppälälle jo heinäkuussa, että suurin syyllinen Suomessa ilmenneisiin sen hetkisiin vaikeuksiin oli tasavallan presidentti Urho Kekkosen, povaten samalla kokoomuksella olevan hyvät menestymisen mahdollisuudet seuraavan vuoden eduskuntavaaleissa.³⁹⁶ Lähestyvä eduskuntavaalitaistelu näytti *Aamulehdestä* katsottuna saaneen osakseen aivan uutta sytykettä syyskuun alussa suoritettujen hallitusremontin jälkeen: Aarre Simosen, J. O. Söderhjelmin, Teuvo Auran, Matti Lepistön, Valdemar Liljeströmin ja Aino Malkamäen ministeriydet saivat sinettinsä Urho Kekkosen Tanskaan suuntautuneen valtiovierailun aattona pidetyn presidentinesittelyn yhteydessä.³⁹⁷ Alun pitäen varapääministeriyttä ja jopa Ahti Karjalaisen hallussaan pitämää valtiovarainministeriyttä oli niin Karjalaisen itsensä, SAK:n kuin Kekkosenkin toimesta kaavailtu Päiviö Hetemäen vastuulle, mutta tämä ei halunnut mennä hallitukseen oman ryhmänsä ohi, josta eritoten Karjalainen pahastui.³⁹⁸ Hallitusremontin jälkeen

³⁹⁵ Aamulehti 27.8.1957.

³⁹⁶ Felix Seppälän pvk. 12.7.1957. HMA. *Aamulehden* orastavaa presidentti Kekkosta koskevaa kritiikkiä – joskin epäsuoraa sellaista – oli ensi kertaa havaittavissa *Kronikoijan Eduskunnan kahvilassa kuultua* – palstalla elokuun lopussa. Nimimerkki kehotti tuolloin pääministeri Sukselaista kasaamaan nopeasti laajapohjaisen hallituksen ja jatkoi: ”*Koko kansa virkistyisi ja lähtisi innostunein mielin ja uusin voimin käymään uudelle talouspolitiikan tielle. Vieno Johanneksesta tulisi pelastaja, suuri valtiomies ja kukaties vaikka presidentti. Mutta siinähan se kanto kaskessa taitaa ollakin.*” Aamulehti 25.8.1957.

³⁹⁷ Aamulehti 3.9.1957. Aarre Simonen nimitettiin Sukselaisen hallitukseen salkuttomaksi ministeriksi ja pääministerin sijaiseksi, J. O. Söderhjelm oikeus-, Teuvo Aura sisä-, Matti Lepistö maatalous-, Valdemar Liljeström kulkulaitos- ja Aino Malkamäki sosiaaliministeriksi.

³⁹⁸ Päiviö Hetemäkeä yrittivät todella suostutella hallitusvastuuseen sekä vieraat että omat. Sosiaalidemokraattien Valdemar Liljeström oli vihjannut hänelle etukäteen kahden ammattiministerin mahdollisuudesta uusitus hallituksessa, jos hän suostuisi olemaan heistä toinen. Hetemäki mainitsi näistä luottamuksella käymistään neuvotteluista Felix Seppälälle, joka halusi kokoomuksen saavan molemmat kaavailut ammattiministeriydet. Hän itse tarjoutui Hetemäelle neuvottelijaksi sosiaalidemokraattien kanssa – siten, että he saisivat tahollaan päättää toisen ammattiministerin henkilöllisyydestä, samaten kuin taivuttelemaan maalaisliiton tämän tehdyn valinnan taakse. Hetemäki ei

kokoomus ei katsonut suopein silmin sen enempää J. O. Söderhjelman kuin Teuvo Aurankaan ammattiministeriyksiä. Felix Seppälä luonnehti tapahtunutta tuoreeltaan ”rumaksi sivustahyökkäykseksi viiden puolueen yhteishallitussuunnitelmien torpedoimiseksi”. Kaksikon hallitukseen menon jälkeen pääministeri V. J. Sukselainen saattoi lähestyä kanssaan aiemmin neuvotelleita puheenjohtajia ja ilmoittaa keskeytyksissä olleiden yhteistyöneuvottelujen lopullisesti päättyneen. Seppälä uskoi, että päinvastaisessa tapauksessa neuvottelut hallituspohjan laajentamisesta olisivat jatkuneet. Hän arvioi, että maalaisliitto ei olisi yksinkertaisesti rojhennut yksinään ottaa vastuuta skogilaisten kanssa tapahtuneesta hallitusremontista.³⁹⁹

Hallitusremontin jälkeen pitkästä aikaa kokoontunut kokoomuksen puoluehallitus pohti syntynyttä sisäpoliittista tilannetta. Se totesi viiden kansanvaltaisen puolueen neuvottelujen katkenneen hallituspuolueiden niissä harjoittaman taktikoinnin vuoksi. Pääministerin katsottiin aiheettomasti ja kansanvaltaa vahingoittavalla tavalla poikenneen terveen parlamentarismien tieltä. Puoluehallitus julkatoi omana näkemyksenään, että kestävä ratkaisu maan sisä- ja talouspoliittiseen tilanteeseen olisi saavutettavissa jatkossa ainoastaan kansanvaltaisten puolueiden laajapohjaisella hallituksella ja parlamentaarisella yhteistyöllä.⁴⁰⁰ Puolueiden kesken käytyjen neuvottelujen kulkua omalle puoluehallitukselleen kerrannut puheenjohtaja Jussi Saukkonen näki neuvottelujen osoittaneen, että ainakin oppositiopuolueilla oli

kuitenkaan suostunut tällaiseen järjestelyyn – Liljeströmin ja hänen välillään vallinneeseen luottamukseen vedoten. Lopullisesti tarjotusta hallitusvastuusta hän kieltäytyi neuvoteltuaan SAK:n edustajien kanssa Kämpissä. Felix Seppälän pvk. 29.8. – 2.9.1957. HMA.

³⁹⁹ Felix Seppälän pvk. 3.9.1957. HMA. Pitkälti samoja näkökantoja esiintuoden Seppälä kirjoitti artikkelin, joka julkaistiin *Aamulehdessä* jo seuraavana päivänä otsikolla *Quo vadis?* (suom. Minne menet?) Siinä hän näki puutteellisen parlamentarismien olevan olennainen syy sisäisiin vaikeuksiimme. Huomionarvoista kuitenkin on, että hän ei tässäkin tilanteessa arvostellut tasavallan presidentti Urho Kekkosta, vaan nimenomaan pääministeri V. J. Sukselaista. Kekkosen *Aamulehdeltä* tasavallan presidenttinä osakseen saama tietynlainen koskemattomuus tuli esiin myös Tanskaan tehtyä – ulkoministeri Johannes Virolaisen sanoin – ystävyysvierailua arvioitaessa Tamperelaislehti antoi hänelle yksiselitteisen kiitoksen siitä, ettei tämä tehdyn vierailun aikana millään muotoa katsonut aiheelliseksi puuttua Tanskan sodan jälkeen harjoittamaan ulkopoliittikkaan – seikka, jolla ulkomaiset lehdet olivat ennen vierailua spekuloinneet. Pohjoismaiden yhteydenpidon kannalta sen sijaan pidettiin valitettavana sitä, että Virolainen perui osallistumisensa Oslissa pidettävään Pohjoismaiden ulkoministerien kokoukseen – lähettämällä sinne edustajakseen ”toisen asteen virkamiehen”. *Aamulehti* 7.9.1957; pääkirjoitus.

⁴⁰⁰ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 3.9.1957. PTA.

rehellinen pyrkimys suorittaa rakentavaa työtä. Hän uskoi sillä olevan tuntuvaa vaikutusta seuraavissa eduskuntavaaleissa.⁴⁰¹

Tehty hallitusremontti sai aikaan paitsi voimakkaan arvosteluryöpyyn – myös sen, että valmistautuminen seuraaviin eduskuntavaaleihin alkoi viimeistään nyt todenteolla. Näin ei tapahtunut ainoastaan kokoomuksessa, vaan maan kaikissa puolueissa. 11. syyskuuta 1957 pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa paikalla olleet puheenjohtaja Jussi Saukkosen johdolla pohtivat tulevien vaalien asetelmia kuin myös niitä varten muodostettavia vaaliliittoja. Ilmapiiirissä, jossa äänestäjien nähtiin kyllästyneen maassa vallinneeseen konkurssitilaan, puoluehallitus katsoi parhaimmaksi kysyä suoraan äänestäjiltä, keitä he haluaisivat kokoomuksen asettavan eduskuntavaaliehdokkaiksi. Äänestystä, jolla uskottiin olevan tulevien vaalien kannalta ennen kaikkea suurta propaganda-arvoa, kaavailtiin toteutettavaksi lokakuun kahden ensimmäisen viikon aikana ”oikeistolehdistössä sekä eräissä tärkeimmissä aikakauslehdissä” vastauskupongilla varustetutulla ilmoituksella. Siihen osallistumista ei haluttu mitenkään rajoittaa.⁴⁰²

⁴⁰¹ Aamulehti 4.9.1957. Hätäiseksi leimattua hallitusremonttia arvosteltiin *Aamulehdessä* sekä pääkirjoituksissa että lukuisissa kolumneissakin vielä useiden päivien ajan. Sen katsottiin olleen ennen kaikkea maalaisliiton taholta harjoitettua puoluepoliittista laskelmointia ja poliittisten realiteettien palvontaa, jolla pyrittiin entisestään lisäämään sosiaalidemokraattien hajaannusta. Skogilaisilla täydennetyllä uudellakaan hallituksella ei nähty olevan tosiasiallisia mahdollisuuksia sen tehtävistä tärkeimmässä eli talouselämämme tervehdyttämisessä. Valitettavana *Aamulehden* toimesta pidettiin niin ikään sitä, että kommunistien arveltiin hallituksen hyväksi tasapainoa ylläpitämällä pystyvän kasvattamaan omaa vaikutusvaltaansa. Aamulehti 8.9.1957; pääkirjoitus. Huolensa maalaisliiton ja kommunistien yhteistyön tiivistymisestä toi samana päivänä julki myös *Kronikoija* omassa kolumnissaan. Paria päivää myöhemmin Väinö Peltonen *Jumina* puolestaan oli valmis syyttämään hallitusta kyseenalaisen irtopisteen keruusta, jonka se sai tililleen maksamalla myöhässä toisen neljänneksen lapsilisästä. Aamulehti 10.9.1957. Poliittisen pelin koventumista niin maalaisliitossa kuin sosiaalidemokraateissakin *Aamulehti* pohti myös 11.9.1957 julkaisemassaan pääkirjoituksessa – nähden sen vahingollisena suomalaiselle kansanvallalle. 15.9.1957 julkaistussa tehtyä hallitusremonttia kritisoineessa pääkirjoituksessa *Aamulehti* – tukeutuen sosiaalidemokraattistaustaisen oikeustieteen tohtori Tauno Suontaustan asiasta esittämään kannanottoon – osoitti ensi kertaa syyttävällä sormella myös tasavallan presidenttiä: mainitsematta Urho Kekkosta nimeltä se oli Suontaustan kanssa pitkälti samaa mieltä siitä, että valtiosääntömme hengen ja kirjaimen mukaan valtionpäämiehen ei olisi tullut osallistua politiikantekoon saati omilla kannanotoillaan pyrkiä ohjailemaan hallituksen muodostumista.

⁴⁰² Puoluehallitus ptk. 11.9.1957, liite 1. PTA. Kokoomuksen keskustuomiston kaavailtiin toimittavan vaalipiireittäin yhteenvedon saaduista vastauksista kullekin piiritoimikunnalle. Puoluehallitus ei liikoa odottanut tulevan koeäänestyksen osanotosta. Tärkeintä sen mukaan oli saada ”syntymään kohua siitä, että kokoomus kysyy kansalaisten mielipidettä, ennen kuin se asettaa ehdokkaansa seuraaviin eduskuntavaaleihin.” *Aamulehden* lukijoiden mielipidettä tulevien vaalien ehdokasasettelusta kysyttiin ensimmäisen kerran näyttävällä sisäsivun ilmoituksella vasta 16.10.1957.

Kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* syytti hallitusremontin tapahduttua maalaisliittoa kaksinaamaisuudesta. Se näki hallituksen täydentämisen vain olevan valmistautumista siihen, mitä maalaisliitto oli siihen asti jyrkästi vastustanut: devalvaatioon.⁴⁰³ Kun devalvaatio sitten muutamia päiviä myöhemmin toteutettiin, piti *Aamulehti* tehtyä ratkaisua kohtalokkaana, joskin välttämättömänä, jotta taloudellisesta umpikujasta päästäisiin eteenpäin. Samalla se muistutti kantanaan – ties monennenko kerran – että kaikki rakentavat voimat tarvittiin nyt torjumaan sitä epäluuloa ja kateutta, joka maassa parhaillaan vallitsi.⁴⁰⁴ Ratinanlinnan juhlasalissa tamperelaisille järjestetyssä puhe- ja keskustelutilaisuudessa yhdessä puoluesihteerin Kalevi Teräsälmen kanssa esiintynyt puheenjohtaja Jussi Saukkonen piti valitettavana, että huolimatta vastikään suoritetusta hallitusvaihdoksesta edellytyksiä yhteiskunnallisten olojen tervehdyttämiselle ei ollut syntynyt. Syynä tähän hän näki jo alkaneen vaalitaistelun, katsoen myös äskeisen hallituksen muodostamisen liittyneen osaltaan tulevien vaalien valmisteluun. Saukkonen kertasi yleisölle viiden puolueen puheenjohtajien kesken käytyjä hallitusneuvotteluja. Hän leimasi V. J. Sukselaisen niiden kariutumisen syistä esittämät arviot vältteleviksi ja pinnallisiksi, toistaen samalla aiemman arvionsa, että maalaisliitto ja osa kansanpuolueesta olivat katkaisseet käydyt neuvottelut ensi sijassa vaalitaktillisista syistä. Hän toi niin ikään julki näkemyksensä siitä, että Sukselainen samoin kuin kansanpuolue tiesivät viiden puolueen neuvotteluja käydessään maalaisliiton edustajien neuvottelevan samanaikaisesti sosiaalidemokraattisen opposition kanssa, joka puolestaan esti julkisuudessa avoimen pyrkimisen laajapohjaiseen hallitukseen.⁴⁰⁵

⁴⁰³ *Aamulehti* 12.9.1957; *Muut lehdet* –palsta. Maalaisliiton kaksinaamaisuussyitteille oli kokoomuksessa olemassa tiettyjä perusteita. Tavatessaan Felix Seppälän – päivää *Uuden Suomen* pääkirjoituksen ilmestymisen jälkeen – Päiviö Hetemäki kertoi tälle skogilaisten paljastaneen hänelle, että he olivat käyneet neuvotteluja yhteishallituksesta maalaisliiton kanssa jo *ennen* [kurs. MT] viiden puolueen puheenjohtajien yhteistapaamisia. Felix Seppälän pvk. 13.9.1957. HMA.

⁴⁰⁴ *Aamulehti* 16.9.1957; pääkirjoitus. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* piti devalvaatiosta seurannutta ulkomaankaupan vapauttamista oikeana toimenpiteenä, joskin se varoitti aliarvioimasta edessä olevia monia vaikeuksia. *Aamulehti* 18.9.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴⁰⁵ *Aamulehti* 17.9.1957. Kansanpuolue repesi tehdyn hallitusremontin yhteydessä kahtia, jonka vuoksi *Turun Sanomat* ei enää 17.9.1957 esiintynyt hallituksen äänenkannattajana, huolimatta kahdesta ministerinpaikasta. Päinvastoin, se epäili hallituksen onnistumismahdollisuuksia suosittaen tässä tilanteessa laajapohjaisen hallituksen muodostamista. *Aamulehti* 18.9.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Jo päivää aikaisemmin *Jumi* oli omassa satiirissävytteisessä kolumnissaan kertonut *Aamulehden* lukijoille, kuinka sekä sosiaalidemokraattien puolueenpuolue omiensa että kansanpuolueen entiset ministerit Harras Kyttä ja Irma Karvikko vaativat niin ikään omien ministereidensä eroa vastikään muodostetusta

Jussi Saukkonen ei Tampereen kokoomusväelle pitämässään tilannekatsauksessa hyväksynyt pääministeri V. J. Sukselaisen aiemmin esille tuomaa näkemystä siitä, että neuvottelut laajapohjaisen hallituksen aikaansaamiseksi olisivat keskeytyneet hänen saatuaan tietää opposition valmistelemasta yllätyksestä. Päinvastoin hän muistutti oppositiopuolueiden pyrkineen jouduttamaan neuvotteluja, jotta mahdollisimman pikainen ja parlamentaarisesti laajapohjainen hallitusyhteistyö olisi ollut mahdollista. Saukkonen hämmästeli myös sitä, että pääministeri ei käytyjen neuvottelujen aikana ottanut mitään virallista yhteyttä oppositiopuolueiden edustajiin. Hän toisti jo aiemmin esittämänsä arvion siitä, että laajapohjaisen hallituksen muodostuminen olisi alustavasti käydyin talouspoliittisen ohjelmakeskustelun jälkeen onnistunut ”suhteellisen helposti”, jos se vain olisi sopinut maalaisliiton suunnitelmiin.⁴⁰⁶

Kysymyksistä ajankohtaisin – markan devalvoiminen – ei saanut osakseen Jussi Saukkosen kannatusta. Hänen mielestään sen merkitys talouselämää virkistäväenä tekijänä jäi hyödyntämättä, koska maassa ei ollut riittävän tehokasta yhteistyötä yhteiskuntaa säilyttävien kansalaispiirien kesken. Saukkonen katsoi Suomen tarvitsevan hallituksen, joka julkisia menoja leikkaamalla mahdollistaisi välittömien verojen alentamisen. Hän halusi sen myös vievän eduskunnassa läpi reaalille pohjalle rakennetun budjetin, vaatien samalla maan talouspolitiikkaa ohjattavaksi yhteisten etujen – ei puolueiden ja ryhmien mukaan. Laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen muodostamista Jussi Saukkonen sanoi pitävänsä yhä vieläkin mahdollisena.⁴⁰⁷

Vaikka kokoomus puheenjohtajansa suulla oli todennut lähestyvän vaalitaistelun vaikuttaneen viimeisimpään hallitusratkaisuun, tunnusti se toki omien suunnitelmiansakin olevan jo edessäpäin: Saukkonen kertoi puolueensa lähtevän

hallituksesta. Jumi piti hallituksen parlamentaaristen hartioiden mahdollista kapenemista murheellisena asiana sekä hallitukselle, mutta eritoten koko maalle. Aamulehti 17.9.1957.

⁴⁰⁶ Aamulehti 17.9.1957. Jussi Saukkonen antoi kuulijoilleen vapauden oman tahtonsa mukaan puhua joko työmarkkina- tai presidentinhallituksesta. Itse hän käytti Sukselainen III:sta ensiksi mainittua nimitystä. Kokoomusjohtaja ei hyväksynyt maalaisliiton lehdistön esittämiä näkemyksiä, että Sukselaisen hallitus olisi parlamentaarinen.

⁴⁰⁷ Aamulehti 17.9.1957. Ajatusta laajapohjaisen hallituksen mahdollisuudesta piti tuossa vaiheessa hengissä myös *Jumi* – kiinnittäen nyt huomionsa ennen kaikkea siihen, kuinka tyytymättömiä V. J. Sukselaisen johtamaan hallitukseen oltiin niin sosiaalidemokraattien kuin kansanpuolueenkin piirissä. Aamulehti 19.9.1957.

tulevaan vaalitaistoon konservatiivisena puolueena viimeisimmän puoluekokouksen hyväksymän ohjelman mukaisesti. Se halusi toteuttaa valtio- ja yhteiskuntaelämässä nykyaikaisen konservatismiin periaatteita, joilla pyrittiin turvaamaan sekä yksilön vapaus että myös talous-, yhteiskunta- ja kulttuurielämän edistäminen. Puheensa lopuksi Jussi Saukkonen korosti kokoomuksen pitävän välttämättömänä, että Suomessa säilyy ryhmä- ja luokkapuolueajattelun yläpuolella *koko kansan* [kurs. MT] nykyhetken ja tulevaisuuden suotuisasta kehityksestä huolta pitävä poliittinen katsontakanta. Puoluesihteri Kalevi Teräsälmen arvion mukaan kokoomus saattoi vallinneessa tilanteessa lähteä luottavaisin mielin tuleviin vaaleihin. Hän ei nähnyt kokoomuksessa pelättävien tulevia vaaleja – päinvastoin. Hän tähdensi puolueensa olevan vaaleissakin valmis mahdollisimman laajaan yhteistyöhön – huolimatta siitä, että halukkuus siihen muissa porvarillisen maailmankatsomuksen omaavissa puolueissa oli toistaiseksi ollut vaimeaa. Äänestäjien Teräsalmi sen sijaan uskoi jo yhteistyölle kypsyneen.⁴⁰⁸

Eduskuntavaaleihin valmistautuminen löi tästä eteenpäin leimansa myös kokoomuksen puoluehallituksen työskentelyyn. 19. syyskuuta pidetyssä kokouksessa paikalla olleet puoluehallituksen jäsenet saattoivat laajan – tosin jälleen kerran kirjaamattomaksi jääneen – keskustelun jälkeen todeta, että puolueen toivoma yhteistyö vaaliliittojen merkeissä voi toteutua ”jossain määrässä”. Keskeneräisten neuvottelujen vuoksi asiassa ei kuitenkaan edetty tätä toteamusta pidemmälle.⁴⁰⁹ Puoluehallituksen jäsenistä Valla sen sijaan esitteli Kokoomuksen Nuorten Liiton poliittisen valiokunnan kannanoton asiaan liittyen. Muun puolueväen tavoin myös Kokoomuksen Nuorten Liitto (KNL) piti tärkeänä, että puolue tulevissa vaaleissa pyrki aiempaa laajempaan porvarilliseen vaaliliittoon. Yhteinen valtakunnallinen vaaliliitto tuli sen mielestä pyrkiä muodostamaan kokoomuksen, kansanpuolueen, vapaamielisten, maalaisliiton oppositioryhmän, kuten myös ruotsalaisten kesken niissä vaalipiireissä, joissa se yleiseltä kannalta nähtiin edulliseksi.⁴¹⁰ Siinä tapauksessa, että laaja vaaliliitto mainittujen osapuolten kesken epäonnistuisi, oltiin Kokoomuksen Nuorten Liitossa valmiit odottamaan valtakunnallista vaaliliittotarjousta kansanpuolueen taholta.

⁴⁰⁸ Ibid.

⁴⁰⁹ Kokoomuksen puoluehallituksen ptk. 19.9.1957. PTA.

⁴¹⁰ Kokoomuksen puoluehallituksen ptk. 19.9.1957; liite 2. PTA. Huomionarvoista on, että KNL:n sanotaan pitäneen kokouksensa vasta 20.9. – siis päivän puoluehallituksen asiaa käsitelleen kokouksen jälkeen.

Nuorisjärjestö halusi myös, että tulevien vaaliliittokeskustelujen yhteydessä selvitettäisiin kokoomuksen ja kansanpuolueen järjestöllisen yhdistymisen mahdollisuus. Puoluehallitus oli valmis täydentämään joukkoa vapaamielisillä. Sosiaalidemokraattien hajaannus vähensi kokoomuksen perinteisesti tuntemaa pelkoa eduskunnan porvarienemmistön menettämisestä tulevissa vaaleissa ja se näkyi – julkisuudessa esitetyistä päämäärätietoisista puheista huolimatta – osaltaan vaalivalmistelujen verkkaisuudessa.⁴¹¹

⁴¹¹ Ibid.

HALLITUSHALUT VOIMISTUVAT

Nikolai Bulganinin ja Nikita Hrushtshevin vaille konkreettisia tuloksia jääneen viikon kestäneen Suomen vierailun päätyttyä puolueet palasivat sitä edeltäneeseen tilanteeseen. Kokoomus näki V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen toimenpiteet riittämättöminä valtion talouden tasapainottamiseksi. Erityisen tunteita herättäväksi kysymykseksi osoittautui hallituksen kaavailu lykätä lapsilisien maksamista. Uuden lain kaatuminen tiesi siltä osin sekä eduskunnan kesälomaa että hallituspohjan kapenemista molempien kansanpuolueiden siirryttyä tapahtuneen vuoksi oppositioon. Se voimisti kokoomuksen piiristä esitettyjä vaatimuksia kaikkien kansanvaltaisten puolueiden yhteishallituksesta. Samalla arvosteltiin myös presidentti Urho Kekkosta maassa vallinneiden vaikeuksien ylläpitämisestä. Kokoomuksen piirissä toivottiin aiempaa parempaa ja tiiviimpää yhteistyötä puolueiden välille. Tilanne oli varsin ristiriitainen, sillä samaan aikaan maalaisliitto myönsi, ettei se halunnut vaalitakillisista syistä kokoomusta hallitusvastuuseen.

Eduskunta kokoontui puhemies K.-A. Fagerholmin käskystä ennen aikaisesti elokuussa 1957 käsittelemään uudestaan V. J. Sukselaisen hallituksen toimesta laadittua hätäohjelmaa. Kokoomus piti sitä tarkoitukseensa – valtiontalouden tasapainottamiseen – yhä edelleen riittämättömänä, katsoen sen perustuvan liaksi veronkorotuksille. Pääministerin kutsuttua eri puolueiden puheenjohtajat neuvotteluihin virka-asunnolleen, tapahtunut ei saanut kokoomusta lähellä ollutta lehdistöä – sen enempää kuin muitakaan – turhan ruusuisiin kuvitelmiin omista hallitusmahdollisuuksista – puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkosen julkisuudessa esittämästä optimismista huolimatta. *Aamulehti* oli arvioissaan kuitenkin toista kokoomuksen äänenkannattajaa *Uutta Suomea* maltillisempi. Se korosti puolueen olevan valmis sekä kauan aikaa liputtamaansa laajapohjaiseen hallitukseen että eduskunnan hajottamisen seurauksena pidettäviin uusiin vaaleihin, jälkimmäisen leimatessa puoluejohtajien kokoontumisen suoralta kädeltä pelkäsi *silmänlumeeksi*. Kun käytyjen neuvottelun katsottiin lopulta katkenneen aivan loppumetreillä pääministerin yksipuoliseen ilmoitukseen, oli *Aamulehti* valmis syyttämään V. J. Sukselaista itsekkyydestä ja poliittisesta häikäilemättömyydestä. Pian tämän jälkeen se aloitti spekuloinnin kommunistien hallitusvastuusta, jota kokoomuksen piirissä oli pelätty jo pitemmän aikaa. Puolueen

valmistautuminen tuleviin eduskuntavaaleihin näkyi tamperelaislehdessä alkusyksystä 1957 paitsi pääministeriä, myös maalaisliittoa ja Suomalaista Kansanpuoluetta kohtaan osoitettujen puheenvuorojen sävyn tiukentumisessa – etenkin hallituksen täydentämisen jälkeen – samaten kuin siinä, että puoluehallituksessa tehtiin tuolloin ensimmäiset konkreettiset valmistelut seuraavan kesän vaaleja silmälläpitäen. Samaan aikaan puolue ilmoitti kerta toisensa jälkeen liputtavansa laajapohjaisen hallitusyhteistyön puolesta.

7. PARLAMENTARISMIN KAIPUUTA

Vaalikauden viimeiset valtiopäivät käynnistyivät kesän jälkeen epävarmoissa tunnelmissa. *Aamulehti* ennakoi sekavan sisäpoliittisen tilanteen yhdistettynä eduskuntavaalien läheisyyteen muodostuvan suorastaan ratkaisevaksi taktiikan määrääjäksi tulevassa eduskuntatyöskentelyssä. Tähän se ei nähnyt Suomella olevan varaa. Devalvaation jälkeen veitsenterällä eläneen maan kansantalouden kannalta valtion tulo- ja menoarvion katsottiin olevan avainasemassa – samaten kuin muiden talouselämän kulkua säätelevien lakiesitysten. Sosiaalidemokraattien ja kansanpuolueen sisäisen kuohunnan arveltiin entisestäänkin pahentavan eduskunnan riitaisaa ilmapiiriä. *Aamulehti* muistutti lukijoilleen aina edustaneensa näkemystä, jonka mukaan eduskunnan kuului ottaa itselleen paitsi valtaa, myös vastuuta. Se toivoi perustuslaissa mainitsemattomien eduskuntaryhmien ottavan itselleen ratkaisevan panoksen niin sisä- kuin *ulkopolitiikassakin* [kurs. MT] – aikakautena, jonka se oli valmis nimittämään ”puoluetoimistojen ja junttapolitiikan valtakaudeksi”. Tamperelaislehti piti hämmästyttävänä, että perustuslakeihin kirjoitettuja parlamentarismien periaatteita oli alleviivattava kerta toisensa jälkeen. Eduskunnan arvovallan palauttamiseksi väläytettiin myös eduskunnan hajottamista ja ennenaikaisia vaaleja. Niiden ei liiemmästi katsottu pahentavan maan jo valmiiksi sekasortoisena pidettyä menoa – pikemminkin päinvastoin; niiden katsottiin tuovan siihen ennen pitkää selvyuden. Kansan vaaleissa antama arviointi harjoitetusta politiikasta nähtiin tarpeelliseksi.⁴¹²

⁴¹² *Aamulehti* 24.9.1957; pääkirjoitus. Saman päivän *Muut Lehdet* –palsta paljasti osaltaan, kuinka yhteneväinen käsitys tuolloin maassamme vallinneesta poliittisesta tilanteesta kokoomuksella ja sosiaalidemokraateilla oli: *Suomen Sosiaalidemokraatti* piti uusia vaaleja ”hyvinkin mahdollisena”, ellei eduskunta hyväksy hallituksen kaavailmia toimenpiteitä. Se ei nähnyt uusissa vaaleissa mitään pelättävää. Samalla palstalla kansanpuolueaustainen *Turun Sanomat* puolestaan yritti sangen sovinnolliseen sävyyn taivuttaa maalaisliittoa mukaan laajapohjaisen hallituksen muodostamiseen. Kansanpuolueen äkillinen asennemuutos sai *Jumin* omassa kolumnissaan miettelijäksi. Hallituspohjan vapaaehtoiseen laajentumiseen hän ei kuitenkaan enää uskonut. Tämän pessimistisen näkemyksen hän perusti paitsi maalaisliiton taholta julkituutuun näkemykseen siitä, että ainoat vaihtoehdot vallinneessa tilanteessa olivat joko nykyinen hallitus tai uudet vaalit. *Jumi* muistutti maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon myös vastikään tähdentäneen – puhuessaan ulkopoliitikasta kiinnostuneille nilsiääläisille – että ulkopoliittiset syyt vaativat Suomella olevan maalaisliittojohtoisen hallituksen. Samassa yhteydessä – *Jumin* kertoman mukaan – hän huhui oikeiston puuhaavan uutta IKL:ää, joka muuttaisi maan ulkopoliittisen suuntauksen, ellei maalaisliitto seisoi hallituksessa Paasikiven – Kekkonen linjan horjumattomana puolustajana. Korsimon pitämästä puheesta keskusteltiin usean päivän ajan. *Uuteen Suomeen* ja miksei *Aamulehteenkin* nähden aiemmin varsin maltillisesti esiintynyt *Helsingin Sanomat* leimasi puheen kommunisteilta kopioiduksi mielipidevainoksi – muistuttaen samalla, että oikeistolla on

Arvostelu V. J. Sukselaisen kapeapohjaista hallitusta kohtaan jatkui – jos mahdollista – *Aamulehdessä* entistäkin selväsanaisempaan sen jälkeen, kun sosiaalidemokraatit erottivat skogilaiset ministerit omasta eduskuntaryhmästään. Muistuttaessaan jälleen kerran hallituksen muodostamisen tapahtuneen epäparlamentaarisesti, lehti painotti, että hallituksen tulisi aina edustaa koko Suomen kansaa, ei yksittäistä väestöryhmää.⁴¹³ Maalaisliiton helsinkiläisen äänenkannattajan *Maakansan* toistettua painokkaasti, ettei puolue olisi valmis menemään mukaan viiden puolueen yhteishallitukseen⁴¹⁴, *Aamulehti* näytti ainakin väliaikaisesti kadottavan ärhäkkyytään – samalla, kun kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* profiloitui aiempaa voimakkaampana maalaisliiton arvostelijana. Lehti penäsi siltä aiempaa täsmällisempiä perusteluja sekä omasta – siis kokoomuksen – mukaan ottamisestaan käytyihin neuvotteluihin että esteistä yhteistyön tiellä. Varmimmaksi vakuudeksi *Uusi Suomi* korosti avainten sekavan poliittisen tilanteen ratkaisemiseksi olevan maalaisliitolla.⁴¹⁵

Paitsi maalaisliittoa, kokoomus arvosteli tässä vaiheessa – vaaliliittopyrkimyksistä huolimatta – voimakkain sanankääntein myös Suomalaista Kansanpuoluetta. Kalevi Teräsalmi syytti sitä ja sen puheenjohtajaa, kauppa- ja teollisuusministeri Esa Kaitilaa paitsi toisen vientimaksulain huonontamisesta, myös yhteistyöhalun puutteesta viiden puolueen puheenjohtajien kesken vastikään käydyissä neuvotteluissa. Viimeksi mainittu

halutessaan oltava mahdollisuus perustaa uusia, laillisia toimintamuotoja noudattavia järjestöjä, kuten kaikilla muillakin kansalaispiireillä, kommunisteja myöten. *Aamulehti* 30.9.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Nimimerkki *Varaton porvari* arvosteli Korsimon puheen noteerannutta *Keskisuomalaista Aamulehden Kirjeitä toimitukselle* –palstalla vielä 2.10.1957. Se katsoi Keski-Suomessa ilmestyneen maalaisliittolaisen päivälehden näin muodoin syyllistyneen ”*kommunistisen puolueen sanakirjasta lainattuun vuodatukseen*”. Korsimon puheen kritisointi jatkui *Aamulehdessä* vielä hyvän matkaa lokakuun puolellakin, kun *Kirjeitä toimitukselle* –palstalla nimimerkki *Vaari* syytti tätä niin uuden ulkopoliittisen linjan luomisesta Paasikiven – Kekkosen –linjan rinnalle kuin vaalipropagandan turhasta lietsonnastakin. *Aamulehti* 10.10.1957.

⁴¹³ *Aamulehti* 25.9.1957; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palsta samalta päivältä paljastaa sen laajan kielteisyyden, jota V. J. Sukselaisen kapeaharteista hallitusta kohtaan tunnettiin tuossa vaiheessa laajemmaltikin: kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* korosti *Aamulehden* tavoin parlamentarismia muistuttamalla, että päärooli valtiollisen elämämme raiteille saattamisesta kuului kansanedustajille itselleen. *Helsingin Sanomat* puolestaan piti näköaloja kaikilta kannoilta katsottuna varsin lohduttomina. *Hufvudstadsbladet* koki huolestuttavana sen, että maamme ”tulenarkaa kuormaa” kuljetti vähemmistöhallitus, jonka kaikilla jäsenillä ei ollut luottamusta edes omassa puolueessaan. *Kansan Uutiset* esitti hallitukselle ja eduskunnalle pitkän luettelon vaatimuksia, *Turun Sanomien* pohtiessa, tulisiko kansanpuolueen olla hallituksessa vai ei.

⁴¹⁴ *Aamulehti* 26.9.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴¹⁵ *Aamulehti* 27.9.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

seikka aiheutti Teräsalmen mukaan sen, että devalvoinnin seurauksen myönteisimmät tulokset vientiteollisuudessa jäivät toteutumatta. Hän syytti kansanpuoluetta valtakunnan suurten asioiden pilaamisesta, kyseenalaistaen samalla sen motiivit hallitukseen osallistumisesta. Tähän liittyen hän totesi kokoomuksen hallituskelpoisuudesta seuraavaa:

”Olisivathan kokoomuslaisetkin kelvanneet jo tähän hallitukseen hansikkaaksi.”⁴¹⁶

Aamulehti terävöitti väliaikaisesti laantunutta hallituksen arvostelua vuoden 1958 budjetin lähetekeskustelun käynnistyttyä eduskunnassa. Jo ensimmäisen käsittelypäivän jälkeen lehti katsoi, ettei hallituksella ollut mitään edellytyksiä hoitaa jo valmiiksi heikoksi arvioitua esitystä edes avainkohdiltaan lävitse eduskunnassa – kiitos vaalien läheisyyden ja eri eduskuntaryhmien sisäisen hajanaisuuden. Maan talouspolitiikan arvioitiin jatkossa olevan täysin tuuliajolla. Tästä syystä se halusi vielä kerran tuoda julki toiveensa kaikkien rakentavien voimien välisestä yhteistyöstä – korostaen vallitsevassa sekavassa tilanteessa sekä valtiovarainvaliokunnan että eduskunnan vastuuta. Hallituksen lähetekeskustelussa kaikilta tahoilta osakseen saama murskaava kritiikki sai *Aamulehden* pohtimaan, kuinka kauan ja millä voimin V. J. Sukselaisen hallitus aikoi jatkaa olemassaoloaan.⁴¹⁷ Yksittäisistä puheenvuoroista niin *Aamulehti* kuin muutkin hallitukseen kriittisesti suhtautuneet lehdet nostivat näkyvimmin esiin maalaisliiton Antti Kukkosen lähetekeskustelun avauspäivänä pitämän puheen, jossa hän sekavan tilanteen selvittämiseksi suositteli enemmistöhallituksen muodostamista –

⁴¹⁶ *Aamulehti* 1.10.1957. Helsingin Kokoomuksen Naisten tilaisuudessa esiintynyt puoluesihteeriksi tuli näin ollen omiensa piirissä tunnustaneeksi, että puolueella itsellään ei vallinneessa sekasortoisisessa sisäpoliittisessa tilanteessa – julkisuudessa esitetyistä lukuisista päinvastaisista kannanotoista huolimatta – ollut hirveää hinkua viiden puolueen laajamittaiseen hallitusyhteistyöhön.

⁴¹⁷ *Aamulehti* 2.10.1957; pääkirjoitus. Eduskunnan vastuuta vallitsevan sekavan tilanteen selvittämisessä oli korostanut myös edellisen päivän *Turun Sanomat*, jonka *Aamulehti* noteerasi päivän *Muut Lehdet* –palstalla. Seuraavana päivänä samalla palstalla käsiteltiin laajasti eduskunnassa käytyä lähetekeskustelua seuraavan vuoden budjetista: *Uusi Suomi* leimasi käydyt keskustelut surkeaksi, *Helsingin Sanomien* noteerattua ministerien ja hallituspuolueiden välillä vallinneen erimielisyyden. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi aiheelliseksi informoida lukijoitaan siitä, että käydyssä lähetekeskustelussa pääministeri oli tyrmännyt valtiovarainministerin budjetin kestävydestä esittämät laskelmat. *Hufvudstadsbladet* pelkäsi puolestaan poliittisissa piireissä vallitsevan rikkinäisyyden ajavan suomalaiset uuteen inflaatiokierteeseen. Kokoomuksen maakuntalehdet – mm. *Uusi Aura* – leimasivat *Aamulehden* tavoin budjettiesityksen olleen jo hallituksesta lähtiessään ”*pohjaa vailla*”. *Aamulehti* 3.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

arvostellen samalla puoluettaan liiasta hallitsemisen halusta.⁴¹⁸ Maalaisliitto ei ensi alkuun näyttänyt reagoivan mitenkään Kukkosen sangen oppositiohenkiseen puheenvuoroon. Lopulta puolue katsoi kuitenkin olevansa pakotettu lausumaan siitä mielipiteensä sen jälkeen, kun puhetta oli ruodittu usean päivän ajan. Enemmän kuin puheen sisältöön, kiinnitti *Maakansa* huomionsa siihen, kuinka näyttävästi oikeisto ja vasemmisto pyrkivät hyödyntämään Kukkosen pitämää puheenvuoroa omassa vaalipropagandassaan. Lehti syyttikin poliittisten vastustajien suhtautuvan maalaisliittoon sekä omahyväisesti että yksisilmäisesti.⁴¹⁹

Kokoomuslaiset jatkoivat sekavan talous- ja sisäpoliittisen tilanteen käsittelyä seuraavan kerran Kansallisten Nuorten syyspäivillä Jyväskylässä. Liittovaltuuston puheenjohtaja, kansanedustaja Mauri Seppä katsoi tuolloin pitämässään tilannekatsauksessa, että eduskunta oli V. J. Sukselaisen vähemmistöhallitusta muodostettaessa ja sitä myöhemmin täydennettäessä sivuutettu häikäilemättömästi. Hän muistutti maan hallitusmuodon edellyttävän enemmistöhallituksen muodostamista aina, kun siihen on mahdollisuuksia. Seppä katsoi Sukselaisen vähemmistöhallituksen loukanneen hallitusmuodon henkeä – vieläpä kahteen kertaan. Hän katsoi, ettei kaikkia mahdollisuuksia enemmistöhallituksen aikaansaamiseksi oltu tutkittu – kummastellen samalla, miksei hallituksen muodostajaa vaihdettu siinä vaiheessa, kun

⁴¹⁸ Aamulehti 3.10.1957. *Aamulehdessä* entiselle sotasylliselle, rovasti Kukkoselle, jakoi ensimmäisenä kiitostaan *Jumi* omassa kolumnissaan. Kuten sanottu, tuo lähetekeskustelun avauspäivänä pidetty puheenvuoro noteerattiin hallitusta aiemminkin kritisoineissa piireissä varsin laajasti. Kokoomuksen päääänenkannattaja *Uusi Suomi* katsoi sen olleen ”oikean sanan oikeaan aikaan”, joskin se esitettiin varsin yllättävältä taholta. Myös *Helsingin Sanomat* antoi varauksettoman tunnustuksen niin Kukkosen puheessaan esittämille ajatuksille kuin myös hänen henkilökohtaisesti osoittamalleen pelottomuudelle. *Satakunnan Kansa* arveli Kukkosen puheen vievän hänet ennenaikaiseen poliittiseen hautaan, koska se sopi ”valitettavan hyvin” yhteen opposition esittämien näkemysten kanssa. Niin ikään *Turun Sanomat* näki pidetyn puheen merkinneen joutsenlaulua Kukkosen poliittiselle uralle – samalla, kun lehti muistutti, ettei maalaisliiton lehdistö ollut noteerannut sitä millään tavoin, vaan syyllistyi eduskuntaryhmien jäsenten osalta puoluesensuuriin. *Uusi Aura* kiinnitti puolestaan huomiota eräiden pääkaupungin lehtien ”sensaation tavoitteluun ja yliampuvaan polemiikkiin”. Arvo Korsimon aiempaan puheeseen viitaten se syytti *Maakansa* unohtaneen ”tietyn reilun pelin säännöt”. Aamulehti 4.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴¹⁹ Aamulehti 5.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Samana päivänä *Jumi* jatkoi omassa *Ketä meidän on kiitettävä?* –kolumnissaan maalaisliiton ja ennen kaikkea sen lehtien *Maakansan* ja *Kyntäjän* arvostelua, jotka olivat älähtäneet sekä Antti Kukkosen että arkkipiispa Ilmari Salomiehen Jean Sibeliukselle pitämästä siunauspuheesta – leimaten sen ”oikeistolaisen propagandan harjoittamiseksi”. *Kirjeitä toimitukselle* –palstalla nimimerkki *Vanha maalaisliittolainen* kysyi maalaisliiton yksimielisyyden perään. Samalla hän syytti puoluesihteerä Arvo Korsimon arvostelua runsasta viikkoa myöhemmin *Runosuomea* –kolumnissaan. Terävästä kritiikistä sai tuolloin osansa myös tasavallan presidentti. Aamulehti 17.10.1957.

enemmistöhallitusvaihtoehto Sukselaisen johdolla osoittautui mahdottomaksi. Sepän tilannekatsaus herätti paikallaolijoiden kesken vilkkaan keskustelun.⁴²⁰ Kaksipäiväisen tapahtuman päätteeksi annetussa julkilausumassa KNL esitti kantanaan, että yleispolitiikassa oli mahdollisimman nopeasti päästävä eroon vähemmistöhallituksen harjoittamasta tasapainotaiteilusta. Se katsoi viiden yhteiskuntaa rakentavan puolueen yhteishallituksen palauttavan parlamentaarisen demokratian kunnian ja luovan samalla riittävät edellytykset kansan talouden tervehdyttämiseksi. Niin ikään se edellytti, että hallitusvastuussa olevat puolueet – maalaisliitto ja kansanpuolue – olisivat saattaneet julkisuuteen ne todelliset syyt, jotka estivät laajapohjaisen hallituksen synnyttämisen. Annetussa julkilausumassa Kokoomuksen Nuorten Liitto halusi myös tuoda julki toiveensa suomalaisen säännöstelyjärjestelmän lopettamisesta. Yksityistä kansalaista tuli sen nyt esittämän arvion mukaan jatkossa ohjata vapaan, sosiaalisen markkinatalouden ja kansankapitalismin tielle. Lisätäkseen yrittäjyyttä, kohottaakseen tuotantoa sekä nostaakseen ihmisten elintasoja ja laajentaakseen heidän henkilökohtaista omistusoikeutta KNL halusi keventää valtion menotaloutta ja sen myötä kansalaisten verotaakkaa.⁴²¹

Samassa tilaisuudessa ja omassa vaalipiirissään puhunut Päiviö Hetemäki totesi kuulijoilleen Suomen luisuneen diktatuurijärjestelmille tunnusomaiseen nukkeparlamentarismiin. Tapahtuneesta hän syytti suppeita puoluejohtajia ja *eduskunnan ulkopuolisia elimiä* [kurs. MT], jotka olivat ohi kansanedustajien – joille päätäntävalta perustuslakien mukaan kuului – sopineet maan asioista, hallituksen muodostamisesta kuin sen luottamuksestakin. On selvä, että esitetystä kritiikistä sai tälläkin kertaa osansa myös Urho Kekkonen, vaikka nimiä ei, edelleenkaan, sanottu ääneen. Maan ajautumisen kriisiin Hetemäki laittoi pitkälti kansanedustajien syyksi – muistuttaen samalla, että Suomen kansanvaltainen järjestelmä oli osoittanut

⁴²⁰ Aamulehti 6.10.1957.

⁴²¹ Aamulehti 7.10.1957. Hyvin samansuuntaisia arvioita KNL:n kanssa oli esittänyt Jussi Saukkonen kokoomuksen puoluehallituksessa jo muutamaa päivää aikaisemmin. Maan asioiden kuntoon laittamiseksi – jonka kokoomus koki tärkeimmäksi tehtäväkseen – hän vaati paitsi valtakunnan hallinnon palauttamista kansanvallan vankalle pohjalle, myös poliittisen elämän ja sen moraalin tason nosta. Valtion menojen vähentäminen ja sitä kautta tapahtuva kansalaisten verotaakan supistaminen nähtiin niin ikään puheenjohtajan toimesta tarpeelliseksi toimenpiteeksi. Esittämistään vaatimuksista tärkeimpänä Saukkonen piti kuitenkin sitä, että uuteen eduskuntaan olisi valittava henkilöitä, jotka pystyisivät nousemaan puolue-, ryhmä- ja henkilökiistojen yläpuolelle. Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 4.10.1957; liite. PTA.

toimivuutensa nyt nähtyä vaikeampinakin aikoina. Viitatessaan toteutettuun hallitusratkaisuun, hän piti todellisena vaarana sitä, että valtiollisessa elämässä eturyhmäajattelu oli päässyt vallalle. Hetemäki katsoi puoluetuimistojen syyllistyneet kylmäverisiin kauppoihin yhteiskunnan kustannuksella. Hän kertasi myös kokoomuksen ja kansanpuolueen välillä vallinnutta eripuraa, pitäen sitä valitettavana ja valtakunnallekin haitallisena. Hän muistutti kummankin puolueen päämäärien, kannattajakunnan ja rahoituksen yhtenäisyydestä. Eroavuuksiakin kuitenkin löytyi: Hetemäki – viitaten jälleen tehtyyn hallitusremonttiin – piti tuomittavana sitä, että kansanpuolueen johto oli pyytänyt ministerinsä eroa hallituksesta – ilman hänen omaa tietoaan ja tahtoaan. Hän piti tämän kaltaista menettelyä suorastaan perustuslain vastaisena.⁴²²

Laajapohjaista hallitusta kampanjoitiin seuraavaksi Etelä-Hämeen Kansallisliitolle. Heidän Valkeakoskelle ja Sääksmäelle tekemällään syysretkellä Jussi Saukkonen kertasi myös eduskunnassa käytyä v. 1958 budjetin lähetekeskustelua. Saukkonen piti valitettavana sitä, että viimeaikaisessa poliittisessä keskustelussa ajatuksia oli alettu esittää mahdollisimman jyrkässä ja poleemisessa sävyssä, joka yhdessä lähestyvien eduskuntavaalien kanssa oli omiaan kärjistämään vastakohtaisuuksia ja myrkyttämään poliittista ilmapiiriä. Hän katsoi myös uhkailujen käytön tulleen tavaksi poliittisessä elämässä, pitäen sitä demokraattisessa maassa luonnottomana. Päiviö Hetemäen tavoin myös hän halusi tiivistää kokoomuksen ja kansanpuolueen, samaten kuin muidenkin poliittisten ryhmittymien välistä yhteistyötä – etenkin, kun yhteistoiminta kansanpuolueen kanssa ei näyttänyt etenevän kokoomuksen toivomalla tavalla. Saukkonen korosti kokoomuksen omalta osaltaan haluavan myötävaikuttaa siihen, että vaalitaistelu maalaisliiton kanssa ei muodostuisi repiväksi ja kansalaiselämää häiritseväksi; hän näki yhteistoiminnan rakentamisen asutuskeskusten ja maaseudun välillä maan kannalta välttämättömäksi. Kuin varmimmaksi vakuudeksi, Saukkonen vakuutti puolueensa lähtevän tuleviin vaaleihin paitsi rakentavin tunnuksin, myös uudistetun ohjelmansa hengessä.⁴²³

⁴²² Aamulehti 7.10.1957.

⁴²³ Aamulehti 7.10.1957. Keski-Hämeen Osuuskaupan ravintolassa pitämässään puheessa Jussi Saukkonen näki laajapohjaisen hallitusyhteistyön olevan paras keino vaalitaistelun hillitsemiseksi maalaisliiton ja

Kokoomus oli jo pitemmän aikaa kantanut huolta sekä hallituksen muodostamisen epäparlamentaarisuudesta että maan heikosti hoidetusta talouspolitiikasta. Näillä perustein tehdyn välikysymyksen eduskunnan kansliaan jättivät kuitenkin sosiaalidemokraatit. *Aamulehti* näki sen – nimenomaan hallituksen parlamentaarisuutta koskevilta osiltaan – osaltaan todistaneen eri osapuolten välillä vallinneesta luottamuspulasta. Ongelmat olivat sen mukaan peräisin suurten luokkapuolueiden harjoittamasta voimapolitiikasta, jossa oman puolueen valtahalut olivat toistuvasti ohittaneet maan kokonaisedun. Ei siis ihme, että tuleva välikysymyskeskustelu toivottiin käytäväksi puoluepoliittiset näkökohdat sivuuttaen – asioita suurilta periaatteellisilta linjoilta tarkastellen. *Aamulehti* uskoi tämänkaltaisen menettelyn sekä puhdistavan sisäpolitiikan tunkkaista ilmapiiriä että edistävän laajapohjaisen ja pysyvän hallituksen aikaansaamista.⁴²⁴ Välikysymyskeskustelun lähestyessä se julkatoi hämmästyvän suhtautumisensa siihen, kuinka rauhallisesti suomalaiset suhtautuivat vallitsevaan tilanteeseen, kuvaten sitä seuraavasti:

”Kansa vain kuuntelee ja ihmettelee, mutta luultavasti kerran senkin kärsivällisyys loppuu. Milloin ja missä muodossa tämä tapahtuu, sen näyttää tulevaisuus.”⁴²⁵

porvarillisten puolueiden välillä. Tulevia eduskuntavaaleja varten muodostettavien vaaliliittojen hän toivoi olevan – ei vain teknisiä, vaan sellaisia, että vaaleissa valituksi tulleet henkilöt voisivat työskennellä yhteistyössä myös varsinaisessa eduskuntatyössä.

⁴²⁴ *Aamulehti* 12.10.1957; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* -palstalla kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* katsoi – asiaa sen tarkemmin yksilöimättä – välikysymyksen olevan paikallaan, koska tehdyssä hallitusuudistuksessa oli ilmennyt paljon käsitteiden sekaantumista. *Suomen Sosialidemokraatti* näki tehdyn välikysymyksen välttämättömäksi, jotta nähtäisiin, mihin ryhmiin hallitus parlamentarisessa elämässämme olemassaolonsa nojasi. *Turun Sanomat* esitti vaatimuksensa uudesta suunnasta ja uudesta hallituksesta. Syyttäessään poliitikkoja paksunahkaisuudesta, se piti valitettavana, että valtionalouden vaikeuksiemme pääjärjestelijät yhä vain istuivat ministerin tuoleillaan. Kritiikin terävin kärki oli näin ollen suunnattu ennen kaikkea valtiovarainministeri Aarre Simoseen. *Maakansa* katsoi annetun välikysymyksen olevan ontolla pohjalla – samalla, kun sen sanamuotoa pidettiin arastelevana ja koomillisen epämääräisenä. *Kansan Uutiset* näki tulevan luottamuslauseäänestyksen olevan kommunisteille vaikea valinta. Hallituksen kehous tunnustettiin, mutta toisaalta maalaisliitolle annettiin kehuja siitä, että se oli ”todistanut” kommunisteille, kuinka kokoomus valtaan pyrkimällä koetti viedä maamme Neuvostoliiton vastaisen seikkailupolitiikan tielle. Samalla sosiaalidemokraattien katsottiin tehneen välikysymyksensä kokoomuksen käskystä. Paria päivää myöhemmin kansanpuoluetustainen *Turun Sanomat* sanoi ymmärtävänsä kansanpuolueen vaikeaa asemaa tulevassa luottamuslauseäänestyksessä. Päähuomionsa vallinneesta tilanteesta se kiinnitti kuitenkin Sukselaisen V. J. hallituksen epäparlamentaarisuuteen. *Aamulehti* 13.10.1957 ja 15.10.1957; *Muut Lehdet* -palsta.

⁴²⁵ *Aamulehti* 17.10.1957; 2. pääkirjoitus.

7.1 KUKA KAATOI HALLITUKSEN?

Eduskunnassa käytävää välikysymyskeskustelua edelsi kiivas sananvaihto kokoomuksen ja maalaisliiton välillä. Kokoomus hyökkäsi sekä V. J. Sukselaisen hallituksen epäparlamentaarisuutta että maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimoa vastaan. Jälkimmäiseen oli syynä hänen reilua paria viikkoa aiemmin nilsiäläisille pitämä puheenvuoro. Hän viittasi siinä oikeiston puuhaavan Suomeen uutta IKL:ää, jonka perimmäisenä tavoitteena olisi Suomen ulkopoliittisen suuntauksen muuttaminen. Vastatessaan kokoomuksen kansanedustaja Mauri Sepän aiheesta esittämään kysymykseen, katsoi sisäministeri Teuvo Aura esitetyiltä väitteiltä olevan ”pohjain poissa”.⁴²⁶ Tämä kannanotto puolestaan sai maalaisliiton entistäkin enemmän takajaloilleen. Se katsoi sisäministerin asiasta antamien kannanottojen edustavan vain hänen henkilökohtaista käsitystään – ilman, että hän olisi neuvotellut antamansa vastauksen sisällöstä oman virkamieskuntansa kanssa. Maalaisliitto muistutti Teuvo Auran olleen ”hyvää pataa” kokoomuksen kanssa ”asiassa, jos toisessakin” ja katsoi hänen sen vuoksi olevan sopimatonta maalaisliittolaisvetoisen hallituksen sisäministeriksi.⁴²⁷

Poliittisen ilmapiirin voimakas sähköistyminen ei ottanut laantuakseen välikysymyskeskustelun käynnistyttyä eduskunnassa. Jotain vallinneen tunnelman kiihkeydestä kertoi se, että eduskunnan puhemiesneuvosto päätti keskeyttää

⁴²⁶ Aamulehti 16.10.1957. Päivän *Muut Lehdet* –palstalla *Aamulehti* noteerasi *Uuden Suomen* edellispäivän kannanoton, jossa se syytti V. J. Sukselaista parlamentaaristen käytäntöjen unohtamisesta uutta hallitusta muodostettaessa.

⁴²⁷ Aamulehti 17.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta. *Maakansan* Teuvo Auraan kohdistama kritiikki tuomittiin lehdistössämme – kommunisteja ja *Kansan Uutisia* lukuun ottamatta – varsin laajasti: *Helsingin Sanomat* katsoi maalaisliiton vihjailevan hyökkäyksen sisäministeri Auraa vastaan osoittavan, että se – huolimatta suurimman porvaripuolueen asemasta – alentui käyttämään kommunistien kanssa samanlaisia menetelmiä. Myös *Satakunnan Kansa* tuomitsi *Maakansan* Auraa vastaan tekemän hyökkäyksen – sen, että se hallituksen tärkeimpänä äänenkannattajana pani matalaksi oman hallituksen vastauksen tehtyyn eduskuntakyselyyn. Samalla se hämmästeli – jopa tiettyyn ivalliseen sävyyn – miksei Arvo Korsimo ollut käynyt tarinoimassa tietojaan sisäministerille ja hallitukselle. *Uusi Suomi* katsoi *Maakansan* Auraan kohdistaman hyökkäyksen osoittavan, kuinka vieraita demokratian periaatteet sillä hetkellä maalaisliiton politiikalle olivat. Kuten sanottua, *Kansan Uutiset* – tosin vasta seuraavana päivänä – poikkesi omassa arvioissaan muusta lehdistöstämme: se katsoi Auran suojelleen omalla puheenvuorollaan kokoomuksen vaarallisia puuhia. Aamulehti 18.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Päivä tämän jälkeen *Jumi* puolestaan kiitti omassa kolumnissaan puhemiesneuvostoa siitä, että se ei sallinut Aarre Simosen ja Esa Kaitilan ”perheriitoja paljastavien” puheenvuorojen radioimista. Sen mielestä V. J. Sukselainen oli ottopoikiin turvautumalla syventänyt sekä kansanpuolueen että ennen kaikkea sosiaalidemokraattien sisäistä kahtiajakoa. Muiden kokoomuslaisten tavoin *Jumi* oli valmis liputtamaan yhä laajapohjaisen hallitusyhteistyön puolesta. Aamulehti 19.10.1957.

väläkysymyskeskustelun radioinnin Aarre Simosen ja Esa Kaitilan puheenvuorojen ajaksi, jotka se katsoi liian propagandistisiksi. Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoron pitänyt Arvo Salminen tivasi V. J. Sukselaiselta syitä siihen, miksi maalaisliitto näytti olevan valmis yhteistyöhön jopa kommunistien, mutta ei kokoomuksen kanssa.⁴²⁸ *Aamulehti* – puhuessaan uusparlamentarismista – jatkoi samalla linjalla valittaessaan, kuinka vähän hallitus näytti vallinneessa tilanteessa välittävän eduskunnasta ja parlamentarismista. Erityisesti se kiinnitti huomiota pääministerin väläkysymyskeskustelun aluksi omassa puheenvuorossaan lausumaan arvioon siitä, että hallitusyhteistyö *äärimmäisen oikeiston* [kurs. MT] kanssa ilman työväestöä edustavia piirejä nähtiin maalaisliitossa vaikeana. Lehti muistutti maalaisliiton kaatamien viiden puolueen puheenjohtajien neuvottelujen tähänneen juuri tuonkaltaiseen yhteistyöhön. Se ei voinut hyväksyä Sukselaisen esittämää kannanottoa siitä, että maan parlamentaarinen käytäntö ei edellyttänyt hallitustunnustelijalta neuvotteluja kaikkien eduskuntaryhmien kanssa vaan, että hän saattoi tukeutua niihin ryhmiin, joiden myötävaikutuksen katsoi hallituksen syntymisen kannalta suotavana. Niin ikään Sukselaisen eduskuntaryhmien kokoonpanoa parlamentaarisuuden kannalta vähätelleet lausunnot saivat *Aamulehden* tuohduksiin: se katsoi näiden pääministerin antamien lausuntojen todistavan, että parlamentaariset puitteet ja parlamentarismien henki oli mahdollista syrjäyttää maalaisliiton tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien tieltä. Tamperelaislehti näki tämänkaltaisen toiminnan suhteessa pyrkimykseen laajapohjaisesta hallituksesta vahingollisena koko maalle ja kunniantomana maalaisliitolle.⁴²⁹

Vuorokauden kestäneen kiihkeänsävyisen väläkysymyskeskustelun päätteeksi äänestettiin V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen luottamuksesta. Äänin 91 - 73 voittaneessa kommunistien ponnassa työväen edustuksen kasvattaminen hallituksessa nähtiin välttämättömäksi sekä kansalaisten elintason kohottamisen, kansantalouden tervehdyttämisen että demokraattisen järjestelmän kehittämisen vuoksi. Hallituksen parlamentaarisen pohjan laajentaminen tuli kommunistien ponnassaan esittämän arvion mukaan toteuttaa siten, että ”*kansaamme vaarantavien oikeistoinesten osallistuminen*

⁴²⁸ *Aamulehti* 18.10.1957.

⁴²⁹ *Aamulehti* 18.10.1957; pääkirjoitus.

hallitukseen ei tule kysymykseen”. Lopullisessa äänestyksessä tämä ponsi voitti kaikkien yllätykseksi puhemiehen ehdotuksen äänin 75 – 74.⁴³⁰ Paljon parhaasta alusta lähtien osakseen saanut Sukselaisen hallitus oli kaatunut.

Aamulehti vaikutti olevan tapahtuneesta hämillään. Yllättyneitä oltiin ennen kaikkea siitä, että hallitus kaatui kommunistien, ei kokoomuksen tukemaan sosiaalidemokraattien ponsiehdotukseen. Toisaalta myönnettiin, että hallitus oli jo pitemmän aikaa pysynyt pystyssä vain sen vuoksi, ettei sen kaataminen ollut sopinut kommunistien taktillisiin suunnitelmiin. ”Äärimmilleen viedyn taktisen pelin voitosta” – kuten *Aamulehti* kommunistien menettelyä käydyssä luottamuslauseäänestyksessä kuvasi – huolimatta se julkatoi omana kantanaan kielteisen suhtautumisen maalaisliiton ja kommunistien uumoiltuun hallitusyhteistyöhön. Vaikeassa poliittisessa ja taloudellisessa tilanteessa *Aamulehti* toivoi puolueiden kesken löytyvän hyvää tahtoa, jonka pohjalta se katsoi – yhä edelleen – viiden puolueen yhteishallituksen mahdolliseksi. Ellei tähän eri puolueiden toimesta suostuttaisi, ei lehti nähnyt vallinneessa tilanteessa muuta mahdollisuutta kuin eduskunnan hajottamisen ja uusien vaalien järjestämisen. Tästä väistämättä seuraavalla ylimenokaudella se oli valmis antamaan maan asioiden hoidon virkamieshallituksen käsiin.⁴³¹

Hetimiten V. J. Sukselaisen hallituksen hajoamisen jälkeen suoritetulla nk. presidentin kierroksella hahmoteltiin tulevia hallituskuvioita. Kokoomuksesta Urho Kekkonen tapasi eduskuntaryhmän puheenjohtaja Arvo Salmisen ja kansanedustaja Lauri Järven. Tapaamisessa ensiksi mainittu uumoili vasta seuraavalla viikolla kokoontuvan eduskuntaryhmän olevan hallitusasiassa entisellä kannallaan ja ehdottavan kasattavaksi maahan laajapohjaista toimintakykyistä hallitusta.⁴³² Hallituksen yllättäväksi luonnehdittu hajoaminen ei näyttänyt lyövän mitään erityistä leimaa kokoomuksen seuraavaan puoluehallituksen kokoukseen. Se pidettiin samana päivänä, jolloin eduskuntaryhmän oli määrä kokoontua pohtimaan yhteistä kantaansa hallituskysymyksessä. Eduskuntavaaleja silmälläpitäen Vapaamielisten Liiton kanssa

⁴³⁰ Felix Seppälän pvk. 18.10.1957. HMA.

⁴³¹ *Aamulehti* 19.10.1957; pääkirjoitus. Paitsi pääkirjoituksessaan, *Aamulehti* povasi eduskunnan hajottamista myös etusivullaan – samalla, kun se kertoi kokoomuksen eduskuntaryhmän edustajien tapaavan tasavallan presidentin jo aamuyhdeksältä.

⁴³² *Aamulehti* 20.10.1957.

käytyjen vaaliliittoneuvottelujen todettiin toki johtaneen myönteiseen lopputulokseen.⁴³³ Jo sitä ennen hyväksytyssä puolueen seuraavan vuoden toimintaa säätelemään pyrkivässä toimintasuunnitelmassa lähestyviä eduskuntavaaleja käsiteltiin jopa silmiinpistävän niukanlaisesti – olkoonkin, että niiden merkitystä sekä koko valtakunnalle että 40-vuotisjuhliaan samana vuonna viettävälle kokoomukselle pidettiin suorastaan ensiarvoisen tärkeänä.⁴³⁴

Kokoomuksen puoluehallituksen puoluevaltuustolle esittämässä toimintasuunnitelmassa harjoitettu talouspolitiikka leimattiin tällä kertaa peräti mielettömäksi. Sen katsottiin johtaneen maan sekä luottamuskriisiin että julkisen elämän rappiotilaan. Samalla häikäilemättömän puoluevaltaisuuden todettiin johtaneen eduskunnan ja hallituksen arvovallan alenemiseen ja kansan tyytymättömyyteen. Kiitos uuden periaateohjelman, oman puolueen asema nähtiin tulevaisuutta ajatellen kuitenkin suotuisana – samalla, kun muistutettiin, ettei kokoomusta voitu syyttää vallinneista vaikeuksista. Pitkän oppositiokauden nähtiin aiheuttaneen passivoitumista puolueessa, jonka puolestaan katsottiin lisänneen siihen kohdistunutta kielteistä arvostelua. Ei siis ihme, että kokoomuksen puoluehallitus pyrki tulevien eduskuntavaalien ja omien 40-vuotisjuhliensa kynnyksellä aktivoimaan kauttaaltaan toimintaansa panostamalla mm. jäsenhankintaansa ja puolueen sisäisen toiminnan tehostamiseen. Lähestyvien eduskuntavaalien osalta kokoomuksen menestymistä pidettiin todennäköisenä. Puolueen jäsenten kaikinpuolinen aktiivisuus tulevassa vaalimenestyksessä nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi.⁴³⁵

⁴³³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.10.1957. PTA.

⁴³⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.10.1957; liite 1. PTA. Toimintasuunnitelman pohjalta kokoomuksen puoluevaltuusto antoi sääntömääräisessä syyskokouksessaan julkilausuman, joka julkaistiin *Aamulehdessä* kahta päivää myöhemmin, 24. lokakuuta. Huomionarvoista on, että ensimmäisenä siinä korostettiin kansamme ulkopoliittista yksimielisyyttä. Tulevaisuutta silmälläpitäen kansallisen yksimielisyyden toivottiin valtaavan alaa myös sisäpoliittisissa kysymyksissä. Eduskuntavaalien osalta tähdennettiin porvarillisten puolueiden kesken solmittavien vaaliliittojen tärkeyttä. Näin muodoin eduskuntaan valittavien kansanedustajien toivottiin tiivistävän yhteistyötään myös varsinaisessa kansanedustantyytöössään. *Aamulehti* toisti samansisältöisen kannanoton vielä seuraavan päivän (25.10.) pääkirjoituksessaan.

⁴³⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 22.10.1957; liite 1. PTA. Hyvin samansuuntaisia ajatuksia kokoomuksen puoluehallituksen kanssa vallinneesta poliittisesta tilanteesta esittivät Tampereen Kansallisten Nuorten tilaisuudessa jo paria päivää aiemmin puhuneet opettaja Lauri Santamäki ja professori Erkki Leikola. Santamäki syytti vallinneesta kriisitilanteesta moraalista kriisiä, jonka hän katsoi liian tiukasti vallastaan kiinni pitävien hallituspuolueiden syyksi. Henkilötasolla hän arvosteli eritoten maalaisliiton puoluesihteeri Arvo Korsimoa, joka hänen mukaansa oli syyllystynyt uudesta

V. J. Sukselaisen hallituksen kaaduttua *Aamulehdessä* seurattiin tarkoin muiden puolueiden lehtien aiheesta käymää jälkipyykkiä. Se ei kokoomusnäkökulmasta katsottuna näyttänyt kovinkaan mairittevalta. Ei liene yllätys kenellekään, että tässä suhteessa kunnostautuivat eritoten maalaisliiton *Maakansa* ja kommunistien *Kansan Uutiset*.⁴³⁶ Se oli omiaan synnyttämään kritiikkiryöpyn, jossa *Aamulehden* osalta kunnostautui – kuinkas muuten – Väinö Peltonen oman tutun *Jumi* nimimerkinsä suojaamana. Hän arvosteli selväsanaisesti maalaisliittoa ja ennen kaikkea kaatuneen hallituksen pääministerinä toiminutta Sukselaista, joka Lohjalla pitämässään puheessa – viitatessaan välikysymyskeskustelun äänestyskäyttäytymiseen – oli sanonut kokoomuslaisten aina olleen tyhjänpainajia. Kommunisteja kritisoidessaan Peltonen puolestaan tarttui *Kansan Uutisten* hallituksen hajoamisen jälkeen esittämään ”korsimolaiseen linjaukseen”, jossa puolue ilmoitti valmiudestaan hallitusyhteistyöhön maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja SAK:n kanssa – puolustaakseen kansaa oikeiston vallankaappaushankkeilta. Maalaisliitolle kohdistamastaan kritiikistä huolimatta Peltonen esitti vahvan epäilyksensä heidän halustaan suostua mainitunkaltaiseen yhteistyöhön, kiitos eduskuntavaalien läheisyyden. Tässä yhteydessä – vedoten kansan suuren enemmistön uskoon – myös hän esitti ajatuksen viiden yhteiskuntaa rakentavan puolueen yhteishallituksesta ja toivoi maalaisliiton siihen suostuvan.⁴³⁷

IKL:stä puhuessaan perusteettomaan massojen pelotteluun. Tilaisuuden pääpuhujana ollut Leikola arvosteli puheessaan eritoten maalaisliittoa, mutta myös kansanpuoluetta aatteettomuudesta, jonka hän katsoi molemmilla pitkälti hukkuneen itsekkyyden lokaan. Hän esitti toiveenaan, että kokoomus, Vapaamielisten Liitto ja ruotsalaiset yhdistäisivät jatkossa voimansa ”*kaikkien kokoavien voimien puolueeksi*”. *Aamulehti* 21.10.1957.

⁴³⁶ *Maakansa* katsoi hallitukselle epäluottamuksen antaneen eduskunnan syyllystyneen *irvokkaaseen parlamentarismiin* – samalla, kun se yritti todistaa sosiaalidemokraattien johdon – toisin sanoen Tannerin – ja kokoomuksen pakottaneen kommunistit kaatamaan hallituksen. *Aamulehti* vastasi samassa yhteydessä esitettyihin syytöksiin toteamalla, että hallituksen kaatumisen aiheutti *hallitsevan puolueen* omien laskelmien pettäminen. *Kansan Uutiset* iloitsi kommunistien taantumukselle aiheuttamasta tappiosta ja povasi sen voittajan elein määräävän tulevan hallituksen kokoonpanosta. *Aamulehti* 20.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴³⁷ *Aamulehti* 22.10.1957. Seuraavana päivänä *Aamulehden Herra toimittajalta* –palstalla laajapohjaisen hallituksen puolesta puhui PMP:n entinen puheenjohtaja Eino Yliruusi. Hän sysäsi aloitteen asiassa ennen kaikkea maalaisliitolle, jonka hänen nähdäkseen tuli ennen neuvotteluja voittaa vain oma kunnianarkuutensa. Huomattavan osan puheenvuorostaan Yliruusi käytti kokoomuksen hallituskelpoisuuden, samaten kuin pienviljelijäväestön työn tärkeyden korostamiseen. *Muut Lehdet* – palstalla *Uusi Aura* toi julki omana kantanaan, että laajapohjainen hallitus oli kaikkien rakentavien puolueitten ”ilmeinen tahto” – samalla, kun se piti puheita jonkun puolueen hallituskipeydestä vallinneessa sisäpoliittisessa tilanteessa ”edesvastuuttomina”. Ns. linnarauhan välttämättömyyttä korosti

Kokoomuksen eduskuntaryhmän kokoontuessa se toi niin Arvo Salmisen kuin Kalervo Saurankin toimesta tietoon sen, minkä suuri yleisö julkisuutta seuraamalla oli tiennyt jo pitemmän aikaa: puolue kannatti laajapohjaisen hallituksen muodostamista, lähtien kaavailuissaan siitä, että tehtävä ts. pääministeriys kuuluisi sosiaalidemokraateille.⁴³⁸ Samoilla linjoilla olivat sosiaalidemokraatit itse, esittäen hallituksenmuodostajaksi puheenjohtajaansa Väinö Tanneria. Näin ollen tasavallan presidentti Urho Kekkonen pyysi häntä selvittämään mahdollisimman laajapohjaisen enemmistöhallituksen mahdollisuutta – ilman kommunistien mukanaoloa. Tosiasiassa kyse oli pitkälti teatraalisesta eleestä, sillä maalaisliitto ilmoitti vielä samana päivänä, ettei se suostuisi *Tannerin johdolla* [kurs. MT] toteutettuun hallitusyhteistyöhön. Sosiaalidemokraattien puheenjohtaja luopui lopullisesti hänelle annetusta hallituksenmuodostajan tehtävästä kuitenkin vasta paria päivää myöhemmin – sen jälkeen, kun ensin Neuvostoliiton radio ja sitten *Maakansa* olivat kumpikin tahoillaan hyökänneet häntä vastaan. Tässä vaiheessa sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmä puolestaan vastasi asiasta tiedustelleelle Kekkoselle, ettei se tulisi asettamaan hyljätyn Tannerin tilalle ketään toista pääministeriehdokasta.⁴³⁹ Jos mahdollista, jo valmiiksi solmussa ollut sisäpoliittinen tilanne näytti nyt sekaantuvan entisestään.

myös *Turun Sanomat*. *Maakansalle* puheet laajapohjaisesta hallituksesta olivat vain osa siihen kohdistuneesta ajojahdista. *Aamulehti* kommentoi *Suomen Sosialidemokraatin* tuovan maalaisliitolle esiin sovinnollisuuttaan, kun se korosti luottamuksellista yhteistyötä auttaakseen kansaa kokonaisuudessaan. *Aamulehti* 23.10.1957.

⁴³⁸ *Aamulehti* 23.10.1957. Pääministeriyyttä sosiaalidemokraateille oli tarjoamassa myös maalaisliitto, joskin eri syistä: sen mielestä sekavan tilanteen selvittäminen eli uuden hallituksen muodostaminen kuului sille, joka oli edellisen hallituksen hajottanut.

⁴³⁹ Felix Seppälän pvk. 23. – 26.10.1957. HMA. *Kansan Uutiset* piti Väinö Tanneria kaikkein sopimattomimpana miehenä pääministeriehdokkaaksi, koska katsoi tämän nauttivan oikeiston kannatusta. *Maakansa* toisti omana käsityksenään, että maassa vallinneen hallituspuolan selvittäminen ei kuulunut maalaisliitolle, vaan hallituksen kaatajille. Samalla se ihmetteli, että sosiaalidemokraatit olivat laittaneet hallitustunnustelijakseen Tannerin, jolla oli huono nimi ulkopolitiikassa ja kaiken lisäksi enemmän kannatusta porvarillisissa piireissä kuin omassa puolueessaan. Tannerin luovuttua hallitustunnustelijan tehtävästä *Suomen Sosialidemokraatti* leimasi maalaisliiton tätä kohtaan osoittaman kielteisen kannan ”häpeälliseksi”, koska näin muodoin he tulivat auttaneeksi kommunisteja. Sosiaalidemokraattien pää-äänenkannattajan mukaan maalaisliiton kielteinen suhtautuminen Tannerin pääministeriyyteen oli tuomittavaa myös siksi, että se tapahtui perusteluja mainitsematta. Voimansa tunnossa oleva lehti julisti: ”*Me emme neuvotele hallitukseen menosta sellaisen puolueen kanssa, joka tahtoo määrätä luottamusmiehistämme.*” *Aamulehti* 25. – 26.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta(t).

7.2 KOVENEVAA KIELENKÄYTTÖÄ – PUOLIN JA TOISIN

Väinö Tannerin jättäytyttyä syrjään hallitustunnustelijan tehtävästä hallitusneuvottelut jäivät muutaman päivän ajaksi ”luovalle tauolle”.⁴⁴⁰ Voimakkaasti viiden puolueen laajapohjaisen hallituksen puolesta pitkin matkaa liputtanut *Aamulehti* oli arvatenkin harmissaan Tannerin neuvotteluyrityksen kariutumisesta. Erityisen selvästi tämän toivat esiin lehteen säännöllisesti omilla palstoillaan kirjoittaneet nimimerkit *Huovi* ja *Kronikoija* – tuttuakin tutumman *Jumin* ohella.⁴⁴¹ Virallisesti lehti kuitenkin pidättäytyi tässä vaiheessa ottamasta kantaa hallitusneuvottelujen jatkumiseen. Sen asiassa omaksuma linja poikkesi näin ollen melkoisesti kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uudesta Suomesta*, joka selväsanaisesti toivoi Urho Kekkosen tasavallan presidenttinä – valtiosääntönön hänelle suomissa puitteissa – antavan vauhtia hallitusneuvottelujen jatkamiseen. Se myös toivoi, ettei neuvotteluja laajapohjaisen hallituksen muodostamisesta katkaistaisi heti Väinö Tannerin epäonnistumisen jälkeen.⁴⁴²

Urho Kekkonen näytti toteuttavan *Uuden Suomen* esittämän toiveen. Hallitusneuvotteluissa vietetyn muutaman päivän suvantovaiheen jälkeen hän kehotti maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja ryhtymään keskinäisiin neuvotteluihin. Hänen mukaantulostaan huolimatta puolueiden piirissä ei uskottu hallitussovun nopeaan löytymiseen. Kokoomuksen osalta viimeisetkin toiveet mukaanpääsystä laajapohjaiseen hallitukseen näyttivät karisevan puoluetta kovin sanoin arvostelleen *Maakansan*

⁴⁴⁰ *Aamulehti* 26.10.1957.

⁴⁴¹ *Aamulehti* 27.10.1957 ja 28.10.1957. *Huovi* ihmetteli huomattavan pistävänsävyisessä kolumnissaan, kuinka hyvin kommunistien ja maalaisliiton näkemykset puhuttaessa Väinö Tannerin pääministeriydestä osuivat yksiin. *Kronikoija* – selittäessään omalla vakituisella palstallaan kimuranteiksi käyneitä hallituskuvioita – vihjasi tulevaa hallitusta yritettävän muodostaa Johannes Virolaisen johdolla, nimittäen tätä pilkallisesti *Mehu-Johannekseksi*. Seuraavana päivänä *Jumi* keskittyi koko kolumninsa voimin kommunistien ja heidän esittämänsä vaihtoehdoisen hallitusohjelman arvostelemiseen.

⁴⁴² *Aamulehti* 27.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Yleisesti ottaen lehdistömmme näytti Väinö Tannerin hallitustunnusteluyrityksen epäonnistuttua kallistuvan punamultavaihtoehdon kannalle. *Helsingin Sanomat* arveli punamultahallituksen jatkoneuvotteluihin olevan mahdollisuuksia – etenkin, kun sen molemmat osapuolet olivat lieventäneet aiemmin ehdottomilta vaikuttaneita kantojaan: maalaisliiton Tannerille antamassa vastauksessa ei enää sanottu, etteikö puolue osallistuisi hallituspuolan selvittämiseen – sosiaalidemokraattien sanoutuessa puolestaan irti näkemyksestään, ettei maalaisliitto valitsisi heidän luottamusmiehiään. Myös *Turun Sanomat* arvioi punamultahallituksen maalaisliiton uuden kannanoton jälkeen mahdolliseksi, samaten kuin sen, että kansanpuoluekin siihen pujahtaisi. Kuin varmimmaksi vakuudeksi *Maakansa* pyysi sosiaalidemokraatteja olemaan liikoja vihoittelematta siitä, että maalaisliitto oli aiemmin tyrmännyt Tannerin pääministeriyden. *Aamulehti* kertoi nimeltä mainitsemattoman ulkopoliittikan tuntijan selittäneen *Maakansan* lukijoille Tannerin olleen Suomelle ulkopoliittisesti vaarallinen mies – samalla, kun hänen nimittämisensä hallitustunnustelijaksi nähtiin suoranaiseksi osoitukseksi poliittisen realismin puutteesta.

kirjoitteluun.⁴⁴³ Tämä puolestaan sai kokoomuksen koventamaan omaa maalaisliittoon kohdistettua kielenkäyttöä. Se arvosteli sitä ennen kaikkea valtiontalouden ja samalla koko sisäpoliittisen elämän kriisistä. Kokoomuksen mielestä maalaisliitto oli – toisin kuin vaikkapa ruotsalainen veljespuolueensa – toimintaohjelmansa puitteissa kykenemätön vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan mukanaan tuomiin haasteisiin.⁴⁴⁴

Tässä varsin tulehtuneessa ilmapiirissä aloitteen kokoomuksen ja maalaisliiton keskinäisten välien parantamisesta otti käsiinsä juuri kaatuneen hallituksen toinen valtiovarainministeri Ahti Karjalainen. Hän kutsui kummankin puolueen edustajat presidentti Urho Kekkosen luo keskustelemaan puolueiden keskinäisistä suhteista. Kokoomusta tilaisuudessa edustivat puheenjohtaja Jussi Saukkosen lisäksi Arvo Salminen, Päiviö Hetemäki, T. A. Wiherheimo ja Felix Seppälä, maalaisliittolaisten ollessa paikalla Karjalaisen, Arvo Korsimon, Martti Miettusen ja V. J. Sukselaisen voimin. Aktiivisin rooli käydyssä keskustelussa oli Korsimolla ja Sukselaisella. Felix Seppälä yhdessä kokoomuksen muiden edustajien kanssa oli suorastaan tyrmistynyt maalaisliiton puoluesihteerin heihin kohdistamista syytöksistä, kun tämä katsoi asiakseen moittia kokoomuksen taannoisissa presidentinvaaleissa syyllistyneen suorastaan Kekkos-vastaiseen agitaatioon. Tilannetta ei ainakaan yhtään parantanut se, että tämä kaikki näytti tapahtuvan itsensä Urho Kekkosen tietien: kokoomuslaiset kun huomioivat Korsimon tulleen neuvotteluihin suoraan presidentin yksityishuoneesta. Ei siis ihme, että he pitivät tapahtunutta suoranaishana etukäteen sovittuna näytelmänä. Koko tilaisuuden ajan sitä ikään kuin sivustaseurannut tasavallan presidentti ilmoitti seurueesta syrjään vetämälleen Päiviö Hetemäelle tapaamisen lopuksi, että V. J. Sukselainen kutsuisi heidät vielä myöhemmin uusiin neuvotteluihin. Kokoomuslaiset

⁴⁴³ Aamulehti 30.10.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Erytisen voimakkaasti *Maakansa* hyökkäsi kokoomuksen kansanpuolueelle esittämää yhteistyövetoomusta vastaan, nähden sen sekä ”koomilliseksi” että ”täysin mahdottomaksi”. Maalaisliiton äänenkannattaja näki tämän hankkeen olevan sulatusprosessi, jossa kokoomuksen tavoitteena oli luoda kokonaan uusi puolueyhmittymä. *Maakansan* mukaan siinä ”toiset saisivat kunnian olla vain kaapuna kokoomuksen hartioilla”. Ei ihme, että suorapuheisuudesta tunnettu *Jumi* näki seuraavan päivän kolumnissaan tilanteessa olevan vain kaksi vaihtoehtoa: punamultahallitus, ”jossa saattaisi olla hivenen verran vaaleanpunaista porvarillista väriä joukossa, tai sitten uudet vaalit ja niiden jälkeen hankalahkoki osoittautunut punamultahallitus.” Aamulehti 31.10.1957.

⁴⁴⁴ Aamulehti 1.11.1957; pääkirjoitus.

katsoivat jo tämän tilaisuuden kertoneen kuitenkin osaltaan sen, että puolueen hallitusovet olivat kiinni ja heiltä haluttiin vain tukea – tosin ilman vastavuoroisuutta.⁴⁴⁵

Tasavallan presidentin uudelleen käynnistämien hallitusneuvottelujen pitkittyessä asiantuntijapiirit alkoivat pitää niitä ”pelkkänä teatterina”.⁴⁴⁶ Julkisuuteen levisi samanaikaisesti myös tieto siitä, että maalaisliitto olisi käynyt hallitusneuvotteluja yhtä aikaa sekä sosiaalidemokraattien että skogilaisten kanssa.⁴⁴⁷ Se ei arvatenkaan ollut omiaan lähentämään kokoomuksen ja maalaisliiton jo entuudestaan tulehtuneiksi tiedettyjä välejä. Toisaalta, kokoomus näytti entistäkin selvemmin suuntaavan kaiken huomionsa tuleviin eduskuntavaaleihin. Marraskuun alussa pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa puolue nimittäin päätti vastata myöntävästi Vapaamielisten Liiton porvaripuolueiden yhteistyötä koskevaan tarjoukseen. Samalla keskusteltiin vallinneen poliittisen tilanteen ja siitä syntyneen sanomalehtikirjoittelun aiheuttamista toimenpiteistä. Sen uskottiin osaltaan antavan eväitä vaalipuheita pitävälle kuin myös puolueen informointitoiminnalle. Eduskuntavaaleja ajatellen puoluevaltuusto joutui toteamaan Kansanpuolueen julkilausumassaan kieltäytyneen vaaliliitosta heidän kanssaan. Vallinneessa tilanteessa, missä Kansanpuolue näytti haluavan jatkaa ns. keskustapolitiikkaansa yhdessä maalaisliiton kanssa, yhteisten vaaliliittojen tekeminen nähtiin tosin mahdottomaksi myös kokoomuksen puolelta. Lopullinen vaaliliittojen toteuttaminen päätettiin tässä vaiheessa jättää kuitenkin työvaliokunnan huoleksi, joka puoluevaltuustossa aiemmin tehdyn päätöksen mukaisesti lähetti nyt eri kansallisliitoille vaaliyhteistyökysymyksiä koskevat menettelytapaohjeet.⁴⁴⁸ Ulkopuolelta katsoen kokoomus näytti valmistuvan tuleviin eduskuntavaaleihin enemmän kuin yhtenäisenä muihin puolueisiin nähden. Tämä ei kuitenkaan ollut koko totuus. Felix Seppälä tilitti

⁴⁴⁵ Felix Seppälän pvk. 3.11.1957. HMA. Ahti Karjalaisen alullepaneman tapaamisen täsmällisestä ajankohdasta ei ole täyttä varmuutta, siksi hajanainen Felix Seppälän päiväkirja tässäkin vaiheessa on. Tapahtuneen kirjaus on kuitenkin tapahtunut 3. marraskuuta perään, joten merkinnälle on olemassa perustelunsa. Toisaalta, seuraavan kerran Seppälä kirjoitti päiväkirjaansa vasta neljä päivää myöhemmin 7.11.1957.

⁴⁴⁶ Aamulehti 5.11.1957. Päivän *Muut Lehdet* –palstalla siteerattiin ruotsalaista *Appellia*, jonka mukaan maalaisliiton Väinö Tannerin pääministeriyttä vastaan tekemä hyökkäys – nimenomaan ulkopoliittisiin syihin vedoten – oli isku myös tasavallan presidenttiä kohtaan. Maalaisliiton katsottiin arvostelullaan kyseenalaistaneen myös hänen ulkopoliittinen arvostelukykynsä.

⁴⁴⁷ Aamulehti 6.11.1957. Huomionarvoista on, että tieto maalaisliiton käymistä tuplaneuvotteluista levisi julkisuuteen vasta tässä vaiheessa, vaikka esimerkiksi Felix Seppälä näyttää huomioineen ne päiväkirjassaan jo noin viikkoa aikaisemmin. Felix Seppälän pvk. 31.10.1957. HMA.

⁴⁴⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 7.11.1957. PTA.

päiväkirjalleen jo lokakuun lopussa, kuinka Hämeenlinnassa kiersi perätön huhu, jonka mukaan hän oli kieltäytynyt eduskuntavaaliehdokkuudesta riitaututtuaan eduskuntaryhmänsä kanssa. Seppälää moiset puheet harmittivat. Hän arveli niiden levittäjiksi mm. Jaakko Korjusta ja Juha Rihtniemeä. Kaiken tämän hän näki rumana taisteluna, joka esti kokoomusta saavuttamasta vaalivoittoon tarvittavaa arvonantoa ja luottamusta. Kaiken kukkuraksi hän syytti *Uutta Suomea* konservatiivisen lehden arvojen vastaisesta gangsterityylistä. Seppälän viimeinen kommentti ei juuri jätä varaa tulkinnoille siitä, mitä hänen mukaansa tästä kaikesta oli odotettavissa: ”*Typeryytemme auttaa maalaisliittoa voittamaan!*”⁴⁴⁹

Siitäkin huolimatta, että kokoomuksen toiminta osoitti sen tässä vaiheessa käytännössä jo luopuneen omista hallitustoiveistaan, puheenjohtaja Jussi Saukkonen otti Helsingin ylioppilaskunnan järjestämässä tilaisuudessa – jälleen kerran – kantaa laajapohjaisen hallituksen puolesta. Perustelutkin asiassa olivat pitkälti entisellään: kansanvaltaisten puolueiden yhteistyön uskottiin helpottavan vaikeiden talouspoliittisten kysymysten ratkaisemista ja rauhoittavan sisäpoliittisia oloja. Saukkonen näki sillä rauhoitettavan myös jo tuossa vaiheessa päivä päivältä kiihkeämmäksi käyvää vaalitaistelua sekä estettävän kommunismin etenemistä. Sängen pitkässä puheenvuorossaan hän syytti maalaisliittoa – mikä ei presidentin luona vastikään järjestetyn tilaisuuden jälkeen ollut mikään yllätys – taannoisten viiden puolueen puheenjohtajien kesken käytyjen neuvottelujen keskeyttämisestä sekä siitä, että se oli samaan aikaan käynyt salaisia hallitusneuvotteluja skogilaisten kanssa. ”Kaksilla korteilla pelaamista” hän oli näkevinään maalaisliiton toiminnassa myös parhaillaan käynnissä olevissa hallitusneuvotteluissa.⁴⁵⁰

Kokoomuksen puheenjohtaja lausui käsityksensä, että viiden puolueen laajapohjainen hallitus pystyisi laatimaan talouselämää tasapainottavan toteuttamiskelpoisen tervehdyttämisohjelman, joka puolestaan lisäisi kansalaisten harjoitettua politiikkaa kohtaan tuntemaa luottamusta. Se, että tällaista hallitusta ei toiveista huolimatta oltu saatu aikaan, johtui Saukkosen mukaan monesta tekijästä. Hän katsoi eräiden puolueiden luottamuksen parlamentarismiin voimaan sotien jälkeen järkkyneen –

⁴⁴⁹ Felix Seppälän pvk. 28.10.1957. HMA.

⁴⁵⁰ Aamulehti 8.11.1957.

samalla, kun ne olivat hakeneet hallituspolitiikalleen tukea *ulkoparlamentaarisilta tekijöiltä* [kurs. MT]. Kokoomuksen ja maalaisliiton yhteistyön toistuvasta kariutumisesta hän syytti maalaisliittoa, joka ei yksinkertaisesti näyttänyt haluavan kokoomusta hallituskumppanikseen. Syynä tähän Saukkonen piti sekä kokoomuksen laajaa kannatusta maaseutuväestön piirissä että sen halua maalaisliitosta poikkeavalla tavalla turvata suomalaisen talonpojan vapaa asema. Kokoomuksen joutumista syrjään hallitusvastuusta hän selitti myös maalaisliiton halulla miellyttää äärimmäistä vasemmistoa.⁴⁵¹

Jussi Saukkonen totesi Suomen kansan olevan yksimielinen ulkopoliitiikan perusteista puhuttaessa. Tästä syystä hän tuomitsi ulkopoliittisten kysymysten käytön puolueiden välisissä kiistakysymyksissä. Saukkosen syyttävä sormi osoitti tässä kohtaa ennen muuta kommunisteja, mutta myös maalaisliittoa. Hän näki tämänkaltaisen menettelyn olevan osoitus heikosti kehittyneestä itsenäisyystahdosta ja piti sitä Suomen kannalta suorastaan vaarallisenä. Puheensa lopuksi hän ilmoitti kokoomuksen olevan valmis unohtamaan maalaisliiton sitä kohtaan harjoittaman diskriminoinnin. Saukkonen muistutti tehneensä jo aiemmin julkisen kädenojennuksen maalaisliitolle, jotta kummankin puolueen johtohenkilöt voisivat käydä rakentavaa keskinäistä keskustelua – sitä samaa, jota viiden puolueen puheenjohtajien välillä äskettäin käydyissä neuvotteluissa oli hänen mielestään ollut havaittavissa. Kokoomuksen puheenjohtaja näytti odottavan asian suhteen maalaisliitolta nyt vastavuoroisuutta. Poliittisen elämän ajankohtaisten kiistakysymysten ratkaisemiseksi hän ilmoitti kokoomuksen olevan valmis myös ennen aikaisiin edusvaaleihin – vieläpä tietoisena oman asemansa vahvistumisesta. Jussi Saukkonen julisti kokoomuksen osaltaan haluavan – suomalaiseen demokratiaan ja parlamentarismiin turvautuen – laittaa maan asiat kuntoon.⁴⁵²

⁴⁵¹ Ibid.

⁴⁵² Aamulehti 8.11.1957. Felix Seppälän päiväkirja paljastaa, että ennen tätä pidettyä puheenvuoroa Jussi Saukkonen oli keskustellut Päiviö Hetemäen kanssa, puhuisiko hän julki kokoomuksen ja maalaisliiton sen hetkisten suhteiden todellisen tilan. Hetemäki ei halunnut luottamukselliseksi luonnehdittujen suhteiden kuitenkin paljastuvan heidän taholtaan. Felix Seppälän pvk. 7.11.1957. HMA. Saukkosen pitämän puheenvuoron jälkeen kokoomuksesta alkoi ilmestyä laajemminkin kannanottoja, jossa tuomittiin ulkopoliitiikan käyttö sisäpolitiikassa. Puolueen äänenkannattaja *Vaasa* muistutti, että moinen menettely ei vahingoittanut Suomea vain sisä- vaan myös ulkopoliittisesti. Se toivoi poliitikkojen todenteolla ryhtyvän ratkomaan sisäpoliittisia ongelmiamme – leimaten sisäpoliittisissa kysymyksissä

Niin Jussi Saukkosen tämä puhe kuin Urho Kekkosen luona Ahti Karjalaisen toimesta järjestetty puolueiden yhteistapaaminen todistivat osaltaan kokoomuksen ja maalaisliiton välisten suhteiden kehnon tilan. Huomionarvoista on, että maalaisliiton satakuntalainen äänenkannattaja *Lalli* valittaen totesi saman muutamia päiviä myöhemmin. Maan kahden suurimman porvarillisen puolueen keskinäiset kiistat vaikuttivat sen mielestä kielteisesti koko valtakunnan asioiden hoitamiseen. Avaimena tilanteen parantamiseen se näki, että kummankin osapuolen olisi vastedes tunnustettava toistensa elämisen ja toiminnan oikeus. Painavin muistutus näytti tässä vaiheessa lähtevän kuitenkin emopuolueen suuntaan:

”Vapaassa demokraattisessa maassa tarvitaan oikeisto yhtä hyvin kuin keskusta ja vasemmistokin. Ilman erilaisten mielipidesuuntien vaikutusta ei demokratia ylipäänsä ole mahdollinen. Tämä on sentään maalaisliitonkin pakko myöntää.”⁴⁵³

7.3 KAHDENLAISTA ILMAA

Tovin näytti siltä, että maalaisliitto ja sosiaalidemokraatit onnistuisivat muodostamaan uuden hallituksen, kun niiden kerrottiin saaneen sovinto ohjelmallisista periaatteistaan.⁴⁵⁴ Tässä vaiheessa *Aamulehden* usein parhaana Johannes Virolainen tarjosi itseään uuden hallituksen pääministeriksi – tullen vain torjutuksi omiensakin taholta. Sosiaalidemokraatit esittivät tehtävään kokenutta talousmiestä, professori Klaus

ulkopoliittiseen diskriminaatioon turvautuneet poliitikot raukoiksi, jotka olivat kelvottomia kansamme johtajiksi. *Aamulehti* 9.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Samana päivänä myös *Jumi* toi julki asiaan liittyvän kielteisen kantansa. Kiistäessään huhun, jonka mukaan kokoomus hallitusvaltaan päästessään olisi pyrkinyt muuttamaan maamme ulkopoliittista linjaa, hän muistutti, että ulkopoliittinen johtajuus kuului tasavallan presidentille, jonka ratkaisut taas pohjautuivat jo Paasikiven aikoinaan laskemalle vankalle perustalle. *Jumi* palasi samaan aiheeseen vielä reilua viikkoa myöhemmin muistuttaen, että ulkopoliittisesti epäluotettavaksi leimattu Väinö Tanner oli esitellyt oman – naapurimaiden hyviä suhteita korostavan – ulkopoliittisen linjansa jo v. 1926 – toisin kuin maalaisliitto, jolta vastaavaa ohjelmaa ei hänen mukaansa ollut ilmestynyt vielääkään. Tämän ohella huutia *Jumin* sanallisesta säilästä saivat osakseen myös ”vakiokasvot” Arvo Korsimo ja Johannes Virolainen. Ensiksi mainitulle ei vielääkään annettu armoa sen suhteen, että hän oli levittänyt perätöntä huhua kokoomuksen halusta hallitusvastuussa istuessaan muuttaa Suomen ulkopoliitiikkaa. Virolaista *Jumi* oli valmis syyttämään passiivisuudesta juuri päättyneessä YK:n yleiskokouksessa, samaten kuin siitä, että Suezin rauhanturvaoperaatiosta näytti koituvan maaillemme mittavat kustannukset. Entisenä opetusministerinä Virolainen sai osansa myös Suomen heikkona pidetystä urheilumenestyksestä. *Aamulehti* 17.11.1957.

⁴⁵³ *Aamulehti* 10.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Samalla palstalla *Hämeen Sanomat* puhui voimakkaasti viiden puolueen hallituksen puolesta, perustellen sitä mm. yleisen luottamuksen palauttamisella.

⁴⁵⁴ Felix Seppälän pvk. 9.11.1957. HMA. Felix Seppälä on päivännyt päiväkirjamerkintänsä alunperin virheellisesti 9.10.1957.

Warista. Tätä ei maalaisliitossa katsottu suopein silmin, koska he halusivat V. J. Sukselaisen jatkavan pääministerinä. Kaikesta huolimatta Waris oli kuitenkin valmis tapaamaan tasavallan presidentti Urho Kekkosen, jonka jälkeen hän kieltäytyi hallitustunnustelijan tehtävästä. Tämän jälkeen spekuloinneissa nousi esiin Teuvo Auran nimi – ennen kuin tehtävä palautui Sukselaiselle.⁴⁵⁵ Hallitusneuvottelujen palaaminen lähtötilanteeseen – noin kuukausi eduskunnassa Sukselaisen vähemmistöhallitukselle annetun epäluottamuslauseen jälkeen – oli selvä pettymys *Aamulehdelle*. Se halusi hakea ratkaisua tilanteeseen vaaleilla – ehdottaen, että asiantuntijaministeristö hoitaisi hallituksen tehtäviä tarvittaessa vaikka säännöllisiin vaaleihin asti. Sen luottamus Sukselaisen johdolla toimivaan vähemmistöhallitukseen oli joka tapauksessa mennyt.⁴⁵⁶

Vallinnut tilanne oli omiaan lisäämään kaikkien puolueiden toisiaan kohtaan tuntemaa epävarmuutta. *Aamulehti* katsoi maalaisliiton levittäneen ennenaikaisesti tietoa Klaus Wariksen kieltäytymisestä hallitustunnustelijan tehtävästä.⁴⁵⁷ Vastaavasti *Maakansa* valitti kokoomuksen jälleen rakentaneen esteitä sekä V. J. Sukselaisen valtiomiesuralle että hänen johtamansa hallituksen muodostamiselle. Lehti katsoi kokoomuksen pyrkivän itselleen parhaiten sopivaan tilanteeseen – eduskunnan hajottamiseen ja uusiin vaaleihin. Kun tähän vielä lisättiin *Aamulehden* epäily siitä, että estääkseen skogilaisten hallitukseen tulon, sosiaalidemokraatit olisivat lopulta valmiit hyväksymään Sukselaisen pääministeriyden – sekä se, että Johannes Virolainen ilmoitti pitävänsä Väinö Tanneria ulkopoliittisesti vaarallisena – samalla, kun hän kieltäytyi vastustamasta kommunisteja – ei ihme, että hallitusneuvottelut tamperelaislehdestä tarkasteltuna näyttivät jauhavan paikallaan.⁴⁵⁸ Tässä tilanteessa Sukselainen katsoi perustelluksi

⁴⁵⁵ *Aamulehti* 12. – 15.11.1957.

⁴⁵⁶ *Aamulehti* 14.11.1957; 2. pääkirjoitus. Päivän *Muut Lehdet* –palstalla *Uusi Suomi* syytti maalaisliittoa vastuunpakoilusta, kun se V. J. Sukselaisen suulla oli valmis vääntämään vastuun uuden hallituksen syntymisestä vain ja ainoastaan sisäisissä riidoissa painivien sosiaalidemokraattien harteille. Huomionarvoista on, että *Aamulehden* sisäsivulla olevassa uutisessa Urho Kekkosen kerrottiin todenneen päivää aikaisemmin luonaan käyneille ruotsalaisille, että korkea työttömyys esti ennen aikaisten talvi vaalien järjestämisen.

⁴⁵⁷ *Ibid.*

⁴⁵⁸ *Aamulehti* 16. – 17.11.1957. Virolainen antoi lausuntonsa *Maakansassa* 16. marraskuuta, jonka *Aamulehti* seuraavana päivänä noteerasi. Ulkoministerin sanottiin vieläpä edesmennyttä J. K. Paasikiveä jäljitellen korostaneen, että ”Suomen ulkopoliittikan hoitaminen on hyvin tarkkaa työtä, eivät siinä halonhakkajat menesty.” *Jumi* palasi samaan teemaan omassa kolumnissaan vielä paria päivää

luopua pääministeriehdokkuudestaan, mainiten virallisena syynä sosiaalidemokraattien sisäisen hajaannuksen. Tämän jälkeen Kekkonen pyysi häntä vielä selvittämään kaikista eduskuntapuolueista muodostetun hallituksen mahdollisuuden. Yritys kaatui heti alkuunsa, porvarillisten puolueiden kieltäytyttyä yhteistyöstä kommunistien kanssa – samalla, kun myös kommunistit katsoivat hallitukseen menon vaaralliseksi mieltämänsä oikeistoaineuksen kanssa mahdottomaksi.⁴⁵⁹ *Aamulehti* leimasi Sukselaisen johdolla käydyt viimeisimmät hallitusneuvottelut – etenkin kuuden puolueen osalta – vain lopullisen ratkaisun pitkittämisyritykseksi. Kuten jo aiemmin, se ilmoitti tässä vaiheessa pitävänsä ainoana ratkaisuna vallinneeseen ongelmaan ennen aikaisten vaalien järjestämistä.⁴⁶⁰

Felix Seppälä katsoi ennen aikaisten eduskuntavaalien sotivan konservatiivisen puolueen periaatteita vastaan. Niinpä hän toivoikin kokoomuksen toimivan tilanteessa siten, että presidentti – Kekkonen nimeä hän ei erikseen maininnut – koettaisi, kuten aiemmin oli luvannut, toimia yhdistävänä ja tasoittavana tekijänä puoluepolitiikan ulkopuolella. Mikäli tässä ei päästäisi toivotun kaltaiseen lopputulokseen, oli hän jo valmis harkitsemaan presidentin julkista arvostelemista – kuitenkin niin, että siitä tälle ajoissa etukäteen ilmoitettaisiin. Seppälän eduskuntaryhmän kokouksessa pitämä puheenvuoro

myöhemmin. Tuolloin hän hyökkäsi Virolaisen kimppuun puolustamalla Väinö Tannerin ohella Klaus Wariksen – Virolaisen sanoin hänelle huvikseen annettua – pääministeriehdokkuutta.

⁴⁵⁹ Felix Seppälän pvk. 19.11.1957. HMA.

⁴⁶⁰ *Aamulehti* 20.11.1957; 2. pääkirjoitus. Lehden sisäsivulla olevassa uutisessa myös hallitusneuvottelijan tehtävästä luopunut Sukselainen näytti taipuvan uusien vaalien kannalle mutkikkaan tilanteen ratkaisemiseksi. On luonnollista, että käytyjä hallitusneuvotteluja seurattiin lehdistössämme kautta linjan sangen tarkasti. Kokoomuksen linjalle uskollisena *Uusi Suomi* vaati seuraavana päivänä vielä tässäkin tilanteessa tutkimaan viiden puolueen hallitusvaihtoehtoa, koska sen eteen ei lehden mielestä oltu tehty ”kaikkea mahdollista”. Se muistutti maalaisliiton torjuneen vain Väinö Tannerin – ei hallituspohjaa. *Helsingin Sanomat* kiinnitti arvioissaan huomiota siihen, että käydyt neuvottelut olivat – jälleen kerran – osoittaneet sen, että maalaisliitto piti yhteistyötään vasemmiston kanssa oikeistoa tärkeämpänä. Omana mielipiteenään lehti ilmoitti vallitsevassa tilanteessa kannattavansa toimitusministeristön perustamista. *Hufvudstadsbladet* näki puolestaan, että parlamentaariset mahdollisuudet oli käytetty nyt loppuun – samalla, kun oli tullut todistetuksi se, että ensimmäiset nelivuotiset valtiopäivät olivat epäonnistuneet. Siitä huolimatta se ilmoitti suhtautuvansa epäillen uusien vaalien toimittamiseen, joka olisi merkinnyt eduskunnan hajottamista. *Suomen Sosialidemokraatti* leimasi käydyt hallitusneuvottelut taktikoinniksi, jolla maalaisliitto vain pyrki saamaan aikaan entisenkaltaisen – jo kuukausi sitten kaatuneen – hallituksen. *Aamulehti* 21.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Samana päivänä *Jumi* onnitteli maalaisliittoa ja kommunisteja onnistuneesta viiden puolueen yhteishallituksen torpedoimisesta. Sangen satiirissävytteisessä kolumnissa pureuduttiin myös pienyritykselle kohtuuttomaksi miellettyyn verotaakkaan.

sai joukon mietteliääksi. Se päättyi lopulta siihen – Erkki Koiviston ehdotuksesta – että puolueen puheenjohtajisto ottaisi yhteyden molempiin kansanpuolueisiin. Tavoitteena oli sopia paitsi yhteistoiminnasta, myös mahdollisuudesta kääntyä presidentin puoleen. Kaikille tämä toiminta ei ollut mieleen: Arvo Salminen oli valmis kannattamaan uusia vaaleja – Seppälän mukaan vaalitaktillisista syistä. Hän itse näki tuonkaltaisten vaatimusten vain alentavan eduskunnan arvostusta.⁴⁶¹

Tässä vaiheessa Felix Seppälä ei jäänyt enää odottamaan kokoomuksen ja kansanpuolueiden kaavailtua yhteistoimintaa, vaan otti aloitteen omiin käsiinsä. Sovittuaan asiasta aiemmin aamupäivällä presidentin adjutanti Urpo Levon kanssa, tapasi hän *yksityishenkilönä* [kurs. MT] Urho Kekkonen heti päivä eduskuntaryhmän kokouksen jälkeen, 20. marraskuuta. Aiemmin aamupäivällä presidentti oli hallitusneuvottelujen merkeissä – tuloksetta – tavannut sekä sosiaalidemokraattien että maalaisliiton edustajat. Saapuessaan Presidentinlinnaan Seppälällä ei ollut varmuutta siitä, oliko maassa jo päätetty turvautua ennenaikaisiin eduskuntavaaleihin, joita hän oli siis ilmoittanut edellispäivänä vastustavansa. Seppälä perusteli näkemystään nyt myös Kekkoselle ennen kaikkea eduskunnan arvonallan säilyttämisellä. Hänen mielestään se olisi kokenut tarpeettoman arvonalennuksen, jos vastikään toimikautensa nelivuotiseksi pidentänyt eduskunta oli nyt uusien vaalien johdosta hajotettu. Seppälä muistutti presidentille historian myös osoittaneen, että eduskunnan hajottaminen ei ollut ratkaissut niitä ongelmia, joihin siitä apua oli haettu. Samalla hän kuitenkin täsmensi, etteivät ongelmat korjaantuisi ratkaisuja lykkäämällä.⁴⁶²

Urho Kekkonen oli varsin pitkälle valmis yhtymään Felix Seppälän hänelle esittämiin näkemyksiin. Paitsi eduskunnan vastikään pidennetyllä toimikaudella, Kekkonen puolusti eduskunnan koossapitämistä Seppälälle myös maassa vallinneella korkealla työttömyydellä, kuten oli tehnyt luonaan vierailleille ruotsalaisille jo muutamaa päivää aiemmin: pahimpaan työttömyysaikaan helmi-maaliskuussa toimeenpannut eduskuntavaalit olisivat voineet saada aikaan kommunistien kasvavan kannatuksen, jonka seurauksena he ”ilman estoja” olisivat päässeet jatkossa viemään asioita

⁴⁶¹ Felix Seppälän pvk. 19.11.1957. HMA. Felix Seppälän päiväkirjamerkinnot ovat tältä osin taas kerran sikäli hajanaisia, että niistä puuttuu päiväys. Koska niiden jälkeen seuraava merkintä on tehty 20. marraskuuta, rohkenen ajoittaa tapahtuneen 19. marraskuuta – etenkin, kun muut lähteet tukevat ajoitusta.

⁴⁶² Felix Seppälän pvk. 20.11.1957. HMA.

vasemmalle. Juuri tämän kehityksen estämiseksi Kekkonen piti tärkeänä eduskunnan porvarienemmistön säilyttämistä. Omien sanojensa mukaan Felix Seppälä ei millään muotoa pyrkinyt neuvomaan Urho Kekkosta tulevan hallitusratkaisun osalta. Ennen aikaisten eduskuntavaalien välttämiseksi hän kuitenkin muistutti tasavallan presidentillä olevan keinovalikoimassaan nk. presidentinhallitus. Hän kuvasi poliittisten ryhmien olevan elämänhaluisia koulupoikia, jotka tappelivat ja metelöivät pelkästä olemisen ilosta. Tässä kohtaa Seppälä rohkeni esittää myös toivomuksensa, että presidentti voisi laittaa heidät järjestykseen. Kekkonen suhtautui kuulemaansa huumorilla. Hänen mielestään ennen presidentinhallitusta maahan oli ainakin yritettävä muodostaa parlamentaarinen vähemmistöhallitus.⁴⁶³

Urho Kekkonen kanssa käymässään neljänneksen kestäneessä ja sinunkaupatkin sisältäneessä keskustelussa, Seppälä kiisti presidentin hänelle esittämät arviot siitä, että *Uuden Suomen* [huom. ja *Aamulehden*, MT] vaatimukset ennen aikaisten eduskuntavaalien järjestämisestä olisivat edustaneet kokoomuksen kantaa. Hän perusteli kantaansa sillä, ettei lehti ollut puolueen määrättävissä. Samalla Seppälä kuitenkin myönsi eduskuntaryhmän enemmistön olevan eduskunnan hajottamisen kannalla, selittäen sitä puolestaan ”ajalle ominaisella taktikoinnilla”. Kekkonen totesi omana käsityksenään olevan, etteivät olot maassa olleet niin huonot kuin väitettiin. Seppälä oli asiasta presidentin kanssa samaa mieltä ja kertoi, että ainakin valtiovarainvaliokunnassa edustajien välit olivat säilyneet entisellään. Tasavallan presidentin kanssa käymänsä keskustelun perusteella pian kansanedustajan tehtävät jättävä Seppälä oli Presidentinlinnaan tekemänsä vierailun jälkeen valmis seuraaviin johtopäätöksiin: Kekkonen ei ainakaan helpolla suostuisi eduskunnan hajottamiseen ja ennen aikaisiin vaaleihin ja hänen ensi sijaisena tavoitteenaan oli entisenkaltaisen vähemmistöhallituksen aikaansaaminen. Kokoomuksen osalta Seppälä saattoi todeta, että maalaisliiton sitä vastaan harjoittama ”räikeä peli” oli kaiken aikaa tapahtunut Kekkonen suostumuksella eikä hän ollut myöskään katsonut aiheelliseksi puuttua entisen puolueensa kokoomusta kohtaan harjoittamaan diskriminointiin. Seppälä ottikin tavoitteekseen vielä ennen kansanedustajauransa päättymistä muistuttaa tasavallan

⁴⁶³ Felix Seppälän pvk. 20.11.1957. HMA.

presidenttiä siitä, että heti valintansa jälkeen hän oli todennut olevansa yhtä vähän maalaisliittolainen kuin kokoomuslainen.⁴⁶⁴

Eri osapuolten kanssa neuvoteltuaan presidentti Urho Kekkonen antoi hallitustunnustelijan tehtävän professori Eino Saarelle. Hän sai tunnusteltavakseen uuden hallituksen muodostamismahdollisuuksia, palattuaan Suomeen Italiasta FAO:n kongressista 22. marraskuuta. Kekkonen suostutteli Saaren ottamaan tehtävän vastaan – huolimatta hänen vaimonsa vastahakoisuudesta ja siitä, että kansanpuolue ei ollut vielä tehnyt päätöstään vähemmistöhallitukseen osallistumisesta. Lopulta – neljän tunnin pitkän keskustelun jälkeen – sekä kansanpuolueen eduskuntaryhmä että puoluetoimikunta – yhden äänen enemmistön turvin – päättivät vähemmistöhallitukseen osallistumisesta, vaikka he tätä ennen olivat ilmaisseet olevansa viiden puolueen laajamittaisen hallitusyhteistyön kannattajia. Felix Seppälä, kuten *Aamulehtikin* kiinnittivät kumpikin huomiota siihen, että kansanpuolueen yhden äänen enemmistöllä tapahtunut hallitukseen osallistumispäätös oli syntynyt pirkanmaalaisen kansanedustajan Artturi Tienarin poissa ollessa. Hän ei yksinkertaisesti ollut saanut kutsua kokoukseen. Seppälä puolestaan vaikutti loukkaantuneen aidosti Urho Kekkoselle siitä, että tämä ei käydyssä kahdenkeskisessä keskustelussa ollut katsonut asiakseen informoida häntä yksityiskohtaisemmin hallitusneuvottelujen jo tuolloin tiedossa olevista käänteistä.⁴⁶⁵ Saaren hallituskokoonpanoa spekuloidessa maalaisliiton uumoiltiin saavan kahdeksan paikkaa, kansanpuolueen ja skogilaisten tasatessa loput. Saarella itsellään ei ollut lähtötilanteessa mitenkään turhia kuvitelmia omista onnistumismahdollisuuksistaan.⁴⁶⁶ Kaikesta huolimatta hänen lupautuminen tehtävään – ja se, että hän vieläpä lupasi selvittää useampia eri mahdollisuuksia, sai – vielä kerran – tässä yhteydessä kokoomuslaisten hallitustoiveet heräämään.⁴⁶⁷

⁴⁶⁴ Ibid.

⁴⁶⁵ Felix Seppälän pvk. 21.11.1957. HMA ja Aamulehti 23.11.1957. *Uusi Suomi* näki Eino Saaren pääministeriyden olleen ratkaisevan askeleen – epäillen samalla, oliko tämä Roomasta tehtävään hälytetty ”Cincinnatus” sittenkään oikea mies valittuun tehtävään. *Helsingin Sanomat* totesi maalaisliitolla olevan syytä tyytyväisyyteen, jos maa saisi hallituksen, joka peruspiirteiltään olisi kaatuneen edeltäjänsä kaltainen. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi Saaren onnistumisen edellyttävän ns. ottopoikasyستمistä luopumista. Aamulehti 22.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴⁶⁶ Aamulehti 22.11.1957.

⁴⁶⁷ Aamulehti 24.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta. *Kronikoija* opasti uutta hallitustunnustelijaa omalla vakiopalstallaan toteamalla viiden puolueen hallituksen olevan ainoa pätevä ratkaisu.

Jos Felix Seppälä olikin Urho Kekkosen luona Presidentinlinnassa vieraillessaan osoittanut tietynlaista kokoomuksessa tunnettua sovinnonhalua suhteessa tasavallan presidenttiin, samaa ei parhaalla tahdollakaan voinut sanoa Tuure Junnilasta. Nimeltä mainiten hän – niin kuin ei tässä vaiheessa kukaan muukaan – ei tosin sitä tehnyt. Esitelmöidessään Harjavallan Kansallisseurassa Junnila arvosteli oikeastaan kaikkea mahdollista – ulkopoliittikan päälinjoja lukuun ottamatta. Poliittisten puolueiden lisäksi hänen tulilinjalleen joutui mm. sillä hetkellä hänen puutteelliseksi mieltämänsä kansallinen omanarvontunto. Suurin ongelma oli kuitenkin jossain aivan muualla, kun hän totesi:

”Valtiomiestä, joka pystyisi kohoamaan omien tunteittensa ja puolueiden yläpuolelle todelliseksi kaikkien tunnustamaksi kansakunnalliseksi johtajaksi, meillä ei tällä hetkellä onnettomuudeksemme ole käytettävissämme. Tuntuu niin kuin kaikki todellinen arvovalta olisi tästä maasta jäljettämiin kadonnut. Valtiollinen tervahöyrymme purjehtii syysmyrskyisillä ja karikkoisilla vesillä sellaisten kapteenien ja perämiesten ohjaamana, joiden navigeeraustaitoon ei ainakaan tähänastisten kokemusten perusteella voida tuntea riittävää luottamusta.”⁴⁶⁸

Samanaikaisesti ärhäkkyttään Tuure Junnilan kanssa osoittivat myös Helsingin Messuhalliin kokoontuneet sosiaalidemokraatit. Viitatessaan maalaisliiton, skogilaisten ja kommunistien julkisuudessa uumoiltuun hallitusyhteistyöhön puoluesihteerin Väinö Leskinen – värikkäitä kielikuvia käyttäen – ennusti omille sputnikeilleen, siis skogilaisille, ”varsinaisten keinokuiden kohtaloa”. Samassa yhteydessä hän vaati selväsanaisesti maatalouden uudistamista ja teollistamista. Omassa puheenvuorossaan puolueen puheenjohtaja Väinö Tanner kertasi puolestaan yhä päällä olevan hallituskriisin kaikki vaiheet. Hän ei hyväksynyt maalaisliiton esittämiä syytöksiä siitä, että aiemmin kaavailtu hallitusyhteistyö olisi kaatunut sosiaalidemokraattien sisäisiin ristiriitoihin. Tanner piti kaikella tapaa tuomittavana sitä, että maalaisliitto *ei kertaakaan* [kurs. MT] ollut katsonut aiheelliseksi neuvotella hallitusyhteistyön mahdollisuudesta suoraan sosiaalidemokraattien, vaan ainoastaan puolueen opposition kanssa. Paitsi maalaisliittoa, hän arvosteli myös omiaan ja erityisesti keskusjärjestö SAK:ta liiallisesta

⁴⁶⁸ Aamulehti 25.11.1957.

vallanhimosta parhaillaan käynnissä olleissa hallitusneuvotteluissa.⁴⁶⁹ Väinö Peltonen *Jumina* antoi tälle puheenosalta erityisen suuren painoarvon omassa kolumnissaan. Tässä vaiheessa myös hän rohkeni uudistaa toiveensa viiden tai vähintäänkin neljän puolueen muodostamasta enemmistöhallituksesta.⁴⁷⁰ Jo alun alkaen onnistumismahdollisuuksiensa suhteen sangen epäilevällä kannalla ollut Eino Saari luopui kuitenkin Urho Kekkosen hänelle tarjoamasta hallitustunnustelijan pestistä sen jälkeen, kun oli käynyt selväksi, etteivät skogilaiset halunneet hallitusvastuuseen päästäkseen erota sosiaalidemokraattien riitaisasta eduskuntaryhmästä.⁴⁷¹ Yleisesti ottaen aina vain jatkuva maan hallituspula leimattiin kuitenkin maalaisliiton ja sen harjoittaman taktikoinnin pettämisen syyksi.⁴⁷²

7.4 HELPOTUS VAI HÄTÄRATKAISU?

Eino Saaren luovuttua hallitustunnustelijan tehtävästä pidettiin jokseenkin selviönä, että maahan muodostettaisiin virkamieshallitus Suomen Pankin pääjohtajan Rainer von Fieandtlin johdolla.⁴⁷³ Tilanteen tulenarkuudesta jotain kertoo kuitenkin se, että asiaan varottiin *Aamulehdessäkin* ottamasta kantaa ennen kuin se oli varmaa. Nimityksen tapahduttua, 29. marraskuuta, lehti julkatoi tyytyväisyytensä tehtyyn ratkaisuun – olkoonkin, että se muistutti alun perin kannattaneensa eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien järjestämistä. Sääntömääräisten vaalien läheisyys sai sen kuitenkin hyväksymään Urho Kekkosen nyt tekemän ratkaisun. Nimitetyn virkamieshallituksen

⁴⁶⁹ Aamulehti 25.11.1957. Ei ole yllätys, että maalaisliitossa Väinöt Tanner ja Leskinen leimattiin ”taistelujuhlassa” pitämiensä puheiden perusteella riidan rakentajiksi. *Maakansa* katsoi Tannerin puhuneen sen ajan edustajana, joka ei enää palaa ja Leskisen siitä ajasta haaveillen, jota ei koskaan tule. Sosiaalidemokraattisen puoluejohdon katsottiin antaneen tässä yhteydessä oman haastavan, ärsyttävän ja paikoin jopa provosoivan panoksensa käynnissä olevan hallituskriisin selvittämiseen, jolla perusteella maalaisliiton oli hyvä tehdä tarvittavia johtopäätöksiä. Pidettyjen puheenvuorojen arveltiin antaneen pohdittavaa myös skogilaisten suuntaan *Maakansan* kysyessä: ”Eivätköhän Messuhallin sanaroviolla palaneet viimeisetkin sillat?”. Aamulehti 27.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ Aamulehti 27.11.1957.

⁴⁷² Aamulehti 28.11.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Tässä vaiheessa ennätyskelliset 41 vuorokautta kestäneen hallituspulan olivat ensimmäisinä sysäämässä maalaisliiton vastuulle *Uusi Suomi* ja *Hufvudstadsbladet*. *Aamulehden* kovin kritiikki osui tässä vaiheessa – jälleen kerran *Jumin* toimesta – maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimoon, joka Keski-Suomen piirin syyskokouksessa pitämässään puheessa oli vähätellyt kaikella tapaa maassa sillä hetkellä vallinneita ajankohtaisia ongelmia. Myös lehden lukijakunta osoitti tässä vaiheessa tyytymättömyytensä maalaisliittoa kohtaan: *Kirjeitä toimitukselle* – palstalla nimimerkki *Talonpoika* toi historiasta kaivetuin esimerkein julki tyytymättömyytensä siihen, että maalaisliitto piti kokoomuslaisten harjoittamaa ulkopoliittikkaa Suomelle erityisen vaarallisena – samaan aikaan, kun se oli monopolisoimassa sen harjoittamista itselleen. Aamulehti 29.11.1957.

⁴⁷³ Aamulehti 28.11.1957.

kokoonpanoa tarkasteltaessa se nähtiin varsin ammattitaitoiseksi – joskin huomiota kiinnitettiin siihen, että puolueittain ajatellen sen kokoonpano näyttäytyi varsin punamultavetoisena. Sitä ei kuitenkaan tässä tilanteessa, pitkän hallituspuolan päätteeksi, nähty ongelmallisena. *Aamulehti* katsoi von Fieandtin hallituksella olevan mahdollisuuksia hoitaa tehtävänsä aina vaaleihin, seuraavan vuoden elokuuhun, saakka. Tästä lähtötilanteesta, vailla paineita poliittisista irtopisteistä, sen uskottiin pystyvän tekemään Suomen sisäpoliittista elämää vakauttavia päätöksiä.⁴⁷⁴ Arviot uuden hallituksen toimintakyvystä muuttuivat *Aamulehden* toimesta hivenen kriittisemmiksi vasta sen jälkeen, kun se oli tehnyt ensiesiintymisensä valtiovarainvaliokuntaan. Kun se kiinnitti huomionsa vain valiokunnan tekemiin budjettilisäyksiin, kieltäen niistä 4/5, varsinaisen budjetin sijaan, alkoi tamperelaislehti pelätä sen rakentavan budjettipolitiikkansa edeltäjänsä tapaan verotuksen ja valtion menojen kasvattamisen varaan. Toisaalta oltiin valmiit tunnustamaan, ettei vastanimitetty hallitus vielä ollut kunnolla ehtinyt budjettiin edes perehtyä.⁴⁷⁵

Pitkään jatkuneen hallituspuolan pelättiin vahingoittaneen Suomen kansainvälistä mainetta maana, joka oli tottunut yksimielisenä hoitamaan sille langenneet velvoitteet. Nähtiinpä siinä jopa juoksijain kuninkaan Paavo Nurmen menneiden vuosikymmenten

⁴⁷⁴ *Aamulehti* 30.11.1957; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palstalla käytiin kahden seuraavan päivän aikana kattavasti läpi lehdistön Rainer von Fieandtin hallituksesta tuoreeltaan esittämiä arvioita. Porvaripuolella ne olivat yhteneväisiä *Aamulehden* kannan kanssa. *Maakansa* näki toimitushallituksen ennenaikaisia vaaleja parempana vaihtoehtona. Samalla se totesi uuden pääministerin nimen avaavan mielenkiintoisia näköaloja hallituspolitiikan hoitoon. *Turun Sanomat* piti tuoreeltaan tapahtunutta hallitusratkaisua ”parhaana mahdollisena” – toivoen samalla myös eduskunnan suhtautuvan siihen myötämielisesti. Lehti uumoili nyt muodostetun hallituksen pystyvän rakentamaan yhteistyöhön. Poliittinen vasemmisto sen sijaan ei suhtautunut pitkän hallituspuolan jälkeen nimitettyyn virkamieshallitukseen yhtä optimistisesti porvarilehdistön kanssa. *Suomen Sosialidemokraatti* julkatoi kaipaavansa enemmistöhallitusta tahi uusia vaaleja ”mahdollisimman nopeasti”, nähden von Fieandtin hallituksen istumisen sääntömääräisiin vaaleihin asti suorastaan arveluttavana. Pettymystään hallituksen ulkopuolelle jäämisestä purkanut *Kansan Uutiset* puolestaan muistutti pääministeri von Fieandtin Suomen Pankin pääjohtajana osaltaan vastanneen vuosia siitä talouspolitiikasta, jonka vuoksi maassa ylipäätään oltiin ongelmissa. ”Rintamalinjat” suhtautumisessa uuteen hallitukseen näyttivät säilyvät samoina porvariston ja sosialistien kesken myös seuraavana päivänä. *Uuden Suomen, Helsingin Sanomien, Hufvudstadsbladetin, Kauppalehden* ja toistamiseen jopa *Maakansan* siitä esittämät etukäteisarviot olivat myönteisiä, kun taas *Kansan Uutiset* näki sen ”poliittisena, lähinnä kokoomuspuolueen muodostamana hallituksena”. *Aamulehti* 30.11. – 1.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta. *Jumi* reagoi esitettyihin syytöksiin iloitemalla omalla kolumnipaikallaan ennen kaikkea siitä, että skogilaiset olivat kieltäytyneet yhteistyöstä kommunistien kanssa. Olipa siinä aistittavissa jopa tiettyä ylimielisyyttä, kun hän puheenvuoronsa lopuksi ennakoiti tulevaisuutta toteamalla: ”Kaiken viime aikoina koetun ja kärsityn poliittisen juonittelun jälkeen virta varmasti vähitellen vie oikealle”. *Aamulehti* 3.12.1957.

⁴⁷⁵ *Aamulehti* 4.12.1957; 2. pääkirjoitus.

urotekojenkin joutuneen kyseenalaiseksi.⁴⁷⁶ Myös kokoomuksen eduskuntaryhmän suhtautuminen Rainer von Fieandtin vastaperustettuun hallitukseen oli vähintäänkin varauksellinen. Toisaalta oltiin tyytyväisiä siitä, että maata pitkään vaivannut hallituspula oli saatu päätökseen ja että asioita sen seurauksena päästiin taas hoitamaan, toisaalta se taas nähtiin vain hätäratkaisuna, jolla ei kuitenkaan olisi tehtävässään todellisia onnistumisen mahdollisuuksia.⁴⁷⁷ Tältä pohjalta arvioiden oli enemmän kuin loogista, että pian von Fieandtin hallituksen nimittämisen jälkeen kokoontunut kokoomuksen puoluehallitus päätti etukäteissuunnitelmansa mukaisesti lähestyä Suomen Kansanpuoluetta kirjelmällä, jossa tiedusteltiin sen halukkuutta yhteiseen vaaliliittoon tulevissa eduskuntavaaleissa. Sen vahvistivat allekirjoituksillaan sekä puheenjohtaja Jussi Saukkonen että puoluesihteerit Kalevi Teräsalmi. Harkinta-aikaa kansanpuolueelle annettiin kymmenen päivää.⁴⁷⁸ Tuleviin eduskuntavaaleihin valmistautumista todisti osaltaan myös vaalipöytäkirjan ohjesäännön vahvistaminen. Hänen tuli vastata kaikella tapaa siitä, että puolue oli valmis tulevaan vaalitaisteluun.⁴⁷⁹

Ennätyspitkän hallituspuolan aikana ja jo sitä ennen näytti siltä, että Suomen sisäpolitiikka olisi vienyt ulkopoliitikalta kaiken huomion. Tässä mielessä saatiin vaihtelua aikaiseksi hetimiten Rainer von Fieandtin hallituksen nimittämisen jälkeen. Neuvostoliiton pääministeri Nikolai Bulganin antoi alun perin helsinkiläisten lehtien päätoimittajille lausunnon, jossa hän vakuutti Neuvostoliiton tekevän kaikkensa maiden välisen ystävyyden vahvistamiseksi. Samassa yhteydessä hän julkatoi neuvostoliittolaisten muistelevan vieläkin lämmöllä neuvostojohtajien taannoin Suomeen tekemää valtiovierailua. Samalla Bulganin kertoi Urho Kekkosen lähiaikoina toteutuvasta vierailusta Neuvostoliittoon, jättäen kuitenkin vielä sen tarkan ajankohdan

⁴⁷⁶ Aamulehti 30.11.1957; *Kirjeitä toimitukselle* –palsta nimim. U. Brusi. Nimimerkki sai pelolleen vastinetta vajaan viikon kuluttua, kun Aamulehti siteerasi *Muut Lehdet* –palstalla *Svenska Dagbladetia*, jonka käsitellessään Suomen itsenäistymistä pääkirjoituksessaan sanottiin hämmästelleen sitä, kuinka suuruutensa suurissa vaikeuksissa näyttänyt maa oli nyt ajautunut pahoihin taloudellisiin ja sisäpoliittisiin vaikeuksiin. Lehden sanottiin todenneen myös Suomessa pelatun poliittista peliä, joille ei ainakaan pohjoismaista vertailukohtaa löytynyt. Aamulehti 6.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴⁷⁷ Aamulehti 1.12.1957; *Kronikoija* peilasi kokoomuksen eduskuntaryhmän mielialoja *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan. Niitä on aistittava tätä kautta, koska Felix Seppälän päiväkirjanpito näyttää tässä vaiheessa muuttuneen entistäkin satunnaisemmaksi. Hän ei kommentoinut von Fieandtin hallitusta millään tavoin.

⁴⁷⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 3.12.1957, liite 1. PTA.

⁴⁷⁹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 3.12.1957, liite 2. PTA.

mainitsematta.⁴⁸⁰ Muutenkin Suomen ja Neuvostoliiton välinen keskinäinen kanssakäyminen näytti olevan virkistymään päin. Itsenäisyyspäivän kynnyksellä maiden välillä allekirjoitettiin keskinäistä tavaravaihtoa koskeva pöytäkirja. Sen pääpaino oli metalliteollisuudessa ja siellä etenkin laivatoimituksissa.⁴⁸¹

Kansallisen Kokoomuksen toiminnalle – käytetäänpä tarkastelun lähteenä sitten puoluehallituksen kulloinkin tekemiä päätöksiä tai sen äänenkannattajaa *Aamulehteä* – sekä vastikään päättyneen hallituskriisin että ylipäätään Urho Kekkosen koko siihenastisen presidenttikauden aikana leimallista näytti olevan se, että aiemmasta jopa vihamielisestä suhtautumisesta huolimatta tasavallan presidentti oli nyt kaiken suoraan tapahtuvan arvostelun ulko- ja yläpuolella. Pinnan alla kuitenkin kuohui kaiken aikaa. Tätä todisti osaltaan *Aamulehden* Suomen 40-vuotisitsenäisyyspäivänä julkaisema pääkirjoitus. Se korosti suomalaista kansanvaltaa, muistuttaen kuitenkin, että maan hallitusmuodon erityispiirteisiin kuului tasavallan presidentille annetut laajat valtaoikeudet – samalla, kun hän oli puolustusvoimain ylipäällikkö ja maan ulkopoliittikan *kiistaton johtaja* [kurs. MT]. Tämä presidentin ja parlamentin välille synnytetty, kirjoitetussa laissa vallitseva ristiriitaisuus oli omiaan asettamaan maan korkeimman vallan haltijalle hyvin suuret persoonalliset vaatimukset. *Aamulehti* katsoi lyhyen itsenäisyyden historian osoittaneen, että hyvä tapa, jota se piti parempana kuin parastakaan lakia, oli luonut osapuolten välille joustavan käytännön. Suomea johdettaessa se toivoi vaalittavaksi hallitusmuodon laatijan ja ensimmäisen tasavallan presidentin K. J. Ståhlbergin perinteitä.⁴⁸²

Omaa kieltään *Aamulehden* tuolloisesta suhtautumisesta tasavallan presidentti Urho Kekkoseen kertoi hänen itsenäisyyspäiväpuheensa saama vastaanotto. Se vain totesi

⁴⁸⁰ *Aamulehti* 3.12.1957. *Uusi Aura* – kokoomuksen turkulainen äänenkannattaja – noteerasi heti tuoreeltaan Nikolai Bulganinin ystävällisessä ja myönteisessä sävyssä esittämät mielipiteen. Arvosteltavaakin kuitenkin löytyi: lehti ei hyväksynyt Neuvostoliiton pääministerin esittämää väitettä siitä, että Suomesta sen enempää kuin rajojemme ulkopuoleltakaan löytyisi voimia, jotka yrittäisivät häiritä neuvostoliittolais-suomalaisten suhteiden onnellista kehitystä. *Aamulehti* 4.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta.

⁴⁸¹ *Aamulehti* 5.12.1957. Moskovan radiossa samana päivänä puhunut suurlähettiläs Eero A. Wuori korosti lokakuun vallankumouksella olleen suuri merkitys Suomen itsenäistymisen kannalta. Hän kehui maiden välisen suhteiden lujittuneen toisen maailmansodan jälkeen, kiitos rauhanomaisen rinnakkaiselon politiikan. Suuren ansion Wuori antoi niinkään molemminpuolisille korkeimman tason valtiovierailuille. Rohkenisiko siis sanoa, että radiopuhe itsenäisyyspäivän aattona oli paitsi juhlava, myös täynnä nk. kremlologiaa. *Aamulehti* 6.12.1957.

⁴⁸² *Aamulehti* 6.12.1957; pääkirjoitus.

tasavallan presidentin vaatineen Messuhallin kansanjuhlassa pitämässään puheenvuorossa enemmän vastuunkantoa ja yksimielisyyttä. Samaan aikaan Kekkoseen perinteisesti kriittisesti suhtautunut *Helsingin Sanomat* puolestaan kiitti sitä, että hän omassa puheenvuorossaan oli nostanut esiin käsityksiään suomalaisen yhteiskunnan pulmakysymyksistä.⁴⁸³ *Aamulehdessä* presidentin pitämän puheenvuoron ruotiminen näytti jäävän Väinö Peltosen, siis *Jumin*, harteille. Itse sen sisältöä suoranaisesti arvostelematta hän puolusti voimakkain sanankääntein opposition oikeutta arvostella yhteisten asioiden hoidossa esiintyvää taitamattomuutta. Viitatessaan samalla epäsuorasti kokoomuksen pitkään poissaoloon hallitusvastuusta hän totesi:

”Nykypäivän mainoskuva pelkkine heleän vihreine ja ruusunpunaisine väreineen vaikuttaisi tympäisevän äitelältä ja harhaanjohtavalta. Kokonaisuus vaatii siihen myös jonkin verran arvostelun mustaa ja harmaata väriä ryhtiä ja luotettavuutta antamaan.”⁴⁸⁴

Maalaisliiton puoluevaltuusto antoi pari viikkoa Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen nimittämisen jälkeen puoluevaltuustonsa toimesta julkilausuman, jossa se ilmoitti pitävänsä hallitusta luonteeltaan väliaikaisena. Samalla se kertoi maalaisliiton pyrkivän työskentelyllään edesauttamaan parlamentaarisen hallituksen pystyttämistä. Maalaisliiton ”korkeimman puolueradin”, joksi *Uusi Suomi* puoluevaltuustoa nimitti, antama julkilausuma näytti aiheuttavan kokoomuksessa selvää levottomuutta. Puolue halusi tietää, aikoiko maalaisliitto suorittaa ”operaationsa” ennen vai jälkeen tulevia eduskuntavaaleja. Oikeastaan vielä tätäkin enemmän se ärsyyntyi kuitenkin varapuheenjohtaja Johannes Virolaisen samaisessa puoluevaltuustossa pitämästä puheenvuorosta, jossa hänen sanottiin väittäneen osuustoimintajärjestöjen

⁴⁸³ Aamulehti 9.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Samalla palstalla noteerattiin myös *Uuden Suomen* Urho Kekkonen puheesta esittämä kannanotto, joka oli varauksellinen. Positiivisena pidettiin sitä, että hän myönsi erinäisiä yhteiskunnallisia ongelmia kohtaan esitetyn kritiikin oikeutuksen. Samalla kokoomuksen pää-äänenkannattaja muistutti, että järkevämmällä politiikalla, jossa oltaisiin unohdettu poliittinen juonittelu ja äänenkalastelu yleisen edun sijaan, monet noista ongelmista olisi voitu välttää. Sen syyttävä sormi osoitti siis valtapuolueitamme, maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja eikä siitä jäänyt presidenttimmekään – rivien välistä lukien – täysin osattomaksi. Tuskin ketään yllättää se, että seuraavana päivänä samalla palstalla *Maakansa* katsoi Kekkonen puheen kaataneen kylmää vettä olojamme tarkoituksellisesti mustaavien niskaan, todeten samalla puolueidemme asialliset vastakohtat siinä määrin aiempaa pienemmiksi, että hedelmällinen yhteistyö niiden kesken olisi mahdollista. Yllättävämpää sen sijaan oli, että *Uusi Aura* ilmoitti antavansa tasavallan päämiehelle hänen toimissaan kaiken tukensa ja ymmärtämyksensä – olkoonkin, että lehti oli kansallisen yksimielisyyden saavuttamisen suhteen varsin pessimistinen. Aamulehti 10.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Kansallisen yksimielisyyden lisääntymisen tärkeyttä peräänkuulutettiin *Aamulehdessä* myös *Kirjeitä toimitukselle* –palstalla itsenäisyyspäivän jälkimainingeissa nimimerkkien *Pee-Koo* ja *E. N* toimesta. Aamulehti 12.12.1957.

⁴⁸⁴ Aamulehti 10.12.1957.

pyrkivän omalla toiminnallaan levittämään propagandaa maassa sodan jälkeen noudatettua yleistä ulko- ja sisäpoliittista suuntausta vastaan.⁴⁸⁵ Urho Kekkosen itsenäisyyspäivänä esittämän puheen tapaan *Aamulehdessä* Virolaisen puheen yksityiskohtaisempi arviointi jäi *Jumin* vastuulle – ja sävy oli sen mukainen: *Johannes ja käärme* –otsikolla varustetussa kolumnissa kunniansa saivat tasapuolisesti kuulla sekä ”ulkopoliittisen kelloseppämestarin diplomin” omistava Virolainen että maalaisliitto.⁴⁸⁶ Kokoomuksessa vallinnut epävarmuus tulevaisuudesta sai sen myös uusimaan kansanpuolueelle aiemmin joulukuussa lähetetyn kirjelmän, jossa tiedusteltiin sen halukkuutta koko maan kattavaan yhteistyöhön tulevissa eduskuntavaaleissa. Vastausaikaa annettiin tällä kertaa vuoden loppuun asti.⁴⁸⁷ Käydessään keskustelemassa pääministeri von Fieandtin kanssa maan taloudellisesta tilanteesta kokoomuksen eduskuntaryhmän lähetystö jätti valtioneuvostolle kirjelmän ehdotuksista, joita puolueen eduskuntaryhmä piti välttämättömänä talouselämän elvyttämisen kannalta. Kuin varmimmaksi vakuudeksi, se ilmoitti omasta puolestaan tukevansa tähän tähtääviä hallituksen pyrkimyksiä.⁴⁸⁸

Tasapainottaakseen valtion kehnoa taloutta vastikään tehtävänsä nimitetty Rainer von Fieandtin virkamieshallitus lupasi perehtyä valtion budjettiin eduskunnan joululoman aikana. Vähimmäistavoitteeksi ilmoitettiin 3 – 4 miljardin supistukset.⁴⁸⁹ Eri ryhmien kiisteltyä ankarasti tullitariffista juuri joulun alla, *Aamulehti* rohkeni esittää, että kansanedustajat viimeistään lomansa aikana tulisivat vakuuttuneiksi valtion menoleikkausten tarpeellisuudesta.⁴⁹⁰ Lähempänä uutta vuotta lehti totesi

⁴⁸⁵ *Aamulehti* 12.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Johannes Virolaisen pitämän puheenvuoron, jonka katsottiin jatkavan maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon taannoin uusilla kansanliike –puheilla aloittamaa ”pelottelun perinnettä”, noteerasi tosin kokoomustausmaisista lehdistä ainoastaan *Vaasa*. Se näki Virolaisen olevan *pukki kaalimaan vartijana*, koska tämä monen muun maalaisliittolaisen tavoin halusi osuusmeijereiden tukevan oman puolueensa vaalitoimintaa.

⁴⁸⁶ *Ibid.*

⁴⁸⁷ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 18.12.1957, liite 1. PTA. Puheenjohtaja Jussi Saukkosen ja puoluesihteerin Kalevi Teräsälmen toistamiseen allekirjoittama, kansanpuolueelle osoitettu kirjelmä on päivätty lopulta 21. joulukuuta.

⁴⁸⁸ *Aamulehti* 21.12.1957.

⁴⁸⁹ *Aamulehti* 19.12.1957.

⁴⁹⁰ *Aamulehti* 22.12.1957; 2. pääkirjoitus. Päivän *Muut Lehdet* –palsta osoittaa, että *Aamulehden* kanssa samoilla linjoilla valtion tulevan budjetin leikkaustarpeista oli *Kauppalehti*. Sen mielestä supistamistarpeen ehdoton minimimäärä oli 9 – 10 miljardia. Jotain kokoomuksen ja maalaisliiton tuolloisista keskinäisistä väleistä puolestaan kertonee se, että Päiviö Hetemäki juuri eduskunnan joululoman kynnyksellä – Felix Seppälän ja kansanpuolueen Irma Karvikon tukemana – päätti käynnistää

vastakohtaisuuksien kasvaneen sekä puolueiden välillä että niiden sisällä, nostaan esiin ennen kaikkea sosiaalidemokraattien, mutta myös kansanpuolueessa ja maalaisliitossa pian päättyvän vuoden aikana esiinnousseet sisäiset ristiriitaisuudet. Suurimpana esteenä parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamisen tiellä se piti puolueiden kyvyttömyyttä ja/tai haluttomuutta keskinäiseen yhteistyöhön. Vuoden vaihtuessa taloudellisten vaikeuksien keskellä ja sisäpoliittisesti kireässä ilmapiirissä *Aamulehti* toivoi, kuten niin monesti aiemminkin, olojen tasaantumista ja valtakuntaa rakentavien ryhmien kasvavaa yhteistyötä. Toivonsa se kiinnitti jo tässä vaiheessa kuitenkin ennen kaikkea tuleviin eduskuntavaaleihin: kaikin puolin haastava tilanne kyllä selkiytyisi, kunhan kansa saisi sanoa asiasta sanansa.⁴⁹¹

keskustelun bensatulleista, koska ”*jotain oli tehtävä maalaisliiton kiusaksi*”. Felix Seppälän pvk. 17.12.1957. HMA.

⁴⁹¹ *Aamulehti* 27.12.1957; pääkirjoitus. *Uusi Suomi* pohti omassa ”vuosikatsauksessaan” paria päivää myöhemmin idän ja lännen suhteita. Se odotti tulevasta vuodesta siinä suhteessa vilkasta, ennakoiden samalla Neuvostoliiton jatkavan suurta diplomaattista offensiiviaan. *Helsingin Sanomat* taas kiinnitti huomionsa sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton huonontuneisiin väleihin. Se muistutti samalla myös maalaisliitossa kytevästä hajaannuksesta, joka entisestään lisäsi sisäpoliittisen epävarmuuden tunnetta. *Aamulehti* 30.12.1957; *Muut Lehdet* –palsta. Siihen tarttui osaltaan myös *Jumi* vuoden viimeisen päivän kolummissaan. Maanviljelijä Paavo Ojalehdon maalaisliiton keskushallitukselle ja valtuuskunnalle 8. ja 9. joulukuuta lähettämään kirjelmään täysin tukeutuen hän kertoi Arvo Korsimoa kohtaan maalaisliitossa kytevän kapinan taustoista: hänen syntilistansa ulottui kavalluksista rintamakarkuruuteen. *Aamulehti* 31.12.1957.

EPÄONNISTUNEITA YHTEYDENOTTOJA

Siitä huolimatta, että Kansallinen Kokoomus oli mm. Päiviö Hetemäen toimesta jo pitemmän aikaa kantanut huolta parlamentarismien toteutumisesta Suomessa, tekivät asiasta välikysymyksen lokakuussa 1957 V. J. Sukselaisen johtamalle vähemmistöhallitukselle kuitenkin sosiaalidemokraatit. Käydyssä välikysymyksenkeskustelussa kokoomus jatkoi pääministerin ja maalaisliiton kovasanaista arvostelua eduskuntaryhmän puheenjohtaja Arvo Salmisen toimesta. Hallituksen kaaduttua eduskunnalta saamaansa epäluottamuslauseeseen, näytti tilanne kuitenkin hämmästyttävän kokoomusta ja sitä lähellä ollutta lehdistöäkin. Vaikutelmaa vahvisti tieto siitä, että hallitus oli lopulta kompastunut kommunistien ponsiehdotukseen, jota *Aamulehti* luonnehti ”*äärimmilleen viedyn taktisen pelin voitoksi*”. Tapahtuneen jälkeen puolue pääsi, ties monennenko kerran, jälleen puhumaan laajapohjaisen kansanvaltaisen hallituksen puolesta. Se ilmoitti olevansa valmis antamaan pääministeriyden sosiaalidemokraateille, jotka suosittelivat tehtävään puheenjohtajaansa Väinö Tanneria. Presidentti Urho Kekkonen nimitti hänet hallitustunnustelijaksi ilman todellisia onnistumisen mahdollisuuksia, sillä maalaisliitto ilmoitti sangen pian, ettei se suostuisi näin muodoin tehtävään hallitusyhteistyöhön. Tapahtunut sai kokoomuksen jyrkentämään maalaisliittoa kohtaan esitettyjä kannanottoja – joskin tämä tapahtui *Aamulehdessä* vain sen terävästä sanankäytöstä tunnettujen kolumnistien kautta. Sen linja näytti poikkeavan tässä vaiheessa melkoisesti *Uudesta Suomesta*, joka toivoi Urho Kekkosen antavan vauhtia – toki valtiosäännön sallimissa puitteissa – paikallaan polkeneisiin hallitusneuvotteluihin.

Presidentti vastasi *Uuden Suomen* toiveisiin kehottamalla maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja ryhtymään keskinäisiin neuvotteluihin. Kokoomus näytti tälläkin kertaa jäävän paitsioon, mitä viestitti osaltaan maalaisliiton äänenkannattajan *Maakansan* siihen kohdistama negatiivissävytteinen kirjoittelu mm. sen yhteistyöpyrkimyksistä Suomalaisen Kansanpuolueen kanssa. Tämä sai *Aamulehdenkin* koventamaan kantojaan maalaisliittoon – ja vieläpä pääkirjoituspalstalla. Se ilmoitti puolueen olevan kykenemätön vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin. Parantaakseen tulehtunutta ilmapiiriä juuri kaatuneen hallituksen II valtiovarainministeri Ahti Karjalainen kutsui kummankin puolueen edustajat Urho

Kekkosen luo neuvonpitoon. Sillä ei kuitenkaan saavutettu toivottua tulosta, sillä aktiivisinta roolia tässä tapaamisessa vetänyt maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimo syytti taannoisten presidentinvaalien perusteella kokoomusta Kekkos-vastaiseen agitaatioon osallistumisesta. Puolueiden välistä kuilua syvensi entisestään poliittisissa piireissä liikkuneet huhut siitä, että maalaisliitto kävi hallitusneuvotteluja samanaikaisesti sekä sosiaalidemokraattien että sosiaalidemokraattisen opposition, ns. skogilaisten, kanssa. Tietyistä sisäisistä ristiriitaisuuksistaan huolimatta Kansallinen Kokoomus suuntasi katseensa entistä voimallisemmin tuleviin eduskuntavaaleihin. Marraskuussa 1957 puolue vastasi myöntävästi Vapaamielisten Liiton porvaripuolueiden yhteistyötä koskevaan tarjoukseen. Vaaliliitto Suomalaisen Kansanpuolueen kanssa nähtiin sen sijaan tässä vaiheessa mahdottomana, joskaan ajatusta siitä ei vielä lopullisesti haudattu.

Kansallisen Kokoomuksen piirissä havaittava selvä kyllästyminen Suomen poliittiseen tilanteeseen tuli näkyvästi esiin maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien hallitusneuvottelujen kariuduttua. Niin *Aamulehti* kuin *Uusi Suomikin* ehdottivat ratkaisuksi eduskunnan hajottamista ja ennenaikaisia vaaleja. Toisenlaisiakin mielipiteitä puolueesta kuitenkin kuultiin. Felix Seppälä halusi kokoomuksessa pidettävän kiinni konservatiivisuudesta ja toivoi toimittavan niin, että presidentin – lupauksensa mukaisesti – olisi mahdollista hallitusratkaisussa toimia puoluepolitiikan yläpuolella olevana yhdistävänä ja tasoittavana tekijänä. Liian radikaaleja ratkaisuja vastustamalla hämeenlinnalaiskansanedustaja halusi turvata myös eduskunnan arvovallan säilymisen. Hän toi näkemyksensä myös presidentin tietoon. Yksityishenkilönä Urho Kekkosen luo tekemällään käynnillä hän kiisti, että kokoomuslehdistöissä – puhuen nimeltä *Uudesta Suomesta* – esitetyt näkemykset eduskunnan hajottamisen tarpeellisuudesta olisivat edustaneet puolueen kantaa. Neljännestantonin kestäneen tapaamisen aikana Kekkosen neuvomista mahdollisimman tarkoin välttelemään pyrkinyt Seppälä huomasi maalaisliiton kokoomusta kohtaan harjoittaman diskriminoinnin tapahtuneen kaiken aikaa presidentin tieteen. Pettymys valtasi uraansa kansanedustajana päättämässä olleen hämeenlinnalaisopettajan mielen – etenkin, kun kansanpuolueen Eino Saari hetimiten tämän jälkeen nimitettiin hallitustunnustelijaksi, jota Urho Kekkonen ei – sinunkaupoista huolimatta – ollut katsonut vieraalleen etukäteen aiheelliseksi kertoa. Felix Seppälän ohella pettyneisiin

kokoomuslaisiin kuului tuossa vaiheessa myös Tuure Junnila. Hänen kritiikkinsä kohdistui niin ikään presidenttiin – tosin vain rivien välistä – kun hän totesi valtiolaivan seilaavan ilman kapteenia. Arvostelua kuultiin tässä vaiheessa myös sosiaalidemokraattien puheenjohtaja Väinö Tannerin esittämänä. Hän kohdisti kritiikkinsä kuitenkin vain maalaisliittoon ja sosiaalidemokraattiseen oppositioon.

Eino Saaren luovuttua hallitustunnustelijan tehtävästä pidettiin selviönä, että maahan muodostettaisiin virkamieshallitus Suomen Pankin pääjohtajan Rainer von Fieandtlin johdolla. Nimityksen tapahduttua *Aamulehti* ilmoitti suhtautuvansa julkitulleeseen tietoon positiivisesti – siitäkin huolimatta, että se muistutti alun perin kannattaneensa eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien järjestämistä. Vähintäänkin lievästä optimismista kertoi se, että tamperelaislehti kaavaili hallituksen voivan jatkaa tehtävässään aina vaaleihin saakka. Eniten huolta kannettiin, tälläkin kertaa, harjoitettavasta talouspolitiikasta. Kokoomuksen eduskuntaryhmässä suhtautuminen vastaperustettuun hallitukseen oli kaksijakoinen: tyytyväisiä oltiin ennen kaikkea siitä, että maata pitkään vaivannut hallituspula oli päättynyt, joskin samaan aikaan vähäteltiin uuden hallituksen todellisia onnistumisen mahdollisuuksia. Puolueen piirissä ajatukset oli tässä vaiheessa suunnattu aina vain voimallisemmin jo tuleviin eduskuntavaaleihin. Niitä silmällä pitäen puoluehallitus päätti, joulukuun 1957 alussa, lähestyä Suomalaista Kansanpuoluetta vaaliliittopyynnöllä – samalla, kun se vahvisti vaalipäällikkönsä ohjesäännön tulevia vaaleja varten.

Vuoden 1957 loppuun mennessä yksi leimaa antava piirre Kansallisen Kokoomuksen toiminnalle oli ollut sen jokseenkin täydellinen pidättäytyminen presidentti Urho Kekkosen suorasta arvostelemisesta. Pinnan alla kuitenkin kuohui, muillakin kuin Felix Seppälällä ja Tuure Junnilalla. Tästä kertoi se, että *Aamulehti* – huolimatta presidentin laajojen valtaoikeuksien, armeijan ylipäällikkyyden ja ulkopolitiikan *kiistattoman johtajuuden*, tunnustamisesta – toivoi maata hallittaessa kunnioitettavan hallitusmuodon laatijan ja ensimmäisen tasavallan presidentin K. J. Ståhlbergin perintöä. Suorasanaisimman arvostelunsa tamperelaislehti kohdisti kuitenkin ”*ulkopoliittiseksi kelloseppämestariksi*” nimittämänsä Johannes Virolaiseen ja maalaisliittoon – ja tuolloinkin se tapahtui Väinö Peltosen *Jumi*-nimimerkin suojissa. Vuodenvaihteen 1957 – 1958 kynnyksellä tamperelaislehden suurin huoli valtionaloutta riittävästi

tasapainottavan talouspolitiikan ohella koski kansanvaltaisten puolueiden yhteistyökyvyttömyyttä, *Uuden Suomen* kiinnittäessä huomionsa puolestaan idän ja lännen keskinäisiin suhteisiin. Näytti siltä, että kokoomus tuossa vaiheessa yhtyi *Aamulehden* kannanottoihin, sillä sen puoluehallitus oli jo aiemmin joulukuussa toistamiseen lähestynyt Suomalaista Kansanpuoluetta kirjelmällä, jossa tiedusteltiin sen halukkuutta valtakunnalliseen yhteistyöhön tulevissa eduskuntavaaleissa. Samaan aikaan puolueen eduskuntaryhmä puolestaan ilmoitti Rainer von Fieandtin virkamieshallitukselle tukevansa sitä kaikissa talouselämää elvyttävissä päätöksissä.

8. UUSI VUOSI – UUSI TIE

Tasavallan presidentti Urho Kekkosen vuoden 1958 uudenvuodenpäivänä puoliltapäivin pitämä puhe oli siinä mielessä historiallinen, että radion lisäksi se esitettiin nyt ensimmäistä kertaa myös televisiossa. Kekkonen totesi heti puheensa aluksi, että synkät tulevaisuudennäkymät sekä kotimaassa että ulkomailla olivat pitkälti samoja kuin jo vuotta aikaisemmin. Erityisen huolestumisensa hän toi julki puhuessaan vuoden aikana kasvaneesta työttömyydestä. Presidentti näki valtion sen hetkisen kassatilanteen vakaaksi – muistuttaen kuitenkin, että kyseessä oli tilapäisilmiö, ellei eduskunta onnistuisi rakentamaan tulevan vuoden talousarviota terveille pohjalle. Hän piti huolestuttavana myös sitä, että juuri päättyneenä vuonna valtion kokonaistuotanto näytti jumiutuneen paikoilleen. Puheensa sisäpoliittisessa osassa Kekkonen luonnehti juuri päättynyttä vuotta epävakaiseksi. Hän oli valmis selittämään toistuvasti tapahtuneita hallitusvaihdoksia monipuoluejärjestelmällä. Kekkonen muistutti, ettei enemmistöhallitus tarkoittanut hallituksen pysyvyyttä vaan, että yhtenäisen ja kestävän hallituspolitiikan aikaansaamiseksi tarvittiin puolueiden kesken sovittua yhteistyötä, jossa otettaisiin huomioon myös toisten osapuolten näkökantoja. Presidentin mielestä Suomessa oli olemassa kaikki edellytykset vastakohtia tasoittavan sovittelupolitiikan harjoittamiselle. Viitaten arvatenkin vuoden aikana käytyihin useisiin vaikeisiin hallitusneuvotteluihin, hän totesi vaikeammaksi sovittaa yhteen henkilöihin liittyviä vastakohtaisuuksia, pitäen samalla siitä aiheutuvia puolueiden välisiä repiviä taisteluita huolestuttavina suomalaisen demokratian tulevaisuudelle.⁴⁹²

Urho Kekkonen suuntasi puheessaan suomalaisten katset myös tulevaisuuteen. Hän ilmoitti pitkän tähtäimen kysymysten ratkaisemiseksi, sen tarkemmin niitä erittelemättä, toivovansa poliittisen yhteistyöhallituksen muodostamista *ainakin* [kurs. MT] vaalien jälkeen. Presidentti kehotti puolueita käymään vaalitaistelun rauhallisesti, yhteistyön siltoja mihinkään suuntaan polttamatta. Samalla hän esitti toivomuksenaan, että puolueet voisivat kokoontua yhteiseen neuvonpitoon vielä ennen varsinaisen vaalitoiminnan alkamista, jotta ne voisivat varmistaa vaalitaistelun rajoittumisesta vain asiallisiin asioihin. Siirryttyään puhumaan ulkopoliitikasta Kekkonen sanoi iloitsevansa

⁴⁹² Aamulehti 2.1.1958.

Suomen suhteista muihin valtioihin. Ne olivat hyvät, jota todistivat osaltaan sekä Bulganinin, Hrustshevin ja Nehrun vierailut tänne että myös hänen itsensä vuoden aikana tekemänsä valtiovierailut Islantiin ja Tanskaan.⁴⁹³

Puhuessaan suomalaisille ulkopoliitikasta laajemmassa perspektiivissä Urho Kekkonen lausui käsityksensä, että maailman kansat idästä länteen vakuuttivat omaa rauhantahtoisuuttaan – näin siitakin huolimatta, että epävarmuuden ja pelon vuoksi aseistus ylettyi jo avaruuteen asti. Hän katsoi asiakseen muistuttaa kansalaisia siitä, että tähän mennessä kilpavarustelu oli aina johtanut sotaan. Vastaava kehitys nyt, viitaten ydinaseteknologiaan, olisi presidentin mukaan ollut uhka sekä kokonaisille kansakunnille että kulttuureille. Hän painotti suomalaisten seuraavan valppaina tilanteen kehittymistä – sitä, olisimmeko aiempaa suuremmissa vaarassa joutua vaaravyöhykkeeseen. Vuoden vaihduttua aloittamaansa päiväkirjaan hän totesi tuon lauseen puheestaan presidenttiuransa toisen uudenvuodenpuheen tärkeimmäksi.⁴⁹⁴ Kekkonen tohti esittää puheessaan myös toiveensa siitä, että kaikki kilpavarustelun osapuolet pyrkisivät sen lopettamiseen sekä aseistuksen vähentämiseen. Hän kaipasi myös aiheettomista ennakkoluuloista vapautumista. Yleisesti ottaen presidentti ilmoitti suhtautuvansa alkavaan vuoteen pessimistisesti. Hänen, kuten monen muunkin, mieltä näyttivät painavan talouselämän ongelmat. Niiden onnistunut ratkaiseminen vaati hänen mielestään ennen kaikkea tosiasioiden tunnustamista, vastuuntuntoa ja sosiaalista mieltä.⁴⁹⁵

Vuodenvaihteen jälkeen kokoomus saattoi julkisuuteen julistuksensa, jossa se – kerrattuaan ensin yhteisen selviytymistarinan niin sodista kuin niitä seuranneista sotakorvauksistakin – toi julki tyytyväisyytensä siitä, että kaikkien suomalaisten yksimielisyys tuli näkyviin ulkopoliitikan peruslinjassa, *Paasikiven linjassa* [kurs. MT]. Mainiten maassa vallinneet ajankohtaiset sisä- ja talouspoliittiset kriisit, tämä julistus Urho Kekkonen pitämän uudenvuodenpuheen tavoin peräänkuulutti viime aikoina nähtyä parempaa sisäistä yksimielisyyttä. Se näki keskinäisen kiistelyn uhkaksi hyvinvoinnin perusteille. Lähes perinteiseen tapaan esille nostettiin sekä valtiontalouden

⁴⁹³ Ibid.

⁴⁹⁴ Suomi 2001, s. 35; Urho Kekkonen pvk. 1.1.1958.

⁴⁹⁵ Aamulehti 2.1.1958.

järkevän säästämisen tarve että verojen alentaminen. Viimeksi mainittu nähtiin aiempaa suurempien yksittäisten säästöjen lisäksi myös tehokkaaksi lääkkeeksi inflaatioon. Annettu julistus toi julki toiveensa yhteisten asioiden tasapuolisesta ja vastuuntuntoisesta hoitamisesta. Se halusi myös palauttaa luottamuksen kansanvaltaisiin laitoksiin, nostaa julkisen elämän moraalialia sekä palauttaa perusarvot kunniaan. Lähestyvien eduskuntavaalien suhteen se muistutti kansalaisilla olevan juuri alkaneena vuonna mahdollisuudet vaikuttaa valtiollisen elämän suunnanmuutokseen, jolla olisi koko yhteiskuntaa tervehdyttävä vaikutus.⁴⁹⁶

8.1 VAALILIITTOYHTEISTYÖ JA SUPISTAMISOHJELMA KARIUTUVAT

Rainer von Fieandt in johtama hallitus piti lupauksensa ja tutustui valtion budjettiin eduskunnan joululoman aikana. Niinpä se ilmoittikin heti loppiaisen jälkeen pyrkivänsä yhteensä 10,6 miljardin supistamisohjelmaan – pyytäen samalla eduskunnalta menosuoritusten alentamis- ja siirtämisvaltuuksia. *Aamulehti* näki annetun hätäohjelman varsin ankaraksi, joskin se ei suostunut pitämään sitä varsinaisena menojen supistamisohjelmana. Sen mielestä niitä vain siirrettiin muutamalla kuukaudella. Lehti ennako i supistamisohjelman saavan osakseen eduskunnassa melko kylmän vastaanoton – samalla, kun se povasi lähestyvien vaalien vaikeuttavan entisestään eduskunnan työskentelyä. *Aamulehti* yhtyi Kekkosen uudenvuodenpuheessa esittämään toiveeseen lähestyvän vaalitaistelun pitämisestä asiallisena. Noudatetun politiikan tuloksista käytävän keskustelun se katsoi tarjoavan tähän hyvät edellytykset.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ *Aamulehti* 3.1.1958.

⁴⁹⁷ *Aamulehti* 8.1.1958; pääkirjoitukset. Samaan aikaan *Muut Lehdet* –palstalla *Uusi Suomi* toi julki *Aamulehteä* huomattavasti skeptisemmän suhtautumisensa repivän vaalitaistelun hillitsemisestä, vaikka ilmoittikin pitävänsä ajatusta siitä ”*sinänsä kauniina ja kannatettavana*”. Lehti muistutti noudatetun hallituspolitiikan puntaroinnin niin meillä kuin muuallakin vapaissa demokratioissa kuuluneen vaaleja edeltävän kampanjoinnin piiriin. Se ei myöskään halunnut uskoa, että vaalitaistelun rauhoittamista vaatineet olisivat millään muotoa näin läpinäkyvästi pyrkineet paikkaamaan huonoa omaatuntoaan tämänkaltaiseen vaientamisoperaatioon turvautumalla. Seuraavana päivänä *Jumi* ilmoitti omassa kolumnissaan kannattavansa Suomen Kansanpuolueen aloitteellisuutta asiassa, joskin piti sen onnistumismahdollisuuksia mm. sosiaalidemokraattien sisäisen hajaannuksen takia melko lailla olemattomina. Tästä huolimatta *Aamulehti* uutisoi 13.1. pienessä sisäsvun uutisessa Suomen Kansanpuolueen puoluetoimikunnan edellispäivänä uusineen vetoamuksensa kaikille puolueille, jotta nämä olisivat suostuneet yhteisneuvotteluihin vaalitaistelun asiallisuuden turvaamiseksi.

Vaalien läheisyys sai poliitikot liikkeelle. Kokoomuksen Nuorten Liiton (KNL) puheenjohtaja Mauri Seppä julkatoi *Aamulehdelle* antamassaan haastattelussa huolensa mm. koulutus-, asunto- ja verovaikeuksien lisääntymisestä – pahenevaa nuorisotyöttömyyttä unohtamatta. Samassa yhteydessä hän ilmoitti kokoomuksen eduskuntaryhmän suhtautuvan ”suuresti epäillen” hallituksen ehdotukseen valtuuksista, joilla se olisi supistanut ja siirtänyt valtion menosuorituksia. Seppä näki hallituksen pyytämät valtuudet ylimalkkaisina, joilla valtion lopullisia menoja pyrittiin vähentämään ilman eduskunnan myötävaikutusta. Hän ilmoitti ryhmänsä kuitenkin olevan valmis harkitsemaan hallitukselle annettavaksi oikeutta, jolla se palkanmaksumenoja lukuun ottamatta olisi voinut siirtää valtion menosuorituksia. Eduskuntakäsittely oli tosin jo siihen mennessä osoittanut hallituksen ohjelman valtion menojen supistamiseksi olevan varsin laajassa vastatulessa, sillä se ei saanut varauksetonta kannatusta miltään puolueelta.⁴⁹⁸ Paitsi esitettyjen säästötoimenpiteiden riittämättömyyteen, kokoomuksen eduskuntaryhmässä kiinnitettiin huomiota siihen, että hallituksen supistamisohjelma aikoi puuttua 538 miljoonan markan edestä äitiysavustuksiin ja perhelisiin, mutta samalla jättää 600 miljoonan suuruisen lehmänpitolakkion eli ns. häntärahan ennalleen, teurastuskomitean aiemmin esittämästä poiketen. Kokoomus vaatikin sekä suurempia että myös esitettyä oikeudenmukaisempia supistuksia valtiontaloutta tasapainotettaessa.⁴⁹⁹

Vastikään pääministeriksi nimitetyn Rainer von Fieandt in esitellessä kiisteltyä valtiontalouden tasapainottamisohjelmaa, julkisuuteen levisi tieto, että eduskunnan

⁴⁹⁸ Aamulehti 9.1.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Uusi Suomi* arvosteli hallitusta siitä, että se ei näyttänyt uskaltavan muuttaa V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen tekemää budjettia. *Suomen Sosialidemokraatti* leimasi hallituksen suunnitelmat synkiksi ja epäsosiaalisiksi. *Maakansa* piti pyrkimyksiä menojen supistamisesta oikeana. Se epäili kuitenkin niiden toteuttamismahdollisuuksia nimittämällä hallituksen antamaa esitystä ”karvaaksi keitokseksi”. *Uusi Aura* suhtautui hallituksen esittämiin poikkeuksellisiin vaatimuksiin talouden tasapainottamiseksi epäillen, koska ne sen näkemyksen mukaan ”pyrkivät jatkumaan vuodesta toiseen”. Toisaalta lehti katsoi esitettyjen vaateiden osoittavan, kuinka huonoon tilaan punavihreä hallitusyhtymä oli valtiontalouden korkeasuhdanteen aikana saattanut. *Hufvudstadsbladet* puolestaan arvioi esitettyjen supistusehdotusten kaatuvaan puolueiden velvollisuudentunteeseen omia etupiirejään kohtaan. *Helsingin Sanomat* oli paria päivää myöhemmin samalla palstalla valmis antamaan hallitukselle tunnustusta siitä, ettei se pyrkinyt laatimaan teoreettisesti oikeaa supistamisohjelmaa, jolla ei kuitenkaan olisi ollut eduskunnassa läpimenomahdollisuuksia, *Uuden Suomen* toistaessa epäilynsä vaalitaistelun rauhoittamisesta – ainakaan ilman presidentin aiheesta maalaisliiton lehtimiehille Tamminiemessä antamaa oppituntia.

⁴⁹⁹ Aamulehti 10.1.1958; 2. pääkirjoitus. Kokoomuksen eduskuntaryhmän kannan esitettyihin menoleikkauksiin toi tuoreeltaan julki ryhmän puheenjohtaja Arvo Salminen Yleisradion *Polttopisteessä* –ohjelmassa.

oikeusasiamies oli saanut selvitetäväkseen maalaisliiton puoluesihteri Arvo Korsimoa koskevan kantelukirjelmän, jossa hänen väitettiin syyllistyneen talvisodan aikaiseen rintamakarkuruuteen ja komppaniansa kassan kavaltamiseen. Hankkeen alullepanijana oli maalaisliiton Helsingin paikallisosaston varapuheenjohtaja, hallitusneuvos J. H. Konttinen. Toisin kuin *Uusi Suomi*, jonka aiheella revittelyn myös Urho Kekkonen näyttää huomioineen, *Aamulehden* käsittely siitä rajoittui, kuten aikaisemminkin, *Jumin* kolumneihin. Aiheen käsittelyn ollessa kuumimmillaan tämä epäili syytetyn olevan tunnettavuudessaan vähintäänkin tasavertainen itsensä Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan kanssa.⁵⁰⁰ Enemmän kuin Korsimon kohtalosta, kokoomuksessa kannettiin tässä vaiheessa huolta kovaa vauhtia lähestyvistä eduskuntavaaleista – eritoten sen jälkeen, kun kansanpuolue tammikuun puolivälissä kieltäytyi sille aiemmin tarjotusta laajasta yleisvaltakunnallisesta yhteistyöstä. Tosiasiassa kyse oli kuitenkin kansanpuolueen kaikille eduskuntapuolueille lähettämästä kirjeestä, jolla se koetti saada, Urho Kekkosen ja oman toiveensa mukaisesti, kaikilta osapuolilta lupauksen tulevan vaalitaistelun pysymisestä asiallisissa asioissa. Tästä huolimatta kokoomus otti sen nimenomaan itseensä kohdistuvana epäluottamuslauseena. Se ilmoitti vastakin jatkavansa vaaliliittoyhteistyön tavoittelua sellaisten kansalaisryhmien kanssa, jotka olisivat valmiit käytännön yhteistoimintaan terveemmän sisäpolitiikan puolesta myös eduskunnassa.⁵⁰¹

Lehdistössä seurattiin tarkoin pääministerin laatiman valtion menojen supistusohjelman käsittelyä eduskunnassa. Sitä selitti ainakin osittain valtion akuutti kassakriisi, joka pakotti hallituksen lainaamaan liikepankeilta 4 miljardia markkaa erinäisten valtion

⁵⁰⁰ Aamulehti 11.1.1958. Tilanteen selvittämiseksi pohjiaan myöten Urho Kekkonen suositteli Arvo Korsimolle Kaarlo Hillilän palkkaamista asianajajakseen. Hän kantoi huolta ystävänsä hermojen kestävydestä, kuten Korsimo itsekin, joka sanoi V. J. Sukselaiselle olevansa valmis laittamaan tapahtuman johdosta mahdollisesti tapahtuman menehtymisensä Veikko Vennamon tiliin. Suomi 2001, s. 37; Urho Kekkosen pvk. 10.1.1958.

⁵⁰¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 14.1.1958; liitteet 1 ja 2. PTA. Puoluehallituksen pettymystä huokuvassa kansanpuolueelle lähetyssä vastauksessa kokoomuksen todettiin jo viimeisimmässä puoluekokouksessaan antaneen julkilausuman, jossa peräänkuulutettiin aiempaa laajempaa kansalaisoppua. Sama oli toistunut puoluevaltuuston toimesta 23.10.1957 ja viiden puolueen hallitusyhteistyöhön tähänneissä neuvotteluissa jo tätä aikaisemmin. Kokoomuksen puoluehallitus katsoi, että pidättäytymällä keskinäisestä vaaliyhteistyöstä kansanpuolue oli itse asiassa jättänyt käyttämättä tehokkaimmat käytännölliset toimenpiteet vaalitaistelun rauhoittamiseksi. *Aamulehden* lukijoiden tietoon kokoomuksen ja kansanpuolueen valtakunnallisen vaaliliiton kariutuminen tuli vasta vajaata viikkoa myöhemmin, 19. tammikuuta.

juoksevien menojen kattamiseksi.⁵⁰² Hallituksen saatua lopulta monien erinäisten vaiheiden jälkeen läpi 1,3 miljardin leikkaukset, *Aamulehti* muisti kertoa maalaisliiton ja kansanpuolueen osaltaan ratkaisseen sen, että alun perin kaavaillusta jäivät toteutumatta 800 miljoonan säästöt ja loppusumma kuivui näin ollen yli kolmanneksella sovitusta määrästä. Kuten budjettikeskustelun käynnistyessäkin, myös nyt tehdyt säästötoimenpiteet nähtiin *Aamulehdessä* valtiontalouden kannalta riittämättöminä – vain toimenpiteenä, jolla asian todellinen hoitaminen jätettiin seuraajien huoleksi. Erityisen huonoa omaatuntoa kokoomus näytti potevan kulttuurin määrärahoihin kohdistuneista leikkauksista.⁵⁰³ Puolueen yksittäisistä kansanedustajista kriittisen suhtautumisensa nyt tehtyihin valtiontalouden säästöpäätöksiin julkatoi ainakin Tuure Junnila. Alun perin von Fieandtin johtamaan virkamieshallitukseen myönteisesti suhtautunut Junnila suorastaan vaati hallitukselta aktiivisempia talouspoliittisia toimenpiteitä, jotta se vallinneessa sisäpoliittisessa tilanteessa voisi istua vaaleihin asti, kuten tavoitteena oli. Kohentaakseen valtion heikkoa kassatilannetta Junnila esitti, kuten jo monesti aiemminkin, vienti- ja syöntipalkkioista luopumista, joiden hän katsoi keinotekoisesti järjestelevän elintarvikkeiden hinnanmuodostusta. Hän myös muistutti, että hallituksen, nimenomaan virkamieshallituksen, oli mahdollista tehdä tämänkaltaisia päätöksiä ilman eduskunnan myötävaikutusta.⁵⁰⁴

⁵⁰² Felix Seppälän pvk. 11.1.1958. HMA.

⁵⁰³ *Aamulehti* 17.1.1958; 2. pääkirjoitus. Kuten tavallista, *Muut Lehdet* –palsta kertoi lehdistön käsittelleen monilukuisesti maalaisliiton ja kansanpuolueen menettelyä jo valmiiksi sovitun valtiontalouden supistamispaketin yhteydessä. *Uuden Suomen* mielestä eduskunnan porvarillisen enemmistön yhteisymmärryksen rakoilu koko viikon ajan kertoi siitä, että vaalitaktikointi oli voittanut periaatteet. *Hufvudstadsbladet* taas kyseli rakennettavan perustuksen lujuuden perään, kun näytti, että osa kansanedustajista ei pysynyt edes tehdyissä sopimuksissa, jotka kaikenlisäksi vielä koskivat mitä merkittävimpiä yhteiskunnallisia kysymyksiä. Seuraavana päivänä *Karjala* kertoi pitävänsä porvarillisten puolueiden repivää taisteluasennetta ”masentavana ilmiönä” ja toivoi siitä päästävän eroon mahdollisimman nopeasti. *Helsingin Sanomat* taas esitti toiveenaan, että supistamissopimuksen rikkoneet puolueet – siis maalaisliitto ja kansanpuolue – korjaisivat tekemänsä virheet valiokuntakäsittelyn yhteydessä. *Vaasa* oli valmis nimittämään sen hetkisen riitaiselta näyttäneen raha- ja finanssipolitiikkamme ”hullunmyllyksi”. *Aamulehti* 17. – 18.1.1957; *Muut Lehdet* –palsta(t). Tuomittavana maalaisliiton ja kansanpuolueen menettelyä piti myös Felix Seppälä. Hän nimitti viimeksi mainittua maalaisliiton ”hellästi hoivaamaksi ja lellimäksi ottolapseksi”, jonka odottamattomimmistakaan toimista se ei pahastunut. Seppälä katsoi näin tapahtuvan, koska ”kansanpuolueen avulla maalaisliitto tietää pahimmin vahingoittavansa kokoomusta.” Felix Seppälän pvk. HMA. Täsmällinen päivämäärä ei valitettavasti käy ilmi Felix Seppälän entistä sirpaleisemmiksi käyneistä päiväkirjamerkinnöistä.

⁵⁰⁴ *Aamulehti* 20.1.1958.

Pääministeri Rainer von Fieandt näytti ottaneen raskaasti lehdistön valtion menojen supistamisohjelmaan kohdistaman kritiikin – ainakin, jos on uskominen Urho Kekkosen päiväkirjamerkintöjä.⁵⁰⁵ Tilanne ei tässä suhteessa yhtään helpottunut sen jälkeen, kun sosiaalidemokraatit päättivät äänestää supistamisohjelmaa koskevat valtuuslait vaalien yli, joka puolestaan merkitsi ohjelman lopullista romahtamista. Tapahtunut sai *Aamulehden* syyttämään sekä maalaisliittoa että sosiaalidemokraatteja löyhästä taloudenpidosta – samalla, kun se toivoi tulevien eduskuntavaalien pakottavan ne ottamaan huomioon viiden puolueen laajapohjaisen hallituksen mahdollisuuden. Lehti paljasti, ettei se ollut niinkään pahoillaan supistamisohjelman kariutumisen kuin kaikista sen käsittelyyn liittyneistä tapahtumista, mainiten esimerkkinä maalaisliiton ja kansanpuolueen sopimuksen rikkomiseen tähdänneen yhteistyön. *Aamulehti* katsoi sopimuksen kaatumisen osoittavan, että vallassa oleva eduskunta oli kykenemätön tekemään valtiontaloutta tervehdyttäviä päätöksiä. Vaalien lähestyessä päivä päivältä tamperelaislehti ei myöskään uskonut enää mahdollisen uuden supistamisohjelman läpimenomahdollisuuksiin. Kaikesta huolimatta se kuitenkin toivoi hallituksen pystyvän laatimaan ohjelman, jonka vaikutus olisi nyt hylättyä suurempi ja pitkäkestoisempi. ”Länsi-Saksan ihmeen” tekijän Ludwig Erhardin sanoihin tukeutuen *Aamulehti* toivoi suomalaisten ymmärtävän talous- ja sosiaalipolitiikan välisen symbioosin, jossa menestyksekkäs talouspolitiikka oli omiaan vähentämään sosiaalipoliittisia toimenpiteitä.⁵⁰⁶

⁵⁰⁵ Suomi 2001, s. 39; Urho Kekkosen pvk. 18.1.1958. Urho Kekkonen mainitsee pääministeri Rainer von Fieandtina tuona aamuna kutsuneen luokseen Ahti Karjalaisen, kysyäkseen tältä, pitäisikö hänen lehdistön kritiikin vuoksi tappaa itsensä. Kysymyksen ilmiselvästä itseironisesta sävystä huolimatta se on omiaan kertomaan hänen sen hetkisistä tuntemuksistaan supistamisohjelmaa läpiluotsaavana pääministerinä.

⁵⁰⁶ *Aamulehti* 22.1.1958 ja 24.1.1958; pääkirjoitukset. *Muut Lehdet* –palsta (22.1.) paljasti *Uuden Suomen* suhtautuvan supistusohjelman kaatumiseen *Aamulehden* kanssa samalla tavoin. Hallituksella oli sen mielestä kyllä halutessaan keinoja talouspoliittisten ongelmien ratkaisemiseksi, mutta vaalien läheisyys selitti sen haluttomuuden toimenpiteisiin. Yleisesti ottaen vasemmistolehdistö – *Suomen Sosiaalidemokraatti* sekä *Kansan Uutiset* – piti sopimuksen kaatumista positiivisena asiana, suorastaan torjuntavoittona. *Vaasa* ei keskittynyt kannanotossaan suoranaisesti kaatuneeseen sopimukseen. Sosiaalidemokraattien piirissä havaittavien sisäisten taisteluiden vuoksi se kuitenkin toivoi porvarillisen kansanosan pystyvän yhdistämään voimansa. *Hämeen Sanomat* pohti puolestaan jo tulevia eduskuntavaaleja – sitä, keräisivätkö kommunistit hyödyn sosiaalidemokraattien hajaannuksesta.

8.2 KUKA KOSII JA KETÄ?

Valtiontalouden supistamisohjelmat kariuduttua eduskunta palasi toviksi aiemmin keskeytyneelle joululomalleen.⁵⁰⁷ Sisä- ja talouspoliittisten kiistojen osalta oltiin ikään kuin asemasotavaiheessa: ilmapiiri oli rauhallinen, mutta kaikki tiesivät, ettei se sellaisena säilyisi kovinkaan pitkään. Pikaisia merkkejä tilanteen sähköistymisestä saatiinkin varsin pian, jo tammisunnuntaina. *Aamulehti* näki järkyttävänä, että ”työväenluokan johtavat piirit” juhlistivat päivää *luokkasotana* [kurs. MT], kieltäen samalla *vapaussodan* [kurs. MT] oikeutuksen ja tarpeellisuuden. Samalla se katsoi asiakseen muistuttaa, että mikäli kapinajohtajat olisivat onnistuneet neljän vuosikymmenen takaisissa tavoitteissaan, olisi Suomen itsenäisyysjulistus jäänyt pelkäksi paperiarkiksi. Ei vähiten kansalta vaadittujen raskaiden ja kalliiden uhrien vuoksi, se piti tammisunnuntaita edelleen – ei suinkaan syynä katkeruuden lietsomiseen, vaan vaalimisen arvoisena ja velvoittavana muistona.⁵⁰⁸ Reilua viikkoa aikaisemmin Felix Seppälä paljasti tuntevansa katkeruutta erityisesti siitä, että sanana *kansalaissota* näytti syrjäyttävän *vapaussodan*. Valittaen hän niin ikään totesi, eversti Rommin kertomaan tukeutuen, että vapaussodan 40-vuotismuistosta huolehtivan pääkomitean kääntynyt aiemmin tasavallan presidentin puoleen kysyäkseen hänen näkemystään mahdollisuudesta yhdistää itsenäistymisen ja vapaussodan muistojuhlat, hän oli pyytänyt asianosaisia ottamaan yhteyttä silloiseen pääministeriin V. J. Sukselaiseen, joka puolestaan oli suhtautunut ajatukseen kielteisesti. Omaa kieltään Seppälän sen hetkisistä mielialoista kertoi se, että hän ehdotti Vapaussoturien Huoltosäätiön hallituksen kokoukselle toimenpiteitä vapaussodan 40-vuotismuistomitalin lyömiseksi.⁵⁰⁹

Enemmän kuin eduskunnassa kaatuneesta supistamissopimuksesta tai tammisunnuntaista riitti puhetta kuitenkin tässä vaiheessa kansanpuolueen tamperelaisesta kansanedustaja Artturi Tienarista tämän ilmoitettua asettumisesta tulevilla eduskuntavaaleissa ehdolle kokoomuksen riveistä. Tekemäänsä ratkaisua hän

⁵⁰⁷ *Aamulehti* 23.1.1958.

⁵⁰⁸ *Aamulehti* 26.1.1958; pääkirjoitus.

⁵⁰⁹ Felix Seppälän pvk. 18.1.1958. Erityisen negatiivisesti Felix Seppälä suhtautui Vapaussoturien Huoltosäätiön hallituksen kokouksessa kuulemaansa juttuun, jossa kerrottiin *Helsingin Sanomien* päätoimittajan (Yrjö Niiniluoto) käyttävän vuoden 1918 –tapahtumista *kansalaissota*-sanaa.

perusteli kokoomuksen ja kansanpuolueen valtakunnallisen vaaliliiton kariutumisella. Samalla hän arvosteli voimakkaasti kansanpuolueen nimenomaan presidentinvaalien jälkeen harjoittamaa politiikkaa sekä toivoi pienten porvarillisten puolueiden voimien yhdistämistä niiden vaikutusvallan kasvattamiseksi.⁵¹⁰ Tienarin loikka kansanpuolueesta kokoomuksen eduskuntavaaliehdokkaaksi huomioitiin myös maalaisliitossa. *Maakansa* katsoi kokoomuksen näin muodoin pyrkivän hajottamaan kansanpuolueen ”keinolla millä tahansa”.⁵¹¹ Tyyllilleen uskollisena *Jumi* tarttui omassa kolumnissaan hetimiten näihin väitteisiin, pitäen niitä vahvasti liioiteltuina. Samalla hän rohkeni kuitenkin toivoa, että ”Tienarin tapaus” olisi saanut aikaan niin Tampereella kuin muuallakin aiempaa tiiviimmän yhteistyön kokoomuksen ja kansanpuolueen välille.⁵¹²

Tuossa vaiheessa Artturi Tienari ei ollut suinkaan ainoa Suomen Kansanpuolueen poliitikko, jolla oli halua siirtyä kokoomukseen seuraavia eduskuntavaaleja silmälläpitäen. Ainakin hämeenlinnalaisella kansanpuolueen eduskuntaryhmän puheenjohtaja Juho Tenhiälällä näytti olleen samansuuntaisia suunnitelmia. Muuten on vaikea selittää, miksi kokoomuksen puoluesihteerin Kalevi Teräsalmi kysyi Felix Seppälän kantaa Tenhiälän mahdolliseen ehdokkuuteen. Seppälä suhtautui siihen suorastaan jyrkän kielteisesti: hänen mielestään tulevassa ehdokasasettelussa etusijalle tuli asettaa vuosikausia puolueen hyväksi työskennelleet omat jäsenet. Luopioihin, jollaisena hän Tenhiälää piti, luottamalla kokoomus oli Seppälän näkemyksen mukaan vaarassa menettää omiensa luottamuksen, jolla puolueen tulevaisuutta ajatellen puolestaan olisi katastrofaaliset seuraukset. Teräsalmi itse edusti asiassa näkemystä, jonka mukaan tuleviin vaaleihin tuli ottaa mukaan kaikki taktilliset keinot, joihin myös Tenhiälän ehdokkuus oli luettavissa. Puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen puolestaan myötäili Seppälää. Hän ilmoitti kannattavansa korkeintaan kokoomuksen ja

⁵¹⁰ Aamulehti 29.1.1958.

⁵¹¹ Aamulehti 31.1.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Ilta-Sanomat* oli samalla palstalla pitkälti valmis allekirjoittamaan Artturi Tienarin ratkaisulle luettelemat perusteet, joskin se epäili päätöksen taustalla olleen enemmän kansanpuolueen vahingoittamistarkoitus kuin asiakysymykset. Lehti ei myöskään uskonut Tienarin loikkauksella olevan pienimpien porvaripuolueiden yhteistyötä tiivistävää vaikutusta.

⁵¹² Aamulehti 1.2.1958. ”Tienarin tapaus” ratkesi lopullisesti vasta paria viikkoa myöhemmin *Aamulehden* uutisoidessa 17. helmikuuta hänen edellispäivänä kansanpuolueen eduskuntaryhmästä tapahtuneesta erostaan. Samalla hän ilmoitti tulevaisuudentavoitteekseen pienten porvarillisten puolueiden yhteistyön tiivistämisen.

Juho Tenhiälän vaalilistan välistä vaaliliittoa.⁵¹³ Tilanne päättyi lopulta puolueen kannalta oikeastaan pahimmalla mahdollisella tavalla: tammikuun alusta asti mm. Etelä-Hämeen Kansallisliiton vaalitoimikunnan puheenjohtajan Jaakko Korjuksen kanssa neuvotellut Juho Tenhiälä antoi lopulta kokoomukselle kieltävän vastauksen hänelle tarjottuun ehdokaspaikkaan. *Helsingin Sanomille* myöntämässään haastattelussa hän perusteli tekemäänsä ratkaisua omalla *keskustalaisuudellaan* [kurs. MT] – ihmetellen samalla, kuinka kokoomus saattoi turvautua yhteiskunnalliselta asemaltaan niin erilaisiin ehdokkaisiin. Tenhiälän eduskuntavaaliehdokkuuteen kokoomuksen riveissä alusta pitäen skeptisesti suhtautunut Felix Seppälä oli tapahtuneesta sekä raivoissaan että vahingoniloinen.⁵¹⁴ Uutisen julkitulon jälkeen puheet kokoomuksen pyrkimyksestä kansanpuolueen hajottamiseen voimistuivat entisestään.⁵¹⁵

Samanaikaisesti ”Tienarin ja Tenhiälän tapausten” kanssa eduskunnan oikeusasiamies Marjos Rapola vapautti maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon kaikista häneen kohdistetuista syytöksistä. Kokoomusta lähellä olevista lehdistä aihetta käsitteli heti tuoreeltaan ainoastaan *Uusi Aura*. Se muistutti koko prosessin saaneen alkunsa Korsimon levitettyä perättömiä, täysin tuulesta temmattuja juttuja poliittisista vastustajistaan. Vapauttavasta juridisesta päätöksestä huolimatta lehti katsoi Korsimolla yhä olevan moraalinen velvoite todistaa oma syyttömyytensä, mikäli hän mieli päästä eroon yllensä langenneesta negatiivisesta varjosta. Kokoomuksen turkulainen äänenkannattaja oli jo aiemmin muistuttanut lukijoitaan siitä, että maalaisliiton puoluesihteerin kohdistetut syytökset lähtivät liikkeelle – eivät poliittisten vastustajien,

⁵¹³ Felix Seppälän pvk. 31.1.1958. HMA. Tapahtuman ajoitus perustuu Vesa Vareksen jälkeenpäin monisteeseen tekemään lyijykynämerkintään.

⁵¹⁴ Felix Seppälän pvk. 2.2.1958. HMA.

⁵¹⁵ Aamulehti 6.2.1958. Ei ole yllätys, että myös *Jumi* käsitteli Juho Tenhiälän toimintaa omassa kolumnissaan. Hän kiinnitti erityistä huomiota Jaakko Korjuksen asiasta antamaan lausuntoon, jossa tämä kiisti, että tammikuun aikana Tenhiälän kanssa käydyissä neuvotteluissa olisi kokoomuksen puolelta toivottu hänen liittymistään puolueeseen. Korjus sanoi käydyillä neuvotteluilla tavoitellun vain kokoomuksen ja kansanpuolueen yhteistyön tiivistämistä, jonka toivottiin näkyvän myös käytännön politiikassa. Toisaalla samassa lehdessä Jaakko Korjus itse kiisti Tenhiälän käydyistä luottamukselliseksi tarkoitetuista neuvotteluista esittämiä tietoja. Hänen mukaansa kokoomus tarjosi Tenhiälälle ainoastaan mahdollisuutta vaaliliittoon sen itsensä ja vapaamielisten liiton kanssa – ei muuta.

vaan maalaisliiton omasta piiristä. Se ei pitänyt tämänkaltaisten riitatilanteiden käyttöä poliittisia vastustajia kohtaan suotavana.⁵¹⁶

Kansallisen Kokoomuksen ohella myös Vapaamielisten Liiton hallitus oli lokakuun lopusta lähtien työskennellyt mahdollistaakseen kaikkien porvarillisten puolueiden yhteistyön tulevissa eduskuntavaaleissa. Kokoonnuttuaan helmikuun alussa se joutui kuitenkin toteamaan yrityksensä epäonnistuneen, kun kokoomuksen ohella ainoastaan ruotsalaiset olivat siihen mennessä ilmaisseet valmiutensa neuvottelujen aloittamiseen. Tästä huolimatta se ilmoitti edelleen pyrkivänsä saamaan aikaan yhteisiä ryhmittymiä eri vaalipiireihin. Tyystin tyrehtyneeltä ei tulevia eduskuntavaaleja ajatellen näyttänyt myöskään kokoomuksen ja kansanpuolueen yhteistyö, sillä osapuolet ilmoittivat sopineensa vaaliliitosta Oulun läänin vaalipiirissä.⁵¹⁷

Rainer von Fieandtin laatiman valtiontalouden supistamisohjelman kaaduttua eduskuntakäsittelyssä, *Aamulehti* toi julki skeptisen suhtautumisensa sekä uusiin ohjelmiin että niiden läpimenomahdollisuuksiin. Näistä lähtökohdista sen voi sanoa suhtautuneen alusta pitäen hallituksen II valtiovarainministerin Ahti Karjalaisen laatimaan nk. kolmen leijonan ohjelmaan suorastaan positiivisesti – olkoonkin, että se oli luonteeltaan vasta periaatteellinen. Lehti antoi tunnustusta jo yksistään pyrkimykselle, joiden tavoitteena oli saada maan tuotantovoimat aiempaa tehokkaampaan käyttöön. Se muistutti kokoomuksen kansanedustajien puhuneen asian puolesta jo vuosia sekä eduskunnassa että julkisissa tilaisuuksissa sen ulkopuolella, samaten kuin nyt julkaistun ohjelman esityksestä tuotantotarvikkeiden liikevaihtoveron alentamisesta, jolla nimenomaan pyrittiin tuotannollisen toiminnan tehostamiseen.

⁵¹⁶Aamulehti 8.2.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Arvo Korsimo kertoi hänelle vapauttavasta päätöksestä hetimiten myös Urho Kekkosen, joka jutteli asiasta myöhemmin samana päivänä vielä Korsimon asianajajan Kaarlo Hillilän kanssa, joka vakuutti ”*Arvon asian olevan selvä*”. Aiemmin Korsimoa kohtaan esitetyt syytökset olivat Hillilän tekemien arkistotutkimusten perusteella kaatumassa komppanianpäällikkö F. M. Karrakosken niskaan. Kekkonen piti selvänä, että huolimatta oikeusasiamiehen Korsimolle edullisesta päätöksestä, se hänen osaltaan kuitenkin tutkittaisiin loppuun. Suomi 2001, s. 44 – 45; Urho Kekkosen pvk. 6.2.1958. *Uusi Suomi* ei purematta niellyt Arvo Korsimolle myönteistä päätöstä. Se haastatteli asian tiimoilta kahta lainopin professoria, Bruno A. Salmialaa ja Brynolf Honkasalaa, jotka molemmat lausuivat käsityksensä, että oikeusasiamiehen asiassa antama päätös oli omiaan heikentämään kansalaisten luottamusta oikeusjärjestyksemme ylintä valvojaa kohtaan. Aamulehti 13.2.1958. Päivää myöhemmin myös *Jyväskylän Sanomat* hämmästeli jutun saamaa loppuratkaisua. Se oli valmis tutkimaan asiassa myös komppanianpäällikkö Karrakosken mahdolliset laiminlyönnit. Aamulehti 14.2.1958.

⁵¹⁷Aamulehti 9.2.1958.

Aamulehti kiinnitti huomiotaan myös Karjalaisen komitean ehdotukseen siitä, että ulkomaisten lainojen turvin rakennettaisiin mm. puujalostusteollisuutta. Se piti ylipäättään tärkeänä, että vieraita pääomia käytettiin tuotannon tehostamiseen ja uusien työpaikkojen luomiseen – ei kulutustarkoituksiin. Tamperelaislehti oli mieltynyt myös komitean ehdotukseen siitä, että vientimaksuvarat käytettäisiin tuottaviin investointeihin.⁵¹⁸

Aamulehdessä tervehdittiin ilolla Ahti Karjalaisen komitean esittämiä näkemyksiä Suomessa siihen saakka harjoitetun maatalouspolitiikan virheellisyydestä, joskaan se ei ollut valmis syyttämään siitä yksistään vajaan kaksi vuotta voimassa ollutta maataloustulolakia. Todellisina syntipukkeina tässä asiassa tamperelaislehti ilmoitti pitävänsä taannoisia hallituksia, sen enempää tarkentamatta. Se yhtyi esitettyihin näkemyksiin siitä, että maataloustuotteiden ylijäämä oli omiaan aiheuttamaan maalle valtionaloudellisia ja kauppapoliittisia vaikeuksia. Tämän vuoksi se kannatti komitean esitystä, jonka mukaan tuotantosuuntaa maataloudessa oli jatkossa pyrittävä muuttamaan entistä viljanviljelyvaltaisemmaksi. *Aamulehti* muistutti kokoomuksen esittäneen aiheesta välikysymykset jo vuosina 1952 ja 1956. Kuin varmimmaksi vakuudeksi kolmen leijonan ohjelman erinomaisuudesta, se kehui sen olevan pääkohdiltaan edeltäjiään selkeämpi. Lehti toivoi hallitukselta ja eduskunnan enemmistöltä riittävää rohkeutta – lähestyvistä vaaleista huolimatta – maan tulevaisuuden kannalta tärkeiden päätösten läpiviemiseksi. Kolmen leijonan ohjelma todisti sille sen, että kokoomuksen muille puolueille vuosikautia suosittelu talouspolitiikka havaittiin ja tunnustettiin oikeaksi.⁵¹⁹

Valtionalouden supistamisohjelman kaatumisesta huolimatta pääministeri Rainer von Fieandt ei ollut valmis antamaan periksi. Jo tammikuun lopussa pidetyn presidentinesittelyn yhteydessä hän oli kaavailnut vähentävänsä, yleisten töiden ja

⁵¹⁸ *Aamulehti* 11.2.1958; 2. pääkirjoitus. *Aamulehden* Ahti Karjalaisen komiteaa käsittelevä pääkirjoitus erosi sävyiltään melkoisesti *Uudesta Suomesta*, joka kolmea päivää aikaisemmin oli julistanut sen ”tyypilliseksi paperiohjelmaksi”, joka tulisi hautautumaan muiden toteutumatta jääneiden ohjelmien joukkoon. *Aamulehti* 8.2.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Pääministeri Rainer von Fieandt oli Karjalaisen kanssa käymässään kahdenkeskisessä keskustelussa pitänyt laadittua ohjelmaa ensin kelvottomana, mikä sai Karjalaisen masentumaan ja harkitsemaan jopa eroa ministerinpestistään. Kuitenkin vielä samana iltana pääministeri ylisti laadittua ohjelmaa ”mielistelevin sanankääntein” hallituksen iltakoulussa. Suomi 2001, s. 44; Urho Kekkosen pvk. 5.2.1958.

⁵¹⁹ *Aamulehti* 11.2.1958.

kululaitosministeri Aku Sumuun turvautumalla, valtion työttömyysmenoja.⁵²⁰ Vajaan kahden viikon kuluttua tästä hän esitti eri etupiireille neuvottelukutsun kytkeäkseen palkkakysymykset osaksi muita vaikeita taloudellisia ratkaisuja. Neuvottelut päättyivät kuitenkin tuloksettomina heti alkuunsa.⁵²¹ *Uusi Suomi* epäili nopean luopumisen taustalla olleen joko hallituksen taktikoinnin tai taitamattomuuden.⁵²² Töölön Kansallisseuran kokouksessa puhunut Arvo Salminen sanoi odottavansa hallitukselta määrätietoisempia otteita, pitäen erityisen tärkeänä indeksisidonnaisuuden poistamista. Hän oli huolissaan puoluekentän hajanaisuudesta ja siitä, että kommunismin aiheuttamaan vaaraan, sen sisäisen olemuksen muuttumattomuudesta huolimatta, tunnuttiin suhtautuvan jopa välinpitämättömästi. Hän näki maan poliittisen ja taloudellisen elämän muuttamisen parempaan suuntaan edellyttävän porvarillisten ryhmien aiempaa tiiviimpää yhteistyötä.⁵²³ Toisaalla oli tässä suhteessa siirrytty pelkistä suunnitelmista jo astetta pitemmälle – ainakin, jos oli uskominen oikeusasiamieheltä vapauttavan päätöksen itseensä kohdistuneista syytöksistä juuri saanutta maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimoon. Hän ei näyttänyt piittaavan itsestään juuri esitetyistä moitteista, että hänen taannoin esittämänsä väitteet poliittisista vastustajista olisivat olleet tuulesta temmattuja. Päinvastaisessa tapauksessa olisi nimittäin vaikea selittää Urho Kekkosen päiväkirjamerkintää:

”Arvo kertoi, että leskisläisten ja kokoomuksen piirissä on täysi hyökkäys käynnissä minua vastaan. Kaikki paha johtuu minusta, jos talous menee huonosti tai taistelu skogilaisia vastaan jne. [...]”⁵²⁴

8.3 ENTISEEN TYYLIIN?

Tovin näytti jo siltä, että eduskunnan oikeusasiamiehen vapauttavan päätöksen jälkeen *Aamulehti*, toisin kuin monet muut lehdet, jättäisi Arvo Korsimon rauhaan. Pian helmikuun puolenvälin jälkeen – viitatessaan vaatimukseen vaalitaistelun pitämisestä

⁵²⁰ Suomi 2001, s. 44; Urho Kekkosen pvk. 27.1.1958.

⁵²¹ Aamulehti 11.2.1958.

⁵²² Aamulehti 15.2.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁵²³ Aamulehti 15.2.1958. *Uusi Aura* antoi tunnustusta Arvo Salmisen puheelle sekä indeksisidonnaisuuden poistamisen että kommunismin vaarasta muistuttamisen osalta. Se toivoi äänestäjien tulevissa vaaleissa pohtivan asioita tähänastista laajemmin, päivänpoliittisten kiistakysymysten yläpuolelle asetuen. Aamulehti 18.2.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Kommunismin petollisuudesta *Aamulehden* lukijoita varoitti 19. helmikuuta myös nimimerkki *Malakas*, keskittyen pitkässä kolumnissaan Vaasassa julkitulleeseen Sulo Korkeamäen tapaukseen.

⁵²⁴ Suomi 2001, s. 46. Urho Kekkosen pvk 11.2.1958.

asiallisena – se toisti jo aiemmin esittämänsä näkemyksen, jonka mukaan arvostelemisen oikeus oli välttämätöntä terveessä ja kehittyvässä kansanvallassa. Viittaus Korsimoon oli selvääkin selvempi, kun se tulevia vaalikeskusteluja silmällä pitäen toivoi sekä tosiasioissa pysymistä, liioittelun välttämistä että vastustajan arvostelemista vain hänen ajamiensa asioiden ja esittämiensä kannanottojen perusteella. Tältä osin lehti kuitenkin oli jättämässä tietyn varauksen, joka sekin ilmiselvästi oli suunnattu koskemaan Arvo Korsimoa:

”Tämä yleisohje ei kuitenkaan saa sulkea pois sitä luonnollista ja kansalaisten oikeudentunnetta tyydyttävää vaatimusta, että maan politiikassa näkyvillä paikoilla aina palkattuja puoluesihteejä myöten tulee voida käyttää eräät yleisen kansalaiskunnan minimivaatimukset tahi päinvastaisessa tapauksessa vetäytyä yksityiselämän suojaverhon taakse pois julkisuuden areenalta.”⁵²⁵

Omaa kieltään tuolloisen poliittisen tilanteen sekavuudesta kertoi se, että eduskunnan kokoontuessa välikysymyskeskusteluun 18. helmikuuta varsinaista välikysymystä ei ollut edes jätetty ja hallituksen alustava vastauskin siihen oli laadittu sen sisällöstä saatuihin etukäteistietoihin pohjautuen. Kun välikysymys sitten annettiin, kokoomus ei katsonut siihen voivansa sen vaalipropagandistiset luonteen vuoksi vakavasti suhtautua, vaan kannatti puhemiehen ehdotusta päiväjärjestykseen siirtymisestä. Kokoomuksen ryhmäpuheenvuoron pitänyt Arvo Salminen esitti kuitenkin hallitukselle toiveen, että se viivyttelämättä kävisi käsiksi valtiontaloudessa ja elinkeinoelämän piirissä vallitseviin suuriin epäkohtiin, joiden katsottiin johtuvan sekä taitamattomasta politiikasta että puolueitsekkyydestä.⁵²⁶ Käydystä välikysymyskeskustelusta jäi kaiken kaikkiaan hyvin sekava kuva.⁵²⁷

⁵²⁵ Aamulehti 16.2.1958; pääkirjoitus. Sangen pian, jo parin päivän kuluttua *Jumi* – käsitellessään maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien tulehtuneita välejä – kiinnitti huomionsa Arvo Korsimosta ja Väinö Leskisestä puolueiden välillä syntyneeseen tuoreimpaan sanaharkkaan. Kaikki lähti liikkeelle Leskisen sanottua, että valtiontaloutta ei saisi hoitaa Korsimon kanalan tavoin. Tämä syytös ei arvatenkaan ollut *Maakansan* mieleen, joka puolestaan muistutti Leskistä hänen toimestaan sosiaalidemokraattisen puolueen omistuksessa olleen *Pohjolan Pesulan* konkurssissa. *Jumi* näki sosiaalidemokraattien ainaisilla veronkorotuksilla olevan syyllinen valtiontalouden sen hetkiseen kehnoon tilaan, mutta ei nähnyt maalaisliittoakaan sen pitkäaikaisena hallituskumppanina tilanteessa syyttömäksi. Henkilökohtaiselle tasolle menevää väittelyä, kuten nyt Korsimon ja Leskisen kohdalla oli tapahtunut, hän piti joka tapauksessa hyödyttömänä. Aamulehti 18.2.1958.

⁵²⁶ Aamulehti 19.2.1958. Mielenkiintoista on huomata, että ainakaan *Aamulehdessä* ei missään vaiheessa pohdittu mahdollista hallituksen kaatumista. Niin tai näin, pääministeri Rainer von Fieandt näyttää joka tapauksessa olleen tilanteessa hyvin epävarma. Ennen luottamuslauseäänestystä hän soitti Urho Kekkoseksi useampia kertoja, suositellen eduskunnan hajottamista, jos hallitus kaatuisi. Kekkonen

Eduskuntavaalien lähestyminen löi jo tässä vaiheessa, helmikuun loppupuolella, leimansa Suomen kaikkeen poliittiseen toimintaan. Kokoomuksen puoluehallitus mm. teki ensimmäiset konkreettiset päätöksensä tulevasta vaalimainonnasta – samalla, kun se joutui toteamaan vaaliliittotilanteensa kehnoksi, vain neljään tai viiteen vaalipiiriin rajoittuvaksi.⁵²⁸ Puoluehallitus kiinnitti huomiotaan sekä oikeistolehdistön että eri tilaisuuksissa sillä hetkellä maassa vallinneita vaikeuksia arvostelleiden kritiikkiin siltä osin, että niiden ei katsottu tekevän tarpeeksi selvää pesäeroa hallituspuolueiden ja opposition – ennen kaikkea kokoomuksen eduskuntaryhmän – toiminnan välillä. Tämän katsottiin synnyttävän yleistä eduskunnan vastaista mielialaa, joka nähtiin haitalliseksi myös kokoomuksen vaalitoiminnan kannalta. Korjatakseen tilanteen puoluehallitus päättikin ottaa yhteyttä syyttämäänsä oikeistolehdistöön.⁵²⁹

Vaalipropagandaksi leimatusta välikysymyskeskustelusta ehjin nahoin selvinnyt hallitus päätti äänin 9 – 4 olla tarkistamatta maataloustuloa. Käytännössä tämä merkitsi politiikanteon jatkumista entisellään, puhuttiinpa sitten subventio- tai maatalouspolitiikasta. Äänestyksen jälkeen, jossa pääministeri Rainer von Fieandt oli tarkistamista vastaan, Ahti Karjalaisen sitä kannattaessa – arveltiin yleisesti, että maalaisliitto ennemmin tai myöhemmin käyttäisi hallituksen päätöstä hyväkseen

puolestaan ilmoitti, ettei hän suostuisi moiseen toimenpiteeseen. Suomi 2001, s. 48; Urho Kekkosen pvk. 19.2.1958.

⁵²⁷ Aamulehti 20.2.1958; 2. pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palstalla *Helsingin Sanomat* leimasi käydyin välikysymysmanööverin ”hyödyttömäksi keskusteluksi”, joka osoitti ennen kaikkea vain sen, että pääministeri Rainer von Fieandt käsitteli asioita uudessa roolissaankin pankkimiehen näkökulmasta. *Jumi* näki kommunistien tarjoaman vaihtoehdon paitsi vaalipropagandana, myös *vastuuttoman joulupukin* – ohjelmana, joka pyrki tarjoamaan kaikille jotain. Kiitosta häneltä eivät tosin saaneet maalaisliitto ja sosiaalidemokraatitkaan – Väinö Leskistä lukuun ottamatta. Kolumninsa loppuosassa *Jumi* pohti kommunistien keskuudessaan suunnittelemaa mielenosoitusta, jolla oli tarkoitus piirittää eduskuntatalo. Hän toivoi mahdollisten mielenosoittajien olevan johtajiaan järkevempiä. Seuraavan päivän (21.2.) *Aamulehti* tiesi kertoa, että mielenosoitus järjestettiin, mutta se keräsi paikalle ainoastaan 4 000 – 5 000 osanottajaa, kun järjestäjät alun perin olivat odottaneet määrän olevan kymmenkertainen. Saman päivän *Muut Lehdet* –palstalla *Helsingin Sanomat* puolestaan paljasti välikysymyskeskustelun yhteydessä odottaneensa ponsiehdotuksia myös ”maalaisliitosta oikealta olevalta puolueilta”. Se arvioi niiden passiivisuudellaan antaneen tarpeettomat vaaliaseet sekä maalaisliitolle että vasemmistollekin.

⁵²⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 20.2.1958. PTA. Ensimmäiset vaalimainokset suunniteltiin julkaistavan 14. maaliskuuta oikeistolehdistössä ja *Helsingin Sanomissa*. Pöytäkirjan liitteestä käy selville, että päähuomio niissä haluttiin kiinnittää vaaliluettelon oikeellisuuteen – siihen, että ihmisillä ylipäätään on mahdollisuus äänestää tulevissa eduskuntavaaleissa. Asiakysymyksistä ensimmäisenä haluttiin nostaa esiin kohtuuttomana pidetty verotus. Mainonta oli määrä toteuttaa 465.000 markan kustannusarvion puitteissa.

⁵²⁹ Ibid.

kehittäessään omia suunnitelmiaan sen kaatamiseksi.⁵³⁰ Siitäkin huolimatta, että tehty päätös ei ollut lopullinen, näytti se olevan vaikea kokoomustaustaisen *Aamulehden* nieltäväksi. Se näki sen ennen kaikkea osoitukseksi hallituksen toimintakyvyttömyydestä. Huomiota kiinnitettiin sekä von Fieandt in että Karjalaisen epäjohdonmukaiseksi miellettyyn äänestyskäyttäytymiseen. Erityisen pettyneitä oltiin siihen, että hallitus näytti pyrkivän antamaan eduskunnan käsiteltäväksi hyviksi miellettyjä, mutta valtiontalouden ja talouselämän vaikeuksien ratkaisemisen kannalta sittenkin kovin mitättömiä esityksiä.⁵³¹ *Aamulehden* ohella tehty päätös näytti tuoreeltaan herättävän hämmästyä ainakin puolueen maatalouspoliittisen neuvottelukunnan pikaisesti koolle kutsutussa työvaliokunnassa.

Hallituksen kamppaillessa omien ongelmiansa parissa Urho Kekkonen sai jo helmikuun alkupuolella tiedon, että hänen presidenttikautensa ensimmäinen valtiovierailu Neuvostoliittoon toteutuisi toukokuussa, sen viimeisellä kolmanneksella. Ainoa Nikolai Bulganin sekä Nikita Hrushtshevin yhdessä isännöimästä vierailusta tuossa vaiheessa julkisuuteen annettu yksityiskohta oli tieto siitä, että presidentti tekisi matkansa lentokoneella.⁵³² *Aamulehti* uutisoi tulevasta valtiovierailusta vajaata viikkoa myöhemmin, 15. helmikuuta. Tasan viikko tästä Kekkonen puolestaan ilmoitti Moskovaan valmiudestaan vierailuun 20. – 23. toukokuuta. Vaikuttaa siltä, että matkan vähintäänkin epäviralliset valmistelut käynnistyivät käytännössä saman tien: Ahti Karjalaisen tavatessa Neuvostoliiton II lähetystösihteerin Viktor Vladimirovin samana päivänä hän kertoi, että Suomen mahdollisen OEEC-jäsenyyden aiheuttama negatiivinen reaktio Neuvostoliitossa rajoittuisi ainoastaan lehdistön piiriin. Kekkosen

⁵³⁰ *Aamulehti* 28.2.1958.

⁵³¹ *Aamulehti* 28.2.1958; 2. pääkirjoitus. Muiden kokoomusta lähellä olevien lehtien suhtautuminen tehtyyn sopimukseen ei näyttänyt jyrkkyydessään yltyvän aivan *Aamulehden* tasolle: *Vaasa* sanoi ymmärtävänsä, ettei maatalousväki murisematta nielisi hallituksen nyt tekemää päätöstä. Oman kantansa se jätti kuitenkin käytännössä määrittelemättä, koska se halusi ennen sitä hallitukselta täyden selvityksen niistä perusteista, joille nyt tehty päätös rakentui. *Satakunnan Kansa* puolestaan lausui käsityksensä, että maataloutemme kipein pulma oli sittenkin tuotantosuunnan muuttaminen sellaiseksi, ettei sen enempää kansantalous kuin itse maatalouskaan rasittuisi liiaksi kotieläintuotteiden viennistä. *Uusi Suomi* piti ymmärrettävänä tehdyn päätöksen maataloustuottajissa herättämää tyytymättömyyttä – joskin se uskoi myös käsitettävän, ettei hintojen nostaminen nyt ollut sopiva ratkaisu. Tehdyn sopimuksen lisäksi se toivoi siihen liittyvän myös muita vakauttamiseen tähtääviä toimenpiteitä. *Aamulehti* 1.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Muutamaa päivää myöhemmin (4.3.) Snellman-opistolla Järvenpäässä puhunut kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen puolestaan toivoi hallituksen pian esittelevän kokonaisuunnitelmansa, jolla valtiontaloutta ja talouselämäämme tervehdyttäisiin. *Aamulehti* 5.3.1958.

⁵³² Suomi 2001, s. 45; Urho Kekkosen pvk. 10.2.1958.

lähestyvää valtiovierailua silmälle pitäen hän niin ikään totesi, että Neuvostoliitto ei tulisi sen aikana ottamaan esille mitään asioita, vaan aloite olisi Suomella – siis Kekkosella. Tähän liittyen oli kuitenkin yksi vaade: käsiteltävistä asioista tulisi neuvotella etukäteen neuvostohallituksen kanssa.⁵³³

Urho Kekkonen tulevasta valtiovierailusta Neuvostoliittoon näytti tulevan myös osa eduskuntavaalien vaalitaistelua. Syyllinen tähän oli maalaisliiton vaalilehtinen *Maaseudun viesti*, joka katsoi asiakseen muistuttaa lukijoitaan, että Kekkonen edellisen – vaikkakin silloin pääministerin ominaisuudessa yhdessä silloisen tasavallan presidentin J. K. Paasikiven kanssa – v. 1955 Moskovaan suoritetun matkan jälkeen Suomi oli saanut Porkkalan takaisin. *Aamulehti* katsoi tällä muistutuksella herätetyin toiveita uusista alueluovutuksista. Se kertoi saaneensa vahvistusta tälle tulkinnalleen ”tupavalistuksesta”, jossa kuuleman mukaan asiasta puhuttiin ”jokseenkin selväsanaisesti”. Lehden johtopäätös oli selvä: maalaisliitto pyrki näillä puheilla herättämään karjalaisten myötämielisyyden ja mielenkiinnon itseään kohtaan. Jos mahdollista, vieläkin pahempaa oli kuitenkin se, että myös kommunistit pyrkivät samaan päämäärään – ja vielä maalaisliittoakin suorasanaisemmin. *Aamulehti* tiesi heidän levittävän sekä ”omille” että varsinkin karjalaisväestölle tietoa, jonka mukaan huomattavatkin alueluovutukset ja suuri lainaerä olivat mahdollisia, kunhan kommunistit vain pääsivät hallitukseen *ennen* [kurs. MT] toukokuuta. Tämän päämäärän katsottiin selittävän myös kommunistien muutamaa päivää aikaisemmin hallitukselle tekemää välikysymystä. Saavuttaakseen tavoitteensa hallituspaikasta kommunistien sanottiin jo aloittaneen neuvottelut sekä maalaisliiton, sosiaalidemokraattien että skogilaistenkin kanssa.⁵³⁴

⁵³³ Suomi 2001, s. 48; Urho Kekkonen pvk. 22.2.1958. Lupauksista huolimatta Suomen mahdollisen OEEC-jäsenyyden arvostelu ei kuitenkaan jäänyt pelkästään lehdistötasolle. Tavatessaan ulkoministeri Paavo Hynnisen 12. maaliskuuta suurlähettiläs Viktor Lebedev pyysi hallitusta OEEC:ta koskeissa arvioissaan karttamaan askeleita, joista voisi olla haittaa Neuvostoliiton ja Suomen välisille suhteille. Samansisältöisen keskustelun hän kävi vajaata viikkoa myöhemmin myös itsensä Urho Kekkonen kanssa automatkalla heidän palatessa Ypäjän hevossiitolassa pidetystä varsojen kastajaistilaisuudesta Helsinkiin. Kekkonen myönsi Lebedeville lännen painostavan Suomea OEEC-jäsenyydellä, mutta kiisti sen toimesta maamme kohtaan harjoitetun diskriminaation. Samassa yhteydessä Lebedev korosti Kekkoselle tämän tulevan Neuvostoliiton matkan olevan ”erittäin tärkeä”. Suomi 2001, s. 54 ja 56. Urho Kekkonen pvk. 12.3.1958 ja 18.3.1958.

⁵³⁴ *Aamulehti* 1.3.1958; 2. pääkirjoitus. Huomionarvoista on, että tässä asiassa maalaisliittoa kohtaan esitetty kritiikki ei tällä kertaa rajoittunut pelkkään oikeistolehdistöön. Jo muutamia päiviä aiemmin

Jos Urho Kekkosen tuleva Neuvostoliiton vierailu antoi mietittävää hänen poliittisille vastustajilleen, samaa voi mitä suurimmassa määrin sanoa hänestä itsestäänkin: oikeastaan siitä lähtien, kun hänen toiveensa sopivasta vierailuajankohdasta saatettiin isäntien tietoon, Kekkonen pohti, mistä kysymyksistä hän haluaisi heidän kanssaan keskustella. Suurlähettiläs Eero A. Wuoren ilmoitettua sähköitse, että neuvostohallitus kaavaili vierailun kestävän jopa yli viikon ja hänen neuvoteltua ulkoministeri Paavo Hynnisen kanssa, Kekkonen suunnitteli nostavansa tulevilla keskusteluilla esiin ainakin Saimaan kanavan vuokrauksen, suurehkon lainan mahdollisuuden ja suomalaisille Suomenlahdelle myönnettävän kalastusoikeuden. Hän näytti myös pohtivan mahdollisuutta keskustella Viron asioista neuvostojohtajien kanssa. Tilanne ei ollut hänen kannaltaan mitenkään yksinkertainen, sillä Kekkonen tulkitsi julkisen keskustelun saaneen tuossa vaiheessa yhä enemmän Neuvostoliittoa ja Suomen sodanjälkeistä politiikkaa arvostelevia sävyjä. Presidentin syyttävä sormi asiassa osoitti oikeistoa, joskin hän myönsi arvostelun tapahtuvan verhotusti, suoraan sanomatta. Tästä syystä Kekkonen piti entistäkin tärkeämpänä maalaisliiton oloa selkeällä ulkopoliittisella linjalla.⁵³⁵

Alkuperäisistä suunnitelmistaan poiketen Urho Kekkonen päätti tulevalla Neuvostoliittoon suuntautuvalla valtiovierailullaan keskustella neuvostojohdon kanssa sittenkin vain Suomelle myönnettävästä lainasta sekä Saimaan kanavaan liittyvistä kysymyksistä. Tavatessaan lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovin hän sai kuulla neuvostohallituksen suhtautuvan myönteisesti molempiin hänen tekemiinsä keskustelualoitteisiin, joskin neuvostoliittolaisten näkemykset Saimaan kanavan

Kansan Lehti oli syyttänyt maalaisliiton lähteneen tässäkin asiassa poliittiseen kilpajuoksuun kommunistien kanssa. Se vaati ulkopoliittikan pitämistä erossa sisäpoliittisista kiistoista – pitäen ylipäätään mahdottomana, että tasavaltalaisessa maassa alueluovutuksia oltiin ristimässä jonkun – siis tässä tapauksessa Urho Kekkosen – nimiin. Aamulehti 26.2.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Mainittakoon, että samaisessa lehdessä toisaalla kerrottiin, ettei Felix Seppälä henkilökohtaisiin syihin vedoten ollut enää asettumassa ehdolle tulevissa eduskuntavaaleissa. Päiväkirjansa perusteella Seppälän päätös oli toki selvä jo pitkän aikaa ennen asian julkistamista. Karjala-kysymyksen käytön vaalisyytönnä – niin maalaisliiton kuin kommunistienkin toimesta – tuomitsi myös *Karjala*-lehti. Se kehotti karjalaista siirtoväkeä suhtautumaan pidättyvästi katteettomiin huhuihin. Lehden mukaan kaikkea ”kevytmielistä spekulointia” Karjalan kysymyksen ympärillä oli vältettävä. Samalla se ilmoitti luottavansa kuitenkin siihen, että virallinen ulkopoliittikkamme seuraisi tämänkin asian kehittymistä. Aamulehti 5.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁵³⁵ Suomi 2001, s. 49-50; Urho Kekkosen pvk. 26. – 27.2.1958.

vuokraehdoista näyttivät poikkeavan monilta osin Kekkonen niille asettamista toiveista. Lieneekö se syynä siihen, että tuleva vierailu vielä tämän tapaamisen jälkeenkin askarrutti häntä kovin: tuossa yhteydessä – pohtiessaan vierailun vähäistä, ehkä jopa vahingollista vaikutusta tulevaan vaalitulokseen – hän pohti jopa matkansa siirtämistä vaalien jälkeiseen aikaan. Presidentin tukalalta vaikuttavaa olotilaa eivät varmankaan helpottaneet hänelle kiirineet tiedot siitä, että Neuvostoliiton suurlähetystön molemmat lähetystösihteerit Juri Voronin ja Viktor Vladimirov näkivät oikeiston kiihotuksen voittaneen jalansijaa aiemmin maalaisliiton hallitsemasta keskustelusta. He perustelivat näkemystään mm. vastikään Suomessa julkaistulla kirjallisuudella.⁵³⁶

8.4 ULKOPOLIITTISTA NOKITTELUA

Tasavallan presidentin pohtiessa tulevaan Neuvostoliiton vierailuunsa liittyviä kysymyksiä, hallitus näytti joutuvan yhä syvempään talous- ja sisäpoliittiseen umpikujaan maataloustulolain soveltamisessa. *Aamulehti* ehdotti tilanteen ratkaisemiseksi tuottajien ja työmarkkinajärjestöjen edustajien kutsumista yhteiseen neuvotteluun. Lehden mukaan kummallekin osapuolelle tuli esittää kouriintuntuvasti markkamääräisten kompensatioiden sen hetkisellevaltiontaloudelle aiheuttama turmiollisuus. Vastapainoksi neuvotteluosapuolten vaatimuksista luopumiselle se oli valmis ehdottamaan yleisen korkokannan laskua. Tällä keinoin tamperelaislehti arveli inflatorisen kehityksen olevan pysäytettävissä – etenkin, jos ehtona korkokannan laskemiselle pidettäisiin markkamääräisten tulojen pysyttämistä ennallaan.⁵³⁷ Maataloustulolain hallitukselle synnyttämä pattitilanne tunnustettiin yleisesti, mutta suurta intoa Rainer von Fieandtin hallituksen kaatamiseen ei tässä vaiheessa osoitettu edes kokoomuksessa. Lohjalla puhunut Päiviö Hetemäki tunnusti pettyneensä hallituksen toimintakyvyttömyyteen. Samalla hän kuitenkin julkatoi omana kantanaan, ettei sen umpimähkäinen kaataminen parantaisi maan sisä- ja talouspoliittista tilannetta ellei puolueiden kesken ennen sitä oltaisi päästy sopimukseen poliittisen

⁵³⁶ Suomi 2001, s. 50-53; Urho Kekkonen pvk. 3. – 7.3.1958. Urho Kekkonen tapasi Zenihovin – nk. puoluelinjan edustajan – poikansa Matin luona 3. maaliskuuta. Tapaamisen aikana Zenihov kertoi kuulleensa eräältä Sveitsissä olevalta ystävältään Sakari Tuomiojan kertoneen, että hänestä tulisi seuraavissa vaaleissa Suomen presidentti. Tämäkään tieto tuskin ainakaan vähensi sitä epävarmuuden tunnetta, joka Kekkosesta oli aistittavissa tulevaa Neuvostoliiton vierailua silmälläpitäen.

⁵³⁷ *Aamulehti* 8.3.1958; pääkirjoitus.

enemmistöhallituksen muodostamisesta. Puheensa loppuksi Hetemäki muistutti tasavallan presidentillä olevan, nimenomaan virkamieshallituksen osalta, mahdollisuuksia vaikuttaa hallituksen kokoonpanoon sen toimintakyvyn turvaamiseksi.⁵³⁸ Näin esitettynä pyyntö Kekkonen väliintulosta ongelmalliseksi mielletyn tilanteen selvittämiseksi oli epäsuora, mutta kuitenkin harvinaisen selkeä.

Urho Kekkonen tuli väliin, joskaan ei aivan Päiviö Hetemäen toivomalla tavalla: varmistaakseen hallituksen pysymisen pystyssä hän kehotti pääministeri Rainer von Fieandtia hyväksymään maataloustulolaista Ahti Karjalaisen yhdessä Erkki Lindforsin kanssa tekemän kompromissiesityksen. Kehotuksen seurauksena von Fieandt, joka itsekin siihen asti oli kannattanut kompromissin sijaan kokonaan uutta lakiesitystä, ryhtyi järjestämään hallituksensa enemmistöä sen taakse. Sen toteutumiseksi kaavailtiin aluksi oikeusministeri Kurt Kairan, ulkoministeri Paavo Hynnisen ja puolustusministeri Kalle Lehmuksen poisjääntiä asian päättävästä hallituksen istunnosta. Pääministerin, jonka itse oli tarkoitus saada äänestää tehtyä kompromissiesitystä vastaan, nähtyä tämänkaltaisen menettelyn moraalittomana, asia käsittely siirtyi kuitenkin viikolla. Maalaisliittolaisia tämä von Fieandin asiassa harrastama venkoilu ärsytti eikä sitä ainakaan vähentänyt se, että kokoomuksen pää-äänenkannattaja *Uusi Suomi* näyttävästi uutisoi tasavallan presidentin antaneen pääministerille ohjeet kompromissin hyväksymisestä. von Fieandin kiistettyä – Kekkonen kanssa ensin keskusteltuaan – presidenttiin kohdistetut painostussyötökset, lehti vastasi saaneen tietonsa asiasta hallituksen sisältä. Kekkonen katsoi lausuneensa asiasta kantansa, mutta kiisti samalla pääministeriin kohdistuneen ohjailunsa.⁵³⁹ On kuitenkin selvää, että tämä episodi ei

⁵³⁸ Aamulehti 13.3.1958. Kokoomuksen maltillinen suhtautuminen vallinneeseen sisä- ja talouspoliittiseen tilanteeseen tuli ilmi myös samana päivänä pidetyssä puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa. Päivänpolttavimpien poliittisten kysymysten sijaan siellä käytiin keskustelua ennen kaikkea tulevien eduskuntavaalien käytännöllisistä kysymyksistä, asiasisältöjä unohtamatta. Kokoomuksen puoluehallitus pkt. 13.3.1958. PTA.

⁵³⁹ Suomi 2001. s. 55-56; Urho Kekkonen pvk. 14. – 16.3.1958. Paitsi Kekkonen päiväkirjansivuilta, maalaisliiton nuiva suhtautuminen pääministeri Rainer von Fieantiin oli nähtävissä myös *Maakansasta*. Uhkailevaan sävyyn se syytti pääministerin käyttäytyneen maataloustulolakikysymyksessä selkärangattomasti, ”täydellisesti vailla poliittista tajua”. Aamulehti 16.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Vuonna 2001 julkaistussa Kekkonen päiväkirjojen ensimmäisessä osassa on tässä kohtaa pieni painovirhe: maaliskuun 14. päivän tapahtumat on merkitty tapahtuneeksi kuukautta aikaisemmin – siis 14.2. *Aamulehti* suhtautui tehtyyn kompromissiehdotukseen – maidon, kerman, margariinin, juuston ja voin hinnankorotuksiin – alun pitäen kielteisesti, koska katsoi sen entisestäänkin rasittavan valtion jo valmiiksi heikkoa taloustilannetta. Aamulehti 14.3.1958; 2. pääkirjoitus. Seuraavana päivänä *Jumin*

ollut omiaan parantamaan sen enempää pääministerin kuin *Uuden Suomenkaan* – siis lopulta kokoomuksen – välejä Urho Kekkoseen. Päinvastoin.

Kokoomus valmistautui tuleviin eduskuntavaaleihin sekä innostusta tuntien että äärimmäisen huolellisesti, joka tuli esiin mm. *Aamulehden* suorastaan paimentavassa suhtautumisessa lähestyvien vaalien vaaliluetteloiden tarkistamiseen. Lehti muistutti, että vain mahdolliset virheelliset tiedot kohdaltaan oikaissut henkilö olisi oikeutettu vaaliuurnille – korjaamaan *talouspolitiikan* [kurs. MT] viime vuosien suuret virheet.⁵⁴⁰ Talouspolitiikan tavoitteeksi haluttiin, yksittäisten väestö- ja elinkeinoryhmien sijaan, ottaa maan kansantalouden ja kaikkien väestöpiirien etu – pitkällä tähtäimellä.⁵⁴¹ Tulevat eduskuntavaalit nähtiin maan tulevaisuuden kannalta tässä mielessä hyvin tärkeiksi. Kestämättömäksi mielletyn sisä- ja talouspolitiikan muuttamiseksi puolue havitteli yhä porvarillisten vaaliliittojen perään ennen kaikkea Suomen Kansanpuolueen ja Vapaamielisten liiton kanssa.⁵⁴² Eduskunnan jättävää Felix Seppälää tämä ei miellyttänyt, koska hän olisi jo tässä vaiheessa halunnut selvyiden tulevien vaalien ehdokasasettelusta, joka nyt jätettiin osittain avoimeksi mahdollisille kansanpuolueen ehdokkaille. Seppälä pelkäsi tämän ratkaisun olevan kokoomuksen kannalta vahingollinen.⁵⁴³

Maataloustulolaki saatiin lopulta pois hallituksen päiväjärjestyksestä, kun hallitus – välttääkseen maalaisliiton sille tekemän välikysymyksen – päätti korottaa jauhojen hintaa 10 markalla, alentaa voin hintaa 40 markalla ja korottaa voin subventioita peräti 75 markkaa kilolta. Tehty ratkaisu sai Urho Kekkosen syyttämään hallitusta linjattomuudesta.⁵⁴⁴ *Aamulehti* luonnehti sitä tilapäiseksi kompromissiratkaisuksi. Toisaalta se muistutti, että virkamieshallituksella ei pitkäjänteisempiin toimenpiteisiin

kielenkäyttö asiasta oli totutun värikästä: hän piti tehtyä kompromissiesitystä sekä vapaan markkinatalouden periaatteiden vastaisena että suoranaisena hölmöläisten touhuna.

⁵⁴⁰ *Aamulehti* 16.3.1958.

⁵⁴¹ *Aamulehti* 17.3.1958; pääkirjoitus. Suunnanmuutosta harjoitettuun talouspolitiikkaan – vieläpä pikaista sellaista – vaati myös T. A. Wiherheimo *Suomen Työlle* antamassaan haastattelussa, josta *Aamulehti* uutisoi sisäsivullaan vajaata viikkoa myöhemmin, 23.3.1958.

⁵⁴² *Aamulehti* 17.3.1958; Etelä-Hämeen Kansallisliiton kevätkokouksen julkilausuma.

⁵⁴³ Felix Seppälän pvk. 16.3.1958. HMA.

⁵⁴⁴ Suomi 2001, s. 56; Urho Kekkosen pvk. 19.3.1958.

ollut juuri mahdollisuuksiakaan. Tehty päätös sai lehden kuitenkin jälleen kerran toistamaan vaatimuksensa säännöstely- ja sidonnaisuusjärjestelmästä luopumisesta.⁵⁴⁵

Lähestyvien eduskuntavaalien vaalikampanjointi oli jo täydessä käynnissä. Kuten sanottu, kokoomuksen osalta se näytti rajoittuvan täysin maassa harjoitettuun sisä- ja talouspolitiikkaan. Sen sijaan ulkopoliittikka jätettiin tyystin rauhaan. Tämä ei kuitenkaan näyttänyt rauhoittavan Urho Kekkosta, joka ilmaisi huolestumisensa sekä laajaksi kokemastaan Suomen sodanjälkeisen ulkopoliittikan että Neuvostoliiton olojen arvostelusta.⁵⁴⁶ Hän kohdisti kritiikkinsä tässä yhteydessä sekä Arvo ”Poika” Tuomisen ja Soini Rantasen kommunismia käsitteleviin paljastuskirjoihin että oikeistolaisiksi mieltämäänsä *Helsingin Sanomiin* sen närkästyttyä B. O. Barckin *Expressenissä* Suomea kohtaan esittämistä taantumussyytöksistä. Toisaalta Kekkonen näki *Suomen Sosialidemokraatin* asiassa osoittaman pidättyvyyden ”*kenties oikeiston myötäilyksi*”. Hän piti taantumuksellisiksi katsomiensa arvioiden ylivaltaan pääsyä ulkopoliittikan kannalta valitettavana ja vaarallisena.⁵⁴⁷ Presidentin epävarmuudentunne tuskin vähentyi Arvo Korsimon vierailtua hänen luonaan: maalaisliiton puoluesihteerin kertoi omana käsityksenään oikeiston yrittävän vaikeuttaa Kekkonen asemaa saattamalla Suomen ulkopoliittikan Neuvostoliiton silmissä epäilyksenalaiseksi. Korsimolta saamiensa tietojen perusteella Kekkonen tulkitsi ”kiihotuskeskuksen”, joksi hän täsmensi reserviupseeriliiton, toiminnan tavoitteena olevan ulkopoliittikan myönteisten saavutusten estäminen.⁵⁴⁸

⁵⁴⁵ Aamulehti 21.3.1958; pääkirjoitus. Samalla kannalla tehdystä maataloustukipäätöksestä oli *Aamulehden* kanssa myös *Uusi Suomi*. Se näki asiassa harjoitetun viivyttylön lopulta kypsyttäneen hallituksen nyt tehtyyn ratkaisuun. Myös *Kaupalehti* oli kannanotossaan lähellä *Aamulehteä*, kun se katsoi tehdyn ratkaisun voimistavan vaatimuksia, joiden mukaan maataloustulolaista oli päästävä pikaisesti eroon. Aamulehti 22.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁵⁴⁶ Suomi 2001, s. 58; Urho Kekkosen pvk. 22.3.1958.

⁵⁴⁷ Suomi 2001, s. 58. Urho Kekkosen pvk. 22.3.1958. *Aamulehti* oli huomioinut *Helsingin Sanomien* kannanoton Barckin artikkeliin jo paria päivää aikaisemmin, 20. maaliskuuta *Muut Lehdet* –palstalla.

⁵⁴⁸ Suomi 2001, s. 59; Urho Kekkosen pvk. 25.3.1958. Ennen Arvo Korsimon vierailua Urho Kekkonen tapasi luonaan Karjalan Liiton edustajat. Myös he saivat tietoonsa tasavallan presidentin huolestumisen oikeiston otteen voimistumisesta maassamme. Kekkonen vakuutti uskovansa ”*Karjalan kysymyksen positiiviseen ratkaisuun*”. Se edellytti hänen mielestään kuitenkin sovintoratkaisua Neuvostoliiton kanssa ja tässä suhteessa presidentti katsoi tilanteen Suomessa kehittyneen huolestuttavaan suuntaan. Hän sai lisätukea tälle arviolleen jo seuraavana päivänä, Johannes Virolaisen toimesta: hän kertoi Kekkoselle tavanneensa suurlähettiläs Viktor Lebedevin, joka ei – vastoin Neuvostoliitossa tuolloin esiintynyttä yleistä näkemystä – sanomansa mukaan uskonut siihen, että Suomen taantumukselliset piirit olisivat maassa harjoitetun ystävyyspolitiikan takana. Kekkonen noteerasi myös Jugoslavian lähettiläs Mirko Sardelicin esittämän arvion siitä, että mm. Jussi Saukkonen vältteli ennen vaaleja puhumasta

Arvo Korsimon Urho Kekkoselle tuoma viesti oli julkaistu paria päivää aiemmin *Maakansan* pääkirjoituksessa. Siinä katsottiin oikeiston tuhonneen Kekkosen tulevan Moskovan matkan onnistumisen edellytykset. *Uusi Suomi* muistutti heti, *Maaseudun Viestin* taannoiseen uutiseen viitaten, maalaisliiton itse aloittaneen kohun Kekkosen matkalla vaalitaktillisessa mielessä, pitäen sitä tuomittavana. Samalla se huomautti, että ulkopolitiikan hyödyntämisen maalaisliiton vaalipropagandassa oli ensimmäisenä tuominnut sosiaalidemokraattien ns. kolmatta talangia – tamperelaista linjaa – edustava *Kansan Lehti*, ei suinkaan oikeisto.⁵⁴⁹ *Aamulehdessä* tämän maalaisliiton ja kokoomuksen huonoja välejä kuvaavan aiheen käsittely jäi, kuten niin monesti ennenkin, Väinö Peltosen nimimerkkinsä suojassa esittämän kritiikin varaan. Myös hän toi julki kielteisen suhtautumisensa maalaisliiton pyrkimykseen monopolisoida ulkopolitiikan harjoittaminen itselleen. Osansa *Jumin* julkilausumasta kritiikistä – vaikkakin nimeä mainitsematta – sai selkeääkin selvemmin myös tasavallan presidentti Urho Kekkonen:

ulkopolitiikasta, mutta että se aloitettaisiin kyllä mahdollisen valtaantumisen – siis vaalivoiton – jälkeen. Suomi 2001, s. 59; Urho Kekkosen pvk. 26.3.1958.

⁵⁴⁹ Aamulehti 25.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

”Suhteemme naapurivaltoihin ja ulkomaailmaan yleensä ovat koko kansan asia, vaikka tasavallan presidentti, hallitus ja ulkoministeriö niitä käytännössä hoitelevat yleisesti hyväksytyjen suuntaviivojen mukaisesti. On lapsellista kuvitella, että jokin puolueemme tai joku *puoluejohtajamme* [kurs. MT] olisi jonkin suurvallan hallituksen erityinen lellipoika, jonka sinisten silmien takia kansamme voi saada erityisiä etuja ja lahjoja. Eikä lahjojen kärkkyminen ole miksikään kunniaksi pienellekään kansakunnalle, joka koettaa elää keskinäisen kunnioituksen ja tasa-arvoisuuden pohjalla muiden kansakuntien kanssa. Tällä perusteella tapahtuvat molempien sopimuspuolten etujen mukaiset sopimukset ovat tietysti eri asia. Mutta niitä ei ole käsiteltävä miksikään lahjoiksi niin kuin historiallisia vetureja, autoja, maissin siemeniä ja tammahevosia, jotka kohteliaina ja vieraanvaraisina eleinä symbolisoivat kansakuntien ja niiden johtajien kesken vallitsevia ystävällisiä mielialoja. Kauppasopimukset ja muut niihin verrattavat asiat ovat nimenomaan sopimuksia eivätkä lahjoja. Demokraattisessa maassa valtiiovallan edustajina kulloinkin toimivat henkilöt joutuvat tekemään tällaisia sopimuksia, mutta he tekevät ne koko kansakunnan puolesta ja nimissä. Niitä ei ole lupa selittää jonkun yksityisen kansalaisen tai jonkin puolueen keräämiksi lahjoiksi, joilla se voisi ostella itselleen ääniä ja suosiota. Vielä tökerömpää on selittää, että jos maalle edullisia ja kansalle mieluisia sopimuksia ei synny, siihen olisi syynä jonkin puolueen tai väestöryhmän olemassaolo.”⁵⁵⁰

Kenellekään tuskin tuli suurena yllätyksenä, että kokoomuspoliitikoista ensimmäinen maalaisliiton toimintaa, ulkopoliitiikan propagandistista hyödyntämistä, tässä yhteydessä näkyvästi arvostellut oli Tuure Junnila. Puhuessaan Helsingin Kansallisliiton kevätkokouksessa hän toi julki paheksuntansa siitä, että maalaisliitto näytti sekoittavan eduskuntavaalitaisteluun ulkopoliitiikkaa. *Maakansan* esittämät syytökset ulkopoliittisesta liikehdinnästä, kuten myös Arvo Korsimon aikaisemmat puheet uudesta kansanliikkeestä, Junnila leimasi tuulesta temmatuiksi. Hän kiisti myös maalaisliiton toimesta esitetyt arviot siitä, että kokoomuksessa oltaisiin tulevia vaaleja silmälläpitäen pelätty presidentin tulevan Moskovan-matkan myönteisiä saavutuksia – joskaan Junnila ei niihin edes uskonut. Hän arveli käynnissä olevan ennakkokokon lyövän leimansa tulevaan valtiovierailuun ja kehotti maalaisliittoa asiassa maltillisuuteen.⁵⁵¹

⁵⁵⁰ Aamulehti 25.3.1958; *Jumin* kolumni ”*Lahjat ja ulkopoliitiikka*”. Väinö Peltonen jatkoi aiheen käsittelyä kaksi päivää myöhemmin, 27.3., *Kultaista loka-aikaa* –kolumnissaan. Tuolloin osansa kritiikistä sai maalaisliiton ohella myös kommunistit. Vallinnut tilanne näytti aiheuttavan levottomuutta päättäväisesti tuleviin eduskuntavaaleihin valmistautuvassa kokoomuksessa. Mitenkään muuten tuskin on selitettävissä se, että puoluehallitus päätti – keskusteltuaan ensin poliittisesta tilanteesta – 26.3. pitämässään kokouksessa pitää kiinni aikaisemmasta linjastaan, jonka mukaan ulkopoliittisia asioita ei saanut käyttää vaalitaistelussa provokatorisesti sisäpoliittisiin tarkoituksiin. Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 26.3.1958. PTA. Maalaisliito sai arvostelua osakseen myös kokoomuksen ulkopuolelta. *Turun Sanomat* katsoi sen menettelyllään heittäneen ulkopoliittisen haasteen niille puolueille, joiden kanssa sillä oli vaikeinta sopeutua parlamentaariseen yhteispeliin. Sitoutumaton *Karjala* peräsi siltä vastuuntuntoa ulkopoliittisia asioita käsiteltäessä. Aamulehti 27.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Maalaisliittoa arvostelevalle linjalle liittyi myös *Suomen Sosialidemokraatti*. Se näki puolueen harjoittavan vailla perusteita olevaa vihjailukampanjaa, jonka seurauksena jopa Suomen suvereniteetti ulkomailla saatettiin asettaa kyseenalaiseksi. Aamulehti 28.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Kielteisen suhtautumisensa ulkopoliitiikan hyödyntämiseen vaalitaistelussa toi julki myös *Ylioppilaslehti*. Aamulehti 30.3.1958.

⁵⁵¹ Aamulehti 29.3.1958.

Suoepin silmin Tuure Junnilla ei katsonut myöskään *Maakansan* syytöksiä siitä, että oikeisto olisi jo etukäteen pilannut Urho Kekkosen Moskovan-matkan onnistumismahdollisuudet. Hän muistutti maalaisliiton itse herättäneen eri kansalaispiirien toiveet Karjalan palauttamisesta v. 1956 presidentinvaalikampanjoinnin yhteydessä. Junnilla piti ulkopoliitiikan nostamista vaalitaistelun riitakapulaksi valitettavana – muistuttaen, että kommunisteja lukuun ottamatta kaikki puolueet olivat sen suurista pääkysymyksistä yksimielisiä. Hän korosti sekä Suomen varovaisen ulkopoliitiikan että hyvien ja luottamuksellisten Neuvostoliiton-suhteiden saavuttamisen ja säilyttämisen tärkeyttä, nähden jälkimmäisen olevan meille jopa poliittinen elinkysymys. Paikallaolijoille hän muistutti Neuvostoliitolla olevan Suomelle myös keskeinen kauppapoliittinen merkitys. Puheensa loppupuolella Junnilla palasi sikäli sisäpolitiikkaan, että syytti maalaisliiton johtomiesten – V. J. Sukselaisen ja Johannes Virolaisen nimeltä mainiten – syyllistyneen Josif Stalinin palvontaan – silloinkin, kun häntä oli kotimaassaan kritisoitu. Hän muistutti Suomen kaltaisilla pienillä kansoilla olevan sekä oikeus että myös velvollisuus ryhtinsä ja itsekunnioituksensa säilyttämiseen.⁵⁵² Yleisesti ottaen Tuure Junnilan puheessaan esiintuomat näkemykset sopivat hyvin yhteen *Aamulehden* asiassa omaksuman linjan kanssa. Se ei pitänyt sopivana maalaisliiton omaksumaa käytäntöä ulkopoliitiikan käyttämisestä vaalivalttina, vaan katsoi sen syyllistyneen siihen turvautuessaan *syyhymättä saunaan* –taktiikkaan.⁵⁵³

⁵⁵² Aamulehti 29.3.1958. Kuten tämänkin työn alkupuolella on tullut esiin, Tuure Junnilla oli jo pitemmältä aikaa profiloitunut erityisen Kekkosen-vastaiseksi poliitikoksi. Siksi on mielenkiintoista havaita, että hänen kritiikkinsä pari vuotta valtion päämiehen tehtäviä hoitanutta *tasavallan presidenttiä* [kurs. MT] kohtaan näyttää kuitenkin väliaikaisesti laantuneen. Vai miten muuten on selitettävissä, että hän näytti unohtavan Urho Kekkosen Josif Stalinille maaliskuussa 1953 radiossa pitämän muistopuheen? Näennäisestä sovinnollisuudesta huolimatta Kekkonen ei hyvällä katsonut Junnilan pitämää puheenvuoroa – etenkin sitä osaa, jossa hän vähätteli tulevan Moskovan-matkan yhteyteen liitettjä odotuksia. Muutaman päivän viiveellä tasavallan presidentti avautui päiväkirjalleen: ”*Se on hirveä passaus. Ei kynällä vaan kiväärillä!*” Suomi 2001, s. 62; Urho Kekkosen pvk. 3.4.1958. Tuona samana päivänä *Aamulehti* luonnehti *Muut Lehdet* –palstalla *Maakansan* taistelevan urhoollisesti tuulimyllyjä vastaan, kun se ilmoitti, ettei maalaisliitto tule sallimaan *hämärämiesten* [kurs. MT] yrityksiä Paasikiven – Kekkosen linjan mitätöimiseksi.

⁵⁵³ Aamulehti 29.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Näkemys tuli esiin *Aamulehden* kommentoidessa *Maakansan* vastausta *Turun Sanomille*, jossa se oli tuonut julki paheksuvan suhtautumisensa siihen, että kansanpuolue entisenä hallituskumppanina oli liittynyt epäilijäin joukkoon. *Aamulehden* asiassa omaksuma linja vaikuttaa kauttaaltaan *Uutta Suomea* yhtenäisemmältä, joka yhtenä päivänä saattoi lietsoa vaalitaistelua syyttämällä tasavallan presidenttiä maalaisliittolaiseksi ja toisena päivänä hillit sitä Urho Kekkosen tulevasta Moskovan-matkasta kirjoittaessaan. Aamulehti 30. – 31.3.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Kekkonen näyttää itsekkin hämmästelleen tätä *Uuden Suomen* poukkoilua puolelta toiselle. Suomi 2001, s. 60-61; Urho Kekkosen pvk. 30.3.1958.

PAINEET KASVAVAT

Urho Kekkonen kiinnitti uudenvuodenpäivänä 1958 pitämässään puheessa huomiota kansainvälisen tilanteen ohella kotimaan korkeaan työttömyyteen ja sisäpoliittisen elämän epävakaisuuteen. Hän näki Suomessa olevan kaikki edellytykset vastakohtia tasoittavan sovittelupolitiikan harjoittamiselle ja rohkeni toivoa poliittisen yhteistyöhallituksen muodostamista viimeistään vaalien jälkeen. Tulevaa vaalitaistelua silmälläpitäen hän käski puolueiden pitämään kampanjoinnin asiallisena – sellaisena, joka ei polttaisi yhteistyön siltoja mihinkään suuntaan. *Aamulehti* yhtyi tähän näkemykseen ja katsoi noudatetun politiikan tuloksista käytävän keskustelun tarjoavan siihen hyvät edellytykset. *Uusi Suomi* suhtautui Urho Kekkosen kannanottoon tamperelaislehteä huomattavasti skeptisemmin – olkoonkin, että se ilmoitti pitävänsä ajatusta kauniina ja kannatettavana. Omassa uutena vuonna antamassaan julistuksessa Kansallinen Kokoomus halusi suomalaisilta aiempaa parempaa yksimielisyyttä – sitä samaa, joka oli nähtävissä ulkopolitiikan peruslinjassa, Paasikiven linjassa. Samalla se peräänkuulutti yhteisten asioiden aiempaa tasapuolisempaa ja vastuuntuntoisempaa hoitamista.

Kansanedustajien viettäessä joululomaansa Rainer von Fieandtin virkamieshallitus tutustui eduskunnalle ennen joulua antaman lupauksen mukaisesti valtion budjettiin. Lopulta se ilmoitti pyrkivänsä 10,6 miljardin supistamisohjelmaan. Menojen supistamisen puolesta pitkän aikaa puhunut *Aamulehti* suhtautui näihin kaavailuihin pessimistisesti, koska se katsoi hallituksen pyrkivän niillä vain menojen siirtämiseen. *Uusi Suomi* arvosteli hallitusta puolestaan siitä, ettei se vaalien kynnyksellä näyttänyt uskaltavan muuttaa V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen laatimaa budjettia. Kielteisesti annettuun esitykseen suhtautui myös kokoomuksen eduskuntaryhmä, koska se mielsi sen olevan sosiaalisesti epäoikeudenmukainen. Eduskunnan keskustellessa valtiontalouden tasapainottamisesta julkisuuteen levisi tieto maalaisliiton puoluesihteeri Arvo Korsimoon kohdistetuista sodanaikaisista rikosepäilyistä. *Aamulehti* pidättäytyi kuitenkin – Väinö Peltosta lukuun ottamatta – aiheen ylenpalttiselta käsittelyltä – toisin, kuin *Uusi Suomi*, jonka asiasta esittämät kannanotot huomioi myös Urho Kekkonen. Eniten kokoomuksessa kannettiin huolta jo tulevista eduskuntavaaleista – etenkin sen jälkeen, kun Suomalainen Kansanpuolue ilmoitti kieltäytyvänsä sen sille kahteen

otteeseen tarjoamasta valtakunnallisesta yhteistyöstä. Vaikka kielteinen kanta oli osoitettu kaikille puolueille ja sen tarkoituksena oli nimenomaan vaalitaistelun asiallisena pitäminen, katsoi kokoomus sen kohdistuneen nimenomaan itseensä.

Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen valtiontalouden supistamisohjelma kaatui, kun sosiaalidemokraatit päättivät äänestää sitä koskevat valtuuslait vaalien yli. Tämä sai sekä *Aamulehden* että *Uuden Suomen* syyttämään maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja haluttomuudesta valtion talouden tasapainottamiseen. Enemmän kuin supistamisohjelman kaatumisesta, ensiksi mainittu oli kuitenkin huolissaan maalaisliiton ja kansanpuolueen asiassa harjoittamasta yhteistyöstä. Suhtautuminen Suomalaiseen Kansanpuolueeseen näytti v. 1958 eduskuntavaalien edellä todenteolla jakavan Kansallista Kokoomusta. Asia tuli selväksi, kun puolueessa pohdittiin kansanpuolueen hämeenlinnalaisen eduskuntaryhmän puheenjohtajan Juho Tenhiälän ottamista kansanedustaja Artturi Tienarin tavoin kokoomuksen eduskuntavaaliehdokkaaksi. Tilanne päättyi puolueen kannalta mahdollisimman nolosti, kun Tenhiälä lopulta kieltäytyi hänelle tarjotusta ehdokaspaikasta perustellen ratkaisuaan omalla keskustalaisuudellaan. Kokoomuksen tuleviin eduskuntavaaleihin kaavailema koko maan kattava porvarillinen yhteistyö ei näyttänyt innostavan kuin Vapaamielisten Liittoa ja ruotsalaisia. Alueellisen vaaliliiton se onnistui solmimaan Oulussa kansanpuolueenkin kanssa, mutta tämä ei ollut ollenkaan sitä, mitä puolue eduskuntavaalisuunnitelmia käynnistäessään syksyn 1956 kunnallisvaalien jälkeen oli tavoitellut. Kokoomuksen entinen puheenjohtaja Arvo Salminen – vaatiessaan hallitukselta toiminnassaan nähtyä määrätietoisempia otteita – varotti välinpitämättömästi suhtautumisesta kommunismin aiheuttamaan vaaraan ja vaati porvarillisten puolueiden aiempaa tiiviimpää yhteistyötä. Samaan aikaan maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimo – häneen aiemmin esitetyistä syytöksistä välittämättä – kertoi Urho Kekkoselle kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien nk. leskisläisten hyökkäävän presidenttiä vastaan.

Vaikka kokoomus suhtautui nuivasti Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen laatimaan supistamissuunnitelmaan, osasi se *Aamulehden* toimesta antaa sen toiminnalle vaalien edellä myös kiitosta. Kyse oli tuolloin hallituksen II valtiovarainministerin Ahti Karjalaisen laatimasta luonnoksesta *kolmen leijonan ohjelmaksi*, jossa kiinnitettiin

huomiota niin tuotannollisen toiminnan tehostamiseen, puunjalostusteollisuuden ulkomaisten lainojen turvin tapahtuvaan rakentamiseen kuin myös Suomessa harjoitetun maatalouspolitiikan virheellisyyteen. Erityisen tyytyväinen tamperelaislehti oli ohjelman niistä kannanotoista, joissa tuotantosuuntaa maataloudessa haluttiin jatkossa muuttaa aikaisempaa viljanviljelyvaltaisemmaksi. Se muistutti kokoomuksen takavuosina jo tehneen eduskunnalle asiasta välikysymyksenkin kahteen otteeseen. *Aamulehden* suhtautuminen maalaisliittolaisen Ahti Karjalaisen laatimaan ohjelmaluonnokseen poikkesi joka tapauksessa melkoisesti *Uuden Suomen* kannanotoista, joka oli valmis leimaamaan sen toteutumattomuudessaan ”*tyypilliseksi paperiohjelmaksi*”.

Rainer von Fieandtin hallitus sai helmikuussa 1958 vastattavakseen välikysymyksen. Tilanteen sekavuudesta kertoi jotain se, että eduskunnan kokoontuessa sitä varten järjestettyyn keskusteluun koko välikysymystä ei ollut edes jätetty ja hallituksen siihen laatima vastauskin laadittiin etukäteistietojen pohjalta. Kokoomus ei katsonut voivansa siihen osallistua, koska näki sen olevan luonteeltaan liian vaalipropagandistinen. Vaalien läheisyydestä johtuen puolue toivoi oikeistolehdistön tekevän uutisoinnissaan aiempaa selvempää pesäeroa hallituspuolueiden ja opposition – ennen kaikkea juuri kokoomuksen – välillä. Eduskuntavaalitaistelu sai lisää virtaa sen jälkeen, kun hallitus päätti olla tarkistamatta maataloustulolakia. *Aamulehti* näki sen osoitukseksi hallituksen toimintakyvyttömyydestä. Muihin oikeistolehtiin – *Uuteen Suomeen*, *Vaasaan* ja *Satakunnan Kansaan* – nähden sen kannanotto oli tavallisuudesta poiketen varsin jyrkkäsanainen. Tamperelaislehden käsityksiin yhtyi myös Lohjalla puhunut Päiviö Hetemäki. Hän ei kuitenkaan kannattanut hallituksen umpimähkäistä kaatamista ilman takeita poliittisen enemmistöhallituksen syntymisestä.

Presidentti Urho Kekkosen tuleva valtiovierailu Neuvostoliittoon näytti myös muodostuvan osaksi eduskuntavaalitaistelua. *Aamulehti* katsoi maalaisliiton, mutta myös kommunistien syyllistyneen vaalien edellä ”tupavalistukseen”, jolla ne alueluovutuksista vihjailemalla pyrkivät kosiskelemaan etenkin karjalaisia äänestäjiä riveihinsä. Väinö Peltonen etunenässä arvosteli maalaisliiton pyrkimyksiä monopolisoida ulkopoliittikka itselleen ja tuolloin osansa – joskin vain rivien välistä – hänen esittämästään kritiikistä sai myös Urho Kekkosen. Kokoomuspoliitikoista

maalaisliittoa arvosteli näkyvimmin Tuure Junnila. Hän ei suostunut hyväksymään *Maakansassa* esitettyjä väitteitä siitä, että oikeisto olisi jo etukäteen omalla toiminnallaan pilannut Kekkonen Moskovan-matkan onnistumisen mahdollisuudet. Junnila muistutti myös suomalaisten puolueiden olevan kommunisteja lukuun ottamatta yksimielisiä ulkopoliittikan suurista pääkysymyksistä. Hänen Helsingin Kansallisliiton kevätkokouksessa pitämänsä puheen huomioi muutaman päivän viiveellä – eikä ollenkaan tyytyväisenä – myös Urho Kekkonen. Valtiovierailun tekeminen Neuvostoliittoon juuri eduskuntavaalien edellä näytti arveluttavan tuossa vaiheessa häntä itseäänkin, sillä hän harkitsi sen siirtämistä vaalien jälkeiseen aikaan. Presidentin mieltä kaiheri vierailun alla Neuvostoliiton suurlähetystöstä sekä Juri Voroninin että Viktor Vladimirovin esittäminä kuullut väitteet oikeiston lisääntyneestä kiihotuksesta Suomessa. Syytösten taustalla vaikutti maassa vastikään julkaistu heidän neuvostovihamieliseksi luokittelemansa kirjallisuus. Oma vaikutuksensa Urho Kekkonen tuossa vaiheessa tuntemaan pessimismiin oli varmasti maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimolla, joka väitti hänelle jo toisen kerran lyhyen ajan sisään oikeiston yrittävän ulkopoliittikkaa kyseenalaistamalla vaikeuttaa hänen asemaansa Neuvostoliitossa.

9. AJANPELUUTA SISÄ- JA ULKOPOLITIIKAN VARJOSSA

Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen nimittämisestä lähtien kokoomuksen piirissä oli useammassa eri yhteydessä tehty selväksi se, että puolue ei halunnut sekavassa talous- ja sisäpoliittisessa tilanteessa kaataa hallitusta – ainakaan niin, että maassa ajauduttaisiin hallituspulaan.⁵⁵⁴ Ei siis ihme, että maalaisliiton hallitukselle viljan hinnan nostamisesta tekemä yllättävä välikysymys herätti puolueen piirissä pahaa verta – etenkin, kun vastikään maataloustulokysymyksessä aikaansaadun kompromissin katsottiin pitkälti syntyneen maalaisliittolaistaustaisen ministerin vaikutuksesta. *Aamulehti* piti välikysymystä pelkkänä vaalitaisteluun liittyvänä propagandaeleenä, jolla ei tosiasiallisesti pyrittykään maan asioiden korjaamiseen – siis uuden hallituksen muodostamiseen.⁵⁵⁵ Puolueiden keskinäiset välit näyttivät kärjistyvän entisestään sen jälkeen, kun maalaisliiton puoluevaltuuskunta antoi julkilausuman, jossa se pyysi sekä hallitusta että keskuspankkia kiinnittämään huomiota lamakaudesta aiheutuviin vaikeuksiin. *Aamulehti* katsoi asiakseen puolustaa hallitusta muistuttamalla, että maalaisliitto oli itse ollut keskeisesti vaikuttamassa siihen päätöksentekoon, jonka vuoksi maa nyt oli vaikeuksissa.⁵⁵⁶

Pääsiäispyhien läheisyys siirsi välikysymyskeskustelun käynnistymistä. Tämä ei kuitenkaan estänyt tilanteen käsittelyä julkisuudessa, joka puolestaan näytti

⁵⁵⁴ *Aamulehti* 31.3.1958.

⁵⁵⁵ *Aamulehti* 1.4.1958; 2. pääkirjoitus. Urho Kekkosen päiväkirja osoittaa, että maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon vaikutus suorastaan ratkaisevasti siihen, että tämä sittemmin parhaasta osakseen saanut välikysymys ylipäätään jätettiin. Maalaisliiton eduskuntaryhmä suhtautui siihen alun alkaen kielteisesti, mutta lopulta kannassaan pysyivät vain oikeistosiiven Viljami Kalliokoski ja Antti Kukkonen. Välikysymystä laadittaessa Korsimon ja V. J. Sukselaisen välille syntyi Kekkosen tietojen mukaan ankara riita, kun viimeksi mainittu ilmoitti – vastoin alkuperäistä kantaansa – kieltäytyvänsä sen allekirjoittamisesta. Kekkonen arveli V. J. Sukselaisen haluavan pääministeriksi, tosin vasta eduskuntavaalien jälkeen. Suomi 2001, s. 60; Urho Kekkosen pvk. 29.3.1958. Maalaisliiton hallitukselle jättämän välikysymyksen jälkeen kokoomustaustaisista lehdistä *Uusi Suomi* oli kriittisyydessään samoilla linjoilla *Aamulehden* kanssa. Se muistutti, ettei maalaisliitto ollut ottanut minkäänlaista kantaa siihen, kuinka hallituksen tekemää maataloustulopäätöstä olisi sen mielestä pitänyt muuttaa. *Aamulehti* 2.4.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Ymmärtämystä maalaisliiton tekemä välikysymys ei saanut osakseen myöskään *Jumilta*. Hän ei muiden kokoomuslaisten tavoin pitänyt hallituksen kaatumista suotavana, mutta kylläkin todennäköisenä vaihtoehtona. *Aamulehti* 3.4.1958.

⁵⁵⁶ *Aamulehti* 4.4.1958; 2. pääkirjoitus. Jos *Aamulehti* keskittyi maalaisliiton arvosteluun pääasiassa sisä- ja talouspoliittisin argumentein, *Uusi Suomi* teki sen ulkopoliittikkaan turvautuen. *Aamulehden Muut Lehdet* –palsta paljasti, että se katsoi maalaisliiton syyllistyneen ulkopoliittiseen terrorismiin sen leimatussa poliittiset vastustajansa epäluotettaviksi. Lehti vakuutti näiden puheiden saavan poliittisen kentän oikealta laidalta suorasukaisen vastauksen. *Aamulehden* tavoin myös *Uusi Suomi* muistutti maalaisliiton pitkäaikaisena päähallituspuolueena kantavan päävastuun harjoitetusta politiikasta.

entisestäänkin loitontavan kokoomusta ja maalaisliittoa toisistaan.⁵⁵⁷ Puolueiden huonot välit tulivat esiin myös YYA-sopimuksen kymmenvuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Muiden lehtien tavoin *Aamulehti* tunnusti sen myönteisen vaikutuksen Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin, jotka eivät sen näkemyksen mukaan kuitenkaan menneisyyden painolastista johtuen olleet vielä samalla tasolla kuin välit skandinaavisten naapureiden kanssa. Se syytti tiettyjen kansalaispiirien – heitä sen tarkemmin yksilöimättä – omien puolue-etujensa takia levittäneen väärää informaatiota sekä maassa mukamas Neuvostoliitolle esiintyvistä vihamielisistä piireistä että myös ulkopolitiikan puolueettomuusasetteen muuttamisesta ja keskinäisestä kauppapolitiikastakin. Samalla se kuitenkin ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että neuvostojohdo ei ollut antanut näille tiedoille *liian suurta* [kurs. MT] merkitystä. *Aamulehti* peräänkuulutti väärin tietojen oikaisua virallisella taholla.⁵⁵⁸ Vaikka mitään ei sanottu suoraan, oli selvää, että kokoomuksen piirissä syytettiin nyt sekä kommunisteja että maalaisliittoakin ja Urho Kekkosen toivottiin viimeistään tulevilla Moskovan-matkallaan leikkaavan siivet heidän perättömiksi mielletyiltä kannanotoiltaan. Kekkonen itse ei tosin näyttänyt olevan tässä asiassa mitenkään erityisen innokas. Leimatessaan pääministeri Rainer von Fieandtin Helsingin yliopiston juhlasalissa pitämän YYA-sopimuksen kymmenvuotisjuhlapuheen fraseologiseksi, paljasti paikalla ollut presidentti pettyneensä siihen, että se ei sisältänyt minkäänlaista *jyrkkää lausuntoa* [kurs. MT] niitä vastaan, jotka viime aikoina olivat halunneet huonontaa Suomen suhteita Neuvostoliittoon.⁵⁵⁹ Jonkun verran mielipahaa hänelle aiheutti Leningradin kaupunginjohtaja Nikolai Smirnoville tilaisuuden järjestäjien toimesta varaamatta jäänyt puheenvuoro, kuten varmasti sekin, että von Fieandt piti puheessaan menestyksellistä sodanjälkeistä idänpolitiikkaa tyystin J. K. Paasikiven ansiona, mainitsematta Urho Kekkosta kertaakaan.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ *Aamulehti* 6.4.1958; 2. pääkirjoitus. Syytöksiä maalaisliittoa kohtaan esitti myös *Kronikoija Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan.

⁵⁵⁸ *Aamulehti* 9.4.1958; 2. pääkirjoitus.

⁵⁵⁹ Suomi 2001, s. 63; Urho Kekkosen pvk. 8.4.1958. Urho Kekkosen lisäksi pääministerin pitämä puhe sai osakseen myös Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedevin kritiikin tämän tavattua tasavallan presidentin muutamia päiviä myöhemmin. Kekkonen vahvisti oikeaksi neuvostoliittolaistulkinnan, jonka mukaan von Fieandtia ei pidetty Suomen poliittisena edustajana. Suomi 2001, s. 64; Urho Kekkosen pvk. 12.4.1958.

⁵⁶⁰ *Aamulehti* 9.4.1958. Päivän lehti kertoi YYA-sopimuksen vuosipäivää juhlitun myös Moskovassa suurlähettiläs Eero A. Wuoren kunniaksi järjestetyllä lounaalla. Tilaisuudesta vastasi 1. varaulkoministeri

Todisteena sisäpoliittisten olojen epävarmuudesta päättivät sosiaalidemokraatit yhdessä kansanpuolueen kanssa maalaisliiton esimerkkiä seuraten jättää Rainer von Fieandtin hallitukselle oman maataloustulolakia koskevan välikysymyksensä. *Aamulehti* piti tapahtunutta poliittisena farssina – muistuttaen, että edellisen kerran kaksi päällekkäistä välikysymystä oli nähty eduskunnassa 1952, jolloin kansanpuolueen kokoomuksen perässä tekemänä välikysymys oli tosin kaatunut allekirjoittajien puutteeseen. Se katsoi hajaannuksesta kärsivien sosiaalidemokraattien tosiasiansa vain yrittävän vaalien edellä näin muodoin puhdistaa omaa poliittista mainettaan.⁵⁶¹ Maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien toimesta jätettyjä välikysymyksiä Yleisradion *Polttopiste* – ohjelmassa arvioinut Niilo Kosola toisti kokoomuksen kannan siitä, ettei se halunnut von Fieandtin hallituksen kaatuvan ennen eduskuntavaaleja. Sekavan sisä- ja talouspolitiikan korjaamiseksi hän vaati poliittista suunnanmuutosta, minkä katsoi tarkoittavan sekä sen hetkisestä indeksijärjestelmästä että kokoomuksen piirissä liian raskaaksi mielletystä veropolitiikasta luopumista.⁵⁶²

Enemmän kuin sekavalta näyttänyt ajankohtainen poliittinen tilanne sai kokoomuksen puoluehallituksessa aikaan vilkasta keskustelua – joskaan sitä ei katsottu tälläkään kertaa aiheelliseksi kirjata pöytäkirjaan.⁵⁶³ Sen kokoontuessa uudelleen muutamaa päivää myöhemmin keskusteltiin vaalijulkilausumasta, joka lähetettiin kokoomuksen nais- ja nuorisojärjestön arvioitavaksi.⁵⁶⁴ Uusi linja puolueessa näytti nostavan päätään,

V. Kusnetsov. Hänen lisäksi isäntäväkeä edustivat mm. ministerineuvoston varapuheenjohtaja A. Kosygin. Jo ennen tätä Wuori oli muutamaa päivää aikaisemmin esiintynyt Moskovan televisiossa kehuun maiden välisen suhteiden kehittymistä ja yhteisymmärryksemme syventymistä. Tuolloin hän mainitsi myös Urho Kekkosen tulevasta Moskovan-matkasta – samalla, kun kertasi J. K. Paasikiven viimeisen valtiovierailun tärkeimmän annin, Porkkalan palautumisen Suomelle.

⁵⁶¹ *Aamulehti* 11.4.1958; pääkirjoitus. Hyvin samansuuntaisen näkemyksen sosiaalidemokraattien välikysymyksen todellisesta tarkoituksesta esitti *Kronikoija* paria päivää myöhemmin *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan. *Aamulehti* 13.4.1958. *Uuden Suomen* suhtautuminen sosiaalidemokraattien tekemään välikysymykseen näytti *Muut Lehdet* –palstan perusteella *Aamulehteä* maltillisemmalta. Se katsoi uuden asetelman – siis tuplavälikysymyksen – osoittaneen vain sen, kuinka harkitsemattomasti maalaisliitto toimi tehdessään välikysymyksen viljan hinnasta. *Uusi Suomi* ei siis tuominut niinkään sosiaalidemokraatteja vaan maalaisliiton! *Maakansa* puolestaan piti sosiaalidemokraattien tekemää välikysymystä todisteena punavihreän hallituskokoomuksen lopullisesta hajoamisesta. *Aamulehti* 11.4.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁵⁶² *Aamulehti* 11.4.1958.

⁵⁶³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 11.4.1958. PTA.

⁵⁶⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 15.4.1958. PTA.

sillä lopullisen vaalijulkilausuman pohjaksi hyväksyttiin lopulta Kokoomuksen Nuorten Liiton ehdotus, joka ensimmäisenä asianaan tähdensi, että:

”Suomen kansallisten etujen mukaista on edelleen jatkaa omaksumaamme ulkopoliittista linjaa, joka perustuu puolueettomuusasetteeseen, kansainvälisten sopimusten kunnioittamiseen ja toisten sisäisiin asioihin puuttumattomuuden periaatteeseen.”⁵⁶⁵

Lopullisen vaalijulkilausuman pohjaksi hyväksytty Kokoomuksen Nuorten Liiton ehdotus kuulosti huomattavasti pehmeämmältä verrattuna puoluehallituksen kokouksen hyväksymään yleislentolehtisen tekstiin, jossa korostettiin sekä J. K. Paasikiven kokoomuslaisuutta että hänen rooliaan sodanjälkeisen ulkopoliitiikan alullepanijana.⁵⁶⁶ Annettu julkilausuma keskittyi lähes tyystin talouspolitiikkaan – niihin keinoihin, joilla kokoomus katsoi voivansa valtion taloutta tasapainottaa. Tämän tervehdyttämispolitiikan toteuttajaksi se ilmoitti – ilman minkäänlaista varausta – haluavansa maahan vaalien jälkeen laajalla parlamentaarisella pohjalla toimivan enemmistöhallituksen, jossa olisivat edustettuina kaikki kansanvaltaiset puolueet.⁵⁶⁷ Selkokielellä sanottuna kokoomus toisti – jälleen kerran – näkemyksensä, jonka mukaan ainoastaan kommunistit tuli vaalien jälkeen sulkea tulevan hallitusyhteistyön ulkopuolelle.

9.1 KOKO MAAN MURHENÄYTELMÄ?

Jos oli kokoomus useammassa eri yhteydessä viestittänyt, että se halusi Rainer von Fieandtin hallituksen pysyvän kasassa kesällä 1958 pidettäviin sääntömääräisiin eduskuntavaaleihin asti, samaa saattoi sanoa myös tasavallan presidentti Urho Kekkosesta. Tätä silmällä pitäen hän antoi sosiaalidemokraattien hallitukselle tekemän välikysymyksen jälkeen välikysymysvastausta jo laativalle pääministerille yhden neuvon: ellei eduskunta antaisi hallitukselle suoranaista ilmausta epäluottamuksesta, pääministeri itse *ei saisi* [kurs. MT] sen antamia päätöksiä myöskään sellaiseksi

⁵⁶⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 18.4.1958, liite 2. PTA.

⁵⁶⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 18.4.1958, liite. PTA. Liite on jäänyt vahingossa numeroimatta, mutta pöytäkirjan alkuun sijoitettuna kyse lienee 50 000 kappaleen painoksen saaneesta yleislentolehtisen tekstistä.

⁵⁶⁷ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 18.4.1958, liite 2. PTA. Tämä kokoomuksen eri jäsenjärjestöjen yhteinen julkilausuma julkistettiin kaksi päivää myöhemmin pidetyssä puoluevaltuuston kevätkokouksessa. *Aamulehdessä* se oli puolestaan sitä seuraavana päivänä, siis 21.4.1958.

selittää.⁵⁶⁸ Eduskunnan aloittaessa keskustelun sekä maalaisliiton että sosiaalidemokraattien hallitukselle tekemistä välikysymyksistä saattoi parlamentissa vallinnutta tunnelmaa kuvata suorastaan karnevalistiseksi, jota poliittiseen vasemmistoon, niin kommunisteihin kuin sosiaalidemokraatteihinkin, kuuluneet kansanedustajat vielä lisäsivät äänekkäillä välihuudoillaan.⁵⁶⁹

Kokoomuksen halu pitää Rainer von Fieandtin hallitus pystyssä vaaleihin asti tuli selvästi esiin Arvo Salmisen pitämässä puheenvuorossa. Hän muistutti K-A. Fagerholmin II:n hallituksen, sosiaalidemokraattien, maalaisliiton sekä molempien kansanpuolueiden, hyväksyneen yksimielisesti lain maataloustulon vakaannuttamisesta vain reilua kahta vuotta aikaisemmin. Lainopillisen koulutuksen hankkinut kokoomuksen entinen puheenjohtaja ei tässä yhteydessä myöskään malttanut olla muistuttamatta, että eduskuntaryhmät olivat alun alkaen ilmaisseet hallitukselle haluttomuutensa maataloustulolain muuttamiseen, joka oli uuden lain voimaantulon perimmäinen edellytys. Salmisen mukaan kyse oli nyt pelkästään vaalitaktikoinnista. Erityisen selväsanaisesti hän arvosteli tässä yhteydessä maalaisliiton Martti Miettusta ja Kusti Eskolaa, jotka MTK:n valtuuskunnan jäseninä julkilausumassa olivat hyväksymässä leipäviljan kaksihintajärjestelmän poistamista, mutta omassa eduskuntaryhmässään ilmoittivat sitä vastustavansa. Arvo Salminen näki maalaisliiton tekemän välikysymyksen perustelut kyseenalaiseksi. Hän piti kohtuuttomana, että väliaikaisen von Fieandtin toimitusministeristön edes odotettiin korjaavan neljässä kuukaudessa ne talouselämässä ilmenneet rikkeet, jotka maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien johdolla reilussa vuosikymmenessä oltiin maassa saatu aikaan. Tuodessaan esiin puolueensa näkemyksen vallinneesta tilanteesta, Salminen ei nähnyt mahdollista uutta vähemmistöhallitusta minään ratkaisuna. Päinvastoin hän mielsi sen ajautumisena ojasta allikkoon. Vailla odotuksia kovinkaan suurista saavutuksista hän ilmoitti puolueensa olevan tyytyväinen, mikäli vallassa ollut hallitus onnistuisi luotsaamaan valtiolaivaa vaaleihin asti. Kaikesta huolimatta Salminen ei nähnyt käynnissä ollutta välikysymyskeskustelua tarpeettomaksi, koska se hänen mielestään oli

⁵⁶⁸ Suomi 2001, s. 64; Urho Kekkosen pvk. 11.4.1958.

⁵⁶⁹ Felix Seppälän pvk. 16.4.1958. HMA.

omiaan paljastamaan tiettyjen puolueiden toimesta vaalien edellä harjoittaman propagandan.⁵⁷⁰

Muiden kokoomuslaisten tavoin Arvo Salmisen päällimmäiset ajatukset näyttivät jo olevan päivä päivältä lähestyvissä eduskuntavaaleissa. Tämä ei estänyt voimakkaiden puheenvuorojen käyttöä – päinvastoin. Välikysymyskeskustelun toisena päivänä Tuure Junnila, puolustaessaan hallituksen pyrkimystä viljan kaksihintajärjestelmän purkamisesta, katsoi maalaisliiton syyllistyneen välikysymyksellään omaan erikoisominaisuuteensa, *älylliseen epärehellisyyteen* [kurs. MT]. Osansa hänen totutun talouspaineisesta kritiikistään saivat toki myös sekä sosiaalidemokraatit että kansanpuolue. Niilo Honkala puolestaan alleviivasi omassa puheenvuorossaan Salmisenkin jo aiemminkin esittämät syytökset siitä, että maan sekava sisä- ja talouspoliittinen tilanne oli seurausta maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien johdolla reilun vuosikymmenen aikana toteutetuista päätöksistä.⁵⁷¹

Pääministeri Rainer von Fieandt oli pitänyt tasavallan presidentti Urho Kekkosen tarkasti ajan tasalla eduskunnassa käytävästä välikysymyskeskustelusta, jota viimeksi mainittu luonnehti päiväkirjalleen ”karuselliksi”. Päivä, jona välikysymyskeskustelu eduskunnassa järjestettiin, piti sisällään monenmoisia käänteitä: se alkajaisiksi pääministeri ilmoitti tasavallan presidentille, ettei hallitus tulisi hyväksymään eduskunnan päätöstä viljanhinnan alentamisesta. Kekkonen kehotti von Fieandtia neuvottelemaan asiasta maalaisliiton kanssa. Kaksikon tavatessa myöhemmin iltapäivällä pääministeri ilmoitti olevansa valmis – maalaisliiton kanssa asiasta keskusteltuaan – suostumaan alennukseen. Muutamaa tuntia myöhemmin hän kuitenkin ilmoitti puhelimitse Kekkoselle peruvansa nuo aiheet. Samanlaista arpomista lopullisesta kannastaan von Fieandt harjoitti vielä myöhemminkin maalaisliittolaisten kanssa eduskunnassa keskustellessaan. Ei ihme, että Kekkonen nimitti häntä tuuliviiriksi.⁵⁷²

⁵⁷⁰ Aamulehti 16.4.1958.

⁵⁷¹ Aamulehti 17.4.1958.

⁵⁷² Suomi 2001, s. 67. Urho Kekkosen pvk. 17.4.1958. Omassa päiväkirjassaan Felix Seppälä kertoi puhemies K-A. Fagerholmin kertoneen kokoomuslaisille kansanedustajulle keskustelustaan Urho Kekkosen kanssa, jossa tämä oli leimannut pääministerin idiootiksi. Fagerholm oli asiasta samaa mieltä.

Mutkikkaasta tilanteesta johtuen Urho Kekkonen sai ensin öisen puhelinsoiton puhemies K-A. Fagerholmilta ja sen jälkeen itseltään pääministeriltä, joka kertoi hänelle, että maalaisliiton lisäksi myös sosiaalidemokraatit vaativat omassa väläkysymysponnessaan viljan hinnan alentamista. Siitäkin huolimatta, että Kekkonen suositteli von Fieandtille viljan hintaa alentavan pönnen hyväksymistä, hän ei katsonut voitvansa siihen myöskään sosiaalidemokraattien toimesta esitetynä suostua, vaan ilmoitti seuraavana päivänä eduskunnalle, että annetut pönsiesitykset merkitsivät hallitukselle osoitettua epäluottamusta. Ratkaisevassa äänestyksessä sosiaalidemokraattien pönsiesitys voitti äänin 143-50. Eri poliittisten piirien sitkeästä yrityksestä huolimatta Rainer von Fieandtin johtama hallitus oli saanut epäluottamuslauseen, minkä seurauksena hän jätti sen eropyynnön Kekkoselle.⁵⁷³

Neuvottelut uuden hallituksen muodostamiseksi käynnistyivät heti. Kokoomuksen eduskuntaryhmästä Urho Kekkonen luona vierailivat Arvo Salminen, Kyllikki Pohjola ja Kalervo Saura. He esittivät tulevaksi hallituspohjaksi jo kauan toivomaansa kokoonpanoa, haluten jättää ainoastaan kommunistit uuden hallituksen ulkopuolelle. Syystäkin Kekkonen totesi ryhmätapaamisten sisältäneen vain ”tavanmukaisia fraaseja”. Syyn hallituksen kaatumisesta hän oli valmis kuulemansa perusteella laittamaan skogilaisten ja ennen kaikkea heitä johtaneen Aarre Simosen tiliin.⁵⁷⁴ Kaikesta huolimatta Urho Kekkonen ei kuitenkaan vaikuta tuhtuneen von Fieandtin hallituksen kaatumisesta läheskään niin paljon kuin muut sen pystyssä pysymisen puolesta aiemmin liputtaneet. Kokoomuslaisten tuntoja tapahtuneesta peilannut *Aamulehti* uutisoi hallituksen kaatumiseen johtaneiden käänteiden – pitäen sisällään mm. yhteensä 14 äänestystä – saaneen naurua aikaan lehtereiden lisäksi jopa ministeriaitiossa. Yhtä kaikki, se luonnehti tuoreeltaan hallituksen kaatumisen poliittiset seuraukset tragikoomillisiksi, koko maata koskettavaksi murhenäytelmäksi. Vaalien

Kokoomuslaisten piirissä presidentin pääministeristä esittämä arvio herätti lähinnä hämmennystä, olihan Kekkonen hänet itse tähän tehtävään valinnut. Felix Seppälän pvk. 16.4.1958. HMA.

⁵⁷³ Suomi 2001, s. 67. Urho Kekkonen pvk. 17. – 18.4.1958. Väläkysymyskeskustelun ja koko sisäpoliittisen tilanteen sekavuutta kävi lävitse muutamia päiviä myöhemmin *Aamulehdessä* myös *Kronikoija* omalla *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan. Siinä hän toi esiin huolensa parlamentaarisen järjestelmän toimimattomuudesta Suomessa, joskin myönsi ymmärtävänsä siihen syyn: kukaan ei halunnut hallitukseen näin lähellä eduskuntavaaleja. *Aamulehti* 20.4.1958.

⁵⁷⁴ Ibid.

läheisyys, mutta myös sisäpoliittisella rintamalla aiemmin nähdyt tapahtumat saivat *Aamulehden* skeptiseksi arvioitaessa poliittisen enemmistöhallituksen muodostamisen mahdollisuutta. Se peräänkuulutti ennen kaikkea hallituksen kaatajien vastuuta hallituspulan ehkäisyssä.⁵⁷⁵

Lähestyvät eduskuntavaalit selittänevät osaltaan sen, että tässä vaiheessa – huhtikuun puolivälissä – *Aamulehden* näytti ilmestyvän aiempaa enemmän maalaisliittoa koskevaa uutisointia, joka perussävyltään oli negatiivista ja retoriikaltaan varsin kovaa: kaikkien porvarillisten puolueiden Lapin läänissä muodostama vaaliliitto nähtiin repeämäksi maalaisliiton johdon *diktatorisesta* [kurs. MT] toiminnasta ja samat sanat pätivät myös alun perin *Uuden Suomen* kertomaan uutiseen kansanedustaja Antti Kukkosen asettumisesta ehdolle kesän vaaleissa. Sotasyllisyydestä tuomionsa jo kärsineen poliitikon pääsyn ehdolle katsottiin kertovan *maalaisliiton johdon harjoittaman terrorin* [kurs. MT] rajallisuudesta.⁵⁷⁶ Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen hajoamisen jälkimainingeissa *Aamulehti* kertoi maalaisliitossa olevan ristivetoa tulevasta hallituksesta: enemmistö eduskuntaryhmästä oli virkamieshallituksen kannalla, joskin se katsottiin maininnan arvoiseksi, että varapuheenjohtaja oli toista mieltä. Jo aiemmin – peräti etusivulla – oli maalaisliiton alkioalaisen siiven uutisoitu lähtevän eduskuntavaaleihin tyystin omalla ehdokaslistallaan.⁵⁷⁷ On selvää, että näin lähellä eduskuntavaaleja kaikella tällä uutisoinnilla oli yhteneväinen tarkoitus: saada aikaan vähintäänkin epävarmuutta ellei peräti hajaannusta maalaisliiton riveissä. Näin siitäkin huolimatta, että puoluevaltuuston

⁵⁷⁵ *Aamulehti* 19.4.1958; pääkirjoitus. Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen kaatumisuutiset täyttivät seuraavan parin päivän ajan *Muut Lehdet* –palstan. *Helsingin Sanomat* oli mielipiteissään hyvin lähellä *Aamulehden* asiasta esittämää kannanottoa. *Uusi Suomi* piti tapahtunutta yllätyksenä, siksi kaukana maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien maatalouspoliittiset linjaukset olivat siihen saakka toisistaan olleet. Lehti uskoi seuraavankin hallituksen syntyvän virkamiespohjalle – kuitenkin niin, että pääministerinä (von Fieandt) ja maatalousministerinä (Perttula) eivät sen arvion mukaan voineet jatkaa samat henkilöt. *Suomen Sosialidemokraatin* mielestä pääministerin olisi ennen maataloustulopäätöksen tekoa pitänyt kuunnella heidän ohjeitaan. Lehti ei tosin ollut varma, olisiko hallitus sittenkään pysynyt pystyssä. Näin ollen se syytti maalaisliiton kaataneen hallituksen. *Maakansa* tunnusti hallituksen kaatumisen olleen *vahinko* [kurs. MT], koska sen enempää maalaisliito kuin sosiaalidemokraatitkaan eivät sen arvion mukaan tosiasiaa tavoitelleet sen kaatamista.

⁵⁷⁶ *Aamulehti* 16.4.1958 ja 18.4.1958. Antti Kukkosen eduskuntavaaliehdokkuutta koskenut *Uuden Suomen* uutinen julkaistiin *Aamulehden Muut Lehdet* –palstalla.

⁵⁷⁷ *Aamulehti* 20.4.1958. Vaalien läheisyydellä selittynyt *Aamulehden* poikkeuksellisen kriittinen linja tuli tässä vaiheessa esiin myös yleisönosastokirjoittelussa. Nimimerkki *Kaupunkilainen* syytti maataloudessa ilmenneistä ongelmista maalaisliittoa ja sen liiallista pyrkimystä suosia pientiloja. *Aamulehti* 26.4.1958.

kevätkokouksessa puhunut puheenjohtaja Jussi Saukkonen vakuutti kuulijoilleen puolueensa käyvän vaalitaistelun tosiasioden ja reilun pelin merkeissä. Erityistoiveenaan hän esitti, etteivät porvarilliset puolueet käyttäisi vaalitaistelussa ulkopoliittikkaa aseena toisiaan vastaan. Samalla Saukkonen muistutti, että tulevissa eduskuntavaaleissa käytiin kamppailua *puhtaasti sisäpoliittisesta linjasta* [kurs. MT]. Tasavallan presidentti-instituutiota sen enempää kuin Urho Kekkostakaan mitenkään mainitsematta kokoomuksen puheenjohtaja korosti haluaan jättää ulkopoliittikan hoitamisen niille valtiovallan käyttäjille, joille se kuului.⁵⁷⁸

Urho Kekkonen näyttää pohtineen hetimiten Rainer von Fieandtin virkamieshallituksen hajoomisen jälkeen uuden virkamieshallituksen muodostamista edellisen hallituksen opetusministerin R. H. Oittisen johdolla siten, että siinä olisivat olleet edustettuina sekä SAK että työnantajat. Hallituskriisistä huolimatta presidentin päähuomion vei jo tuossa vaiheessa hänen lähestyvä valtiovierailunsa Neuvostoliittoon.⁵⁷⁹ Kun hän kuitenkin lopulta päätyi antamaan tehtävän hallituksen muodostamisesta Reino Kuuskoskelle, oli se omiaan herättämään kritiikkiä. Felix Seppälä, joka muiden kokoomuslaisten tavoin toivoi laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen muodostamista, oli pettynyt siihen, että valitsemalla hallitustunnustelijaksi Kuuskosken, *presidentti* [kurs. MT] näytti jälleen pääsevän muodostamaan itselleen ja maalaisliitolle mieluisen hallituksen. Hän oli valmis leimaamaan nähdyn hallitusmanööverin hyvin valmistelluksi vallankaappaukseksi – samalla, kun katsoi tulevan pääministerin kuuluvan suorastaan Kekkonen ystäväpiiriin.⁵⁸⁰

9.2 YLIMENOKAUDEN MAKUA

Monien vaikeuksien ja lukuisten sovittelujen jälkeen Urho Kekkonen nimitti Reino Kuuskosken johtaman virkamieshallituksen tehtävänsä 26. huhtikuuta. Käydyissä neuvotteluissa eniten keskustelua käytiin paikkajaosta – siitä, miten ne jakautuisivat

⁵⁷⁸ Aamulehti 21.4.1958. Samassa puoluevaltuuston kevätkokouksessa puhuneet Kalervo Saura ja Tuure Junnila keskittyivät omissa puheenvuoroissaan pääsääntöisesti maalaisliiton arvostelemiseen – paitsi sen johdolla kehnosti hoidettuun talouspolitiikkaan – myös siihen, että sen välikysymyksellä oli ollut puhdas vaalipropagandistinen luonne. Seuraavana päivänä maalaisliittoa arvosteli samasta syystä nimimerkki *E. Y. Herra Toimittaja* –palstalla. Maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja heille epäedullisesta hallituksen kaatumisesta piikitteli myös *Jumi "Näin vaalien edellä"* –kolumnissaan.

⁵⁷⁹ Suomi 2001, s. 68-69. Urho Kekkosen pvk. 20. – 22.4.1958.

⁵⁸⁰ Felix Seppälän pvk. 22. – 23.4.1958. HMA.

maalaisliitto- ja skogilaistaustaisten virkamiesten kesken.⁵⁸¹ Uuden hallituksen hallitusohjelma kertoi sen pääasiallisen tehtävän: sen tuli hoitaa päiväjärjestyksessä olevia asioita oikeusjärjestyksen puitteissa, eduskunnan päätösten mukaisesti ja sen luottamuksen varassa siihen saakka, kunnes heinäkuussa valittava eduskunta olisi kokoontunut ja *parlamentaarinen hallitus* [kurs. MT] muodostettu. Ulkopoliitiikan suhteen se ilmoitti seuraavansa vakiintunutta puolueettomuuslinjaa sekä pitävänsä yllä hyviä suhteita kaikkiin ulkovaltoihin. Se toivoi, että tasavallan presidentin tuleva vierailu Neuvostoliittoon lujittaisi edelleen maiden välisiä suhteita. Yhtä lailla hallitusohjelmassa korostettiin pohjoismaisen taloudellisen ja sivistyksellisen yhteistyön kehittämisen tärkeyttä. Siitäkin huolimatta, että Kuuskosken hallitus asetettiin hoitamaan pitkälti vain juoksevia asioita, se ilmoitti hallitusohjelmassaan omalta osaltaan pyrkivän myötävaikuttamaan sen hetkisten yhteiskunnallisten ristiriitojen tasoittamiseksi. Tähän se odotti saavansa kaikkien vastuuntuntoisten kansalaispiirien tuen.⁵⁸²

Aamulehti toi selväsanaisesti julki suhtautumisensa uuteen hallitukseen hetimiten sen nimittämisen jälkeen. Reino Kuuskosken johtamalla hallituksella nähtiin – huolimatta sen virkamiesluonteisuudesta – olevan vahva punavihreä värytys, sen koostuessa viidestä maalaisliittolaisesta ja neljästä nimekkäänä pidetystä skogilaisesta. Teollisuutta ja kauppaa edustavien henkilöiden vetäminen mukaan nähtiin lähinnä yritykseksi naamioida poliittinen vähemmistöhallitus työmarkkinahallitukseksi. Uuden hallituksen nimittämisestä huolimatta *Aamulehti* ei vielääkään lakannut syyttämästä maalaisliittoa edellisen von Fieandtin virkamieshallituksen kaatamisesta puhtaasti vaalitaktillisin perustein. Se näki Kuuskosken johtaman hallituksen kokoonpanon edustavan linjoiltaan aiemmin kaatunutta Sukselaisen hallitusta – eikä pitänyt sitä pelkkänä sattumana. Se uskoi näin muodoin maalaisliiton skogilaisille antamalla tuella vain pyrkivän vahvistamaan omaa asemaansa.⁵⁸³

⁵⁸¹ Suomi 2001, s. 69-70. Urho Kekkosen pvk. 24. – 26.4.1958. Hallituksen syntymiseen liittyneitä erilaisia käännteitä kuvasi *Aamulehdessä* omalla satiirishenkisellä tyylillään myös *Kronikoija Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan heti hallituksen nimittämistä seuranneena päivänä, 27.4.1958.

⁵⁸² *Aamulehti* 27.4.1958.

⁵⁸³ *Aamulehti* 27.4.1958; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palsta osoitti, että Reino Kuuskosken hallituksen virkamiesluonteen asettivat *Aamulehden* ohella samoilla perustein kyseenalaiseksi myös *Uusi Suomi* sekä *Hufvudstadsbladet* ja *Suomen Sosialidemokraatti*, joka tosin ilmaisi asian epäsuorasti toteamalla, ettei

Sekä hallituksen punavihreäksi leimaamaan kokoonpanoon, *Aamulehti* ilmaisi tyytymättömyytensä myös sen nimittämisen jälkeen annettuun hallitusohjelmaan. Tamperelaislehti epäili – viittaamalla hallituksen ilmoitukseen hoitaa päiväjärjestyksessä olevia asioita – sen pyrkivän alentamaan viljatuotteiden hintaa aiemmalle tasolle sekä pyrkivän maataloustulolain tarkistamiseen. Viljan kaksihintajärjestelmään palaamalla se arveli puolestaan hallituksen myös pyrkivän leivän hinnan alentamiseen. Se piti hallituksen tärkeimpänä tehtävänä sen kykyä vastata valtion menoista ja sitoumuksista. Sekä valtion kehnoon taloustilanteeseen että lähestyvien vaalien päivä päivältä sähköistyvään ilmapiiriin vedoten se kehotti Kuuskosken hallitusta välttämään laajojen uudistusten toteuttamista. *Aamulehti* ilmoitti olevansa valmis yhtymään hallituksen toiveeseen siitä, että kaikkien kansalaispiirien tuella maahan saataisiin aiempaa sovinnollisempi ilmapiiri. Samalla se kuitenkin arveli erilaisten vaalitaktillisten näytelmien, joksi se eduskunnassa nähdyn välikysymyskeskustelunkin luokitteli, estävän toivotun kehityksen.⁵⁸⁴ Syyttävällä sormella oli siis tälläkin kertaa tuttuakin tutumpi osoite: maalaisliitto.

Sekä hallituksen nimittämisen jälkeen kiinnitettiin aina tasavallan presidentti Urho Kekkosta myöten huomiota siihen, että lehdistö näytti suhtautuvan siihen varsin epäilevästi.⁵⁸⁵ *Aamulehdessä* enemmän kuin varsinaisesti nyt syntyneeseen uuteen hallitukseen, huomio kiinnitettiin suomalaisen parlamentarismien häilyvyyteen. Lehden pääkirjoituspalstalla poikkeuksellisesti nimellään kirjoittanut Aatos Virtanen kummasteli tässä yhteydessä mm. sitä, kuinka ns. skogilaiset oli nostettu hallitusvastuuseen – siitäkkin huolimatta, että heiltä puuttui sosiaalidemokraattien enemmistön kannatus.⁵⁸⁶ Vaikka mitään ei sanottukaan suoraan, oli tässä yhteydessä

uuden hallituksen kokoonpano jättänyt kansalaisia epätietoisuuteen siitä, mistä ja kenen pussista [ministeri]lista oli vedetty esille.

⁵⁸⁴ *Aamulehti* 27.4.1958; pääkirjoitus.

⁵⁸⁵ Suomi 2001, s. 70. Urho Kekkosen pvk. 26.4.1958.

⁵⁸⁶ *Aamulehti* 29.4.1958. Skogilaisten tukalasta asemasta Reino Kuuskosken hallituksessa kirjoitti myös *Jumi* samana päivänä julkaistussa kolumnissaan. Myös hän asetti hallituksen virkamiesluonteen kyseenalaiseksi. Vapunpäivän kolumnissaan hän arvosteli sekä maalaisliittoa että sosiaalidemokraatteja heidän harjoittamastaan politiikasta. *Jumi* ei luottanut siihen, ”punavihreät veikot” saisivat aikaan äänestäjille lupaamaansa muutoksen. Hän katsoi sen edellyttävän äänen antamista oikeistolle tulevissa eduskuntavaaleissa. Toivottaessaan lukijoilleen hyvää vappua, hän sanoi uskovansa, että vuoden päästä

kuitenkin aistittavissa kriittisiä kommentteja myös Urho Kekkosen suuntaan – olihan hän tasavallan presidenttinä viime kädessä se, joka uuden hallituksen oli tehtävänsä nimittänyt.

Reino Kuuskosken hallituksen nimittäminen näytti tasoittavan kummasti puolueiden kesken jo kiihkeänä käynnystä vaalitaistelua. *Aamulehden* aiemmin hallituspolitiikkaa kohtaan osoittama kritiikki näytti niin ikään kadottaneen parhaan teränsä – jopa silloin, kun Kuuskoski ilmoitti hallituksen toteuttavan leivän hinnan alentamisen viljavarastorahaston varoilla.⁵⁸⁷ Tietty seesteisyys löi leimansa myös kokoomuksen puoluehallituksen sen hetkiseen työskentelyyn, siitäkin huolimatta, että se ilmaisi Yleisradion ohjelmaneuvostolle tyytymättömyytensä yhtiön aiemmin tekemään linjaukseen puoluetilaisuuksien radioinneista. Jotain vaalien edellä tapahtuneesta otteen herpaantumisesta kertoi kuitenkin ennen kaikkea se, että kokoomuksen puoluehallitus ei katsonut aiheelliseksi reagoida maalaisliiton varapuheenjohtajan ja *Aamulehdenkin* useasti eri yhteyksissä parhaan Johannes Virolaisen *Suomen Kuvalehdessä* kokoomusta kohtaan esittämiin syytöksiin, vaikka Lohjan Kansallisseura oli nimenomaan tässä mielessä sitä kirjelmällään lähestynyt. Passiivisuuttaan asiassa puoluehallitus perusteli sillä, että Virolaisen kovimpien syytösten kohteeksi *Berijan tarhat* –teoksensa vuoksi joutunut Unto Parvilahti oli jo itse vastannut lehdessä häneen kohdistettuihin syytöksiin.⁵⁸⁸

Näennäisestä rauhallisuudesta huolimatta vallinnut odottava ilmapiiri aiheutti vaalien lähestyessä kokoomuksessa selvää hermostuneisuutta. Merkkejä tästä saatiin sekä *Aamulehden* yleisönosastolla että puoluehallituksessa: nimimerkki *Isänmaan tulevaisuudesta huolestunut* toi julki reaktionsa TUL:n puheenjohtaja Pekka Martinin vappupuheeseen, jossa hän oli jo ennen vaaleja sulkenut sosiaalidemokraateilta mahdollisuuden hallitusvastuuseen, mikäli sitä tavoiteltaisiin puolueen virallisella johdolla. Nimimerkki katsoi tämänkaltaisen näkemyksen olevan demokratialle

vietettynä se olisi vielä parempi. *Jumi* ei siis näytä kadottaneen optimismiaan eduskuntavaalien edellä – päinvastoin. *Aamulehti* 1.5.1958.

⁵⁸⁷ *Aamulehti* 7.5.1958.

⁵⁸⁸ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 7.5.1958. PTA.

suorastaan vaarallinen ja toivoi kansan heräävän tämän huomaamaan.⁵⁸⁹ Muutamaa päivää myöhemmin *Jauhojussi* arvosteli puolestaan kovin sanankääntein maalaisliittoa von Fieandtin hallituksen kaatamisesta ja siitä, että tehtyä päätöstä oli perusteltu leivän hinnalla.⁵⁹⁰ Kokoomuksen puoluehallituksessa vallinneesta hermostuneisuudesta vaalien edellä puolestaan kertoi se, että se päätti antaa Uudenmaan läänin Kansallisliitolle kirjallisen selostuksen siitä, ettei puolue ollut sen enempää puoluejohdon, puheenjohtajan kuin puoluesihteerinkään toimesta vaatinut vaaliliiton solmimista Vapaamielisten Liiton ja Suomen Kansanpuolueen Uudenmaan piiriliiton kesken – pikemminkin päinvastoin: se ilmoitti toppuutelleensa vapaamielisten pyrkimystä neuvotella vaaliliitoista. Kokoomus piti outona tilannetta, jossa Vapaamielisten Liitto olisi aloittanut erillisneuvottelut vaaliliitoista, koska kansanpuolue oli niistä jo kerran valtakunnallisesti kieltäytynyt sekä heidän että vapaamielisten kanssa.⁵⁹¹

Herättääkseen vaalitaistelun uudelleen henkiin *Aamulehti* toi tässä vaiheessa julki toiveensa siitä, että erilaisissa vaalitulaisuuksissa olisi nyt nähtyä enemmän keskittyttävä ”asiakysymyksiin”. Samalla se valitti sitä, että valtion talouden tervehdyttämiskysymyksessä, jonka se näki Suomen senhetkisistä ongelmista sekä tärkeimpänä että vaikeimpana, ei ollut toistaiseksi rohjettu käydä käsiksi yksityiskohtiin ja kiistelyyn siitä, missä kohdin ja millä summilla menoja alennettaisiin. Paitsi talouspolitiikkaan, lehti halusi muutoksia myös suomalaiseen vaalitoimintaan. Pelkän agitaattoritoiminnan sijaan se halusi elähdyttää kansanvaltaa ja ehdotti, että jatkossa vaalitulaisuuksissa kansalaisille edes tarjottaisiin mahdollisuutta keskinäiseen vuorovaikutukseen.⁵⁹² Se, että kokoomusta lähellä olevat piirit, joihin *Aamulehtikin* eittämättä oli luettavissa, vaativat tässä vaiheessa vaalitaistelun terävöittämistä, selittää ainakin osaltaan puoluehallituksen päätöstä olla vahvistamatta päiväyksiin ja allekirjoituksiin Suomen Kansanpuolueen sopimusehdotusta maalaisliiton, kokoomuksen ja molempien kansanpuolueiden kesken noudatettavasta vaalirauhasta.

⁵⁸⁹ *Aamulehti* 7.5.1958.

⁵⁹⁰ *Aamulehti* 10.5.1958.

⁵⁹¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 9.5.1958, liite 4. PTA. Asia oli alun perin tarkoitettu käsitellä jo kahta päivää aiemmin pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa, mutta se jouduttiin panemaan pöydälle, koska kesken kaiken tapahtuneiden poistumisten seurauksena kokous oli menettänyt sillä erää päätösvaltaisuutensa.

⁵⁹² *Aamulehti* 13.5.1958; pääkirjoitus.

Samoin näytti ensi alkuun käyvän puoluehallituksen itsensä laatimalle sopimusehdotukselle, jossa se halusi turvata asiallisiin ja moraalisiin menettelytapoihin tukeutuneen arvostelun puolueiden kesken, koska katsoi sen kuuluvan demokratian olemukseen. Kokoomuksen turhautuminen puoluesihteerin Arvo Korsimon ja muiden maalaisliittolaisten sitä kohtaan jo käydyn vaalitaistelun aikana näkyi siinä, että se halusi omassa sopimusehdotuksessaan kieltää kaikkien asiattomien ulkopoliittisten syytösten esittämisen sopimusosapuolten välillä vielä jäljellä olevan vaalitaistelun aikana. Samalla se kuitenkin pyrki turvaamaan asiallisen arvostelun ulkopoliittista luonnetta omanneiden tapahtumien esittelyssä, käsittelyssä ja tulkitsemisessa. Puoluehallitus toivoi oman sopimusehdotuksensa menevän sekä puolueiden vaalitoimintaa harjoittavien toimielinten että niitä lähellä olevan lehdistön kautta myös laajemman yleisön tietoisuuteen.⁵⁹³

9.3 YKSI ON JOUKOSTA POISSA

Ainakin osittain Reino Kuuskosken virkamieshallituksen nimittämisen seurauksena näytti Suomen sisä- ja talouspoliittinen ilmapiiri siis tiettyjä tasaantumisen merkkejä. Suurimpana syynä vaalien edellä latistuneeseen ilmapiiriin *Aamulehti* piti kuitenkin maan kehnoa taloustilannetta: kun valtion kassa ammotti tyhjyyttään, oli puolueiden vaikea – ellei peräti mahdotonta – tehdä vaalilupauksia samaan tapaan kuin aikaisemmin. Se peräänkuuluttikin kansanedustajilta riittävää rohkeutta käydä käsiksi heidän itsensä aiemmin säättämiin etuoikeuksiin.⁵⁹⁴

⁵⁹³ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 16.5.1958, liite 1 ja 2. PTA. Kokoomuksen sopimusehdotus vaalirauhasta ei ulkopoliittikkaan suuntautuneilta osiltaan ollut aivan yhtä laava kuin kansanpuolueen vastaava ehdotus, jossa haluttiin estää sopimusosapuolten toisistaan esittämä ”aiheeton ulkopoliittinen epäluotettavuus” ja ennen kaikkea välttää tyystin sellaisten ulkopoliittista luonnetta omanneiden tapahtumien esittely, käsittely ja tulkinta, jotka olivat tapahtuneet aikaisemmissa poikkeuksellisissa oloissa ja joissa joku sopimusosapuolista oli virallisessa asemassa ollen ollut mukana. Mainittakoon, että tämä puoluehallituksen pöytäkirja löytyi syystä tai toisesta puoluesihteerin Kalevi Teräsalmen pöytälaatikosta vasta seuraavan vuoden tammikuussa. Se ei kuitenkaan estänyt porvaripuolueiden puheenjohtajia ja puoluesihteeireitä allekirjoittamasta tätä keskinäistä sopimusta 22.5., jonka jälkeen asiasta annettiin julkisuuteen tiedonanto, joka *Aamulehdessä* heti seuraavana päivänä julkaistiin. Solmitulla sopimuksella ei näyttänyt olevan suurempaa konkreettista merkitystä, sillä jo kaksi päivää sen allekirjoittamisen jälkeen *Aamulehti* tiesi kertoa maalaisliiton hyökänneen voimain hintaa koskevassa kysymyksessä asiattomilla perusteilla oikeistomme kimppuun. *Aamulehti* 24.5.1958; pääkirjoitus.

⁵⁹⁴ *Aamulehti* 17.5.1958; pääkirjoitus.

Tässä tietynlaisen alakulon sävyttämässä ilmapiirissä valmisteltiin täyttä päätä Urho Kekkonen ensimmäistä tasavallan presidenttinä tekemää valtiovierailua Neuvostoliittoon. Hänen sangen mieslukuinen matkaseurueensa julkistettiin 14. toukokuuta. Siihen kuuluivat vasta-aloittaneen hallituksen ministereistä ulkoministeri P. J. Hynninen, kauppaja- ja teollisuusministeri L. J. Kivekäs sekä II kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeri Eero Antikainen. Muut presidentin mukana Neuvostoliittoon matkaavat olivat Ralf Törngren, Johannes Virolainen, eduskunnan varapuhemies T. E. Kujala, kenraaliluutnantti T. V. Viljanen, kansanedustajat Onni Peltonen ja Esa Kaitila sekä adjutantti, majuri Urpo Levo. Ulkoasiainministeriöstä seurueeseen liittyivät vielä poliittisen osaston päällikkö Ralph Enckell ja apulaisosastopäällikkö, lähetystöneuvos Osmo Orkamies. Ulkoministerin sihteerinä mukaan tulivat myös jaostosihteeri Taneli Kekkonen ja avustajana vapaaherra K. Yrjö-Koskinen, samaten kuin Kekkonen lääkärinä P. Soisalo ja tulkkina konsuli Kustaa Loikkanen.⁵⁹⁵

Urho Kekkonen itse oli saanut tietoonsa Neuvostoliittoon suuntautuvan valtiovierailun ohjelman jo viikkoa aikaisemmin, 8. toukokuuta. Vielä samana päivänä hän katsoi asiakseen informoida tulevasta matkastaan Tamminiemen saunan lauteilla Neuvostoliiton suurlähetystössä työskennelleitä Viktor Lebedeviä, Vladimir Zhenihovia, Ivan Filippovia ja Albert Akulovia sekä poikaansa Tanelia, jotka eivät tulevan vierailun ohjelmaa vielä olleet tietoonsa saaneet. Muutamaa päivää myöhemmin Kekkonen sai tietää Arvo Korsimon välityksellä tämän kuulleen Zenihovilta, että Saimaan kanava-alueen vuokraaminen Suomelle odotti yhä lopullista ratkaisuaan. Ongelmia oli tässä suhteessa nähtävissä kahdella tasolla. Päänvaivaa neuvosto-osapuolelle aiheutti ensinnäkin kanavaan rajoittuvan vuokra-alueen laajuus. He epäilivät niin ikään kanavan mahdollisen vuokrauksen saavan Suomessa aikaan Neuvostoliitolle jo valmiiksi vihamielisen mielipiteen voimistumisen. Ei siis ihme, että Kekkonen turhautuneisuutta huokuen tilitti:

”Tässä se surkeus on. Tottahan on, että Porkkalan jälkeen ovat kaikki portit NI:n vastaiselle kiihotukselle avattu. Idässä ei saada mitään aikaan muuta kuin

⁵⁹⁵ Aamulehti 15.5.1958.

luottamuksellisen mielialan turvin, mutta jos jotakin saa sitten aikaan, niin kaikki ”pensasmiehet” nostavat päätään ja selittävät nyt tulleen ajan puhua suoria sanoja.”⁵⁹⁶

Tällä mielenpurkauksella presidentti tuli paljastaneeksi samalla pohjimmaisena suhtautumisensa myös Kansalliseen Kokoomukseen. Aiheeseen palattiin vielä muutamia päiviä myöhemmin, kun hän sai kuulla Zhenihovilta henkilökohtaisesti Neuvostoliiton hallituksen suhtautuvan ymmärtämyksellä Saimaan kanavan Suomelle myönteiseen ratkaisuun. Tällöin Urho Kekkonen kuitenkin toi julki huolensa siitä, että vuokrasopimus nostaisi Suomessa niiden piirien kannatusta, jotka jo tähän mennessä olivat toimineet Neuvostoliiton ja Suomen yhteistyötä vastaan. Zhenihov epäili, että se saisi oikeistopiirit myös ryhtymään toimenpiteisiin rajojen muuttamiseksi. Kaikesta huolimatta hän viestitti Neuvostoliiton olevan valmis sopimaan pitkäaikaisesta kulkuoikeudesta – ja vieläpä niin, että se rekisteröitäisiin YK:ssa. Hän kertoi Kekkoselle Neuvostoliiton olevan myös valmis Suomea koskevan rauhansopimuksen sotilasehtojen tarkistamiseen, kunhan vain kansainvälinen tilanne sen sallisi.⁵⁹⁷ On selvää, että näiden kommenttien jälkeen presidentti saattoi lähteä suhteellisen huojentunein mielin ensimmäiselle valtion päämiehenä tekemälleen valtiovierailulle Neuvostoliittoon.

Kauan odotettu ja molemmin puolin tarkoin valmisteltu Urho Kekkonen valtiovierailu Neuvostoliittoon käynnistyi varhain 22. toukokuuta. Kuten jo etukäteen tiedettiin, presidentti matkusti Moskovaan lentokoneella, jonne laskeutuminen tapahtui puolen päivän jälkeen. Vierailun aattona *Aamulehti* katsoi tämän valtiovierailun osoittavan erinomaisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa tapahtuneen kehityksen. Se nähtiin sekä kohteliaisuutena että ennen kaikkea jo J. K. Paasikiven aikana alkaneena jatkumona valtioiden päämiesten ja maiden välillä tapahtuneessa kanssakäymisessä. Lehti ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että kylmän sodan ristiriidoista huolimatta Suomi oli saattanut jatkaa ulkopoliittikkansa rakentamista puolueettomuuden pohjalle, jonka vuoksi sillä oli toimivat suhteet myös länteen. Tämän vuoksi *Aamulehti* luonnehti Suomen olevan *lähes erikoisasemassa* [kurs. MT]. Positiivinen suhtautuminen Kekkonen ja hänen seurueensa nyt alkavaan valtiovierailuun Moskovassa ei rajoittunut tamperelaislehdellä enää tässä vaiheessa pelkästään ulkopoliittikkaan. Sen mielestä oli

⁵⁹⁶ Suomi 2001, s. 73-74. Urho Kekkonen pvk. 8. – 12.5.1958.

⁵⁹⁷ Suomi 2001, s. 75-76. Urho Kekkonen pvk. 16.5.1958.

hyvä, että aikaisemmin tämän matkan ympärillä nähty sisäpoliittisia tavoitteita sisältänyt kannunvalanta toivomuksen esittämisineen ja lupausten väläyttelyineen näytti vierailun lähestyessä lähes tyystin loppuneen. Kaikesta huolimatta se katsoi asiakseen yhä muistuttaa, että kyseessä oli nyt Suomen tasavallan päämiehen ja koko kansaa edustavan henkilön käynti Moskovassa – ei suinkaan minkään puolueen edustustehtävä.⁵⁹⁸

Komentoidessaan Urho Kekkosen seurueen runsaslukuista kokoonpanoa *Aamulehti* kiinnitti huomionsa kuitenkin siihen, että siitä puuttui ainoastaan yhden eduskuntaryhmän edustus. Vielä kokoomuksen syrjimistäkin enemmän se kummasteli kuitenkin ulkopoliittikan virallisten ja puolivirallisten elinten sivuuttamista presidentin seurueesta, katsoen kyseessä olevan ulkoasiainvaliokunnan joko tahallinen tai tahaton arvonlasku, johon kansa odottaisi vaalien jälkeen nopeaa muutosta. Ulkoasiainvaliokunnan lisäksi *Aamulehti* paljasti tässä yhteydessä kaivanneensa miesvahvuiseen matkaseuraan edustusta Parlamenttien välisen liiton Suomen ryhmän piiristä. Esittämästään kriittisyydestä huolimatta se korosti toivovansa valtiovierailun vahvistavan Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita.⁵⁹⁹

Tervetuliaispuheet pitivät sisällään jo aiemmin kultuja kohteliaisuuksia puolin ja toisin: Neuvostoliiton presidentti Kliment Vorosilov sanoi tervetuliaispuheessaan sanat, jotka sittemmin kuultiin suomalais-neuvostoliittolaisessa sananvaihdossa useastikin: Neuvostoliiton ja Suomen suhteet olivat loistava esimerkki kahden erilaisen yhteiskuntajärjestyksen omaavan maan rauhanomaisesta rinnakkaiselosta. Kekkonen puolestaan totesi oman puheenvuoronsa lopuksi – vieläpä venäjäksi – tuovansa tervehdyksen hyvältä naapurilta hyvälle naapurille. Molemmin puolin suunnattujen

⁵⁹⁸ *Aamulehti* 22.5.1958; pääkirjoitus.

⁵⁹⁹ *Ibid.* *Aamulehden* toive eduskunnan ulkoasianvaliokunnan huomioimisesta Urho Kekkosen vierailuseurueessa oli vilpittömpiä, koska sen puheenjohtajana toimi tuolloin sosiaalidemokraatti Gunnar Henriksson. *Muut Lehdet* -pöytäkirjalla *Uusi Suomi* toi *Aamulehteä* selkeämmin esiin hämmästyksensä siitä, että presidentin matkaseurueessa ei ollut kokoomuslaista edustusta. Sisäpoliittisessa mielessä paljonpuhuva oli myös sen kommentti, jonka mukaan ”meidän olisi jo aika päästä eroon siitä perin naiivista käsityksestä, että kun meiltä käydään naapurissa vieraisilla, pitää kotiin tuliaisiksi tuoda namuja lapsille.”

kohteliaisuuksien vaihtamista jatkettiin illalla Vorosilovin vieraansa kunniaksi Kremlissä tarjoamalla juhlaillallisella.⁶⁰⁰

Muodollisesti Urho Kekkonen oli Neuvostoliitossa Kliment Vorosilovin, Neuvostoliiton presidentin vieraana. Hänen roolinsa vierailun aikana oli kuitenkin käytännössä seremoniallinen. Tosiasiallisena isäntänä toimi Nikita Hruschtshev, joka NKP:n pääsihteerin tehtävän ohella hoiti myös ministerineuvoston puheenjohtajan eli pääministerin virkaa.⁶⁰¹ Toisena vierailupäivänä käydyissä virallisissa neuvotteluissa Hruschtshev paljasti vieraalleen Karjalalla olevan Neuvostoliitolle vähäinen merkitys sekä taloudellisesti että sotilaallisesti – muistuttaen kuitenkin samalla maailmassa olevan paljon avoinna olevia rajakysymyksiä. Hän totesi ymmärtävänsä suomalaisten Karjalaan liittyvät poliittiset aspektit, mutta piti kuitenkin rajan muuttamista mahdottomana. Puheenvuoro sai Kekkonen vakuuttumaan vallinneen *status quon* hyödyllisyydestä. Käytyjen neuvottelujen aikana Hruschtshev kertoi kiinnittäneensä huomiota neuvostovihamielisen kirjoittelun lisääntymiseen Suomessa, pitäen sitä erittäin valitettavana. Tätä ennen hän oli vakuuttanut vieraalleen Neuvostoliiton toivovan Suomelle pelkkää hyvää – ilman sitä kohtaan esitettyjä vaatimuksia.⁶⁰²

Toinen vierailupäivä huipentui edellisen tapaan juhralounaaseen ja tällä kertaa sen tarjosi Hruschtshev. Tilaisuuden aluksi pitämässään puheessa hän ilmoitti Neuvostoliiton olevan valmis neuvotteluihin, joissa sovittaisiin suomalaisten mahdollisuudesta käyttää Saimaan kanavaa omien tavaroidensa kuljettamiseen. Neuvostojohtaja hahmotteli puheessaan myös uusia taloudellisen yhteistyön muotoja ennen kaikkea metalliteollisuuden alalla. Suomalaisvieraitaan kohtaan esittämänsä kiistattoman myötämielisyyden vastapainoksi Hruschtshev sanoi maiden välisen rajan olevan muuttumaton – muistuttaen, että muutokset siinä suhteessa olivat *yleensä* [kurs. MT] toteutettavissa vain sotimalla.⁶⁰³

On jokseenkin selvää, että Nikita Hruschtshevin puheenvuoron sisältö ei miltään osin voinut tulla Urho Kekkoselle yllätyksenä sen jälkeen, mitä hän oli kuullut ennen

⁶⁰⁰ Aamulehti 23.5.1958.

⁶⁰¹ Keränen 1990, s. 50.

⁶⁰² Suomi 2001, s. 78. Urho Kekkonen pvk. 23.5.1958.

⁶⁰³ Aamulehti 24.5.1958

vierailunsa alkua lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovilta kotimaassa ja Hrushtsheviltä itseltään heidän käymässään kahdenkeskisessä neuvottelussa. Isännälleen pitämässään vastauspuheenvuorossa hän kehui aluksi sitä vaikutelmaa, mikä Nikita Hrushtshevistä oli Suomelle ja suomalaisille jäänyt taannoisella valtiovierailulla. Suurimpien henkilökohtaisten kohteliaisuuksien jälkeen hän kiitti Neuvostoliiton valtuuskunnan edellisen vuoden joulukuussa YK:n yleiskokouksessa herättämää keskustelua rauhanomaisista hyvistä naapuruussuhteista. Kekkonen piti asiasta syntyneitä päätöslauselmaa merkittävänä ja ilmoitti Suomen kannattavan sen jokaista kohtaa varauksettomasti, koska katsoi niiden vastaavan ulkopolitiikan pääperiaatteita. Ensimmäiseksi hän korosti Suomen harjoittavan rauhantahtoista ja puolueetonta ulkopolitiikkaa – samalla, kun se halusi yhteiskunnallisesta järjestelmästä riippumatta ylläpitää ystävällisiä ja keskinäiseen avunantoon perustuvia suhteita maailman kaikkiin maihin. Kekkonen mukaan Suomen noudattama puolueettomuuspolitiikka kuvasi monia kansan luonteelle ominaisia piirteitä mm. isältä perittyä kansanmiehen viisautta ja tahtoa olla puuttumatta vieraisiin asioihin. Ulkopolitiikassa tapahtuneet poikkeamat – niitä sen tarkemmin yksilöimättä – Kekkonen katsoi tapahtuneiksi ”olosuhteiden ristiaallokossa” ja piti niitä vahinkoina ja virheinä. Suomen ja Moskovan väkilukua, maiden pinta-aloja ja rikkauksia toisiinsa verraten hän vakuutti Suomen pystyvän ulkoapäin esitetyistä epäilyksistä huolimatta säilyttämään täydellisen riippumattomuutensa sekä toteuttamaan kansalliset päämääränsä. Niin ikään hän arvioi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden olevan esimerkillinen osoitus siitä, miten asiat maailmassa voisivat olla. Hän piti maiden välillä vallinnutta naapurisopua luonteeltaan suorastaan urauurtavana, nähden sen olevan kunniaksi molemmille. Vakuuttaakseen paikalla olleet kuulijansa Kekkonen katsoi asiakseen muistuttaa seuraavaa:

”Me suomalaiset emme yleensä puhu paljon, kerran sanottu pitää. Vältämme suuria eleitä. Esiintymällä kaikissa tilanteissa ystävällisesti ja asiallisesti edistämme varmaankin osaltamme luottamuksen ilmapiirin kehittymistä maailmassa ja omaa kansallista mainettamme. Kaihdamme kaikkia ristiriitoja. Emme tahdo repiä mitään, emme vahingoittaa ketään. Tahdomme sopua. Tahdomme rakentaa. Tahdomme rauhaa.”⁶⁰⁴

⁶⁰⁴ Aamulehti 24.5.1958.

Ei ole mikään yllätys, että nämä Nikita Hrushtshevin järjestämässä lounastilaisuudessa pidetyt puheet herättivät Suomessa sangen laajan mielenkiinnon – siitäkkin huolimatta, että Urho Kekkosen valtiavierailu Neuvostoliittoon oli vasta alkutekijöissään. Arvioidessaan presidentin puhetta *Aamulehti* totesi vain, että sen alku oli laadittu loppua huolellisemmin. Itse asiassa lehti epäili hänen laatineen puheensa loppuosan vasta illallispöydässä Hrushtshevin *yllättävänä* [kurs. MT] pidettyä puhetta kuunnellessaan. Sen perusteella *Aamulehti* luonnehti *status quon* olevan johtava ajatus Neuvostoliiton ulkopoliitikassa ja pitävän sisällään Suomelle erittäin positiivisia asioita. Nikita Hrushtshevin Kremlissä pitämään puheeseen tukeutuen se oli kuitenkin valmis *toistaiseksi* [kurs. MT] laittamaan pisteen kaikille rajojen tarkistamista koskeville toiveille. Samalla se ilmoitti toivovansa, ettei yksikään puolue pyrkisi jatkossa näitä toiveita käyttämään vaalilupauksinaan, kuten lehti katsoi tähän asti tapahtuneen.⁶⁰⁵ Mitään ei – tälläkään kertaa – sanottu ääneen, mutta tamperelaislehden kritiikillä oli sama kohde kuin viime aikoina monesti aikaisemminkin: maalaisliitto.

Nikita Hrushtshevin Saimaan kanavaan liittyneet lupaukset eivät yllättäneet *Aamulehteä*, siksi pitkään ja perusteellisesti tätä asiaa oli jo ennätetty pohjustaa. Uudessa tilanteessa se peräänkuulutti kuitenkin asian perusteellista ja kaikinpuolista

⁶⁰⁵ *Aamulehti* 27.5.1958; pääkirjoitus. Päivää *Aamulehteä* aiemmin – siis 26. 5. – pidettyjen puheiden antia käsitellyt *Uusi Suomi* oli kannanotoissaan hyvinkin samalla linjalla tamperelaisen sisarlehtensä kanssa. Urho Kekkosen puheenvuoron osalta sen arviot olivat kuitenkin huomattavasti kriittisempiä ja osin ristiriitaisiakin. Kahden vierailupäivän perusteella lehti katsoi Suomen – siis tosiasiallisesti Kekkosen – esiintyneen Moskovassa ”*kuuntelevana osapuolena*”. Samaan hengenvetoon se näki suomalaisten – siis edelleen Kekkosen – soittaneen ”*pahoja kelloja*” ja ”*tarpeettomasti, mutta kuitenkin tarkoituksella tehneen kotoisista pintakuohuista hyrskyjä*”. Niinpä se pitikin aiheellisena muistuttaa ulkomailla liikkuvaa valtion päämiestä siitä, että vaikeneminen oli kultaa ja puhuminen vain hopeaa. Tämä kommentti herätti seuraavien päivien aikana voimakasta keskustelua sekä *Suomen Sosialidemokratissa* että *Maakansassa*, jota sitten *Aamulehti* yritti parhaansa mukaan tynnyttellä. *Uuden Suomen* vastatessa eri osapuolilta saamaansa kritiikkiin näytti siltä, että Kekkonen oli vähitellen menettämässä sitä arvostusta, jota hän presidentinviran haltijana oli valinnastaan lähtien saanut osakseen myös kokoomuslaisilta. *Aamulehti* 28.5. – 29.5.1958; *Muut Lehdet* –palsta(t). *Maakansa* oli pääkirjoituksessa esittämässään ensimmäisissä kannanotoissa Kremlissä pidetyistä puheista silmiinpistävä varauksellinen. Sen näkyvin kannanotto koski Neuvostoliiton pyrkimyksiä suomalaisen metalliteollisuuden edistämisessä. Lehti piti tehtyä ehdotusta ”*erittäin merkittävänä*”, jonka kehitystä se sanoi odottavansa mielenkiinnolla. *Aamulehti* 27.5.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Hufvudstadsbladet* oli valmis antamaan tunnustusta Kekkosen puheenvuorolle, katsoen presidentin selvittäneen siinä kattavasti politiikkamme perusteita. Se myös puolusti voimakkaasti lehdistömme oikeutta kertoa maiden välisistä menneistä tapahtumista, koska näki sen osaltaan edesauttavan naapurisuhteidemme säilyttämistä ja lujittamista. Huomion arvoista oli myös lehden positiivinen suhtautuminen Nikita Hrushtshevin ilmoitukseen rajojemme muuttamattomuudesta. Sen perustelu asiaan oli vahvasti sisäpoliittinen: lehti ei halunnut, että karjalaisten vaaleissa antamia ääniä kalasteltaisiin jatkossa katteettomia toiveita esittäen. *Aamulehti* 28.5.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

harkintaa. Samalla tavoin lehti linjasi suhtautuvansa myös vierailua isännöineen ehdotukseen neuvostoliittolaisen rautatehtaan toimittamisesta Suomeen, jota se piti myös vaihtoehtona Suomessa kaavailulle itäiselle valuuttaluotolle, joka sekin – alueluovutusten tavoin – nyt näytti menettävän merkityksensä sisäpolitiikassa hyödynnettävänä aseena. Pidettyjen puheiden perusteella *Aamulehti* oli valmis toistamaan kantansa, jonka mukaan – perin erilaisista lähtökohdista huolimatta – Suomen ja Neuvostoliiton välillä ei ollut olemassa esille ottoa kaipaavia poliittisia kysymyksiä.⁶⁰⁶

Neuvostoliittoon tekemänsä valtiovierailun aikana Urho Kekkosen seurueineen ennätti vieraila sekä Leningradissa että Uzbekistanissa tutustumassa nähtävyyksiin, kuten *Aamulehti* tapahtuneen uutisoi.⁶⁰⁷ Poliittiset kysymykset näyttivät näinä päivinä jäävän taka-alalle. Niiden pariin palattiin uudelleen vasta Moskovassa viimeisellä vierailun kunniaksi järjestetyllä juhlaillallisella. Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Gromyko kertoi tuolloin Kekkoselle Suomen mahdollisen OEEC-jäsenyyden aiheuttavan vahinkoa suomalais-neuvostoliittolaisiin kauppasuhteisiin, koska Neuvostoliitto katsoi järjestön toimivan Naton alaisuudessa. Kekkonen koetti parhaansa mukaan selostaa Gromykolle Suomen vaikeaa tilannetta. Hän myös tiedusteli tältä Neuvostoliitolta mahdollisesti saatavasta tuesta siinä tapauksessa, että Suomen vienti joutuisi OEEC:hen liittymättömyyden takia vaikeuksiin. Gromykon mukaan käynnissä olleen vierailun piti osaltaan riittää suomalaisille todisteeksi siitä, kuinka positiivisesti Neuvostoliitto naapurimaahansa suhtautui. Suomen tilanteen ohella hän ilmaisi kiinnostuksensa Norjan ja Tanskan Natossa harjoittamaa politiikkaa kohtaan. Kekkonen lausui käsityksensä olevan, että ne tulisivat pysymään Naton jäsenmaina myös jatkossa.⁶⁰⁸

Urho Kekkosen ensi kertaa tasavallan presidenttinä Neuvostoliittoon tekemän valtiovierailun päätteeksi laadittiin sittemmin sangen tutuksi tullut vierailukommunikea. Se ei näyttänyt ainakaan suuremmin muuttavan *Aamulehden* jo aiemminkin varsin maltilliseksi havaittua suhtautumista tähän valtiovierailuun, johon monet olivat olleet valmiit liittämään suorastaan poikkeuksellisen suuria ennakko-odotuksia.

⁶⁰⁶ *Aamulehti* 27.5.1958; pääkirjoitus.

⁶⁰⁷ *Aamulehti* 29.5.1958.

⁶⁰⁸ Suomi 2001, s. 80. Urho Kekkosen pvk. 30.5.1958.

Kommunikeasta esittämissään arviossa *Aamulehti* kiinnitti ensimmäisenä huomionsa siihen, että vierailun aikana käydyt keskustelut olivat koskeneet kansainvälistä politiikkaa ja että nyt annettu selonteko oli eräissä kohdin selkeäsanaisempi kuin aiemmat vastaavat asiakirjat, joissa usein sen näkemyksen mukaan sorruttiin tiettyyn diplomaattiseen pyörittelyyn. Aiempaa suorasanaisemmista kannanotoista lehti nosti esiin vierailun aikana mainitun ajatuksen ydinaseettoman vyöhykkeen aikaansaamisesta Keski-Eurooppaan. Sen odotettiin herättävän nopeita reaktioita niin naapurimaissa kuin kauempanakin.⁶⁰⁹

Kansainvälisten kysymysten ohella kommunisteissa esiin nousseiden kaupallisten asioiden *Aamulehti* katsoi jo muodostuneen jonkinlaiseksi perinteeksi. Niinpä uutta 5-vuotiskauppasopumusta ja useamman kymmenen miljardin markan suuruista pitkäaikaista ja halpakorkoista Neuvostoliiton Suomelle myöntämää luottoa ei pidetty millään muotoa yllättävänä – päinvastoin. Suurempaa yllätystä ei näyttänyt aiheuttavan myöskään Neuvostoliiton suostuminen suomalaisten ehdotukseen 50-vuotisesta Saimaan kanavaa koskevasta kauttakulkusopimuksesta. Tehdyn sopimuksen, kuten suuren valuuttaluotonkin myönnettiin toki näyttävän Suomelle edulliselta, mutta mitään lopullista kantaa näihin asioihin *Aamulehti* ei vielä tässä vaiheessa ilman yksityiskohtaisempia tietoja suostunut ottamaan.⁶¹⁰

⁶⁰⁹ *Aamulehti* 31.5.1958; pääkirjoitus. Kuten sanottua, Urho Kekkosen ensimmäinen tasavallan presidenttinä Neuvostoliittoon tekemä valtiovierailu herätti lehdistössämme etukäteen jopa kiihkeitä tunteita. Jollekin myös presidentin kotiinpaluu näytti aiheuttavan melkoisen tunneryöpyä. Seutulan lentokentälle tehtiin puhelimella ilmoitus, jossa kotiutuva presidentti uhattiin murhata pommilla. Niinpä poliisi oli pakotettu lisäämään Kekkoseen kohdistunutta vartiointia, jota hän tosin kiisti edes huomanneensa. Suomi 2001, s. 80. Urho Kekkosen pvk. 31.5.1958.

⁶¹⁰ *Aamulehti* 31.5.1958. Jo vajaan viikon päästä tästä *Aamulehti* paljasti suhtautuvansa vähintäänkin epäillen kauttakulkusopimukseen. Syy siihen oli puhtaasti rationaalinen: kun hankkeen kustannusarvioksi oli Suomen osalta laskettu kokonaista 10 miljardia markkaa, tamperelaislehti laski, että puutavarankuljetus muilla keinoin tulisi halvemmaksi. Lopullista päätöstä tehtäessä se halusi otettavan huomioon erityisesti Saimaan alueen puunjalostusteollisuuden edustajien mielipiteet. *Aamulehti* 5.6.1958; 2. pääkirjoitus. Varauksellisuutensa kauttakulkusopimukseen ilmaisi pitkän hiljaiselon jälkeen myös *Jumi* omassa kolumnissaan. Ennen kaikkea hän arvosteli maalaisliittoa, joka omassa lehdistössään – ennen kaikkea *Maakansassa* ja *Lallissa* – näytti lukevan omaksi ansiokseen sekä Saimaan kanavan kauttakulkusopimuksen että suuren valuuttaluotonkin. Terävästä kynästään tunnettu *Jumi* tiivistä sanomansa: ”*Karhu ei ole vielä kaadettukaan, mutta nahkaa jo luodaan. Ja jokaiselle vaaditaan kiitosta.*”

9.4 PINNAN ALLA KYTEE

Jos *Aamulehti* olikin uutisoinut varsin pidättyvään sävyyn Urho Kekkosen ensimmäisestä tasavallan presidenttinä Neuvostoliittoon tekemästä valtiovierailusta ja sen konkreettisista tuloksista, samaa ei voinut sanoa enää hänen kotiinpaluustaan. Ajalle tyypilliseen tapaan presidentin kerrottiin saapuneen kotimaahan sinivalkoisin siivin – samalla, kun rikkaan ja erittäin onnistuneen matkan todettiin sekä vieraiden että isäntien näkökulmasta katsoen päättyneen aivan liian pian. Uutisoinnin taustalla olivat Kekkosen ja Voroshilovin toisilleen pitämät jäähyväispuheenvuorot.⁶¹¹ Ilmapiiiri suorastaan huokui tyytyväisyyttä.

Kaikki ei kuitenkaan ollut sitä, miltä ensi alkuun näytti – *Aamulehdessä*kään. Lyhyen ajan sisällä jo toisen kerran omalla etunimellään tamperelaislehteen pääkirjoituksen laatinut oikeustieteen professori Aatos Alanen katsoi Suomen suhteiden ulkomaailmaan kärsivän siitä, että tietyt puolueet oli saatettu valtiollisesti epäilyksenalaisiksi ulkomaiden kannalta. Hän näki mainitunlaisen taktillisen toiminnan erittäin valitettavana, koska sitä näytettiin harjoitetun puoluepoliittisessa tarkoituksessa. Myös valtakunnan yleisen edun kannalta tämänkaltainen toiminta oli Alasen mielestä väärää: isänmaan yhteisten intressien rinnalla hän ei suostunut antamaan arvoa puoluepoliittisille ja vaalitaktillisille tekijöille. Alanen kaipasi, samaan tapaan kuin ruoveteläinen kansanedustaja Mikko Asunta oli tehnyt *Aamulehdessä* jo 28. toukokuuta, kiinnitettävän enemmän huomiota kansakunnan kokonaisuuden etuihin. Hän ei halunnut antaa arvoa taktillisille seikoille, vaan korosti, että kansan ja valtion kannalta tärkeimpien asioiden tuli olla kaikille yhteisiä.⁶¹² Sanomatta asiaa ääneen, on selvää,

⁶¹¹ *Aamulehti* 1.6.1958.

⁶¹² *Aamulehti* 1.6.1958. *Muut Lehdet* –palstalta on nähtävissä, että Urho Kekkosen Moskovan-matkan saldoa arvioitaessa näytti siltä, että kerrankin *Aamulehti* oli valmis ottamaan edes jossakin asiassa *Uutta Suomea* kriittisemmän kannan, kun mittarina pidettiin nimenomaan Aatos Alasen samasta aiheesta laatimaa pääkirjoitusta. Lehdistä jälkimmäiselle riitti, kun loppu oli hyvin, niin kaikki oli hyvin. *Uusi Suomi* nimittäin ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että Kekkonen oli vierailun lopussa vakuuttanut isännilleen, että *kaikki Suomessa* [kurs. MT] halusivat ylläpitää hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Näin ollen se oli valmis unohtamaan presidentin tästä aiheesta aiemmin Kremlissä esittämät kriittiset pöytäpuheet. *Hufvudstadsbladet* ilmaisi puolestaan tyytyväisyytensä sekä Hrushtshevin lopettamaan keskusteluun alueluovutusten mahdollisuudesta että Suomen Neuvostoliitolta saamasta suurehkosta valuuttaluotosta, joskin se kantoi huolta sen talouttamme mahdollisesti entisestäänkin vinouttavista vaikutuksista. *Helsingin Sanomat* suhtautui Kekkosen tekemän valtiovierailun antiin kauttaaltaan kriittisesti, olipa kyse sitten ydinaseettomasta Euroopasta tai Saimaan kanavan vuokrasopimuksesta. *Kansanlehti* oli samoilla linjoilla *Uuden Suomen* kanssa. Se näki molemmin puolin kehittyneet

että Alanen kohdisti vastikään päättyneen tasavallan presidentin Moskovan-matkan jälkimainingeissa kritiikkinsä sekä Urho Kekkoseen että maalaisliiton. Hänellä näytti olevan vielä selvästi muistissaan sekä Kekkosen Kremlissä Nikita Hrushtsheville pitämä vastauspuheenvuoro, samaten kuin se, että presidentin matkaseurueessa ainut edustusta vaille jäänyt eduskuntapuolue oli kokoomus.

Aatos Alanen ei ollut ajatustensa kanssa yksin. Kansanedustaja Felix Seppälän tyytymättömyys Urho Kekkosen tekemään Moskovan matkaan paljastui kuitenkin vastan jälkeen, kun kauppa- ja teollisuusministeri Lauri Kivekäs esitelmöi matkan annista kokoomuksen eduskuntaryhmässä. Pian eduskunnan jättävä Seppälä kiinnitti huomionsa siihen, että Kivekäs ei ollut pitänyt minään ongelmana sitä, että kokoomus ei ollut edustettuna presidentin mukana Moskovassa matkanneessa vierailuseurueessa. Hänelle ei myöskään ollut mieleistä havaita Kivekkään yleistä Kekkosen-myönteisyyttä.⁶¹³ Kattavimman ja näkyvimmän kritiikin kokoomuslaisittain asiassa esitti kuitenkin – kuinkas muuten – Tuure Junnila. Raumalla pidetyssä keskustelutilaisuudessa hän vältti ottamasta suoranaista kantaa Kekkosen vasta päättyneen valtiovierailun tuloksiin, koska piti omia tietojaan siinä suhteessa vielä puutteellisina. Samalla hän kuitenkin totesi ymmärtävänsä niitä ”hieman sekavia tunteita”, joita Suomessa oli herännyt tasavallan presidentin jaettua – vieläpä ulkomailla – pöytäpuheissaan oman maansa kansalaiset

naapuruussuhteet ”*monin verroin*” lahjoja ja lainoja arvokkaampana, niiden suuruudesta riippumatta. Aamulehti 2.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Satakunnan Kansa*, *Vaasa* ja *Turun Sanomat* liittyivät *Helsingin Sanomien* kanssa samaan rintamaan: ensiksi mainittu tukeutui arvioissaan kansanedustaja Tuure Junnilaan, joka oli Kekkosen Moskovan-matkan päätöskommunikaan tutustuttuaan valmis epäilemään Suomen ja muiden pienten maiden mahdollisuutta puolueettomuuspolitiikan noudattamiseen. *Keskisuomalainen* taas oli tyytyväinen vierailun antiin. Erityisen iloinen se oli Neuvostoliiton Suomelle myöntämästä teollistamislainasta. Lehti arvioi sillä olevan merkitystä työttömyyden torjunnassa. Aamulehti 3.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Satakunnan Kansa* palasi aiheeseen uudelleen vielä lähes kaksi viikkoa vierailun päättymiseen jälkeen. Solmittuihin yhteisiin sopimuksiin viitaten se käski maalaisliiton pysymään maan pinnalla ja tosiasiassa. Aamulehti 11.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Näistä Moskovan-matkasta lehdistön esittämistä mielipiteistä Urho Kekkonen itse näyttää noteeranneen vain *Helsingin Sanomien* kriittisen arvion, pitäen sitä ”*uskomattoman rajuna ja typeränä hyökkäyksenä*”. Hänen mielialaansa tuskin paransi lehden toimittaja Maija-Liisa Heiniltä välikäsien kautta saatu arvio siitä, että eduskuntapiireissä tuo näkemys oli saanut osakseen kiitoksen sanoja – samaan aikaan, kun *Uuden Suomen* kannanottoa matkan tuloksista taas moitittiin. Kekkonen arvioi *Helsingin Sanomien* näkemyksen eduskunnassa ”*valitettavan yleiseksi, jota pidettiin sisällä ja salassa*”. Myöskään ”*suu vaahdossa Paasikiven linjasta puhuminen*” ei näytä häntä ilahduttaneen. Suomi 2001, s. 81 ja 83. Urho Kekkosen pvk. 1.6.1958 ja 8.6.1958.

⁶¹³ Felix Seppälän pvk. 4.6.1958. HMA.

vuohiin ja lampaisiin. Tilanne oli sama Junnilan näkökulmasta katsottuna niiden vierailukommunikeassa julkaistujen kannanottojen kohdalla, jotka eivät tuntuneet olevan sopusoinnussa Suomen noudattaman luonnollisen varovaisen puolueettomuuspolitiikan kanssa. Tällä hän sanoi tarkoittavansa ennen kaikkea Suomen nyt ilmaisemaa positiivista suhtautumista ydinaseettoman vyöhykkeen perustamisesta Eurooppaan. Hän muistutti asiasta vallitsevan erilaisia käsityskantoja sekä neuvostoblokin että Atlantin liiton maiden piirissä. Junnila halusi Suomen välttävän ottamasta kantaa nyt ja jatkossa tämänkaltaisiin tulenarkoihin asioihin. Ilmiselvään provosoivaan sävyyn, hän epäili Suomea nyt mahdollisesti vietävän uudelle poliittiselle linjalle – pois siitä, missä meidän tähän asti oli vakuutettu pysyttelevän.⁶¹⁴

Eduskunta hyväksyi vielä ennen vaalikauden päättymistä ns. leipälain. Asian käsittely oli pitänyt eduskuntaa kiireisenä Urho Kekkosen Moskovaan tekemän valtiovierailunkin aikana, vaikka se ei julkisuuden perusteella läheskään aina siltä näyttänyt. Kokoomus vastusti tämän kiistellyn lain hyväksymistä loppuun asti. Se ei katsonut voivansa sitä hyväksyä ennen kaikkea maassa vallinneen kehnon taloustilanteen, mutta myös maalaisliiton toimesta asian osakseen saaman vaalitaktillisen luonteen vuoksi. Kokemastaan takaiskusta huolimatta puolueen eduskuntaryhmä sai puoluehallitukselta kiitosta onnistuneesta nelivuotiskaudesta. Pienuudestaan huolimatta sen katsottiin hoitaneen tehokkaasti ne tehtävät, jotka demokraattisessa järjestelmässä oppositioryhmälle kuuluivat. Todisteena tästä pidettiin sitä, että eduskuntaryhmän jäsenten esittämän rakentavan arvostelun nähtiin erityisesti viimeisillä istuntokausilla osuneen oikeaan. Puoluehallituksen mukaan maa olisi säilynyt monilta vaikeuksilta, jos kokoomuksen eduskuntaryhmän esittämät kannanotot olisivat saaneet eduskunnassa osakseen riittävän huomion. Se toivoi mahdollisimman monen ryhmän jäsenen uusivan paikkansa tulevissa vaaleissa, samaten kuin sitä, että eduskuntaryhmä olisi tuolloin nyt työnsä päättänyttä ryhmää suurempi.⁶¹⁵

⁶¹⁴ Aamulehti 5.6.1958. Jo ennen tätä Raumalla pidettyä puheenvuoroa, jossa Tuure Junnila oli voimakkain sanankääntein syyttänyt *Maakansaa "joutavanpäiväisen demagogian käytöstä"* Urho Kekkosen Moskovan-matkan aattona, sekä *Satakunnan Kansan* että *Uusi Suomi* olivat julkaisseet häneltä samansisältöisen puheenvuoron. Jälkimmäiseen kiinnitti huomiota myös Kekkonen, tallentaen 1. kesäkuuta julkaistun uutisen lehtileikkeenä omaan päiväkirjaansa. Aamulehti 3.6.1958; *Muut Lehdet – palsta ja Suomi 2001*, s. 80. Urho Kekkosen pvk. 31.5.1958.

⁶¹⁵ Aamulehti 6.6.1958.

Aamulehti ei omissa päättynyttä nelivuotista valtiopäiväkautta koskeneissa arvioinneissaan kommentoinut lainkaan kokoomuksen eduskuntaryhmän toimintaa. Sen sijaan se totesi ensimmäiset kokemukset pidennetystä vaalikaudesta huonoiksi: kun istuntokauden pidentämisellä oli alunperin tavoiteltu tehtäväksi eduskuntatyöstä aiempaa pitkäjännitteisempää ja seesteisempää, näytti nyt käyneen juuri päinvastoin: sen työ ajautui *Aamulehden* tulkinnan mukaan pahimpaan umpikujaan viimeisenä vuonna eli juuri siinä vaiheessa, jolloin vaalit aikaisemman lain mukaan olisi pidetty. Toisaalta se piti monia työnsä päättäneen eduskunnan hyväksymiä lakeja pitkäjännitteisyyden leimaa kantavina, mainiten mm. sairaala-, tieliikenne- ja työllisyyslain. Valtion kehnoksi luonnehditun taloudellisen tilanteen se katsoi lyöneen oman leimansa nimenomaan näihin kauaskantoisiksi luonnehdittuihin lakeihin; osaa niistä oli jouduttu lykkäämään tai vähintäänkin varaamaan normaalia pidempi siirtymäaika – samalla, kun ne olivat syntyneet kiireen ja työruuhkan alla.⁶¹⁶

Oman leimansa työnsä päättävän eduskunnan työskentelylle oli *Aamulehden* mielestä lyönyt myös maan poliittisen elämän rikkiäisyys ja sen seurauksena jopa ennätysellisen pitkiksi venähtäneet hallituskriisit. Niiden takia eduskunta oli joutunut käyttämään paljon aikaansa päiväkohtaisten poliittisten kysymysten ratkaisemiseen. Lehti muistutti, että talouden tasapainoa ei oltu saavutettu vielääkään – huolimatta siitä, että valtalaki tätä silmälläpitäen oli purettu jo vuoden 1955 lopussa. Talouselämän ainaiselta näyttävän epävarmuuden taustalla *Aamulehti* näki poliittisen elämän rikkiäisyyden, se kun ei ollut mahdollistanut sellaisen vahvan parlamentaarisen hallituksen muodostamista, joka olisi voinut ajaa koko maan etujen mukaista talouspolitiikkaa. Tällä lehti näki olleen omat negatiiviset vaikutuksensa sekä valtion

⁶¹⁶ *Aamulehti* 6.6.1958. *Uuden Suomen* kommentti työtään lopettelevasta eduskunnasta oli hyvin samansuuntainen. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja uskoi lainsäädäntöalalla suoritetun myönteisen työn jäävän nyt miltei kokonaan kielteisyyden varjoon. *Kauppalehti* puolestaan ennakoivat tulevissa vaaleissa puolueiden välisissä voimasuhteissa tapahtuvaksi aiempaa enemmän muutoksia. Se suorastaan vaati – asiaa tarkemmin yksilöimättä – kaikkien rakentavien voimien kokoamista yhteen tulevissa eduskuntavaaleissa, jotta kommunistien hallitukseen nousu saataisiin estetyksi. Samoilla linjoilla näytti olevan myös *Nuori oikeisto*. Se toi julki myös kansanpuoluetta kohtaan tuntemansa katkeruuden siitä, että he eivät suostuneet Kansallisen Kokoomuksen kanssa yhteiseen, valtakunnalliseen vaaliliittoon. *Aamulehti* 7.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Pitkälle samoilla linjoilla *Aamulehden* tilanteesta esittämien arvioiden kanssa oli myös *Helsingin Sanomat*. Se piti nelivuotiseksi pidennettyä eduskunnan istuntokautta lopulta suurimpana syynä siihen, että maassa ei viimeiseen vuoteen oltu saatu aikaan parlamentaarista hallitusta. Uuden eduskunnan ensimmäiseksi ja tärkeimmäksi tehtäväksi lehti määritteli luottamuksen ja yhteistyön palauttamisen. *Aamulehti* 9.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

menotalouteen, verotukseen että työttömyyteenkin. Esitetyn kannanoton valossa oli enemmän kuin ymmärrettävää, että tamperelaislehti toivoi suunnanmuutosvaatimusten saavan aiempaa konkreettisempia ilmenemismuotoja uudessa eduskunnassa.⁶¹⁷ Sen vapaaehtoisesti jättävän Felix Seppälän lyhyt juttutuokio valtiopäivien päättäjäistilaisuudessa Urho Kekkosen kanssa todisti osaltaan, että ilmapiirin tietystä haikeudesta huolimatta kokoomuksessa oli vaalien alla vallalla myös tyytymättömyyttä ja suoranaista kyllästymistä harjoitettuun politiikkaan – ja vieläpä useammalla sektorilla.⁶¹⁸ Tuntemukset olivat jokseenkin samansuuntaiset myös presidentillä: Valtiopäivien päättäjäistilaisuudessa pitämässään puheessa hän – samaten kuin eduskunnan puhemies K.-A. Fagerholm – kiinnitti huomiota sisäpoliittisten olojen rikkinäisyyden aiheuttamiin seurauksiin, toivoen tilanteen rauhoittumista eduskuntavaalien jälkeen. Mahdollisuuksia tähän näytti olevan, sillä Kekkonen ei pitänyt eri poliittisten ryhmien keskinäisiä erimielisyyksiä ylitsepääsemättöminä. Hän rohkeni toivoa maahan vaalien jälkeen muodostettavaa enemmistöhallitusta – samaten kuin sitä, että se istuisi paikallaan koko nelivuotisen valtakauden.⁶¹⁹ Puheensa lopuksi presidentti myös sivusi juuri päättynyttä valtiovierailuaan Neuvostoliitossa sanoessaan tuntevansa mielihyvää Suomen ulkopoliittisen aseman jatkuvasta vakiintumisesta. Hän vakuutti hyviin naapuruussuhteisiin nojautuvan rauhanomaisen ja puolueettoman ulkopoliitiikan saaneen osakseen lisääntyvää arvontoa.⁶²⁰

Aamulehti ei malttanut olla tarttumatta näihin Urho Kekkosen kannanottoihin. Käyttäen systemaattisesti vain ilmaisua ”*tasavallan presidentti*” se noteerasi tämän puheessaan tarkkaan ottaen toivoneen vain enemmistöhallitusta – ei *parlamentaarista enemmistöhallitusta* [kurs. MT], joskin se myönsi, ettei toivomus puolueyhymien välisten siltojen uudelleenrakentamisesta ja yhtenäisyydestä ollut muutoin tulkittavissa. Tässä kohdin se ei myöskään voinut vastustaa kiusausta olla kääntämättä Kekkosen

⁶¹⁷ Ibid.

⁶¹⁸ Felix Seppälän pvk. 6.6.1958. HMA.

⁶¹⁹ *Aamulehti* 7.6.1958; 2. pääkirjoitus ja Felix Seppälän pvk. 6.6.1958. HMA. Vaalien jälkeen muodostettavan enemmistöhallituksen puolesta liputti ennen vaaleja myös Hämeenlinnassa kansavallan toteutumisesta Suomessa puhunut L. A. Puntila. Hänen toivoi hallitukselle suunniteltavan ohjelman, joka pitäisi sen koossa koko nelivuotisen vaalikauden ajan. Puntila puolusti puheessaan myös tasavallan presidentin oikeutta eduskunnan hajottamiseen esimerkiksi siinä tapauksessa, että ”*kansan yleisen mielipiteen kääntymisen vuoksi alkaa olla epäilyksiä tulevan eduskunnan enemmistön kannatuksen suhteen.*” *Aamulehti* 30.6.1958.

⁶²⁰ *Aamulehti* 7.6.1958; Presidentin vastauspuhe.

pitämää puhetta moitteeksi siitä, ettei parlamentaariseen enemmistöhallitukseen ollut päästy jo nyt päättyneen istuntokauden aikana. Se katsoi – maalaisliittoa mainitsematta – syytteen kohdistuvan tasavallan presidentin entiseen poliittiseen ryhmään – ja muistutti samalla, että se ei tähänastisia hallituskriisejä selvitellessä ollut osoittanut kiinnostustaan laajaa, parlamentaariseen enemmistöön nojaavaa hallitusta kohtaan. Lehti toisti jo aiemmin moneen kertaan esittämänsä näkemyksen siitä, että ajankohtaisista ongelmista selvittäisiin parhaiten laajapohjaisen enemmistöhallituksen avulla – toivoen tämän muistettavan vielä vaalien jälkeenkin. Sen, kuten taloudellisista ongelmista selviämisenkin, katsottiin kuitenkin edellyttävän puolueiden aiempaa parempaa yhteistyötä.⁶²¹

9.5 PELOTTELUA JA VAKUUTTELUA

Tasavallan presidentti Urho Kekkosen julistettua eduskunnan ensimmäinen nelivuotinen istuntokausi päättyneeksi, pääsi eduskuntavaalitaistelu myös kansanedustajien osalta täysillä käyntiin. Oman sytykkeensä siihen näytti antavan 7. kesäkuuta – viikonpäivän ollessa lauantai – Helsingin hovioikeuden kanneviskaali Erkki Reiniö, kun hän teki maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimoa koskevan syyttämättäjäättämispäätöksen, joka koski – kuten tunnettua, hänen sodanaikaista toimintaansa. *Aamulehden* osalta tämä aiemmin kiihkeänsävyisiäkin tunteita herättänyt tapaus näytti kuitenkin tuossa vaiheessa jo menettäneen kuumimman uutisarvonsa. Kokoomuslaisten tuntoja yleisemminkin asiassa tuossa vaiheessa lienee kuvannut varsin hyvin *Jumin* kolumnissaan esittämä kommentti:

”On hyvä asia, että tämä maalaisliiton puoluesihteerin karkuruusjuttu on nyt tutkittu ja selvitetty niin tarkkaan kuin se ilmeisestikin näin pitkien aikojen kuluttua on ollut mahdollista. Näin sivulta päin on vain todettava, että likapyykki on pesty ja puhdasta on tullut. [...]”⁶²²

⁶²¹ Aamulehti 7.6.1958; 2. pääkirjoitus.

⁶²² Aamulehti 10.6.1958. Hovioikeuden Arvo Korsimolle vapauttavasta päätöksestä ilmoitti Urho Kekkoselle pääministeri Reino Kuuskoski. Hän vakuutti olevansa tehdystä päätöksestä ”oikein iloinen”, koska katsoi Korsimon joutuneen kärsimään väärän syytöksen takia jo sanomattomasti. Samalla Kekkonen uumoili Veikko Vennamon olon maalaisliitossa käyvän entistäkin hankalammaksi. Suomi 2001, s. 82. Urho Kekkosen pvk. 7.6.1958.

Vaalien lähestyessä tamperelaislehti keskittyi ennen muuta lukijakuntansa valistamiseen kommunismin vaaroista – siitäkkin huolimatta, että äärimmäinen vasemmisto oli todistettavasti menettänyt kannatustaan sekä viimeisissä kunnallis- että presidentinvaaleissa. Lehti arveli kommunistien pyrkivän vaalien jälkeen yhteishallitukseen maalaisliiton ja skogilaisten kanssa – siten, että jälkimmäiset olisivat lopulta pakotettuja sulautumaan ääri vasemmistoon. Tuskinpa he tässä tilanteessa olivat unohtaneet sitä, että kommunisteilla oli ollut ratkaiseva panos Urho Kekkosen presidentiksi valitsemisessa runsaat kaksi vuotta aikaisemmin. *Aamulehti* suorastaan kammoksui kommunistien omassa lehdessään esittämää arviota siitä, että äänestäjän valitessa kokoomuksen ja maalaisliiton väliltä, hän tekisi samalla valinnan myös sodan ja rauhanpolitiikan väliltä. Se piti esitettyä väitettä jälleen tuulesta temmattuna vaalipropagandana, jonka lopullisena tarkoituksena olisi vain oikeiston eristäminen. Tämänkaltaisen kehityksen lehti näki yhteiskunnallisesti vaarallisena.⁶²³ Vaalitaistelun kääntyessä loppusuoralle kokoomuksen päävastustajaksi – ainakin *Aamulehdestä* käsin tarkasteltuna – näytti tietyn empimisen jälkeen valikoituvan – jälleen kerran – kommunistit.

⁶²³ *Aamulehti* 8.6.1958; pääkirjoitus. Hyvin samanlaisen arvion hallituspolitiikkamme tulevaisuudesta esitti samana päivänä *Muut Lehdet* –palstalla myös *Sosialistinen Aikakauslehti*. *Aamulehdestä* poiketen se kuitenkin kohdisti suurimman kritiikkinsä maalaisliiton vaaleja edeltävään toimintaan. Seuraavana päivänä, 9. kesäkuuta, samalla palstalla oli puolestaan *Kansan Lehden* vuoro pelotella lukijoitaan maalaisliiton ja kommunistien yhteistyön mukanaan tuomista mahdollisuuksista. Samassa lehdessä *Vespa* – Urho Kekkosen Moskovan-matkasta *Aamulehdelle* raportoinut toimittaja – varsin provokatiivisesti suorastaan usutti omia elinolojamme arvostelleita kotikommunistejamme tutustumaan itäisen naapurin elinolosuhteisiin. *Aamulehti* uusi näkemyksensä maalaisliiton, kommunistien ja skogilaisten vaalien jälkeisistä hallitusyhteistyöpyrkimyksistä pääkirjoituksessaan vajaan viikkoa myöhemmin, 13. kesäkuuta. Vastatessaan *Maakansan* esittämiin epäilyihin kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien mahdollisesta hallitusyhteistyöstä, se totesi vain maalaisliiton estäneen useaan otteeseen kokoomuksen pääsyn hallitusvastuuseen. Pelottelua siis harrastettiin todellakin puolin ja toisin. *Aamulehti* 13.6.1958; pääkirjoitus. Pelko kommunistien vaalivoiton mahdollisuudesta ja sen seurauksista löi vaalien lähestyessä leimansa myös *Aamulehden* yleisönosastokirjoitteluun. Nimimerkki *Ville Valitsija* yritti parhaansa mukaan mobilisoida kansalaisia äänestämään, kun taas *XX* vaati V. J. Sukselaiselta vastausta siihen, kenen kanssa hän olisi vaalien jälkeen valmis muodostamaan puoluekokouksessa lupaamansa pitkäikäisen enemmistöhallituksen. Pelko ns. kansanrintamahallituksesta oli tämän yleisönosastolle kirjoittaneen kaksikon mielestä ilmeinen. *Aamulehti* 14.6.1958. *Uuden Auran* mukaan maalaisliitto, kommunistit sekä skogilaiset olivat jo sopineet yhteisen hallituksen perustamisesta – toki sillä edellytyksellä, että he saisivat eduskuntavaaleissa enemmistön. Lehti katsoi näiden puolueiden laskelmiin kuuluvan, että tältä pohjalta muodostettava hallitus istuisi vallassa koko tulevan nelivuotiskauden. *Etelä-Suomen Sanomat* kommentoi myös tulevia hallituskuvioita ja halusi samalla muistuttaa maalaisliittoa ja V. J. Sukselaista siitä, että enemmistöhallituksen muodostaminen olisi onnistunut juuri päättyneelläkin vaalikaudella useasti, jos puolueelta vain olisi löytynyt hyvää tahtoa ja vilpittöntä yhteistyöhalua. *Aamulehti* 15.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

Vaalitaistelu *Aamulehdessä* näytti saavan osakseen aiempaa enemmän ulkopoliittista väritystä todenteolla vasta maalaisliiton Kankaanpäässä pitämän puoluekokouksen jälkeen. Kimmokkeena toimi Johannes Virolaisen siellä pitämä alustus. Maalaisliiton varapuheenjohtaja ilmoitti suomalaisten käyneen vuodesta 1944 lähtien ulkopoliitikassa vain yhtä tietä – sitä, jota kutsuttiin *Paasikiven – Kekkonen linjaksi* [kurs. MT] Tämä sai *Jumin* – siis Väinö Peltosen – hermostumaan: hän ilmoitti kaikkien suomalaisten kulkeneen vaikeuksitta tätä ulkopoliittista tietä sen jälkeen, kun edesmennyt presidentti J. K. Paasikivi oli sen viitoittanut. Ulkopoliittisen suunnan pysyttyä samana Peltonen ei nähnyt mitään syytä nimen muuttamiseen, vaan puhui edelleen pelkästään *Paasikiven linjasta* [kurs. MT].⁶²⁴ Suurta ymmärtämystä hän ei nimimerkinsä suojasta antanut myöskään Virolaisen esityksen pohjalta laaditulle maalaisliiton ulkopoliittiselle julkilausumalle, jossa puolue ilmoitti sanoutuvansa irti kaikista niistä esityksistä, joiden kärjen se katsoi suunnatun Neuvostoliittoa vastaan. *Jumi* muistutti kaikkien suomalaisten – kommunisteja lukuun ottamatta – jo olevan yksimielisesti valmiit julkilausumassa esitetyn kannanoton hyväksymään. Täysin vaille hänen ymmärrystään sen sijaan jäi poliittis-teoreettisessa aikakauslehdessä *Kommunistissa* äärivasemmiston esittämä näkemys siitä, että kokoomus oli vaatimassa Suomen sitomista lännen suurvaltojen voimapolitiikkaan. Väinö Peltonen ei hyväksynyt sitä, että maalaisliitto ja kommunistit pyrkivät leimaamaan kaikki muut paitsi omat jäsenensä ulkopoliittisesti vaarallisiksi epäluotettaviksi sekä samalla intohimoisesti patentoimaan *Paasikiven linjan* [kurs. MT] ja koko Suomen kansan hyväksymän ulkopoliitiikan omiin nimiinsä.

⁶²⁴ Aamulehti 12.6.1958. Samana päivänä myös nimimerkki *Aura* arvosteli *Aamulehdessä* voimakkain sanankääntein maalaisliiton puoluekokouksessaan antamaa julkilausumaa. Arvo Korsimon tapausta käsitellessään se suhtautui tämän syyttömyyteen vähintäänkin suurella varauksella – kiinnittäen huomionsa siihen, että koko prosessi oli käynnistynyt maalaisliiton sisältä. Julkilausuman ulkopoliittista osaa analysoidessaan se ei uskonut siitä olevan maalaisliitolle vaalivaltiksi, muistuttaen samalla varmimmaksi vakuudeksi, että kommunismin raakuudesta äskettäin kirjoittaneet eivät olleet suinkaan oikeistolaisia. *Helsingin Sanomat* arvosteli maalaisliittoa siitä, että se oli kommunistien tapaan ottanut ulkopoliitiikan omaksi vaaliaseekseen. Puhtain paperein eivät selvinneet myöskään kokoomus ja kansanpuolueet, joiden lehti katsoi syyllistyneen tähänastisissa kampanjoinneissaan näpertelyyn. Se toivoi niiltä – ellei ohjelmaa, niin ainakin selkeää vaihtoehtoista näkemystä siitä, kuinka asioita vallinneessa sekavassa tilanteessa olisi hoidettava. Aamulehti 13.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Kauppalehden* voi puolestaan sanoa liittyneen hyvin ”jumimaisiin” argumentein maalaisliiton arvostelijoiden joukkoon. Se epäili tämänkaltaisten ulkopoliittisten puheiden herättävän ulkomailla epäluuloja Suomea kohtaan. Aamulehti 14.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Vaalikulissien takaa* –palstalla maalaisliiton syytettiin puolestaan haluavan omia *Paasikiven linjan* saavutukset itselleen. Aamulehti 1.7.1958. Samaan asiaan kiinnitti kriittistä huomiotaan myös *Jumi* omassa kolumnissaan. Samalla hän puolustautui *Maakansan* häntä vastaan kohdistamaan kritiikkiin ja arvosteli Neuvostoliiton kanssa tehtyä 12 miljoonan kilon voikauppaa Suomelle epäedulliseksi. Aamulehti 2.7.1958.

Kolumniinsa liittämässään jälkikirjoituksessa hän – Veikko Vennamon Arvo Korsimon tapauksesta lausumaa kannanottoa mukaillen – vakuutti:

”Mutta sen totuus ainakin tietää, että kokoomus ei ole ulkopoliittisestikaan niin paha kuin maalaisliitto ja kotikommunistimme uskottelevat. Paljon pahempia näille puolueille ja niiden keinotekoisille vaalisyöteille ovat entiset maalaisliittolaiset ja kommunistit, koska he tietävät.”⁶²⁵

Vaalipäivän lähestyessä ja ulkopoliitiikan tullessa mukaan keskusteluihin, *Aamulehti* nosti esille muiden aihetta sivunneiden kysymysten ohella eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan roolin. Se muistutti, että eritoten ennen sotia sillä oli ollut tärkeä rooli maan ulkoasiain käsittelyssä. Tuolloin valiokunnan työtä oli arvostettu – samalla, kun se oli seurannut tarkasti ja hyvin informoituna ulkopoliittisten tapahtumien kehittymistä. Sodan jälkeen tilanteen muistutettiin muuttuneen päinvastaiseksi; valiokunta muuttui käytännössä huomaamattomaksi tekijäksi. *Aamulehti* syytti tapahtuneesta *hallituksia* [kurs. MT] ja ulkoministereitä, joiden suhtautuminen eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaan oli ollut sen mielestä monenkirjavaa. Osan vastuuta lehti sysäsi kuitenkin myös valiokunnalle itselleen, kun se katsoi sen antaneen periksi omista oikeuksistaan, jonka vuoksi se ei enää myöskään täyttänyt omia velvoitteitaan. *Aamulehti* huomioi ulkopoliittisten ratkaisujen kehittyvän yhä enemmän eduskunnan ohitse – ikään kuin ne eivät olisi koskeneet sitä lainkaan. Tamperelaislehti huomioi, että myös taannoiselta presidentin Moskovan-matkalta oli puuttunut ulkoasiainvaliokunnan edustus. Se ilmoitti haluavansa vaaleissa muutosta vallinneeseen käytäntöön.⁶²⁶ Huomionarvoista kuitenkin oli, että edes tässä tilanteessa esitettyä arvostelua ei missään kohtaa kohdistettu ulkopoliitiikan johtajaan, tasavallan presidenttiin. Vaalitaistelun sähköistymisestä huolimatta hän näytti olevan kaiken julkisen epäsuorankin arvostelun ulkopuolella, kun puhuttiin ulkopoliitikasta.

Sisäpoliittisen pelottelun huipennus eduskuntavaalien alla tapahtui, kun kokoomukselle tarjoutui yllättäen valitettavan järeä vaaliase taistelussa kotikommunistien sitä esittämiä syytöksiä vastaan. Unkarin vajaan parin vuoden takaisen kansannousun kärkihahmo Imre Nagy yhdessä kolmen muun maamiehensä kanssa teloitettiin puolessavälissä

⁶²⁵ *Aamulehti* 12.6.1958.

⁶²⁶ *Aamulehti* 15.6.1958.

kesäkuuta. Eduskuntavaalien läheisyydestä johtuen *Aamulehti* pyrki selvästi hyödyntämään tapahtunutta sisäpoliittisesti. Lehti näki Unkarin viimeisimpien raakuuksien kertovan totuuden kansandemokratiasta ja uskoi sen myös avaavan vihdoin jokaisen silmät näkemään sen, mihin kaikkeen suomalaisetkin kansandemokraatit sisimmässään olivat pyrkimässä.⁶²⁷ Verenvuodatuksen varsinaista arvostelua se oli valmis kuitenkin viivyttämään pari päivää ja jätti sen silloinkin Aatos Alasen tehtäväksi.⁶²⁸ Urho Kekkonen – määriteltyään ensin itsensä ”periaatteelliseksi kuolemanrangaistuksen vastustajaksi” – näki Unkarin viimeisimmät tapahtumat vastenmielisenä ja pöyristyttävänä tekona. Samalla hän tulkitsi sen olleen varoitus Neuvostoliiton omalle oppositiolle.⁶²⁹ Tältä osin *Aamulehti* näki tilanteen samoin, ennustaen eritoten Vjatseslav Molotovin ja Georgi Malenkovin olevan Kremlissä tarkkailun alla.⁶³⁰

⁶²⁷ *Aamulehti* 18.6.1958; pääkirjoitus. Kommunistien todellisista tarkoituspäätöksistä *Aamulehden* lukijoita muistutettiin yleisönosastolla vielä reilua viikkoa myöhemmin 27. kesäkuuta nimimerkki ”*Velkainen työtätekevä*” toimesta.

⁶²⁸ *Aamulehti* 20.6.1958; pääkirjoitus. Oikeustieteen professori Aatos Alasen tiedosti selvästi Suomen vaikean aseman Unkarin tapahtumien käsittelyssä. Hän piti asioiden esilletuontia kuitenkin välttämättömänä, jos oikeudelle ylipäätään haluttiin antaa mitään roolia historian kulussa. Oikeuden hän taas näki yhdeksi suurimmista voimanlähteistä kansoille, jonka suomalaisetkin olivat hänen mielestään osaltaan todistaneet.

⁶²⁹ Suomi 2001, s. 86 – 87. Urho Kekkonen pvk. 17.6.1958. Unkarin veristen tapahtumien keskellä Urho Kekkonen mielialaa tuskin rauhoitti Hillar Kallasin – virolaissyntyisen BBC:n maailmanuutistoimituksen apulaistoimituspäällikön – Anne-Marie Snellmanille kertoma viesti siitä, että Suomessa ollessaan hän oli tavannut monia, jotka olivat valmiit puukkoon turvautumalla tappamaan Kekkonen. Toisaalta hänen reaktionsa ”*Mikseivät yritä?*” viestii presidentin suhtautuneen uhkailuunsa varsin huolettomasti.

⁶³⁰ *Aamulehti* 19.6.1958. Unkarissa tapahtunutta veritekoa käsiteltiin ymmärrettävästi lehdistössämme varsin laajasti, joka tuli pienellä viiveellä ilmi *Aamulehden Muut Lehdet* -palstalla. *Uuden Suomen* näkökulma tapahtuneeseen oli *Aamulehteä* laveampi. Se pohti tuomioiden täytäntöönpanon ja julkitulon ajankohtaa – sitä, miksi tämä kaikki tapahtui vasta nyt. Samalla se katsoi sen olleen varoitus kaikille niille itäblokin poliitikoille, jotka olivat eri yhteyksissä toivoneet kansallisten näkökohtien huomioonottamista maansa politiikassa omille teilleen pyrkien. *Vaasa* näki Imre Nagyn ja hänen maamiestensä teloitukset iskuna vasten Josip Titon kasvoja. Se arvioi niiden syyksi niskuroivien kansalaisten pelottelun kautta tapahtuneen rauhoittamisen. *Kansan Lehti* huomioi tapahtuneen saaneen poikkeuksellisen julkisuuden – huolimatta siitä, että teloitukset perusteltiin sangen rutiininomaisesti. Se arveli teloitettujen nousevan unkarilaisten silmissä kommunismin marttyyreiksi, valtaapitävien tahdosta riippumatta. *Helsingin Sanomat* arvioi Unkarin pääministeri Janos Kadarin saaneen maansa vapaustaistelun nyt haluamaansa päätökseen. Tuoreimpien Unkaria koskevien uutisten se katsoi järkyttäneen vapaata maailmaa yhtä paljon kuin syksyn 1956 tapahtumien. Näin muodoin se epäili Neuvostoliiton haluavan painostaa Jugoslaviaa ja Titoa sekä kiristävän otettaan ns. satelliittimaista. *Etelä-Suomen Sanomat* katsoi Unkarin viimeisimpien tapahtumien merkinneen itädemokratiolle paluuta stalinistisiin menettelytapoihin, joita se piti vahingollisina kansojen välisen hyvän tahdon ja rauhanomaisen rinnakkaiselon edistämisen kannalta. *Suomen Sosialidemokraatin* mielestä tapaus oli räikeä ja selvä todistus siitä, millä keinoin Unkarin kommunistit pitivät valtaansa yllä. Se katsoi sen myös avanneen samalla eteemme niitä näköaloja, jotka olisivat odotettavissa, jos kommunistit pääsisivät asioistamme määräämään. Lehden kommentti oli näin ollen käytännössä identtinen *Aamulehden* asiasta esittämän näkemyksen kanssa. Ensimmäistä kertaa

Juhannuksen jälkeen vaalitaistelu sai takaisin sille aiemmin niin leimallisen sisäpoliittisen sävynsä. Sen seurauksena *Aamulehti* näytti kosiskelevan maalaisliittolaisia äänestäjiä aiempaa rohkeammin, syyttämällä puoluetta mm. MTK:n asettamisesta omaan talutusnuoraansa. Viljan kaksihintajärjestelmän käsittelyn yhteydessä, jonka viimeinen vaihe oli tapahtunut eduskunnassa samaan aikaan Urho Kekkosen Moskovan-matkan kanssa, *Aamulehti* katsoi maalaisliiton jopa nolanneen MTK:n, kun se ei vaalitaktillisista syistä ollut hyväksynyt järjestelmän purkamista, jota keskusjärjestö oli sille suositellut. Tämänkaltaisen asiantuntemuksen hyljeksimisen – etenkin toistuvasti tapahtuvana – se katsoi vakavasti vaarantavan MTK:n asemaa puolueettomana ammatillisena järjestönä.⁶³¹ Yhä tihentyvässä vaalitaistelussa sisäpoliittisen hiljaiselon päättyminen ei suinkaan merkinnyt kokoomuslaisten huomion kääntämistä pois ulkopoliitikasta – itse asiassa päinvastoin. Pohtiessaan jo loppusuoralla olevan vaalitaistelun mainontaa, puolueen hallitus päätti vastoin alkuperäistä suunnitelmaansa julkaista puolueen äänenkannattajissa sekä *Helsingin Sanomissa* 1. ja 3. heinäkuuta nimenomaan ulkopoliitikkaan keskittyneet vaalimainokset. Niissä haluttiin vakuuttaa äänestäjille sekä kokoomuksen pysymistä *Paasikiven linjalla* [kurs. MT], samoin kuin sitä, ettei Suomessa ollut linjaerimielisyyksiä ulkopoliitikasta puhuttaessa. Samassa kokouksessa päätettiin kehottaa äänestäjiä vaaliurnille erillisellä äänestyskehotus-julkilausumalla. Kokoomuksen vaalivoiton luvattiin ensimmäisenä varmistavan ennen kaikkea sekä luottamuksellisiin kansanvälisiin suhteisiin perustuvan kansallisen ulkopoliitikan, *J. K. Paasikiven linjan* [kurs. MT] säilymisen että turvaavan suomalaisen kansanvallan loukkaamattomuuden, maan taloudellisen elpymisen, oikeudenmukaisen sosiaalipoliitikan ja elinvoimaisen henkisen kulttuurin. Annetun julkilausuman varmensivat allekirjoituksillaan puheenjohtaja Jussi Saukkosen lisäksi

julkaistulla *Vaalikulissien takaa* –palstalla haluttiin puolestaan lopettaa maalaisliiton esiintuoma vastakkainasettelu maaseudun ja kaupunkien välillä – samalla, kun vakuutettiin, ettei kesän vaaleissa ollut kysymys *Paasikiven linjaksi* nimetyn ulkopoliitikamme uudelleenarvioinnista.

⁶³¹ *Aamulehti* 23.6.1958; 2. pääkirjoitus ja 27.6.1958; 2. pääkirjoitus. Jälkimmäisen pääkirjoituksen laati nimellään ruoveteläinen kansanedustaja Mikko Asunta.

myös Kokoomuksen Naisten – ja Nuorten liittojen puheenjohtajat Liisa Mäkinen ja Mauri Seppä.⁶³²

Eduskuntavaalien läheisyys yhdistettynä Unkarista kantautuneisiin viimeisiin uutisiin sähköisti entisestäänkin jo valmiiksi kuumaa poliittista ilmapiiriä Suomessa. Aivan kaikki eivät tilannetta näin kuitenkaan nähneet. Urho Kekkonen oli havainnut Arvo Korsimon alakulon tämän kanssaan käymän puhelinkeskustelun perusteella. Maalaisliiton puoluesihteerin masentuneisuuden vaikuttivat sekä *Uuden Suomen* että *Suomen Sosialidemokraatin* häneen kohdistamat henkilökohtaiset hyökkäykset ja vaalirintaman ”tavaton hiljaisuus”, mikä näkyi Korsimon presidentille kertoman mukaan vähäisinä väkimäärinä järjestetyissä vaalitulaisuuksissa.⁶³³ Korsimon epätoivolla lienee ollut tietty heijastusvaikutuksensa myös maalaisliittoa lähellä olevaan lehdistöön. Niin tai näin, *Ilkka* hyökkäsi tässä vaiheessa näyttävästi *Aamulehden* jo kesäkuun alussa esittämää spekulatiota vastaan siitä, että maalaisliiton ensisijaisena tavoitteena olisi muodostaa vaalien jälkeen enemmistöhallitus yhdessä kommunistien ja skogilaisten kanssa. *Aamulehden* puolustaminen näytti taas kerran ensi vaiheessa jäävän Väinö Peltosen eli *Jumin* tehtäväksi. Hän muistutti *Ilkkaa* sekä kommunistilehtien viimeaikaisista asiaa koskeneista kirjoituksista että maalaisliiton ja kommunistien jo

⁶³² Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 24.6.1958 sekä liitteet 1 ja 2. PTA. *Aamulehdessä* julkilausuma julkaistiin 29.6.1958.

⁶³³ Suomi 2001, s. 88. Urho Kekkonen pvk 23.6.1958. Arvo Korsimon epätoivoon oli todella syytä, jos oli uskominen *Aamulehden Vaalikulissien takaa* –palstaa. Se kertoi eräästä Eräjärvellä pidetystä maalaisliiton tilaisuudesta, jonne ei ollut saapunut yhtään ainutta kuulijaa. Paljon paremmin ei ollut mennyt Kerttu Saalastilla – presidentti Kyösti Kallion tyttärellä – Pohjois-Suomessa, Yli-Kiimingissä. Hänen sanottiin saaneen houkutelua paikalle vain kolme kuulijaa. *Aamulehti* 29.6.1958. Vaalitaistelun laimeudesta kannettiin maalaisliiton puoluesihteerin lisäksi huolta myös *Uudessa Suomessa* ja *Ilta-Sanomissa*. Ensiksi mainittu epäili puoluetoimitsijoiden laskeneen sen varaan, että suomalaiset eivät pidä poliittisesta valituksesta. Se toivoi heidän osuvan laskelmissaan oikeaan, jotta vaalien tuloksena ei nähtäisi ”ikävää yllätystä”. Lehti halusi herättää suomalaiset tajuamaan, mistä tulevaisuudessa vaaleissa oli kysymys: jatketaanko nykyistä umpikujapolitiikkaa vai halutaanko saada aikaan suunnanmuutos sisäpoliittisten ja taloudellisten olojemme tervehtymiseksi. *Ilta-Sanomien* katsoi ei-sosialististen puolueiden maalaisliittoa lukuun ottamatta luottavan vaaleissa liiaksi hyvään onneensa. *Aamulehti* 27.6.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Vaalikulissien takaa* –palstalla muistutettiin kaikille puolueen vaihtoa tulevaisuudessa harkitseville äänestäjille, kohdistamalla viesti ennen kaikkea maalaisliittolaisiin, kansanpuoluelaisiin ja myös sosiaalidemokraatteihin, että vain kokoomusta äänestämällä oli mahdollisuus varmistaa epäonnistuneen talouspolitiikan suunnan muuttuminen. Muutosta valtiolliseen, taloudelliseen ja yhteiskunnalliseen elämäämme vaati myös kokoomuksen järjestämässä kirjoituskilpailussa palkittu nimimerkki *J. T.ö.* Hänen kirjoituksensa otsikko oli paljonpuhuva ”*Me syytämme*”. Myös *Aamulehden* yleisönosasto täyttyi useamman päivän ajan sisä- ja talouspoliittista muutosta vaatineista kirjoituksista. Kirjoittajien joukossa esiintyi nimellään kansanpuolueesta kokoomukseen loikannut Artturi Tienari. Muutoshalun ohella hän arvosteli nimenomaan kansanpuolueen veronalennuksia lupaavia vaalilauseita. *Aamulehti* 29.6.1958.

toistakymmentä vuotta jatkuneesta ”ihailtavasta yksimielisyydestä”, jonka keskeisempinä tavoitteena oli ollut oikeiston täydellinen eristäminen hallitusyhteistyöstä. Mainitsipa hän tässä yhteydessä myös Urho Kekkosen vuonna 1945 Ruotsin kommunistien päälehdelle, *Ny Dagille*, antaman haastattelun, jossa hän luonnehti silloisen hallitusyhteistyön kansandemokraattien kanssa olleen monelle ”täydellinen positiivinen yllätys”. Peltonen ei nimimerkkinsä takaa purematta niellyt *Maakansan* vastikään esittämää arviota siitä, että maalaisliitto olisi ainoa kommunisteja vastustava voima tulevissa vaaleissa – samalla, kun kokoomuksen taistelusta kommunisteja vastaan ei sen mukaan kannattanut edes puhua. *Jumi* muistutti lukijoilleen ”valitettavana tosiasiana” maalaisliiton kieltäneen oman porvarillisen luonteensa ja puolueen puheenjohtajan nimittäneen kokoomusta ”poliittiseksi kivetymäksi”. Hän kehotti porvarillisen maailmankatsomuksen omaavien muistavan nämä puheet tulevissa vaaleissa myös äänestyspäivänä.⁶³⁴

Tulevien eduskuntavaalien lopputulosta ajatellen kokoomuksessa oli jo alkuvuodesta koettu päivänselvä takaisku, kun kansanpuolue ei sitkeistä taivuttelu yrityksistä huolimatta suostunut sen kanssa yhteiseen valtakunnalliseen vaaliliittoon. Ääneen tätä ei tosin sanottu. Esimerkiksi Väinö Peltonen *Jumina* näytti kolumnissaan viikkoa ennen vaaleja suorastaan huokuvan optimismia käydessään läpi niitä asetelmia, joista puolue oli vaaleihin lähdössä: viidessä vaalipiirissä sillä oli oma vaaliliittonsa ja kuudessa se oli liitossa Vapamielisten Liiton kanssa. Vaasan itäisessä ja Oulun vaalipiirissä se muodosti vaaliliiton yhdessä sekä kansanpuolueen että vapamielisten kanssa ja Lapissa viimeksi mainitun korvasi puolestaan maalaisliiton oppositio.⁶³⁵ Sen tilanne ei siis ainakaan vaaliliittojen osalta näyttänyt juuri vaalien edellä lainkaan huonolta. Usko

⁶³⁴ Aamulehti 26.6.1958. *Jumin* ohella myös *Aura* keskittyi päivän kolumnissaan maalaisliiton kovasanaiseen arvostelemiseen. Hänen argumentit rajoittuivat kuitenkin pelkästään hallituksessa tehtyihin sisä- ja talouspoliittisiin laiminlyönteihin. Päivän *Muut Lehdet* –palsta puolestaan kertoi osaltaan, että Unkarin tapahtumat saivat lehdet – jos mahdollista – poliittisen kentän laidasta laitaan entistäkin varovaisemmiksi ulkopoliittisissa kannanotoissaan. *Satakunnan Kansan* – kokoomuksen porilaisen äänenkannattajan – ei voi sanoa vierastaneen tässä mielessä ajatusta itsesensuurista, kun se totesi: ”*Olisi ehkä kuitenkin entistä useammin syytä palauttaa mieleen, että on varsin monia kansoja, jotka eivät tarvitse meitä, mutta joita me kipeästi tarvitsemme. Tätä ajatellen olisi tapahtumia selostava, mutta kannanottoja välttävä asenne säännön mukaisesti asetettava etusijalle*”. Mitenkään yllättävää ei sen sijaan ollut, että *Kansan Uutiset* kehotti vihanheittäjien pitävän mielessään, että heidän mielipiteitään asiasta tulkitaan kotimaan ulkopuolellakin ja että ulkopoliittisia suhteita piti hoitaa vaaleista huolimatta ja vielä niiden jälkeenkin.

⁶³⁵ Aamulehti 29.6.1958.

omien menestykseen näytti tosin vahvistuneen toisaallakin – ja jo tovia aiemmin. Urho Kekkonen saattoi ilokseen todeta poikansa Matin onnistuneen palauttamaan Arvo Korsimon luottamuksen maalaisliiton vaalimenestykseen. Erityisen toiveikas tämä näytti olevan juuri *Aamulehden* keskeisimmän levikkialueen, Pohjois-Hämeen vaalipiirin suhteen.⁶³⁶ Toiveikkaus vaalimenestyksen suhteen vain nousi entisestään hänen vierailullaan Pohjois-Savossa: Korsimo nimittäin kertoi Kekkoselle kuulleensa optimistisia tietoja maalaisliittolaisten parissa havaittavasta vaali-innostuksesta – samalla, kun sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen nähtiin toimivan vaalikentällä *yllättävän laimeasti* [kurs. MT].⁶³⁷ Maalaisliiton puoluesihteerin vaalien edellä presidentille esittämien kommenttien ristiriitaisuus todistaa osaltaan sen, kuinka epävarmoissa tunnelmissa tulevan vaalin tulosta maalaisliitossa odotettiin. Tilannetta ei yhtään helpottanut Unkarin viimeisimpien tapahtumien jälkimainingeissa Arvo Poika Tuomisen *Helsingin Sanomissa* julkaisema kirjoitus, jossa hän väitti Neuvostoliiton tavoitteena olevan asetelman, missä suomalaiset kommunistit – hetkeksikin vallankahvaan päässeinä – voisivat muodollisilla valtuuksilla pyytää puna-armeijaa avukseen Unkarista saadun esimerkin mukaan. Urho Kekkonen piti Tuomisen esittämää kannanottoa edesvastuuttomana, sillä neuvosto-osapuolen ensireaktioiden perusteella se näytti palauttavan Suomen ja Neuvostoliiton suhteet juuri tehtyä valtiovierailua edeltäneelle tasolle. Entistä huolestuttavampana Suomen tilanne näyttäytyi sen jälkeen, kun puolustusvoimien johto enteili kansainvälisen tilanteen yhä vain kiristyvän. Tässä ilmapiirissä presidentin päiväkirjaansa tallentamat reaktiot olivat enemmän kuin ymmärrettävät, kun hän kirjoitti:

”Porvarilehdet ja sos. dem. ovat pitäneet menoa siitä, että ulkopoliitikkaa ei saa sekoittaa vaalitaisteluun ja että vieraat vallat on pidettävä vaalitaistelun ulkopuolella. P-T ja HeSa ovat mitä törkeimmällä tavalla itse tätä sääntöään ”rikkoneet” ja vetäneet ulkopoliitiikan

⁶³⁶ Suomi 2001, s. 89. Urho Kekkonen pvk. 27.6.1958.

⁶³⁷ Suomi 2001, s. 90-91. Urho Kekkonen pvk. 1.7.1958. Samaan tapaan kuin *Aamulehti Vaalikulissien takaa* –palstalla oli muutamia päiviä aikaisemmin uutisoanut maalaisliiton vaalitulaisuuksien vähäväkisydestä, kertoi Arvo Korsimo Urho Kekkoselle kokoomuksen kokeneen saman omassa tilaisuudessaan Turussa. Kekkonen oli asiasta jo aiemmin samana päivänä syödessään aamiaista Turun kaupungin urheilutoimen johtajan Paavo Karikon kanssa.

ja NI:n mukaan vaalitaisteluun. Kaikesta päätellen vaalitaistelu saa loppuminuuteillaan väriä aivan liian kanssa.”⁶³⁸

Aamulehti ei suoranaisesti reagoinut mitenkään Arvo Tuomisen *Helsingin Sanomissa* julkaistuun kirjoitukseen, joskin se julkaisi hänen siihen SKP:n johdolle laatimansa vastineen.⁶³⁹ Sitäkin selvemmin tamperelaislehti otti kantaa *Isvestijassa* Suomen tulevista eduskuntavaaleista esitettyihin näkemyksiin. Sen oli lähtökohtaisesti vaikea hyväksyä, että maan rajojen ulkopuolelta oltiin näin selväsanaisesti puuttumassa Suomen sisäisiin asioihin. Närkästyksensä se toi julki myös siitä, että artikkelissa syytettiin oikeistoa talouspolitiikan monista ajankohtaisista ongelmista – huolimatta siitä, että päätöksiä tehtäessä sen tiedettiin olleen hallitusvastuun ulkopuolella. Pahimpana kaikista syytöksistä *Aamulehti* piti kuitenkin väitettä, jossa epäiltiin suomalaisten sitoutumista perinteiseen ulkopoliittikkaan, *Paasikiven linjaan* [kurs. MT]. Niinpä se halusi vielä kerran korostaa, että kaikki vastuunalaiset piirit maassa olivat sen kannattajia. Liekö Arvo Poika Tuomisen edellispäivänä julkaistulla vastineella ollut oma vaikutuksensa, mutta *Aamulehti* halusi joka tapauksessa tuoda julki näkemyksensä, jonka mukaan kommunistit olivat kaikkein pahimmin sotkemassa Suomen ja Neuvostoliiton välisten rauhallisten suhteiden kehittymistä. Se pani ilolla merkille, että SKP:n virallinen johto ei ollut onnistunut syytöksillään vakuuttamaan sen enempää

⁶³⁸ Suomi 1992, s. 132 ja Suomi 2001, s. 91. Urho Kekkosen pvk. 1.7.1958. Arvo Poika Tuomisen kirjoitus *Helsingin Sanomiin* ei toden totta jäänyt vaille huomiota. Neuvostoliiton toimesta se johti myös vastasyytöksiin, kun he katsoivat suomalaisten mieliä kiihotetun oikeiston ja sosiaalidemokraattien taholta tarkoituksellisesti juuri eduskuntavaalien alla. *Isvestija* arvioi tämän toiminnan pyrkimyksenä olevan joko Väinö Tannerin tai Väinö Leskisen valtaan nostaminen, joiden ohjaamana Suomi nähtiin johdettavan ensin taloudelliseen ja sitten poliittiseen liittoon lännen kanssa. *Aamulehti* julkaisi tämän Moskovan Skandinavian-kirjeenvaihtajan J. Golosfubovin Suomen tulevista vaaleista huolta kantaneen artikkelin etusivun pääuutisenaan 3.7.1958. Tuona samana päivänä Urho Kekkosen luona vierailut lähettiläs Viktor Lebedev ”dementoi” Poika Tuomisen kirjoituksessaan Neuvostoliiton tavoitteeksi esittämät väitteet, sanoen sen pyrkivän jatkossakin Suomen suhteen noudattamaan Stalinin omaksumaa linjaa, jossa maiden keskinäisten suhteiden parantamisen vuoksi Suomeen ei haluttu lähettää sotilaita. Tämän jälkeen Kekkosen ja Lebedevin keskustelussa puheenaiheiksi nousivat suomalaisten työllistäminen Neuvostoliitossa – kysymys, joka oli noussut esiin jo Kekkosen Moskovan-matkalla – sekä kansanvälisen tilanteen ajankohtaiset kysymykset, Libanon ja Unkari. Kekkosen kuohuksissa ollut mieli lienee rauhoittunut, kun Lebedev ilmoitti – mm. Suomen ja Neuvostoliiton hyviin suhteisiin vedoten – neuvostohallituksen olevan valmis antamaan Ylä-Tuloman vesivoimalaitoksen rakentamisen urakatyönä suomalaiselle yrittäjälle. Sen arveltiin insinöörien lisäksi työllistävän 2 000 – 2 200 suomalaista viiden vuoden ajaksi. Suomi 2001, s. 91. Urho Kekkosen pvk. 3.7.1958.

⁶³⁹ *Aamulehti* 3.7.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Arvo Poika Tuominen katsoi SKP:n johdon kirjoituksensa esittämän kritiikin olevan vain yritys estää sen oman maanpetoksellisen myyräntyön paljastuminen. Tuominen ei hyväksynyt ennen kaikkea tulkintaa, että hänen SKP:n johtoon kohdistamansa arvostelu olisi samalla ollut kritiikkiä Neuvostoliittoa ja sen hallitusta kohtaan.

virallista neuvostojohtoa kuin sitä tukenutta lehteäkään. Samoin se toivoi käyvän myös piakkoin äänestämään pääsevän Suomen kansan keskuudessa.⁶⁴⁰

Vielä ennen varsinaista vaalipäivää Hämeen läänin eteläisen vaalipiirin kansanedustajan tehtäviä vuodesta 1945 yhtäjaksoisesti hoitanut Felix Seppälä halusi – usuttaessaan kansalaisia vaaliurnille – tuoda *Aamulehdessä* julki oman poliittisen testamenttinsa. Heti alkajaisiksi hän korosti uskovansa kokoomuksen osalta valoisaan tulevaisuuteen – ei vähiten sen vuoksi, että katsoi puolueen koostuvan kaikista yhteiskuntapiireistä. Seppälän puheenvuorossa oli nähtävissä vähintäänkin orastavaa kritiikkiä maalaisliittoa kohtaan, kun hän kehotti poliittisia puolueita ja niissä toimivia henkilöitä pitämään toimintansa korkeimpana hyveenä totuutta. Hän myös halusi poliitikkojen jatkossa kiinnittävän entistä enemmän huomiota maan, kansan ja yhteisön etuun – henkilökohtaisen suojan ja etuisuuksien sijaan. Hän näki sen olevan edellytys parlamentarismien puhtaudelle. Felix Seppälä, jonka eduskunnan puhemies K.-A. Fagerholm oli istuntokauden päättäjaisseremonioiden yhteydessä luokitellut temperamenttiseksi puhujaksi, halusi kokoomuslaisten tähtäävän tulevassa toiminnassaan sisäisten olojen eheyttämiseen ja yhteistoiminnan aikaansaamiseen kaikkien maan ja kansan etua tärkeimpänä pitävien puolueiden ja kansalaisten kanssa. Erityisen tärkeänä hän näki porvarillisten puolueiden aiempaa laajemman yhteistyön. Seppälä vakuutti kokoomuksen toimivan kaikkien yhteiskuntaluokkien hyväksi, perustellen tätä mm kokoomuksen koostumuksen moninaisuudella. Hän katsoi

⁶⁴⁰ *Aamulehti* 4.7.1958; pääkirjoitus. Päivän toisessa pääkirjoituksessa *Aamulehti* keskittyi sosiaalidemokraattisten puolueohjelmien ja puolueen puheenjohtajan Väinö Tannerin vaalien edellä antamien vaalilupausten välisiin ristiriitaisuuksiin, keskittyen erityisesti verotukseen. Kirjoituksen sävy oli kuitenkin kauttaaltaan huomattavan asiallinen. Tampereen Raatihuoneella Veronmaksajain Keskusliiton paikallisosaston järjestämässä tilaisuudessa kansanedustajaehdokas Toivo Hietala näki verorasituksen olevan jo maksimaalista luokkaa. Samalla hän pahoitteli sitä, että ulkopolitiikka ja Urho Kekkosen valtiavierailu Neuvostoliittoon oltiin otettu vaaliaseeksi, asettaen samalla sen saavutukset kokonaisuudessaan kyseenalaiseksi. Messuhallissa pitämässään puheessa kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen kehotti kansalaisia äänestämällä asettamaan sulun kansanrintamasuunnitelmiin. Hän piti erityisen tuomittavana sitä, että maan omat puolueet olivat vieneet sisäpoliittisia kysymyksiä kansainväliselle foorumille käsiteltäväksi. Maalaisliiton ja kommunistien toimintaa haluttiin näin ollen niputtaa kokoomuksen toimesta vaalipäivään saakka. Lauri Santamäki kaipasi *Vaalikulissien takaa* – palstalla politiikantekoon uusia tekijöitä aiemmin epäonnistuneiden tilalle, syyttäen maalaisliittoa valtakompleksista. Nimimerkki *Emäntä maalta* peräänkuulutti omassa yleisönosastokirjoituksessaan poliitikoilta pitkäjänteisempää maatalouspolitiikkaa, isänmaallisuutta sekä Paasikiven linjalle tyypillistä epäitsekästä toimintaa. Vaalien aattona *Aamulehden* yleisönosastolle kirjoittanut K. Heino katsoi *Isvestijan* kirjoituksen todistavan, etteivät suhteemme Neuvostoliittoon olleet sittenkään mainostetun kaltaiset. Hän halusi tämänkin asian uusien miesten hoidettavaksi, jotta neuvostoliittolaiset voisivat todeta Suomea kohtaan tuntemiensa epäluulojen olleen aiheettomia. *Aamulehti* 5.7.1958.

kommunismien vastustamisen kaikissa muodoissaan olevan koko maan ja kansan, mutta erityisesti kokoomuksen tehtävän.⁶⁴¹ *Aamulehti* – tehdessään vielä kerran yhteenvetoa päättyneestä vaalikaudesta – nosti jälleen esiin maalaisliiton johdolla vuodesta 1954 alkaen toteutetun talouspolitiikan. Paitsi sen muuttamisesta, lehti esitti toiveensa myös eduskunnan arvovallan palauttamisesta, kun se totesi:

”[...] Ja poliittisen kehityksen kohdalla keväästä 1957 alkanut vähemmistöhallitusten omituinen kausi on tehnyt kaikille selväksi, että poliittiseen elämäämme on tullut jokin uusi tekijä, joka on ottanut eduskunnalle ja kansalle kuuluvan määräysvallan haltuunsa. Näin ei voi jatkua, vaan eduskunnan on uusien vaalien jälkeen selvästi tartuttava ohjaksiin ja pidettävä käsissään sille kuuluva poliittinen valta Suomessa. [...]”⁶⁴²

Osansa *Aamulehden* esittämästä kritiikistä – ja jälleen epäsuorasti – sai juuri v. 1958 eduskuntavaalien alla myös presidentti Urho Kekkonen. Tässäkin tapauksessa, kuten eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan roolia käsitelleessä kannanotossa tovia aikaisemmin, hän virallisesti näytti kuitenkin olevan kaiken arvostelun ulko- ja yläpuolella – siinä roolissa, joka presidentti-instituution kulloisellekin haltijalle oli totuttu Suomessa antamaan.

⁶⁴¹ *Aamulehti* 5.7.1958.

⁶⁴² *Aamulehti* 5.7.1958; pääkirjoitus.

KRITIIKKI SAA UUDEN SÄVYN

Kevään 1958 aikana Rainer von Fieandtin hallitus sai vastattavakseen sekä maalaisliiton viljan hinnan nostamisesta että sosiaalidemokraattien yleisesti maataloustulolaista tekemät välikysymykset. Kokoomus ei edelleenkään katsonut niihin voivansa yhtyä, koska se piti niitä pelkkinä vaalien edellä tehtyinä propagandaeleinä. Maalaisliiton syytettyä hallitusta viljan hinnan liiallisesta korottamisesta maataloustulolaista tehdyn kompromissin yhteydessä, *Aamulehti* katsoi asiakseen muistuttaa maalaisliiton olleen mukana siinä päätöksenteossa, jonka seurauksena maa nyt oli vaikeuksissa. Samaan aikaan *Uusi Suomi* hyökkäsi sitä vastaan ulkopoliittisin argumentein, kun se katsoi maalaisliiton syyllistyneen suorastaan ulkopoliittiseen terrorismiin leimaamalla poliittiset vastustajansa epäluotettaviksi. Kahdella kokoomuslehdellä näytti siis ainakin hetkellisesti olevan toisistaan poikkeava argumentaatio maalaisliittoa vastustettaessa. Puolueiden selvästi tulehtuneet välit tulivat esiin myös YYA-sopimuksen kymmenvuotisjuhlien yhteydessä. Syyllisiä sen tarkemmin nimeämättä *Aamulehti* katsoi ”tiettyjen kansalaispiirien” omien puolue-etujensa vuoksi levittäneen väärää informaatiota niin Neuvostoliitolle vihamielisistä piireistä, ulkopoliittisen puolueettomuusasenteen muuttumisesta kuin kauppapolitiikastammekin. Samalla se ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että neuvostojohto ei ollut antanut näille tiedoille liian suurta painoarvoa. Tamperelaislehti toivoi näiden väärin tietojen oikaisua virallisella taholla. Näin ollen se näytti asettavan toiveensa – jos ei muuta, niin presidentti Urho Kekkoseen ja hänen tulevaan Moskovan-matkaansa, joka ei kuitenkaan itse ollut ajatuksesta mitenkään innostunut. Päinvastoin hän toivoi tässä vaiheessa pääministeri Rainer von Fieandtilta jyrkkää lausuntoa niitä kohtaan, jotka halusivat huonontaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteita. Kokoomuksen vaalijulkilausumassa vannottiin kaikesta huolimatta ulkopoliitikassa jatkuvuuden nimeen – samalla, kun toistettiin näkemys kaikkien kansanvaltaisten puolueiden muodostaman hallituksen tarpeellisuudesta.

Vielä ulkopoliitikkaakin varmemmin Kansallista Kokoomusta ja Urho Kekkosta näytti yhdistävän halu pitää Rainer von Fieandtin johtama virkamieshallitus pystyssä kesän 1958 sääntömääräisiin eduskuntavaaleihin asti. Tästä huolimatta hallitus kuitenkin kaatui, kun pääministeri katsoi, ettei hän voinut hyväksyä sen enempää maalaisliiton

kuin sosiaalidemokraattienkaan viljan hinnan alentamisesta tekemää ponsiesitystä. *Aamulehti* luonnehti tapahtuneen poliittiset seuraukset tragikoomillisiksi, koko maata koskevaksi murhenäytelmäksi. Eduskuntavaalien läheisyys sai sen skeptiseksi enemmistöhallituksen muodostamisen mahdollisuudesta – samalla, kun se peräänkuulutti hallituksen kaatajien, siis maalaisliiton ja sosiaalidemokraattien, vastuuta uuden hallituksen muodostajina. Neuvottelut siitä käynnistettiin saman tien. Kokoomusta ns. presidentinkierroksella edustaneet Arvo Salminen, Kyllikki Pohjola ja Kalervo Saura viestittivät puolueen kannattavan hallitusvaihtoehtoa, jonka ulkopuolelle olisi jätetty ainoastaan kommunistit. ”Pelkkiä fraaseja” sisältänyt suunnitelma ei näyttänyt Urho Kekkosta kuitenkaan innostavan. Hallituksen kaaduttua *Aamulehteen* ilmestyi yhä enemmän maalaisliittoa koskevaa uutisointia ja se oli retoriselta sävyltään aiempaa aggressiivisempaa. Kokoomusta lähellä olevan lehden ilmeinen pyrkimys juuri vaalien kynnyksellä oli aiheuttaa hajaannusta maalaisliiton riveihin – näin siitäkkin huolimatta, että puheenjohtaja Jussi Saukkonen tähdensi puolueensa käyvän vaalitaistelun ilman ulkopoliittikkaa, tosiasioiden ja reilun pelin merkeissä. Urho Kekkosen valittua hallitustunnustelijaksi Reino Kuuskosken presidentin katsottiin päässeensä muodostamaan itselleen ja maalaisliitolle mieluinen hallitus. Edellisen hallituksen kaatumista luonnehdittiin samalla maalaisliiton hyvin valmistelemaksi vallankaappaukseksi. Kokoomuksen kriittisyys sekavassa sisäpoliittisessa tilanteessa näytti maalaisliiton ohella kaiken aikaa kasvavan myös presidentti Urho Kekkosta kohtaan – siitäkkin huolimatta, että mitään ei edelleenkään suostuttu sanomaan ääneen.

Reino Kuuskosken johtama virkamieshallitus saatiin kokoon huhtikuun 1958 lopulla. Sekä *Aamulehti* että *Uusi Suomi* olivat valmiit kyseenalaistamaan sen virkamiesluontoisuuden nähdessään sen väritykseltään punavihreäksi. Aatos Virtasen toimesta tamperelaislehdessä hämmästeltiin myös suomalaisen parlamentarismien häilyvyyttä – sitä, että sosiaalidemokraattinen oppositio oli päässyt hallitusvastuuseen ilman puolueen enemmistön kannatusta. Kritiikki kohdistui tässä tilanteessa epäsuorasti siis myös hallituksen nimittäneeseen Urho Kekkoseen. Tyytymättömyytensä *Aamulehti* ilmaisi myös sen julkaistuun hallitusohjelmaan. Se epäili uuden hallituksen pyrkivän alentamaan viljan kaksihintajärjestelmään palaamalla viljatuotteiden hintaa sekä pyrkivän tarkistamaan ongelmallisena pidettyä maataloustulolakia. Lehti halusi sen välttävän tässä vaiheessa laajojen uudistusten tekemistä ja keskittyvän vain valtion

menoista ja sitoumuksista huolehtimiseen. Näin muodoin se uskoi maahan saatavan aiempaa sovinnollisemman ilmapiirin. Sattumaa tai ei, uuden hallituksen nimittäminen näytti hillitsevän aiemmin jo varsin kuumana käynyttä vaalitaistelua, jolla oli oma vaikutuksensa mm. kokoomuksen puoluehallituksen toimintaan. Tämä kuitenkin synnytti puolueen sisäistä hermostuneisuutta, joka näkyi sekä *Aamulehden* yleisönosastokirjoituksissa että ennen pitkää myös puoluehallituksessa. Yhtenä syynä vaalitaistelun rauhoittumiseen *Aamulehti* piti kehnoa taloustilannetta: valtion kassa ammottaessa tyhjiyttään puolueiden oli aiempaa vaikeampaa kosiskella äänestäjiä ylenpalttisilla vaalilupauksilla.

Suomen poliittisen ilmapiirin rauhoittumiseen oma vaikutuksensa oli eittämättä myös Urho Kekkosen lähestyvällä valtiovierailulla Neuvostoliittoon. Sitä valmisteltiin puolin ja toisin sangen huolellisesti koko alkuvuoden ajan. Ennen mieslukuisen matkaseurueensa julkistusta presidentti sai Arvo Korsimon välittämänä tiedon, että Neuvostoliitto ei ollut vielä tehnyt yksityiskohtaisia päätöksiä Saimaan kanava-alueen vuokraamisesta suomalaisille. Tämä sai hänet purkamaan turhautuneisuuttaan ”pensasmiehiin” ja näin ollen hän tuli samalla paljastaneeksi pohjimmaisen suhtautumisensa myös kokoomuslaisten – ennen muuta Tuure Junnilan – vastikään esittämiin ulkopoliittisiin kannanottoihin. Neuvosto-osapuolen viestittäessä myöhemmin asian Suomelle myönteisestä ratkaisusta, sai sekin presidentin ärtyneeksi. Hän epäili Suomen ja Neuvostoliiton yhteistyötä vastustavien piirien nostavan sen seurauksena kannatustaan.

Urho Kekkosen matkatessa presidenttinä ensimmäistä kertaa Neuvostoliittoon *Aamulehti* näki sen olevan osoitus maiden välisissä suhteissa tapahtuneesta kehityksestä ja piti sitä myös jatkumona J. K. Paasikiven aikanaan aloittamalle työlle. Se ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että kylmän sodan aikana esiintyneistä ongelmista huolimatta Suomi oli onnistunut rakentamaan ulkopoliittikkansa puolueettomuuden pohjalle, jonka ansiosta meillä oli jopa tietynlainen erityisaseman. Hyvillään tamperelaislehti oli myös siitä, että juuri vierailun edellä siihen liittynyt ”sisäpoliittinen kannunvalanta” näytti tyystin loppuneen. Sen epäluulot eivät kuitenkaan tässä suhteessa olleet vielä täysin hälvenneet, sillä se katsoi oikeudekseen muistuttaa, että Moskovaan mentiin nyt valtion päämiehenä ja koko Suomen kansan edustajana – ei puoluettehtävän suorittajana. Se

antoi rivien välistä kritiikkiä Urho Kekkoselle myös siitä – joskaan ei samassa laajuudessa kuin *Uusi Suomi* – että hänen sangen mieslukuisessa seurueessa ei ollut edustusta sen enempää kokoomuksen eduskuntaryhmästä kuin ulkoasiainvaliokunnastakaan. Tästä huolimatta lehti toivoi vierailun vahvistavan yhä Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita.

Muodollisuuksista välittämättä vierailun tosiasiallisena isäntänä Neuvostoliitossa toimi presidentti Kliment Voroshilovin sijaan pääministeri Nikita Hrushtshev. Alkajaisiksi käydyssä kahdenkeskisessä neuvottelussa hän teki vieraalleen selväsi maiden välisen rajan muuttamisen mahdottomuuden – toistaen saman vielä myöhemmin samana päivänä juhlapäivällisellä. Tuolloin hän myös kertoi valittaen laittaneensa merkille Suomessa kiihtyneen neuvostovihamielisen kirjoittelun. Esitetyt kannanotot saivat Urho Kekkosen vakuuttumaan vallinneen *status quon* hyödyllisyydestä. Vastatessaan toisen vierailupäivän iltana Hrushtshevin lounaspuheeseen, jossa hän ilmoitti Neuvostoliiton olevan valmis neuvottelemaan suomalaisten kanssa sekä Saimaan kanavan vuokraamisesta että uudesta taloudellisesta yhteistyöstä ennen kaikkea metalliteollisuudessa, Kekkonen tapoihin kuuluneiden kohteliaisuuksien jälkeen kiitti isäntiään heidän aiemmin rauhanomaisista ja hyvistä naapurisuhteista YK:ssa herättämästä keskustelusta. Suomi oli hänen mukaansa valmis kannattamaan esitetyn kannanoton jokaista kohtaa, koska ne vastasivat ulkopoliittikan periaatteita. Tarkemmin asiaa yksilöimättä Kekkonen oli valmis myöntämään ulkopoliitikassa tapahtuneet poikkeamat, todeten ne vahingoiksi ja virheiksi sekä ”olosuhteiden ristiaallokossa syntyneiksi”. Huolimatta ulkopuolelta esitetyistä epäilyistä hän sanoi olevansa varma, että Suomi jatkossakin kykenisi säilyttämään oman valtiollisen asemansa.

Urho Kekkosen valtiovierailu Neuvostoliitossa oli vasta alkutekijöissään, mutta siitä huolimatta sekä hänen että Nikita Hrushtshevin puheet herättivät Suomessa laajaa huomiota. *Aamulehti* suhtautui Kekkosen puheeseen jopa yltiöneutraalisti. Se totesi vain sen alun olleen loppua huolellisemmin laaditun. Hrushtshevin puhetta taasen kuvattiin yllättäväksi – samalla, kun sen nähtiin osoittaneen Suomelle Neuvostoliiton ulkopoliittisen *status quon* sisällään pitämän positiivisuuden. Isännän vieraalleen pitämän puheenvuoron seurauksena kokoomuksen tamperelainen äänenkannattaja ilmoitti olevansa valmis laittamaan pisteen kaikille rajojen tarkistamista koskeneille

toiveilleen – toistaiseksi. Samalla se vetosi, että muutkin puolueet lakkaisivat pitämästä esittämiään toiveita vaalilupauksinaan. *Uusi Suomi* oli presidentin puhetta koskevissa arvioissaan *Aamulehteä* huomattavasti jyrkkäsanaisempi. Ensinnäkin se näki Urho Kekkosen esiintyneen Moskovassa vain ”kuuntelevana osapuolena”, mutta arvosteli toisaalta hänen soittaneen ”pahoja kelloja” ja tehneen ”kotoisista pintakuohuista hyrskyjä”. *Aamulehti* säilytti Urho Kekkosen tekemään valtiovierailuun omaksumansa huomattavan neutraalin lähestymistavan sen loppuun saakka ja vielä sittemmin perinteiseksi muodostuneen loppukommunikation julkaisemisen jälkeenkin. Positiivisista oletusarvoista huolimatta se halusi ennen lopullisia kantojaan tietoonsa tarkempia yksityiskohtia niin Saimaan kanavan vuokraehdoista kuin mahdollisesta metalliteollisuudessa tehtävästä yhteistyöstäkin. Lehden asiassa omaksuma linja heijastui pääkirjoituspalstan lisäksi myös mm. Väinö Peltosen aihetta käsitteleviin kolumneihin.

Aamulehden Urho Kekkosen Neuvostoliiton-matkan neutraalissävyyteisestä uutisoinnista huolimatta kokoomuslaisten keskuudessa näytti kuitenkin kytevän tyytymättömyys. Oikeustietieteen professori Aatos Alanen toi tamperelaislehden pääkirjoituspalstalla julki näkemyksensä, jonka mukaan Suomen suhteet ulkomaailmaan kärsivät siitä, että tietyt puolueet oli taktillisen toiminnan tuloksena saatettu ulkovaltojen kannalta epäilyttävään valoon. Hän näki tämänkaltaisen toiminnan olevan vahingollista myös valtakunnan yleisen edun kannalta. Esitetty puheenvuoro sopi hyvin yhteen kokoomuksen uusitun ohjelman kanssa, jossa haluttiin kiinnittää entistä enemmän huomiota kansakunnan kokonaisuuden etuun. Siihen kuului vaade, jonka mukaan tärkeimpien asioiden tuli olla yhteisiä kaikille kansalaisille. Alasen *Aamulehden* Urho Kekkosen Neuvostoliiton-matkan jälkeen laatima kannanotto päihitti – kerrankin – jyrkkyydessään *Uuden Suomen* samasta asiasta esittämän näkemyksen. Se oli valmis unohtamaan presidentin Moskovassa maamiehistöään lausumat kriittiset kannanotot, tuoden julki vain tyytyväisyytensä siitä, että hän oli vakuutellut isännilleen kaikkien suomalaisten haluavan ylläpitää hyviä suhteita Neuvostoliittoon. Alanen ei ollut näkemyksineen suinkaan yksin. Kokoomuksen eduskuntaryhmästä samaan asiaan kiinnittivät huomiota niin Mikko Asunta, Felix Seppälä kuin Tuure Junnilakin.

Ennen vaalikauden päättymistä eduskunta hyväksyi vielä ns. leipälain, jota kokoomus vastusti – samaan tapaan kuin vastikään tehtyjä välikysymyksiä – sen vaalipropagandistisen luonteen vuoksi. Vaikka puolueen eduskuntaryhmä tässä kohdin kokikin takaiskun, sai se kuitenkin puoluehallitukselta kiitosta päättymäisillään olevasta nelivuotiskaudesta. *Aamulehti* ei sen sijaan kommentoinut kokoomuksen eduskuntaryhmän toimintaa millään tavoin. Ensimmäiset kokemukset vuodella pidennetystä vaalikaudesta se oli valmis julistamaan huonoiksi – samalla, kun se totesi monien eduskunnan vastikään hyväksymien lakien olevan leimallisesti pitkäjänteisiä. Tamperelaislehti myönsi toistuvien hallituskriisien lyöneen leimansa työnsä päättävän eduskunnan toimintaan. Poliittisen elämän rikkinäisyys ei sen mukaan ollut mahdollistanut sellaisen vahvan parlamentaarisen hallituksen muodostamista, joka olisi voinut ajaa koko maan etujen mukaista talouspolitiikkaa. Valtiopäivien päättäjäsissä sisäpoliittisten olojen rikkinäisyyteen palasivat omissa puheenvuoroissaan sekä eduskunnan puhemies K.-A. Fagerholm että presidentti Urho Kekkonen. *Aamulehti* halusi tulkita sen viimeksi mainitun osalta moitteeksi maalaisliittoa kohtaan – samalla, kun se itse jaksoi yhä liputtaa laajapohjaisen enemmistöhallituksen puolesta.

Vaalitaistelu pääsi täyteen vauhtiin eduskunnan istuntokauden päätyttyä myös kansanedustajien osalta. Kokoomuksessa ja *Aamulehdessä* päähuomio kiinnitettiin tuossa vaiheessa kommunismin vastustamiseen, heidän kun arveltiin pyrkivän vaalien jälkeen hallitukseen yhdessä maalaisliiton ja skogilaisten kanssa. Kommunistit eivät suinkaan tyytyneet seuraamaan tilannetta hiljaisina sivusta: heidän käsityksensä mukaan äänestäjä pohtiessaan valintaa maalaisliiton ja kokoomuksen väliltä teki samalla valintaa rauhan ja sodan politiikan väliltä. *Aamulehti* luokitteli moiset puheet – jälleen kerran – vain tuulesta temmatuksi vaalipropagandaksi, joiden lopullisena tavoitteena oli oikeiston eristäminen. Tämänkaltaisen kehityksen se näki yhteiskunnallisesti vaarallisena. Kokoomuksen ja kommunistien vaalien edellä toisiinsa kohdistama nokittelu sai lisäkiihoketta ennen juhannusta tapahtuneista Unkarin kansannousun jälkiselvittelyistä. Tamperelaislehti katsoi tapahtumien osoittaneen, mikä lopulta oli suomalaistenkin kansandemokraattien perimmäisenä päämääränä. Sen asiassa omaksumat kannanotot poikkesivat jyrkkyydeltään jälleen *Uudesta Suomesta*, joka pohti etupäässä tapahtuman ajoituksen taustaa.

Vaikka kokoomuksen ja *Aamulehden* päähuomio juuri eduskuntavaalien edellä näyttikin olevan kommunistien vastustamisessa, ei se jättänyt rauhaan myöskään toista päävastustajaansa maalaisliittoa. Niiden keskinäinen sanailu piti vaalitaistelun loppumetreillä sisällään myös ulkopolitiikkaa – sen jälkeen, kun maalaisliiton varapuheenjohtaja ja *Aamulehden* useasti eri yhteyksissä parjaama Johannes Virolainen katsoi Kankaanpäässä pidetyssä puoluekokouksessa aiheelliseksi muistuttaa, että v. 1944 jälkeen suomalaiset olivat käyneet ulkopolitiikassa vain yhtä tietä, Paasikiven – Kekkonen linjaa. Väinö Peltonen *Jumina* tähdensi, että ulkopoliittisen linjan pysyttyä muuttumattomana sitä ei ollut syytä nimetä uudelleen. *Aamulehdessä* ja muuallakin Kansallisen Kokoomuksen piirissä puhuttiin yhä vain Paasikiven linjasta. Peltonen ei edelleen hyväksynyt sitäkään, että maalaisliitto ja kommunistit tahtoivat muut puolueet epäluotettaviksi tekemällä patentoida ulkopolitiikan omiin nimiinsä. Kosiskellakseen maalaisliittolaisia äänestäjiä kokoomus katsoi sen sivuuttaneen ns. leipälain käsittelyn yhteydessä MTK:n asiasta esittämän kannanoton. Ulkopoliittisiin argumentteihin vaalitaistelussa palattiin vielä vaalipäivän lähestyessä, kun *Aamulehti* nosti esiin eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pieneneväksi havaitsemansa roolin. Se syytti tapahtuneesta sekä hallituksia että valiokuntaa itseään, jonka se katsoi suorastaan antaneen periksi omissa oikeuksissaan. Toivoessaan valiokunnan kasvattavan vaalien jälkeen merkitystään jätti se ulkopolitiikan todellisen johtajan, presidentin, kuitenkin esittämiensä syytösten ulkopuolelle.

Kotimaan kovasta sanankäytöstä ja Unkarin viimeisimmistä tapahtumista lisää virtaa saanut eduskuntavaalitaistelu nähtiin sekä kokoomuksen (*Uusi Suomi*) että maalaisliiton (Arvo Korsimo) piirissä varsin latteaksi ja se aiheutti epävarmuutta molemmissa leireissä. Vaalipäivän lähestyessä tilanne kuitenkin muuttui molemmilla osapuolilla. Suomalaisen Kansanpuolueen aiemmasta kieltäytymisestä huolimatta Väinö Peltonen – jälleen nimimerkkinsä suojassa – ilmaisi *Aamulehdessä* tyytyväisyytensä kokoomuksen vaalien edellä muodostamista vaaliliitoista. Omassa poliittisessa testamentissaan puolueen hämeenlinnalainen kansanedustaja Felix Seppälä näki puolueen tulevaisuuden valoisana, kunhan se ei unohtaisi siirtyä ajamaan aiempaa enemmän kansan kokonaisuuden etua. Näin muodoin maalaisliitolle rivien välissä esitetyistä selvistä moitteista huolimatta eduskunnan vapaaehtoisesti jättävä Seppälä halusi kuitenkin korostaa porvarillisten puolueiden aiempaa tiiviimmän yhteistyön tärkeyttä.

Tamperelaislehden tehdessä yhteenvetoa päättyneestä vaalikaudesta nosti se jälleen esiin maalaisliiton johdolla v. 1954 saakka harjoitetun virheellisen talouspolitiikan. Se toivoi vaalien kasvattavan eduskunnan viime vuosina kadottamaa arvovaltaa. Kriitikistä sai näin ollen osansa – tosin taas kerran rivien välistä – myös presidentti Urho Kekkonen.

10. LAAJAPOHJAISEN PUOLESTA

Vuoden 1958 eduskuntavaalit, joita kokoomuksen piirissä oli edellisen vaalikauden aikana toisinaan tunnuttu odottavan suorastaan malttamattomina, pidettiin 6. – 7. heinäkuuta. Vielä ensimmäisen vaalipäivän *Aamulehdessä* puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen patisteli ”demokratialle uskollisia kansalaisia” sankoin joukoin käyttämään äänioikeuttaan, jotta kommunismin vaikutusvalta maassa tulisi torjutuksi. Jos mahdollista, entistäkin vakuuttuneemmaksi tuon vaaran torjumisen välttämättömyydestä hän kertoi tullessa radion vaalikeskustelua kuunneltuaan. Saukkonen sanoi kiinnittäneensä huomiotaan siihen, kuinka vaikeaa maalaisliiton puheenjohtajan V. J. Sukselaisen oli ollut ottaa kantaa kommunistien hallituskelpoisuuteen. Lopulta vastaus oli tullut – kuten oikeastaan koko sotien jälkeisen ajan – monien kysymysten ja lykkäysten jälkeen, hänen selitettään mm. sitä, miksi kommunistit olivat olleet valmiita tukemaan maalaisliittoa presidentinvaaleja myöten. Kokoomusjohtaja piti ihmeteltävänä perusteluna maalaisliiton vaikeaselkoisuuteen sen kommunismin vastaisuutta. Hän muistutti monien agraaripuolueiden joutuneen kommunismin ymmärtämisen vuoksi osaksi kansandemokratiaa – ja piti sen vuoksi kansanrintaman ymmärtäjien lisäämisen määrää tarpeettomana. Saukkonen totesi huomioineensa myös sen, kuinka vaivalloisesti maalaisliitto näytti vieläkin suhtautuvan laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen muodostamiseen – vaihtoehtoon, jota taas kokoomuksessa johdonmukaisesti pidettiin politiikan tervehdyttämisen edellytyksenä. Hän muistutti kokoomuksella olevan selvän ohjelman maata vaivaavien epäkohtien korjaamiseksi.⁶⁴³

⁶⁴³ Aamulehti 6.7.1958. Aatos Alasen laatimassa pääkirjoituksessa kansalaisia patistettiin vaaliuurnille muistuttamalla eduskunnan olevan merkittävin valtiollinen tekijä maassamme. Jussi Saukkosen tavoin myös Väinö Peltosen näytti kuunnelleen vaalikeskustelun. *Jumi* luonnehti Sukselaisen olleen radiolähetyksessä ”*ongenkoukussa epätoivoisesti kiemurteleva mato*” hänen jouduttuaan ottamaan kantaa kommunistien hallituskelpoisuuteen. Häntä, kuten tuskin muitakaan kokoomuslaisia ei miellyttänyt se, että Sukselainen ei tehnyt ääri liikkeenä eroa kokoomuksen ja kommunistien välillä. Kaikesta huolimatta *Jumi* rohkeni toivoa, että vaalien jälkeen yhteistyö Sukselaisen johtaman maalaisliiton kanssa olisi mahdollista. Jussi Saukkosen ja Väinö Peltosen tapaan radion vaalikeskustelu kuunteli myös Urho Kekkosen, tosin vain kymmenen minuutin ajan. Sen perusteella – asiaa mitenkään tarkentamatta – hän uskalsi sanoa V. J. Sukselaisen olleen siinä ”huono ja sekava”. Suomi 2001, s. 92. Urho Kekkosen pvk. 4.7.1958. Myös *Muut Lehdet* –palstalla käsiteltiin vaalipäivään asti eduskuntavaalien asetelmia. Vetäessään yhteen päättynyttä hallituskautta *Helsingin Sanomat* katsoi sen pitäneen sisällään eduskunnalle monia vähemmän kunniakkaita vaiheita. *Satakunnan Kansa* näki kansalaisten äänestävän vaaleissa joko vanhan tai uuden talouspolitiikan puolesta. Se toivoi kansalaisten antavan kokoomukselle mahdollisuuden hoitaa maan asioita, johon se katsoi sillä sekä henkilö- että ohjelmatasolla olevan erinomaiset edellytykset. *Iltä-Sanomat* puolestaan halusi maahan yhtenäisen voimaryhmän taistelemaan

Eritoten poliittinen oikeisto oli pelotellut suomalaisia SKDL:n vaalivoitosta ja siitä seuraavasta maan kansandemokratisoimisesta oikeastaan koko sotien jälkeisen ajan. Se oli lyönyt leimansa sekä Kansallisen Kokoomuksen viimeisimpään presidentinvaali-että eduskuntavaalikampanjaan eikä se ollut tyystin merkityksetön tekijä myöskään edellisen vuoden kunnallisvaaleissa. Puolueen pahin painajainen näytti toteutuvan, kun oli aika laskea v. 1958 eduskuntavaaleissa annetut äänet. Kommunistit nousivat ensimmäistä kertaa maan suurimmaksi puolueeksi nostettuaan paikkamääränsä eduskunnassa seitsemällä, kohottaen sen 50:een. Vähintäänkin symbolitasolla huomionarvoista oli sekin, että eduskuntaan tuli nyt vasemmistoenemmistö (101/99). Äkkiseltään ajateltuna olisi voinut luulla, että näillä reunaehdoilla varustettu vaalitulos olisi aiheuttanut kokoomuksessa jopa suurta levottomuutta. Näin ei kuitenkaan tapahtunut – ainakaan tamperelaisesta *Aamulehdestä* käsin tarkasteltuna. Heti vaalien jälkeen se oli kannanotoissaan jopa silmiinpistävän varovainen. Tunnustaessaan, ettei sillä vielä ollut arvioidensa pohjaksi käytettävissään lopullista vaalitulosta, se vaalien jälkeisenä päivänä kritisoi ainoastaan niiden epätarkoituksenmukaista ajankohtaa, jonka se katsoi sopivan huonosti teollistuvan yhteiskunnan tarpeisiin. Niinpä lehti esittikin toiveenaan, että jatkossa vaalit pidettäisiin kesäkuun alussa – ajankohtana, jolloin lomakausi ei olisi vielä parhaimmillaan, mutta pahin kelirikko ja maaseudun kevätkiireet sen sijaan olisivat jo takanapäin. Kommunistien saavuttaman suurimman puolueen aseman sijaan sekä *Aamulehti* että kansanedustajan työt Arkadianmäellä vapaaehtoisesti lopettanut Felix Seppälä kiinnittivät huomiotaan siihen, että äärivasemmiston ohella vaalien kiistattomiin voittajiin kuului myös kokoomus. Itse asiassa sen korostettiin lisänneen äänimääräänsä edellisiin vaaleihin nähden vielä kommunistejakin enemmän – samaan aikaan, kun kaikkien muiden puolueiden

agraarimonopolia ja kommunismia vastaan. Yleisönosastolla nimimerkki *Kuulo* enteili pelokkaana maalaisliiton valitsevan hallitusyhteistyön kommunistien kanssa. Hän pohjasi arvionsa nimeltä mainitsemattoman satakuntalaisen kansanedustajaehdokkaan kampanjatilaisuuteen. Äänestys edellytti hänen mielestään suomalaisilta nyt poikkeuksellisen tarkkaa harkintaa, jotta Suomen edessä ei olisi sen enempää Tsekkoslovakian kuin Unkarinkaan tie. Samoin nimimerkki *XX* ja seuraavana päivänä myös *K.I.* jatkoivat *Aamulehden* lukijoiden näyttävää pelottelua kommunistien valtaannousulla. Pyrkimys oli ilmeinen: herättää uskollinen kokoomuksen kannattajakunta käyttämään äänioikeuttaan.

äänimäärät olivat laskeneet.⁶⁴⁴ Voitollisiksi vaalit Kansallisen Kokoomuksen kannalta näki myös järjestösihteeri Onni Rantala. Hän selitti puolueen vaalitulosta muiden puolueiden epäonnistumisella, mutta myös omalla uudella ohjelmalla sekä jäsenistön innokkuudella ja voitontahdolla. Oma merkityksensä saavutetussa vaalituloksessa oli hänen mukaansa myös muilta puolueilta, ennen kaikkea Vapaamielisten liitolta, saaduilla äänillä.⁶⁴⁵

Poliittisista kysymyksistä *Aamulehti* nosti heti vaalien jälkeen esiin toimensa aloittavan eduskunnan työn. Se peräänkuulutti menneiden vaalitaktillisten laskelmien unohtamista, haluten muodostaa tulevan hallituksen mahdollisemman lavealle pohjalle maassa odottavien suurten ja vaikeiden yhteiskunnallisten tehtävien ratkaisemiseksi. Tamperelaislehti ounasteli, ettei se ollut yksin tämän toiveensa kanssa.⁶⁴⁶ Siitäkin huolimatta, että se itse oli pitkään ja voimakkain sanankääntein arvostellut viimeaikaisten hallitusten talouspolitiikkaa, piti se juuri pidettyjen vaalien yllättävimpänä tuloksena äänestäjien siitä maalaisliitolle antamaa tuomiota. Viittaamalla epäsuorasti yhteiskunnassa etenevään rakennemuutokseen ja siitä vääjäämättä seuraavaan maalaisliiton äänestäjäkunnan vähenemiseen, toivoi *Aamulehti* porvarillisuuden vetoavan maalaisliiton äänestäjäkuntaan vasemmiston ja jopa äärivasemmiston kanssa harjoitettua yhteistyötä enemmän.⁶⁴⁷

⁶⁴⁴ *Aamulehti* 8.7.1958; pääkirjoitus ja Felix Seppälän pvk. 11.7.1958. HMA. Vaaleissa eduskunnan vapaaehtoisesti jättänyt Felix Seppälä piti juuri vasemmistoenemmistön muodostumista vaalien murheellisimpana tapahtumana. Hän näki sen olleen seurausta valtakunnallisen porvarillisen vaaliliiton kariutumuksesta ja syytti tapahtuneesta maalaisliittoa, mutta varsinkin kansanpuoluetta. Seppälä lohduttautui sillä, että kokoomus oli ollut vaaliliitto-asiassa aloitteellinen. Hän myös laski, että vaaliliiton avulla sekä kansanpuolue että kokoomus olisivat kumpainkin saavuttaneet kaksi lisäpaikkaa.

⁶⁴⁵ Kansallinen Kokoomus. Eduskuntavaalit 1958 (Kirjeitä, havaintoja vaalien tuloksista jne.). Lainausta: Jokinen 2011, s. 198.

⁶⁴⁶ *Aamulehti* 8.7.1958; pääkirjoitus.

⁶⁴⁷ *Aamulehti* 9.7.1958; pääkirjoitus. Päivän *Muut Lehdet* –palstalla *Uusi Suomi* näki vaalituloksen olleen kokoomuksen osalta odotusten mukainen, joskin tätä vaalivoittoa himmensi tieto kommunistien kautta maan tapahtuneesta etenemisestä. *Ilta-Sanomille* vaalien tulos – kokoomuksen voitto ja kansanpuolueen tappio – ei ollut yllätys. Jälkimmäisen osalta se näki vaalien merkityksen jopa tuhoisana. Lehti ei nähnyt nyt käytyjen vaalien ratkaisseen mitään. Päinvastoin se ennakoivat kasvaneiden ristiriitojen tulevan entistä selvemmin esiin tulevissa hallitusneuvotteluissa. *Maakansa* katsoi maalaisliiton elävän vihamiestensä keskellä ja syytti puolueen heikosta vaalimenestyksestä muiden puolueiden sitä kohtaan harjoittamia hyökkäyksiä. *Suomen Sosialidemokraatti* puolestaan laittoi vaalitappionsa skogilaisten hajottajien kontrolle, noteeraten sen vaalimenestyksen ”varsin heikoksi”. Paria päivää myöhemmin *Uusi Aura* syytti kansanpuoluetta eduskunnan vasemmistoenemmistöstä – siitä, että se oli kieltäytynyt kokoomuksen sille tarjoamasta valtakunnallisesta vaaliliitosta. Ruoveteläinen kansanedustaja Mikko Asunta puolestaan oli kokoomuksen saavuttamaan vaalitulokseen varsin tyytyväinen. *Aamulehdessä* julkaistussa ja ennen

Aamulehti sivusi maalaisliittoa myös kommentoissaan kansandemokraattien vaaleissa saavuttamaa suurimman puolueen asemaa. Syynä äärimmäisen vasemmiston suomalaisessa yhteiskunnassa nyt saavuttamaan suosioon se piti taloudellisia vaikeuksia ja sosiaalidemokraattien hajaannusta. Päivänselvä kritiikki maalaisliiton suuntaan oli nähtävissä lehden kannanotossa, jossa se totesi nyt käytyjen vaalien osoittaneen, ettei kommunisteja voitettaisi heitä silittämällä ja kosiskellen. Tässä yhteydessä *Aamulehti* toisti kantanaan, kuten niin monesti aiemminkin, että se halusi kaikki kansanvaltaiset puolueet hoitamaan maan taloutta ja rakentamaan yhteiskuntaa. Kiinnittäessään huomiota kansanpuolueen katkeraksi luonnehtimaan vaalitappioon, se toivoi pienten porvarillisten puolueiden kykenevän eduskunnassa aiempaa parempaan yhteistyöhön. Vaalituloksen myötä sille oli joka tapauksessa selvää, että edessä oli noudatettavan politiikan perusteellista uudelleenarviointia. *Jumin* arvio käydyistä vaaleista oli hyvin samansuuntainen. Eniten tyytyväisyyttä hänessä herätti se, että viiden edustajapaikan tappion vaaleissa kärsinyt maalaisliitto näytti tuloksen perusteella menettävän asemansa puolueena, joka hallituskokoonpanoa myöten päättäisi asiat haluamallaan tavalla. Tästä huolimatta myös *Jumi* halusi ottaa ikuisen kiistakumppaninsa mukaan tulevaan hallitusyhteistyöhön – ennen kaikkea kommunistien etenemisen pysäyttämiseksi.⁶⁴⁸

Eduskuntavaalien tulos näytti kokoomuksesta katsottuna hyvin odotetunlaiselta, joskaan aivan kaikki eivät olleet siihen tyytyväisiä. Eduskunnasta poisjäänyttä Felix Seppälää harmitti erityisesti Arvo Salmisen, Aarno Tuurnan ja Irma Hamaran putoaminen, hänen pitäessään ensiksi mainittua pätevimpänä kokoomuspoliitikkona, joka kykeni aina myös katsomaan ennakkoluulottomasti tulevaisuuteen. Uudistuneen eduskuntaryhmän jäsenistä hän luokitteli Margit Borg-Sundmanin ja Erkki Haran ”suunsoittajiksi”,

kaikkea Pohjois-Hämeen vaalipiirin kokoomuslaisille osoitetussa kirjoituksessa hän ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että kokoomus oli kasvattanut valtakunnallista äänimääräänsä noin 45 000:lla ja että omassa vaalipiirissä vastaava lisäys oli ollut yli 5 000 ääntä. *Aamulehti* 24.7.1958.

⁶⁴⁸ Ibid. *Jumi* uudisti näkemyksensä itselleen mieluisimmasta hallituspohjasta kaksi päivää myöhemmin ilmestyneessä kolumnissaan. Samalla hän myönsi maalaisliiton yhäkin olevan avainasemassa kaikissa mahdollisissa hallitusvaihtoehdoissa. Kirjoittaessaan vaalien jälkeen kolmannen kerran laajapohjaisen hallitusyhteistyön puolesta hän oli sitä ennen arvostellut selkein sanoin *Maakansaa*, joka omassa vaaliarvioissaan oli syyttänyt kokoomuksen vaalipropagandaa eduskunnan vasemmistoenemmistön toteutumisesta. *Aamulehti* 13.7.1958.

nähtyään sitä ennen myös Niilo Honkalan putoamisen puolueelle vahingollisena.⁶⁴⁹ Yllätys – kielteinen sellainen – vaalien tulos oli eittämättä maalaisliitolle, jonka vielä vaalien edellä puoluesihteri Arvo Korsimon viitoittamana ilmoitettiin tavoiteltavan kuuttakymmentä kansanedustajapaikkaa. Sen lopullinen tulos oli 48, äänimäärän supistuessa edellisistä eduskuntavaaleista runsaalla 35 000:lla. *Maakansa* – puolueen helsinkiläinen äänenkannattaja – ilmoitti heti tuoreeltaan suhtautuvansa kielteisesti ajatukseen viiden puolueen laajapohjaisesta hallitusyhteistyöstä.⁶⁵⁰ Maalaisliiton virallista kantaa asiaan ei toki oltu vielä kuultu, mutta hallitusneuvottelut näyttivät jumiutuvan jo lähtöviivalle. Tämä vaikutelma korostui entisestään sen jälkeen, kun julkisuuteen tuli tieto Urho Kekkosen Lappiin suuntautuvasta viikon kestävästä kalastusmatkasta – samalla, kun tieto hänen tarkasta paluupäivästään Helsinkiin jätettiin avoimeksi.⁶⁵¹ Heti vaalien jälkeen kokoomuksessa vallinnut epätietoisuus poliittisen tilanteen kehittymisestä tuli selvästi esiin ensimmäisessä niiden jälkeen pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa. Vajaata kahta viikkoa aikaisemmin kokoomuksen innolla odottamista eduskuntavaaleista uskallettiin tässä vaiheessa todeta vain se, että

⁶⁴⁹ Felix Seppälän pvk. 11.7.1958. HMA. Pestessään vaaleihin liittyvää jälkipyykkiä kokoomuksessa oltiin tyytymättömiä ennen kaikkea siihen, ettei sen ehdottama ajatus koko maan kattavasta porvarillisesta vaaliliitosta ollut kelvannut muille puolueille. *Aamulehden* laskelmien mukaan se olisi kääntänyt nyt toteutuneen niukan vasemmistoenemmistön jopa selväksi porvarienemmistöksi luvuin 110 – 90. Ei siis ihme, että se toivoi puolueilta jatkossa nyt nähtyä suurempaa innokkuutta vaaliliittojen solmimiseen. *Aamulehti* 20.7.1958; 2. pääkirjoitus. *Hufvudstadsbladet* piti näitä laskelmia turhanpäiväisinä. Se halusi kiinnittää huomionsa kaikkien demokraattisten puolueiden yhteistoiminnan tärkeyteen. *Aamulehti* 23.7.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁶⁵⁰ *Aamulehti* 10.7.1958.

⁶⁵¹ *Aamulehti* 9.7.1958. Urho Kekkonen noteerasi eduskuntavaaleissa tapahtuneet muutokset ”*tavallista suurempina*”, mutta minään vallankumouksellisina hän ei niitä nähnyt. Puidessaan vaalitulosta heti tuoreeltaan hän kiinnitti huomionsa poikansa Matin hyvään henkilökohtaiseen menestykseen Oulun läänin vaalipiirissä, mutta myös maalaisliiton kärsimään tappioon. Presidentti näki sen johtuneen huonon tuurin ohella kasvaneesta työttömyydestä, maalaisliittoa vastaan suunnatuista hajoitusvaaliliitoista, kommunistien kanssa vaalien edellä harjoitetusta yhteispropagandasta sekä vastustajien Arvo Korsimoa vastaan kohdistamasta hyökkäyksestä. Kokoomuksen osalta hän noteerasi Niilo Honkalan ja Arvo Salmisen putoamisen ja sen, että uuteen eduskuntaryhmään tuli uusia kasvoja. Margit Borg-Sundmanin ja Erkki Haran läpimenon hän näyttää noteeranneen – syystä tai toisesta – erikseen huutomerkillä. Suomi 2001, s. 92-93. Urho Kekkosen pvk. 7.7. – 8.7.1958. Pessimismiä tulevien hallitusneuvotteluiden suhteen ilmensi mm. nimimerkin *Sarvi-Jaakko* yleisönosastokirjoitus. *Aamulehti* 11.7.1958. Seuraavan päivänä *Muut Lehdet* –palstalla *Suomen Sosialidemokraatti* todisti osaltaan sen, että pessimismi hallituskysymyksen ratkaisun helppouden suhteen ei ollut yksin kokoomuslainen erityispiirre. Vaalitulosta tovin sulateltuaan *Maakansa* oli sitä mieltä, että kahden äärimmäisyyden – ts. kokoomuksen ja kommunistien – vahvistuminen vahvisti myös maalaisliiton asemaa. *Turun Sanomat* muodosti muihin nähdn poikkeuksen ja suhtautui optimistisesti mahdollisuuteen muodostaa parlamentaarinen enemmistöhallitus. Se toivoi muiden puolueiden ryhmittyvän päättäväisesti kommunisteja vastaan. Samalla tavoin kuin *Aamulehti* myös *Helsingin Sanomat* toivoi pienimpien porvarillisten puolueiden yhdistävän voimansa vaikutusvaltansa kasvattamiseksi. *Aamulehti* 13.7.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

puolueen kannatus oli kasvanut Lapin vaalipiiriä lukuun ottamatta koko maassa. Hallituskysymystä ei käsitelty ainakaan siten, että siitä olisi jäänyt merkintää pöytäkirjaan. Puolueen tulevaisuudenuskosta jotain kertoi kuitenkin se, että tässä kokouksessa hyväksyttiin tulevan syyskauden toimintasuunnitelma. Sen asialistalla viimeisenä, mutta tuskin vähäisimpänä oli kommunismin vastustaminen.⁶⁵²

Annettuaan kommentointivastuun tulevasta hallitusratkaisusta tyystin Väinö Peltosen eli *Jumin* vastuulle, jonka kanta asiaan toki vastasi *Aamulehden* ja kokoomuksen siitä esittämää näkemystä, lopetti tamperelaislehti siihen liittyvän hiljaiselonsa 17. heinäkuuta – kymmenen päivää eduskuntavaalien jälkeen. Se ilmoitti kannattavansa kaikkien kansanvaltaisten puolueiden yhteishallitusta kahdesta jo monesti aiemminkin kuullusta syystä: mahdollisimman laajapohjainen hallitus takasi vällinneissa olosuhteissa sen mielestä parhaat edellytykset kommunistien vastustamiseen ja talouspolitiikan suunnan muuttamiseen. Tulkitessaan vaalitulosta lehti rohkaisi entisiä hallituspuolueita – tarkoittaen ennen kaikkea maalaisliittoa ja sosiaalidemokraatteja – tulemaan mukaan uuteen koalitioon. *Aamulehden* näki kansan antaneen vaaleissa oman tuomionsa aiemmin noudatetulle talouspolitiikalle, joka puolestaan avasi hallituspuolueille mahdollisuuden muuttaa aiempia nyt epäonnistuneiksi nähtyjä linjauksiaan. Lehti ennakoi tulevasta hallitusneuvotteluista vaikeita, muttei ylitsepääsemättömiä – edellyttäen, että kaikki puolueet olisivat valmiita tinkimään aiemmin esittämistään tavoitteista. Tosiasiat sekä yleis- että talouspolitiikassa eivät *Aamulehden* mielestä jättäneet uuden suuntauksen peruslinjan määrittelijöille käytännössä juurikaan vaihtoehtoja valittavaksi.⁶⁵³ Hallituskysymyksessä esitetystä selkeästi kannanotosta huolimatta usko sen toteutumiseen – pitkälti aiempien tapahtumien seurauksena – näytti olevan kokoomuksessa kovalla koetuksella. Jo lähtökohdiltaan haastavaa hallitusneuvotteluasetelmaa vaikeutti entisestään sekä sosiaalidemokraattien että maalaisliiton sisäinen hajanaisuus.⁶⁵⁴

⁶⁵² Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 17.7.1958, liite 2. PTA.

⁶⁵³ *Aamulehti* 17.7.1958; 2. pääkirjoitus.

⁶⁵⁴ *Aamulehti* 18.7.1958; pääkirjoitus. Jos tämä pääkirjoitus kertoikin kokoomuslaisten varsin pessimistisestä suhtautumisesta heille mieluisimman hallitusvaihtoehdon toteutumismahdollisuuksiin, oli toisen pääkirjoituksen sävy jo tyystin toinen: syyttäessään kommunistien vaalivoitosta pitkään jatkunutta epäonnistunutta talouspolitiikkaa, *Aamulehti* vetosi uudistetun talouspolitiikan puolesta, joka olisi mahdollista toteuttaa laajan hallituspohjan turvin. Kannanoton perussävy oli luonteeltaan sangen

Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen otti kantaa eduskuntavaalien tulokseen puhuessaan 17. heinäkuuta Kansallisliittojen toiminnanjohtajien neuvottelupäivillä. Viitatessaan eduskuntaan nyt syntyneeseen vasemmistoenemmistöön, hän ei pitänyt sitä maan kannalta suotuisana. Paitsi alhaiseksi jäänyttä äänestysprosenttia, hän syytti tapahtuneesta – ketään sen kummemmin erittelemättä – ennen kaikkea puolueiden haluttomuutta suostua kokoomuksen ehdottamiin koko maata kattaviin vaaliliittoihin. Oman puolueensa osalta Saukkonen piti tulosta rohkaisevana ja kaikille puoluetta lähellä oleville ryhmittymille iloa tuottavana asiana. *Aamulehden* tavoin hän näki kokoomuksen esittämän talous- ja sisäpoliittisen tervehdyttämisohjelman saaneen vaaleissa osakseen kansalaisten luottamuksen. Kokoomuksen saavuttaman vaalituloksen taustalla puolueen puheenjohtaja näki olleen myös pitkäaikaisen valistustyön. Kehaisipa Saukkonen tässä yhteydessä myös omiensa piirissä vallitsevaa laajaa yksimielisyyttä. Hän myös mainosti kokoomuksen aloittaneen toiminnassaan uuden luottamusta herättävän kehityskauden, jonka tavoitteena oli lisätä sekä puolueen kannatusta että sitä kautta myös vaikutusvaltaa. Saukkosen mukaan sitä haluttiin käyttää koko maata hyödyntävällä tavalla. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi sekä kansainvälisen tilanteen epävarmuuteen vedoten, hän ilmoitti kokoomuksen asettuvan hallituskysymyksessä laajan yhteistoiminnan kannalle.⁶⁵⁵ Päiviö Hetemäki oli kertonut saman Urho Kekkosen jo päivää aiemmin, vakuuttaen tuolloin kokoomuksen olevan *Paasikiven linjalla* [kurs. MT]. Samalla hän kertoi Lapista kalastusmatkalta palanneelle presidentille käyneensä yhdessä Saukkosen ja Niilo Honkalan kanssa Neuvostoliiton suurlähettilään Viktor Lebedevin luona.⁶⁵⁶ Päällisin puolin sangen seesteiseltä

positiivinen. Suomalaisen puoluekentän hajanaisuus ja siitä aiheutuvat moninaiset ongelmat nostettiin puolestaan kattavasti esiin seuraavan päivän pääkirjoituksessa.

⁶⁵⁵ Aamulehti 18.7.1958. Laajapohjaisen hallitusyhteistyön puolesta *Aamulehdessä* liputettiin myös seuraavan päivän toisessa pääkirjoituksessa. Viitatessaan epävarmaan kansainväliseen tilanteeseen Jussi Saukkonen mitä ilmeisemmin tarkoitti muutamaa päivää aiemmin Irakissa tapahtunutta vallankaappausta. Kansanedustajan tehtävät jättäneen Felix Seppälän tapahtunut sai hermostuneeksi – etenkin sen jälkeen, kun Neuvostoliitto oli viitannut kolmannen maailmansodan mahdollisuudella. Tässä yhteydessä hän tuomitsi myös Yhdysvaltain menettelyn vajaan parin vuoden takaisessa Suezin kriisissä pitäen sitä ”typerän ylimielisenä”. Felix Seppälän pvk. 15.7.1958. HMA.

⁶⁵⁶ Suomi 2001, s. 94-95. Urho Kekkosen pvk. 16.7.1958.

näyttäneitä ”kannunvalantaa” tulevasta hallituksesta harjoitettiin kokoomuksessakin siis jo täyttä päätä – ja monella eri sektorilla.

10.1 MAALAISLIITTO HARAA VASTAAN

Etenkin Veikko Vennamon sekä kokoomuslaisten hampaissa vaalitaistelun aikana ollut maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimo oli vielä vaalien edellä ilmoittanut puolueensa tavoittelevan jopa kuuttakymmentä (60) kansanedustajanpaikkaa. Kun vaalin lopullinen tulos oli selvillä, tuli maalaisliiton saldoksi kuitenkin vain 48 kansanedustajaa. Pudotusta edelliseen – vuoden 1954 vaaleihin nähden – oli viisi paikkaa ja runsaat 35 000 ääntä. Näiden lukemien valossa oli enemmän kuin ymmärrettävää, että hallitusvastuu ei vaalien jälkeen näyttänyt kelpaavan likimainkaan kaikille maalaisliittolaisille. Esimerkiksi heidän toiminnanjohtajien kanta asiaan oli jyrkän kielteinen – samaan aikaan, kun he syyttivät V. J. Sukselaista ja Johannes Virolaista puolestaan liiallisesta innokkuudesta.⁶⁵⁷ Samaan johtopäätökseen tuli ensiksi mainitun osalta myös presidentti Urho Kekkonen – joskaan hän ei vielä saanut selville tämän lopullista kantaa hallituskysymyksessä.⁶⁵⁸ Sen suhteen tilanne puolueessa näytti mutkistuvan entisestään, kun Korsimo, ollessaan Kekkonen tarjoamalla aamiaisella yhdessä Ahti Karjalaisen ja tämän perheen kanssa, toi maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunnan kokouksesta hänelle selkeän viestin: maalaisliitto ei tulisi menemään samaan hallitukseen kokoomuksen kanssa. Yhtä lailla kielteisesti ryhmä oli suhtautunut kommunistien kanssa tehtävän hallitusyhteistyön mahdollisuuteen.⁶⁵⁹

Toimintakykyisen hallituksen muodostaminen Suomen ristiriitaisessa ja rikkinäisessä ilmapiirissä näytti siis olevan hämärän peitossa. Uuden eduskunnan järjestäytymisistunnon aattona *Aamulehden* pääkirjoituksessa oli aistittavissa selvää pessimismää, kun se esitti tutun toiveensa tutuilla argumenteilla tulevasta

⁶⁵⁷ Suomi 2001, s. 94-95. Urho Kekkonen pvk. 16.7.1958. Maalaisliiton piirissä vaalien jälkeen harjoitetusta itsetutkiskelusta kertoi osaltaan myös Arvo Korsimon pohdinnat omasta asemastaan. Nähtyään oman arvovaltansa laskeneen jatkuvasti v. 1956 presidentinvaaleista lähtien hän oli valmis kysymään kansanedustajaksi nousseen Matti Kekkonen mielipidettä mahdolliseen eroonsa puoluesihteerin tehtävistä. Suomi 2001, s. 95. Urho Kekkonen pvk. 18.7.1958.

⁶⁵⁸ Suomi 2001, s. 95. Urho Kekkonen pvk. 18.7.1958. V. J. Sukselainen toi Urho Kekkonen luona vieraillessaan julki jyrkän kielteisen suhtautumisensa Veikko Vennamoon. Hän ei halunnut enää ottaa tätä maalaisliiton pian kokoontuvaan uuteen eduskuntaryhmään.

⁶⁵⁹ Suomi 2001, s. 97. Urho Kekkonen pvk. 24.7.1958.

hallituspohjasta. Erityisen suurta huolta se kantoi talouden tasapainottamisen onnistumisesta eduskunnan nyt muuttuessa itsenäisyyden historiassa ensi kertaa vasemmistoenemmistöiseksi – samaten kuin siitä, että laajapohjaisen hallitusyhteistyön mahdollisesti jälleen kariutuessa maa joutuisi toistuvaan hallituspulaan.⁶⁶⁰ Se halusi tiivistää porvarillisten puolueiden yhteistyötä. Lehti katsoi tiettyjen ratkaisemattomien poliittisten kysymysten – mm. maataloustulon ja sen tuotantosuunnan, palkkakysymysten, työttömyyden ja valtionalouden heikon tilanteen – ratkaisun edellyttävän kiinteän linjan löytämistä – ja uskoi, että se myös porvaripuolueiden kesken löytyisi. Tulevan hallituksen ohella *Aamulehti* näytti suunnanneen katseensa jo pitemmällekin tulevaisuuteen, kun se totesi:

”Myös seuraavat vaalit tulevat kerran, ja silloin on verrattomasti helpompi porvarillisille puolueille esiintyä tiiviissä rintamassa, jos takana on poliittisen yhteistyön kausi. [...]”⁶⁶¹

Kokoomuksen tulevaisuudenusko joutui entistäkin kovemmalle koetukselle heti uuden eduskunnan järjestäytymisistunnon jälkeen. Maalaisliiton puheenjohtajan V. J. Sukselaisen valinta eduskunnan puhemieheksi ja ennen kaikkea kansandemokraattien Toivo Kujalan nousu eduskunnan ensimmäiseksi varapuhemieheksi riitti *Aamulehdelle* todisteeksi maalaisliiton ja kommunistien yhteistyön luultuakin nopeammasta tiivistymisestä. Lehti pelkäsi sen enteilevän myös tulevaa hallituspohjaa. Skogilaisten erottua sosiaalidemokraateista Aarre Simosen johdolla omaksi itsenäiseksi eduskuntaryhmäkseen, se epäili ”nyörien ohjaajalla” – toisin sanoen Urho Kekkosella – olevan halua maalaisliittolais-skogilaisen vähemmistöhallituksen muodostamiseen – etenkin, kun maalaisliiton kirveleväksi uutisoitu vaalitappio näytti olevan laadultaan ”osittain teknillinen”.⁶⁶² Kokoomuksen omat toiveet hallitukseen pääsemisestä näyttivät hiipuvan hiipumistaan.

⁶⁶⁰ *Aamulehti* 27.7.1958 ja 1.8.1958; pääkirjoitus. Omien kannanottojensa välissä *Aamulehti* julkaisi 30. heinäkuuta *Muut Lehdet* -palstalla sosiaalidemokraattien myönteisen kannan kaikkien kansanvaltaisten puolueiden laajapohjaiseen hallitukseen.

⁶⁶¹ *Aamulehti* 29.7.1958; 2. pääkirjoitus.

⁶⁶² *Aamulehti* 30.7.1958; 2. pääkirjoitus. Aiheen käsittely jatkui vielä seuraavankin päivän pääkirjoituksessa. Urho Kekkonen valtiopäivien avajaisissa pitämää puhetta siteeraten, *Aamulehti* jaksoi yhä edelleen vannoa kansanvaltaisten puolueiden laajapohjaisen hallituksen nimeen. *Muut Lehdet* – palstalla käsiteltiin kattavasti eduskunnassa käytyä puhemiesvaalia: *Uusi Suomi* iloitsi, että vasemmistoenemmistöinen eduskunta valitsi itselleen porvaritaustaisen puhemiehen, vaikka varapuhemiesvaalit eivät olleetkaan menneet suunnitellusti. *Helsingin Sanomat* katsoi asiakseen

Tuossa vaiheessa nuo toiveet olisivat tuskin ainakaan kasvaneet, jos kokoomuksessa olisi tiedetty vaaleissa rökäletappion kärsineen kansanpuolueen puheenjohtajan Esa Kaitilan vierailusta Urho Kekkosen luo. Presidentti sai tuolloin kuulla kokoomuksen ottaneen yhteyttä kansanpuolueeseen ja ehdottaneen mm. hallitusneuvotteluja varten yhteenliittymää ruotsalaisella kansanpuolueella täydennettynä. Kekkonen ei kuitenkaan Kaitilan puheenvuoron perusteella päässyt selvyuteen, mitä kansanpuolue aikoi lopulta tehdä. Yhtään tätä vakuuttuneemmaksi hän ei näyttänyt tulleen myöskään maalaisliiton suhtautumisesta tulevaan hallitusratkaisuun – siitäkin huolimatta, että Martti Miettunen ja Johannes Virolainen näyttivät Korsimon ja Karjalaisen tavoin vastustavan ajatusta maalaisliiton osallistumisesta hallitukseen. Erityistä kielteisyyttä presidentin luona aamiaisella käynyt kaksikko vakuutti tuntevansa sellaista hallitusta kohtaan, jonka enemmistö koostuisi sosiaalidemokraateista, kokoomuksesta ja ruotsalaisen kansanpuolueen oikeistosta.⁶⁶³

Avatessaan vuoden 1958 valtiopäivät tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli huomattavan sovinnollinen. Avajaispuheensa aluksi hän totesi uskovansa ajankohtaisten kansainvälisten kriisien todistavan suomalaisille, kuinka elintärkeää meille olisi jatkossakin noudattaa johdonmukaista ulkopoliittikkaa. Hän oli valmis antamaan tunnustusta käydylle vaalitaistelulle: presidentin mielestä se oli muutamia poikkeuksia

muistuttaa, että kommunistit ja sosiaalidemokraatit eivät olleet missään äänestyksessä yhteistyössä – samalla, kun skogilaiset yhdessä maalaisliiton kanssa olivat keskeisesti vaikuttaneet sosiaalidemokraattien virallisen ehdokkaan (Fagerholm) syrjäyttämiseen. *Hufvudstadsbladet* luokitteli ensimmäiseksi sensaatioksi sen, että kokoomus asettui kannattamaan maalaisliiton ehdokasta, minkä jälkeen myös kommunistit olivat valmiit pettämään vasemmiston ehdokkaan. *Suomen Sosialidemokraatti* piti harmillisena sitä, että puolueen oma oppositioryhmä oli yhteistyössä kommunistien ja maalaisliiton kanssa pelannut ulos sosiaalidemokraattien varsinaisen ehdokkaan. *Maakansa* vähätteli ensimmäisen ja toisen varapuhemiesvaalin lopputulosta. Maalaisliiton äänestyspäätöstä varsinaisessa puhemiesvaalissa – siis äänestämistä yhteisrintamassa kommunistien kanssa – se perusteli puolueen halulla saada vasemmisto-enemmistöiseen eduskuntaan porvaritaustainen puhemies, koska se arvioi, että K.-A. Fagerholmilla olisi ollut tehtävään selvä kannatus myös oikeistopuolueissa. *Jumi* katsoi kokoomuksen saaneen maalaisliitolta puhemiesvaalissa korvapuustin – siitä huolimatta, että se oli omalla panoksellaan edesauttanut V. J. Sukselaisen valintaa puhemieheksi. Samalla hän ennakoii skogilaisten voivan aiheuttaa uudessa eduskunnassa yhteispelillään kommunistien kanssa kohtalokkaita ja harkittuja erehdyksiä. Jotain *Jumin* näkemyksestä tulevaan hallituspohjaan kertoi se, että hän uskoi skogilaisten ottopoikien tarjoavan itseään innokkaasti hallitusvastuuseen. Aamulehti 31.7.1958. Vielä seuraavana päivänä nimimerkki *Sven* arvosteli maalaisliiton menettelytapoja käydyssä puhemiesvaalissa, joskaan ei yhtä jyrkkään sävyyn kuin *Jumi* edellispäivänä. Aamulehti 1.8.1958.

⁶⁶³ Suomi 2001, s. 99-100. Urho Kekkosen pvk. 27.7. ja 1.8.1958.

lukuun ottamatta sujunut juuri niin sopuisissa merkeissä, kun hän vuoden 1957 valtiopäivien päättäjäsissä pitämässään puheessa oli toivonutkin. Kekkonen sanoi pitävänsä sitä hyvänä merkinä uuden, parlamentaarisen hallituksen muodostamisesta aloitettaviin neuvotteluihin. Hän näki talouselämän pohjan kestävänä. Siitä huolimatta hän rohkaisi kansanedustajia käymään ennakkoluulottomasti ja viipymättä käsiksi yhteiskunnassa vallinneisiin ongelmakohtiin – muistuttaen samalla siitä, että hallituksen onnistuminen tehtävässään edellytti sen eduskunnalta saamaa riittävää tukea. Tulevia hallitusneuvotteluja silmällä pitäen Kekkonen toivoi eri poliittisten ryhmien pystyvän aiempaa parempaan yhteistyöhön. Hän vetosi sekä yksittäisten edustajien että eri poliittisten ryhmittymien vastuuntuntoon edessä olevien suurten tehtävien hoitamisessa, jotta uuden hallituksen muodostamisessa päästäisiin maan kannalta tyydyttävään ratkaisuun. Presidentti lopetti puheensa siihen, mistä oli sen aloittanutkin, ulkopolitiikkaan: hän vakuutti Suomen jatkavan puolueettomuuspolitiikan horjumatonta noudattamista solmittujen sopimusten puitteissa – samalla, kun hän totesi maan suhteiden vieraisiin valtioihin olevan hyvät ja selvät.⁶⁶⁴

Tasavallan presidentille vastannut eduskunnan vastavalittu puhemies oli omassa puheessaan samoilla linjoilla. Eduskuntavaaleissa tapahtuneen voimasuhteiden muutoksen hän laittoi aiempaa alhaisemman äänestysaktiivisuuden tiliin. Urho Kekkonen tavoin myös V. J. Sukselainen vetosi kansanedustajien vastuuntuntoon todetessaan, että vaikean maailmantilanteen vallitessa suomalaisten tuli välttää keskinäistä riitelyä ja eripuraa. Hän mielestään huomio oli kiinnitettävä kansaa yhdistävään asiaan – ulkopolitiikkaan. Sukselainen ilmaisi tyytyväisyytensä siihen, että *käytännöllisesti katsoen koko Suomen kansa* [kurs. MT] hyväksyi Urho Kekkonen johdonmukaisesti toteuttaman ulkopolitiikan. Puhemies halusi uskoa, että yksimielisyys tässä suuressa peruskysymyksessä loi pohjaa tasoittaa ilmenneitä erimielisyyksiä myös vähäisemmissä asioissa. Vaalien entisestään lisäämästä puoluehajanaisuudesta huolimatta hän peräänkuulutti nyt vastuuntuntoa, jotta parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostaminen mahdollistuisi.⁶⁶⁵

⁶⁶⁴ Aamulehti 31.7.1958.

⁶⁶⁵ Ibid. Puheensa loppuosassa V. J. Sukselainen kiinnitti huomiota Suomen yhä pahenevaan työttömyystilanteeseen ja pyysi hallitusta tekemään kaikkensa sen kohentamiseksi. Ns. suurten

Ensimmäisenä hallitustunnustelijan tehtävä lankesi kansandemokraattien Eino Kilvelle. Hänen tilanteensa enemmistöhallituksen muodostajana tiedettiin jo käytännössä etukäteen mahdottomaksi, koska Kilpi ilmoitti tavoittelevansa enemmistöhallitusta vain työväenpuolueiden voimin. Yritys kariutuikin sangen nopeasti, kun sekä sosiaalidemokraatit että skogilaiset torjuivat hänen ehdottomansa yhteistyön. Kaikesta huolimatta SKDL:n piirissä oltiin tyytyväisiä siitä, että presidentti oli antanut heille mahdollisuuden yrittää. Se haluttiin nähdä merkinä diskriminoinnin päättymisestä.⁶⁶⁶ Tämän jälkeen Urho Kekkonen uskoi hallitustunnustelijan tehtävän – neuvoteltuaan asiasta ensin Gunnar Henrikssonin ja Onni Peltosen kanssa – sosiaalidemokraatti Onni Hiltuselle, jonka onnistumisen mahdollisuuksiin ei uskottu juuri edeltäjänsä enempää.⁶⁶⁷ Hiltunen ilmoitti Kekkoselle, ettei hän halua muodostaa vähemmistöhallitusta siinä tapauksessa, että maalaisliitto haluaisi jäädä sen ulkopuolelle. Kekkoselle Hiltusen muodostama vähemmistöhallitus olisi kelvannut, mutta hän itse ei siihen taipunut edes siinä vaiheessa, kun kokoomus ja molemmat kansanpuolueet sekä skogilaiset ehdollisena olisivat siihen suostuneet. Alkuperäisestä ehdostaan kiinni pitäen Hiltunen pysyi kannassaan, koska maalaisliitto ilmoitti jättäytyvänsä hallituksen ulkopuolelle, vaikkakin se oli valmis hyväksymään hänet

ikäluokkien lähivuosina tapahtuva tulo työmarkkinoille näytti vaikeuttavan jo valmiiksi haastavaa tilannetta entisestään. Niinpä puhemiehen mielestä uudet työmahdollisuudet tuli järjestää siten, että ne palvelisivat välittömästi tuotantopohjamme laajentamista. Hyvin samansuuntaisen puheenvuoron hänen kanssaan tulevan hallituksen työllisyyspolitiikkaa myöten käytti Jussi Saukkonen Yleisradion *Polttopiste* -ohjelmassa. Kokoomuksen puheenjohtaja katsoi, että ajatus kansanrintamahallituksesta oli vastoin kansan vaaleissa osoittamaa mielipidettä. Kuten arvattavissa oli, hän puhui selväsanaisesti laajapohjaisen parlamentaarisen enemmistöhallituksen puolesta. Aamulehti 1.8.1958.

⁶⁶⁶ Aamulehti 1.8.1958 ja Suomi 2001, s. 100. Urho Kekkosen pvk. 31.7. – 1.8.1958. *Helsingin Sanomat* paheksui sitä, että kommunistit saivat yrittää hallituksen muodostamista – siitäkin huolimatta, ettei heillä ollut onnistumisen mahdollisuuksia. Lehti näki tapahtuneen vahingoittaneen Suomen mainetta ulkomailla – siellä, jossa ei tunnettu hallituksen muodostamisen todellista tilannetta. Mainemme korjaamiseksi se suositteli *Aamulehden* tapaan laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen nopeaa muodostamista. Aamulehti 2.8.1958; *Muut Lehdet* -palsta. Aatos Alanen ei *Aamulehdessä* suoranaisesti ottanut kantaa Eino Kilvelle annettuun hallitustunnustelijan tehtävään. Hän näki kommunistien osallistumisen hallitusvastuuseen kuitenkin ongelmalliseksi kahdesta syystä. Ensinnäkin heidän tavoitteenaan oli maassa voimassaolevan yhteiskuntajärjestyksen kumoaminen. ja toiseksi Suomessa oli paljon ihmisiä, jotka olivat vaaleissa osoittaneet, etteivät he halunneet kommunisteja maamme hallitukseen. Aamulehti 3.8.1958; pääkirjoitus.

⁶⁶⁷ Aamulehti 2.8.1958.

pääministeriksi. Edes sosiaalidemokraattisen puolueen puheenjohtaja Väinö Tanner ei onnistunut hänen päätään kääntämään.⁶⁶⁸

Onni Hiltusta hallitustunnustelijan tehtävässä seurasi kokoomuksen Päiviö Hetemäki. Hän näki tehtävänsä suoralta kädeltä siinä määrin mahdottomana, että oli kieltäytymässä siitä saman tien. Tämä ei puolestaan käynyt Urho Kekkokselle. Hän vaati, että tieto hallitustunnustelijan tehtävän antamisesta Hetemäelle, kuten myös hänen kieltäytymisensä sitä vastaanottamasta, olisi saatettava julkisuuteen. Tuossa tilanteessa Hetemäki katsoi järkeväksi pyytää presidentiltä miettimisaikaa. Kun samana päivänä kokoontunut kokoomuksen puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokous päätti yksimielisesti kehottaa Hetemäkeä ottamaan presidentin hänelle tarjoaman tehtävän vastaan, hän taipui.⁶⁶⁹ Maalaisliiton annettua Hetemäelle kielteisen vastauksen hänen työnsä hallitustunnustelijana kuitenkin päättyi ennen kuin se ehti kunnolla alkamaankaan. Kekkonen epäili Hetemäen kuitenkin kannustaneen Johannes Virolaista mukaan viiden puolueen hallitukseen skogilaisten kustannuksella.⁶⁷⁰ Valtion päämies näytti jo muutenkin kyllästyneen hallituksen muodostamisessa ilmenneeseen pattitilanteeseen. Niinpä hän kertoi luonaan maalaisliiton eduskuntaryhmästä vierailleille Martti Miettuselle, Einari Jaakkolalle ja Hilja Väänäselle aikovansa kutsua

⁶⁶⁸ Suomi 2001, s. 100-101. Urho Kekkosen pvk. 2.8. ja 5.8.1958. Urho Kekkosen päiväkirjan mukaan maalaisliitto kävi keskuudessaan kovan keskustelun Onni Hiltusen johtamaan hallitukseen menemisestä. Kannattajia – mm. Antti Kukkonen ja Viljami Kalliokoski – ja vastustajia oli molempia 11, mutta lopulta päätös puolueen hallitukseen osallistumattomuudesta oli kuitenkin yksimielinen. *Aamulehden Herra Toimittaja* –palstalla nimimerkki *Vanha maalaisliittolainen* – ruotiessaan kattavasti syytä maalaisliiton vaaleissa kärsimään tappioon – suositteli niinkään maalaisliitolle yhteistyön tekemistä kaikkien kansanvaltaisten puolueiden kanssa. Hän kehotti sitä ottamaan tulevia vaaleja silmälläpitäen opikseen vaalikampanjan aikana tehdyistä virheistä. *Aamulehti* 3.8.1958. *Uusi Suomi* suhtautui Hiltusen tavoin jyrkän kielteisesti vähemmistöhallitusmahdollisuuteen. Vallinneessa taloudellisessa tilanteessa se näki laajapohjaisen hallituksen muodostamisen ainoana vaihtoehtona, jotta ylipäätään olisi mahdollista tehdä tilannetta parantavia päätöksiä. *Aamulehti* 6.8.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁶⁶⁹ Suomi 2001, s. 102. Urho Kekkosen pvk. 6.8.1958 ja kokoomuksen puoluehallitus ptk. 6.8.1958. PTA. *Uusi Suomi* arvioi ensimmäisten hallitustunnustelijoiden karsineen pois eri vaihtoehtoja, jonka seurauksena puolueiden olisi nyt määriteltävä kantansa hallituskysymykseen. *Helsingin Sanomat* näytti tässä vaiheessa kyllästyneen siihen, ettei maalaisliiton puheita sen hallitushaluttomuudesta näytetty otettavan todesta. Se vaati, että puolue jätettäisiin nyt kaikissa eri vaihtoehtoissa tahtonsa mukaan hallituksen ulkopuolelle. *Suomen Sosialidemokraatti* ounasteli maahan tavoiteltavan naamioitua kansanrintama- ja ottopoikahallitusta. *Maakansa* puolestaan vahvisti maalaisliiton lähteneen mukaan hallitusneuvotteluihin Urho Kekkosen vetoituksen velvoittamana. Lopputuloksesta se ei kuitenkaan tässä vaiheessa halunnut antaa minkäänlaista arviota. *Aamulehti* 8.8.1959; *Muut Lehdet* –palsta.

⁶⁷⁰ Tarkka 2006, s. 144. Jukka Tarkka perustaa tulkintansa Urho Kekkosen Juhani Suomen toimittamiin päiväkirjamerkintöihin. Hänen viittauksensa on kuitenkin tässä kohdin epätarkka, sillä mainituissa päiväkirjan kohdissa (5.1.1959, 12.1.1959, 27.2.1959, 11.6.1959 ja 11.8.1959) Kekkonen ei enää palaa edellisen vuoden syksyllä käytyihin hallitusneuvotteluihin.

kokoon maalaisliiton ja molemmat sosiaalidemokraattiset ryhmittymät kehottaakseen niiden hallitusneuvottelijoita aloittamaan keskustelut ohjelmasta, hallituspohjasta, kokoonpanosta sekä pääministeristä. Paikalla ollut kolmikko piti Kekkonen esittämää suunnitelmaa hyvänä keinona päästä jumiutuneessa tilanteessa eteenpäin. Samalla he kertoivat hänelle, että maalaisliiton eduskuntaryhmässä eli nyt voimakkaana kanta, jonka mukaan hallitukseen oli mentävä – vaikka sitten kokoomuksen kanssa.⁶⁷¹

Urho Kekkonen ryhtyi tässä vaiheessa sanoista tekoihin. Keskusteltuaan seuraavana päivänä samanaikaisesti maalaisliiton ja molempien sosiaalidemokraattisten ryhmien kanssa hän esitti, että ne aloittaisivat viipymättä enemmistöhallituksen muodostamiseen tähtäävät neuvottelut. Hän tulkitsi ryhmien suhtautuneen ehdotukseensa myönteisesti, joskin skogilaisten Aarre Simosen mukaantulon ehto sosiaalidemokraattien yhtenäistymisestä sai presidentin epäileväiseksi.⁶⁷² Samaan tapaan tilanteesta ajatteli myös *Aamulehti* – muistuttaen, että mainitut kolme ryhmää eivät yksin saisi kokoon enemmistöhallitusta, vaan mukaan tarvittaisiin muitakin. Maalaisliiton mukaantulon myötä se halusi kuitenkin olla myös optimistinen: ylitsepääsemättömiä ongelmia hallitusneuvotteluissa ei sen mukaan ollut odotettavissa, jos sovitteluhalu vain kestäisi loppuun saakka.⁶⁷³ Optimismi hallitukseen pääsystä näytti kokoomuksessa heränneet – oikeastaan ensi kerran eduskuntavaalien jälkeen.

⁶⁷¹ Suomi 2001, s. 102. Urho Kekkonen pvk. 6.8.1958.

⁶⁷² Suomi 2001, s. 102. Urho Kekkonen pvk. 7.8.1958.

⁶⁷³ *Aamulehti* 8.8.1958; pääkirjoitus. Seuraavana päivänä *Jumi* arvosteli voimakkaasti simonistien – ts. skogilaisten – uhmakkuutta äitipuolueeseensa nähden käynnistyneissä hallitusneuvotteluissa. Hänen suhtautumisensa neuvottelujen onnistumismahdollisuuteen oli varsin pessimistinen. *Jumi* ei uskonut pelkän kokoomuksen vastustamisen riittävän laadinnassa olevan hallitusohjelman sidosaineeksi. *Aamulehti* 9.8.1958. Hallitusneuvottelujen keskeneräisyydestä kertoi sekin, että *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstan uusi nimimerkki *Kirjaaja* epäili – Kouvolassa parhaillaan käynnissä oleviin Kalevan kisoihin viitaten – hallitusjuoksun olevan vasta ”välierävaiheessa”. Hänen kolumninsa kertoi osaltaan sen, kuinka kiivaina spekulatiivien eduskunnassakin uuden hallituksen kokoonpanosta Urho Kekkonen käynnistämisen neuvottelukierroksen jälkeen pyörivät; tunnelmat olivat todella odottavat. J. K. Oskin *Aamulehdessä* julkaistu yleisönosastokirjoitus puolestaan kertoi kansalaisten jo kyllästyneen hallituksen muodostamisessa ilmenneisiin ongelmiin. *Aamulehti* 10.8.1958. Odottavaa ja jännittävää ilmapiiriä kuvasi paria päivää myöhemmin myös *Jumi*. Hallituskysymyksen ohella hän nosti esiin Veikko Vennamon aseman maalaisliiton eduskuntaryhmässä samaten kuin Arvo Korsimon ja tämän seurueen tulevan Itä-Euroopan matkan, joka tehtiin kuulemma vaalikassasta ylijääneillä ”maitorahoilla”. *Aamulehti* 12.8.1958. Ratkaistakseen jumiutuneen hallitustilanteen *Vaasa* oli valmis suosittelemaan porvarillisten puolueiden yhteistyötä. *Aamulehti* 13.8.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

Ulkopuolelta – siis kokoomuksen näkökulmasta – katsottuna hallitusneuvotteluissa näytti tulevan nyt eteen seesteisempi vaihe.⁶⁷⁴ Kulisseissa vääntö jatkui kuitenkin sitäkin tiiviimmin. Urho Kekkosen käynnistämän neuvottelukierroksen ja Aarre Simosen esittämien vaatimusten jälkeen maalaisliitto ilmoitti haluavansa hallituspohjan, jolla olisi takanaan eduskunnassa 2/3 enemmistö – ja tämä kuitenkin niin, että hallitusneuvottelut käytäisiin ensin. Kekkonen tulkitsi tämän maalaisliiton eduskuntaryhmän yksimielisen kannan merkitsevän puolueen ajautumista kokoomuksen syliin. Hallitusneuvotteluissa mukana olleen Martti Miettusen informoitua Ahti Karjalaista niiden etenemisestä – ja siitä, että hän jo piti hallitukseen menoa kokoomuksen kanssa selviönä, epäili Kekkonen maalaisliiton edellispäivän ehtojen syntyneen salassa sosiaalidemokraattien kanssa käytyjen neuvottelujen jälkeen. Karjalainen vielä osaltaan vahvisti hänen tuntemuksiaan epäilemällä sosiaalidemokraattien luvanneen hallituspaikan sekä Miettuselle että Johannes Virolaiselle. Kekkonen tiesi ensiksi mainitun kaavailevan itseään sisäministeriksi Lapin läänin maaherruutta silmällä pitäen.⁶⁷⁵

Suomen hallituskysymys näytti tasavallan presidentin lisäksi askarruttavan myös hänen luonaan vierailutta Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedeviä. Hän oli saanut Kekkosen yllätykseksi jostain tietoonsa, että maalaisliitossa oli valmiutta mennä hallitukseen sekä ilman kommunisteja – jonka Lebedev sanoi ymmärtävänsä – että skogilaisia. Suurlähettiläs katsoi tämän merkitsevän suunnanmuutosta – niin, että kaikki Suomen ja Neuvostoliiton välillä saavutetut ilonaiheen voitiin kyseenalaistaa. Kekkonen vakuutti pitävänsä maalaisliiton ulkopoliittista linjaa selvänä eikä ymmärtänyt, mistä ajatus skogilaisten sivuuttamisesta oli tullut heidän mieleensä. Neuvostoliiton suurlähettiläs sai kuulla hänen suustaan selkeääkin selkeämmän ulkopoliittisen kommentin: se ei muutu. Hän korosti *maalaisliiton ulkopoliitiikan* [kurs. MT] muuttumattomuuden tärkeyttä vielä muutamia päiviä myöhemmin keskustellessaan Virolaisen ja Einari Karvetin – Osuusteurastamon toimitusjohtajan – kanssa. Kekkonen kuuli myöhemmin Karjalaiselta, että Lebedev oli kertonut huolensa ulkopoliitiikan muuttumisesta Virolaiselle, Miettuselle ja Korsimolle myös henkilökohtaisesti heidän

⁶⁷⁴ Aamulehti 10.8.1958.

⁶⁷⁵ Suomi 2001, s. 102-103. Urho Kekkosen pvk. 8. – 9.8.1958.

syödessään aamiaista suurlähettilään luona. Tämä selittää osaltaan sen, miksi Kekkonen korosti ulkopoliittisten näkökohtien tärkeyttä vielä erikseen Martti Miettusellekin käydessään tämän kanssa laajaa keskustelua hallitusratkaisusta – vakuuttaen samalla, ettei kuitenkaan puuttuisi hallitusta muodostettaessa sen eri alternatiiveihin.⁶⁷⁶

Maalaisliiton puoluevaltuuskunta päätti 14. elokuuta pitämässään kokouksessa yksimielisesti antaa puoluejohdolle valtuudet hallitukseen menosta. Erityisen innokkaalta tässä mielessä näytti hallitusohjelmaa optimisesti esitellyt puolueen varapuheenjohtaja Johannes Virolainen. Ahti Karjalainen tosin tulkitsi tämän menettäneen luottamuksensa Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedevin silmissä siinä määrin, ettei häntä voinut enää ajatella tulevan hallituksen ulkoministeriksi. Viktor Vladimirovin tapaamisen yhteydessä Karjalainen tuli vakuuttuneeksi myös siitä, että Neuvostoliitossa oltiin Suomen hallituskysymyksestä huolissaan – nähden sen ennen kaikkea ulkopoliittiseksi linjakysymykseksi. Se oli valmis hyväksymään hallitusvastuuseen molemmat kansanpuolueet ja kokoomuksen, muttei sosiaalidemokraatteja. Niinpä Kekkonen kehotti koko vaalikauden mittaisen työrauhan turvaamiseksi Virolaista kylmäverisesti odottamaan sosiaalidemokraattien sovintoneuvottelujen tulosta ennen lopullisia ratkaisuja. Luettuaan *Izvestijan* Suomen hallitusneuvotteluja käsitelleen suurta levottomuutta henkineen artikkelin hän kirjoitti Virolaiselle pitkän kirjeen, jossa varotti muodostamasta hallitusta Neuvostoliiton epäluottamusta herättävälle pohjalle. Kekkonen ei hyväksynyt myöskään Virolaisen maalaisliiton järjestösihteeri Pekka Silvolalle esittämää näkemystä siitä, että

⁶⁷⁶ Suomi 2001, s. 103-104. Urho Kekkosen pvk. 11.8. ja 13.8.1958. Ennen Viktor Lebedevin tapaamista Urho Kekkonen oli keskustellut skogilaisten asemasta syödessään aamiaista Arvo Korsimon ja Ahti Karjalaisen kanssa. Molemmat olivat vakuuttaneet skogilaisten mahdollisen syrjäyttämisen hallituksesta olevan moraalitonta – viitaten maalaisliiton vuotta aiemmin heille asettamaan vaatimukseen oman ryhmän muodostamisesta yhteistyön edellytyksenä. Lebedev puolestaan piti maalaisliiton ja Neuvostoliiton välejä niin hyvinä, että hänen oli mahdollista kertoa Ahti Karjalaiselle – ja sitä kautta Kekkoselle – Virolaisen, Miettusen ja Korsimon Tehtaankadulla nauttimasta aamiaisesta. Hän luonnehti ensiksi mainitun olleen kommentteissaan hyökkäävä tulevasta hallitusratkaisusta keskusteltaessa. Lebedevin Virolaiseen kohdistama rauhoittelu sai puolestaan Miettusen pahastumaan. On selvää, etteivät tämänkaltaiset kommentit ainakaan lisänneet Kekkosen omiaan kohtaan tuntemaa luottamusta, joka oli ollut koetuksella jo aiemminkin.

Neuvostoliittoa kohtaan olisi omaksuttava aiempaa lujempi tai kovempi linja. Niinpä hän kirjoitti:

”[...] Maailman tilanne on nyt sellainen, että uuden suunnan kokeilu ja uusien kovuusasteiden etsiminen on edesvastuutonta. Aika ja meidän asema ovat nyt sellaisia, että pienikin ulkopoliittinen seikkailu on seikkailu, joka tapahtuu maan etujen kustannuksella.”⁶⁷⁷

Ennen Johannes Virolaiselta saamaansa vastausta Urho Kekkosen korviin kantautui lisää tietoa Neuvostoliiton osoittamasta levottomuudesta liittyen Suomen tulevaan hallitusratkaisuun. Suurlähettiläs Viktor Lebedev oli vallitsevaan tilanteeseen jo siinä määrin turhautunut, että hän halusi poistua Suomesta. Kekkonen pyrki parhaansa mukaan rauhoittamaan neuvostoliittolaismielialoja. Yhtä lailla Virolainen pyrki omalta osaltaan rauhoittamaan puolestaan Kekkosta. Hän kertoi vakuutelleensa tapaamalleen suurlähettiläälle, ettei maan ulkopoliittikka muuttuisi maalaisliiton ollessa hallituksessa ja että puolue ei myöskään ollut jättämässä skogilaisia pulaan. Virolaisen tulkinnan mukaan Lebedevä pelotti leskisläisten, ei niinkään kokoomuslaisten hallitukseen tulo. Kekkonen näki tilanteen ratkeamisen edellyttävän sosiaalidemokraattisten osapuolten sovintoa, mutta ennusmerkit siinä suhteessa olivat vähemmän lupaavat: puheenjohtaja Väinö Tanner, jota Kekkonen luonnehti kivettymäksi, näytti olevan enemmänkin sovinnon este kuin sen edistäjä.⁶⁷⁸

10.2 VASTUU PAINAA HETI?

Hallitusneuvotteluiden käydessä vallan kulisseissa kuumimmillaan, *Aamulehdessä* näytti asian suhteen olevan sitäkin hiljaisempaa. Lehti keskittyi seuraamaan *Maakansan Tompan Tuomon* ja *Helsingin Sanomien* välillä vaalien jälkimainingeissa puhjennutta nk. lehtisotaa, jossa ensiksi mainittu syytti jälkimmäistä maalaisliiton vaalitappiosta. *Aamulehden* nimimerkki *Jyykeä* vähätteli tapahtuneen merkitystä – muistuttaen samalla

⁶⁷⁷ Suomi 2001, s. 104-105. Urho Kekkosen pvk. 14. – 17.8.1958 ja Kekkonen 1976, s. 44-46.

⁶⁷⁸ Suomi 2001, s. 105-107. Urho Kekkosen pvk. 18. – 19.8.1958. Urho Kekkonen näyttää noina päivinä seuranneen erityisen tarkoin sosiaalidemokraattien sisäistä tilannetta. Siitä kertoo osaltaan päiväkirjaan 19.8. tallennettu *Suomen Sosialidemokraatin* artikkeli, jossa vakuutettiin, että puolue ei halunnut käydä sovintoneuvotteluja skogilaisten kanssa. *Aamulehti* noteerasi seuraavana päivänä *Muut Lehdet* –palstalla, etteivät sosiaalidemokraatit suostuneet asettamaan puoluesovintoa kynnyksikysymykseksi hallitukseen pääsylleen. *Aamulehti* 20.8.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Uusi Aura* oli valmis jakamaan heidän näkemyksensä päivää myöhemmin. *Aamulehti* 21.8.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

puoluelehdistön ja kaupallisen lehdistön eroavuuksista. Hän tähdensi jälkimmäisen, pitäen sisällään niin *Helsingin Sanomat* kuin *Aamulehdenkin*, olevan toiminnassaan itsenäinen, korkeintaan lukijakuntansa ohjauksessa oleva.⁶⁷⁹

Vailla julkisuuden valokeilaa edenneet hallitusneuvottelut näyttivät liikahtavan merkittävän askeleen eteenpäin, kun maalaisliiton työvaliokunta päätti Matti Kekkosta lukuun ottamatta puolueen osallistumisesta hallitukseen ilman skogilaisiakin, kunhan vain käynnissä olleissa neuvotteluissa saataisiin ensin aikaan hallitusohjelma. Neuvottelupohjaa laajennettiin maalaisliiton ja molempien sosiaalidemokraattisten ryhmittymien ainoan erimielisyyden koskiessa maataloustulolain voimassaoloaikaan. Nyt mukaan tulivat sekä kokoomuksen että molempien kansanpuolueiden edustajat. Hallituspohjasta sen enempää kuin pääministeriehdokkaistakaan ei kuitenkaan vielä keskusteltu. Hallitusratkaisun oltua astetta lähempänä Ahti Karjalainen kertoi Urho Kekkoselle sekä Martti Miettusen että Johannes Virolaisen tulleen hyvin varovaisiksi suhtautumisessaan oikeistolaiseen hallitukseen.⁶⁸⁰ Samoin näytti käyneen *Aamulehden* aiemmin niin hanakasti esittämille vaatimuksille laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen muodostamisesta. Kokoomuksen tultua kutsutuksi hallitusneuvotteluihin 22. elokuuta, lehti otti kantaa niiden etenemiseen ensi kerran vasta neljää päivää myöhemmin – päivänä, jolloin Urho Kekkonen oli kutsunut eduskuntaryhmät luokseen ja jolloin hän antoi hallitustunnustelijan tehtävän K.-A. Fagerholmille. Silloinkin tamperelaislehti oli kannanotoissaan enemmän kuin pidättyväinen, nähden hallitusneuvottelujen viivästyneen ennen kaikkea mutkikkaitten talouspoliittisten kysymysten vuoksi.⁶⁸¹ Sen asiassa omaksuma linja poikkesi tällä erää melkoisesti *Uudesta Suomesta*, joka halusi selvyuden sekä tulevasta pääministeristä, hallitusohjelmasta että –pohjasta ennen lopullisten hallitusneuvottelujen käynnistymistä

⁶⁷⁹ Aamulehti 16.8.1958.

⁶⁸⁰ Suomi 2001, s. 107-108. Urho Kekkonen pvk. 20. – 22.8.1958. Nimimerkki *Sven* hyökkäsi kolumnissaan maalaisliittoa ja eritoten Johannes Virolaista vastaan, joka syytti puoluettaan lähellä olevassa *Kyntäjässä* Rainer von Fieandtin hallituksen epäonnistunutta talouspolitiikkaa maalaisliiton vaaleissa kärsimästä tappiosta. Tulevaisuutta silmällä pitäen nimimerkki toivoi maalaisliiton laajentavan katsontakantaansa erityisesti talouspolitiikassa. Aamulehti 23.8.1958.

⁶⁸¹ Aamulehti 26.8.1958; pääkirjoitus. Suurimman kritiikkinsä *Aamulehti* kohdisti tuossa vaiheessa *Jyykeän* toimesta kommunisteihin, jotka hakemuksensa kanssa myöhästyneinä vaativat Yleisradion ohjelmaneuvoa tekemään päätöksen heidän 40-vuotisjuhliensa radioinnista. Heille kielteinen päätös asiassa syntyi äänin 5-3. Juhlien radiointia vastustivat kokoomusta, kansanpuoluetta, maalaisliittoa ja sosiaalidemokraattien enemmistöryhmää hallintoneuvostossa edustaneet.

– ilmoittaen samalla olevansa kaikkien kansanvaltaisten puolueiden hallituksen kannalla.⁶⁸²

Antaessaan hallitustunnustelijan tehtävän K.-A. Fagerholmille Urho Kekkonen esitti toiveenaan kaikista puolueista koostuvan hallituksen muodostamista. Hän perusteli esitystään sekä edessä olevilla vaikeilla talouskysymyksillä että valtalain turvaamisella. Kansanpuolueen, kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien kieltäytyttyä tästä, käski presidentti yhä hallitustunnustelijana jatkavaa Fagerholmia muodostamaan enemmistöhallituksen. Maalaisliittolaisia siihen meno askarrutti etenkin sen jälkeen, kun kävi selväksi, että skogilaiset pitäisivät yhä kiinni omasta puoluesovintovaatimuksestaan. Johannes Virolainen antoi kuitenkin Fagerholmille jo päivää ennen lopullista ryhmäkokousta lupauksen puolueensa osallistumisesta hallitukseen skogilaisten lopullisesta ratkaisusta riippumatta. Kaikesta huolimatta heidän päätöksensä jäädä tulevan hallituksen ulkopuolelle näytti yllättävän maalaisliiton: puheenjohtaja V. J. Sukselainen uskoi loppuun asti, että skogilaiset tulisivat mieluummin mukaan hallitusyhteistyöhön kuin jäisivät sen ulkopuolelle. Kun näin ei kuitenkaan tapahtunut, suositteli Urho Kekkonen hänelle, että puolueen johtavat miehet olisivat menemättä hallitukseen. Hänen käsityksensä mukaan ilman SKDL:ää ja skogilaisia pystytetty hallitus tulisi kaatumaan vuodenvaihteessa.⁶⁸³ Presidentti halusi

⁶⁸² Aamulehti 27.8.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Kokoomuksen edustajina hallitusneuvotteluissa olivat puheenjohtaja Jussi Saukkosen lisäksi eduskuntaryhmän puheenjohtaja Päiviö Hetemäki ja varapuheenjohtaja Kalervo Saura. Vieraillessaan muiden eduskuntaryhmien tapaan Urho Kekkonen luona he ilmoittavat ryhmän olevan hallituksen suhteen aiemmalla – kaikkien kansanvaltaisten puolueiden hallitusyhteistyön – kannalla. Pääministeriehdokkaan kolmikko – muiden paikalla olleiden tapaan – jätti sen sijaan tyystin nimeämättä.

⁶⁸³ Suomi 2001, s. 109. Urho Kekkonen pvk. 26. – 27.8.1958. *Uudessa Suomessa* K.-A. Fagerholmin onnistumismahdollisuuksiin hallitustunnustelija ei juurikaan luotettu, koska hallituksen syntymisen edellytyksenä nähtiin olevan skogilaisten mukaantulo, joka taas olisi edellyttänyt sosiaalidemokraattien kesken solmittua sovintoa. *Suomen Sosialidemokraatti* oli omassa kannanotossaan varovainen – joskin se toivoi maan saavan pitkästä ajasta oikean hallituksen. *Vaasa* oli yllätynyt siitä, että Urho Kekkonen oli ollut halukas ottamaan myös kommunistit hallitukseen mukaan – siitä huolimatta, että hän tiesi kansanpuolueen, sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen asiaan ottaman kannan. Hallituskysymyksen avaimien se näki olevan maalaisliiton ja skogilaisten käsissä. Vastavalittu kansanedustaja Matti Kekkonen raportoi isälleen maalaisliiton hallitukseen menosta päättäneestä ryhmäkokouksesta, kertoen mm. kuinka Martti Miettunen oli tasapuolisesti esitellyt myös hallitukseen menon varjopuolia. Siitä huolimatta nuorempi Kekkonen oli ryhmässään ainut, joka ei olisi mennyt hallitukseen ilman skogilaisia. Kertoessaan isälleen ryhmäkokouksen kulusta hän luonnehti sen sujuneen suorastaan ”ristiretkihengen vallassa”. Puolueen hallitusneuvottelijoita kiiteltiin – samalla, kun ulkopoliittikkaan presidentin toimenkuvaan kuuluvana suhtauduttiin suorastaan välinpitämättömästi. Puolue ei halunnut kaataa hallitusneuvotteluita myöskään aiempaan vaatimukseensa nelivuotisesta maataloustulolaista. Urho

nyt siis selvästi varoittaa entistä kantapuoluettaan olla tarvelemättä liiaksi omaa mainettaan.

Kokoomuksen hallitusneuvottelijoista Päiviö Hetemäki selosti 28. elokuuta pidetyssä puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa yksityiskohtaisesti siihenastisia neuvotteluja, esitellen samalla hallitusohjelmaluonnosta. Eduskuntaryhmä katsoi sen sisältävän paljon puutteita ja korjaamista. Kaikesta huolimatta se kehotti neuvottelijoita pyrkimään *porvarillisen* [kurs.MT] enemmistöhallituksen muodostamiseen.⁶⁸⁴ Myöhään samana iltana 28. elokuuta, reilut kaksi päivää hallitustunnustelijana oltuaan, K.-A. Fagerholm puolestaan informoi puhelimitse Urho Kekkosta hallitusneuvottelujen etenemisestä. Tuossa vaiheessa kiistaa osapuolten välillä oli enää maataloustulolain voimassaoloajasta, mutta sekään ei suinkaan näyttänyt ylitsepääsemättömältä. Esiteltyään tulevan hallituksen voimasuhteet – sosiaalidemokraatit ja maalaisliitto kumpikin viisi ministerinsalkkua, kokoomus kolme ja molemmat kansanpuolueet yksi – Fagerholm tiedusteli presidentin kantaa maalaisliiton itselleen vaatimalle ulkoministerin paikalle. Tehtävään kaavaillun Virolaisen sijaan Kekkonen piti ruotsalaisten Ralf Törngreniä parempana vaihtoehtona – näkemystään sen tarkemmin perustelematta.⁶⁸⁵ *Aamulehti* oli tyytyväinen ennen kaikkea siihen, että pitkäksi venähtäneet hallitusneuvottelut olivat vihdoin tulossa päätökseen ja maa saisi hallituksen hoitamaan monia kasaantuneita ongelmia. Kun lopullista varmuutta kokoomuksen hallituspaikasta ei vielä ollut, ei lehti myöskään uskaltanut tehdä mitään suuria hallituspolitiikkaan liittyviä julistuksia. Tulevia haasteita

Kekkonen katsoikin poikansa todistaneen tilannetta, jossa maalaisliitto näki tärkeimpänä asiana hallituksen syntymisen. Sen pohja ja ohjelma näyttivät olevan sille toisarvoisella sijalla. Tämä tilanne näytti saavan aikaan välitöntä huolestumista Neuvostoliiton piirissä ja nuo tiedot kantautuivat myös Urho Kekkosen korviin. Ahti Karjalainen kertoi Viktor Vladimirovin valittaneen, että hän joutuisi lähettämään nelivuotisen diplomaattituransa kaikkein huonoimman raportin seurauksena Suomen vielä keskeneräisestä hallitusratkaisusta. Anne-Marie Snellmanin luona vieraillessaan Vladimirov ja Juri Voronin olivat jatkaneet saman aiheen käsittelyä: herroista jälkimmäinen totesi – *Paasikiven linja* –kirjaa pöydällä katsellessaan – Paasikiven linjan romahtaneen. Vladimirov puolestaan korosti, ettei Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita haluttaisi katkaista, mutta hallituksen puutteellinen luottamus haluttaisiin kyllä osoittaa. Samalla hän syytti Kekosta otteen ja tahdon puutteesta. Suomi 2001, s. 109. Urho Kekkosen pvk. 28.8.1958.

⁶⁸⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 28.8.1958. PTA. Tämän kokouksen pöytäkirja on mikrofilmattu 17. syyskuuta pidetyn puoluehallituksen kokouksen pöytäkirjan perään.

⁶⁸⁵ Suomi 2001, s. 109. Urho Kekkosen pvk. 28.8.1958

pelkäämättä se piti ”kohtuullisena”, että oikeisto näytti pääsevän yrittämään asioiden aiempaa parempaa ja pitkäjännitteisempää hoitamista. Tamperelaislehden mielestä nyt toteutumassa olleella hallitusratkaisulla ei pyritty ratkaisemaan ainoastaan tämän hetken pulmakysymyksiä, vaan siihen liittyi myös pitemmän tähtäimen ratkaisuja.⁶⁸⁶ Mitä ne olivat, sitä ei kuitenkaan kerrottu.

K.-A. Fagerholmin viiden puolueen enemmistöhallitus sai lopullisen sinettinsä, kun Naantalin Kultarannasta Helsinkiin saapunut Urho Kekkonen nimitti sen tehtävänsä 29. elokuuta 1958. Hallituksen paikkajako, ulkoministerin henkilöä myöten, vastasi Fagerholmin esitystä. Kokoomuksen eduskuntaryhmästä ministereiksi valittiin eduskuntaryhmän puheenjohtaja Päiviö Hetemäki sekä T. A. Wiherheimo ja Niilo Kosola. He saivat hoitaakseen valiovarain-, puolustus- ja maatalousministerin tehtävät. Kun kokoomus nyt vihdoinkin oli päässyt hallitukseen – vieläpä toiveitaan vastaavasti laajapohjaiseen ja parlamentaariseen – olisi voinut kuvitella, että puoluetta lähellä ollut *Aamulehti* olisi ollut saavutettuun lopputulokseen enemmän kuin tyytyväinen. Hallitusvastuu näytti kuitenkin painavan kokoomuksen harteilla ensimmäisestä päivästä lähtien, sillä lehti kommentoi vastanimitettyä hallitusta huomattavan pidättyväisesti – tavalla, joka oli ollut leimallista sille poliittisissa kysymyksissä käytännössä koko eduskuntavaalien jälkeisen ajan. Se näki hallituksen edessä olevat haasteet siinä määrin vaikeiksi, ettei mennyt lupaamaan sen puolesta nopeita saati mukavia tuloksia. Hallitusneuvottelujen osalta se halusi antaa tunnustusta sekä maalaisliitolle että sosiaalidemokraateille siitä, että ne ylipäätään olivat saaneet tuloksellisen lopun, vaikka hallitusohjelman myönnettiinkin olevan selvä kompromissi. Ministerivalintoihin *Aamulehti* vakuutti olevansa ”pääosin tyytyväinen”.⁶⁸⁷

⁶⁸⁶ *Aamulehti* 29.8.1958; pääkirjoitus.

⁶⁸⁷ *Aamulehti* 30.8.1958; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palsta todisti osaltaan, kuinka monenkirjavasti lehdistössämme suhtauduttiin aloittavaan hallitukseen: *Uusi Suomi* katsoi uuden laajapohjaisen hallituksen osoittaneen sen, että yhä laajemmat piirit tiedostivat, että suurimpien taloudellisten ja yhteiskunnallisten ongelmien selvittäminen edellytti hallitusta, jolla oli takanaan mahdollisimman luja eduskunnan tuki. Tässä kohdin se viittasi Urho Kekkosen valtiopäivien avajaisissa pitämään puheeseen. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja oli valmis antamaan eduskunnan suurelle enemmistölle tunnustuksensa siitä, että sen toimesta tajuttiin tilanteen vakavuus ja tehtiin kaikki mahdollinen lujan parlamentaarisen enemmistöhallituksen aikaansaamiseksi. *Helsingin Sanomat* ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että kokoomus oli ensi kertaa sotien jälkeen onnistunut pääsemään hallitusvastuuseen. Se piti aiemmin tapahtunutta kokoomuksen ja kommunistien rinnastamista hallituskelvottomuudessa toisiinsa kohtuuttomana ja nurinkurisena nähden kokoomuksen tulon hallitusvastuuseen olevan terve käänne

Urho Kekkonen ei sitä ollut. Hän oli pettynyt maalaisliiton osalta siihen, että se oli valmis taipumaan kolmivuotiseen maataloustulolakiin samaten kuin, että Johannes Virolainen – vastoin Kekkoselle puhelimesta antamaansa lupaus – oli uuden hallituksen ulkoministeri. Presidenttiä näytti narkästyttävän se, että SDP:n ministerilistalta löytyi sekä Väinö Leskisen että Olavi Lindblominkin nimi. Hän tulkitasi asian huolestuttaneen myös pääministeri K.-A. Fagerholmia, joka haki lohtunsa siitä, että oli sentään onnistunut estämään Väinö Tannerin nousun ministeriaitioon. Jotain Kekkoson suhtautumisesta juuri nimittämäänsä hallitukseen kertoi se, että hän mainitsi nimityspuheessaan sen olleen hänen huonoin puheensa – olkoonkin, ettei se ollut edes hänen itsensä kirjoittama. Vielä myöhemmin samana päivänä hän soitti Martti Miettuselle haukkuen tämän pataluhaksi siitä, ettei maalaisliitto ollut pitänyt yhtään hänelle annetuista lupauksistaan. Presidentti arvosteli hallituksen ministerivalintoja – Leskinen, Lindblom ja Kosola – ja vaati jopa lopettamaan puheet *Paasikiven* –

parlamentarisessa demokratiassamme. *Suomen Sosialidemokraatti* suhtautui maltillisesti aloittavaan hallitukseen. Se ilmoitti antavansa sille tunnustusta vasta sitten, kun se saisi jotain aikaan. Laajanpohjaisena se näki sillä olevan hyvät mahdollisuudet – kunhan vain mukana olevat puolueet pysyisivät yksimielisinä. *Päivän Sanomat* hämmästeli maalaisliiton hinkua osallistua hallitusvastuuseen kokoomuksen kanssa – ensi kerran sitten vuoden 1931. Se ennakoி maalaisliitolle tulevan vaikeuksia kokoomuksen kanssa myös talouspoliittisten kysymysten hoidossa. *Hufvudstadsbladet* toivoi hallituspuolueiden pystyvän mahdollisimmat nopeasti sopimaan mahdolliset erimielisyytensä, koska lehti ennakoி opposition pyrkivän hallituksen mahdollisimman nopeaan kaatamiseen. *Maakansa* ilmoitti jäävänsä odottamaan, mitä tulevan pitää. Se ei ollut tyytyväinen sen enempää hallituksen paikkajakoon kuin Väinö Leskisen ministeriyeenäkään. *Ilkka* myönsi hallituksen syntyneen vaivalloisesti pihtisyntytyksellä, mutta piti sitä tilanteen huomioon ottaen parhaana mahdollisena. Pitkälti samalla perusteella kuin *Helsingin Sanomat* se julkitoi tyytyväisyytensä kokoomuksen pääsystä hallitukseen. Lehti povasi hallituksesta reipasotteista ja työkykyistä. *Kansan Uutiset* näki uuden hallituksen uhkaavan sotien jälkeen saavutettuja demokraattisia oikeuksia – ts. kommunistien toimintaa – sekä Suomen ja Neuvostoliiton kesken harjoitettua luottamuksellista ulkopoliittikkaa. Se syytti tapahtuneesta maalaisliittoa ja ennakoи sen palaavan politiikassaan 1920- ja 1930-luvuille, jolloin se näki oikeistomme sanelleen porvaristomme politiikan. *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstalta kävi *Kirjaajan* toimesta selväksi, että myös kansanedustajat olivat arvioissaan uudesta hallituksesta sangen pidättyväisiä. Aamulehti 31.8.1958. *Aamulehden* pidättyväisyydestä uuteen hallitukseen kertoi jotain sekini, että se julkaisi 31.8. pääministeri K.-A. Fagerholmien hallituksen muodostamisen jälkeen pitämästä puheesta vain sen talouspoliittisia haasteita ja hallituspuolueiden välisen yhteistyön tärkeyttä korostaneet kannanotot – ja nekin ilman omia kommenttejaan – samaan aikaan, kun muu lehdistö keskusteli puheen sisällöstä varsin ahkerasti. Kuten arvata saattaa, puheesta esitetyt arviot noudattivat hallitus-oppositio –linjaa. Aamulehti 2.9.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Keskisuomalainen* näki maalaisliiton menettäneen hallitusratkaisussa keskeisen asemansa hallituspolitiikassa. Samalla se korosti, ettei maalaisliiton tulisi pitää ministereitään hallituksessa panttivankeina, jos heitä siihen rooliin muiden toimesta oltiin ajamassa. Aamulehti 4.9.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Juhani Suomen v. 2001 toimittama Urho Kekkoson päiväkirjojen ensimmäinen osa paljastaa, että presidentti seurasi varsin tarkoin lehdistön juuri nimitetystä hallituksesta esittämiä reaktioita – erityisesti *Uuden Suomen*, *Päivän Sanomien* sekä *Helsingin Sanomien* osalta.

Kekkosen linjasta [kurs. MT]. Ahti Karjalainen näytti pitävän huolta siitä, ettei hänen mielialansa uuden hallituksen johdosta päässyt ainakaan kohoamaan. Presidentin luottomiehenä hän totesi pitävänsä maalaisliiton hallitukseen menoa Virolaisen ja Miettusen suunnittelemana taktiikkana, joka saatiin aikaan lupaamalla heille hallituspaikat. Hän kertoi Kekkoselle myös keskushallituksen kokouksessa kuulemistaan epävarmoista mielialoista hallitusratkaisun ympärillä, jotka puolestaan Matti Kekkonen oli valmis vahvistamaan. Urho Kekkonen vaikutti hallitusratkaisun osalta lähes epätoivoiselta, kun hän tilitti päiväkirjalleen:

”Kyllä tämä on niin saatanan surkeaa. Kaikki työ, minkä olen sekä sisä- että ulkopoliittisesti tehnyt, näyttää valuvan hiekkaan.”⁶⁸⁸

10.3 TYYTYVÄISYYTTÄ HALLITUSVASTUUSTA

Vajaa viikko sen jälkeen, kun K.-A. Fagerholmin kolmas hallitus oli aloittanut jo etukäteen vaativaksi arvellussa tehtävässään, oli *Aamulehti* valmis määrittelemään sen tärkeimmäksi tehtäväksi työllisyyspolitiikan hoitamisen – ennen kaikkea pitkällä tähtäimellä. Samalla se arvosteli edellisen hallituksen asiassa harjoittamaa vitkastelua. Lehti ehdotti yhä pahenevalta näyttävän ongelman ratkaisemiseksi mm. työttömyystöiden uudelleenjärjestelyjä valtion ja kuntien yhteistyötä tiivistämällä. Kokoomuksen keskeisimmälle vaalilupaukselle uskollisena se muistutti onnistuneen

⁶⁸⁸ Suomi 2001, s. 110. Urho Kekkonen pvk. 29.8.1958. Hyvä osoitus siitä, kuinka koville tehti hallitusratkaisu Urho Kekkoselle otti, saatiin hallituksen nimittämistä seuranneena päivänä hänen ollessaan aamiaisella Suomen Pankissa. Omien sanojensa mukaan hän räjähti kuultuaan, että Klaus Waris kaavaili ottavansa maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselaisen mukaansa 1. syyskuuta luottoasioissa käynnistyvälle Yhdysvaltain matkalleen. Voimasanoja ei presidentin toimesta säästetty tälläkään kertaa. Jo aiemmin puhelimessa Martti Miettuselle purkamaansa katkeruutta maalaisliiton keskushallituksen ja eduskuntaryhmän tekemästä päätöksestä osallistua hallitukseen, presidentti purki suurlähettiläs Eero A. Wuorelle sekä Sukselaiselle 31. elokuuta päivätyissä kirjeissään. Kekkonen Sukselaista kohtaan tuntemaa kiukkua lisäsi varmasti entisestään Karjalaiselta saadut tiedot siitä, että tämä – yhdessä sisäministeri Atte Pakkasen kanssa – oli paheksunut Matti Kekkonen maalaisliiton eduskuntaryhmässä osoittamaa aktiivisuutta – sitä, että tämä toimi aktiivisesti isänsä äänitorvena. Tässä yhteydessä hän myös ilmoitti jättävänsä presidenttiyden virkakautensa päättyessä v. 1962. Suomi 2001, s. 111. Urho Kekkonen pvk. 1.9.1958 ja Kekkonen 1976, s. 47-53. Vuonna 1999 Matti Kekkonen totesi Maarit Tastulan *Punainen lanka* -ohjelmalle myöntämässään tv-haastattelussa olleensa maalaisliiton tuolloisesta eduskuntaryhmästä ainut hallitukseen menoa vastustanut kansanedustaja. Päätöksensä hän sanoi tehneensä itsenäisesti, ilman isänsä myötävaikutusta – kuvaten sitä samalla ironisesti oman poliittisen uransa ainoaksi sankariteoksi. Matti Kekkonen haastattelu ohjelmassa ”Punainen lanka”, esitys YLE TV2, 15.1.1999, http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/matti_kekkonen_tunsi_isansa_ja_isa_poikansa_82190.html#media=82181, katsottu 20.5.2013.

työllisyyspolitiikan edesauttavan myös talouspolitiikan kuntoon saattamista.⁶⁸⁹ Haasteelliselta näyttävästä tilanteesta huolimatta usko kansanvaltaisten puolueiden keskinäisen yhteistyön tuloksellisuuteen eli *Aamulehdessä* vahvana. Erityisen tyytyväisiä oltiin siitä, että uusi hallitus lupasi antamassaan ohjelmassa pidättäytyä veronkorotuksista.⁶⁹⁰

Kaikki eivät vastaavaan optimismiin pystyneet. Erityisen vaikeaa uuteen hallitusyhteistyöhön sitoutuminen näytti olevan maalaisliitolle. Siitä kertoi osaltaan sen helsinkiläisen äänenkannattajan *Maakansan* sosiaalidemokraateille ja kokoomukselle antama muistutus siitä, että ongelmien ratkaiseminen edellytti tekoja ja toimenpiteitä – ei vain suuriäänisiä eleitä, joihin se katsoi molempien taannoisessa vaalikampanjoinnissa syyllistyneen.⁶⁹¹ Vastenmielisyyttä työllä ja tuskalla kasaan saatua K.-A. Fagerholmin hallitusta kohtaan tunsivat yhä myös tasavallan presidentti Urho Kekkonen. Tästä kertoivat mm. ne ulkoministeri Johannes Virolaiselle esitetyt kitkerät kommentit, joissa Kekkonen nimitti häntä sekä maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselaista hiekkalaatikolla leikkiviksi lapsiksi. Ennen tätä tunteenpurkausta hän oli selostanut hallituksen muodostamiseen liittyviä tapahtumia luonaan vierailleelle Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedeville toivoen neuvostohallituksen suhtautuvan Suomen tilanteeseen maltillisesti. Suurlähettiläs lupautui informoimaan Kekkonesta neuvostojohdon esittämistä kannanotoista. Ne tulivat presidentin tietoon jo päivää myöhemmin, mutta eivät suinkaan Lebedevin, vaan lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovin toimesta. Hän ilmoitti Neuvostoliiton suhtautuvan Suomen uuteen hallitukseen hyvin kielteisesti nähden sen samalla yritykseksi muuttaa Suomen ulkopoliittikkaa. Kekkonen yritti ilmiselvästi rauhoitella vierastaan vakuuttamalla

⁶⁸⁹ Aamulehti 5.9.1958; pääkirjoitus.

⁶⁹⁰ Aamulehti 9.9.1958 ja 16.9.1958; pääkirjoitukset. Optimismia uutta hallitusta kohtaan huokui *Aamulehden* otaksuman linjan mukaisesti myös *Jumi* omassa kolumnissaan. Samassa yhteydessä hän kuitenkin hämmästeli simonistien ja etenkin maalaisliiton julkisuudessa sitä kohtaan esittämiä epäluuloja. Aamulehti 12.9.1958.

⁶⁹¹ Aamulehti 10.9.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Muutamaa päivää myöhemmin *Maakansa* korosti maalaisliiton olevan samassa hallituksessa oikeiston kanssa – ei kommunistien vastustamisen, vaan maassa olevien taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Samalla se muistutti, ettei puolue tulisi hyväksymään poliittiseen yleislinjaan tehtäviä muutoksia, vaan oli tarvittaessa valmis nopeastikin jättämään hallituksen. Aamulehti 13.9.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

ulkopolitiikan pysyvän jatkossakin entisellään sekä muistuttamalla, että hän ulkopoliittikan johtajana viime kädessä vastasi siitä.⁶⁹²

Urho Kekkonen onnistui tavoitteessaan ainakin osittain ja sai sovittua vieraansa kanssa, ettei Neuvostoliitto aloittaisi lehtisotaa Suomea ja sen uutta hallitusta vastaan. Zhenihov lupasi tämän – kuitenkin niin, että Väinö Leskinen jäisi sen ulkopuolelle. Hän tiedusteli Kekkoselta, miten tämä arveli suomalaisten suhtautuvan suurlähettiläs Lebedevin mahdolliseen kotiuttamiseen – etenkin, jos hänelle ei nimitettäisi seuraajaa. Kekkonen piti tätä suunnitelmaa liian jyrkkänä toimenpiteenä. Tätä taustaa vasten on enemmän kuin ymmärrettävää, että hän Zhenihovin tavattuaan näki vastanimitetyn hallituksen mahdollisuudet asioiden hoitamiseen Neuvostoliiton kanssa minimaalisina.⁶⁹³ *Aamulehti*, kuten muutkin kokoomusta lähellä olleet lehdet piti hallituksen suhteen kiinni jo aiemmin omaksumastaan varovaisen optimistisesta linjasta – olkoonkin, että se julkaisi *Muut Lehdet* –palstalla muiden lehtien asiassa omaksumia kriittisiäkin kannanottoja.⁶⁹⁴ Näytti ikään kuin K.-A. Fagerholmin hallitukseen koti- ja ulkomailta kohdistetut epäluulot eivät olisi kokoomusta tuossa vaiheessa tavoittaneet. Edes Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedevin syyskuun puolivälissä tapahtunut maasta poistuminen ei näyttänyt herättävän puolueen piirissä minkäänlaisia ylimääräisiä reaktioita. Sen huomion painopiste keskittyi sekä maan talouspolitiikan aiempaa parempaan hoitamiseen että oman toimintansa suunnitteluun. Eduskunnan syysistuntokauden käynnistyessä kokoontunut puoluehallitus tähtäsi omalta osaltaan Suomen tuotannollisten edellytysten kaikinpuoliseen parantamiseen. Sen tavoitteena oli paitsi antaa toimintamahdollisuuksia jo olemassa oleville yrityksille, myös mahdollistaa uusien perustaminen. Puolue katsoi tämän edesauttavan valtion menojen vähentämistä.⁶⁹⁵

⁶⁹² Suomi 2001, s. 111-112. Urho Kekkonen pvk. 2. – 3.9.1958. Urho Kekkonen epäilevä suhtautuminen uuteen hallitukseen ei ainakaan vähentynyt hänen kuultuaan Itä-Euroopan kiertomatkalta palanneen Arvo Korsimon Mihail Kotovilta Moskovasta tuomat terveiset. Korsimo kertoi hänen ihmetelleen Suomen halua muuttaa poliittista suuntaustaan, viitaten samalla Kekkonen Moskovassa valtiovierailulla vastikään saamaan erinomaiseen vastaanottoon. Suomi 2001, s. 112. Urho Kekkonen pvk. 4.9.1958.

⁶⁹³ Suomi 2001, s.112. Urho Kekkonen pvk. 3.9.1958.

⁶⁹⁴ *Aamulehti* 20.9.1958 ja 22.9.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁶⁹⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 17.9.1958; liite 1. PTA. Neuvostoliiton suurlähettiläs Viktor Lebedevin poistumisesta Suomesta kerrottiin *Aamulehdessä* vasta kolmea viikkoa myöhemmin – 11.10.1958 uutistoimisto UPI:n Lontoosta välittämällä lyhyellä sisäsivulle sijoitetulla pikku-uutisella.

Ajankohtaisista poliittisista huolista päällimmäisenä tamperelaislehdellä näytti olevan sisäpoliittisen elämän pirstaleisuus. Ketään sen kummemmin erittelemättä, se kehotti puolueita tiivistämään sekä keskinäistä yhteistyötä että sisäistä toimintaansa, jotta kansanvallan vihollinen ei pääsisi hyödyntämään itselleen otollista tilannetta.⁶⁹⁶ Vastuu suoran kritiikin esittämisestä kommunisteille lankesi jälleen kerran Väinö Peltosen eli *Jumin* harteille – päivä sen jälkeen, kun *Uusi Suomi* omalla pääkirjoituspalstallaan oli arvostellut heitä ulkopoliittisen kriisin lietsomisesta. Osoittaen viestinsä Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden huononemisesta huolta kantaneelle Suomen kommunistisen puolueen keskuskomitealle *Aamulehden* teräväkynäinen kolumnisti muistutti ulkopoliittikan Suomessa yhä edelleenkin pohjautuvan *Paasikiven linjaan* [kurs. MT] – linjaan, jota olivat vakuuttaneet kannattavan sekä Neuvostoliiton johtomiehet että kotikommunistit. *Jumi* korosti tasavallan presidentin ja eduskunnan huolehtivan sen jatkumisesta. Se, kuinka paljon kokoomuksen osakseen saama hallitusvastuu oli laimentanut *Aamulehden* poliittisiin kysymyksiin antamia kannanottoja, tuli erinomaisen selväksi Peltosen esittäessä näkemyksensä ulkoministeri Johannes Virolaisesta – miehestä, jota hän aiemmin vastaavassa tehtävässä oli nimittänyt ”maailman tietämättömämmäksi” ja ”kelloseppämestariksi”:

”Ja ulkoministerinä meillä on tässä suhteessa luotettava mies, joka tietää, kuinka tarkkaa ulkopoliittikkaa on hoidettava.”⁶⁹⁷

⁶⁹⁶ *Aamulehti* 30.9.1958; pääkirjoitus.

⁶⁹⁷ *Aamulehti* 30.9.1958. *Aamulehti* julkaisi *Uuden Suomen* kommunisteja kritisoinen pääkirjoituksen päivän *Muut Lehdet* –palstalla. Syyskuun vaihduttua lokakuuksi *Helsingin Sanomat* vaati samalla palstalla hallitukselta virallista kannanottoa tuossa vaiheessa jo ulkomaille levinneisiin tietoihin Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden huonontumisesta. Lehti itse ei suostunut noita arvioita allekirjoittamaan, vaan piti niitä vahvasti liioiteltuina. *Aamulehti* 1.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Kaikki eivät enää tässä vaiheessa olleet valmiita yhtymään *Jumin* Johannes Virolaisesta *Aamulehdessä* esittämiin sangen optimistisiin arvioihin. Jo paria viikkoa aiemmin – juuri ennen suurlähettiläs Viktor Lebedevin poistumista Suomesta – Urho Kekkosen katsoi Virolaisen epäonnistuneen tehtävässään hallituksen ulkopoliittikan takaajana siinä määrin, että olisi ollut valmis antamaan ulkoministeriyden jonkun kokoomuslaisen hoidettavaksi. Kekkosen esittämän arvion taustalla oli Kustaa H. J. Vilkonan Viktor Vladimirovin kanssa asiasta käymä keskustelu, jonka aikana oli käynyt selväksi, että maalaisliitto oli tekemällänsä hallitusratkaisulla onnistunut rikkomaan nauttimansa luottamuksen Neuvostoliittoon, joka syytti tapahtuneesta Virolaista. Vladimirovin pessimistinen tilanneanalyysi ei ollut Kekkoselle mikään yllätys, sillä hän oli saanut sen Ahti Karjalaisen välittämänä tietoonsa jo muutamaa päivää aikaisemmin. Suomi 2001, s. 114-116. Urho Kekkosen pvk. 11.9.1958 ja 14.9.1958.

Yksi lisätodiste kokoomuksen halusta vaalia hallitusyhteistyötä saatiin puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkosen Tampereen Kansallisseuran tilaisuudessa pitämästä puheesta. Vaalitulosta ja mutkikkaiksi muodostuneita hallitusneuvotteluja läpikäyden hän myönsi, että kokoomus oli joutunut tinkimään hallitusohjelmalle asettamistaan tavoitteista hallitukseen päästäkseen. Toisaalta hän oli tyytyväinen siitä, että se näytti vastaavan hyvin niihin yhteiskunnallisiin haasteisiin – työttömyyden torjuntaan, talouselämän elvyttämiseen ja valtiontalouden tasapainottamiseen – joita puolue oli korostanut jo pitemmän aikaa. Saukkonen kertoi kuulijoilleen hallitusohjelman ripeästi alkaneen toteuttamisen, nimenomaan työllisyys- ja talouspolitiikan osalta, herättäneen jo huomattavassa määrässä optimismia ja aktiivisuutta tuotantoelämän piirissä. Talouselämän elvyttämisen kannalta hän piti ensiarvoisen tärkeänä teollisuuden vientimarkkinoiden kehittämistä. Työllisyyden ylläpito ja kehittäminen taas vaativat entisten markkina-asemien pitämistä ja uusien valtaamista niin lännessä kuin idässäkin. Neuvostokaupan osalta kokoomusjohtaja tähdensi eritoten laivanrakennus- ja konepajatuotteiden tärkeyttä. Jussi Saukkosen puheen neuvostokauppaa käsitelleen osan jälkeen oli luonnollista tarttua aiheen ympärillä käytyyn vilkkaaseen keskusteluun. Niinpä hän arvosteli sekä kommunisteja että skogilaisia siitä, että nämä olivat tehneet idänkaupan kysymyksistä yleispoliittisen asian, vaikka puhe oli puhtaasti talouspoliittisista kysymyksistä. Saukkonen sanoi odottavansa mielenkiinnolla valmisteilla olevaa budjettiesitystä, joka puolestaan kertoisi, kuinka hallitus oli onnistunut valtiontalouden tasapainotuspyrkimyksissään. Tehtävä oli hänen nähdäkseen sekä vaikea että pitkäkestoinen. Ei ihme, että hän puheensa päätteeksi rohkeni toivoa työssään vasta äskettäin aloittaneelle hallitukselle työrauhaa.⁶⁹⁸

Päiviö Hetemäki keskittyi valtion tulevan budjettiesityksen laadintaan heti siitä lähtien, kun hänet oli nimitetty valtiovarainministeriksi. Tuossa vaiheessa – elokuun lopussa – siihen liittyvät valmistelutyöt olivatkin jo varsin pitkällä. Kun Urho Kekkonen reilua kuukautta myöhemmin saattoi antaa hallituksen tulevan vuoden talousarvion eduskunnan käsiteltäväksi, huomattiin, että Hetemäki oli onnistunut supistamaan sen loppusumman alle 300 miljardin markan. Summa oli noin 20 miljardia edellisvuotta pienempi. Tieto otettiin *Aamulehdessä* mielihyvin vastaan – olkoonkin, että se luonnehti

⁶⁹⁸ Aamulehti 1.10.1958.

annettua esitystä ylimenokauden budjetiksi. Kauan kaivatut verohelpotukset jäivät odottamaan aikaa parempaa, koska niiden katsottiin edellyttävän kansanvälisten suhdanteiden myönteistä kehitystä.⁶⁹⁹ Eduskunnassa annettu budjettiesitys sai osakseen varovaista kritiikkiä. Kovimmat arvostelut se sai osakseen, tietenkin, opposition piiristä, kommunistien Hertta Kuusisen luonnehtiessa sitä ala-arvoiseksi, sekavaksi ja ylen murheelliseksi.⁷⁰⁰ Hetemäki oli saanut kuulla siitä kriittisiä arvioita jo valmisteluvaiheessa itseltään Urho Kekkoselta. Felix Seppälä katsoi presidentin tämänkaltaisen käytöksen kertovan paitsi hänen kaiken aikaa harjoittamastaan kieroilusta myös siitä, että hän valmistautui kaatamaan hallituksen. Eduskunnan ennen vaaleja jättänyt Seppälä arvioi Kekkosen näin muodoin pyrkivän turvaamaan oman asemansa seuraaviin presidentinvaaleihin sekä K.-A. Fagerholmiin että Päiviö Hetemäkeen nähden.⁷⁰¹

Kuten sanottua – eduskuntavaalien, mutta varsinkin K.-A. Fagerholmin johdolla muodostetun parlamentaarisen hallituksen nimittämisen jälkeen – kokoomus ja sen mukana *Aamulehti* olivat olleet sangen hiljaa poliittisen elämän tapahtumista. Samaan aikaan maalaisliiton lehdistö näytti ruotivan palstoillaan päivästä toiseen sekä tehtyä hallitusratkaisua että Veikko Vennamon asemaa puolueessa. Päiviö Hetemäen laatiman budjettiesityksen maalaisliitolta ja kansanpuolueelta saaman kriittisen palautteen jälkeen *Aamulehden* tyyli näytti muuttuvan – joskin vain nimimerkin suojassa. *Aura* arvosteli omalla *Maalta katsoen* –palstallaan maalaisliittoa siitä, että se oli arvostellut hallituksen toimintaa sen nimittämisestä lähtien – samalla, kun se oli toistuvasti uhannut jättää hallitusyhteistyön. Arvostelun kohteeksi tässä yhteydessä joutui myös puheenjohtaja V. J. Sukselainen hänen rinnastettuaan kokoomuksen ja kommunistit toisiinsa. *Aura* näki

⁶⁹⁹ *Aamulehti* 3.10.1958.

⁷⁰⁰ Koivisto 2005, s. 264-265. Lehdistö kautta linjan näytti suhtautuvan varauksellisesti Päiviö Hetemäen laatimaan budjettiesitykseen. Jyrkimmän arviot sielläkin tulivat tietenkin opposition piiristä. *Päivän Sanomat* – skogilaisten äänenkannattaja – leimasi sen olevan todellisuuspohjaa vailla ja *Kansan Uutiset* nimitti sitä puolestaan ”hinnankorotuksen budjetiksi”. Tyytyväinen viimeksi mainittu oli kuitenkin siitä, että siinä oli huomioitu kansandemokraattien vaatimukset työllisyysmäärärahojen jakamisesta eri hallinnonhaarojen kesken. *Aamulehti* 4.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷⁰¹ Felix Seppälän pvk. 1.10.1958. HMA. Urho Kekkosen suhtautumisesta Päiviö Hetemäen laatimaan budjettiin Felix Seppälä kuuli keskusteltuaan Enso Gutzeitin kokouksessa Onni Hiltusen ja Olavi Lindblomin kanssa. Kekkosen päiväkirja ei kerro hänen siihen kohdistamista reaktioista yhtään mitään. 25. syyskuuta hän kuitenkin katsoi aiheelliseksi kirjata päiväkirjaansa Martti Mieltusen uhanneen erolla hallituksesta, mikäli Päiviö Hetemäki toteuttaisi suunnitelmansa maatalousmäärärahojen poistamisesta. Suomi 2001, s. 120. Urho Kekkosen pvk. 25.9.1958.

maalaisliiton harjoittaman toiminnan taustalla olevan katkeruuden siitä, että puolue näytti uudessa hallituksessa menettäneen entisen valta-asemansa.⁷⁰² Budjetin lähetekeskustelun yhteydessä *Aamulehti* puolestaan arvosteli skogilaisia siitä, että nämä olivat käydyn keskustelun aikana kyseenalaistaneet hallituksen ulkopoliittisen luotettavuuden. Heidän katsottiin nyt kommunistien tapaan sekoittaneen ulko- ja sisäpolitiikan keskenään ja sitä pidettiin tuomittavana. Lehti arvioi ulkoministeri Johannes Virolaisen vastanneen esitettyihin syytöksiin ”asiallisen selvästi”.⁷⁰³

Epäilykset K.-A. Fagerholmin äskettäin nimitetyn hallituksen ulkopoliittisesta luotettavuudesta levisivät myös neuvostolehdistöön sangen pian sen jälkeen, kun suurlähettiläs Viktor Lebedev oli palannut kotimaahansa. Tähän liittyen *Aamulehti* julkaisi D. Borisovin *Kansainvälinen elämä* –aikakauslehteen kirjoittaman artikkelin, jossa hän syytti Väinö Tannerin johtamia sosiaalidemokraatteja vasemmistoenemmistöistä eduskuntaa kohtaan harjoitetusta petturuudesta ja kokoomusta maalaisliiton painostamisesta äskeisen hallitusratkaisun yhteydessä. Artikkelin kirjoittaja kantoi erityistä huolta siitä, että maalaisliitto viidellä ministerillään näytti uudessa hallituksessa menettäneen valta-asemansa yhteensä kahdeksan ministerinpestiä saaneille kokoomukselle ja sosiaalidemokraateille. Uuden hallituksen

⁷⁰² *Aamulehti* 6.10.1958. Edellisenä päivänä *Aamulehti* oli *Muut Lehdet* –palstalla julkaissut *Uuden Suomen* pääkirjoituksen, jossa hämmästeltiin maalaisliiton sekä kansanpuolueen hallitukseen kohdistaman kritiikin voimakkuutta. Felix Seppälä näki tämän kirjoituksen olevan vahingollinen kokoomukselle – kansanpuolue kun oli hänen mielestään ”lankeamassa kokoomuksen syliin” jo muutoinkin. Felix Seppälän pvk. 3.10.1958. HMA. Kansanedustajuudesta vastikään eläköityneen Seppälän päiväkirjanpito näyttää tässä vaiheessa entisestäänkin satunnaistuneen. Hän on päivännyt useiden päivien tapahtumia tämän saman päivämäärän – 3. lokakuuta – alle. Kokoomusta lähellä olevista lehdistä *Satakunnan Kansa* liittyi pian maalaisliittoa ja kansanpuoluetta arvostelleeseen rintamaan – samalla, kun maalaisliittolainen *Ilkka* puolusti niiden menettelyä mm. kommunismin patoamisella. Se kuitenkin myönsi, että Päiviö Hetemäen tekemä budjetti oli sopusoinnussa vallinneiden olosuhteiden kanssa. *Aamulehti* 8.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷⁰³ *Aamulehti* 10.10.1958; pääkirjoitus. Johannes Virolaisen lisäksi skogilaisten syytöksiin vastasi osaltaan myös Jussi Saukkonen. Samaisessa 9. lokakuuta käydyssä budjetin lähetekeskustelussa hän korosti presidentin vastaavan ulkopoliittisen linjan jatkuvuudesta varoittaen samalla arvioimasta hallituksen ulkopoliittista toimintaa kommunistien ja sos. dem. opposition propagandan perusteella. Urho Kekkosen talletti tämän puheenvuoron lehtileikkeenä päiväkirjaansa. *Suomi* 2001, s. 124. Urho Kekkosen pvk. 9.10.1958. Lehdistö ei näyttänyt kiinnittävän juurikaan huomiota Johannes Virolaisen rooliin budjetin lähetekeskustelussa. Ainoastaan *Kansan Uutiset* totesi sen olleen ”ei tavanomaista”. *Aamulehti* 11.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta. *Jumi* puolestaan kiinnitti budjetin lähetekeskustelua arvioidessaan huomionsa kommunistien ja skogilaisten lähes saumattomalta näyttäneeseen yhteistyöhön, paheksuen samalla sitä, että ne kuulopuheiden mukaan olivat kaatamassa hallitusta ulkopoliittisin argumentein vielä ennen joulua. Virolaisen jo aiemmin Väinö Peltoselta saama ”synninpäästö” näytti tämän perusteella olevan yhä edelleen voimassa. Myös *Kirjaaja* omalla *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstallaan näytti kiinnittäneen *Jumin* tapaan suurimman huomionsa budjetin lähetekeskustelussa kommunistien ja skogilaisten yhteispeliin. *Aamulehti* 12.10.1958.

nähtiin päinvastaisista vakuutteluista huolimatta tähtäävän *Paasikiven linjan* [kurs. MT] sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden heikentämiseen. Lehti osoitti syyttävällä sormella niin kokoomusjohtoa – sitä kuitenkaan tarkentamatta – kuin Väinö Tanneriakin siitä, että nämä halusivat syöstä Suomen entisen, sille paljon onnettomuutta aiheuttaneen ulkopoliittikan tielle. Samalla se lohduttautui kuitenkin sillä, että valtava osa suomalaisista suhtautui näihin suunnitelmiin paheksuvasti.⁷⁰⁴

Urho Kekkonen seurasi tarkoin neuvostolehdistössä Suomesta esitettyjä kommentteja ja ennen kaikkea suomalaisten esitettyihin syytöksiin antamia. Tarkkailun alla näyttivät olevan sekä *Helsingin Sanomat* että *Kansan Uutiset*, mutta myös kokoomuksen puoluevaltuuston asiasta antama julkilausuma, jossa kommunistien nähtiin yhdessä skogilaisten kanssa vahingoittavan omalla toiminnallaan ulkopoliittisia suhteita – samalla, kun puolue itse korosti haluavansa *tinkimättömästi noudattaa* [kurs. MT] sen hetkistä ulkopoliittikkaa.⁷⁰⁵ Julkilausuman julkistamisen yhteydessä kokoomuksen puoluevaltuustolle puhunut puheenjohtaja Jussi Saukkonen kertasi pitkässä puheessaan niin vaaleja kuin niiden jälkeen syntyneitä hallitusratkaisuakin. Hän vakuutti puolueensa olevan vallinneeseen poliittiseen tilanteeseen kaikin puolin tyytyväinen – siitäkin huolimatta, että hallitusohjelma ei täysin vastannut kokoomuksen sille etukäteen asettamia tavoitteita. Erityisen hyvillään Saukkonen oli siitä, että kokoomuslaiset ministerit olivat hallituksessa taloudenhoidon kannalta keskeisissä tehtävissä ja että uusi hallitus näytti päässeen nopeasti toteuttamaan kauan retuperällä olleen talouselämän tervehdyttämistoimenpiteitä. Hän näki kokoomuksen pitkäaikaisena tavoitteena olleen laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen heti ensimetreillään sekä vapauttaneen

⁷⁰⁴ Aamulehti 10.10.1958.

⁷⁰⁵ Suomi 2001, s. 125. Urho Kekkosen pvk. 11. – 12.10.1958 ja kokoomuksen puoluehallitus ptk. 10.10.1958, liite 2. PTA. Tässä samassa kokouksessa puoluehallitus näyttää käsitelleen Kokoomuksen Naisten liittohallituksen sille 2. syyskuuta laatimaa kirjelmää (liite 3), jossa ehdotettiin hyvän eduskuntavaalituloksen rohkaisemana aloitettavaksi ehdokkaan etsintä seuraaviin, v. 1962 presidentinvaaleihin. Varhaista valmistautumista perusteltiin mm. ehdokkaan tunnetuksi tekemisellä kansalaisten keskuudessa. Puoluehallitus tunnusti asian tärkeyden, mutta sen käsittely päätettiin kirjelmän myöhästymisestä johtuen siirtää seuraavaan kokoukseen. Todellisuudessa asiaa ei näytetä käsitellyn myöskään silloin, 24.10.1958. Aamulehti julkaisi *Helsingin Sanomien* hallitusta puoltaneen ja *Kansan Uutisten* sitä vastustaneen kannanoton *Muut Lehdet* -palstalla 12.10.1958. Kokoomuksen puoluevaltuuston antaman julkilausuman se julkaisi heti seuraavana päivänä, 13.10.1958. Sen pääpaino oli kokoomuksen jo vaalien edellä esiin nostamissa työllisyyden parantamisessa ja kansalaisten verorasituksen keventämisessä. Ulkopoliittinen osuus tuli vasta niiden jälkeen.

yhteiskunnallista ilmapiiriä että parantaneen porvarillisten puolueiden välistä yhteistyötä.⁷⁰⁶

10.4 SILMUKKA KIRISTYY

Jos henki tyytyväisyyttä vallinneeseen tilanteeseen kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen, samaa saattoi sanoa sosiaalidemokraateista. Erityisen mielissään heidän pää-äänenkannattajansa *Suomen Sosialidemokraatti* myönsi olevansa siitä, ettei Neuvostoliitto näyttänyt piittaavan kotikommunistien väitteistä, joissa K.-A. Fagerholmin hallitusta toistuvasti syytettiin ulkopoliittisesta epäluotettavuudesta.⁷⁰⁷ Kaikki eivät kuitenkaan olleet asiasta samaa mieltä. Lähetystösihteeri Viktor Vladimirov ilmoitti tapaamalleen maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kauno Kleemolalle pitävänsä ulkoministeri Johannes Virolaista Neuvostoliiton näkökulmasta niin epäluotettavana, että keskustelu hänen kanssaan ei tulisi onnistumaan. Seuraavana päivänä hän puolestaan kertoi Kustaa Vilkunalle, ettei Neuvostoliitto tulisi aloittamaan kauppaneuvotteluja Suomen kanssa loka-marraskuussa. Hän totesi Neuvostoliiton olevan hallitusasiassa ”realistisella kannalla”. Kommunistien mukaan ottamista ei nähty välttämättömänä – toisin kuin lujan keskustan, jota pidettiin hyvänä myös yleispoliittisen tilanteen kannalta. Virolaisen nähtiin ulkoministerinä olevan panssari oikeistovoimille. Maalaisliiton menoa samaan suuntaan Vladimirov piti noudatetulle ulkopoliitikalle kohtalokkaana. Hän piti suhteiden jäädyttämistä Fagerholmin hallitukseen välttämättömänä myös seuraavia presidentinvaaleja silmälläpitäen.⁷⁰⁸ Ennen Vladimirovin Vilkun kanssa käymää pitkää keskustelua lähetystöneuvos Ivan Filippov oli puolestaan tehnyt selväksi *Maakansan* päätoimittaja Pentti Sorvalille, että Fagerholmin hallitus nähtiin Neuvostoliitossa sille vihamieliseksi – nimenomaan

⁷⁰⁶ Aamulehti 13.10.1958.

⁷⁰⁷ Aamulehti 15.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Myös tämän artikkelin Urho Kekkonen näyttää tallentaneen päiväkirjaansa, joskin ilman kommentointia. Suomi 2001, s. 126. Urho Kekkosen pvk. 14.10.1958.

⁷⁰⁸ Herlin 1993, s. 288.

”Leskisen porukan” ts. sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen osalta. Jälkimmäisen hallituksessa olon katsottiin olevan kuitenkin ennen kaikkea henkilökysymys.⁷⁰⁹

Kokoomusta lähellä olevista lehdistä sekä *Uusi Suomi* että Porissa ilmestyvä *Satakunnan Kansa* arvostelivat kommunisteja siitä, että he lietsoivat väitteitä hallituksen epäluotettavuudesta Neuvostoliittoon päin.⁷¹⁰ *Aamulehti* ei edelleenkään suoranaisesti kommentoinut sen enempää idänkaupassa ilmeneviä häiriötekijöitä kuin kommunistien hallitusta kohtaan esittämiä epäluotettavuussyttöksiäkään – ikään kuin niitä ei olisi ollut olemassakaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei kokoomus olisi havainnut käsillä olevaa ongelmaa. K.-A. Fagerholmin hallituksessa sekä puolustus- että kauppa- ja teollisuusministerin tehtäviä hoitanut T. A. Wiherheimo yritti parhaansa mukaan perustella tapaamalleen Aleksandr Drozdoville Neuvostoliitolle Suomen kanssa käymän kaupan hyödyllisyyttä – sitä, että se avasi sille myös muut läntiset markkinat. Neuvostoliiton suurlähetystön kaupallinen edustaja totesi maansa kuitenkin selviävän omasta ulkomaankaupastaan ilman Suomen apua.⁷¹¹

Suomen ongelmat Neuvostoliiton kanssa eivät rajoittuneet enää pelkästään ulko- ja kauppapolitiikkaan. Maiden välinen kriisi kiristyi entisestään *Helsingin Sanomien* julkaistua lokakuun puolivälin jälkeen Kari Suomalaisen Nikita Hrushtshevia terävästi suomineen piirroksen. Se oli tarkoitus sijoittaa poliittisten pilapiirtäjien Lontoossa järjestettyyn näyttelyyn, mutta suunnitelmasta luovuttiin pääministeri K.-A. Fagerholmin päätoimittaja Eljas Erkon kanssa Johannes Virolaisen toivomuksesta käymän keskustelun jälkeen. Käytännössä samaan aikaan hallitukselle aiheutti ongelmia myös entisen sisäministerin Yrjö Leinon muistelmien julkaiseminen. Neuvostoliiton väliaikaisena asianhoitajana Suomessa työskennellyt Ivan Filippov vaati hallitukselta toimenpiteitä kirjan julkaisun estämiseksi. Hän arveli sen pitävän sisällään asiakirjoja Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista, jotka olisivat julkaistavissa vain

⁷⁰⁹ Suomi 2001, s. 93 ja 126-127. Urho Kekkosen pvk. 15. – 16.10.1958. Kustaa Vilkun ja Viktor Vladimirovin käymä keskustelu löytyy Kekkosen päiväkirjasta heinäkuulta, tarkemmin sanottuna 9.7.1958.

⁷¹⁰ *Aamulehti* 18.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷¹¹ Suomi 2001, s. 127. Urho Kekkosen pvk. 18.10.1958. Wiherheimon ja Drozdovin tapaamisesta Urho Kekkoselle kertoi Ahti Karjalainen. Hän kuvasi Wiherheimon puheenvuoron olleen sävyltään ”opettavainen”. Kekkosen päiväkirja ei kerro, mitä reittiä tieto tästä tapaamisesta oli Karjalaisen korviin kantautunut.

molempien osapuolten suostumuksella. Edellisenä päivänä Leinon kirjan kustantamiseen vielä myönteisesti suhtautunut pääministeri oli näin ollen pakotettu ottamaan yhteyttä kustannusosakeyhtiö Tammen toimitusjohtajaan ja kertomaan rivien välistä, että hän toivoi hankkeen lykkäämistä. Näin tapahtuikin. Urho Kekkonen uumoili Yrjö Leinon muistelmien julkaisemisaikalla olleen sisäpoliittisia tavoitteita. Hän arveli hallitusta halutun pönkittää todistamalla kirjaan tukeutuen kommunistit Moskovon tahdottomiksi käskyläisiksi. Vaikka hanke onnistuttiin estämään, näki presidentti sen olleen viimeinen naula istuneen hallituksen ”ulkopoliittiseen ruumisarkkuun”. Vieläkin varmemmin tapahtunut heikensi hänen ja sosiaalidemokraattien keskinäisiä suhteita.⁷¹²

Kuten monessa muussakin hankalassa asiassa, ensimmäisenä Yrjö Leinon muistelmahanketta *Aamulehdessä* kommentoi Väinö Peltonen omassa kolumnissaan. Hänen kommenttinsa eivät tosin koskeneet itse kirjaa, vaan *Hämeen Yhteistyön* siitä esittämiä etukäteisarvioita. *Jumin* oli vaikea ymmärtää, että kommunistien äänenkannattaja näki Leinon ”entisenä rappioituneena sisäministerinä”.⁷¹³ Tammen päätettyä lykätä kohuttujen muistelmien julkaisemista asia uutisoitiin pienenä etusivulla ja syyksi kerrottiin epämääräisesti ”eräät esille tulleet seikat”.⁷¹⁴ Hetimiten tämän jälkeen tamperelaislehti syytti kotikommunisteja ”myrkyn kylvöstä” Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Se katsoi heidän koko sotienjälkeisen ajan syyllistyneen pelottelukampanjaan, jolla oli molemminpuoliset kielteiset vaikutuksensa.

⁷¹² Suomi 1992, s. 163-165 ja Suomi 2001, s. 127-130. Urho Kekkosen pvk. 17. – 22.10.1958. Viktor Vladimirov uudisti 20. lokakuuta Kustaa Vilkunalle mielipiteensä siitä, että Suomeen tarvittiin nopeasti hallitus, johon neuvosto-osapuoli saattoi luottaa. Seuraavana päivänä Urho Kekkosen ja K.-A. Fagerholmin setviessä Leinon muistelmien ympärille syntyneitä tilannetta ensiksi mainittu toisti arvionsa hallituksen muodostamisen virheellisyydestä. Pääministeri kysyi suoraa neuvoa presidentiltä tilanteen ratkaisemiseksi. Kekkosen mukaan mitään ei ollut tehtävissä. Fagerholm puolestaan toivoi, että Neuvostoliitto muuttaisi näkemystään hallituksesta. Kun Kekkonen kysyi tähän perusteluita, hän ei osannut vastata. Epävarmat mielialat löivät leimansa myös lehdistöön. *Ilkka* myönsi laajapohjaisen hallituksen lisänsen sitä kohtaan lehdessä tunnettua luottamusta, koska näki oikeistomme sen myötä lopettaneen ”yhteiskuntamme perusteiden kalvamisen”. Hallituksen ansioksi laskettiin myös maan yleisen mielipiteen rauhoittuminen – ja tässä kohdin siteerattiin maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kauno Kleemolan budjettikeskustelussa esittämää mielipidettä. Näennäisestä suitsutuksesta huolimatta lehti oli valmis kysymään saavutusten painoarvoa suhteessa ilmenneisiin vaikeuksiin. *Suomen Sosialidemokraatti* oli arvioissaan samoilla linjoilla. Se katsoi uuden hallituksen lisänsen toiveikkautta ja rauhallisuutta maassa, kehottaen skogilaista oppositiota ja SAK:ta ”ottamaan mallia kadunmiehestä”. Lalli katsoi asiakseen arvostella hallitusta työllisyyspolitiikan aiempaa huonommasta hoitamisesta. *Aamulehti* 21.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷¹³ *Aamulehti* 21.10.1958.

⁷¹⁴ *Aamulehti* 22.10.1958.

Lehti kiisti, että Neuvostoliitto olisi yrittänyt vaikuttaa Suomen sisä-, talous- tai kulttuuripoliittisiin asioihin. Toisaalta se ei myöskään hyväksynyt Neuvostoliiton sotilasasiamiehenä Helsingissä toimineen Nestor Rybakovin moskovalaislehdessä vastikään esittämiä väitettä K.-A. Fagerholmin hallituksen fasistisesta toiminnasta. Niinpä lehti muistutti sen onnistuneen lyhyessä ajassa korjaamaan Neuvostoliiton kanssa käytävän kaupan vinosuuntausta – samalla, kun se oli asettanut *Paasikiven linjan* [kurs. MT] toimintansa peruskiveksi.⁷¹⁵

Kokoomusta lähellä olevat lehdet – *Aamulehti* heidän joukossaan – näyttivät tässä vaiheessa kyllä tiedostavan hallituksen aseman hankaluuden. Kysymyksen nähtiin olevan luonteeltaan kuitenkin pitkälti sisäpoliittinen. Puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän piirissä asia nähtiin jo laajemmin – etenkin hallituksen toisen kauppa- ja teollisuusministerin T. A. Wiherheimon Suomen kauppa- ja ulkopoliittikkaa käsittelevän katsauksen jälkeen. Hän kertoi Neuvostoliiton kaupan järkkyyneen, jonka seurauksena maksutase oli pelkästään elokuussa ylittynyt kolminkertaisesti. Vallinneista epäluuloista huolimatta kokoomusministeri vakuutti hallituksen jo ryhtyneen toimiin tilanteen korjaamiseksi. Wiherheimon esitystä seuranneessa keskustelussa vaikeudet myönnettiin suuriksi. Hallituksen vaihdokseen ei kuitenkaan haluttu turvautua – ei vähiten sen vuoksi, että K.-A. Fagerholmin kabinetin katsottiin nauttivan koko maassa

⁷¹⁵ *Aamulehti* 23.10.1958; pääkirjoitus. Myös Urho Kekkonen huomioi Nestor Rybakovin kirjoittaman artikkelin todeten hänen käyttävän ”*kovaa kieltä jatkuvasti*”. Suomi 2001, s. 130. Urho Kekkosen pvk. 22.10.1958. *Muut Lehdet* –palstalla *Maakansa* hämmästeli, kuinka laajasti suomalaiset näyttivät ummistaneen silmänsä Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa ilmenneissä ongelmissa. Se muistutti kansainvälisen lehdistön kirjoittaneen asiasta suomalaisia vähemmän mairittelevaan sävyyn. *Päivän Sanomat* syytti vallitsevasta tilanteesta kokoomuksen, mutta myös maalaisliiton ja kansanpuolueen ”*varomatonta oikeisto-ainesta*”. Samalla se jo ennakoiti tulevaa hallitusvaihdosta muistuttamalla Suomen selvinneen aiemmin suuremmistakin onnettomuuksista. *Helsingin Sanomat* oli yhtä mieltä radiossa puhuneen pääministeri K.-A. Fagerholmin kanssa siitä, että Suomen sisäpolitiikalla ei ole vaikutusta ulkopoliittikkaamme – paheksuen samalla sitä, että tietyt ei-kommunistiset piirit, näyttivät iloitsevan hallituksen tielle tulleista ongelmista ulkopoliittisissa kysymyksissä. *Turun Sanomat* näki skogilaisten ja kommunistien harjoittaman hallituksen mustamaalauksen heikentävän tarpeettomasti Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita ja uskoi Moskovan suhtautuvan siihen kielteisesti. *Päivän Sanomat* oli valmis tarjoamaan skogilaisia hallitusvastuuseen, mutta katsoi sen edyllyttävän muutoksia hallitusrakenteessa. Ongelmana nähtiin nimenomaan kokoomuslaisten ministereiden mukanaolo. *Aamulehti* 23.10. – 26.10.1958; *Muut Lehdet* –palsta(t). Nimimerkki *Appell* toivoi omassa kolumnissaan hallituksen pysyvän pystyssä, koska näki sen parhaiten takaavan kommunistien syrjäjäpysymisen. Tämän vuoksi se vetosi hallituspuolueisiin, etteivät ne kaataisi hallitusta polttoainetulleihin, joista näytti olevan muodostumassa kiistakysymys hallituksen sisälle. *Aamulehti* 26.10.1958. Aatos Alanen katsoi kommunistien omalla toiminnallaan – perättömällä ulkopoliittisilla syytöksillä – vaarantaneen Suomen asemaa suvereenina valtiona. *Aamulehti* 13.11.1958.

laajaa kannatusta.⁷¹⁶ Päiviö Hetemäen strategia oli alusta alkaen selvä: hallituksen tuli jatkaa määrätietoisesti linjallaan. Hän luotti Neuvostoliiton ennen pitkää huomaavan, ettei sen tavoitteena ollut Suomen ulkopoliittisen linjan muuttaminen. Hetemäki oli tyytyväinen hallituksessa vallinneeseen hyvään yhteistyöhön.⁷¹⁷ Samaa vakuutteli kuulijoilleen Hyvinkään Kansallisseuran syyskokouksessa puhunut puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Hän kuitenkin muistutti, etteivät ulkopoliittiset kysymykset sopineet sisäpoliittisen toiminnan välikappaleiksi. Saukkonen kehotti – asiaa sen kummemmin täsmentämättä – äärimmäisen vasemmiston, sosiaalidemokraattisen opposition ja muidenkin asian yrittäjien katsomaan mallia naapurimaista, joissa omaa maata ei mustamaalattu ulkopoliittikan kysymyksillä. Hallituksen keskeisimpänä ja kiireellisimpänä kysymyksenä kokoomuksen puheenjohtaja piti yhä kaikesta huolimatta työllisyyskysymyksen hoitamista.⁷¹⁸

Aamulehdessä hallituksen kohtaamat sisä- ja ulkopoliittiset vaikeudet oltiin valmiita myöntämään vasta lokakuun lopussa, päivälleen kaksi kuukautta K.-A. Fagerholmin III:n hallituksen nimittämisen jälkeen. Tuossa vaiheessa nostettiin esiin myös ajatus hallituksen hajoamisesta. Pelkän ajatuksenkin siitä myönnettiin tekevä kipeää. Niinpä tamperelaislehti peräänkuulutti haluavansa tietää vaihtoehdon sen hetkisen hallitusyhteistyön tilalle. Se epäili vastauksen antamisen olevan vaikeaa kaikille muille paitsi kommunisteille, jotka kaiken aikaa olivat tähänneet työtätekeviä edustavien hallitukseen.⁷¹⁹ Entistäkin tukalammaksi Fagerholmin hallituksen asema kävi

⁷¹⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 26.10.1958. PTA.

⁷¹⁷ Koivisto 2005, s. 265.

⁷¹⁸ Aamulehti 29.10.1958.

⁷¹⁹ Aamulehti 29.10.1958; pääkirjoitus. Kaikki eivät *Aamulehdessä* vielä suostuneet näkemään päällä olevan poliittisen kriisin todellisuutta. Esimerkiksi nimimerkki *E.Y.* syytti vielä tämän kannanoton jälkeenkin *Herra Toimittaja* –palstalla kommunisteja valheellisen ulkopoliittisen propagandan harjoittamisesta. Aamulehti 31.10.1958. *Jumi* varotti simonisteja – siis skogilaisia – hallituksen kaatamisesta muistuttamalla niiden työläisten kohtalosta, jotka Tšekkoslovakiassa ja Unkarissa olivat hyväuskoisina alkaneet tukemaan kommunisteja. Aamulehti 6.11.1958. Kaarlo Pitsinki korosti *Sosialistisen Aikakauslehden* pääkirjoituksessa hallituksen sisäpoliittisia saavutuksia. Ulkopoliitikasta hän ei maininnut sanallakaan. Aamulehti 7.11.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Nimimerkki *E.Y.* hyökkäsi *Herra Toimittaja* –palstalla kovin sanoin maalaisliiton nuorisolehden *Kyntäjän* pakinoitsija *Mikko Miekan* kimppuun, joka rinnasti K.-A. Fagerholmin hallituksen ulkopoliittikan olevan perua 1930-luvulta. *E.Y.* uskoi Neuvostoliiton luottavan sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen ulkopoliittiseen vilpittömyyteen ja piti päinvastaista väitettä pelkkänä kommunistien luomana myyttinä. Optimismisuutta oli kuultavissa myös valtiovarainministeri Päiviö Hetemäen Jyväskylässä pitämässä puheessa. Hän iloitsi sekä pankkitalletusten kasvusta että siitä, että eräät huomattavat työehtosopimukset – ensi kertaa sotien jälkeen – oli saatu solmittua ennen irtisanomisia. Aamulehti 10.11.1958.

maalaisliiton piirien puheenjohtajien ja toiminnanjohtajien marraskuun alussa pitämän kokouksen jälkeen. Puheenjohtaja V. J. Sukselainen näki elokuun lopussa tapahtuneen hallituksen muodostamisen olleen ainut mahdollisuus. Hän katsoi sen onnistuneen sisäpolitiikassa, mutta piti sen jatkoa ulkopoliittisesti mahdottomana. Samoilla linjoilla hänen kanssaan oli sisäministeri Atte Pakkanen. Hänen mielestään hallituksen oli kuitenkin jatkettava niin kauan, että sen sitkeimmätkin puolustajat – kokoomus ja leskisläiset – näkisivät sen toimintaedellytysten menneen. Kaikki olivat yksimielisiä siitä, että ulkopoliittisesti hallituksen oli mahdotonta jatkaa tehtävässään, joidenkin tosin nähdessä sen sisäpoliittisestikin arveluttavana. *Ilkan* päätoimittaja Artturi Leinonen näki hallituksella olevan yhden hyvän puolen: kokoomus oli saatu sen avulla käpälälautaan.⁷²⁰ *Aamulehti* tai muutkaan kokoomusta lähellä olleet lehdet eivät kiinnittäneet tähän maalaisliiton kokoukseen suurempaa huomiota. Puoluehallitus sen sijaan taisteli kynsin hampain pitääkseen K.-A. Fagerholmin hallituksen pystyssä. Se halusi Helsingin Kansallisliiton ja Kokoomuksen Naisten Liiton ryhtyvän vastaiskuun kommunistien ”maitokauppatasolla” hallitukseen kohdistamaa mustamaalauspropagandaa vastaan. Tätä silmällä pitäen puolue toimisto oli kerännyt kommunisminvastaista aineistoa samaten kuin tietoa heidän propagandamenetelmistään. Myös lehdistön toivottiin kiinnittävän asiaan huomiota.⁷²¹

Kiperästä tilanteesta huolimatta *Aamulehti* vakuutti maan selviävän velvoitteistaan kassakriisistä vuoden loppuun saakka.⁷²² Kaikki eivät kuitenkaan olleet yhtä optimistisiä. Selostaessaan YK:n yleiskokouksen antia presidentti Urho Kekkoselle ulkoministeri Johannes Virolainen sai kuulla tämän käsityksen siitä, että vallinnut tilanne ei ratkeaisi hallitusremontilla, vaan se vaatisi poliittiseen keskustaan nojautuvaa hallitusta. Virolainen kertoi Kekkoselle olevansa tietoinen siitä, että hänen oma luotettavuutensa Moskovassa rinnastettiin Väinö Leskiseen, jonka tiedon presidentti oli valmis vahvistamaan. Ulkoministerinä hän halusi kuitenkin vielä yrittää marraskuun loppuun asti parantaa suhteitaan Neuvostoliittoon ennen lopullista johtopäätöstään. Ilmitulleista vaikeuksista huolimatta Virolaisella oli kuitenkin vielä uskoa tilanteen positiiviseen ratkaisuun. Hän myös muistutti Kekkosta Jugoslavian Neuvostoliitolta

⁷²⁰ Suomi 2001, s. 135. Urho Kekkosen pvk. 4.11.1958.

⁷²¹ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 7.11.1958. PTA.

⁷²² *Aamulehti* 5.11.1958.

saamista lainoista, mikä selvästi kuitenkin närkästytti presidenttiä. Mahdollista uutta hallitusta ajatellessaan Virolainen ilmoitti toivovansa yhteistyötä kokoomuksen kanssa, jo seuraavia presidentinvaaleja silmällä pitäen. Kekkonen itse ei uskonut tähän mahdollisuuteen – olkoonkin, että hänen mielestään tulevan hallituksen tuli istua v. 1962 presidentinvaaleihin saakka.⁷²³

10.5 EPÄVARMUUTTA KRIISIN LUONTEESTA

Paitsi presidentti Urho Kekkosen, YK:n yleiskokouksesta kotimaahan palannut Johannes Virolainen keskusteli ajankohtaisesta poliittisesta tilanteesta myös maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon kanssa. Kaksikon tapaamisen loppupäätelmä oli, että K.-A. Fagerholmin hallituksen tulisi jatkaa tehtävässään vuoden loppuun saakka. Virolainen puolusti hallitusta Korsimolle – samalla, kun hän katsoi Kekkosen hermostumisen ja hätäilyn asian tiimoilta turhaksi. Hänen mielestään mikään ei sillä hetkellä osoittanut hallituksen epäonnistuneen. Esitettyä kannanottoa voi pitää ulkoministeriltä varsin ennakkoluulottomana, kun ottaa huomioon, että tuossa vaiheessa Neuvostoliitto oli jo ilmoittanut keskeyttävän ostonsa Suomesta. Myöhemmin Viktor Vladimirov ilmoitti kuitenkin tapaamalleen Ahti Karjalaiselle kaupankäynnin maiden välillä jatkuvan, mikäli Suomessa olisi vallalla ystävälliset suhteet Neuvostoliittoa kohtaan. Päinvastaisessa tapauksessa tavarantoimitusten kaavailtiin onnistuvan muista Pohjoismaista. Vladimirov vakuutti myös, että Neuvostoliitto tulisi Suomi-suhteissaan jatkamaan aiemmin aloittamaansa johdonmukaista politiikkaa. Hän kyseenalaisti väitteet siitä, että Neuvostoliitto olisi ollut puuttumassa Suomen sisäisiin asioihin. Tapaamisen loppupuolella Karjalaiselle selvisi myös, että Päiviö Hetemäki ja eräät muut häntä lähellä olevat kokoomuslaiset olivat toimittaneet Vladimiroville vuonna 1918 oikeiston esittämän myönteisen kannan Neuvostoliitosta todistukseksi omasta poliittisesta luotettavuudestaan. Samalla he olivat tuoneet julki ihmettelynsä siitä, että Vladimirov oli lopettanut kontaktinpidon heihin päin.⁷²⁴

⁷²³ Suomi 2001, s. 136. Urho Kekkosen pvk. 6.11.1958.

⁷²⁴ Suomi 2001, s. 135-138. Urho Kekkosen pvk. 6.11. – 10.11.1958. Urho Kekkonen närkästytti Johannes Virolaisen Jugoslavia-kommentin lisäksi tuossa vaiheessa varmasti myös ruotsalaisten Nils Meinanderin näkemys siitä, että idänsuhteiden huonontuminen oli pelkkää presidentin keksintö, jolla hän vain pyrki oman asemansa vahvistamiseen.

Sekä Urho Kekkosalta että Arvo Korsimolle esittämistään optimismia huokuneista kannanotoista huolimatta Johannes Virolainen oli hyvin huolissaan Suomessa vallinneesta poliittisesta tilanteesta. Julkisuuteen se ei – vielä – paljastunut, mutta Kekkonen sai siitä todisteen 11. marraskuuta. Kesken Pohjoismaiden Neuvoston Oslossa pidettyä kokousta, presidentin tulkinnan mukaan, levoton ja jopa hätäntynyt ulkoministeri lähestyi häntä kirjeellä, koska oli sitä ennen kuullut Arvo Korsimolta Kekkonen sanoneen, että tilanteen jatkuessa Suomessa entisen kaltaisena, Neuvostoliitto tulisi kenties YYA-sopimukseen vedoten vaatimaan kahdenkeskisten neuvottelujen aloittamista. Mikäli Virolainen pyrki kirjeellään tässä tukalaksi mieltämässään tilanteessa saamaan tukea presidentiltä, epäonnistui hän tavoitteessaan. Kekkonen vastaus oli suorastaan tyly, kun hän totesi:

”Olin jo ehtinyt päättää, etten vaivaa sinua ulkopoliittisilla mielipiteilläni, kun ne eivät enempää kirjallisesti kuin suullisestikaan esitettyinä ole minkään arvoisia. – En ole Arvolle puhunut mitään mahdollisesta paktiin vetoamisesta. Arvo ei ole niin sinulle sanonutkaan. Mitä minä taas asioista tiedän, sitä en kirjeessä esitä. – Kansainvälinen tilanne kiristyy. Tämä kaiken taustana. Suhteemme Nl:oon vakavasti huonontunut. Mutta meillä on sitä henkeä, että nyt on näytettävä. Siihen luotu tilaisuus.”⁷²⁵

Palattuaan Oslost Pohjoismaiden Neuvoston kokouksesta Johannes Virolainen toi häkeltyneenä julki huolestumisensa vallinneesta tilanteesta myös Kustaa Vilkunalle.⁷²⁶ Jälkimmäisen puhuttua tilanteesta ”suunsa puhtaaksi”, hän sai kuulla Viktor Vladimirovilta seuraavana päivänä, ettei tilanteessa Neuvostoliiton puolelta ollut tapahtumassa mitään muutosta ennen vuodenvaihdetta. Muutosten ei sen jälkeenkään tarvinnut olla hänen kertomansa mukaan rajuja, mutta oli selvää, että silloin olisi toimittava. Tuossa vaiheessa omat johtopäätöksensä tilanteesta veti, paria viikkoa etuajassa, myös Virolainen. Hän näki K.-A. Fagerholmin johtaman hallituksen aseman olevan ulkopoliittisesti kestämaton – huolimatta siitä, että pääministeri oli edellispäivänä pitämässään puheessa vakuuttanut hallituksensa noudattavan siihenastista perinteistä ulkopoliitiikkaa. Virolainen piti Kekkonen tavoin tärkeänä, että

⁷²⁵ Suomi 2001, s. 138. Urho Kekkonen pvk. 11.11.1958.

⁷²⁶ Ilkka Herlin väittää Kustaa Vilkun ja Johannes Virolaisen tavanneen toisensa jo Norjassa. Hän arvelee Vilkun ”valistaneen” Virolaista tilanteen vakavuudesta ts. YYA-sopimuksen edellyttämien konsultaatioiden mahdollisuudesta, joita Viktor Vladimirov oli hänelle esittänyt, ”jollei tilanne muutu”. Herlin näkeekin Vilkunalla olleen suuren roolin siinä, että Virolainen lopulta muutti kantaansa hallituksesta ja erosi siitä. Herlin 1993, s. 289-290.

hallitusta ei hajotettaisi ulko- vaan sisäpoliittiseen kysymykseen. Ahti Karjalainen ei taas uskonut tähän mahdollisuuteen. Virolainen arveli tästä huolimatta kuitenkin saavan kantansa hallituksen hajottamisesta läpi omassa eduskuntaryhmässään. Hän piti myös mahdollisena, että kokoomus suostuisi seuraavaan hallitukseen ilman leskisläisiä sosiaalidemokraatteja – ja vieläpä kommunistien kanssa. Tuossa vaiheessa Virolainen myös tarjoutui vaihtamaan ministerinpestinsä Päiviö Hetemäen kanssa, joka ei siihen kuitenkaan suostunut. Sitä vastoin hän pyysi tätä lykkäämään omaa eroaan viikolla.⁷²⁷

Valtiovarainministeri Päiviö Hetemäen lisäksi myös II kauppaja teollisuusministeri T. A. Wiherheimo näytti ymmärtävän K.-A. Fagerholmin hallituksen päivä päivältä heikentyvän aseman. Samat sanat pätevät jo Tuure Junnilaankin. Puhuessaan Tampereen Suomalaisella Klubilla hän myönsi Suomen ajautuneen talous- ja sisäpoliittisen kriisin lisäksi ”ainakin jonkinasteiseen ulkopoliittiseen kriisiin”.⁷²⁸ Junnila näki idänkaupan tyrehtymisen aiheuttavan paineita jo valmiiksi haastavaan työllisyystilanteeseen ja myönsi sen myös hidastavan talouselämän noususuhdannetta. Hän ei kuitenkaan hyväksynyt kommunistien ja simonistien vaatimusta hallituksen vaihtamisesta, koska arveli sen aiheuttavan muissa suhteissa idänkaupan käynnistämisestä saatavia hyötyjä suuremmat vahingot. Vaikka hyvin hoidettu talouspolitiikka oli ollut Tuure Junnilan ja muidenkin kokoomuslaisten ”silmäterä” jo pitemmän aikaa, oli hän nyt valmis unohtamaan sen ensisijaisuuden tähdentäessään kuulijoilleen:

”[...] Paljon suuremmat kuin taloudelliset arvot ovat nyt pelissä. Kysymyshän on, ei mistään vähemmästä kuin meidän oikeudestamme saada itse määrätä, minkälaisen hallituksen me tähän maahan haluamme. [...]”

Tuure Junnila oli siis taloudellisten menetysten uhallakin valmis pitämään kiinni Suomen suvereenisuudesta. Hän korosti vallitsevan tilanteen edellyttävän kaiken turhan

⁷²⁷ Suomi 2001, s. 139-141. Urho Kekkosen pvk. 13.11. – 17.11.1958.

⁷²⁸ Aamulehti 18.11.1958. Tämä *Aamulehden* Tuure Junnilan puhetta Tampereen Suomalaisella Klubilla käsitellyt artikkeli oli ensimmäinen, jonka myös Urho Kekkonen näkyvästi noteerasi tallentamalla sen päiväkirjaansa. *Maakansa* syytti hallitusta pököpöisestä ulkopoliitikasta, jonka vuoksi J. K. Paasikivi saattaisi kääntyä haudassaan. Se jätti kuitenkin lukijansa arvattavaksi, millä keinoin ja kenen toimesta tehdyt virheet olisi voitu korjata. Aamulehti 19.11.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Hälventääkseen kokoomukseen kohdistettuja ulkopoliittisia epäluuloja Niilo Honkala kirjoitti pitkän kaksiosaisen artikkelin, jolla pyrittiin vakuuttamaan äänestäjät siitä, että *Paasikiven linja* oli itse asiassa ollut sisäänrakennettuna kokoomuksen puolueohjelmaan koko sen neljäkymmenvuotisen (1918 – 1958) historian ajan. *Aamulehti* julkaisi nämä artikkelit peräkkäisinä päivinä 18. – 19.11.1958.

ärsyttämisen välttämistä, lujana pysymistä ja rauhallista valmistautumista mukautumisvaikeuksiin siinä tapauksessa, että vallinneen ulkopoliittisen kriisin laukeaminen viivästyisi. Junnilan mielestä kriisistä selviämisen edellytyksenä oli hallituspuolueiden hermojen kestävyys. Avainasemassa oli maalaisliitto, jonka hän näki vallassa olleen hallituskonstellation heikoimpana lenkinä. Junnilan oli vaikeaa hyväksyä sitä, että eritoten *Maakansa* näytti suhtautuvan hallitukseen ikään kuin maalaisliitto olisi ollut oppositiossa.⁷²⁹

Syyttävällä sormellaan *Maakansaa* osoitti kokoomuslaisista Tuure Junnilan lisäksi myös Päiviö Hetemäki. Tämä tapahtui hänen keskustellessaan Ahti Karjalaisen kanssa sen jälkeen, kun Johannes Virolainen oli ilmoittanut maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunnassa jättävänsä eroilmoituksensa hallituksesta seuraavalla viikolla. Valtiovarainministeri myönsi tilanteen toivottomuuden, mutta ei pitänyt kuitenkaan Neuvostoliiton asiassa harjoittamaa reagointia mitenkään poikkeuksellisenä. Tässä yhteydessä Hetemäki kertoi Karjalaiselle liikepankkien kanssa käymistään luottoneuvotteluista tulevalle vuodelle – ja siitä, että niiden saannin ehtona oli hallituksen pystyessä pysyminen.⁷³⁰ Virolaisen toistettua lähtöaikeensa maalaisliiton eduskuntaryhmässä ja Ahti Karjalaisen todettua *Maakansassa* olevan ”johtopäätösten aika”, havahtui tapahtuneeseen myös kokoomuksen emeritus-kansanedustaja Felix Seppälä. Hän piti tätä, samaten kuin Jouko Tyyrin *Ylioppilaslehden* juhlanumerossa esittämää samanhenkistä kirjoitusta, *suunniteltuna ja yhteisesti johdettuna hyökkäyksenä* [kurs. MT]. Hänen käsityksensä ei ainakaan laimentunut Virolaisen esitettyä eduskuntaryhmälleen, että maalaisliiton ministeriryhmä kokonaisuudessaan jättäisi paikkansa hallituksessa.⁷³¹ Hallituksen kohtalon pohtiminen näytti aiheuttavan päänvaivaa varsin pienelle piirille. Tässä vaiheessa hallituksen kaatumisuhkan noteerasi myös *Aamulehti* kertoen ”poliittisten piirien pitkään tietämän julkisen salaisuuden” lukijoilleen etusivullaan.⁷³² Omaa kantaansa asiaan se ei kuitenkaan tässä vaiheessa

⁷²⁹ *Aamulehti* 18.11.1958.

⁷³⁰ Suomi 2001, s. 142. Urho Kekkosen pvk. 19.11.1958.

⁷³¹ Felix Seppälän pvk. 21. – 22.11.1958. HMA.

⁷³² *Aamulehti* 22.11.1958. Päivän *Muut Lehdet* –palstalla *Aamulehti* julkaisi Ahti Karjalaisen *Maakansa*n kirjoittaman artikkelin kokonaisuudessaan – ilman omia kommenttejaan. Seuraavana päivänä samalla palstalla *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi *Maakansa*n pyrkivän irrottamaan maalaisliiton hallituksesta. Kuten jo aiemmin, se arvosteli maalaisliittoa ulkopoliittikan hyödyntämisestä sisäpoliittisissa tarkoituksissa. Se ei hyväksynyt julkisuudessa laajasti esiintyneitä väitteitä Suomen

vielä ilmaissut. Jotain kertoi kuitenkin *Kirjaajan Eduskunnan kahvilassa kuultua* – palstalla harjoittama pohdinta siitä, jäisikö Lapin läänin maaherraksi siirtyneen Martti Mieltusen maatalousministerinä korvanneen Urho Kähösen ministerinpesti suorastaan niin lyhyeksi, ettei siitä maksettaisi edes palkkaa. Tamperelaislehti näytti enää vain odottavan hallituksen lopullista kuoliniskua.⁷³³

Samat sanat näyttivät pätevän *Uuteen Suomeen*, joka nyt oli valmis myöntämään Neuvostoliiton kylmäkiskoisen suhtautumisen sekä Suomeen että sen hallitukseen. Lehti näki tilanteen taustalla olevan paitsi kiristyneen kansainvälisen tilanteen, myös ”*kotikutoisen myrkyntyvän*” ja silkkojen väärinkäsitysten.⁷³⁴ Urho Kekkonen noteerasi esitetyn kannanoton ”*suht. järkeväksi*”. Huomionarvoista on, että vain päivää aiemmin hän oli keskustellut päätoimittaja Lauri Ahon kanssa sekä hallitusasiasta että kokoomuksen tilanteesta siinä. Lännen reaktioiden kannalta hän ei halunnut uuden hallituksen kokevan täydellistä mulkkausta. Hän myös myönsi Aholle tilanteen kokoomukselle aiheuttaman hankaluuden: uuden hallituksen ulkopuolelle jäämisessä oli olemassa riski, että puolue ulkopoliittisista syistä tulisi myös vastaisuudessa eristetyksi hallitusvastuusta. Presidentin oma suhtautuminen kokoomukseen näytti vähintäänkin neutraalilta, kun hän pyysi Ahoa tutkimaan asiaa. Tavatessaan puolueen eduskuntaryhmästä Hetemäen, Wiherheimon ja Saukkosen Kekkonen suositteli muodostettavaksi kaikkien kuuden puolueen hallitusta, perustellen näkemystään edessä olevalla kansallisella hätätilalla. Presidentin tavannut kolmikko oli valmis myöntämään, ettei nykyinen hallitus kyennyt hoitamaan suhteita Neuvostoliittoon. Hetemäki ei kuitenkaan kannattanut suoralta kädeltä ulkoministeri Johannes Virolaisen eroa. Hän halusi ulkoasiainvaliokunnan kokoontuvan pohtimaan tilannetta ja toivoi myös Kekkonen osallistuvan tuohon neuvonpitoon, joka siihen myös suostui. Presidentin tiedustellessa mahdollisesta kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteistyöstä kaikki

ulkopoliittisesta suunnanmuutoksesta K.-A. Fagerholmin hallituksen aikana. *Kauppalehti* näki artikkelissaan Karjalaisen hallituksen kohdistamat syytökset sekä puutteellisina että epäjohtonmukaisina. *Uusi Aura* oli samoilla linjoilla: se vaati *Maakansaa* lopettamaan vihjailut ja esittämään syytöksilleen todisteet. Aamulehti 23.11.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷³³ Aamulehti 23.11.1958.

⁷³⁴ Aamulehti 24.11.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

vakuuttivat sen rajoittuneen edellisvuonna tehtyyn päätökseen laajapohjaisen hallituksen muodostamisesta.⁷³⁵

Pääministeri K.-A. Fagerholmille näytti tuossa vaiheessa käyneen selville, että hänen johdollaan elokuun lopulla muodostettu hallitus oli ajautunut omalta kannaltaan mahdottomaan tilanteeseen. Johannes Virolaisen ilmoitettua neuvotteluun kokoontuneessa ulkoasiainvaliokunnassa tulevasta eroilmoituksestaan, Fagerholm toi julki omana käsityksenään, ettei tilanteesta enää selviydyttäisi pelkällä hallituksen osaremontilla. Kokoomuksen puolelta T. A. Wiherheimo halusi eduskuntaryhmien neuvottelevan tilanteesta Päiviö Hetemäen tähdentäessä Ahti Karjalaiselle, että asiat oli järjestettävä mahdollisimman vähäisin muutoksin. Kokoomuslaisille paria päivää aikaisemmin antamansa lupauksen mukaan paikalle saapunut Urho Kekkonen ei uskonut tilanteen paranevan kosmeettisin keinoin. Tämä toteamus sai puolestaan kokouksen jälkeen sosiaalidemokraattien Rafael Paasion epäilemään, että vallinnutta kriisiä johdettiin kotimaasta käsin. Maalaisliiton eduskuntaryhmä hyväksyi vielä samana päivänä Virolaisen eroilmoituksen, joskin toisenlaisiakin puheenvuoroja kuultiin mm. Antti Kukkosen toimesta. Tämä yhdessä V. J. Sukselaisen lykkäysvaatimuksen kanssa sai Urho Kekkosen epäilemään koko ryhmän poliittista toimintakykyä.⁷³⁶ Hänen haluttomuutensa puolustaa hallitusta herätti laajaa arvostelua. Uutta ei ollut enää sekään, että presidentin arvostelijat olivat taipuvaisia pitämään koko kriisiä hänen ja Neuvostoliiton välisenä suurena salaliittona. Syytöksiä ”Kekkosen konsteista” oli esiintynyt eri yhteyksissä jo vuodesta 1944 lähtien. Pahimmat tai ainakin äänekkäimmät vastustajat, Tuure Junnila heidän joukossaan, pyrkivät aggressiivisella retoriikallaan osoittamaan Kekkosen epädemokraattisuuden ja *Paasikiven linjan* [kurs. MT] ulkopoliittisen väärinkäytön. Presidenttiä syytettiin kansan etua vastaan toimimisesta.⁷³⁷

Hallitusrivien rakoillessa uhkaavasti heräsi vihdoin viimein myös *Aamulehti*. Aatos Alasen laatimassa pääkirjoituksessa suhtauduttiin jyrkän tuomitsevasti ajatukseen hallituksen kaatumisesta ulkopoliittisilla syillä. Perustuslain hengessä Alanen muistutti

⁷³⁵ Suomi 2001, s. 143-145. Urho Kekkosen pvk. 21. – 23.11.1958.

⁷³⁶ Suomi 2001, s. 143-146. Urho Kekkosen pvk. 21.11.1958 ja 23. – 25.11.1958.

⁷³⁷ Meinander 2010, s. 144 ja Tuikka 2007, s. 261.

hallituksen istuvan paikallaan eduskunnan luottamuksen turvin ja piti tuosta periaatteesta luopumista Suomen valtiollisen suvereenisuuden kannalta jopa vaarallisena. Huomionarvoista on, että vielä tässäkin vaiheessa nyt jo julkisuuteenkin tullut hallituskriisi nähtiin *Aamulehdessä* ennen kaikkea kommunistien loputtomalta tuntuvana pyrkimyksenä päästä hallitusvastuuseen.⁷³⁸ Toisaalta se nähtiin myös mm. erilaisista yhteiskuntajärjestelmistä johtuvana kauppapoliittisena ongelmana, jonka ratkaisemisessa tähdennettiin maltillisuutta.⁷³⁹ Felix Seppälä arvioi tilanteen toisin: hänen mielestään kaiken takana oli maalaisliiton harjoittama peli ja uhkailu, jonka haluttiin hajottavan hallituksen omaan heikkouteensa siten, että maalaisliitto ei leimautuisi syypääksi tapahtuneeseen.⁷⁴⁰ Yhtenäisyyttään suhteessa muihin puolueisiin vuosien varrella useampaan otteeseen korostanut Kansallinen Kokoomus ei siis näyttänyt olevan täysin yksimielinen siitä, mistä K.-A. Fagerholmin johtaman hallituksen kohtaamassa kriisissä itse asiassa oli kysymys.

Presidentti Urho Kekkonen tapasi kaikkien eduskuntaryhmien puheenjohtajat 26. marraskuuta epävirallisessa kokouksessa. Kuten eduskunnan ulkoasiainvaliokunnallekin, myös heille hän julkatoi käsityksensä siitä, että kriisin ratkaisemiseksi ei riittäisi pelkkä hallitusremontti. Skogilaisia tilaisuudessa edustanut Aarre Simonen asetti hallitukseen osallistumiselle hyvin tiukat reunaehdot, joiden seurauksena sosiaalidemokraattien sovintoneuvottelut olivat ohi kymmenessä

⁷³⁸ Aamulehti 25.11.1958; pääkirjoitus. Muu lehdistö oli käsitellyt aihetta jo päivää aiemmin, mikä näkyi *Aamulehden Muut Lehdet* -palstalla. *Maakansa* katsoi Suomen menettäneet ulkopoliittisia asemiaan Neuvostoliitossa. Se pelkäsi siellä esitettyjen näkemysten tarttuvan neuvostokansaan vähitellen laajemminkin. Lehti ei kuitenkaan suoranaisesti – enää – syyttänyt tilanteesta ketään, vaan korosti järkevien, täysin suomalaisten itsensä tekemien ratkaisujen tärkeyttä tilanteen laukaisemisessa. *Vaasa* ei halunnut vaihtaa hallitusta pelkkien huhujen ja vihjailujen perusteella, vaan vaati oppositiota kertomaan, missä hallitus oli tyrinyt siinä määrin, että se piti vaihtaa. Se katsoi opposition kritiikin kohdistuvankin ennen kaikkea ulkopoliittikkamme hoidosta vastaavaan kaksikkoon, tasavallan presidenttiin ja ulkoministeriin. *Päivän Sanomat* iloitsi hallituskriisistä ja muistutti ennakoineensa hallitukselle lyhyttä ikää heti sen syntymisen jälkeen. Nyt se näytti jäävän kuitenkin ennakoituakin lyhytikäisemmäksi eikä skogilaisten äänenkannattaja katsonut sen ennättäneen vielä aiheuttamaan maalle korvaamatonta vahinkoa. *Kansan Uutiset* vakuuttivat tässä tilanteessa isänmaallisuuttaan ja ulkopoliittista luotettavuuttaan leimaamalla muut puolueet siinä suhteessa epäluotettaviksi.

⁷³⁹ Aamulehti 27.11.1958; pääkirjoitus. *Uusi Suomi* peräänkuulutti tilanteessa maltillisuutta ennen kaikkea ulkoministeri Johannes Virolaiselta. Se katsoi *Maakansan* syyllistyneen koko syksyn ”katuparlamentarismiin” lietsomalla uutisia, joiden tarkoituksena oli houkutelua maalaisliitto ulos hallituksesta. *Uusi Suomi* halusi *Aamulehden* tavoin tietää vaihtoehdon nykyiselle hallitukselle siinä tapauksessa, että se kaadettaisiin. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi tilanteen ratkeamisen vaativan päätöksiä maalaisliiton sisällä. Se oli myös valmis syyttämään maalaisliittoa tilanteen kriisiytymisestä. Aamulehti 27.11.1958; *Muut Lehdet* -palsta.

⁷⁴⁰ Felix Seppälän pvk. 26.11.1958. HMA.

minuutissa. Urho Kekkonen tiedosti tämän vaikeuttavan hallitusneuvotteluja entisestään. Vielä samana päivänä hän sai lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovilta lupauksen paitsi kaupan järjestymisestä, myös uudesta suurlähettiläästä, kunhan uusi hallitus vain olisi muodostettu. Presidentti puolestaan lupasi siinä tilanteessa matkustaa vaimoineen Leningradiin yksityismatkalle sopimaan asioista ”jonkun Neuvostoliiton johtavan poliitikon kanssa”, jota Zhenihov piti hyvänä ideana. Asiat näyttivät nyt saavan vauhtia todenteolla, kun seuraavana päivänä kokoontunut maalaisliiton eduskuntaryhmä päätti tällä kertaa – vieläpä ilman soraääniä – antaa kaikille ministereilleen luvan erota hallituksesta.⁷⁴¹ *Aamulehti* ei heti tuoreeltaan reagoinut tehtyyn päätökseen millään tavoin. Sen päähuomio näytti kohdistuvan kommunistien työttömyydestä ja ulkomaankaupasta paria päivää aikaisemmin tekemään välikysymykseen, kun se pyysi oppositiota miettimään mahdollisesta hallituspohjan muuttumisesta aiheutuvia taloudellisia seurauksia.⁷⁴² Maalaisliiton arvostelu jäi tamperelaislehdessä tällä kertaa *Auran* varaan. *Maalta katsoen* –palstalla hän syytti maalaisliittoa liiasta poliittisesta laskennallisuudesta pelissä, jossa hallitus pyrittiin kaatamaan. Turhautuminen vallinneeseen tilanteeseen, mutta myös pelko kommunistien valtaanpääsystä näytti jo lyövän leimansa nimimerkin ajatteluun, kun hän totesi:

”Maalaisliitossa on paljon kunnon väkeä, mutta jos tämäkin hallitus kaadetaan vain siksi, että huonot voimat saisivat viedä tahtonsa perille, on pakko jälleen todeta, että Alkion ja Kallion tapaiset johtavat miehet puuttuvat, jos kerran puolueen parhaimmisto ei saa sitä

⁷⁴¹ Suomi 2001, s. 146-147. Urho Kekkonen pvk. 26. – 27.11.1958. Vladimir Zhenihov kertoi Urho Kekkoselle sen, minkä hän oli kuullut jo aiemminkin: Johannes Virolaisen nimi oli menettänyt Moskovassa ehdokkuutensa ja hänet asetettiin nyt samaan kategoriaan sosiaalidemokraattien Väinö Leskisen kanssa. Kekkonen kuuli Zhenihovilta myös sen, että Viktor Lebedev olisi halunnut tulla jäähyväiskäynnille Suomeen, mutta Nikita Hruschtshev oli sen häneltä evännyt. Samana päivänä presidentti tapasi myös ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston päällikön Olli Kailan, joka kertoi Yhdysvaltain konsuli Mose Harveyyn luvanneen Suomelle taloudellista tukea, jos huoltotarpeemme sitä edellyttäisi. Kekkonen pyysi välittämään tiedon asiasta pää- ja ulkoministerille. 3. joulukuuta *Washington Post* pyysi yhdysvaltalaisen antamaan ymmärtämystä ja tukea Suomen vaikeuksissa olevalle kauppapolitiikalle. Se oli valmis asettamaan Nikita Hruschtshevin puheen toisten maiden asioihin puuttumattomuudesta kyseenalaiseksi. *Aamulehti* 4.12.1958.

⁷⁴² *Aamulehti* 28.11.1958; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* -palstalla *Hufvudstadsbladet* syytti hallituskriisistä kommunistien harjoittamaa propagandaa, jota skogilaiset ja heidän yllätyksekseen osin myös maalaisliitto olivat tukeneet. Se peräänkuulutti kriisin ratkaisussa maltallista otetta – muistuttamalla, ettei mahdollinen uusikaan hallitus olisi helpon tehtävän edessä. Lehti korosti idänkauppamme olevan taloudellinen kysymys, joka näin ollen oli ratkaistava vain taloudellisin keinoin. *Uusi Suomi* katsoi kommunistien hallitukselle tekemän välikysymyksen muuttaneen hallituskriisin luonteeltaan sisäpoliittiseksi. Se myös pohti, mitä kommunistien mahdollinen mukaantulo hallitusvastuuseen tekisi Suomen kansainväliselle maineelle.

liikehtimistä estetyksi, josta nyt on kysymys. Yhdistelmä Korsimo – Simonen – Kuusinen – muodossa tai toisessa – ei ole maalle onneksi. [...] ⁷⁴³

Selvästi turhautuneelta vallinneeseen tilanteeseen vaikutti viimeistään tässä vaiheessa myös pääministeri K.-A. Fagerholm – etenkin, kun hän oli tyytyväinen hallituspuolueiden hyvään yhteistyöhön ja tapaan työskennellä.⁷⁴⁴ Tätä taustaa vasten ei siis ihme, että hän ilmoitti Urho Kekkoselle hallituksensa pidättäytyvän eronpyynnöstään niin kauan, kunnes maalaisliittolaiset ministerit siitä lähtisivät. Hallituksen kaatuminen oli sinetöity, enää arvuuteltiin vain sen lopullista ajankohtaa.⁷⁴⁵ Kaikesta huolimatta K.-A. Fagerholm tähtäsi hallitusremonttiin, haluten sen toteutuvan hänen johdolla. Hän kaavaili korvattaviksi ministereiksi sekä Johannes Virolaista että Väinö Leskistä, jonka tilalle hän mieli Valdemar Liljeströmiä skogilaisista.⁷⁴⁶

Vielä samana päivänä Jussi Saukkonen tapasi Urho Kekkosen tehden selväksi, ettei kokoomus halunnut rikkoa välejäan maalaisliiton kanssa. Presidentti noteerasi tämän ”järkeväksi kannanotoksi”. Saukkosen tavoin myös *Aamulehti* oli näkemyksissään edelleen varsin varovainen: kriisiä saati hallituksen kaatumista ei suoraan tunnustettu, vaan huolta kannettiin ennen kaikkea valtiontaloutta tasapainottavan talouspolitiikan jatkuvuudesta hallituksen uusimisen jälkeen.⁷⁴⁷ *Kirjaaja* arvosteli *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstalla maalaisliittoa ”varhaisesta joulupuuron keitosta ja sen

⁷⁴³ *Aamulehti* 28.11.1958. Muut lehdet käsitelivät hallituskriisiä varsin kattavasti. *Helsingin Sanomat* ei katsonut hyvällä sitä, että kommunistit pyrkivät kaatamaan hallituksen sille tekemällään välikysymyksellä. Se toivoi poliitikoilta nyt kylmäpäisyyttä, jotta maassa olisi hallitus, jota ei tarvitsisi hävetä ja joka voisi ylläpitää hyviä suhteita niin itään kuin länteenkin. *Uusi Suomi* tulkitsi maalaisliiton halun lähteä hallituksesta merkitsevän, että sillä oli muita puolueita enemmän tietoa siitä, mistä hallituskriisissä oli kysymys. *Suomen Sosialidemokraatti* kummasteli ulkoministeri Johannes Virolaisen antamaa lausuntoa, jossa hän oli todennut maalaisliiton alun alkaenkin osallistuneen hallitukseen vain siksi, että siten saataisiin todistetuksi laajapohjaisen hallituksen toimimattomuus maassamme. Lehti ennakoி seuraavan hallituksen muodostuvan maalaisliiton johdolla. *Päivän Sanomat* puolestaan paljasti tyytyväisyytensä siitä, että hallituksen paikkausyritykset olivat epäonnistuneet. Se odotti malttamattomana ”ratkaisevien voimien astumista esiin”. *Vaasa* vaati poliittisia piirejä lopettamaan poliittisen hämäräpelin ja levottomuuden lietsomman. Asiat oli sen mielestä ratkaistava ”rauhallisesti ja päättävästi – suomalaista tietä kulkien”. *Maakansa* ilmoitti hallituksen vaihtamisen olevan välttämätöntä idänsuhteiden parantamiseksi. Se myös korosti, ettei tilanne paranisi odotelulla tai paikkauksilla. *Aamulehti* ilmoitti ”maaseutuväestön mielialoja jonkun verran tuntevana” olevansa valmis liittämään esitettyjen vaateiden perään ”pienen kysymysmerkin”. *Aamulehti* 29.11.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Samana päivänä *Jumi* syytti kolumnissaan simonisteja – ts. skogilaisia – veljesvihan lietsomisesta sosiaalidemokraattien sisällä, josta oli haittaa koko Suomelle.

⁷⁴⁴ Felix Seppälän pvk. 28.11.1958. HMA.

⁷⁴⁵ *Aamulehti* 29.11.1958.

⁷⁴⁶ *Suomi* 2001, s. 147. Urho Kekkosen pvk. 28.11.1958.

⁷⁴⁷ *Aamulehti* 30.11.1958; pääkirjoitus.

pohjaan palamisesta” – siitä, että se oli vaatimassa muilta hallituspuolueilta hallituksen kaatamista, vieläpä ilman varsinaisia perusteluja.⁷⁴⁸ Pohjois-Savon Kansallisliiton syyskokouksessa puhunut Saukkonen kertoi puolestaan kuulijoilleen kokoomuksen eduskuntaryhmän kannattavan hallituspuolueiden yhteisneuvotteluja, koska sen tavoitteena oli välttää avoin hallituskriisi, jolla uskottiin olevan kielteiset vaikutuksensa niin sisä- kuin ulkopoliittikkaankin. Hän tähdensi, että edessä oleva hallituskysymys tulisi ratkaista hallituspuolueiden kesken, hallituksen pohjaa kaventamatta. Tätä pidettiin tärkeänä poliittisten olojen tervehdyttämisen kannalta. Saukkonen toivoi hallitukseen osallistuvien eduskuntaryhmien olevan jakamattomasti hallituksen takana ja edistävän hyvän yhteistyön aikaansaamista eduskunnan ja hallituksen kesken.⁷⁴⁹ Suoraa kritiikkiä maalaisliiton suuntaan puolueessa kartettiin loppuun asti. Aivan kaikki tähän kuitenkin eivät kyenneet: Satakunnan Kansallisliiton 40-vuotisjuhlassa puhunut Tuure Junnila antoi maalaisliiton kuulla kunniansa siitä, että se oli vetänyt tukensa pois K.-A. Fagerholmin johtamalta hallitukselta. Hän katsoi ”maalaisliiton todellisen johdon” – sitä kuitenkin tarkentamatta – alusta alkaen suhtautuneen erittäin viileästi sen toimintaan. Junnila piti tätä olennaisimpana syynä siihen, että hallitus oli jäämässä lyhytikäiseksi.⁷⁵⁰

Kokoomuksessa esiintyi toisistaan poikkeavia näkemyksiä sekä hallituskriisin laadusta, sen aiheuttajasta että loppuratkaisustakin. Hallituksen II kaupp- ja teollisuusministeri T. A. Wiherheimo tapasi Urho Kekkosen pian Tuure Junnilan Porissa pitämän puheenvuoron jälkeen ja pyysi presidenttiä puuttumaan tilanteeseen. Hän vetosi Kekkosen myös kokoomuslaisten piirissä nauttimaan suureen arvovaltaan. Wiherheimo ehdotti K.-A. Fagerholmin tavoin uutta hallitusta muodostettavaksi entiseltä pohjalta siten, että skogilaisista mukana olisi Valdemar Liljeström. Lännestä saatavan taloudellisen avun turvaaminen oli hänen mielestään este kommunistien mukaantulolle. Wiherheimon kanssa samat näkemykset tilanteesta jakoi vielä myöhemmin presidentin tavannut valtiovarainministeri Päiviö Hetemäki. Molempien kansanpuolueiden puheenjohtajat tavattuaan Kekkonen neuvotteli tilanteesta luokseen saapuneiden

⁷⁴⁸ Aamulehti 30.11.1958.

⁷⁴⁹ Aamulehti 30.11.1958.

⁷⁵⁰ Aamulehti 1.12.1958. *Muut Lehdet* -palstalla *Hufvudstadsbladet* piti hallituksen hajoamista valitettavana ja ennakoi uusissa hallitusneuvotteluissa olevan aiempaa vaikeampaa päästä vastaavaan lopputulokseen. Lehti syytti tapahtuneesta ennen kaikkea kahtiajakautuneita sosiaalidemokraatteja.

Johannes Virolaisen, Ahti Karjalaisen, Arvo Korsimon ja Pentti Sorvalin kanssa. Hän korosti nelikolle heidän aikaisemman tilannearvon olleen liian optimistinen: yleinen mielipide sen enempää kuin poliitikotkaan eivät hänen mielestään olleet kypsää näkemään päätä vetävän kädessä. Näin ollen presidentti näki parhaana, että maalaisliitto pitäisi Virolaista lukuun ottamatta miehensä hallituksessa, vaikka tarve sen vaihtamiseen oli jo todettu. Paikalla olleet hyväksyivät hänen esittämänsä tilannearvion.⁷⁵¹

Jos mahdollista, tässä vaiheessa poliittiset piirit kommentoivat hallituskuvioita entistäkin pidättyvämmän – siitäkkin huolimatta, että K.-A. Fagerholmin johtaman hallituksen kohtalo näytti jo sinetöidyltä. *Aamulehti* kiinnitti huomiotaan poliittisen elämän – ennen kaikkea sosiaalidemokraattien, mutta myös maalaisliiton – sisäiseen hajanaisuuteen, jolla se selitti myös niiden toimesta kuullut vaatimukset hallituksen uudistamisesta. Tilanteen kohentamiseksi se pohti sekä puolueorganisaatioiden että jopa vaalijärjestelmän muuttamista.⁷⁵² Pitkän aikaa hallituspolitiikasta vaiennut Väinö Peltonen alkoi hänkin osoittaa turhautumisen merkkejä vallinneeseen tilanteeseen. Niinpä hän syytti kolumniaan K.-A. Fagerholmia linjattomuudesta, kun tämä yhtenä päivänä oli mennyt jo lausumaan julkisuuteen hallituksensa muistosanat ja toisena

⁷⁵¹ Suomi 2001, s. 148-149. Urho Kekkosen pvk. 1.12.1958.

⁷⁵² *Aamulehti* 2.12.1958; pääkirjoitus. Jo totuttuun tapaan muissa lehdissä hallituskriisin käsittely ja siitä esitetyt arviot olivat *Aamulehteä* huomattavasti kattavampia. *Muut Lehdet* –palstalla kerrottiin maalaisliiton lehdissä julkaistusta kiertoartikkelista, jossa kriisin syiden todettiin olevan luonteeltaan ulkopoliittisia. Muidenkin puolueiden toivottiin tekevän siitä asianmukaisia johtopäätöksiä sen jälkeen, ”kun maalaisliitto on ottanut vastuun ensimmäisestä askeleesta Fagerholmin hallituksen hajottamiseksi”. *Keskisuomalainen* toivoi – K.-A. Fagerholmin ja kokoomuksen tapaan – hallitusta voitavan laajentaa skogilaisilla, arvellen sen mahdollistavan myös sosiaalidemokraattien yhtenäistymisen. *Uusi Suomi* puolestaan syytti maalaisliittoa *sisäpoliittisen kriisin* [kurs. MT] synnyttämisestä. Se piti tilannetta kokonaisuudessaan huolestuttavana, peläten ”viidakkosotaa”, ellei hallitusratkaisuun päästäisi mahdollisimman laajalla kansanvaltaisella pohjalla. Lehti näki hallituskysymyksen nopean käsittelyn olevan tarkoituksenmukaista myös ulkopoliittisesti. *Maakansa* ei hyväksynyt oikeistolehdistön – *Vaasan* nimeltä mainiten – esittämiä syytöksiä vallinneen kriisin keinotekoisuudesta. Se vaati kokoomukselta ja sosiaalidemokraateilta kantaa sekä *ulkopoliittisen kriisin* [kurs. MT] olemassaoloon että hallituskorjauksen tarpeellisuuteen, uudistaen vaatimuksensa lähes samansisältöisenä seuraavana päivänä. *Päivän Sanomat* katsoi ”yhtyneen oikeiston” syyllistyneen kansanrintamasta ja –demokratiasta puhuessaan tehottomaan pelottelutaktikkaan, jota maassa ei oltu havaittu lähes kolmeen vuosikymmeneen. *Uusi Aura* halusi ratkaisun *ulkopoliittiseen kriisiin* [kurs. MT] mahdollisimman nopeasti. Niinpä se vaati kaikkien puolueiden pidättyvän puoluepolitiikoinnista mahdollisimman tarkoin. Lehden toiveissa oli kuuden eduskuntaryhmän – siis ainoastaan kommunistit ulkopuolelle jättävä – hallituskorjauksen, mutta se peräänkuulutti avainten asiassa olevan nyt tasavallan presidentillä. Se halusi myös K.-A. Fagerholmin hallituksen hoitavan tehtäviään aina seuraajansa nimittämiseen saakka. *Iltä-Sanomat* syytti maalaisliiton pakenevan vastuutaan hallituksen kaatamisessa. Se pohjasi kannanottonsa ennen kaikkea *Maakansan* kokoomukselle ja sosiaalidemokraateille esittämiin syytöksiin. *Aamulehti* 3. – 4.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta(t).

päivänä ilmoittanut, ettei lähtö olisikaan aiheellinen.⁷⁵³ Kokoomus oli käytännössä koko kriisin ajan pidättäytynyt käsittelemästä sen ulkopoliittista luonnetta. Muutos tässä suhteessa tapahtui L. A. Puntilan toimesta, kun hän Tampereen Suomalaisen Klubin kokouksessa pitämässään ajankohtaista kansainvälistä tilannetta käsitelleessä puheessaan kohdisti huomionsa Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden kehittymiseen. Käytyään läpi kireän kansainvälisen tilanteen kriisipesäkkeitä hän totesi valittaen, ettei Neuvostoliitto ollut onnistunut laajentamaan Suomen kanssa harjoittamaansa rauhallisen rinnakkaiselon politiikkaa muihin Pohjoismaihin: Tanska ja Norja eivät olleet loitontuneet Atlantin liitosta ja myös Ruotsissa oli vallalla Neuvostoliittovastaiset mielipiteet. Puntila ennakoi Neuvostoliiton Berliinin-kriisin vuoksi kiristävän diplomaattista otettaan Pohjolasta. Siirtyessään käsittelemään Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden kehitystä hän muistutti demokraattisissa maissa myös ulkopoliitikasta kirjoitettaessa otettavan huomioon usein vain sananvapauteen sisältyvät oikeudet. Neuvosto-lehdistön eduskuntavaalien jälkeen suomalaisille kommunisteille osoittamaa tukea hän selitti sillä, etteivät he tunteneet tšekäläistä parlamentaarista järjestelmää. Se selitti Puntilan mukaan myös sitä, miksi lopulta ilman kommunisteja perustetun hallituksen epäiltiin pyrkivän muuttamaan ulkopoliitiikan suuntaa. Hän arvioi sosiaalidemokraattisen opposition jättäytymisen hallitusvastuun ulkopuolelle yhä vain vaikeuttaneen tilannetta.⁷⁵⁴

L. A. Puntila arvioi Urho Kekkosen alun pitäen kaavailleen Suomeen syntyvän eduskuntavaalien tuloksena hallituksen, jossa myös skogilaiset olisivat olleet edustettuina. Hän kieltäytyi aloittamasta jälkipeliä saati syyttelyä, mutta epäili, että koko kriisi olisi ollut vältettävissä, jos skogilaiset olisivat osoittaneet hallitusratkaisussa tilanteen vaatimaa maltillisuutta – samalla, kun hallituspuolueet ja kaikki valtiomahdit olisivat yksimielisesti tukeneet hallitusta sen pyrkiessä jatkamaan edeltäjiltään perittyä ulkopoliitiikkaa. Puntilan mukaan neuvostodiplomatia oli passiivisuudessaan saattanut maiden väliset suhteet ”seisovaan veteen”. Hän ei myöskään hyväksynyt

⁷⁵³ Aamulehti 2.12.1958.

⁷⁵⁴ Aamulehti 2.12.1958. Urho Kekkonen luonnehti 10. joulukuuta pitämässään radiopuheessa L. A. Puntilan pitämää puhetta ”mielenkiintoiseksi esitelmäksi”. Kekkonen muistutti Neuvostoliiton passiivisuuden diplomaattisissa suhteissamme kuuluvan sen oman toimintavapauden piiriin. http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/presidentti_kekkosen_yopakaspuhe_47682.html#media=47685, kuunneltu 20.5.2013.

Neuvostoliitossa esitettyjä arvioita siitä, että Suomen kauppapolitiikka olisi ilmentänyt myös ulkopolitiikkaa. Puntila korosti *Paasikiven linjan* [kurs. MT] mukaisen ulkopolitiikan maassa vakiintuneen. Siitä esiintyviä poikkeamia hän ei hallitustasolla pitänyt edes mahdollisena. Hän myös tunnusti Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa vallinneen häiriötilan, pitäen sen ratkaisemista kansallisten etujen sanelemana. Toisaalta Puntila katsoi hallituksen eroamisen ulkopoliittisista syistä merkitsevän itsemääräämisen kaventumista. Tässä ristiriitaisessa tilanteessa hän peräänkuulutti kansallisen yksimielisyyden merkitystä ja arvioi kriisin ratkaisemiseen olevan kaksi mahdollisuutta: oli palattava joko K.-A. Fagerholmin hallitusneuvottelujen lähtöpohjaan tai vaihtoehtoisesti tasavallan presidentin oli yhdessä nimittämänsä hallituksen kanssa hajotettava eduskunta ja jätettävä ratkaisu uusiin vaaleihin.⁷⁵⁵

Tilanteen yllä leijunut epävarmuuden ilmipiiri tuli hyvin esiin puolueiden eduskuntaryhmien kokoontuessa yhteiseen neuvonpitoon. Maalaisliitto halusi eduskuntaryhmänsä puheenjohtajan Kauno Kleemolan johdolla puolueiden yhteisnäkemyksen hallituksen mahdollisesta uusimisesta. Kokoomus, kuten sosiaalidemokraatit ja ruotsalaisetkaan eivät suostuneet toteamaan hallituksen uusimisen tarvetta, mutta ne vaativat kuitenkin neuvotteluja uudesta hallituksesta. Jussi Saukkosen ja Johannes Virolaisen keskustelussa kävi ilmi, että jälkimmäinen piti tilanteen ratkeamista mahdottomana sosiaalidemokraattien nk. leskisläisten tullessa hallitukseen, ensiksi mainitun pitäessä sitä taas välttämättömänä. Myös lähetystöneuvos Vladimir Zhenihov näki suhteiden parantamisen Neuvostoliittoon edellyttävän virallisten sosiaalidemokraattien syrjäyttämistä hallituksesta. Samat sanat pätivät myös ”viralliseen kokoomukseen”. Hän ilmiselvästi kiirehti tulevaa hallitusratkaisua toteamalla kanssaan keskustelleelle maalaisliiton puoluesihteerille Arvo Korsimolle Moskovan kannan asiassa jyrkkenevän päivä päivältä. Hän toivoi Urho Kekkosen ottavan uuden hallituksen muodostamisen – K.-A. Fagerholmin hallituksen ministerit tyystin sivuuttaen –

⁷⁵⁵ Aamulehti 2.12.1958. *Päivän Sanomat* piti L. A. Puntilan ehdotusta uusista eduskuntavaaleista ”huonosti harkittuna heittona”. Se katsoi niiden olevan pelkkää ajanhukkaa. Lehti uskoi ”huolehtimisen Paasikiven linjan luotettavasta jatkosta” ratkaisevan muutkin esillä olevat pulmakysymykset. Aamulehti 4.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

vastuulleen, vakuuttaen talous- ym. asioista voitavan sopia *heti* [kurs. MT] sen jälkeen.⁷⁵⁶

10.6 PALUU LÄHTÖRUUTUUN

Ottaen huomioon sen sekä sisä- että ulkopoliittisen paineen, jota K.-A. Fagerholmin kolmannen hallituksen ulkoministeri Johannes Virolainen oli joutunut kestäämään käytännössä koko hallituksen olemassaolon ajan, ei hänen 4. joulukuuta 1958 tapahtunut eronsa ollut mikään jättiyllätys.⁷⁵⁷ Hänen jätettyä paikkansa valtioneuvostossa muut maalaisliittolaiset ministerit – Atte Pakkanen, Mauno Jussila, Kustaa Eskola ja Urho Kähönen – yrittivät saada pääministeri Fagerholmia jättämään koko hallitusta koskevan eroilmoituksen. Kun hän ei siihen suostunut, päätti nelikko itse seurata Johannes Virolaisen esimerkkiä. Fagerholmin eronpyyntö kuultiin vasta iltapäivän presidentinesittelyn yhteydessä, Urho Kekkosen määrättyä hänet hoitamaan Virolaiselta vapautuneita ulkoministerin tehtäviä. Tavan mukaan hallitus määrättiin hoitamaan tehtäviään tästä eteenpäin toimitusministeristönä. Pääministeriä tilanne eittämättä harmitti, sillä hänen mielestään tämä hallitus oli paras, johon hän koskaan oli osallistunut. Erityisen vaikuttanut Fagerholm oli sen yhteistyöhalukkuudesta: mukana oli ollut pystyviä poliitikkoja, jotka halusivat tehdä parhaansa.⁷⁵⁸

K.-A. Fagerholmin jätettyä hallituksensa eroilmoituksen käynnistyi ns. presidentinkierros: Kekkonen tapasi eduskunnan puhemies V. J. Sukselaisen sekä eduskuntaryhmät suuruusjärjestyksessä.⁷⁵⁹ Gunnar Henrikssonin kommentti hänen tiedusteltuaan sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen mahdollista yhteistyöstä paljasti, että jälkimmäisen asema uudessa hallituksessa oli kaikkea muuta kuin varma. Presidentin paljastettua asian kokoomuksen eduskuntaryhmän edustajille nämä vakuuttivat suhtautuvansa tietoon ymmärtämyksellä. He keskittivät tässä vaiheessa kaiken tarmonsä estääkseen kommunistien pääsyn tulevaan hallitukseen.

⁷⁵⁶ Suomi 2001, s. 149. Urho Kekkosen pvk. 2.12.1958.

⁷⁵⁷ Lehtinen 1980, s. 96.

⁷⁵⁸ Lehtinen 1981, s. 215.

⁷⁵⁹ Aamulehti 5.12.1958.

Kokoomuslaiset näkivät sen takaavan varmimmin länsimaiden Suomea kohtaan tunteman *good willin* jatkumisen.⁷⁶⁰

Hallituksen kaaduttua kokoomuksen eduskuntaryhmä antoi asiasta julkilausuman. Se piti tapahtunutta ”lievänä yllätyksenä” ja ilmoitti vastedeskin kannattavansa laajapohjaista parlamentaarista hallitusta, skogilaisilla täydennettynä.⁷⁶¹ *Aamulehti*, joka alusta saakka oli suhtautunut positiivisesti K.-A. Fagerholmin johtamaan hallitukseen, oli kannanotoissaan eduskuntaryhmää suorapuheisempi; sen oli vaikeaa hyväksyä tapahtunutta – etenkin, kun se ajottui juuri itsenäisyyspäivän kynnykselle. Tamperelaislehti syytti tilanteesta kovin sanoin maalaisliittoa ja pelkäsi kommunistien nousevan hallitusvastuuseen. Tapahtuneen tosiasian tunnustaen se halusi saada syntyneen kriisin nopeasti ratkaistuksi vilpittömien neuvottelujen – ei taktiikkapelin avulla. Lehti ennakoi kuitenkin ulkopoliittisin perustein käynnistyneen tilanteen muodostuvan jatkossa sisäpoliittiseksi peliksi, kantaen samalla huolta eduskunnan keskenjääneen lainsäädäntötyön etenemisestä. Vielä tätäkin suuremmaksi nousi huoli Päiviö Hetemäen laatiman budjetin toteutumisesta aikataulussa sekä seuraavan hallituksen talouspolitiikan suunnasta.⁷⁶² Väinö Peltonen syytti tuttuakin tutumman

⁷⁶⁰ Suomi 2001, s. 151. Urho Kekkosen pvk. 5.12.1958. Gunnar Henriksson totesi presidentille: ”*Asia [hallituksen ero, MT] otetaan vakavasti varteen*”.

⁷⁶¹ *Aamulehti* 5.12.1958.

⁷⁶² *Ibid.*; 1. ja 2. pääkirjoitus. *Uusi Suomi* arvosteli maalaisliittoa ennen kaikkea siitä, että se oli omalla toiminnallaan kaatanut hallituksen, jonka asemaa edes eduskunta ei ollut ennättänyt asettaa kyseenalaiseksi. Se kehotti kaikkia pitämään nyt puolue- ja henkilökohtaiset pyyteet taka-alalla, jotta maa välttyisi vaikealta *sisäpoliittiselta kriisiltä* [kurs. MT]. Tulevan hallituksen lehti toivoi rakentuvan ”*ainakin nykyisen laajuiselle parlamentariselle pohjalle*”. *Helsingin Sanomat* katsoi hallituksen kaatuneen ”*puoluetaktillisiin syihin*”. Se piti tapahtunutta valitettavana ja Johannes Virolaisen ulosmarssia ”*ainutlaatuisena*”. *Hufvudstadsbladet* syytti *Maakansaa* ja maalaisliittoa kaksinaamaisesta ja farisealaisesta menettelystä hallituksen kaatamisessa. *Maakansa* puolestaan syytti K.-A. Fagerholmia härkähäpäisyydestä ja vaikeuksien lisäämisestä tämän kieltäytyttyä jättämästä hallituksensa eronpyyntöä Virolaisen eron jälkeen. Samalla se epäili ”*fanaattisesti esiintyneen*” sosiaalidemokraattien mahdollisuutta osallistua hallituskriisin selvittämiseen. *Suomen Sosialidemokraatti* ilmaisi pettymyksensä hallituksen kaatumiseen – syyttäen samalla kommunisteja, skogilaisia ja maalaisliiton korsimolaisiipeä hallitusta kohtaan tarkoituksellisesti harjoittamasta ”*ulkopoliittisesta provokaatiosta*”. Lehti ilmoitti olevansa jatkossakin enemmistöhallitusten kannalla ja uskoi käynnissä olevien neuvottelujen jatkossa sujuvan aiempaa tehokkaammin. *Päivän Sanomat* iloitsi siitä, että hallituksen kaaduttua parlamentaarinen järjestelmämme oli palannut ”*normaaleihin uomiin*”. Ulkomaankauppamme järjestäytymisen vuoksi se ilmoitti kannattavansa jatkossa mahdollisimman laajapohjaista parlamentaarista hallitusta. *Ilkka* antoi tunnustusta kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkoselle tämän kiihkottomasta suhtautumisesta syntyneeseen tilanteeseen ja uskoi sen myös edesauttavan uuden hallituksen muodostamista. *Turun Sanomat* kannatti uuden hallituksen muodostamista mahdollisimman laajalle pohjalle – siten, että sen ulkopuolelle jäisivät ainoastaan kommunistit. Sovinnollisuuden kasvattamiseksi se peräänkuulutti myös oikeiden henkilövalintojen merkitystä. *Kansan Uutiset* näki hallituksen kaatuneen sekä omaan

nimimerkkinsä suojissa maalaisliittoa liiasta huolettomuudesta hallituksen kaadossa – ihmetellen samalla, ettei puolueella ollut jo tarjolla selvää vaihtoehtoa uudeksi hallitukseksi, joskin hän epäili Urho Kekkoseen selkeääkin selkeämmin viitaten ”jonkun pyjamantaskusta sellaisen löytyvän”. Kuten ennenkin, *Jumi* itse ilmoitti olevansa laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen puolestapuhuja.⁷⁶³ Messukylän itsenäisyysjuhlassa puhunut piiri-insinööri Yrjö E. Saarinen näki tuoreimman hallituspuolan osoituksena suomalaisen puoluepolitiikan mädännäisyydestä, luokitellen samalla tapahtuneen suurimmaksi kansalliseksi alennustilaksi kahteensataan vuoteen. Hän myös peräänkuulutti tehtyjen sitoumusten ja sopimusten tinkimätöntä noudattamista, korostaen eritoten YYA-sopimuksen kuudetta – toisten maiden sisäisiin asioihin puuttumattomuuden – artiklaa.⁷⁶⁴

Uutta hallitusta hajonneen tilalle alettiin todenteolla muodostaa vasta itsenäisyyspäivän jälkeen. Presidentti Urho Kekkosen antoi tuolloin puhemies V. J. Sukselaisen tehtäväksi selvittää, mille pohjalle eduskunnan enemmistöön nojaava hallitus olisi muodostettavissa. Jo lähtötilanteessa hän teki tälle selväksi, ettei tehtävänanto merkinnyt automaattista pääministeriyyttä.⁷⁶⁵ Ei siis ihme, että Sukselainen paljasti julkisuudelle kyseessä olevan ennemminkin suuntaa-antavan selvittelytyön kuin varsinaisten hallitustunnusteluiden.⁷⁶⁶ Ensi kertaa hallituksen hajoamisen jälkeen kokoontunut kokoomuksen puoluehallitus päätti seuraavana päivänä yksimielisesti pyrkiä säilyttämään edellisen hallituksen pohjan, skogilaisten suhteellisella edustuksella

surkeuteensa että hallituspolitiikkaa vastaan nousseeseen kansanliikkeeseen. Lehti kutsui kaikki halukkaat ryhmät yhteistyöhön kommunistien kanssa. Aamulehti 6.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷⁶³ Aamulehti 6.12.1958. *Muut Lehdet* –palstalla *Uusi Suomi* näki kriisin olevan luonteeltaan sisäpoliittinen – syyttäen tilanteen kärjistymisestä ennen muuta kommunisteja. Se ei halunnut jakaa kansainvälisessä lehdistössä esitettyjä arvioita siitä, että neuvostohallitus olisi tarkoituksellisesti painostanut Suomea sen tekemässä hallitusratkaisussa. Toisaalta lehti oli valmis siteeraamaan J. K. Paasikiven sanontaa: ”*Ei pidä enää viime sotien jälkeisen Suomen elää naiivissa hyväuskoisuudessa eikä toiveajattelussa*”. *Helsingin Sanomat* kommentoi samaa asiaa *Uutta Suomea* huomattavasti suorasanaisemmin. Se katsoi äärimmäisen vasemmiston, mutta myös maalaisliiton ilman mitään varsinaista perustetta luovuttaneen ulko-, sisä- ja talouspoliittista päätösvaltaa Neuvostoliitolle, pitäen sitä paheksuttavana. *Suomen Sosialidemokraatti* syytti avoimesti maalaisliittoa syntyneestä hallituspuolasta ja korosti sen vastuuta tilanteen selvittämisessä. Lehti myös väläytti ajatuksen sosiaalidemokraattien jäämisestä tulevan hallituksen ulkopuolelle. Aamulehti 8.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷⁶⁴ Aamulehti 8.12.1958.

⁷⁶⁵ Suomi 2001, s. 153. Urho Kekkosen pvk. 8.12.1958.

⁷⁶⁶ Aamulehti 9.12.1958.

mahdollisesti laajennettuna.⁷⁶⁷ Saman näkemyksen oli jo päivää aikaisemmin esittänyt Päiviö Hetemäki Vanhalla Ylioppilastalolla kokoomuksen 40-vuotisjuhlassa pitämässään puheessa. Toimitusministeristöksi muuttuneen K.-A. Fagerholmin hallituksen valtiovarainministeri myönsi kuulijoilleen väleihin Neuvostoliiton kanssa ilmestyneen kitkaa ja häiriöitä, katsoen sen johtuvan kuitenkin ennemmin sotaisesta, ajan myötä paranevasta menneisyydestä kuin hallituksen noudattamasta ulkopolitiikasta.⁷⁶⁸

Päiviö Hetemäki korosti kolme kuukautta kestäneen laajapohjaisen hallitusyhteistyön sujuneen positiivisissa merkeissä. Hän näki puolueiden välisen taistelun rauhoittuneen ja keskinäisen ymmärtämyksen ja sovitteluhalun lisääntyneen niin, että vaikeitakin ratkaisuja oli kyetty tekemään yksimielisesti. Ajan vakavuuden huomioiden hän piti juuri sisäisen yksimielisyyden ja sovun vahvistamista kokoomuspuolueen sen hetken tärkeimpänä tehtävänä. Ei siis ihme, että Hetemäki oli juuri tästä syystä valmis toivomaan jatkoa entiselle hallituspohjalle.⁷⁶⁹ Samoin teki myös *Aamulehti*, nähden uuden hallituksen muodostamisen suorastaan kansanvallan kypsyyskokeeksi.⁷⁷⁰ Esitetyt kannanotot eivät käyneet lainkaan yksiin neuvostoliittolaisten näkemysten kanssa. Urho Kekkosen tavatessa Vladimir Zhenihovin, hän sai kuulla, että kriisi ei ratkeaisi pelkin henkilövaihdoksin – samalla, kun kommunistien jättämistä hallitusvastuun ulkopuolelle pidettiin rauhansopimuksen vastaisena diskriminointina. Kekkonen sai tässä yhteydessä myös vastaanottaa Ivan Spiridonovin ja Nikolai Smirnovin hänelle välitetyn kutsun

⁷⁶⁷ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 9.12.1958. PTA.

⁷⁶⁸ *Aamulehti* 9.12.1958. Vanhalla Ylioppilastalolla pidetyssä vuosijuhlissa puhui Päiviö Hetemäen ohella myös puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Ulkopolitiikasta puhuessaan hän näki sen keskeiseksi tehtäväksi maan itsenäisyyden turvaamisen, korostaen siinä noudatettavan *suomalaista linjaa* [kurs. MT], jossa otettiin huomioon maantieteellinen asemamme sekä Pohjoismaiden että Neuvostoliiton naapurina. Saukkosen mukaan ulkopolitiikassamme tuli noudattaa puolueettomuutta, jolle oli luonteenomaista luotettavien naapurisuhteiden ja kansainvälisen yhteisymmärryksen ylläpitäminen sekä tehtyjen sopimusten noudattaminen. Hän vakuutti kokoomuksen noudattaneen sitä koko neljäkymmenvuotisen historiansa ajan. Puheensa loppuosassa Saukkonen nosti esiin puolueen kohonneen kannatuksen, vakuuttaen sen päämääränä olevan ”*vapaan Suomen kansan ja itsenäisen isänmaan palvelemisen*”. *Aamulehti* luonnehti pääkirjoituksessaan kokoomuksen puheenjohtajan puheenvuoroa ”*velvoittavaksi*”, käskien nojaamaan sekä sisä- että ulkopolitiikassa J.K. Paasikiven menneinä vuosikymmeninä esittämiin linjauksiin. Yleisönosastolla entiseksi maalaisliittolaiseksi itsensä paljastava Olavi Hakala syytti maalaisliittoa ja *Maakansaa* häikäilemättömistä otteista kriisin aikana ja pelotteli lehden lukijoita kansanrintamahallituksella. Samaisella palstalla nimimerkki *Mies maalta* kysyi hallituspuolan todellisen aiheuttajan perään ja suri samalla sitä, että suomalaiselta talonpojalta näytti juuri sillä hetkellä puuttuvan todellinen johtajuus, joka olisi ollut rehdin talonpojan asialla.

⁷⁶⁹ *Aamulehti* 9.12.1958.

⁷⁷⁰ *Aamulehti* 10.12.1958; 2. pääkirjoitus.

saapua Leningradiin, kunhan uusi hallitus olisi muodostettu. Nikita Hrushtshevin tapaamisen sanottiin tällä yksityismatkalla varmistuvan myöhemmin, joskin Kekkonen sai tietoonsa, että hän olisi varattu 15. – 19. ja 22. – 27. joulukuuta.⁷⁷¹

Jo päivä sen jälkeen, kun eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen oli saanut tehtäväkseen selvittää tulevan hallituksen pohjaa, hän ilmoitti Urho Kekkoselle työnsä osoittaneen, että sekä sosiaalidemokraatit että kokoomus olivat pyrkimässä seuraavaan hallitukseen – toisistaan riippumatta. Tässä vaiheessa presidentti katsoi asiakseen informoida tilanteesta Päiviö Hetemäkeä kertoen hänelle Zhenihovilta saamansa tiedon, että kommunistien jättäminen tulevan hallituksen ulkopuolelle johtaisi neuvostoliittolaisiin diskriminointisyytöksiin ja että leskisläiset sosiaalidemokraatit olisi parasta jättää pois uutta hallitusta muodostettaessa. Vauhdittaakseen todenteolla paikallaan polkeneita hallitusneuvotteluja, Kekkonen päätti pitää tilanteen johdosta radio- ja tv-puheen. Liki puolituntisen puheensa alkajaisiksi hän toi julki masentuneisuutensa siitä, että hän joutui selittämään suomalaisille maan ulkopoliittista asemaa. Kerrattuaan ensin edeltäjänsä J.K. Paasikiven avainroolia Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden rakentajana ja *Paasikiven linjan* [kurs. MT] luoja, hän muistutti Suomen saavuttaneen noudattamallaan politiikalla paitsi erinomaisia kauppapoliittisia tuloksia, myös kansainvälistä arvonantoa – siinä määrin, että saatettiin jopa puhua Suomen erikoisasemasta Neuvostoliittoon nähden. Hän totesi tuon Porkkalan tukikohdan palauttamiseen huipentuneen politiikan saaneen sittemmin osakseen merkillistä ja ennen kaikkea odottamatonta vastustusta julkaisutoiminnassa ja osassa lehdistöä. Asia oli presidentin kertoman mukaan huomioitu Nikita Hrushtshevin toimesta mielipahalla myös Neuvostoliitossa – etenkin, kun he itse olivat sanoneet viime vuosien aikana pidättäytyneensä Suomelle vihamielisistä julkaisuista. Kekkonen tunnusti kaiken tapahtuneen kuitenkin Suomen osalta sananvapauden puitteissa. Toisaalta hän muistutti YYA-sopimuksen edellyttämän puolueettomuuspolitiikan velvoittavan maalta eturistiriitojen ulkopuolella pysymistä, joka puolestaan tarkoitti

⁷⁷¹ Suomi 2001, s. 153-154. Urho Kekkonen pvk. 8.12.1958. *Aamulehti* julkaisi kahta päivää myöhemmin *Isvestijan* Helsingin kirjeenvaihtajan Suomen hallituspuolasta kirjoittaman artikkelin. Sen mukaan Suomen sodanjälkeisen historian oikeistolaisiin hallitus ei nauttinut laajojen kansalaispiirien luottamusta. *Isvestija* katsoi kokoomuksen ja oikeisto-sosiaalidemokraattien yrittävän turhaan kasata syytä hallituksen kaatumisesta maalaisliiton niskaan ”omien jälkien peittämiseksi”. Artikkelissa tukeuduttiin pitkälti *Päivän Sanomien* sekä *Maakansan* asiasta esittämiin kannanottoihin – vieläpä niin, että ne nimenomaan mainittiin. *Aamulehti* 10.12.1958.

kannanmäärittelyistä pidättäytymistä. Valtion vastuunalaisen johdon mahdollisuus noudattaa YYA-sopimukseen kirjattua ulkopolitiikkaa oli presidentin mukaan riippuvainen yleisen mielipiteen sille antamasta tuesta.⁷⁷²

Yleisradiossa pitämässään puheessa Urho Kekkonen kummeksui hänen kesäisellä Moskovan valtiovierailullaan suomalaisia puolustaneiden puheenvuorojen samaten kuin yleisemminkin tuolloin saavutettujen tulosten kotimaassa esiintynyttä tunnepitoisesti tapahtunutta vähättelyä. Syytöstään sen tarkemmin täsmentämättä ja oman ilmoituksensa mukaan ”*jokaista sanaa huolellisesti punnittuaan*”, hän totesi:

”Viime aikoina on Suomessa monella eri muotoa nakerrettu pohjaa siltä hyvän naapuruuden luottamuksen ja hyvän tahdon politiikalta, joka on saatu rakennetuksi Suomen ja Neuvostoliiton välille. Olen suurella levottomuudella seurannut näitä ilmiöitä. Lukuun ottamatta eräissä lausunnoissa julkituotua avointa vihamielisyyttä Neuvostoliittoa kohtaan, ei niistä yksikään yksikseen olisi varsin merkittävä, mutta kaikki ne yhdessä ovat paha raskaus ulkopolitiikallamme.”⁷⁷³

Läpi puheensa sanojaan silmiinpistävästi tarkasti painottanut Urho Kekkonen näki Neuvostoliiton Suomeen kohdistaman luottamuksen vähenemisen maalle vahingollisena myös sen vuoksi, että se kytkeytyi osaksi kiristynyttä kansainvälistä tilannetta, jonka hän näki jatkuvan myös seuraavana vuonna. Presidentti katsoi kansallisen etujen edellyttävän Neuvostoliiton-suhteiden palauttamista tasolle, jossa ne olivat olleet Porkkalan palauttamisen ja vielä hänen kesällä Moskovaan tekemänsä valtiovierailun aikana. Hän totesi suomalaisten seuranneen koko syksyn niitä merkkejä, jotka todistivat Neuvostoliiton meitä kohtaan tuntemasta epäluottamuksesta. Puheeseen tuli mukaan myös ripaus sisäpolitiikkaa, kun Kekkonen valittaen katsoi kriisistä avoimesti puhuneitten tulleen leimatuiksi sen synnyttäjiksi ja suoranaiseksi maanpettureiksi. Toisaalta hänen mukaansa maassa oli olemassa myös laajoja kansalaispiirejä, jotka eivät kriisin olemassaoloa edes tiedostaneet. Presidentti ei ottanut suoraan kantaa siihen, oliko Neuvostoliiton Suomea kohtaan osoittama epäluuloisuus oikeutettua. Hän vakuutti käyttävänsä kaikkia presidentille kuuluvia valtaoikeuksia niin, ettei ulkopolitiikan

⁷⁷²Urho Kekkonen radiopuhe 10.12.1958.
http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/presidentti_kekkosen_yopakaspuhe_47682.html#media=47685,
 kuunneltu 20.5.2013. *Aamulehti* julkaisi tämän puheen kokonaisuudessaan heti seuraavana päivänä.

⁷⁷³ Ibid.

suunta muuttuisi. Heti perään hän vakuutti tietävänsä, ettei K.-A. Fagerholmin eroa pyytänyt hallitus ollut tehnyt sellaisia päätöksiä, joiden tarkoituksena olisi ollut muutoksen aikaansaaminen ulkopoliitikassa. Tästä huolimatta Kekkonen katsoi aiheelliseksi muistuttaa:

”Mutta kun naapurimme, kenties muiden maassamme havaittujen ilmiöiden johdosta, joista eräitä edellä esitin, ei enää tunne täyttä luottamusta vilpittömyytemme, eivätkä meidän viralliset vakuuttelumme ole auttaneet, niin se on tosiseikka, jota asioiden salaaminen ja niiden merkityksen kieltäminen ei tee olemattomaksi. Meidän ratkaistavaksemme jää, mitä johtopäätöksiä me tästä teemme.”⁷⁷⁴

Urho Kekkonen tavoitteli puheellaan ”jonkinlaista kosketusta” sen kuuntelijoihin ja katselijoihin. Hän sai esiintymisestään positiivista palautetta heti tuoreeltaan vaimoltaan Sylviltä.⁷⁷⁵ *Aamulehti* katsoi presidentin pitämän puheen olleen täynnä yleisiä periaatteita, joihin jokainen kansallisesti ajatteleva suomalainen saattoi yhtyä. Se näki keskustelua käytävän vain menettelytavoista ja asiaan liittyvien käytännöllisten yksityiskohtien yhteensovittamisesta.⁷⁷⁶ Felix Seppälä oli omassa arviossaan

⁷⁷⁴Urho Kekkonen radiopuhe 10.12.1958. http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/presidentti_kekkonen_yopakkaspuhe_47682.html#media=47685, kuunneltu 20.5.2013.

⁷⁷⁵ Suomi 2001, s. 154-155. Urho Kekkonen pvk. 10.12.1958.

⁷⁷⁶ *Aamulehti* 11.12.1958; 2. pääkirjoitus. *Uusi Suomi* ilmoitti olevansa valmis yhtymään Urho Kekkonen puheessaan esittämiin ajatuksiin ”vähäisin varauksin”. Se katsoi presidentin puuttuneen asioihin voimakkaasti, pitäen sitä ”ehkä tarpeellisena”, jotta kaikki tulisivat tietoiseksi, mistä nyt oli kysymys. Moitteensa lehti antoi Kekkoselle siitä, ettei hän nuhdellut niitä piirejä, jotka provokatorisesti olivat pyrkineet saattamaan valtakunnan vastuulliset ulkopoliittiset elimet epäilyttävään valoon. *Helsingin Sanomat* näki puheessa esitetyt syytökset lehdistön Neuvostoliitolle vihamielisestä kirjoittelusta ”melko yleistävinä”, muistuttaen sen pidättyväisestä suhtautumisesta Unkarin tapahtumien yhteydessä. *Uuden Suomen* tapaan myös se toivoi tiettyjen piirien huomioivan, että presidentti oli nähnyt K.-A. Fagerholmin hallituksen ulkopoliittisen toiminnan moitteettomana. *Hufvudstadsbladet* katsoi Kekkosella olleen painavat syyt pitämänsä puheenvuoron esittämiseen. Lehti uskoi kansalaisten yhtyvän Kekkonen esittämään perusajatukseen Suomen Neuvostoliitto-suhteiden välttämättömyydestä – samaten kuin K.-A. Fagerholmin hallituksen ulkopoliittisesta moitteettomuudesta. *Suomen Sosialidemokraatti* näki puolestaan presidentin hallituksen ulkopoliittikkaa puoltavan lausunnon osoittavan, että hallituksen kaatamiseen liittyi sisäpoliittisia ja puoluetaktillisia tavoitteita – ei ulkopoliittikkaa. *Maakansa* kiinnitti myös huomionsa siihen, ettei presidentti ollut syyllistänyt hallitusta sen harjoittamasta ulkopoliitikasta. Toisaalta lehti muistutti hänen lausuneen Suomessa viime aikoina nakerretun pohjaa hyvän naapuruuden, luottamuksen ja hyvän tahdon politiikalta eikä kiistänyt väitteen todenperäisyyttä – päinvastoin. *Päivän Sanomat* katsoi puheen selkeydessään ja vakuuttavuudessaan esittäneen ”hyvin lähelle” sen omia kannanottoja. Lehti toivoi puheen raivaavan tilaa suomenmielisen politiikan voitolle maassamme. *Aamulehti* 12.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta. Lehdistön esittämistä kannanotoista Urho Kekkonen katsoi *Helsingin Sanomien* ja *Suomen Sosialidemokraatin* näkemykset kannaltaan kielteisiksi, myöntäen tosin jälkimmäisen arvion kriisin sisäpoliittisesta luonteesta oikeaksi. Suomi 2001, s. 155-156. Urho Kekkonen pvk. 11.12.1958. 12. joulukuuta *Aamulehden* sisäsivulla oli artikkeli ruotsalaislehtien Urho Kekkonen puheen synnyttämistä kannanotoista. *Aftonbladet* katsoi hänen puheessaan asettuneen Suomen ulkopoliitikan takuumieheksi. Se

huomattavasti kriittisempi. Hän luonnehti puheen olleen valitusvirren, jolla vasemmistolaisen maalaisliiton puheenjohtaja – ei suinkaan tasavallan presidentti – pyrki turvaamaan itselleen äärimmäisen vasemmiston tuen oman uudelleenvalintansa varmistamiseksi. Seppälää kummastutti sekä se, että Urho Kekkonen ei puheenvuorossaan puuttunut lainkaan Neuvostoliiton tyytymättömyyteen kaupallisissa suhteissa samaten kuin se, että hän vakuutti eronneen hallituksen ulkopoliittista moitteettomuutta, vaikka maalaisliitto oli hajottanut hallituksen juuri sillä perusteella.⁷⁷⁷ Väinö Peltonen sen sijaan tyytyi omassa kolumnissaan arvostelemaan *Maakansaa*, kuten myös eduskunnan puhemies V. J. Sukselaista siitä, että ne keskuudessaan olivat rinnastaneet kokoomuksen ja kommunistit ”äärimmäisyyspiireinä” toisiinsa. Hän näki paljon vaivaa tehdessään pesäeroa puolueiden politiikan ja ennen kaikkea niiden päämäärien välille.⁷⁷⁸ *Aamulehden* yleisönosastolla nimimerkki XX syytti Kekkonen puheeseen viitaten kommunistien syöneen omalla toiminnallaan Suomen ja

korosti Suomen ja Neuvostoliiton hyvien suhteiden olevan myös Ruotsin kansallisten etujen mukaista. Niinpä lehti pyysikin lukijoitaan pidättäytymään niiden suomalaispuolueiden parjauksen parjauksesta, jotka pyrkivät muodostamaan suhteet normalisoimaan pystyvän hallituksen. *Expressen* piti hyvänä, että Kekkonen muistutti suomalaisille Paasikiven linjan olevan ulkopoliittikkamme perusta. Samalla se muistutti sosiaalidemokraattien olleen suomalaispuolueista ainoa, joka maailmansotien välissä oli tähännyt ystävällisiin suhteisiin Neuvostoliiton kanssa. Lehti toivoi hallituskriisin ratkeavan tavalla, jossa uusi hallitus olisi voitu muodostaa kaatuneen hallituksen pohjalle. Se näki sillä olevan myös muuta Pohjolaa rauhoittavan vaikutuksen. *Stocholms-Tidningen* tarttui kuulemaansa huhuun, että Moskova olisi joka tapauksessa puuttunut Suomen kaikkiin ei-kommunistisiin hallitusvaihtoehtoihin, nähden sen uutena offensiivina Pohjois-Euroopassa. Samassa jutussa *Aamulehti* kertoi kaikkien moskovalaislehtien käsitelleen laajasti Urho Kekkonen pitämää puhetta. Huomiota sanottiin kiinnitetyn erityisesti siihen kohtaan, jossa hän totesi, ettei mikään maa varmasti halunnut Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden huonontumista. Seuraavana päivänä *Aamulehti* julkaisi *Isvestijan* artikkelin, jossa kehuttiin puheen *Maakansassa* ja *Päivän Sanomissa* saamaa vastaanottoa. *Helsingin Sanomat* sai sen sijaan moitteita osakseen. Sen katsottiin kommentillaan yrittäneen tasoittaa oikeistopiirien tietä uuteen hallitukseen. Samassa artikkelissa *Svenska Dagbladetin* kerrottiin syyllistäneen maalaisliittoa siitä, että se omalla sisäpolitiikkaan tähänneellä toiminnallaan oli nakertanut kaatuneen hallituksen ulkopoliittista luottamusta. Tämän seikan mainitsematta jättäminen Urho Kekkonen puheessa esti lehden mukaan sen poliittista ilmapiiriä puhdistavan vaikutuksen. Norjalainen *Arbeiderbladet* katsoi Kekkonen puheeseen tukeutuen Suomen maksavan kalliin hinnan ystävyydestään Neuvostoliiton kanssa. Se kiinnitti erityistä huomiota sananvapauden säilymiseen Suomessa ja muistutti hallituksen kaatuneen Neuvostoliiton painostukseen. *Aamulehti* 13.12.1958. Lähetystöneuvos Vladimir Zhenihov kertoi puolestaan Arvo Korsimolle pitävänsä Kekkonen radiopuhetta ”*siihen asti rehellisimpänä, mitä Suomen ja Neuvostoliiton suhteista oli pidetty*”. Samalla hän toisti kaupallisten suhteiden maiden välillä järjestyvän ”*pian*” uuden hallituksen muodostamisen jälkeen. Jo edellispäivänä hän oli kertonut puhelimesta Kekkoselle itselleen, että kaikki hänen esittämänsä ehdotukset tulevaa Leningradin matkaa silmälläpitäen oli hyväksytty. Suomi 2001, s. 156-157. Urho Kekkonen pvk. 12. – 13.12.1958.

⁷⁷⁷ Felix Seppälän pvk. 11.12.1958. HMA.

⁷⁷⁸ *Aamulehti* 11.12.1958.

Neuvostoliiton välisiä luottamuksellisia suhteita, rinnastaen heidät rottiin.⁷⁷⁹ Tämä kommentti oli sikäli merkityksellinen, että se sai parin päivän viiveellä osakseen myös ahkerasti lehtiä lukevan ja niistä uutisia päiväkirjaansa lehtileikkeinä tallentavan Urho Kekkosen huomion. Hän totesi sen perusteella *Aamulehden olevan Paasikiven linjalla* [kurs. MT].⁷⁸⁰

Eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen ilmoitti päivä Urho Kekkosen pitämän radio- ja tv-puheen jälkeen presidentille virallisesti sen, minkä hän oli saanut tietoonsa jo aiemminkin: kaikkien puolueiden tai edes kuudes ryhmän yhteishallitukseen ei ollut mahdollisuuksia. Felix Seppälä tulkitsti tapahtuneen kiintoisana ja tahallisenä yhteensattuma. Hänen mielestään presidentti oli omalla puheellaan – ulkopoliittista ruoskaa käyttäen – pakottanut eduskunnan taipumaan hallituskysymyksessä skogilaisten ja kommunistien tahtoon.⁷⁸¹ Todisteena hallituksen muodostamisen kiireellisyydestä Kekkonen antoi hetimiten Sukselaisen ilmoituksen jälkeen muodostamistehtävän maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kauno Kleemolalle ”kaikin valtuuksin”.⁷⁸² Ei siis ihme, että hallituksen muodostumista pidettiin *Aamulehdessä* varmana – vain sen pohjaa arvuuteltiin. Tamperelehti toi julki – jälleen kerran – vastahakoisuutensa kommunistien mahdolliseen mukaan ottamiseen. Se näki heidän lopullisen tavoitteensa – kansandemokraattisen Suomen – olevan jyrkässä ristiriidassa sekä *Paasikiven linjan* [kurs. MT] että Urho Kekkosen radiopuheessaan esittämän näkemyksen kanssa siitä, että Suomi jatkossakin tulisi seisomaan oman demokratiansa takana.⁷⁸³ Samana päivänä pidetyssä puoluehallituksen kokouksessa kokoomus päätti yhä pysyä enemmistöhallitusvaateensa takana – joskin parlamentaarista vähemmistöhallitusratkaisuaikin pidettiin toimitusministeristöä parempana.

⁷⁷⁹ Aamulehti 12.12.1958.

⁷⁸⁰ Suomi 2001, s. 157. Urho Kekkosen pvk. 14.12.1958.

⁷⁸¹ Felix Seppälän pvk. 11.12.1958. HMA.

⁷⁸² Suomi 2001, s. 155-156. Urho Kekkosen pvk. 11.12.1958 sekä Felix Seppälän pvk. 11.12.1958. HMA.

⁷⁸³ Aamulehti 12.12.1958; 2. pääkirjoitus. Maalaisliiton vanha päälehti *Ilkka* piti kokoomuksen mukaantuloa uuteen hallitukseen suotavana. Se uskoi sillä keinoin saavutettavan sekä sisäpolitiikan rauhoittumista että hallitukselle tarpeellista yleisen mielipiteen tukea, jota Urho Kekkosenkin oli radiopuheessaan peräänkuuluttanut ulkopoliittikan menestyksellisen hoidon perusedellytyksenä. *Helsingin Sanomat* liputti kaikkien kansanvaltaisten piirien – ts. entisen hallituspohjan – yhteishallituksen puolesta. Se halusi näin muodoin turvata sisäpoliittisen ilmapiirin säilymisen riittävän toimintakykyisenä. Lehti ei kuitenkaan jaksanut uskoa Kauno Kleemolan onnistumiseen hallitustunnustelijana. *Kansan Lehti* arvosteli maalaisliittoa liian hätäisestä hallituksenkaadosta ja epäili nyt tähdättävän tyystin maalaisliittolaiseen vähemmistöhallitukseen. Se itse liputti laajapohjaisen kansanvaltaisen hallituspohjan puolesta. Aamulehti 13.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

Puheenjohtaja Jussi Saukkosen selostettua yksityiskohtaisesti hallitusneuvottelujen viimeisimpiä vaiheita puoluehallitus katsoi, ettei kaikkia mahdollisuuksia parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamiseksi oltu vielä käytetty. Niinpä se toivoi – taas kerran – hallitusneuvottelujen käynnistämistä ryhmien virallisten edustajien kesken.⁷⁸⁴

⁷⁸⁴ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 12.12.1958. PTA.

HALLITUSOVET AUKEAVAT ENNEN SULKEUTUMISTAAN

Kansallisen Kokoomuksen kauan ja hartaasti odottamat eduskuntavaalit pidettiin 6. – 7. heinäkuuta 1958. Ensimmäisenä vaalipäivänä puheenjohtaja Jussi Saukkonen usutti kansalaisia menemään vaaliurnille sankoin joukoin, jotta kommunistien vaikutusvalta Suomessa saataisiin torjutuksi. Samalla hän kiinnitti huomionsa siihen, kuinka vaikeaselkoisesti maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselainen oli vaalien edellä ottanut kantaa mahdolliseen kommunistien kanssa tehtävään hallitusyhteistyöhön – samaan aikaan, kun puolue ilmaisi suhtautuvansa vastahakoisesti laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen muodostamiseen, jota taas kokoomuksessa oli jo pitkään pidetty politiikan tervehdyttämisen edellytyksenä. Saukkonen muistutti monien agraaripuolueiden joutuneen kommunismin ymmärryksen vuoksi osaksi kansandemokratiaa. Jo yksistään edellä mainittua taustaa vasten olisi luullut, että v. 1958 eduskuntavaalien tulos, jossa kommunistit nousivat suurimmaksi puolueeksi – samalla, kun parlamenttiin tuli niukka vasemmistoenemmistö, olisi saanut kokoomuksessa aikaan suuren levottomuudentunteen. Näin ei kuitenkaan tapahtunut. Tälläkin kertaa *Aamulehti* oli ensimmäisissä antamissaan kommenteissa hyvin pidättyväinen, rajoittaen arvostelunsa vaalien teollistuvalla yhteiskunnalle huonosti sopivaan ajankohtaan. *Uusi Suomi* samaten kuin kansanedustajan tehtävät taakseen jättänyt Felix Seppälä taasen kiinnittivät huomionsa siihen, että äärivasemmiston ohella vaalien kiistattomiin menestyjiin voitiin lukea myös kokoomus, joka oli kasvattanut äänimääräänsä edellisistä vaaleista vielä kommunistejakin enemmän. Tovia myöhemmin tyytyväisyytensä puolueen saavuttamaan vaalitulokseen ilmaisi myös puheenjohtaja Jussi Saukkonen. Saavutettuun tulokseen osoitettu tyytymättömyys rajoittui puolueessa yksittäisiin pudonneisiin, mutta myös läpimenneisiin ehdokkaisiin – ja samat sanat näyttivät pätevän Urho Kekkosen arvioihin.

Tamperelaislehden eduskuntavaalien tuloksesta tekemä analyysi tarkentui muutaman päivän kuluttua, mutta lähtökohdat huomioon ottaen se oli edelleen varsin maltillinen. Siitäkin huolimatta, että se itse tavan takaa oli arvostellut maalaisliittoa sen politiikasta, piti se sen kärsimää viiden paikan tappiota vaalien yllättävimpänä tuloksena. Sen perusteella Väinö Peltonen näki maalaisliiton menettäneen yksinoikeutensa päättää hallituskokoonpanoa myöten asiat haluamallaan tavalla. Kaikesta huolimatta hän toivoi

puolueen kuitenkin tulevan mukaan tulevaan hallitusyhteistyöhön. Maalaisliiton helsinkiläisen äänenkannattajan *Maakansan* ilmoitettua heti vaalien jälkeen nuivasta suhtautumisestaan laajapohjaiseen hallitukseen, hiljaiselo asian ympärillä – *Jumin* kolumneissaan ilmaisemia kannanottoja lukuun ottamatta – jatkui puoluehallitusta myöten toista viikkoa. Lopulta kymmenen päivää vaalien jälkeen *Aamulehti* ilmaisi kantansa, joka tuskin oli kenellekään yllätys. Se ilmoitti kannattavansa kaikkien kansanvaltaisten puolueiden muodostamaa hallitusta kahdesta syystä, joista ensimmäinen oli kommunistien vastustaminen ja toinen talouspolitiikan kuntoon saattaminen. Tamperelaislehti rohkaisi entisiä hallituspuolueita tulemaan koalitioon rohkeasti mukaan, pitäen kaavailemaansa hallituspohjaa vaalituloksen perusteella lähes ainoana mahdollisena. Se ennakoi käynnistyvistä hallitusneuvotteluista vaikeita, muttei ylitsepääsemättömiä, kunhan mukanaolijoilla vain olisi kykyä kompromisseihin.

Presidentti Urho Kekkoselle laajapohjaisen hallitusratkaisun puolesta kävi kokoomuslaisista ensimmäisenä puhumassa Päiviö Hetemäki. Tässä vaiheessa hän paljasti neuvotelleensa asiasta yhdessä Jussi Saukkosen ja Niilo Kosolan kanssa myös Neuvostoliiton suurlähettilään Viktor Lebedevin luona – vakuuttaen, että puolue olisi Paasikiven linjalla nyt ja tulevaisuudessa. Viisi kansanedustajaa ja 35 000 ääntä vaaleissa menettänyt maalaisliitto ei tuntenut suurempaa innokkuutta hallitusyhteistyöhön sen enempää kokoomuksen kuin kommunistienkaan kanssa. Puolueen toiminnanjohtajat, kuten Kekkonenkin, syyttivät puheenjohtaja V. J. Sukselaista ja varapuheenjohtaja Johannes Virolaista liiasta hallitusinnokkuudesta. Ei siis ihme, että jo ennen uuden eduskunnan järjestäytymisistuntoa *Aamulehti* julkatoi pessimisminsä sille niin monta kertaa kerrotun mieluisimman hallituspohjan toteutumismahdollisuuksista. Ratkaisemattomien poliittisten kysymysten se katsoi edellyttävän porvarillisten puolueiden kesken tehtävää aiempaa tiiviimpää yhteistyötä, jonka toteutumiseen se kaikesta huolimatta uskoi. Tamperelaislehti näki sen tavoittelemisen arvoiseksi asiaksi yksistään jo seuraavia vaaleja ajatellen. Liialliset illuusiot siihen liittyen karisivat kuitenkin heti uuden eduskunnan kokoontumisen jälkeen kansandemokraattien Toivo Kujalan tultua valituksi ensimmäiseksi varapuhemieheksi. Kokoomuksen näkökulmasta katsoen maalaisliiton ja kommunistien yhteistyö näytti tiivistyvän odotettua nopeammin. Skogilaisten erottua sosiaalidemokraateista omaksi itsenäiseksi eduskuntaryhmäkseen ”nyörien ohjaajaksi”

Aamulehden nimittämän Urho Kekkosen uskottiin tähtäävän maalaisliittolais-skogilaisen vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Enemmän kuin tuleviin hallituskuvioihin kokoomuksen toinen äänenkannattaja *Uusi Suomi* keskittyi tässä vaiheessa iloitsemaan siitä, että vasemmistoenemmistöinen eduskunta oli onnistunut valitsemaan itselleen porvaritaustaisen puhemiehen.

Keskusteltuaan sekä kansanpuolueen puheenjohtaja Esa Kaitilan että maalaisliiton Martti Miettusen ja Johannes Virolaisen kanssa Urho Kekkonen ei mielestään päässyt lopulliseen selvyyteen heidän hallitusaikeistaan – huolimatta maalaisliiton kaksikon asiaan ilmaisemasta kielteisestä kannanotosta. Kaitila taasen kertoi presidentille kokoomuksen lähestyneen molempia kansanpuolueita ja tiedustelleen yhteistyön mahdollisuutta tulevissa hallitusneuvotteluissa. On selvää, etteivät tämänkaltaiset uutiset hallitusneuvottelujen edellä ainakaan parantaneet Urho Kekkosen kokoomusta kohtaan tuntemaa luottamusta. Valtiopäivien avajaisissa pitämässään puheessa hän toivoi eri puolueiden pystyvän aiempaa parempaan yhteistyöhön, jotta hallituksen muodostamisessa päästäisiin maan kannalta edes tyydyttävään ratkaisuun. Kun sekä kansandemokraattien Eino Kilpi että sosiaalidemokraattien Onni Hiltunen olivat vuorollaan epäonnistuneet presidentin heille uskomassa hallitustunnustelijan tehtävässä, tuli kolmantena Kansallisen Kokoomuksen ja Päiviö Hetemäen vuoro. Edeltäjiensä tavoin myös hän tiesi onnistumisen mahdollisuutensa käytännössä mahdottomiksi, mutta taipui kuitenkin puolueensa ja ennen kaikkea Urho Kekkosen tahtoon ja suostui tehtävään, kun viimeksi mainittu uhkasi saattaa päinvastaisessa tilanteessa tiedon julkisuuteen. Hetemäen ura hallitustunnustelijana päättyi kuitenkin sängen nopeasti maalaisliiton kieltäytyttyä hänen tarjoamastaan yhteistyöstä. Huomionarvoista on, että kokoomuksen äänenkannattajista sen enempää *Aamulehti* kuin *Uusi Suomikaan* eivät kommentoineet tätä tunnusteluyritystä millään tavoin. Hallitusneuvotteluissa vallinneeseen pattitilanteeseen kyllästynyt presidentti Urho Kekkonen – saatuaan ensin tiedon, että maalaisliitossa esiintyi voimakasta halua hallitusyhteistyöhön kokoomuksen kanssa – käski luonaan vierailleiden maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja skogilaisten viipymättä aloittamaan enemmistöhallituksen muodostamiseen tähtäävät neuvottelut. Aarre Simosen skogilaisten mukaantulolle asettamat ehdot sosiaalidemokraattien yhtenäistymisestä saivat tosin sekä presidentin että *Aamulehden* epäileväisiksi tämän suunnitelman onnistumisesta. Maalaisliiton mukanaolo sai tamperelaislehden kuitenkin

suhtautumaan tähän mahdollisuuteen positiivisesti, kun se muistutti, ettei kolmikko yksin edes saanut aikaan tavoitteena ollutta enemmistöhallitusta. Käytännössä ensimmäistä kertaa eduskuntavaalien jälkeen Kansallisessa Kokouksessa eläteltiin toiveita hallitukseen pääsystä.

Maalaisliiton eduskuntaryhmä ilmoitti presidentti Urho Kekkosen käynnistämän neuvottelukierroksen ja Aarre Simosen skogilaisten mukaantulolle asettamien ehtojen jälkeen yksimielisenä kantanaan haluavansa hallituspohjan, jolla olisi eduskunnassa takanaan 2/3 tuki. Kekkonen katsoi sen merkitsevän puolueen ajautumista kokoomuksen syliin. Hän epäili nyt asetetun ehdon takana olleen sen sosiaalidemokraattien kanssa käymät salaiset neuvottelut. Presidentin epäilyksiä vahvisti entisestään Ahti Karjalaisen asiasta esittämät kannanotot. Suomen hallituskysymys näytti askarruttavan mieliä presidentin lisäksi tuossa vaiheessa myös neuvostoliittolaisten keskuudessa. Suurlähettiläs Viktor Lebedev yllätti Kekkosen kertomalla tietävänsä, että maalaisliittolaisilla tiedettiin olevan valmiutta mennä hallitukseen sekä ilman kommunisteja että skogilaisia. Hän katsoi tämänkaltaisen suunnitelman toteutuessaan merkitsevän Suomen ja Neuvostoliiton välillä siihen asti saavutettujen ilonaiheiden loppua. Kekkonen yritti parhaansa mukaan vakuuttaa suurlähettiläänsä Suomen ulkopoliitiikan muuttumattomuudesta. Tämä selittää myös sitä, miksi hän jatkossa korosti maalaisliiton ulkopoliitiikan muuttumattomuuden tärkeyttä neuvotellessaan puolueen edustajien kanssa tulevasta hallitusratkaisusta.

Maalaisliiton puoluevaltuuskunnan tehtyä elokuun puolivälissä yksimielisen päätöksen hallitukseen osallistumisesta puolueen varapuheenjohtaja Johannes Virolainen esitteli tulevaa hallitusohjelmaa. Ahti Karjalainen tosin tulkitsi hänen jo tuolloin menettäneen luottamuksensa Viktor Lebedevin silmissä, jonka vuoksi hänestä ei olisi uuden hallituksen ulkoministeriksi. Karjalaisen neuvoteltua Suomen hallitusratkaisusta Viktor Vladimirovin kanssa, hän vakuuttui Neuvostoliiton pitävän sitä ulkopoliittisena linjakysymyksenä. Erityisen vaikeaa heille näytti olevan hyväksyä sosiaalidemokraattien hallitusvastuu. Asian tietoonsa saanut Urho Kekkonen kehottikin Virolaista odottamaan sosiaalidemokraattien sovintoneuvottelujen tuloksia ennen lopullisia ratkaisuja – ja varoitti häntä vielä myöhemmin kirjeitse uusien ulkopoliittisten kokeilujen tekemisestä. Presidentin korviin oli jo tuolloin kantautunut tietoja

suurlähettiläs Viktor Lebedevin haluista poistua Suomesta. Siinä, missä Kekkonen oli aiemmin yrittänyt rauhoitella neuvosto-osapuolta, yritti Virolainen puolestaan nyt samaa hänen itsensä kohdalla. Suurlähettilään kanssa käymiensä neuvottelujen pohjalta hän tiesi kertoa presidentille, että Neuvostoliittoa arvelutti ennen muuta sosiaalidemokraattien – ei niinkään kokoomuksen – tulo hallitusvastuuseen.

Poissa julkisuudesta käytyjen hallitusneuvottelujen pohjaa laajennettiin Kansallisella Kokoomuksella sekä molemmilla kansanpuolueilla sen jälkeen, kun maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja skogilaisten erimielisyydet koskivat enää maataloustulolain voimassaoloaikaan. Maalaisliiton työvaliokunnan päätettyä yksimielisesti – Matti Kekosta lukuun ottamatta – puolueen valmiudesta osallistua hallitukseen ilman skogilaisiakin viestitti Ahti Karjalainen Urho Kekkoselle Martti Miettusen ja Johannes Virolaisen suhtautuvan nyt ”hyvin varovasti” oikeistolaiseen hallitukseen. Tuossa vaiheessa samoin näytti käyvän myös aiemmin innokkaasti laajapohjaisen kansanvaltaisen hallituksen puolesta esiintyneelle *Aamulehdelle*. Tamperelaislehti otti laajalta pohjalta käytyihin hallitusneuvotteluihin ensi kerran kantaa vasta neljä päivää kokoomuksen mukaan kutsumisen jälkeen. Tuolloinkin se totesi vain neuvottelujen viivästyneen talouspoliittisten kysymysten vuoksi. Sen asiassa omaksuma linja erosi pidättyvyydessään melkoisesti *Uudesta Suomesta*, joka ilmoitti haluavansa selvyuden sekä pääministerin henkilöstä, hallitusohjelmasta että sen pohjasta ennen lopullisten neuvottelujen käynnistämistä. Toisin kuin *Aamulehti* se myös ilmoitti kannattavansa yhä laajapohjaisen kansanvaltaisen hallituksen muodostamista.

Edessä olevien vaikeiden talouskysymysten sekä valtalain läpimenon turvaamiseksi presidentti Urho Kekkonen toivoi hallitustunnustelijan tehtävät sosiaalidemokraattien K.-A. Fagerholmille annettuaan, että hän saisi muodostettua hallituksen kaikista puolueista. Tuo hanke kaatui kuitenkin kansanpuolueen, kokoomuksen sekä sosiaalidemokraattien vastustukseen. Tämän jälkeen presidentti pyysi hallitustunnustelijana jatkanutta Fagerholmia muodostamaan enemmistöhallituksen, johon lähtöä maalaisliitto empi – etenkin sen jälkeen, kun oli käynyt selväksi, että skogilaiset jatkossakin pitäisivät kiinni hallitukseen tulonsa ehtona sosiaalidemokraattien puoluesovintovaatimuksesta. Varapuheenjohtaja Johannes Virolainen antoi kuitenkin jo ennen skogilaisten lopullista ratkaisua Fagerholmille

lupauksen maalaisliiton mukaantulosta. Kun he lopulta päättivät jäädä hallituksen ulkopuolelle, näytti tehty ratkaisu yllättäneen ennen kaikkea puolueen puheenjohtaja V. J. Sukselaisen – näin siitäkkin huolimatta, että jo tätä ennen Urho Kekkonen oli katsonut asiakseen varoittaa maalaisliiton johtomiehiä menemisestä sellaiseen hallitukseen, jossa ei olisi mukana kansandemokraatteja ja skogilaisia.

Päiviö Hetemäen selostaessa käytyjä hallitusneuvotteluja ja esitellessä hallitusohjelmaluonnosta kokoomuksen puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän yhteiskokouksessa, eduskuntaryhmä totesi sen pitäneen sisällään paljon puutteita ja korjaamista, mutta kehotti kuitenkin hallitusneuvottelijoita pyrkimään porvarilliseen enemmistöhallitukseen. Hallitustunnustelija K.-A. Fagerholm informoi neuvottelujen etenemisestä puolestaan presidentti Urho Kekkosta, joka ilmoitti – asiaa häneltä nimenomaan tiedusteltaessa – haluavansa Ralf Törngrenin uuden hallituksen ulkoministeriksi Johannes Virolaisen sijaan. *Aamulehti* varoi ottamasta kantaa uuteen hallitukseen ennen sen virallista nimittämistä ja sen tapahduttuakin tamperelaislehti jatkoi sillä samalla pidättyväisellä linjalla, millä se oli suhtautunut poliittisiin kysymyksiin jo pidemmän aikaa. Laajapohjaista parlamentaarista hallitusta jo kauan kannattaneena se osoitti kiitoksensa maalaisliitolle ja sosiaalidemokraateille siitä, että hallitusneuvottelut oli saatettu päätökseen, joskin hallitusohjelmaa se luonnehti tuoreeltaan kompromissiksi. Ministerivalintoihin se ilmoitti olevansa ”pääosin tyytyväinen”. Presidentti ajatteli tilanteesta toisin, josta kertoi sekin, että hän totesi uudelle hallitukselle 29. elokuuta pitämänsä tervehdyspuheen uransa huonoimmaksi. Etenkin Väinö Leskisen, Olavi Lindblomin, mutta myös Niilo Kosolan osalta hän ilmaisi pettymyksensä paitsi tehtyihin ministerivalintoihin, myös maalaisliiton kurittomuuteen, heidän jätettyään tyystin noteeraamatta hänen antamansa ohjeet. Suoranaisen epätoivon partaalla ollut Urho Kekkonen katsoi uuden hallituksen jo nimitysvaiheessa pudottaneen pohjan hänen aikaisemmalta ulko-, mutta myös sisäpoliittiselta toiminnaltaan.

Tamperelainen *Aamulehti* ilmaisi pian K.-A. Fagerholmin III hallituksen nimittämisen jälkeen pitävän sen tärkeimpänä tehtävänä maan työllisyyspolitiikan kuntoon saattamista. Se katsoi sen edesauttavan myös kokoomuksen keskeisimmän vaalitavoitteen eli aiempaa paremmin hoidetun talouspolitiikan toteutumista. Haasteelliselta näyttävästä

tilanteesta huolimatta lehti uskoi kansanvaltaisten puolueiden keskinäisen yhteistyön tuloksellisuuteen. Kaikki eivät tässä vaiheessa samaan pystyneet. Sekä *Maakansan* että Urho Kekkosen hallituksen muodostamisen jälkeiset ensireaktiot kertoivat osaltaan, kuinka vaikeaa maalaisliiton oli sopeutua työskentelyyn uudessa hallituksessa. Kaikesta huomatta presidentti yritti rauhoitella tilanteeseen niin ikään epäluuloisesti suhtautuvia neuvostoliittolaisia vakuuttamalla viimeistään hänen itsensä Suomen ulkopoliittikan johtajana takaavan, ettei linja muuttuisi. Lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovin väläytettyä suurlähettilään kotiin kutsumista, Kekkonen ilmoitti pitävänsä sitä liian jyrkkänä toimenpiteenä. Samalla hän esitti toiveen, että Neuvostoliitto pidättäytyisi lehtisodasta Suomea vastaan, johon neuvosto-osapuoli ilmoitti suostuvansa, kunhan vain sosiaalidemokraattien Väinö Leskinen jätettäisiin sen ulkopuolelle. *Aamulehti*, kuten tässä vaiheessa muutkin kokoomusta lähellä olleet lehdet, jatkoi hallituksen suhteen pidättyväisellä linjalla – siitä huolimatta, että se noteerasi muiden lehtien siitä sekä koti- että ulkomailla esittämiä kriittisiä kommentteja. Edes syyskuun puolivälissä realisoitunut Viktor Lebedevin maasta poistuminen ei näyttänyt herättävän puolueessa millään tasolla ylimääräisiä reaktioita. Tamperelaislehti kantoi huolta sisäpoliittisen elämän pirstaleisuudesta ja kehotti puolueita jälleen kerran tiivistämään sekä keskinäistä että sisäistä yhteistyötä kansanvallan vihollisen etenemisen vastustamiseksi. Suoran kritiikin esittäminen jäi tässä yhteydessä ja tälläkin Väinö Peltosen vastuulle ja se käynnistyi päivä sen jälkeen, kun *Uusi Suomi* oli syyttänyt kommunisteja ulkopoliittisen kriisin lietsomisesta. *Jumi* vakuutti presidentin ja eduskunnan vastaisuudessakin huolehtivan Suomen ulkopoliittisen linjan – Paasikiven linjan – jatkuvuudesta. Kokoomuksen hallitusvastuun laimentavasta vaikutuksesta ajankohtaisten poliittisten kysymysten kommentointiin *Aamulehdessä* kertoi jotain se, että Peltonen oli tässä vaiheessa valmis selväsanaisesti kehuaan jopa aiemmin hanakasti arvostelemaansa ulkoministeri Johannes Virolaista. Vieläkin selvimmin puolueen halu vaalia alkanutta hallitusyhteistyötä tuli esiin puheenjohtaja Jussi Saukkosen Tampereen Kansallisseuran tilaisuudessa pitämästä puheesta, jossa hän totesi hallitusohjelman pystyvän vastaamaan hyvin yhteiskunnassa valinneisiin haasteisiin – siitä huolimatta, että se kokoomuksen näkökulmasta katsottuna näyttikin kompromissilta. Puheensa idänkauppaa käsitelleen osion päätteeksi kokoomusjohtaja arvosteli sekä kommunisteja että skogilaisia siitä, että ne olivat tehneet talouspoliittisesta asiasta yleispoliittisen kysymyksen.

Tampereella pitämässään puheessa Jussi Saukkonen totesi kuulijoilleen odottavansa suurella mielenkiinnolla valtiovarainministeri Päiviö Hetemäen laatimaa budjettia – sitä, kuinka hän olisi aloittanut työnsä valtiontalouden tasapainottajana. Presidentin antaessa seuraavan vuoden budjettiesityksen lokakuun alussa eduskunnan käsiteltäväksi saatettiin Hetemäen todeta puristaneen sen alle 300 miljardin markan – noin 20 miljardia edellisvuotta pienemmäksi. *Aamulehti* ilmaisi siihen tyytyväisyytensä – joskin katsoi sen ylimenokauden budjetiksi. Hallituksen muodostamisesta lähtien esitystä valtiovarainministeriössä laatinut Hetemäki sai kuulla siihen kohdistunutta arvostelua aina Urho Kekkoselta alkaen. Eduskunnan vastikään jättänyt kokoomuksen entinen kansanedustaja Felix Seppälä katsoi presidentin asiassa harjoittaman kieron käytöksen osoittavan hänen pyrkivän kaatamaan hallituksen – samalla, kun hän halusi turvata jo asemiaan seuraavia, vuoden 1962 presidentinvaaleja ajatellen. Tamperelaislehden korrekti suhtautuminen hallituspuolueisiin näytti murenevan sen jälkeen, kun maalaisliitto ja kansanpuolue olivat paljastaneet kriittisen suhtautumisensa laadittuun budjettiesitykseen. Tosin silloinkin se tapahtui nimimerkin suojassa *Auran* arvostellessa maalaisliittoa siitä, että se lyhyen hallituskauden aikana oli toistuvasti uhannut jättää hallitusyhteistyön. Osansa tästä kritiikistä sai myös eduskunnan puhemies V. J. Sukselainen, joka puheessaan oli rinnastanut kommunistit ja kokoomuksen toisiinsa. *Uudessa Suomessa* maalaisliiton ja kansanpuolueen budjettiesitykseen kohdistamaa kritiikkiä hämmästeltiin aina pääkirjoituspalstalla asti. Felix Seppälä piti tätä puolueen kannalta vahingollisena, koska näki kansanpuolueen paraikaa olleen sulautumassa kokoomukseen.

K.-A. Fagerholmin III hallituksen ulkopoliittinen luotettavuus joutui Neuvostoliitossa entistä perusteellisemmän tarkkailun alle sen jälkeen, kun suurlähettiläs Viktor Lebedev syyskuun 1958 puolivälissä oli palannut kotimaahansa. Vaikka *Aamulehti* yhä pidättäytyi ottamasta kantaa aiheeseen, julkaisi se lokakuussa Suomen tilannetta Neuvostoliitossa käsitelleen artikkelin. Siinä syytettiin kokoomusjohtoa, mutta ennen kaikkea sosiaalidemokraattien Väinö Tanneria Suomen kampeamisesta ennen sotia noudatetun ulkopoliittikan tielle. Käytännössä samanaikaisesti tämän uutisen julkitulon kanssa kokoomuksen puoluevaltuusto julkaisi myös presidentti Urho Kekkosen noteeraaman julkilausuman, jossa se vakuutti puolueen haluavan tinkimättömästi noudattaa sen hetkistä ulkopoliittikkaa. Samassa yhteydessä puolueen puheenjohtaja

Jussi Saukkonen kehui alkanutta hallitusyhteistyötä. Paitsi omien ministeriensä työpanosta valtion retuperällä olleen talouden tasapainottamisessa, hän kehui uuden hallituksen vapauttaneen Suomen yhteiskunnallista ilmapiiriä sekä parantaneen porvarillisten puolueiden keskinäistä yhteistyötä.

Tyytyväisyyttään vallinneeseen tilanteeseen vakuuttivat lokakuun puolivälissä kokoomuksen puheenjohtajan lisäksi oman pää-äänenkannattajansa välityksellä myös sosiaalidemokraatit. Erityisen hyvillään he olivat siitä, että Neuvostoliitossa ei näytetty piittaavan kotikommunistien K.-A. Fagerholmin hallitukseen kohdistamista syytöksistä, joissa sen ulkopoliittinen luotettavuus toistuvasti oli asetettu kyseenalaiseksi. Todellisuudessa tilanne oli kuitenkin aivan toinen. Lähetystösihteeri Viktor Vladimirov valitti ulkoministeri Johannes Virolaisen epäluotettavuutta maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kauno Kleemolalle ja seuraavana päivänä Kustaa Vilkuna sai kuulla maiden välisten kauppaneuvottelujen peruuntumisesta. Lähetystöneuvos Ivan Filippov puolestaan kertoi *Maakansan* päätoimittaja Pentti Sorvalille hallitusta pidettävän Neuvostoliitossa sille vihamielisenä kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien muodostaman ”Leskisen porukan” vuoksi. Ensiksi mainitun osalta kyseessä sanottiin olevan kuitenkin ennen kaikkea henkilökysymys. Hallituksen tukala asema tiedostettiin myös kokoomuksessa – siitä huolimatta, että sitä ei puoluetta lähellä olleissa lehdissä – *Uudessa Suomessa*, *Satakunnan Kansassa*, *Aamulehdestä* nyt puhumattakaan – käsitelty tässä vaiheessa vielä lainkaan. Hallituksen II kauppa- ja teollisuusministeri T. A. Wiherheimon yrittäessä parhaansa mukaan perustella Suomen kanssa käytävän kaupan hyödyllisyyttä Neuvostoliitolle, sai hän kuulla suurlähetystön kaupalliselta edustajalta Neuvostoliiton selviävän ulkomaankaupastaan ilman Suomenkin apua. Tämä Ahti Karjalaisen ”opettavaiseksi” luonnehtima tapaaminen meni myös presidentti Urho Kekkosen tietoon. Jo valmiiksi erittäin mutkikasta tilannetta hämmensivät entisestään Kari Suomalaisen Nikita Hrushtshevistä *Helsingin Sanomiin* piirtämä pilakuva sekä entisen kommunisti-sisäministeri Yrjö Leinon julkaistavaksi kaavailut muistelmat. Jälkimmäistä hanketta *Aamulehti* luonnehti kotikommunistien myrkykylvöksi Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin.

Lokakuun jälkimmäisellä puoliskolla kokoomusta lähellä olevat lehdet olivat viimein valmiit tunnustamaan hallituksen aseman tukaluuden – pitäen sitä kuitenkin

luonteeltaan vielä sisäpoliittisena. Puoluehallituksen ja eduskuntaryhmän piirissä asia nähtiin jo laajemmin – etenkin Wiherheimon pitämän kaupp- ja ulkopoliittisen katsauksen jälkeen. Hallituksen vaihdokseen ei kuitenkaan haluttu turvautua, koska sen nähtiin yhä nauttivan laajaa kannatusta koko maassa. Eduskuntaryhmästä mm. Päiviö Hetemäki tahtoi hallituksen jatkavan linjallaan – samalla, kun hän ilmoitti olevansa tyytyväinen sen piirissä vallinneeseen hyvään yhteistyöhön. Jussi Saukkonen kehotti kommunisteja, skogilaisia ”ja muitakin asian yrittäjiä” ulkopoliittisen mustamaalauksen keskellä ottamaan pidättyvyydessä mallia naapurimaista. *Aamulehti* nosti esiin hallituksen sisä- ja ulkopoliittiset vaikeudet tasan kaksi kuukautta sen nimittämisen jälkeen ja tuolloin esillä oli myös sen kaatumisen mahdollisuus. Tamperelaislehti halusi sitä ennen saada tietoonsa sen korvaajan. Maalaisliiton pidettyä marraskuun alussa piirien puheenjohtajien ja toiminnanjohtajien kokouksen Fagerholmin III hallituksen asema kävi entistäkin hankalemmaksi. He ilmoittivat haluavansa pitää sitä kuitenkin pystyssä niin kauan, että hallituksen sitkeimmätkin puolustajat – kokoomus ja leskisläiset – olisivat valmiit myöntämään sen toimintakyvyttömyyden. Maalaisliiton näkökulmasta hallituksessa nähtiin sentään jotain hyvääkin: kokoomus oli sen avulla saatu kypälälautaan. Tässä vaiheessa kokoomuksen puoluehallitus ”maitokauppatasolla” ja maalaisliittolainen ulkoministeri Johannes Virolainen henkilökohtaisista syistä halusivat vielä joka tapauksessa yrittää sen pystyssä pitämistä. Se oli vaikeaa – ei vähiten presidentin asenteen vuoksi. Hän ei uskonut kokoomuksen olevan mahdollisessa uudessa hallituksessa – siitäkin huolimatta, että Johannes Virolainen heitä sinne halusi – Urho Kekkosen ja seuraavien presidentinvaalien tähden. Neuvotellessaan ajankohtaisista poliittisista kysymyksistä maalaisliiton puoluesihteerin Arvo Korsimon kanssa Virolainen kummeksui presidentin asiassa osoittamaa hermostuneisuutta ja kiirehtimistä, hallitus kun ei hänen mielestään ollut edes epäonnistunut. Tapaamisen loppupäätelmä kuitenkin oli, että K.-A. Fagerholmin III hallitus tulisi jatkamaan tehtävässään vain vuoden loppuun.

Urho Kekkoselle ja Arvo Korsimolle sangen seesteisesti käyttäytynyt Johannes Virolainen oli itsekin Suomessa vallinneen tilanteen johdosta hyvin hermostunut – etenkin, kun hän kuuli Korsimolta presidentin epäilleen, että Neuvostoliitto kenties tilanteen johdosta YYA-sopimukseen vetoamalla tulisi vaatimaan kahdenkeskisiä neuvotteluja Suomen kanssa. Tältä pohjalta hän – kesken Pohjoismaiden Neuvoston

kokouksen – lähestyi Urho Kekkosta kirjeellä. Se sai presidentiltä osakseen vähemmän mairittelevan vastaanoton. Viktor Vladimirovin kerrottua ensin Ahti Karjalaiselle ja sitten Kustaa Vilkunalle, että Neuvostoliitto ei tulisi muuttamaan suhtautumistaan Suomeen ennen vuodenvaihdetta, oli Virolainen lopulta valmis myöntämään hallituksen ulkopoliittisesti kestävämmän aseman. Hänen, kuten Urho Kekkonenkin mielestä, hallitus tuli kuitenkin hajottaa sisä- ei ulkopoliittiseen kysymykseen. Virolainen uskoi saavansa tahtonsa läpi maalaisliiton eduskuntaryhmässä. Kokoomuslaisista tilanteen ongelmallisuuden näki ministeripestin vaihdosta Virolaisen kanssa kieltäytynyt Päiviö Hetemäki, T. A. Wiherheimo ja nyt myös Tuure Junnila, joka myönsi maan ajautuneen ”ainakin jonkinasteiseen ulkopoliittiseen kriisiin”. Hänen mukaansa tilanteessa oli perimältään kysymys itsemääräämisoikeuden säilyttämisestä. Junnila ei halunnut hallituksen kaatuvan toimivan idänpolitiikan kustannuksella, koska arveli siitä koituvien hyötyjen jäävän kokonaishaittoja pienemmiksi. Hänen mielestään kriisin selvittämisessä avainasemassa oli hallituspuolueiden ja eritoten maalaisliiton hermojen kestävyys, jotka Junnila oli valmis määrittelemään hallituksen heikoimmaksi lenkiksi. Hänen jälkeensä maalaisliiton ja etenkin sen pääkaupunkilaisen äänenkannattajan *Maakansan* arvostelijoiden joukkoon liittyivät kokoomuslaisista sekä Hetemäki että emerituskansanedustaja Felix Seppälä.

Liki kuukausi sen jälkeen, kun tamperelainen *Aamulehti* oli myöntänyt K.-A. Fagerholmin III hallituksen vaikeudet sekä sen ennenaikaisen kaatumisen mahdollisuuden. oli kokoomuksen toinen äänenkannattaja *Uusi Suomi* valmis myöntämään Neuvostoliiton Suomea ja sen hallitusta kohtaan osoittaman kylmäkiskoisuuden. Syylliseksi tapahtuneeseen se näki sekä kiristyneen kansainvälisen tilanteen että ”kotikutoisen myrkynkylvön”. Urho Kekkonen noteerasi esitetyn kannanoton ”suht järkeväksi”. Ennen tätä hän oli keskustellut lehden päätoimittaja Lauri Ahon kanssa sekä hallitusasiasta että kokoomuksen asemasta siinä – myöntäen, että puolueen jäädessä ulos uudesta hallituksesta olisi olemassa riski, että se myös jatkossa ulkopoliittisista syistä tulisi siitä eristetyksi. Tavatessaan kokoomuksen eduskuntaryhmästä Hetemäen, Wiherheimon ja puheenjohtaja Jussi Saukkosen, Kekkonen kansallisen hätätilan nimissä suositteli heille kaikkien kuuden puolueen hallitusta. Kokoomuskolmikko myönsi, ettei hallitus ollut kyennyt hoitamaan suhteita Neuvostoliittoon. Hetemäki ei nähnyt Virolaisen eroa kuitenkaan ratkaisuna

ilmenneisiin ongelmiin. Sen sijaan hän halusi ulkoasiainvaliokunnan kokoontuvan pohtimaan tilannetta ja pyysi Urho Kekkosta saapumaan paikalle, johon hän myös suostui. Presidentin tiedustellessa kolmikolta kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien yhteistyöstä, he vakuuttivat sen rajoittuneen edellisvuonna tehtyyn päätökseen laajapohjaisen hallituksen muodostamisesta.

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kokoontuessa Urho Kekkonen läsnä ollessa Johannes Virolainen kertoi tulevasta eroilmoituksestaan, jonka maalaisliiton eduskuntaryhmä tietyistä soraäänistä huolimatta hänelle vielä samana päivänä myönsi. Tämän perusteella pääministeri K.-A. Fagerholm oli valmis toteamaan tilanteen toivottomuuden. Kriisi ei hänen mielestään ollut enää ratkaistavissa pelkällä hallituksen osaremontilla. Tähän kantaan myös presidentti yhtyi. Päiviö Hetemäen Ahti Karjalaiselle esittämä kannanotto oli päinvastainen. Poikkeuksellinen kokous sai sosiaalidemokraattien Rafael Paasion epäilemään, että kriisiä johdettiin Suomesta käsin. Tässä vaiheessa tilanteeseen otti kantaa myös *Aamulehti* ja oikeustieteen professori Aatos Alanen. Perustuslain hengessä hän suhtautui jyrkän kielteisesti ajatukseen, että hallitus kaadettaisiin ulkopoliittisilla syillä ja tulkitsi viimeistään nyt julkisuuteen tullutta kriisiä ennen kaikkea kommunistien loputtomalta tuntuvana yrityksenä päästä hallitusvastuuseen. Toisaalta hän näki sen myös kahdesta eri yhteiskuntajärjestelmästä johtuvaksi kauppapoliittiseksi ongelmaksi. Vailla hallituspuolueen kansanedustajuuden mukanaan tuomaa solidaarisuutta kokoomuksen entinen kansanedustaja Felix Seppälä katsoi sen kyseessä olevan maalaisliiton harjoittama peli ja uhkailu, jolla se halusi hajottaa hallituksen syylliseksi leimautumatta. Kansallinen Kokoomus ei näin ollen ollut yksimielinen siitä, mistä hallituskriisissä tarkkaan ottaen oli kysymys.

Samaan tapaan kuin ulkoasiainvaliokunnalle, Urho Kekkonen toi 26. marraskuuta tapaamilleen eduskuntaryhmien puheenjohtajille julki mielipiteensä siitä, että akuutin hallituskriisin ratkaisuksi ei riittänyt pelkkä hallitusremontti. Hän tapasi samana päivänä myös lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovin, saaden häneltä lupauksen sekä neuvostokaupan järjestymisestä että uudesta suurlähettiläästä, kunhan uusi hallitus olisi muodostettu. Vastaavasti Kekkonen lupasi siinä tapauksessa matkustaa vaimoineen Leningradiin yksityismatkalle sopimaan asioista jonkun Neuvostoliiton johtavan poliitikon kanssa, jota Zhenihov piti hyvänä ideana. Asioihin tuli nyt vauhtia, sillä

seuraavana päivänä maalaisliiton eduskuntaryhmä antoi kaikille ministereilleen luvan erota hallituksesta. *Aamulehti* ei reagoinut tehtyyn päätökseen heti tuoreeltaan millään tavoin. Se jätti maalaisliiton arvostelun *Maalta katsoen* –palstaa pitäneen *Auran* huoleksi, joka katsoi puolueen syyllistyneen liialliseen poliittiseen laskennallisuuteen pelissä, jossa hallitus pyrittiin kaatamaan. Nimimerkki nosti tuntemansa huolen kommunistien valtaanpääsyn mahdollisuudesta.

Johtamansa hallituksen yhteistyöhön ja sen työskentelytapaan tyytyväinen pääministeri K.-A. Fagerholm ilmoitti presidentti Urho Kekkoselle, että hän ei jättäisi hallituksensa eronpyyntöä ennen kuin maalaisliittolaiset ministerit olisivat luopuneet tehtävistään. Huolimatta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa lausumastaan kannanotosta, hän tähtäsi vielä hallitusremonttiin – Johannes Virolaisen ja Väinö Leskisen korvaamiseen. Viimeksi mainitun tilalle Fagerholm kaavaili skogilaisten Valdemar Liljeströmiä. Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen puolestaan ilmoitti tapaamalleen Urho Kekkoselle, että puolue ei edelleenkään halunnut rikkoa välejänsä maalaisliittoon. Presidentti piti tätä järkevänä kannanottona. *Aamulehti* näytti Fagerholmin tavoin uskovan hallitusremontin mahdollisuuteen: kriisiä, saati hallituksen odottamassa olevaa kaatumista ei tunnustettu, vaan tamperelaislehdessä kannettiin huolta tasapainottavan talouspolitiikan jatkumisesta sen jälkeen, kun hallitusta olisi uusittu. Vaikka *Uusi Suomi* kautta linjan oli kannanotoissaan tässäkin vaiheessa *Aamulehteä* suorasanaisempi, maalaisliiton suoraa arvostelua haluttiin Tuure Junnilaa lukuun ottamatta kokoomuksessa välttää viimeiseen asti. Junnilan suoran arvostelun kohteeksi joutui tässä vaiheessa myös Urho Kekkonen, jonka hän katsoi ”maalaisliiton todellisena johtajana” suhtautuneen hallitukseen alusta asti ”erittäin viileästi”. Tyystin väärässä Satakunnan Kansallisliiton 40-vuotisjuhlassa puhunut kokoomusedustaja ei ollut, sillä Kekkonen kehotti maalaisliiton edustajia Johannes Virolaista lukuun ottamatta pysymään hallituksessa, koska sen enempää yleinen mielipide kuin poliitikotkaan eivät olleet kypsiä näkemään ”päätä vetävän kädessä”.

Poliittiset piirit näyttivät tästä eteenpäin kommentoivan hallituskuvioita entistäkin pidättyvämmiin. *Aamulehti* keskittyi sosiaalidemokraattien, mutta myös maalaisliiton sisäisen hajanaisuuden tarkasteluun, jolla se selitti myös niiden hallituksen uudistamiseen kohdistamia vaatimuksia. Siitäkin huolimatta, että tamperelaislehti näytti

uskovan vielä hallitusremontin mahdollisuuteen, syytti Väinö Peltonen nimimerkkinsä takaa K.-A. Fagerholmia linjattomuudesta hallituksensa tulevaisuuden suhteen. Tampereen Suomalaisella Klubilla puhunut L. A. Puntila halusi puolestaan ilmiselvästi rauhoitella kuulijakuntaansa. Hän katsoi Neuvostoliiton Suomen hallitukseen kohdistaman arvostelun – äärivasemmistolle osoitetun tuen – selittyvän parlamentaarisen järjestelmän ymmärtämättömyydellä. Tilanne oli hänen mukaansa entisestään vaikeutunut skogilaisten jäätyä omasta tahdostaan hallitusvastuun ulkopuolelle. Puntila katsoi, että maassa nyt vallinnut poliittinen kriisi olisi ollut vältettävissä sosiaalidemokraattisen opposition maltillisuudella – ja sillä, että hallituspuolueet ja kaikki valtiomahdit olisivat tukeneet hallitusta yksimielisesti. Suhteiden Neuvostoliittoon hän totesi olevan neuvostodiplomatian passiivisuudesta johtuen ”seisovassa vedessä” ja näki tilanteen ratkaisuun kaksi mahdollisuutta: palaamisen K.-A. Fagerholmin aloittamien hallitusneuvottelujen pohjaan tai vaihtoehtoisesti presidentin ja hallituksen yhteispäätöksellä tapahtuva eduskunnan hajottaminen ja uusien vaalien järjestäminen.

Joulukuun alussa eri eduskuntaryhmien puheenjohtajat kokoontuivat yhteiseen neuvonpitoon hallituksen tilanteesta. Viimeistään tuolloin paljastui myös kokoomuksen ja maalaisliiton asiassa esittämien näkemysten ristiriitaisuus: ensiksi mainittu halusi sosiaalidemokraatit – siis nk. leskisläiset – hallitukseen, jälkimmäinen ei. Tilannetta ei edesauttanut lähetystöneuvos Vladimir Zhenihovin toimesta suoritettu maalaisliiton hoputtaminen. Hän kertoi puoluesihteerille Arvo Korsimolle Neuvostoliiton kannan Suomen hallituskysymykseen jyrkkenevän jatkuvasti. Hän halusi Urho Kekkosen sivuuttavan tulevan hallituksen ministerivalinnoissa kaikki Fagerholmin III hallituksessa mukana olleet henkilöt ja muistutti, että talous- ym. asioista voitaisiin sopia heti uuden hallituksen muodostamisen jälkeen. Kokonaisuudessaan maalaisliiton ministeriryhmä jätti hallituksen sen jälkeen, kun Johannes Virolainen erosi ulkoministerin tehtävästä 4. joulukuuta. Pääministeri K.-A. Fagerholm jätti virallisesti hallituksensa eroilmoituksen presidentti Urho Kekkoselle hetkeä myöhemmin. Sitä seuranneella nk. presidentinkierroksella sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmän puheenjohtaja Gunnar Henriksson totesi presidentin tiedusteluun kokoomuksen asemasta uudessa hallituksessa sen olevan epävarma. Kekkosen paljastettua asian myöhemmin tapaamilleen kokoomuksen eduskuntaryhmän edustajille he vakuuttivat

suhtautuvansa siihen ymmärtämyksellä. Tärkeintä heille oli estää kommunistien pääsy tulevaan hallitukseen.

Kokoomuksen eduskuntaryhmä antoi K.-A. Fagerholmin III hallituksen kaaduttua asiasta julkilausuman, jossa se luonnehti tapahtunutta ”lieväksi yllätykseksi” – ilmoittaen samalla kannattavansa entisen hallituspohjan laajentamista skogilaisilla. Eronneeseen hallitukseen alusta alkaen positiivisesti suhtautunut *Aamulehti* oli omissa kannanotoissaan suorasanaisempi. Sen oli vaikea hyväksyä tapahtunutta – etenkin, kun se oli ajoittunut itsenäisyyspäivän kynnykselle. Tamperelaislehti syytti tapahtuneesta maalaisliittoa, peläten samalla kommunistien nousevan hallitusvastuuseen. Se halusi saada kriisin nopeaan ratkaisuun taktiikkapelin sijaan vilpittömillä neuvotteluilla – joskaan se ei ollut asian suhteen erityisen toiveikas. Lehti tunsu huolta sekä nyt keskenjääneen lainsäädäntötyön etenemisestä että tulevan hallituksen talouspolitiikan suunnasta – asiasta, jota Päiviö Hetemäki kaatuneessa hallituksessa oli menestyksekkäästi hoitanut. Väinö Peltonen *Jumina* katsoi maalaisliiton osoittaneen hallituksen kaadossa liiallista huolettomuutta – kummastellen samalla, ettei heillä ollut jo tiedossa uutta hallitusvaihtoehtoa kaatuneen tilalle. Presidentti Urho Kekkosen aktiiviseen rooliin viitaten hän epäili sen kuitenkin löytyvän jonkun pyjamantaskusta.

Uuden hallituksen muodostaminen aloitettiin todenteolla vasta itsenäisyyspäivän jälkeen, kun Urho Kekkonen antoi puhemies V. J. Sukselaisen tehtäväksi selvittää, mille pohjalle eduskunnan enemmistöön nojaava hallitus olisi aikaansaataavissa. *Aamulehdenkin* jo aiemmin kertoman kannanoton mukaan kokoomuksen puoluehallitus ilmaisi kannattavansa skogilaisilla täydennetyin entisen hallituspohjan jatkoa. Toimitusministeristöksi muuttuneen Fagerholmin III hallituksen valtiovarainministeri Päiviö Hetemäki ilmoitti olevansa myös tämän vaihtoehdon kannalla. Tamperelaislehti luonnehti uuden hallituksen muodostamista suomalaisen kansanvallan kypsyyskokeeksi. Nämä kannanotot eivät alkuunkaan käyneet yksiin neuvostoliittolaisten asiassa esittämien näkemysten kanssa. Lähetystöneuvos Vladimir Zhenihov ilmoitti Kekkoselle pitävänsä kommunistien ulkopuolelle jättämistä suorastaan rauhansopimuksen vastaisena diskriminaationa – samalla, kun hän selvitti presidentille hänelle Leningradiin suunnitellun yksityismatkan aikatauluja.

Presidentiltä saamansa tunnustelutyön perusteella puhemies V. J. Sukselainen ilmoitti sangen nopeaan Urho Kekkosele, että sekä sosiaalidemokraatit että kokoomus olivat toisistaan riippumatta pyrkimissä seuraavaan hallitukseen. Tiedon saatuaan Kekkonen puolestaan kertoi Päiviö Hetemäelle Vladimir Zhenihovin kanssa äskettäin käymästään keskustelusta – siitä, että kommunistien jättäminen hallituksen ulkopuolelle johtaisi Neuvostoliiton diskriminointisyytöksiin ja että sosiaalidemokraattien nk. leskisläiset olisi myös heidän toiveestaan jätettävä uuden hallituksen ulkopuolelle. Vauhdittaakseen hallitusneuvotteluja todenteolla presidentti piti puolituntisen radio- ja tv-puheen, ottaen siinä laajasti kantaa ajankohtaiseen poliittiseen tilanteeseen. Puheensa ydinkohdassa hän vakuutti käyttävänsä kaikkia hänelle virkansa puolesta suotuja valtaoikeuksia, jotta ulkopoliittikka pysyisi jatkossakin muuttumattomana. Samalla Kekkonen vakuutti, ettei juuri kaatunut K.-A. Fagerholmin III hallitus ollut syyllistynyt mihinkään ulkopoliittisiin virheisiin. Puheen heti seuraavana päivänä julkaissut *Aamulehti* katsoi sen olleen täynnä periaatteita, joihin jokainen kansallisesti ajatteleva suomalainen saattoi yhtyä. Samoin näytti pidetyn puheen tulkinneen *Uusi Suomi* – tosin vähäisin varauksin. Moitteensa presidentille se osoitti kuitenkin siitä, ettei hän ollut nuhdellut piirejä, jotka provokatorisesti olivat saattaneet maan vastuulliset ulkopoliittiset elimet epäilyttävään valoon. Felix Seppälä suhtautui Kekkonen puheeseen huomattavasti kriittisemmin. Hän näki sen olleen vasemmistolaisen maalaisliiton puheenjohtajan valitusvirsi, jonka pyrkimyksenä oli vain oman uudelleenvalinnan turvaaminen seuraavissa presidentinvaaleissa. Terävästä sanankäytöstään niin monta kertaa tunnetuksi tullut Väinö Peltonen tyytyi sen sijaan arvostelemaan vain *Maakansaa* ja maalaisliiton puheenjohtaja V. J. Sukselaista kumpaisenkin rinnastettua kokoomuksen ja kommunistit äärimmäisyyspiireinä toisiinsa. Tamperelaislehden yleisönosastolla nimimerkki XX rinnasti kommunistit rottiin ja katsoi Urho Kekkonen puheeseen viittaamalla heidän syöneen omalla toiminnallaan Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita. Kommentti oli presidentille ilmeisen mieleinen, sillä hän tallensi sen lehtileikkeenä päiväkirjaansa ja varmimmaksi vakuudeksi totesi *Aamulehden* olevan Paasikiven linjalla.

Puhemies V. J. Sukselaisen ilmoitettua kaikkien puolueiden yhteishallituksen mahdollisuudesta, Urho Kekkonen antoi hallituksenmuodostajan tehtävän seuraavaksi kaikin valtuuksin maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Kauno Kleemolalle.

Uuden hallituksen muodostumista pidettiin tästä eteenpäin *Aamulehdessä* varmana – arvailuja esitettiin vain sen pohjasta. Tamperelaislehti tunsikin edelleenkin vastenmielisyyttä kommunistien mahdollista hallitusvastuuta kohtaan ja näki sen olevan ristiriidassa sekä Paasikiven linjan että Urho Kekkosen radio- ja tv-puheessa esittämien periaatteiden kanssa. Kokoomuksen puoluehallitus ilmoitti tässä vaiheessa yhä seisovansa enemmistöhallitusvaateensa takana. Puheenjohtaja Jussi Saukkosen selostettua hallitusneuvottelujen viimeisimpiä käänteitä, se katsoi, että kaikkia mahdollisuuksia parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamiseksi ei ollut vielä tutkittu. Niinpä puoluehallitus toivoikin, että hallitusneuvottelut käynnistettäisiin ryhmien virallisten edustajien kesken.

11. VIIVYTYSTAISTELUA?

Hallituksen muodostajan tehtävän Urho Kekkosesta kaikin valtuuksin saanut maalaisliiton Kauno Kleemola luopui yllättäen urakastaan pian sen jälkeen, kun kokoomus ja ruotsalaiset ilmoittivat kieltäytyvänsä hallituksesta, jossa olisivat olleet edustettuina myös skogilaiset ja kommunistit. Samasta syystä myös kokoomuksen entinen kansanedustaja Felix Seppälä suhtautui kielteisesti Kleemolan yritykseen.⁷⁸⁵ Kekkonen pyysi Kleemolaa keskustelemaan tilanteesta viikonlopun jälkeen kokoontuvassa maalaisliiton eduskuntaryhmässä, johon hän suostui, vaikka näki, ettei sillä olisi vaikutusta tilanteeseen.⁷⁸⁶ *Aamulehti* ei hyväksynyt *Maakansan* tuoreeltaan esittämää arviota siitä, että pelkästään kokoomus ja ruotsalaiset olivat syyllisiä siihen, että parlamentaarinen enemmistöhallitus Kleemolan johdolla oli jäänyt toteutumatta. Lehti totesi valittaen, että käydyissä neuvotteluissa ei oltu edes ilmoitettu kaavailtua paikkajakoa, pitäen yhtäläillä tuomittavana sitä, ettei hallitukseen osallistuvalla ryhmällä olisi ollut mahdollisuuksia nimetä siihen omia edustajiaan. Lopullisesti puheet parlamentaarisuudesta hautautuivat kuitenkin sen mielestä kommunisteille tarjottuun ”takaoven raottamismahdollisuuteen”. *Aamulehden* K.-A. Fagerholmin III hallituksen aikana maalaisliittoa kohtaan osoittama pidättyväisyys näytti nyt olevan tipotiessään. Siitä kertoi sekin, että se epäili Kauno Kleemolan luovuttamista työvaiheeksi, jonka merkitystä ei suoralta kädeltä vielä pystytty näkemään.⁷⁸⁷ Nimimerkki *Kirjaaja*, joka kuului *Aamulehden* toimittaja Eero Syväselle, oli *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –

⁷⁸⁵ *Aamulehti* 14.12.1958 ja Felix Seppälän pvk. 13.12.1958. HMA.

⁷⁸⁶ Suomi 2001, s. 156-157. Urho Kekkosen pvk. 13.12.1958.

⁷⁸⁷ *Aamulehti* 14.12.1958; 2. pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palstalla *Aamulehti* lainasi *Maakansaa*, joka epäili, että kaikki eivät vielä kukaan ymmärtäneet Suomen vaikeaa ulkopoliittista asemaa. Se viittasi nimenomaan kokoomukseen ja ruotsalaisiin, joiden se katsoi syyllistyneen Kleemolaa kohtaan ”*al-arvoiseen jalkakamppiin*”, josta he tulevassa hallitusratkaisussa kenties kantaisivat itse vastuunsa. *Iltasanomat* oli valmis syyttämään hallitusneuvottelujen kariutumista voimansa tunnossa esiintyneitä skogilaisia, joka kaikkia työväenpuolueita edustavana oli vaatimassa itselleen peräti seitsemää (7) ministerinpestiä. Seuraavana päivänä samalla palstalla *Uusi Suomi* näki *Aamulehteä* selvemmin Kleemolan epäonnistumisen vain yhtenä hallituksenmuodostamisen työvaiheena, liputtaen samalla laajapohjaisen parlamentaarisen hallituksen puolesta. Lehti ennakoiki maalaisliittoa, skogilaisiin ja kansanpuolueeseen nojautuvan hallituksen johtavan ”*viidakkosodan syntymiseen*”, johon Suomella ei nyt sen mielestä ollut varaa. *Maakansa* puolestaan uhkasi maalaisliiton astuvan sivuun hallituskavailuista ja jättävän vastuun niille, jotka eivät nähneet ulkopoliittisen kriisin olemassaoloa. Se myös muistutti maalaisliiton aina kantaneen vastuunsa. Ruotsalainen oikeistolehti *Appell* syytti maalaisliittoa hämmingistä ja vitkastelusta uutta hallitusta muodostettaessa. Sen mielestä puolueen olisi alun alkaen pitänyt ottaa oppia Urho Kekkosen pääministeriydestä, jolloin hän ei ollut suostunut eroamaan tehtävästään, ennen kuin varmuus seuraavasta hallituksesta oli olemassa. *Aamulehti* 15.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

palstalla jo aavistuksen joulutunnelmissa. Se ei kuitenkaan estänyt häntä syyttämästä maalaisliittoa hallituskelkan kaatamisesta.⁷⁸⁸

Kauno Kleemolan hallituksenmuodostamisyriytyksen mentyä myttyyn kokoomuksen piirissä näytti tapahtuvan selkeätä aktivoitumista. Eronneen hallituksen kauppa- ja teollisuusministeri T. A. Wiherheimo kävi esittämässä Urho Kekkoselle, että hän antaisi hallitustunnustelijan tehtävän seuraavaksi Päiviö Hetemäelle. Wiherheimo uskoi puoluetoverinsa kykenevän sovittamaan skogilaiset ja sosiaalidemokraatit samaan hallitukseen. Presidentti ei ajatuksesta kuitenkaan innostunut. Puheenjohtaja Saukkonen puolestaan kertoi hänelle puhelimitse, että kokoomus olisi vielä ollut valmis harkitsemaan Kleemolan linjan hyväksymistä. Ongelmalliseksi hän totesi nimenomaan leskisläisten roolin: kokoomuksen oli vaikea jättää heitä oppositioon. Kekkonen näytti suhtautuvan yömyöhällä tulleeeseen kokoomusjohtajan yhteydenottoon jokseenkin ylimalkaisesti. Hän korosti ratkaisun hallituskysymyksessä olevan kokoomuslaisilla itsellään ja lupasi odottaa heidän päätöstään seuraavaan päivään kello 11 saakka. Tässä yhteydessä presidentti katsoi aiheelliseksi muistuttaa keskustelukumppanilleen, mistä kaikesta nyt oli kysymys. Samalla kannanotto piti sisällään myös kokoomusta koskevan uhkauksen:

”Jokainen ratkaisu tämän jälkeen on maalle, kokoomukselle ja suhteillemme länteen huonompi kuin Kleemolan linja. En nimitä hallitusta, josta on vähänkin epäilyksiä, että se ei kykene palauttamaan suhteita NI:oon, siinä mielessä otan mieluummin marginaalia. Teidän pitäisi ottaa vastuu ja muistaa, että se ei ole yksinomaan hunajaa. Huomisen jälkeen en enää käänny kokoomuksen puoleen.”⁷⁸⁹

Kuten arvattavissa oli, Jussi Saukkonen soitti Urho Kekkoselle seuraavana aamuna. Hän kertoi kokoomuksen ja ruotsalaisten pitäneen kokouksia hallitusratkaisun tiimoilta. Oman puolueensa hän kertoi olleen yhteydessä myös sosiaalidemokraattien kansanedustaja Gunnar Henriksoniin, joka oli tehnyt tietäväksi, että he olivat nyt

⁷⁸⁸ Aamulehti 14.12.1958.

⁷⁸⁹ Suomi 2001, s. 157-158. Urho Kekkosen pvk. 15.12.1958. Urho Kekkosen suhtautumista kokoomukseen tuskin muutti paremmaksi aiemmin samana päivänä maalaisliiton kansanedustaja Arvo Pentiltä kuultu juttu, jonka mukaan kokoomuslaiset olivat eduskunnassa sanoneen, etteivät he suostuisi samaan hallitukseen, jossa sosiaalidemokraatteja edustaisi leskisläisten sijaan skogilaiset. Tämän tarkentamattoman lausunnon perusteella Pentti arvioi kokoomuksen suostuvan enemmän jopa kaikkien puolueiden yhteishallitukseen.

valmiit keskustelemaan sekä voimasuhteista että valittavista ministereistä. Kekkonen puolestaan ilmoitti tässä vaiheessa, ettei hän nimittäisi hallitusta, jossa vain kommunistit olisi suljettu sen ulkopuolelle. Muistaen Vladimir Zhenihovin kanssa muutamaa päivää aikaisemmin käymänsä keskustelut hän pelkäsi, että tuonkaltaisen hallitus olisi Neuvostoliitossa tulkittu rauhansopimuksen vastaiseksi, joka puolestaan olisi johtanut Suomelle lähetettävään noottiin. Vauhdittaakseen yhä paikallaan junnaavia hallitusneuvotteluja Kekkonen lähestyi kaikkia eduskuntaryhmiä kirjeellä, jossa hän pyysi puolueita sallimaan jäsentensä mukanaolon Kauno Kleemolan johdolla muodostettavassa toimitusministeriössä. Vastausaikaa heille annettiin seuraavan päivän iltaan asti.⁷⁹⁰ Ennen sitä Kekkonen kävi tilanteesta omat keskustelunsa sekä ruotsalaisten että kokoomuksen edustajien – Jussi Saukkosen, Kyllikki Pohjolan ja Kalervo Sauran – kanssa. Kolmikko ilmoitti kannattavansa hallituksen muodostamista maalaisliiton, kokoomuksen ja molempien kansanpuolueiden sekä viiden vasemmistolaisen varaan, jotka edustaisivat sosiaalidemokraatteja. Pääministeriksi he kaavailivat Kauno Kleemolan sijaan V. J. Sukselaista, vetoamalla hänen kokemukseensa. Vaihtoehtoisesti kokoomuksen edustajat ilmoittivat olevansa lojaaleja myös maalaisliittolaiselle vähemmistöhallitukselle. Kekkonen ei puolestaan innostunut ajatuksesta syrjäyttää Kleemolaa pääministerin paikalta, vaan piti esitystä epäkorrektina.⁷⁹¹ Tulevaa hallituskuviota mietittiin presidentin ja eduskuntaryhmien ohella ainakin Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton työvaliokunnassa, jossa suhtauduttiin suopeasti ajatukseen asettaa pyydettyä sen puolueettomia edustajia käytettäväksi hallituksessa. Sekä Kekkonen että Kleemola yrittivät juuri yritysjohtajien avulla saada Päiviö Hetemäkeä osallistumaan hallitukseen. Hän ilmoitti suostuvansa porvarilliseen vähemmistöhallitukseen, mutta ei ns. presidentinhallitukseen, johon hän näki kaavailtavan ”vasemmiston äärimmäisyysainesten” ts. kommunistien mukaantuloa. Hetemäki sai kieltäytymiselleen hyvän perustelun eduskuntaryhmän kokouksessaan tekemästä päätöksestä, jonka mukaan jokainen presidentinhallitukseen osallistunut katsottiin eronneeksi eduskuntaryhmästään.⁷⁹²

⁷⁹⁰ Suomi 2001, s. 157-158. Urho Kekkosen pvk. 16.12.1958.

⁷⁹¹ Suomi 2001, s. 158. Urho Kekkosen pvk. 16.12.1958.

⁷⁹² Koivisto 2005, s. 271.

Kesän eduskuntavaaleista ja viimeistään K.-A. Fagerholmin hallituksen nimittämisestä käynnistynyt kriisi oli edennyt siihen pisteeseen, että aihetta virallisesti sangen pidättyväisesti tähän asti kommentoinut *Aamulehtikin* oli vihdoinkin valmis tunnustamaan sen ulkopoliittisen luonteen. Tämä ei estänyt sitä kuitenkaan arvostelemasta sitä keskustelua, jota se katsoi käydyn ministeriehdokkaiden ulkopoliittisesta luotettavuudesta ja soveltuvuusnäkökohdista hallituksen muodostamisesta lähtien. Näin muodoin tamperelaislehti näki suomalaisten itse asettaneen Suomen valtiollisen itsenäisyyden kyseenalaiseksi – ja näki sen vahingoittavan kansallisia etuja. Se muistutti itsenäisen valtion ensimmäisenä tehtävänä olevan paitsi oman riippumattomuuden, myös sisäisen itsemääräämisoikeuden varjelemisen – epäillen tämän kansanvaltaisilla puolueilla nyt tapahtuneen tosiasiaihin hämärtyvän johtuvan Suomen valtiollisen aseman lyhytikäisyydestä. Pysyen uskollisena *Paasikiven linjalle* [kurs. MT] *Aamulehti* tähdensi ulkopoliittikan olevan suomalaisille suuri yhdistävä peruskysymys, jonka rinnalla kaikki muu näytti vähäpätöiseltä tai ainakin ongelmalta, joka oli hyvällä tahdolla soviteltavissa.⁷⁹³

Kokoomuksen, sosiaalidemokraattien sekä ruotsalaisten eduskuntaryhmät ilmoittivat Urho Kekkosen edellispäivän kirjelmään määräaikaan antamissaan vastauksissa kielteisen suhtautumisensa ns. presidentinhallitukseen. Ne halusivat vielä kerran selvittää mahdollisuuden parlamentaarisen hallituksen muodostamiseen. Niinpä presidentti antoi asian Kauno Kleemolan ja eduskuntaryhmien puheenjohtajien

⁷⁹³ *Aamulehti* 17.12.1958; pääkirjoitus. Kaikki lehdet eivät olleet vakuuttuneita kriisin ulkopoliittisesta ulottuvuudesta vielä tässäkin vaiheessa. *Kauppalehti* näki *Muut Lehdet* –palstalla ongelmien syiden juontavan talouspolitiikkaan. Sen loppukommentti oli paljonpuhuva: ”*Olisi kaikille onneksi, jos kiisteltäisiin enemmän asioista kuin miehistä ja puolueista*”. Seuraavana päivänä *Satakunnan Kansa* julkatoi samalla palstalla ihmettelynsä siitä, että kommunistit saivat ilman suurempaa julkista hälyä levittää perättömiä syytöksiä ulkopoliittikassamme tapahtuneesta suunnanmuutoksesta. Annettu kritiikki kohdistui samalla rivien välistä myös presidentin radiopuheeseen, jossa hän oli kiinnittänyt huomionsa neuvostovihamieliseen julkaisutoimintaan. *Uusi Suomi* puolestaan katsoi, ettei kommunistien mahdollinen mukaantulo hallitukseen ollut mikään vähäpätöinen asia. Se näki kommunismia vastaan taistelemisen jopa kansallisena elinkysymyksenä ja viittasi tässä yhteydessä J. K. Paasikiven talvisodan jälkeen antamaan lausuntoon. Lehti oli tyytyväinen, että kokoomus, sosiaalidemokraatit ja ruotsalaiset olivat valmiita yhteisrintamassa vastustamaan kommunistien etenemistä – toisin kuin ennen kaikkea maalaisliitto ja kansanpuolue. Se arvosteli myös Kauno Kleemolalle toistuvasti tarjottua mahdollisuutta yrittää hallituksen muodostamista. Vallinneessa ilmapiirissä *Viikkosanomat* peräänkuulutti puolestaan sivistystä, malttia ja kunnioitusta kiistelevien osapuolten välille. *Helsingin Sanomat* syyttivät kommunistien ja skogilaisten käyttävän vasemmiston ja oikeiston käsitteitä kovin epäjohtonmukaisesti: sosiaalidemokraattien katsottiin kyllä turvaavan eduskunnan vasemmistoenemmistön – siitäkin huolimatta, että kokoomuksen kanssa se leimattiin toisissa yhteyksissä oikeistolaiseksi. *Aamulehti* 19.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

hoidettavaksi. Tämän jälkeen Kleemolan tehtäväksi jäi ilmoittaa presidentille, että kaikki enemmistöhallitusmahdollisuudet olivat poissuljettu. Erityisen harmistuneeksi tilanteesta Kekkonen tuli todettuaan, että kokoomus oli asiaa selvittäneen kokouksen jälkeen antanut julkilausuman, jonka mukaan parlamentaarisen hallituksen muodostaminen olisi yhä ollut mahdollista. Hän soitti Jussi Saukkoselle ja vaati menettelylle selitystä. Presidentillä oli tässä vaiheessa muistissa sekin, että kokoomuslaiset olivat ehdottaneet pääministeriksi V. J. Sukselaista hänen kaavailemansa Kleemolan sijaan, jonka hän yhä edelleen pyysi jatkamaan neuvotteluja. Yhdestä asiasta Urho Kekkonen näytti tässä vaiheessa olleen enemmän kuin vakuuttunut: kokoomus kävi viivytystaistelua häntä vastaan. Hallitusneuvotteluissa vallinnut pattitilanne todettiin vielä seuraavan aamun neuvonpidossakin. Maalaisliiton ja sen myötä myös Kekkonen näkökulmasta näytti siltä, että kokoomus ja sosiaalidemokraatit yrittivät pakottaa maalaisliittoa muodostamaan joko porvariston tai pelkästään sen itsensä varaan rakentuvan vähemmistöhallituksen. Jälkimmäiselle vaihtoehdolle oltiin poliittisen kentän molemmilta laidoilta valmiita antamaan jopa kirjallinen sitoumus sen pystyessä pysymisestä seuraaviin vaaleihin saakka.⁷⁹⁴

Suorastaan epätoivoiselta näyttävästä tilanteesta huolimatta Urho Kekkonen pyysi Kauno Kleemolaa yrittämään hallituksen muodostamista vielä kerran. Tavoitteeksi asetettiin tuossa vaiheessa kokoomuksen teollisuussiiven – siis käytännössä Päiviö Hetemäen – saaminen mukaan hallitukseen. Hän kuitenkin kieltäytyi. Tämän jälkeen Yhtyneiden Paperitehtaiden toimitusjohtaja Juuso Walden kutsui kokoon kokouksen, jossa olivat paikalla ainakin Kymin toimitusjohtaja Karl-Erik Ekholm, Puunjalostusteollisuuden Keskusliiton J. O. Söderhjelm, Enso-Gutzeitin Ville Lehtinen ja Rosenlewin M. O. Nykopp. Paikalle kutsuttiin myös Hetemäki, jonka tehtäväksi jäi ilmoittaa, että kokoomus sen enempää kuin teollisuusmiehetkään eivät suostuneet tulemaan samaan hallitukseen kommunistien kanssa. Tiedon levittyä myös molemmat kansanpuolueet ilmoittivat jäävänsä hallituksen ulkopuolelle. Näin ollen Kleemolan yritys presidentinhallituksen muodostajana oli tuomittu lopullisesti epäonnistumaan. Kekkonen vapautettua hänet hallitustunnustelijan tehtävästä, jatkettiin keskustelua kuitenkin Tamminiemessä eri mahdollisuuksista. Paikalla olivat myös kansanpuolueen

⁷⁹⁴ Suomi 2001, s. 159. Urho Kekkonen pvk. 17. – 18.12.1958.

Veli Merikoski, skogilaisista Aarre Simonen ja Emil Skog sekä ruotsalaisten Ralf Törngren. Presidentti kertoi heille omana kantanaan, että kriisi oli ratkaistavissa vain maalaisliitosta muodostettavalla toimitusministeristöllä, joka pysyisi pystyssä kommunistien tuella siihen saakka, kunnes se eduskunnalle tammikuussa esittäytyttyään ja luottamuslauseen saatuaan muuttuisi vähemmistöhallitukseksi. Erimielisyyttä paikalla olijojen kesken vaikutti olevan vain hankkeen toteutumisaikataulusta.⁷⁹⁵

Kriisin ratkaisua Urho Kekkosen ehdottomalla tavalla pohdittiin seuraavana päivänä maalaisliittolaisvetoisesti, kun Kauno Kleemola, Arvo Korsimo, *Maakansan* päätoimittaja Pentti Sorvali, Ahti Karjalainen, Matti Kekkonen ja puolueen järjestösihteeri Pekka Silvola kokoontuivat presidentin luo päiväkahville. Läsä olleista puoluesihteri Korsimo kannatti hallituksen muodostamista jo ennen uutta vuotta – siitä huolimatta, että eduskunta oli seuraavan kerran kokoontumassa vasta 12. tammikuuta. Hän perusteli kantaansa eri puolilta Suomen maaseutua saaduilla kommentteilla; mieliala siellä tilanteen johdosta oli hyvin vakava – samalla, kun kysyttiin, miksei presidentti toimi. Tilanteen pitkittyminen ei Korsimon näkemyksen mukaan palvellut Kekkosen itsensä etua, koska se levitti käsitystä ei-vahvasta presidentistä. Ahti Karjalainen puolestaan kertoi tavanneensa Viktor Vladimirovin, joka oli vakuuttanut

⁷⁹⁵ Suomi 2001, s. 160. Urho Kekkosen pvk. 19.12.1958 ja Aamulehti 20.12.1958. Suomen hallituskriisi herätti yhä laajaa huomiota myös Ruotsissa. 19. joulukuuta *Aamulehti* julkaisi sisäsivullaan pienen uutisen, jossa se kertoi *Stocholms Tidningenin* syyttävän Suomen hallituskriisistä puoluetaktillisiin laskelmiin syyllistyneitä skogilaisia. Lehti suhtautui suurella huolestuneisuudella huhuihin, jotka väittivät Urho Kekkosen jo näkevän koko sosiaalidemokraattisen puolueen hallituskelvottomana. Se näki mahdollisen tämänkaltaisen *Moskovan tahtoon* [kurs. MT] alistumisen vakavaksi uhkaksi Suomen itsenäisyydelle. Seuraavan päivän vastaavanlaisessa artikkelissa *Dagens Nyheterin* kerrottiin näkevän Urho Kekkosen ja kansanedustajien välillä vallitsevan skisman ”*omituisena pelinä*”, jota oli tarkasteltava myös Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden taustaa vasten. Se arveli ei-kommunististen puolueiden kieltäytyneen Kekkosen toimesta muodostettavasta hallituksesta kommunistien pelossa. Sikäläinen kommunistien äänenkannattaja *Ny Dag* syytti sekä Suomen taantumuksellisia että Suomen ja Ruotsin taantumuksellista lehdistöä siitä, että ne yrittivät sekä estää toimintakykyisen hallituksen muodostamista että syyttää syntyneestä kriisistä Neuvostoliittoa. Se näki näiden toimenpiteiden vain vaikeuttavan Suomen pulmien ratkaisua. Lehden vakaa käsitys oli, ettei ongelmia saatu pysyvästi ratkaistua ilman kommunistien ottamista hallitusvastuuseen. *Muut Lehdet* –palstalla kotimaisen lehdistön kannanotot asiassa näyttivät kiristyneen kautta linjan: *Uusi Suomi* lausui käsityksensä, että koko kriisi oli synnytetty vain kommunistien ujuttamiseksi hallitukseen, jollaisena se näki myös maalaisliiton vähemmistöhallitusvaihtoehdon. *Suomen Sosialidemokraatti* kohdisti kritiikkinsä terävimmän kärjen ”Simosen ryhmän” hallitusneuvotteluissa harjoittamiin menettelytapoihin – siihen, että se oli valmis ajamaan kommunisteja hallitusvastuuseen. *Vaasa* oli sävyllään sovinnollisempi, kun se esitti maalaisliitolle varoituksen olla menemättä hallitusyhteistyöhön kommunistien kanssa. Se toivoi kansan antavan tukensa presidentille ja vakuutti tämän parhaansa mukaan yrittävän selvittää vaikeata tilannetta.

Neuvostoliiton hyväksyvän keskustavoimiin perustuvan vähemmistöhallituksen – ilman oikeistolaisia. Samalla hän Karjalaisen kertoman mukaan totesi oikeiston menettäneen loputkin Neuvostoliiton sitä kohtaan tuntemasta luottamuksesta – huolimatta siitä, että kokoomuslaiset olivat toistuvasti käyneet hänen luonaan vakuuttamassa ystävyyttään. Kleemola lisäsi löylyä kertomalla Päiviö Hetemäen tähdentäneen hänelle, että ulkoministeri John Dullesin suurlähettiläs John Hickersonille lähettämä viesti Yhdysvaltain Suomelle tarjoamasta taloudellisesta avusta olisi tärkeää ottaa huomioon.⁷⁹⁶ Kahvitilaisuuden aikana syntyi päätös Kauno Kleemolan STT:lle antamasta tiedotteesta. Siinä hän toivoi edessä olevien joulunpyhien rauhoittavan eri poliittisten piirien mielialoja siinä määrin, että hallituskysymyksen ratkaisu olisi pian mahdollinen. Tulevan hallituksen pohjasta ei tässä yhteydessä mainittu kuitenkaan sanallakaan.⁷⁹⁷

Jos olivat mielialat ajankohtaisen poliittisen tilanteen johdosta joulun läheisyydestä huolimatta maaseudulla vakavat, saattoi niiden kaupungissa sanoa olevan tulikuumat. *Maakansan* syytettyä sosiaalidemokraatteja ja oikeistoa Kauno Kleemolan hallituksenmuodostamisaikeiden tuhoamisesta ja sen pohdittua niiden yhteisten poliittisten suunnitelmien päämääriä – mahdollisuutta asettaa presidentin asema kyseenalaiseksi⁷⁹⁸, skogilaisten äänenkannattaja *Päivän Sanomat* oli uutisoinnissaan vielä sitäkin radikaalimpi. Se pohti kokoomuksen ja leskisläisten yhteistä taktiikkaa keinoista, joilla presidentin toimikausi voitaisiin keskeyttää. Vuoteen 1905 ja Eugen Schaumanin kohtaloon viitaten hänen henkilökohtainen turvallisuutensakin oltiin valmiita asettamaan kyseenalaiseksi.⁷⁹⁹ Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen

⁷⁹⁶ Suomi 2001, s. 160-161. Urho Kekkosen pvk. 20.12.1958. Arvo Korsimon käsitykseen maaseutuväestön huolestuneista mielialoista yhtyi *Aamulehdessä* muutamaa päivää myöhemmin nimimerkki *Aura Maalta katsoen* –palstalla. Urho Kekkosen radiopuheeseen viitaten hän ei suostunut ymmärtämään, että hallitus oli eronnut ulkopoliittisista syistä, vaikka presidentti nimenomaan oli korostanut, ettei se ollut syyllistynyt ulkopoliittisiin virheisiin. *Aamulehti* 23.12.1958.

⁷⁹⁷ *Aamulehti* 21.12.1958. *Tamperelaislehti* näytti asiaa uutisoidessaan olleen siinä käsityksessä, että Kauno Kleemolan antama tiedote laadittiin perjantai-illan (19.12.) neuvottelujen, ei suinkaan lauantaan maalaisliittolaisen päiväkahvituokion päätteeksi.

⁷⁹⁸ *Aamulehti* 20.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁷⁹⁹ *Aamulehti* 21.12.1958. *Uusi Suomi* oli valmis esittämään ”mitä vakavimman vastalauseen” sekä *Maakansan* että *Päivän Sanomien* kirjoitusten johdosta, katsoen niiden vain entisestään pahentavan kansalaisten jo valmiiksi levotonta mielialaa. *Helsingin Sanomat* totesi *Päivän Sanomien* ylittäneen kirjoituksillaan ”kaikki sopivuuden rajat” ja vaati viranomaisia jo puuttumaan asiaan. Seuraavana päivänä *Aamulehti* kertoiikin etusivullaan oikeusministeriön kehottaneen Helsingin kaupunginviskaalin virastoa nostamaan syytteen raastuvanoikeudessa *Päivän Sanomia* vastaan perättömien tietojen

totesi lukeneensa hämmästyneenä molempien lehtien kannanotot – pitäen uskomattomana, että sanomalehdet, jotka hänen käsityksensä mukaan kuuluivat suomalaista yhteiskuntaa säilyttävien piirien äänenkannattajiin, saattoivat alentua maata vahingoittaviin vihjauksiin ja suoranaisiin uhkauksiin. Samalla hän muistutti:

”Kokoomuksen eduskuntaryhmän koko toiminta hallituskysymyksen käsittelyssä on tähdännyt nimenomaan valtakunnan päämiehen aseman säilyttämiseen sisäpoliittisten kiistojen yläpuolella. Sen vuoksi olemme pyrkineet johdonmukaisesti perustuslakiemme edellyttämään parlamentaariseen hallitusratkaisuun. Provokatorisella vihjauksella vahingoitetaan mitä suurimmassa määrin koko Suomen kansan poliittista asemaa. Vastuunsa tuntevat henkilöt eivät voi tällaista hyväksyä.”⁸⁰⁰

Näissä varsin kiihtyneissä tunnelmissa *Aamulehti* otti tyytyväisyydellä vastaan Kauno Kleemolan julkisuuteen antaman tiedon, että hallitusneuvottelut jatkuisivat vasta joulun jälkeen. *Maakansan* ja *Päivän Sanomien* kannanottoihin viitaten se katsoi mielialojen pääkaupungin poliittisissa piireissä kehittyneen jo paniikin ja hysterian asteelle.⁸⁰¹ Terävimmän kritiikkinsä tamperelaislehti kohdisti hallitusneuvottelujen aikana uhmakkaasti esiintyneisiin skogilaisiin, mutta osansa siitä sai myös maalaisliitto. Se ei hyväksynyt maalaisliiton kokoomukseen kohdistamia syytöksiä Kleemolan hallitustunnusteluyrityksen epäonnistumisesta, vaan muistutti puolueen eduskuntaryhmän ja lehdistön vastustaneen kommunistien kanssa tehtävää hallitusyhteistyötä hallituspulan alusta saakka. Poliittinen tilanne myönnettiin vaikeaksi, muttei mahdottomaksi. Lehti rohkenikin toivoa, että joulunpyhien jälkeen käynnistyvissä neuvotteluissa hallitusta yritettäisiin yhä muodostaa laajalle parlamentaariselle pohjalle. Kakkosvaihtona kokoomuksen tamperelainen äänenkannattaja piti parlamentaarista vähemmistöhallitusta ja vasta kolmantena

levittämisestä. *Kansan Uutiset* tarttui aiheeseen – hallituspulaan – kritiikittä. Se piti kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien tärkeimpänä tavoitteena Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden murskaamista, joka jättäisi taakseen mm. yhä pahenevan työttömyyden hoitamisen. *Hämeen Yhteistyö* oli kannanotoissaan samoilla linjoilla – samalla, kun se väitti maalaisliiton ja kansanpuolueen kansanedustajien, kuten myös tasavallan presidentin joutuneen ympärivuorokautisen häirinnän, uhkailun, manailun, maanittelun ja isänmaan myynnistä johtuneen syyttelyn kohteeksi. *Aamulehti* 22. – 23.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta(t). Helsingin raastuvanoikeus käsitteli juttua kahteen otteeseen, 30. joulukuuta ja 15. tammikuuta, jolloin asian käsittelyä päätettiin välipäätöksellä lykätä helmikuun 5. päivään.

⁸⁰⁰ *Aamulehti* 21.12.1958.

⁸⁰¹ *Aamulehti* 21.12.1958; pääkirjoitus.

virkamieshallitusta, jonka se katsoi merkitsevän myös eduskunnan hajottamista.⁸⁰² Väinö Peltonen hyökkäsi omassa joulunaluskolumnissaan voimakkaasti skogilaisia ja heidän harjoittamaansa lehtikirjoittelua vastaan pitäen sitä sekä likaisena että vaarallisena juonitteluna Suomea ja suomalaisia kohtaan. Kauno Kleemolan antaman julkilausuman ja *Aamulehden* tavoin *Jumi* toivoi joulunpyhien rauhoittavan mieliä hallitusratkaisun aikaansaamiseksi.⁸⁰³

Joulun vääjäämättä lähestyessä *Aamulehti* kiinnitti pääkirjoituksessaan huomiota ajankohtaisimman päivänpolitiikan, siis hallitusratkaisun, sijaan suomalaisten yhteishengen puutteeseen. Se näki tilanteen ratkaisuna kaikissa kansallisissa ja yhteiskuntaa rakentavissa puolueissa harjoitettavan itsetutkiskelun – samalla, kun yhteiset kansalliset kysymykset tuli sen mielestä nostaa politiikanteon eturiviin. Tässä yhteydessä se lähetti piilotetun, mutta kaikesta huolimatta päivänselvän piikin maalaisliiton suuntaan, kun se muistutti:

⁸⁰² *Aamulehti* 21.12.1958. *Muut Lehdet* –palstalla *Uusi Suomi* katsoi kansavaltaiten puolueiden saaneen torjuntavoiton, kun ne pakottivat Kauno Kleemolan luopumaan kansanrintamahallituksen muodostamisaikeista. Liialliseen tyytyväisyyteen lehti ei kuitenkaan nähnyt olevan aihetta, siksi epävarmalta hallitustilanne sen mielestä näytti. Lehti piti virkamieshallituksen muodostamista ainoana mahdollisuutena tilanteen selvittämiseen, koska arveli maalaisliiton pysyvän kielteisellä kannallaan vähemmistöhallituksen muodostamisesta. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja peräänkuulutti kansalaisilta myös yleistä luottamusta valtiovaltaa kohtaan umpikujan selvittämisen edellytyksenä. Huomionarvoista on, että Urho Kekkonen tallensi tämän kannanoton päiväkirjansa (20.12.) sivuille – tosin vain Kleemolaa koskevilta osiltaan. *Hufvudstadsbladet* piti kriisiä Suomelle äärimmäisen kiusallisena ja vihjaili virkamieshallituksen ja uusien vaalien mahdollisuudesta. *Maakansa* katsoi tilanteen ajautuneen umpikujaan – syyttäen leskisläis-kokoomuslais-ruotsalaista –akselia ”häikäilemättömästä ja lyhytnäköisestä itsekkästä taktikoinnista”. Se myös sysäsi vastuun tilanteen ratkaisemisesta niiden harteille. *Suomen Sosialidemokraatti* korosti edustavansa tilanteessa ”sivuun sysättyä katselijaa”. Lehti näki hallituksen muodostamisen tällä kertaa epäonnistuneen oikeiston epäroinnin vuoksi, mutta muistutti maalaisliiton ja skogilaisten syyllistyneen samaan jo aikaisemmin. *Uusi Aura* tunnusti maalaisliiton ja sen johtomiesten pyrkivän suojelemaan ja varjelemaan suomalaisten vapautta, nähden sen positiivisena asiana. Käytetyistä keinoista lehti ilmoitti olevansa eri mieltä. Se ei hyväksynyt, että kommunisteja oltiin naamion turvin viemässä hallitusvastuuseen, pitäen muuta Eurooppaa tässä suhteessa varoittavana esimerkkinä. Kaikesta huolimatta se toivoi – jo yksin joulurauhan nimissä – hallitusratkaisun syntyvän mahdollisimman nopeasti. *Turun Sanomat* puolestaan julkatoi tyytyväisyytensä siitä, *Uuden Suomen* tavoin, että porvarilliset puolueet – mukaan lukien kansanpuolue – olivat torjuneet kommunistien kanssa tehtävän hallitusyhteistyön mahdollisuuden. Viimeksi mainitun osalta se piti tapahtunutta ryhdistäytymisenä. *Appell* huokui tyytyväisyyttä siitä, että kommunistien tulo hallitukseen oli saatu estetyksi – ainakin toistaiseksi. Se muistutti ratkaisun avaimien olevan yhä presidentin kädessä, jonka ensimmäinen suunnitelma oli nyt saatu torjutuksi. *Kirjaaja* puolestaan kuvasi *Eduskunnan kahvilassa kuultua* –palstalla tyyllilleen uskollisena hallitusneuvotteluissa tapahtuneita äkillisiä käänteitä.

⁸⁰³ *Aamulehti* 23.12.1958.

”Tarvitaan sen seikan tunnustamista, että mikään kansanvaltainen puolue ei ole sellaisenaan itsetarkoitus, vaan ainoastaan väline kansan palvelemiseksi.”⁸⁰⁴

Astetta suurempaa kritiikkiä samaan suuntaan löytyi samana päivänä *Aamulehdessä* myös *Herra Toimittaja* –palstalta, kun nimimerkki *E. Y.* syytti maalaisliittoa moraalittomasta taktikoinnista, johon se katsoi puolueen syyllistyneen paitsi leimatessaan kokoomuksen ja sosiaalidemokraatit ulkopoliittisesti epäluotettaviksi, myös hajottaessaan hallituksen sisältäpäin. Hän antoi tunnustusta oikeistolle siitä, että se ei käydyissä neuvotteluissa suostunut tässä vaiheessa osallistumaan vain sosiaalidemokraattien hallitusvastuusta syrjäyttämiseen tähdänneeseen epäsiistiin peliin. Toisaalta hän kiitti myös maalaisliiton eduskuntaryhmän enemmistöä sen kieltäytyttyä arveluttavasta hallitusyhteistyöstä kommunistien kanssa. Tämän jälkeen hän rohkenikin esittää toiveenaan *Aamulehden* jo aiemmin ilmaiseman kannanoton: uusi hallitus olisi pyrittävä muodostamaan aiemmalle pohjalle skogilaisilla täydennettynä. *E. Y.* uskoi tämän onnistuvan, kunhan maalaisliitto vain lakkaisi tukemasta vallanhimoisiksi luokittelemaan skogilaisia.⁸⁰⁵

Jos kokoomuksessa näytettiin valmistauduttavan rauhallisen joulun viettoon Kauno Kleemolan STT:lle antaman tiedonannon julkistamisen jälkeen, samaa ei voinut sanoa maalaisliitosta. *Maakansan* päätoimittaja Pentti Sorvali kuuli jouluaatonaattona asianhoitaja Ivan Filippovin luona vieraillessaan, että Neuvostoliitto ei halunnut tulevaan hallitukseen sen enempää kommunisteja kuin kokoomustakaan. Samalla hän vakuutti vieraalleen, että uuden hallituksen, jonka toivottiin olevan keskustaväritteinen, synnyttyä Suomesta lähtisi kauppavaltuuskunta Moskovaan. Kustaa Vilkuna puolestaan keskusteli tulevasta hallituskuvioista Viktor Vladimirovin kanssa, joka ihmetteli työnantajien haluttomuutta kaavailtuun keskustahallitukseen. Ahti Karjalainen tiedusteli jouluaattona Ralf Törngreniltä ruotsalaisten halukkuutta osallistua hallitukseen, jossa sen itsensä ja maalaisliiton lisäksi mukana olisivat olleet kansanpuolue ja skogilaiset.

⁸⁰⁴ Ibid.; pääkirjoitus. Joulun lähestyessä kansalliseen yhtenäisyyteen kiinnitettiin huomiota muuallakin kuin vain poliitikkojen piirissä. *Helsingin Sanomissa* arkipiispa Ilmari Salomies vetosi poliitikkoihin, että nämä jopa uransa vaarantaen olisivat valmiit työskentelemään juhlapuheissa ponnekaasti korostetun isänmaan yhteisen asian parhaaksi. Niin ikään *Uudessa Suomessa* professori Mikko Juva korosti suomalaisten keskuudessa yhä vallitsevana piirteenä olevaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. *Satakunnan Kansa* toivoi joulun mahdollistavan kansamme yhdistymisen, kuten vaikeuksien keskellä niin monesti aiemminkin oli tapahtunut. *Aamulehti* 27.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁸⁰⁵ *Aamulehti* 23.12.1958.

Urho Kekkonen antoi oman panoksensa hallitusneuvotteluihin keskustelemalla tilanteesta joulupäivänä kahvipöydän ääressä Hertta Kuusisen kanssa, joka lupasi, ettei kommunistien tuki hallitukselle ollut riippuvainen heidän omasta asemastaan – olkoonkin, ettei hän suoralta kädeltä luvannut kaikissa kysymyksissä tukea maalaisliitolle. Hän vakuutti kommunistien valmiutta tukea kentällä skogilaisia. Kekkoselle itselleen oli puolestaan varmasti merkitystä Kuusisen hänelle kertomalla tiedolla, että porvarillisen ehdokkaan äänestämistä koskenut kritiikki, jota kommunistien piirissä oli ollut havaittavissa aina edellisistä presidentinvaaleista lähtien, oli syksyn myötä tyystin vaimentunut. Heti joulunpyhien jälkeen presidentti keskusteli hallitustilanteesta V. J. Sukselaisen kanssa, Arvo Korsimon ja Ahti Karjalaisen neuvotellessa samaan aikaan skogilaisten kanssa.⁸⁰⁶ Muun Suomen hiljennyttyä loppuvuodeksi politiikan kulisseissa kuhisi.

11.1 SOUTAMISTA JA HUOPAAMISTA

Vetäessään yhteen päättyvää vuotta muutamaa päivää ennen vuodenvaihdetta *Aamulehti* totesi sen olleen hyvin sekavan. Vuoden aikana maassa olleet kolme eri hallitusta ja parhaillaan päällä oleva hallituspula sai tamperelaislehden vakuuttuneeksi parlamentarismen kriisistä. Kaikesta huolimatta se halusi löytää asiasta jotain positiivistakin. Niinpä se ilmaisi tyytyväisyytensä ensinnäkin siitä, että skogilaisten erottua omaksi eduskuntaryhmäkseen, kovin riita sosiaalidemokraattien kesken näytti

⁸⁰⁶ Suomi 2001, s. 162-163. Urho Kekkosen pvk. 23. – 27.12.1958. Joulusta huolimatta *Aamulehti* käsitteli *Muut Lehdet* –palstalla hallituskriisiä edelleen varsin kattavasti. *Uusi Suomi* korosti omassa kannanotossaan, että mikäli parlamentaarista hallitusta ei saada aikaan, olisi ns. presidentinhallitusta tai toimitusministeristöä pidettävä vain väliaikaisratkaisuna, joka samalla edellyttäisi eduskunnan hajottamista ja uusien vaalien toimeenpanoa. Presidentinhallituksesta puhuttaessa lehti piti arveluttavana, että päivänpoliittisten kiistojen yläpuolelle kohonnutta ja eduskuntaa objektiivisempaa ja riippumattomampaa toista valtiomahtia oltaisiin sen myötä viemässä mukaan puoluepoliittiseen nujakointiin. Se näki asetelman ongelmallisena myös presidentin ja eduskunnan valtasuhteiden kannalta, katsoen sen voivan johtaa jopa diktatoriseen vallankäyttöön. Lehti piti maassa ollutta hallituskriisiä siinä määrin vaikeana ja poikkeuksellisenä, että se ilmoitti hyväksyvänsä myös eduskunnan hajottamisen ja siitä seuranneet uudet vaalit tilanteen äärimmäisenä ratkaisukeinona. *Kansan Lehti* piti välttämättömänä sellaisen hallitusratkaisun aikaansaamista, joka kykenisi selvittämään ulkopoliittisen kriisin, mutta ei kuitenkaan aiheuttaisi sisäpoliittista sekasortoa. *Uusi Aura* kiitti kansanvaltaista puolueita siitä, että ne olivat estäneet maamme luisumisen kansandemokratian tielle. Se näki vasemmistolehtien levittämien perättömien huhujen lujittavan entisestään niiden puolustustahtoa. Lehti velvoitti jokaisen tavallisen kansalaisen puolustavan vapaaseen elämänmenoon perustuvia arvojamme. Se näki kommunistien hallitusvastuun johtavan vääjäämättömään lopputulokseen – maamme kansandemokratisoitumiseen. *Turun Sanomat* luokitteli *Päivän Sanomien* Urho Kekkosen kohdistamat kirjoitukset ”mitä suurimmaksi katahuudeksi” ja katsoi sen lisäävän sekä sisäistä sekasortoa että maataamme ulkomailta kohtaan viime aikoina tunnettua epäluuloa. *Aamulehti* 24.12.1958.

laantuneen – samalla, kun perinteinen poliittinen jako vasemmistoon ja oikeistoon näytti vaihtuneen jaotteluun suomalaiskansanvaltaisten ja epäkansanvaltaisten ryhmien välillä. Sisäpoliittisen kehityksen kannalta vielä tätäkin tärkeämpänä *Aamulehti* piti kuitenkin pitkän kinastelun jälkeen tapahtunutta porvarillisen rintaman löytymistä, joka oli tullut esiin sekä eduskunnan puhemiesvaalissa että K.-A Fagerholmin porvarienemmistöisessä hallituksessa. Tulevaisuuden näköaloja silmälläpitäen se näki tuon yhteistyön vaalimisen asiana, jota ei ”hetken kiihtymyksessä” kannattanut hukata. Hallituskriisin viitaten lehti toivoi kansakunnan vaikeuksien nostavan esille – niin kuin historiassa oli tapahtunut monesti aiemminkin – demokraattisen johtajan ominaisuuksilla varustetut henkilöt, joita sen mukaan oli löydettävissä useimmistakin puolueista. Kiristyvää ulkopoliittinen tilanne yhdistettynä sisä- ja talouspolitiikan jättimäisiin tehtäviin vaati sen mielestä vastuuntuntoisia miehiä selvittäjiksi.⁸⁰⁷ Keitä he tarkkaan ottaen olisivat, sitä ei – enää – sanottu.

Ennen vuodenvaihdetta hallitusneuvotteluissa tehtiin vielä yksi vakava yritys. Urho Kekkonen tapasi ruotsalaisten eduskuntaryhmästä John Österholmin ja Torsten Nordströmin, jotka ilmoittivat puolueen olevan valmis vähemmistöhallitukseen, jossa olisivat edustettuina niin maalaisliitto kuin kansanpuoluekin.⁸⁰⁸ Jo paria päivää aikaisemmin puolueen pää-äänenkannattaja *Hufvudstadsbladet* oli viestittänyt ruotsalaisten valmiutta osallistua ”eräin ehdoin” vähemmistöhallitukseen, jossa olisivat

⁸⁰⁷ *Aamulehti* 28.12.1958; pääkirjoitus. Myös *Uusi Aura* kiinnitti omassa vuosikatsauksessaan huomiota parin viime vuoden aikana tapahtuneeseen sisäpoliittisen elämämme rikkiinäisyyteen ja parlamentarismien vesittymiseen. Tämän kaiken keskellä se näki K.-A. Fagerholmin hallituksen toiminnan myönteisessä valossa – muistuttaen sen nauttineen laajaa kansansuosiota. Seuraavaa vuotta silmällä pitäen lehti korosti tiukan yhdessä pysymisen olevan ehto vapaan elämänmuotomme säilymiselle, joka samalla tarkoitti sille kommunistien sulkemista seuraavan hallituksen ulkopuolelle. Seuraavana päivänä *Vaasa* oli kannanotoissaan samoilla linjoilla. *Suomen Sosialidemokraatti* halusi turvata jatkon sen optimismin leviämiseksi, jota syksyllä nimitetty poliittinen enemmistöhallitus oli saanut aikaan koko maassa. Sen mielestä siihen eivät pystyneet sen enempää kansarintama-, virkamies- kuin vähemmistöhallituksetkaan. *Ilkka* piti sisäpoliittisesti murheellisena ja jopa vaarallisena kokoomuksen ja sosiaalidemokraattien nyt alkanutta, poliittista keskustaa ja eritoten maalaisliittoa vastaan suunnattua, yhteistyötä. Se näki sen jopa Kyösti Kallion aloittaman punamultayhteistyön päätepisteenä. *Aamulehti* 30. – 31.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta. K.-A. Fagerholmin hallituksen toimintaa puolusti myös Etelä-Hämeen Kansallisliiton kokouksessa poliittisen tilannekatsauksen pitänyt kansanedustaja Väinö E. Nieminen, muistuttaen samalla hallituksen kaatuneen ”*muihin syihin kuin eduskunnan luottamuksen puutteeseen*”. Kansanedustaja Olli Aulanko puolestaan vakuutti paikalla olleille kokoomuksen torjuvan kaikki parlamentarismien kumoamiseen tähtäävät pyrkimykset. *Aamulehti* 31.12.1958. *Suomen Kuvalehti* toivoi vuoden 1959 ensimmäisessä numerossaan puolueidemme kykenevän nyt nähtyä parempaan yhteistyöhön. Pääkirjoituksen otsikko oli paljonpuhuva: ”*Irti saunaparlamentarismista*”. *Aamulehti* 4.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta.

⁸⁰⁸ Suomi 2001, s. 163. Urho Kekkonen pvk. 29.12.1958.

sen itsensä lisäksi olleet edustettuina maalaisliitto, kansanpuolue sekä ”pari epäpoliittista ammattiministeriä”.⁸⁰⁹ Presidentti tähdensi vierailleen, ettei ollut varma, onnistuisiko hallituksen muodostaminen ilman skogilaisia. Österholm piti suotavana, että hallitustunnustelijan tehtävää ei annettaisi enää Kauno Kleemolalle, Nordströmin nähdessä toimitusministeristönkin nykyhallituksen jatkoa parempana vaihtoehtona. Kekkonen luona vierailleet maalaisliittolaiset puolestaan kertoivat presidentille leskisläisten painostavan kumpaakin kansanpuoluetta saadakseen skogilaiset erityyksi hallitusvastuusta, joiden nyt sanottiin vaativat itselleen viittä ministerinpaikkaa. Seuraavana päivänä maalaisliiton keskushallitus päätti yksimielisesti osallistua sen itsensä, molempien kansanpuolueiden ja skogilaisten muodostamaan poliittiseen vähemmistöhallitukseen. Yritys kaatui kuitenkin ruotsalaisten kieltäytyttyä yhteistyöstä skogilaisten kanssa – samalla, kun he päättivät kieltää ryhmänsä jäseniä menemästä toimitusministeristöön. Sen sijaan he päättivät ehdottaa kolmen porvaripuolueen – maalaisliiton ja molempien kansanpuolueiden – muodostamaa vähemmistöhallitusta poliittisen vasemmiston ammattiyhdistysmiehillä täydennettynä. Tämä ei puolestaan sopinut maalaisliitolle. Kielteiseen päätökseen vaikutti varmasti osaltaan Kekkonen V. J. Sukselaiselle ilmaisema kielteinen kanta, jonka Viktor Vladimirov oli omalta osaltaan kertonut maalaisliiton tekemän päätöksen jälkeen tapaamalleen Ahti Karjalaiselle ja Kustaa Vilkunalle.⁸¹⁰

Vuoden lähestyessä loppuaan samoin näytti käyvän hallituskriisin käsittelyn yhteydessä *Aamulehden* kärsivällisyydelle. Se piti toimitusministeristöä ainoana ulospääsytienä vallinneessa tilanteessa, joskin katsoi sen tarkoittavan myös uusia vaaleja.⁸¹¹ Nyt esitetty kannanotto poikkesi puolueen virallisesta linjasta, joka tuli esiin puheenjohtajan uudenvuodentervehdyksessä. Jussi Saukkonen totesi, ettei tilannetta, jonka kehittymistä samaten kuin ratkaisuyrityksiä suomalaiset seurasivat huolestuneina, voitu selvittää epäparlamentaarisilla hallituksilla. Kansainvälisten suhteiden vakauttamiseen, sisäpoliittisten olojen rauhoittamiseen, työttömyyden pysyvään korjaamiseen sekä elinkeinoelämän toimintaedellytysten parantamiseen tarvittiin hänen näkemyksensä mukaan eduskunnan enemmistöön nojaavaa parlamentaarista hallitusta. Saukkonen

⁸⁰⁹ Aamulehti 28.12.1958; *Muut Lehdet* –palsta.

⁸¹⁰ Suomi 2001, s. 163-164. Urho Kekkonen pvk. 29. – 31.12.1958.

⁸¹¹ Aamulehti 31.12.1958.

katsoi tällaisen hallituksen pystyvän huolehtimaan sekä ulkopoliittisten suhteiden – etenkin naapurisuhteiden – vakauttamisesta että sisäisten olojen rauhallisesta kehittämisestä luoden samalla turvallisen ilmapiirin koko suomalaiseen yhteiskuntaan.⁸¹² Kolmannessa tasavallan presidenttinä pitämässään uudenvuodenpuheessa Urho Kekkonen keskittyi silmiinpistävän vähän ajankohtaisimman poliittisen kysymyksen käsittelyyn. Hän myönsi kyllä sekä sisäpoliittisen elämän rikkinäisyyden että suhteissa Neuvostoliiton kanssa loppuvuodesta tapahtuneen viilentymisen. Presidentti, joka oli saanut pitkin matkaa viestejä kansan huolestuneista mielialoista, pyrki kuitenkin ilmiselvästi rauhoittamaan kuulijoitaan toteamalla puheensa lopuksi:

”Kansa voi joskus joutua sellaiseen asemaan, että se ei tiedä, mitä pitää tehdä, vaan neuvottomana jättäytyy tapahtumien vietäväksi. Me emme ole siinä asemassa. Me tiedämme, mitä pitää tehdä. Tarvitsemme vain tosiasiajn tunnustamista ja itsekuria, niin selviämme vaikeuksista. Uskon lujasti, että näin tapahtuu.”⁸¹³

Uudenvuoden jälkeen hallitusneuvottelut jatkuivat – jos mahdollista – julkisuudelta salassa ja vielä aiempaakin pienemmässä piirissä. Heti vuoden 1959 ensimmäisenä arkipäivänä Arvo Korsimo neuvotteli hallitustilanteesta Suomalaisen Kansanpuolueen puoluesihteerin Pekka Malisen kanssa. Ongelmalliseksi maalaisliiton, skogilaisten ja kansanpuolueen varaan rakentuvassa hallituksessa nähtiin viimeksi mainittujen toimesta lähinnä Aarre Simonen. Hänen nimellään oli huono kaiku myös teollisuuden piirissä. Korsimon tavatessa Vladimir Zhenohovin tällä oli paljon sydämellään Suomen hallitusratkaisuun liittyen. Lähetystöneuvos ihmetteli ensinnäkin sitä, kuinka kannaton presidentti näytti olevan hallitusratkaisun suhteen. Hän tähdensi, että kysymys olisi *ehdottomasti* [kurs. MT] saatava ratkaistuksi ennen 27. tammikuuta alkavaa NKP:n 21. puoluekokousta. Vaikka Zhenihov selvästi hoputti suomalaisia hallitusratkaisun

⁸¹² Aamulehti 2.1.1959.

⁸¹³ Ibid. *Jumi* toi julki kriittisen suhtautumisensa Urho Kekkosen toteamukseen siteeraamalla seuraavan päivän kolumnissaan niin K. J. Ståhlbergia kuin Bertnand Russeliakin. Kritiikki häntä kohtaan esitettiin – tälläkin kertaa – kuitenkin ainoastaan rivien välistä. Aamulehti 3.1.1959. Kiinnittäessään huomiota presidentin puheen Suomen ja Neuvostoliiton suhteita käsitteeseen osaan *Uusi Aura* muistutti, että luottamuksen rakentamiseen tarvittiin aina kaksi osapuolta. Se halusi neuvosto-osapuolen tutustuvan tarkemmin suomalaisten asiasta esittämiin näkökantoihin ja ajattelutapaan. Syytöstään tarkemmin täsmentämättä, lehti ei katsonut hyvällä sitä, että jotkut yksittäiset poliitikot tai poliittiset ryhmittymät leimasivat sisäpoliittiset tosinajattelijat ulkopoliitikassa kuunteluoppilaan asemaan. Aamulehti 4.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta.

tekemisessä, hän kuitenkin muistutti, että mitä tahansa hallitusta ei tässä tilanteessa kuitenkaan kannattaisi muodostaa. Ottamatta kantaa Suomen tulevan hallituksen pohjaan, hän piti kuitenkin Urho Kekkosen edellisenä päivänä Moskovasta Helsinkiin kutsumaa Eero A. Wuorta hyvänä ulkoministeriehdokkaana. Arvo Korsimolle tehtiin Zhenihovin puolelta selväksi myös se, että hallitusratkaisun viivästyessä Suomen tilanne huononisi päivä päivältä. Helsinkiin saapunut Wuori luonnehti Suomen ja Neuvostoliiton välirikkoa täydelliseksi – kummastellen samalla, etteivät suomalaiset osanneet tehdä asian suhteen oikeita johtopäätöksiä. Heti Suomeen saavuttuaan hän muistutti tapaamalleen Kekkoselle, että tuleva hallitus olisi vielä järjestettävissä ilman kansandemokraatteja. Wuori kertoi tavanneensa ennen Suomeen lähtöään Moskovassa ulkoministeri Andrei Grymykon, joka puolestaan oli vakuuttanut asioiden Suomen ja Neuvostoliiton välillä tulevan kuntoon, kunhan maahan vain saataisiin Kekkosen takaama hallitus.⁸¹⁴

Ajatus maalaisliiton, skogilaisten, Suomalaisen Kansanpuolueen sekä teollisuuden edustajien muodostamasta vähemmistöhallituksesta kaatui lopullisesti siihen, että vastoin jo aiemmin antamaa lupuaan teollisuuspiirit eivät skogilaisten mukanaolon vuoksi olleet valmiit antamaan siihen edustajiaan. Tässä vaiheessa *Aamulehti* tosin ilmoitti kysymyksen käsittelyn elinkeinoelämän hallitukseen osallistumisesta olevan ”vain pari päivää jääkaapissa”.⁸¹⁵ Nimimerkki *E. Y.* liputti *Herra Toimittaja* –palstalla hallitusvaihtoehdon puolesta, jossa sen ulkopuolelle olisivat jääneet ainoastaan kommunistit. Sen toimintakyvyn hän näki riippuvan siitä, kuinka maalaisliitto saisi kuriin ”tuholaisensa” – ne, jotka olivat edesauttaneet edellisen hallituksen kaatumista. Nimimerkki katsoi myös aiheelliseksi muistuttaa, kuinka maalaisliitto oli ennen vaaleja ainoana puolueena jättänyt kysymyksen kommunistien kanssa tehtävästä hallitusyhteistyöstä avoimeksi. Hän piti tätä ”horjuvaa asennetta” syyllisenä puolueen osakseen saamaan ulkopuoliseen painostukseen ja houkutteluun – väitettään sen kummemmin kuitenkaan täsmentämättä.⁸¹⁶

⁸¹⁴ Suomi 2001, s. 174-175. Urho Kekkosen pvk. 2. – 4.1.1959.

⁸¹⁵ *Aamulehti* 4.1.1959.

⁸¹⁶ *Aamulehti* 5.1.1959. Osittain samaa teemaa sivuttiin muutamaa päivää myöhemmin lehden pääkirjoituksessa. *Isvestijan* julkaistua 7. tammikuuta artikkelin, jossa se syytti suomalaisten oikeistovoimien aktivoituneen *Paasikiven – Kekkosen linjaa* [kurs. MT] vastaan, *Aamulehti* muistutti

Uudesta hallituksesta ei näyttänyt olevan tietoakaan, kun kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen yhdessä ruotsalaisten John Österholmin ja sosiaalidemokraattien Gunnar Henrikssonin kanssa lähestyi eduskunnan puhemies V. J. Sukselaista kirjeellä. Mainittu kolmikko pyysi häntä kutsumaan eduskunnan koolle. He halusivat kansanedustajien keskeyttävän joululomansa, koska pitivät tarpeellisena – *Aamulehden* kertoman mukaan – hallituskysymyksen parlamentaarista selvittämistä.⁸¹⁷ Urho Kekkosen tulkinta asiasta oli toisenlainen: hän arvioi hankkeen takana olevan pyrkimys estää ns. presidentinhallituksen muodostaminen. Kolmikosta Österholm vahvisti *Hufvudstadsbladetin* toimittaja Erik Appelille presidentin tulkinnan oikeellisuuden: tarkoituksena oli saada aikaan maalaisliiton ja molempien kansanpuolueiden varaan rakentuva hallitus. Yhtäläillä hän tunnusti sen olevan hyökkäyksen myös presidenttiä vastaan. On selvää, ettei tämänkaltainen hanke ollut Kekkoselle mieleen – joskin hän suositteli Sukselaiselle eduskunnan nopeaa koollekutsumista.⁸¹⁸ *Aamulehti* piti koollekutsumispäätöstä – antaen asiasta kunnian puhemiehelle – oikeana toimenpiteenä, perustellen kantaansa sillä, että eduskunnan tukeen nojaava hallitus oli parlamentarismien perustekijöitä – samalla, kun eduskunnan tuli osallistua myös hallituspulan selvittämiseen. Jo yli kuukauden kestäneen hallituspulan ratkeamisen nimissä tamperelaislehti toivoi kansanvaltaisten puolueiden joulun aikana kypsyttyneen aiempaa parempaan yhteistyöhön. Se myös huomioi kansanpuolueen jättäytyneen kokoomuksen, sosiaalidemokraattien ja ruotsalaisten puhemiehelle lähettämän kirjeen ulkopuolelle.⁸¹⁹

kirjoittajan saattaneen poimia väitteensä sekä vasemmistoryhmien että eräiden maalaisliiton lehtien kirjoituksista. Lehti näki ajankohtaisten ulkopoliittisten vaikeuksien olevan suurimmalta osaltaan sisäisen eripuramme aikaansaannosta. *Aamulehti* 9.1.1959; pääkirjoitus. Mainittu *Isvestijan* artikkeli, jonka myös Kekkonen näyttää heti tuoreeltaan (7.1.) tallentaneen päiväkirjaansa, oli julkaistu *Aamulehdessä* jo päivää aiemmin.

⁸¹⁷ *Aamulehti* 6.1.1959.

⁸¹⁸ Suomi 2001, s. 175-176. Urho Kekkosen pvk. 5.1.1959. Kokoomuksen eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja Kalervo Saura perusteli radion *Polttopiste* -ohjelmassa eduskunnan puhemiehelle lähetettyä kirjettä eduskunnan ennenaikaisesta koollekutsumisesta parlamentarismien pelisääntöjen kunnioittamisella. *Aamulehti* julkaisi hänen puheenvuoronsa 9.1.1959. Samaisessa lehdessä teemaa käsittelee myös nimimerkki *Sven* omassa kolumnissaan.

⁸¹⁹ *Aamulehti* 6.1.1959; 2. pääkirjoitus. Saman päivän *Muut Lehdet* -palstalla *Turun Sanomat* katsoi hallituskysymyksessä harjoitetun ”kulissientakaista hääramistä”, pitäen valitettavana, että kansanpuoluekin oli siihen osaltaan syyllistynyt. Lehti korosti arvostavansa puolueen vuosien saatossa

Eduskunnan ennen aikaista kokoontumista odotellessa *Aamulehti* uutisoi uuden hallituksen muodostuvan todennäköisimmin maalaisliiton, skogilaisten ja Suomalaisen Kansanpuolueen varaan – joskaan se ei vielä ollut haudannut kaikkia toiveitaan edes parlamentaarisen enemmistöhallituksen mahdollisuudesta.⁸²⁰ Myös Urho Kekkosen luona vierailut Päiviö Hetemäki liputti yhä enemmistöhallituksen puolesta. Hän arveli skogilaisten taipuvan yhteistyöhön sosiaalidemokraattien kanssa. Tilanteesta ilmeisen ärtynyt presidentti pyysi Hetemäkeä yrittämään – vihjaten samalla, että kokoomusta *ei välttämättä* [kurs. MT] otettaisi seuraavaan hallitukseen. Myös Henriksson, Saukkonen, Österholm ja Sukselainen ilmoittivat ensi sijassa kannattavansa ratkaisua, jossa hallitus olisi muodostettu samalle pohjalle edeltäjänsä kanssa skogilaisilla täydennettynä. Viimeksi mainittu tosin asetti kantansa ehdoksi sen, että sosiaalidemokraatit olisivat valmiita luopumaan K.-A. Fagerholmin ministeriydestä. Maalaisliitto päätti eduskuntaryhmänsä kokouksessa suositella Sukselaista hallituksenmuodostajaksi. Hallitusohjasta se ei tässä vaiheessa sanonut mitään, vaan totesi sen riippuvan sekä presidentistä, hallituksen muodostajasta että käytävistä neuvotteluista.⁸²¹

tekemiä päätöksiä mitä erilaisimpiin hallituksiin osallistumisista. Nyt turkulaislehti paljasti kuitenkin suhtautuvansa erityisen kriittisesti kaavailuihin skogilaisten kanssa tehtävästä hallitusyhteistyöstä. Eduskunnan ennen aikaisesta koollekutsumisesta *Aamulehti* ja *Uusi Suomi* olivat sangen yksimielisiä. Jälkimmäinen katsoi sen merkitsevän ”hallituskysymyksen palauttamista laillisiin uomiin.”, mikä puolestaan sai Urho Kekkosen kysymään: ”Missä ne epälailliset ovat olleet?”. Suomi 2001, s. 176. Urho Kekkosen pvk. 6.1.1959. *Maakansa* katsoi muutamaa päivää myöhemmin *Uuden Suomen* syyllistyneen näillä kommentteillaan ”siivottomaan käytökseen”. Ilkan mielestä eduskunnan koollekutsuminen hallituskysymyksen selvittämisen kannalta oli perustelematonta. Se muistutti kokoonkutsujista Österholmin ja Saukkosen – siis ruotsalaisten ja kokoomuksen – vaikuttaneen aikaisemmin ratkaisevasti siihen, ettei maahan oltu saatu syntymään eduskunnan enemmistöön nojaavaa parlamentaarista hallitusta. Keskenäisten asioiden käsittelyn – mainiten erikseen budjetin – kannalta se kuitenkin näki koollekutsumisen positiivisessa valossa. *Kansan Uutiset* leimasi koollekutsumisen olevan pelkkää ”taantumuksen propagandaa”. Samalla se ilmaisi tyytymättömyytensä myös siihen, että vuorineuvokset eivät olleet suostuneet menemään ottopojiksi kaavailtuun punavihreään hallitukseen. Lehti vaati eduskunnan nyt kokoontuessa sekä poliittiselta keskustalta että työväeltä ryhdistäytymistä ”todella parlamentaarisen ratkaisun” löytymiseksi hankalaan tilanteeseen. *Suomen Sosialidemokraatti* näki eduskunnan puhemiehelle lähetetyn kirjeen eduskunnan ennen aikaisesta koollekutsumisesta saaneen *Maakansan* ja *Päivän Sanomat* – toki nimiä mainitsematta – pois tolaltaan. Samalla se muistutti maalaisliiton ajaneen maan hallituspulaan hajottamalla hallituksen, vaikka sen korvaajasta oli olemassa ”pelkkiä teorioita”. *Vaasa* piti eduskunnan ennen aikaista koollekutsumista perusteltuna. Ulko- ja sisäpoliittiset vaikeutemme tiedostaen se vaati puolueita asettamaan isänmaan edun puolue- ja yksityisten etujen yläpuolelle. *Aamulehti* 8. – 11.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta(t).

⁸²⁰ *Aamulehti* 8.1.1959.

⁸²¹ Suomi 2001, s. 177. Urho Kekkosen pvk. 8.1.1959.

Tilanteen sekavuudesta kertoi jotain se, että V. J. Sukselaisen ottaessa Urho Kekkosesta vastaan hallitustunnustelijan tehtävän, hän lausui käsityksensä, ettei eronneen hallituksen pohja skogilaisilla täydennettynä voinut tulla kysymykseen. Pian hallitusneuvottelujen aloittamisen jälkeen hän yhdessä maalaisliiton hallitusneuvottelijoiden kanssa kävi vahvistamansa epäilyksensä presidentille. Ongelman ydin oli sama kuin niin monesti aiemminkin tämän kriisin aikana: kahtia jakautuneet sosiaalidemokraatit eivät suostuneet tulemaan samaan hallitukseen.⁸²² Tilannetta ei auttanut edes Kekkosen itsensä Emil Skogin kanssa käymät neuvottelut. Sosiaalidemokraattinen oppositio ei ollut halukas osallistumaan hallitukseen ns. leskisläisten kanssa siinäkään tapauksessa, että he olisivat nimenneet siihen edustajikseen ”suht värittömiä nimiä”. Skog katsoi myös tulevaisuuteen: hän epäili hallituksen epäonnistuvan ulkopoliittisesti eikä näin ollen halunnut opposition pilaavan omia mahdollisuuksiaan.⁸²³

Urho Kekkosen raportoidessa Emil Skogin hänelle antamaa kielteistä vastausta hallitukseen osallistumisesta hallitustunnustelija V. J. Sukselaiselle, presidentti sai kuulla häneltä hallituksen olevan jo puolittain valmiina. Sukselainen kaavaili muodostavansa sen maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja molempien kansanpuolueiden varaan. Kekkonen suhtautui kaavailuun nihkeästi, korostaen, ettei uuteen hallitukseen voitu ottaa jäseniä edellisestä hallituksesta. Häntä närkästytti selvästi se, että Sukselainen oli neuvotellut hallituksen muodostamisesta uudelta pohjalta samaan aikaan, kun hän itse oli – vieläpä maalaisliiton eduskuntaryhmän pyytämänä – neuvotellut Skogin kanssa. Hallituksen muodostaminen näytti olevan yhtä aikaa sekä puolueiden välinen että ennen kaikkea myös maalaisliiton sisäinen arvovaltakysymys. Kauno Kleemola kertoi Kekkoselle Viktor Vladimirovin olleen vakuuttunut V. J. Sukselaisen suunnitelman epäonnistumisesta. Tältä pohjalta oli enemmän kuin luonnollista, että Sukselainen ilmoitti maalaisliiton ryhmäkokouksessa enemmistöhallitussuunnitelmansa epäonnistuneen. Tämän jälkeen eduskuntaryhmä antoi hänelle oikeuden tutkia parlamentaarisen vähemmistöhallituksen muodostamisen mahdollisuutta. Sukselainen antoi epäonnistumisestaan myös STT:n kautta välitetyn

⁸²² Ibid.

⁸²³ Suomi 2001, s. 178. Urho Kekkosen pvk. 9.1.1959. Todellisuudessa Kekkosen päiväkirjamerkintä on tehty edellisen päivän (8.1.) kohdalle.

tiedotteen. Urho Kekkosta ärsytti tieto siitä, että virallisen tiedotteen syiden ohella, jossa vedottiin maalaisliiton puoluevaltuuskunnan 8. joulukuuta tekemään päätökseen, Sukselainen kertoi lehtimiehille hänen kaavailemansa hallituksen jääneen toteutumatta myös presidentin vastustuksen vuoksi. Päiväkirjaan kirjattu kommentti kertoo Kekkosen turhautumisesta vallinneeseen tilanteeseen:

”Selän taakse, selän taakse. Surkeaa edesvastuuttomuutta. Ensin ei neuvottele minun kanssa, vaan kysyy jo miehet ja sitten syyttää minua, kun kuulee mielipiteeni, että se ei onnistu. Tietenkin takana on pikkuovela laskelma, että leskisläiset ja oikeisto näkevät kuinka hyvä poika minä olen, mutta paha poika Kekkonen esti minut hyvän politiikan tekemisestä.”⁸²⁴

Tamperelainen *Aamulehti* vakuutti yllättyneensä hallitusneuvotteluiden ajautumisesta umpikujaan aivan viime hetkellä. Niiden jatkumisestakaan se ei osannut sanoa lukijoilleen mitään varmaa.⁸²⁵ Nimimerkki *Aura* luonnehti *Maalta katsoen* –palstalla hallitusratkaisua farssiksi, jossa oli meneillään jo kolmas näytös. Hän ei suostunut ymmärtämään sitä, että edellinen hallitus oli kaadettu oikeiston poispotkimiseksi kovalla kiireellä ja että maalaisliitto olisi nyt kuitenkin halunnut sanella oikeiston – tarkoittaen teollisuuden edustajia – edustajat uuteen hallitukseen itsensä ja skogilaisten kanssa. Yleisönosastolla *Talonpoika* puolestaan arvosteli kansanpuoluetta pyrkimisestä presidentinhallitukseen, joka olisi lopulta muodostettu maalaisliiton, skogilaisten ja molempien kansanpuolueiden varaan. Syytöksen taustalla oli puolueen kansanedustaja Harras Kytän radion *Polttopiste* –ohjelmassa esittämät kannanotot.⁸²⁶ *Huovi* epäili

⁸²⁴ Suomi 2001, s. 178. Urho Kekkosen pvk. 9.1.1959. *Uusi Suomi* näki tilanteen hallituspuolan ratkeamisen kannalta kehittyneen aiempaa parempaan suuntaan, kun kansanvaltaiset puolueet olivat osoittaneet suostumuksensa tulla mukaan V. J. Sukselaisen hallitukseen. Urho Kekkosen roolista hankkeen torpedoijana ei tässä yhteydessä mainittu mitään, vaan lehti toivoi Sukselaisen onnistuvan vähemmistöhallitusneuvotteluissaan mahdollisimman nopeasti. *Hufvudstadsbladet* syytti Sukselaisen yrityksen epäonnistumisesta maalaisliiton eduskuntaryhmää, jättäen sekin kuitenkin Kekkosen moitteidensa ulkopuolelle. *Maakansa* ei nähnyt kokoon kutsutulla eduskunnalla olevan mitään roolia hallituskysymyksen ratkaisemisessa. Tässä tilanteessa lehti piti parhaana mahdollisena ratkaisuna maalaisliiton, skogilaisten ja kansanpuolueiden varaan rakentuvaa vähemmistöhallitusta – ja ennakoiki ratkaisun syntyvän viikon kuluessa. *Aamulehti* 12.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta.

⁸²⁵ *Aamulehti* 10.1.1959.

⁸²⁶ *Ibid.* *Talonpojan*, kuten kokoomuksenkin kannanoton mukaan presidentinhallitukseen pyrkiminen merkitsi kansanpuolueelta valmiutta hallitusyhteistyöhön SKDL:n kanssa. Sen puoluetoimisto kiisti tämän väitteen kolme päivää myöhemmin, muistuttaen puolueen pyrkimyksen olevan päinvastainen. Kolme päivää tämän jälkeen *Talonpoika* kirjoitti *Aamulehden* yleisönosastolla, että presidentinhallitukseen meno olisi merkinnyt ”vähemmän tunnettujen kommunistien” mukaanpääsyä.

omassa kolumnissaan jo parlamentarismien olemassaoloa maassa, nähden V. J. Sukselaisen viimeisimpien hallitusneuvotteluiden törmäneen seinään – ei parlamenttiin.⁸²⁷ Kritiikin osoite oli enemmän kuin selvä, mutta kaikesta huolimatta *Aamulehden* lukijat joutuivat lukemaan sen itse rivien välistä.

Tapahtumien kulku – se, että V. J. Sukselaisen hallituksenmuodostamisyritys viime kädessä oli kaatanut presidentin kielteiseen kantaan – selitettiin täsmällisesti *Suomen Sosialidemokraatissa*.⁸²⁸ Esitetty kannanotto sai osakseen myös Urho Kekkosen huomion, sillä hän tallensi sen lehtileikkeenä päiväkirjansa väliin. Tamminiemeen saapunut Sukselainen väitti artikkelissa olleita tietoja antamistaan lausunnoista vääriksi – sen jälkeen, kun presidentti oli leimannut hänen toimintansa hallitusneuvotteluissa toheloinniksi. Ripitettynä ja surkeaksi otukseksikin leimattuna Sukselainen sai häneltä kuitenkin tehtävän: hänen tuli tunnustella mahdollisuuksia parlamentaarisen vähemmistöhallituksen muodostamiseen. Kekkosen käsityksen mukaan hallitus saatettiin muodostaa joko maalaisliiton, skogilaisten ja molempien kansanpuolueiden, maalaisliiton ja skogilaisten tai yksistään maalaisliiton varaan. Vielä saman päivän aikana Sukselainen – neuvoteltuaan ensin John Österholmin ja Torsten Nordströmin kanssa – saattoi ilmoittaa presidentille, että ruotsalaisten piirissä esiintyi näkemyksiä, joiden perusteella heidän hallitusyhteistyönsä skogilaisten kanssa näytti mahdolliselta. Ehtona pidettiin tasavahvaa hallitusedustusta nimenomaan skogilaisiin nähden. He ilmaisivat myös vastustavansa Ralf Törngrenin tuloa hallitukseen. Kuultuaan myös skogilaisten tulolleen asettamat ehdot – tyytymisen kolmeen ministeriyteen, jos SAK saisi kaksi ja teollisuus sekä sosiaalidemokraatit yhden ministerinsalkun – Kekkonen katsoi toiveita hallituskysymyksen ratkaisuun olevan ”jonkin verran”. Samalla hän

Suomen Kansanpuolue vastasi tähän toteamalla presidentinhallituksen sen käsityksen mukaan rakentuvan kansallisista puolueista, johon se ei laskenut SKDL:ää. *Aamulehti* 13.1., 16.1. ja 18.1.1959.

⁸²⁷ *Aamulehti* 12.1.1959. Maalaisliiton entinen kansanedustaja Kalle Kirra kirjoitti 11. tammikuuta *Aamulehden* yleisönosastokirjoituksen, jossa hän arvosteli Suomen viime vuosien [kurs. MT] poliittista toimintaa – pääpainon ollessa ratkaisuaan hakevan hallituskriisin ja maalaisliiton arvostelussa. Pitkässä yleisönosastokirjoituksessa kunniansa saivat kuulla niin Johannes Virolainen, Ahti Karjalainen, Kauno Kleemola kuin V. J. Sukselainenkin. Yhtä keskeistä toimijaa – Urho Kekkosta – hän ei kuitenkaan arvostellut. Kirjoitus julkaistiin *Aamulehdessä* vasta 14.1., päivä Sukselaisen johtaman vähemmistöhallituksen nimittämisen jälkeen.

⁸²⁸ *Aamulehti* 11.1.1959.

kuitenkin jälleen muistutti Sukselaista siitä, että edes kaatuneen hallituksen maalaisliittolaiset jäsenet eivät tulleet kysymykseen hallituspaikkoja jaettaessa. Kekkonen suositteli Sukselaiselle yhdeksi ministeriksi puoluesihtööri Arvo Korsimoa, jota hän taas vieroksui. Hänen ehdokkaansa ministereiksi olivat Ahti Karjalainen, Kauno Kleemola ja Einari Jaakkola. Tarkempi keskustelu mahdollisista ministerinimistä siirrettiin kuitenkin tuonemmaksi.⁸²⁹

Ruotsalaisten kanta hallitukseen osallistumisesta ei sittenkään ollut niin yksiselitteinen, mitä V. J. Sukselainen oli Urho Kekkoselle kertonut. Puolueen eduskuntaryhmä katsoi pitämässään kokouksessa Ralf Törngrenin syyllystyneen liialliseen pessimismiin Suomen Neuvostoliiton suhteita arvioidessaan. He katsoivat suurlähettiläs Eero A. Wuoren ulkoasiainvaliokunnassa esittämän arvion, jonka *Aamulehti* kuittasi pelkällä tilaisuudesta otetulla valokuvalla, olevan paitsi positiivisemmän, myös lähempänä totuutta. Kekkonen katsoi Wuoren syyllystyneen ulkoasiainvaliokunnassa sisäpolitiikointiin, syyttäen tätä hallitusratkaisun karilleajosta. Syytetty otti presidentin arvostelun siinä määrin raskaasti, että hän tarjoutui jopa eroamaan suurlähettilään tehtävästään. Kekkonen ei krapulaisen Wuoren ehdotukselle lämmennyt, vaan suorastaan komensi tämän palaamaan asemapaikalleen Moskovaan. V. J. Sukselaisen luovuttua hallitustunnustelijan tehtävästä Kekkonen tapasi Österholmin ja Nordströmin tivatakseen heiltä ehdotusta kriisin ratkaisemiseksi. Keskustelussa nousi esiin ajatus, että maalaisliiton olisi muodostettava vähemmistöhallitus yksinään. Ralf Törngren sanoi saman Arvo Korsimolle – samalla, kun hän kertoi leskisläisten ja oikeistolaisten painostaneen ruotsalaisia hallituskysymyksellä ”jatkuvasti”.

Ruotsalaisten tapaamisen jälkeen oli maalaisliiton vuoro: Kekkonen tiedusteli, kumpi hallitusratkaisu, yhteistyö skogilaisten kanssa vai tyystin puolueen itsensä muodostama vähemmistöhallitus, olisi sille mieluisampi. Presidentti itse näki kummankin vaihtoehdon olevan ulkopoliittisesti mahdollisia – joskin piti jälkimmäistä vaihtoehtoa huonompana. Myöhemmin pidetyssä maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa vain

⁸²⁹ Suomi 2001, s. 179. Urho Kekkosen pvk. 10.1.1959. Jos Urho Kekkonen kritisoi V. J. Sukselaista, tilanne oli sama myös toisinpäin: *Maakansan* päätoimittaja Pentti Sorvali kertoi presidentille Sukselaisen edellisenä päivänä sanoneen, että ulkopoliittinen tilanteemme ei ollut huono, vain presidentti oli turhan hermostunut. Samaa oli sanonut maalaisliiton eduskuntaryhmässä kuulemma myös Antti Kukkonen, Eero A. Wuoren lausuntoon tukeutuen.

Arvo Korsimo, Matti Kekkonen ja Mauno Jussila kannattivat yhteistyötä skogilaisten kanssa. Lopullista päätöstä ei kuitenkaan vielä tehty – siitäkkin huolimatta, että myös Viktor Vladimirov oli tapaamalleen Ahti Karjalaiselle ilmaissut, että asiat Suomen ja Neuvostoliiton välillä olisivat hoidettavissa pelkästään maalaisliitosta rakentuvalla vähemmistöhallituksella, kunhan vain sen henkilövalinnat olisivat oikeat. Tilanteen todellisesta kehittymisestä jotain kertoi kuitenkin se, että jo tässä vaiheessa presidentti ryhtyi luonnostelevaan puhetta *uudelle* [kurs. MT] hallitukselle.⁸³⁰

11.2 VAROVAISTA TYYTYVÄISYYTTÄ

Kansallinen Kokoomus oli ollut hallitusneuvotteluista syrjässä jo pitemmän aikaa. Tämä selitti varmasti osaltaan myös sitä, miksi puolue-elimet sen enempää kuin yksittäiset poliitikotkaan eivät enää tässä vaiheessa kommentoineet hallitustilannetta tahi sen saamia monia käännteitä millään tavoin. Pitkän hiljaisuuden mursi lopulta puheenjohtaja Jussi Saukkonen eduskunnassa käydyn budjettikeskustelun yhteydessä, jolloin pääpaino kokoomuksen puheenjohtajan puheessa oli talouspolitiikan sijasta Suomen yleispoliittisessa tilanteessa. Hän totesi hallituspuolueiden yhteistyön sujuneen hyvin budjetin valiokuntakäsittelyn aikana ja piti valitettavana, että maa oli joutunut pitkään ja repivään hallituskriisiin – sen jälkeen, kun vain kolme kuukautta luottamusta herättäneen enemmistöhallituksen toimikausi oli päättynyt. Saukkonen sanoi ymmärtävänsä kansalaisten hallitusyhteistyön jatkon puolesta esittämät kysymykset, koska näki luottamuksen ja taloudellisen yritteliäisyyden olleen jo elpymässä. Hän syytti vallinneesta tilanteesta kommunisteja, sosiaalidemokraattista oppositiota ja ”tiettyä osaa maalaisliitosta”, jotka olivat kylväneet hallitusta kohtaan sisä- ja ulkopoliittista epäluuloa sen syntyhetkestä lähtien. Kokoomusjohtaja näki tämän saaneen aikaan pahansuopaa lehtikirjoittelua ja sittemmin myös konkreettisia toimenpiteitä maan rajojen ulkopuolella. Hän korosti suomalaisten pysyneen aiemmin omaksumallaan ulkopoliittisella linjalla – joskin myönsi Neuvostoliiton suhtautumisen

⁸³⁰ Suomi 2001, s. 180-182. Urho Kekkonen pvk. 11. – 12.1.1959. Ahti Karjalainen kertoi 12. tammikuuta keskustelleensa hallituskysymyksestä Viktor Vladimirovin lisäksi myös Elintarviketeollisuuden liiton varapuheenjohtaja Erik Tuomas-Kettusen kanssa. Hän kiisti – myös Eero A. Wuoren sanomaan tukeutuen – ulkopoliittisen kriisin olemassaolon ja väitti Urho Kekkonen sen avulla vain kostavan niille, jotka olivat äänestäneet häntä vastaan presidentinvaaleissa. ”Pikkuhumalassa” ollut Tuomas-Kettunen arvosteli samalla kertaa myös sekä YYA-sopimuksen että presidentti J. K. Paasikiven toiminnan ns. asekatkentaikutussa.

Suomeen muuttuneen. Saukkonen tähdensi pitävänsä tarpeellisenä suomalaisten itsenäisiä toimenpiteitä syntyneiden epäluulojen hälventämiseksi ja poistamiseksi. Pitkin matkaa käytyjä hallitusneuvotteluja hän luonnehti puolestaan ”purjehtimiseksi sumuisessa säässä”, arvostellen samalla sitä, että Kauno Kleemolan oli annettu yrittää hallitustunnustelijana toistuvista epäonnistumisista huolimatta. Tähän hän näki syyllisiksi ennen kaikkea keskenään riitelevät sosiaalidemokraatit.⁸³¹

Erityisen voimakkaasti pitämässään puheenvuorossa Jussi Saukkonen hyökkäsi sosiaalidemokraattista oppositiota ja ennen kaikkea ”valtion kirurgiksi” nimittämensä Aarre Simosta vastaan. Osansa kritiikistä sai myös ns. presidentinhallitusta kannattanut Suomalainen Kansanpuolue. Kokoomuksen puheenjohtaja katsoi sen kaltaisten suunnitelmien olevan poikkeamia parlamentarismista. Hän näki sen myös vetävän *valtion päämiehen liian läheisesti sisäpoliittisten ja samalla puoluepoliittisten kysymysten piiriin* [kurs. MT]. Saukkonen palasi puheessaan myös eduskunnan puhemiehelle lähetettyyn kirjeeseen, joka oli johtanut eduskunnan ennenaiseen koollekutsumiseen. Hän sanoi tällä toimenpiteellä halutun turvata perustuslain eduskunnalle suoma oikeus hallitusta muodostettaessa. Monivaiheisten hallitusneuvottelujen osalta hän totesi puolueensa tähdänneen parlamentaariseen enemmistöhallitukseen – ja siihen, että se muodostettaisiin sellaisten eduskuntaryhmien myötävaikutuksella, jotka kaikissa tilanteissa tunnustautuisivat suomalaisen kansanvallan, vapaan talousjärjestelmän ja yksilön vapauden kannattajiksi. Hallitustilanteen osalta Saukkonen ilmaisi toivovansa kestäväää ratkaisua. Tulevan hallituksen, jonka pohjasta eduskunnalla ei vielä tässä vaiheessa ollut varmuutta,

⁸³¹ Aamulehti 13.1.1959. Myös kansandemokraatit Hertta Kuusisen ja sosiaalidemokraatit Gunnar Henrikssonin toimesta keskittyivät omissa puheenvuoroissaan budjettikeskustelun sijaan maan yleispoliittisen tilanteen läpikäymiseen. Maalaisliiton Einari Jaakkola sen sijaan pyrki herättämään keskustelua polttoainetullien tarpeellisuudesta. Seuraavana päivänä *Aamulehden Muut Lehdet* –palstalla *Helsingin Sanomat* huomioi Henrikssonin puheenvuorossaan esittämän kannanoton uusien vaalien tarpeellisuudesta – siinä tapauksessa, että V. J. Sukselainen ei onnistuisi hallitustunnustelijana. Lehti suhtautui ajatukseen kielteisesti. Sen mukaan puolen vuoden sisällä edellisistä vaaleista järjestetyt uusintavaalit olisivat olleet kunniaton ratkaisu. Samaan tapaan kuin *Aamulehti* ja *Uusi Suomi* myös *Suomen Sosialidemokraatti* oli valmis syyttämään hallituspuolueen pitkittymisestä skogilaisia. *Maakansa* toisti edelleen näkemystään, että eduskunnan ennaaikaisella koollekutsumisella ei ollut mitään merkitystä hallituskysymyksen ratkaisemisen kannalta. Se katsoi ruotsalaisen kansanpuolueen syyllistyneen ”*äärimmäiseen piittaamattomuuteen*” sen kieltäytyttyä hallitusyhteistyöstä skogilaisten kanssa. Lehti niputtikin ruotsalaiset ”*samaan renkaaseen*” yhdessä leskisläisten sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen kanssa. *Uusi Aura* katsoi maalaisliittolaisen vähemmistöhallituksen syntymisen edellyttävän, että osa maalaisliittolaisista luopuisi skogilaisista, jonka jälkeen se uskoisi hallituksen muodostuvan jäljellä olevan itsemääräämisoikeutemme puitteissa.

toimintakyvyn kannalta hän piti tärkeänä kaikkien kansanvaltaisten puolueiden kesken tehtävää sovintoa.⁸³²

Varmuus uudesta, pelkästään maalaisliiton varaan rakentuvasta vähemmistöhallituksesta saatiin päivä budjettikeskustelun päättymisen jälkeen, kun puolueen eduskuntaryhmä päätti asiasta yksimielisesti. Antaessaan V. J. Sukselaiselle hallituksenmuodostajan tehtävän Urho Kekkosen tähdensi ties monennenko kerran, ettei pian tehtävässään aloittavassa hallituksessa saanut olla yhtään jäsentä edeltäjästään. Erik Serlachiuksen puhelinsoiton jälkeen presidentti sai myös varmuuden siitä, että ruotsalaisten Ralf Törngren suostuisi uuden hallituksen ulkoministeriksi. Hän oli se instrumentti, jota Kekkosen katsoi nyt tarvitsevansa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden hoitoon. Pitkään kestäneen hallituspulan ratkeaminen näytti olevan helpotus maalaisliitolle. Näin voi päätellä siitä, että omiensakin parissa kiistellyn puoluesihteerin Arvo Korsimon nimittäminen yleisten töiden ja kulkulaitosministeriksi ei aiheuttanut enää puolueessa sanottavampaa kritiikkiä.⁸³³ Myös tuoreen pääministerin radiopuhe oli sävyltään varsin maltillinen. V. J. Sukselainen tunnusti maalaisliittolaisen vähemmistöhallituksen syntyneen enemmän tai vähemmän pakon edessä – samaten kuin sen, että maan ulkopoliittiset suhteet eivät olleet parhaat mahdolliset. Tätäkin enemmän hän kiinnitti huomiotaan kuitenkin maan kehnoon työllisyystilanteeseen. Juuri muodostamansa hallituksen asemasta ja tulevaisuudesta hänellä oli varsin selkeä ja realistinen kuva, kun hän totesi:

”Paljon ei voida luvata – paljon on pakko yrittää.”⁸³⁴

Hallituskysymyksen ratkeaminen näytti aiheuttavan helpotuksentunteen myös kokoomukselle ja eritoten sen tamperelaiselle äänenkannattajalle *Aamulehdelle*: puolue

⁸³² Aamulehti 13.1.1959.

⁸³³ Suomi 2001, s. 182-183. Urho Kekkosen pvk. 13.1.1959. Urho Kekkosen tyytyväisyys Ralf Törngrenin suostumiseen ulkoministeriksi katosi tosin nopeasti, hänen saatua tietoonsa tämän lupautumiselleen asettaman ehdon – sen, että Verner Korsbäck jäisi hallituksen ulkopuolelle. Presidentin mieltä kaiheri myös se, että Törngren onnistui saamaan itselleen pääministerin sijaisen paikan. Kekkosen mielestä poliittisessa hallituksessa tuo tehtävä olisi kuulunut Kauno Kleemolalle. Ralf Törngrenin ulkoministeriys oli ongelmallinen kysymys myös ruotsalaiselle kansanpuolueelle. Puheenjohtaja Lars Erik Taxell ilmoitti pian hallituksen nimittämisen jälkeen, että Törngren istui hallituksessa yksityishenkilönä, ei puolueensa edustaja. Hän myös määritteli puoleensa aseman suhteessa hallitukseen ”*asiallisena ja lojaalina parlamentaarisena oppositiona*.” Taxell toivoi puolueiden vastedes lopettavan ulkopoliittikan hyödyntämisen sisäpoliittisissa pelissä. Aamulehti 19.1.1959.

⁸³⁴ Aamulehti 14.1.1959.

saattoi suunnata katseensa tulevaisuuteen. Tästä kertoi se, että jo ennen iltamyöhällä tapahtunutta uuden hallituksen nimittämistä kokoontunut kokoomuksen puoluehallitus päätti puheenjohtaja Jussi Saukkosen pitämän – ja jälleen pöytäkirjaan liittämättömän – tilannekatsauksen jälkeen hahmotella puolueen tulevaa toimintalinjaa.⁸³⁵ *Aamulehti* puolestaan ilmaisi tyytyväisyytensä ennen kaikkea siitä, että uusi hallitus oli syntynyt parlamentariselle pohjalle ilman kommunisteja ja hallitusneuvotteluiden eri vaiheissa äänekkäästi esiintyneitä skogilaisia, joita se piti syyllisenä pitkittyneeseen hallituspulaan. Lehti luonnehti pääministeri V. J. Sukselaista tasapuoliseksi ja harkitsevaksi, joskaan ei vahvaksi henkilöksi. Edellisestä hallituksesta saatujen kokemusten perusteella se toivoi uudenkin hallituksen jatkavan kaikkien kansanvaltaisten puolueiden hyväksi havaittua yhteistyötä. Tamperelaislehti luonnehti uutta hallitusta ulkopoliittikan osalta ”kirjoittamattomaksi lehdeksi”, arvioiden sen kuitenkin saavan mm. idänkaupassa edeltäjäänsä *paremman* [kurs. MT] perinnön. Kiitosta sai osakseen Ralf Törngrenin valinta ulkoministeriksi. Hänet nähtiin miehenä, jolla oli mahdollisuudet normalisoida ulkopoliittiset suhteet. Aivan pelkkää suitsutusta uuden hallituksen nimittäminen ei *Aamulehdeltä* kuitenkaan osakseen saanut, kun lehti totesi:

”Kokemukset vähemmistöhallitusten kyvystä hoitaa talous ja sisäpolitiikkaa eivät ole hyvät. Tämän vuoksi maalaisliiton harteilla nyt lepää tavallista suurempi vastuu, joka vaatii puoluepoliittisten näkökohtien sivuuttamista ja tiukkaa pitäytymistä koko maan edun mukaisessa talouspolitiikassa.”⁸³⁶

⁸³⁵ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 13.1.1959. PTA.

⁸³⁶ *Aamulehti* 14.1.1959; 2. pääkirjoitus. *Muut Lehdet* –palstalla käsiteltiin kattavasti syntyneitä uutta hallitusta: *Uusi Suomi* näki sen olevan tilanteeseen paras mahdollinen. Erityisen hyvillään se oli siitä, että hallituksen muodosti maalaisliitto – puolue, joka oli halunnut hajottaa K.-A. Fagerholmin hallituksen. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja näki hallituksen päätehtävänä idänsuhteiden normalisoimisen – vastuullista talouspolitiikkaa unohtamatta, jota se piti hallituksen tukemisen pääehtona. *Helsingin Sanomat* oli kannanotossaan samoilla linjoilla, joskin se arvioi maalaisliiton närkästyneen siitä, etteivät muut kansanvaltaiset puolueet taipuneet skogilaisten niille esittämiin vaatimuksiin. *Maakansa* vahvisti, ettei hallituksen muodostaminen käytännössä yksinään ollut maalaisliitolle mieluinen asia, mutta se lähti urakkaansa puhtaasti ulkopoliittisista syistä. Lehti toivoi kansalaisten antavan hallitukselle mahdollisimman laajan tuen. *Suomen Sosialidemokraatti* antoi neljä ja puoli kuukautta toimineelle K.-A. Fagerholmin hallitukselle tunnustusta eritoten sen talouspoliittisista pyrkimyksistä. Se kertoi seuraavansa mielenkiinnolla, kuinka uusi hallitus tässä suhteessa tulisi jatkamaan – samalla, kun se arveli sillä olevan kova luotto siihen, että se pystyisi ratkaisemaan ulkopoliittiset ongelmamme. *Uusi Aura* piti uuden hallituksen heikkoutena sitä, että yhdeksän poliittisen ministerin lisäksi se piti sisällään viisi maalaisliittolaista ammattiministeriä, jotka edustivat puolueen ns. korsimolaisiipeä. Lehti oli kuitenkin valmis antamaan tunnustusta maalaisliitolle siitä, että se vastuuta kaihtamatta oli valmis muodostamaan

Vaikka *Aamulehti* vielä tässäkin vaiheessa jätti suoranaisesti tunnustamatta V. J. Sukselaisen johtaman vähemmistöhallituksen muodostumiseen päättyneen kriisiin ulkopoliittisen luonteen, huomionarvoista on, että se oli valmis sekä tavallisten kansalaisten että poliitikkojen ulkopoliittisen tietoisuuden lisäämiseksi kannattamaan erillisen ulkopoliittisen tutkimuslaitoksen perustamista.⁸³⁷ Lehden lähtökohtaisesti positiivinen suhtautuminen uuteen hallitukseen tuli esiin myös terävästä sanankäytöstään tunnetuksi tulleen Väinö Peltosen kolumnissa, *Jumin* arvostellessa simonistien ja kommunistien tuoreeltaan uudesta hallituksesta esittämiä kannanottoja – vieläpä kahteen otteeseen.⁸³⁸ Yleisönosastolla nimimerkki *J. M.* ei suostunut suoralta kädeltä antamaan arviota uudesta hallituksesta. Sen sijaan hän syytti selvin sanoin maalaisliittoa edellisen hallituksen kaatamisesta ja simonisteja eri hallitusvaihtoehtojen karsimisesta.⁸³⁹

hallituksen yksinään, kun kaikki muut vaihtoehdot olivat jo menneet. *Hufvudstadsbladet* puolestaan ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että Ralf Törngren oli valittu uuden hallituksen ulkoministeriksi. Hallituksen suurimmat haasteet se näki talouspolitiikassa, jonka hoidosta lehti oli valmis antamaan tunnustusta myös edelliselle hallitukselle. Seuraavana päivänä se kiinnitti huomiota ensikertalaisten suureen määrään hallituksessa ja uskoi, että hallituksen onnistuessa maalaisliito saisi monet vanhat syntinsä anteeksi, niitä kuitenkin tarkemmin erittelemättä. Ruotsissa *Dagens Nyheter* suhtautui V. J. Sukselaisen hallitukseen ja sen onnistumismahdollisuuksiin sen kapeasta parlamentaarisesta pohjasta huolimatta sangen optimistisesti. Se luonnehti Ralf Törngreniä viisaaksi ja vauhdikkaaksi, joka nautti luottamusta myös Moskovassa. Hallituksen maineen kannalta myös kovia vaatimuksia esittäneiden skogilaisten jääminen sen ulkopuolelle nähtiin positiivisessa valossa. Myös *Stocholms Tidningen* oli hyvillään simonistien jäämisestä hallituksen ulkopuolelle. Se uskoi hallituksen vakuutuksen Paasikiven linjalla pysymisestä tulleen täydestä sydäimestä. Hallituksen tehtävää kaikkienensa lehti piti vaikeana ja epäkiittolisena. Arvioidessaan uuden hallituksen ohjelmaa *Helsingin Sanomat* ilmaisi tyytyväisyytensä siitä, että siinä ilmoitettiin pyrittävän sisäpoliittisten ristiriitaisuuksien tasoittamiseen. *Aamulehti* 15. – 17.1.1959. Uuden hallituksen aseman pohtiminen jatkui vielä muutamia päiviä myöhemminkin. Tuolloin *Uusi Suomi* katsoi, että hallituksen oli syytä olla erittäin tyytyväinen eritoten porvarilliselta puolelta saamaansa tukeen. Se uskoi sitä riittävän jatkossakin, jos hallitus vain pidättäytyisi yksipuolisuudesta – antaen arvon muidenkin mielipiteille. *Maakansa* huomioi hallituksen saaman laajan ulkopoliittisen tuen – joskin se oli sitä mieltä, että sitä olisi pitänyt tulla jo aikaisemmin, jolloin hallitus olisi voitu muodostaa nyt tapahtunutta laajemmalle pohjalle. Kaikesta huolimatta lehti uskoi hallituksen onnistuvan ulko- ja kauppapoliittisissa tavoitteissaan, samaten kuin naapurin diplomaattisen edustuksen palauttamisessa normaalille tasolle. *Päivän Sanomat* muistutti, että hallituksen saamasta laajasta tuesta huolimatta ammattiyhdistys- ja työväki ei siltä kuitenkaan liikoja odottanut. *Aamulehti* 21.1.1959; *Muut Lehdet* – palsta.

⁸³⁷ *Aamulehti* 15.1.1959; pääkirjoitus. Vajaata viikkoa myöhemmin, 21. tammikuuta *Aamulehti* julkaisi *Muut Lehdet* –palstalla maalaisliiton lehtien kiertoartikkelin, jossa nähtiin tärkeänä kansalaisten tietoisuuden lisääminen ulko- ja ylipäätään kansainvälisestä politiikasta.

⁸³⁸ *Aamulehti* 15. ja 17.1.1959.

⁸³⁹ *Aamulehti* 15.1.1959.

Urho Kekkosesta ei jäänyt huomioimatta se, että V. J. Sukselaisen kovalla vaivalla aikaansaatu vähemmistöhallitus sai lehdistössä osakseen suhteellisen suopean vastaanoton. Samat sanat näyttivät pätevän myös neuvostoliittolaisiin. Heti hallituksen nimittämisen jälkeisenä päivänä presidentti tapasi Vladimir Zhenihovin selittäen hänelle hallitusratkaisun taustoja. Tuossa yhteydessä kävi selväksi, että jo pitkään suunnitteilla ollut matka Leningradiin olisi mahdollista toteuttaa reilun viikon kuluttua, 21. tammikuuta jälkeen – samalla, kun tiedossa oli jo sekin, että Nikita Hruschtshev oli tulossa kaupunkiin päivää myöhemmin. Myös Kustaa Vilkunan tapaama Viktor Vladimirov piti hallitusratkaisua hyväksyttävänä, vaati kuitenkin samalla uudelta hallitukselta aloitteellisuutta kauppapolitiikassa. Hän palasi vielä tehtyyn hallitusratkaisuun siltä osin, että toivoi tilanteessa tappion kärsineen sosiaalidemokraattisen opposition saavan kompensationsa valtuuskuntapaikkoja. Lähetystöneuvos Ivan Filippov iloitsi siitä, että hän saattoi tavata Ralf Törngrenin hetimiten hallituksen nimittämisen jälkeen. Hän vakuutti, että Suomen uusi ulkoministeri tunnettiin Moskovassa hyvin Urho Kekkosen edelliskesäisen valtiovierailun perusteella. Jo ennen Törngrenin tapaamista hän oli keskustellut uudesta hallituksesta *Maakansan* päätoimittajan Pentti Sorvalin kanssa, tiedustellen samalla tuoreiden ministereiden ulkopoliittista luotettavuutta. Tuolloin Filippov vakuutti aamiaisvierailleen, että kaikki asiat Suomen ja Neuvostoliiton välillä järjestyisivät seuraavan kahden viikon aikana.

Urho ja Sylvi Kekkosen Leningradin-matka pysyi salassa varsin pitkään. Ennen asian saattamista julkisuuteen, presidentti kertoi siitä vain luonaan vierailleille V. J. Sukselaiselle, Ralf Törngrenille ja Ahti Karjalaiselle sekä paria päivää myöhemmin vanhemmalle adjutantilleen Ragnar Grönvallille, kehottaessaan häntä ryhtymään matkan edellyttämiin toimenpiteisiin.⁸⁴⁰ Tieto kaksi- tai kolmepäiväisestä junalla tehtävästä matkasta annettiin julkisuuteen uutisissa vasta päivää ennen sen alkua, 20. tammikuuta. Ennen sitä presidentti piti eduskunnassa vuoden 1958 valtiopäivien päättäjäsissä puheen, jossa hän keskittyi ennen kaikkea maan kannalta kiperään työllisyystilanteeseen – ulkopoliittikkaa kuitenkin unohtamatta. Ketään erittelemättä, Kekkonen toivoi suomalaisten yhteishengen mahdollistavan demokratian ja

⁸⁴⁰ Suomi 2001, s. 183-185. Urho Kekkosen pvk. 14. – 19.1.1959.

parlamentarismien toimimisen maassa. Se oli hänen mukaansa myös edellytys Suomen ja Neuvostoliiton välisten luottamuksellisten suhteiden uudelleenrakentamiseksi.⁸⁴¹ *Aamulehti* ilmoitti olevansa monessa kohdin valmis allekirjoittamaan presidentin puheessaan esittämät näkemykset. Huomionarvoista oli, että tässä yhteydessä tamperelaislehti pidättäytyi tyystin käsittelemästä ulkopoliittikkaa. Niin yhteishenki kuin –toimintakin puolueiden kesken – pois lukien kommunistit – nähtiin tarpeellisena ennen kaikkea työllisyys- ja talouspolitiikassa ilmenevien ongelmien ratkaisemiseksi.⁸⁴²

11.3 ”KUN OLLAAN YSTÄVIÄ, NIIN KÄYTTÄYDYTÄÄN KUIN YSTÄVÄT”

Presidenttiparin matka Leningradiin oli *Aamulehdessä* etusivun uutinen, mutta se ei kuitenkaan saanut osakseen vielä tässä vaiheessa mitään poikkeuksellisen suurta huomiota. Syynä tähän oli ainakin osittain ulkoministeriön matkan aattona antama tiedonanto. Siinä vierailua luonnehdittiin *yksityiseksi kulttuurimatkaksi* [kurs. MT], josta oli sovittu Leningradin kaupunkineuvoston puheenjohtaja Nikolai Smirnovin kanssa jo edelliskesän valtiovierailun yhteydessä.⁸⁴³ Toisaalta, heti presidenttiparin matkaan lähdön jälkeen tiedettiin kertoa, että kyseessä ei sittenkään olisi pelkkä kulttuurimatka, vaan että Urho Kekkosen tulisi sen aikana käymään myös neuvotteluja neuvosto-

⁸⁴¹ *Aamulehti* 21.1.1959.

⁸⁴² *Aamulehti* 21.1.1959.

⁸⁴³ *Aamulehti* 21.1.1959. *Helsingin Sanomat* luonnehti Urho Kekkosen matkaa Leningradiin ”yllättäväksi” – ei vähiten sen vuoksi, että se toteutettiin vallitsevissa epävarmoissa olosuhteissa ja nopealla aikataululla – vain päivä sen jälkeen, kun asiasta oli tiedotettu julkisuuteen. Lehti elätteli toiveita, että spontaanisti toteutettu matka voisi laukaista maiden välillä vällinneeitä jännitteitä. *Uusi Suomi* – käsiteltyään presidentin valtiopäivien päättäjaisissä pitämää puhetta – ei suostunut uskomaan, että vierailu Leningradiin olisi luonteeltaan pelkkä ”kulttuurimatka” – joskaan se ei uskonut myöskään neuvottelujen mahdollisuuteen, hallituksen edustajien puuttua matkaseurueesta. Se näki tärkeänä, että maiden suhteita vaalittaessa pidettiin kiinni asianmukaisista muodoista ja menettelytavoista. *Maakansa* luonnehti presidenttiparin vierailun olevan ”hyvä enne” Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden uutta aikakautta ajatellen. *Kansan Uutiset* tulkitsi K.-A. Fagerholmin hallituksen kaatumisen mahdollistaneen Kekkosen vierailun Leningradiin, joka taasen loi nykyhallitukselle eväitä selvittää edeltäjensä aikaansaamaa ulkopoliittista konkurssipesää. *Aamulehti* 22.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta. Urho Kekkosen noteerasi näistä kommentista nimenomaan *Uuden Suomen* esittämät arviot, todeten ”ulkoministeriön vuotavan kuin seula”. Suomi 2001, s. 185. Urho Kekkosen pvk. 21.1.1959. Ruotsalaiset lehdet pitivät Leningradin matkaa merkinä jännityksen lieventymisestä: *Svenska Dagbladet* tervehti jännityksen laukeamista maiden välillä tyydytyksellä, mutta näki suhteiden normalisoinnin sisältävän omalaatuisia piirteitä siihen nähden, että virallisesti kyseessä oli kulttuurimatka. Lehti katsoi hallituksen jäsenen puuttumisen estävän presidenttiä käymästä poliittisia neuvotteluja, vaikka se luonnehtikin vierailua ”poliittiseksi turistimatkaksi”. *Expressen*in mielestä Kekkosen matka osoitti, että Suomen ”itäkriisi” oli lauennut. Se muistutti vierailusta päätetyn jo K.-A. Fagerholmin hallituksen aikana. Samassa *Aamulehden* uutisessa, jossa käsiteltiin ruotsalaislehtien reaktioita tapahtuneeseen, kerrottiin länsimaisten asiantuntijoiden Lontoossa kiinnittäneen huomiota Nikita Hrushtshevin ja Urho Kekkosen tapaamiseen – ja ennen kaikkea sen ajankohtaan juuri 21. puoluekongressin alla. *Aamulehti* 23.1.1959.

osapuolten kanssa. *Aamulehden* tiedossa oli jo, että vierailua oli suunniteltu aina joulukuun hallitusneuvotteluista saakka.⁸⁴⁴

Ennen lähtöään Leningradiin Urho Kekkonen paljasti ulkoministeri Ralf Törngrenille haluavansa keskustella Suomen ja Neuvostoliiton välisistä suhteista hallitustasolla – korostaen erikseen neuvottelijan mahdollisimman korkean aseman edullisuutta Suomelle ja itselleen. Presidentti saattoi näin sanoa, koska hän tiesi jo sen, mitä muut eivät: Leningradin vierailu tulisi huipentumaan Nikita Hrushtshevin tapaamiseen. Tämä selittää osaltaan sitä, että ennestään tuttuun Kivisaaren huvilaan majoituttuaan, Kekkonen lähetti käskyn Ahti Karjalaiselle ja kehotti tätä saapumaan heti yhdessä Jaakko Hallaman kanssa Leningradiin. Kuten hänelle aiemmin Vladimir Zhenihovin toimesta oli ilmoitettu, Hrushthev saapui paikalle vasta seuraavana päivänä – tosin niin varhain, että vastaanottaessaan ilmoituksen asiasta Kekkonen oli vielä aamutoimissaan. Kaksikon tapaaminen alkoi heti parituntisella neuvottelulla, jonka aikana isäntä teki vieraalleen selväksi, ettei Neuvostoliitolla ollut Suomea kohtaan mitään erityisiä toivomuksia. Eniten mieliharmia Urho Kekkoselle päivän aikana näytti tuottavan hänen kesken balettiesityksen saamansa sappikivikohtaus.⁸⁴⁵

Aamulehti uutisoi pääministeri Nikita Hrushtshevin tapaamisen sekä kauppaministeri Ahti Karjalaisen äkkilähdön Leningradiin muuttaneen Urho Kekkonen alun perin yksityiseksi luonnehdittua matkaa ”ratkaisevalla tavalla”. Samalla Helsingin poliittisten piirien kerrottiin hämmästelevän tietoa ulkoministeri Ralf Törngrenin kotiin jättämisestä – olkoonkin, että hänen pääministerin sijaisena tiedettiin olevan menossa Osloon Pohjoismaiden pääministerien yhteiskokoukseen.⁸⁴⁶ Presidentin korviin kantautui tieto, että Karjalaisen ja Hallaman matkustaminen Leningradiin sai tuoreen ulkoministerin hurjistumaan siinä määrin, että hän yritti sen jopa estää. Kekkonen katsoi ulkoministerin tämänkaltaisen käytöksen merkiksi mustasukkaisuudesta.⁸⁴⁷ Huolimatta kulissien takaisesta kuohunnasta Törngren antoi Osloon matkatessaan lausunnon, jossa hän sanoi pitävänsä Kekkonen Leningradin-matkaa alkuna normaalisuhteiden palauttamiselle.

⁸⁴⁴ *Aamulehti* 22.1.1959.

⁸⁴⁵ Suomi 2001, s. 185-187. Urho Kekkonen pvk. 21. – 22.1.1959.

⁸⁴⁶ *Aamulehti* 23.1.1959.

⁸⁴⁷ Suomi 2001, s. 186. Urho Kekkonen pvk. 22.1.1959.

Karjalaisen liittymisen presidentin matkaseurueeseen hän kuittasi puolestaan Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan elvyttämisenä.⁸⁴⁸

Politiikkaa seuraavien huomion ollessa kotimaan rajojen ulkopuolella Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen esiintyi *Aamulehdessä* aikaisemminkin huomiota saaneessa Yleisradion *Polttopiste* –ohjelmassa vetäen yhteen juuri päättyneitä v. 1958 valtiopäiviä. Hän tulkitsi K.-A. Fagerholmin hallituksen kaatumisestaan huolimatta olleen todiste siitä, että eri eduskuntaryhmillä oli ollut rehellistä pyrkimystä keskinäiseen yhteistoimintaan. Saukkonen katsoi viiden puolueen muodostaman enemmistöhallituksen onnistunut työssään kokonaisuudessaan erinomaisesti. Hän haki väitteelleen tukea siitä, että monista edeltäjistään poiketen hallitus oli onnistunut välttymään kassakriiseistä – samalla, kun maan talouselämässä oli ollut jo nähtävissä elpymisen merkkejä. Eduskuntaryhmien ja kansanedustajien enemmistön aktiivinen toiminta eduskunnan arvovallan ja parlamentarismien puolustamiseksi oli kokoomusjohtajan mielestä luettavissa niin ikään myönteisten kokemusten joukkoon päättyneitä valtiopäiviä summatessa. Kielteisistä puolista Saukkonen oli varsin niukkasanainen: eduskunnan puhemies-vaalissa hän sanoi havainneensa ”kireyttä”, hallituspulan selvittelyssä taas toisistaan eroavia käsityskantoja tarvittavista toimenpiteistä. Skogilaisia erikseen mainitsematta hän muisti eräiden parlamentaariselta voimaltaan vähäisten tekijöiden esittäneen hallituspulan aikana suurta vaateliaisuutta. Kieli keskellä suuta puhettaan jatkaen Saukkonen näki ulkopoliittisen tilanteen selvittämisen kaatuneen, koska ”*kaikilla mainituilla tahoilla ei päästy yksimielisyyteen*”. Kaikesta huolimatta hän rohkeni omasta ja eduskuntaryhmänsä puolesta asettaa kyseenalaiseksi julkisen keskustelun pohjalta esitetyt väitteet yhteistyön hengen ja koko maata käsittävän vastuuntunnon puutteesta. Kohdetta sen tarkemmin täsmentämättä hän toivoi eri eduskuntaryhmien ja kansanedustajien yhdistävän voimansa kaikkien mielestä todella tärkeiden suurten kysymysten hoitamiseen.⁸⁴⁹

⁸⁴⁸ Aamulehti 23.1.1959.

⁸⁴⁹ Aamulehti 23.1.1959. Jussi Saukkosen *Polttopisteessä* pitämän puheenvuoron alkuosa näytti rakentuvan kolmea päivää aikaisemmin kokoomuksen puoluehallituksessa esiteltyyn propagandalinjaan, jolla pyrittiin edesauttamaan tulevan vuoden vaaliohjelman hahmottumista. Silmiinpistävänä siinä näytti olevan K.-A. Fagerholmin lyhytikäiseksi jääneen hallituksen saavutusten korostaminen, pääpainon ollessa talouspolitiikassa. Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 20.1.1959, liite 3. PTA. Saukkosen tavoin pääministeri V. J. Sukselainen pyysi kansanedustajia kissanhännän vedon sijaan keskittymään suurten kysymysten ratkaisuun. *Helsingin Sanomat* oli valmis antamaan hänen Yleisradionkin televisioimasta

Kaikki kokoomuslaiset eivät suinkaan olleet tilanteessa yhtä kaunopuheisia kuin puheenjohtajansa. Kekkonen noteerasi *Lallin* julkaiseman artikkelin, jossa Tuure Junnila Raumalla pitämässään puheessa ”koko puheensa matkan” arvosteli tasavallan presidenttiä. Hän myös katsoi puolueensa tärkeimmäksi tehtäväksi pitää huolta siitä, ettei vuoden 1962 presidentinvaaleissa enää epäonnistuta.⁸⁵⁰

Urho Kekkosen toinen vierailupäivä Leningradissa alkoi edellispäivää lyhyemmällä aamiaisella, jossa paikalla olivat isäntien puolesta myös pääministeri Nikita Hrushtshev ja ulkoministeri Andrei Gromyko. Tilaisuudessa pitämässään puheessa Hrushtshev totesi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden viilenemisen alun ajoittuneen K.-A. Fagerholmin hallituksen perustamiseen – samalla, kun hän epäili, ettei Gromyko kenties sallisi tätä asiaa sanottavan. Välihuutoon turvautunut ulkoministeri totesi olevansa samaa mieltä suhteiden viilenemisen aikataulusta. Samaan keinoon hän turvautui toistamiseen Hrushtshevin puheessa Väinö Tannerin vaikutuksesta Suomen ja Neuvostoliiton välisiin suhteisiin. Gromyko halusi tuossa vaiheessa nostaa esiin myös Väinö Leskisen roolin – Hrushtshevin vakuuttaessa, ettei se ollut häneltä päässyt unohtumaan. Siitäkin huolimatta, että Kekkosella oli ennakkoavustus tämän aamiaispuheen yleispiirteistä, oli hän yllätynyt sen suorudesta – etenkin niiltä osin, kun puheeksi tuli Fagerholmin hallitus sekä suomalainen lehdistö, jonka Hrushtshev näki osittain ulkomaiden maksamaksi. Presidentti tunnisti esitetyn väitteen vääräksi, mutta ei lähtenyt isäntänsä väitettä kuitenkaan kiitospuheessaan oikomaan. Hänen

puheesta esittäjälleen jopa poikkeukselliseksi luonnehdittavaa tunnustusta. *Maakansa* – sekin Sukselaisen tv-puheeseen viitaten – antoi kiitosta sille, ettei pääministeri lukuisista kyselyistä huolimatta suostunut ilmoittamaan nojautumistaan sen enempää oikealle kuin vasemmallekaan, vaan Suomeen kansaan. Se kehotti molempia poliittisia laitoja jättämään hallituksen rauhaan ja odottamaan sen toimenpiteitä. *Aamulehti* muistutti saman tien kokoomuksen, ruotsalaisten ja sosiaalidemokraattien jo ilmoittaneen, että ne suhtautuisivat hallitukseen ilman ennakkoasenteita – sen toimenpiteitä arvioiden. Samalla tamperelaislehti muistutti äärimmäisen vasemmiston *Päivän Sanomien* välityksellä ilmaisseen erittäin kriittisen kannanoton Sukselaisen tv-puheesta. *Aamulehti* 23.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta. Kokoomuksen ja maalaisliiton säkenöivistä väleistä kertoi osaltaan myös päivän *Aamulehdessä* julkaistu sisäsvun artikkeli, jossa kerrottiin maalaisliiton nuorisojärjestön suosittavan kirjallisuuden ennakkosensuurijärjestelmän luomista – naapurisuhteiden ylläpitämiseksi. Näkemys kerrottiin esitetyn nuorisojärjestön lehden, *Kyntäjän*, vuoden ensimmäisessä numerossa.

⁸⁵⁰ Suomi 2001, s. 186. Urho Kekkosen pvk. 21.1.1959

muistissaan oli vielä edelliskesän valtiovierailun oman puheensa suomalaista lehdistöä puolustanut osa, josta presidentti tulkitsti saaneensa moitteet *Uudelta Suomelta*.⁸⁵¹

Kuten jo alun alkaen *Aamulehdessä*, Urho Kekkosen matka Leningradiin ei saanut osakseen mitenkään poikkeuksellisen suurta huomiota siinäkin vaiheessa, kun sen uutisoitiin muuttuneen ”yllättävän poliittiseksi”. Moskovassa sen tosin sanottiin saaneen osakseen etusivun huomion laajoine artikkeleineen. Eräs syy tamperelaislehden asiassa osoittamaan matalaan profiiliin lienee ollut siinä, ettei Nikita Hrushtshevin ja Urho Kekkosen tapaamisten perusteella – tavallisuudesta poiketen – heti annettu yleisluontoista kommunikointia, vaan keskustelujen sisältö pysyi tältä osin salassa. Päähuomio tätä vierailua koskeneessa uutisoinnissa näyttikin kiinnittyvän Neuvostoliiton ulkomaankauppaministeri Nikolai Patolitshevin ja Suomen kauppaja- ja teollisuusministeri Ahti Karjalaisen johdolla käytyihin kauppapoliittisiin neuvotteluihin, joista saatiin aikaiseksi myös julkinen tiedonanto. Neuvottelut keskinäisistä tavarantoimituksista kuluvan vuoden aikana sovittiin käynnistettäväksi Moskovassa ensi tilassa. Yhtä lailla osapuolten välillä sovittiin aloitettavaksi keskustelut keskinäisiä tavarantoimituksia koskevan pitkäaikaisen sopimuksen solmimisesta.⁸⁵²

⁸⁵¹ Suomi 2001, s. 188. Urho Kekkosen pvk. 23.1.1959.

⁸⁵² *Aamulehti* 24.1.1959. Urho Kekkosen Leningradin matkaa käsiteltiin lehdistössämme varsin laajasti. *Uusi Suomi* katsoi Nikita Hrushtshevin tapaamisen tehneen siitä jopa ”*maailmanpoliittisen tapahtuman*”. Se arveli matkan ylittäneen presidentin sille itsekä kohdistamat odotukset, kummeksuen samalla sitä, että vierailu ”*jostain käsittämättömästä syystä*” hoidettiin niin suuren salaisuuden ympäröimänä. Lehti näki Kekkosen ottaneen menettelyllään poikkeuksellisen vastuun – lohduttautuen kuitenkin sillä, että ”*ehkä hän maan ulkopoliittikan johtajana ei ole nähnyt muuta mahdollisuutta umpikujan laukaisemiseksi.*” *Helsingin Sanomat* luonnehti tapahtuman muuttuneen huipputasoisen konfrensiksi. Se näki Nikita Hrushtshevin tulon Leningradiin osoittaneen, että hän piti tapaamista ja sen mahdollisia tuloksia tärkeänä – samalla, kun se vaimon ja tyttären kanssa toteutettuna oli kaunis ele suomalaisia kohtaan. Se, että kaikki tapahtui Moskovassa sijain Leningradissa, oli lehden mukaan merkki siitä, että Kremlin johto tuli suomalaisia puolitehien vastaan niin maantieteellisesti kuin kuvainnollisestikin. Lähtökohtaisesti sen suhtautuminen tilanteeseen oli kriittinen, lehden todetessa monien merkkien matkan aikana viitanneen siihen, että tapahtunut käänne oli hallituksellekin odottamaton. *Hufvudstadsbladetin* mukaan Neuvostoliiton vierailulle osoittama suuri huomio näytti siltä kuin sitä olisi odotettu. *Maakansa* noteerasi Nikita Hrushtshevin Urho Kekkosen ”pistäytymiselle” osoittaman huomion ”*erittäin huomattavaksi tapahtumaksi*” Neuvostoliiton ja Suomen suhteissa viime kuukausina olleen ”*välivaiheen*” jälkeen. *Päivän Sanomat* piti tapaamista ”*ihmeenä*” levottomuuden voimistuessa sekä Itämerellä että Pohjoisen Jäämeren suunnalla. *Aamulehti* 24.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta. *Aamulehti* kertoi erillisessä artikkelissa Urho Kekkosen vierailun Leningradissa herättäneen edelleen suurta mielenkiintoa myös Ruotsissa, *Svenska Dagbladetin* käsiteltä sitä jopa pääkirjoituksessaan. Lehti arvuutteli Nikita Hrushtshevin päätöksen motiiveja Kekkosen tapaamiseen, taipuen kuitenkin lopulta sille kannalle, että oli ollut pelkästä huomionosoituksesta. Lehti ei lähtenyt myöskään arvuuttelemaan, kuinka yllätynyt Kekkosen itse oli tapahtumien saamista kehityksestä. Norjalainen *Arbeiderbladet* totesi tapaamisen ennakoivan normaalisuhteiden palautumista Suomen ja Neuvostoliiton välille.

Tamperelainen *Aamulehti* erosi kokoomustaustaisesta *Uudesta Suomesta* presidentti Urho Kekkosen Leningradin-matkaa koskeneen uutisoinnin osalta sikäläkin, että se otti kantaa siihen vasta siinä vaiheessa, kun presidenttipari oli jo palaamassa kotimaahan. Tuolloinkin sen voi sanoa tapahtuneen vain puolittain, sillä sen päähuomio oli ulkoministeri Ralf Törngrenin Pohjoismaiden pääministerikokouksessa antamassa lausunnossa, jossa hän ilmoitti Suomen valmiudesta osallistua Pohjoismaiden mahdollisiin yhteismarkkinoihin tai vapaakauppa-alueeseen, mutta suhtautuvan ajatukseen varauksella siinä tapauksessa, että kyseessä olisi laajempi, koko Länsi-Euroopan kattava yhteenliittymä. *Aamulehti* piti yhteispohjoismaisen vapaakauppa-alueen syntymistä epätodennäköisenä. Se uskoi Pohjoismaiden suurimman mielenkiinnon kohdistuvan Euroopan markkinoiden turvaamiseen, joilla se halusi Suomenkin olevan mukana. Tamperelaislehti ei nähnyt näiden tavoitteiden olevan ristiriidassa niiden Nikita Hrushtshevin Leningradissa esittämien kannanottojen kanssa, joissa hän oli vakuuttanut Neuvostoliiton haluavan tehdä suhteistaan Suomeen malliesimerkin kahden eri yhteiskuntajärjestelmän omaavan maan yhteistoiminnasta.⁸⁵³

Todiste Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden paranemisesta saatiin oitis presidenttiparin palattua kotimaahan. Helsingin rautatieasemalla heitä olivat vastassa pääministeri V. J. Sukselaisen ja valtiosihteeri T. O. Vahervuoren lisäksi Neuvostoliiton suurlähetystön nelihenkinen valtuuskunta vt. asianhoitaja Ivan Filippovin johdolla. Sunnuntai-illasta huolimatta Kekkonen piti vielä samana iltana puheen, joka sekä radioitiin että televisioitiin. Sen alkajaisiksi hän selitti vierailunsa taustaa – sitä, että lähtökohdiltaan se oli perustunut Leningradin kaupunkineuvoston puheenjohtajan presidenttiparille jo edellisessä valtiovierailun aikana esittämään kutsuun. Kekkonen paljasti suomalaisille ilmaisseensa kiinnostuksensa vierailuun jo marraskuussa ja

⁸⁵³ *Aamulehti* 25.1.1959; pääkirjoitus. *Muut Lehdet* -palstalla *Kauppalehti* – tulkitessaan Urho Kekkosen Leningradin vierailun normalisoineen ulkopoliittiset suhteemme Neuvostoliittoon – muistutti lukijoitaan ulkopoliittisen yksimielisyyden tärkeydestä, jonka oli sen näkemyksen mukaan koskettava koko kansaa. Maalaisliittoa rivien välistä piikitellen se ei hyväksynyt kannanottoa, jonka mukaan joku toinen puolue oli toista enemmän noudatetun ulkopoliitiikan takana. Lehti kehotti jatkossa jopa konkreettisesti tarttumaan jokaiseen yritykseen, jossa noudatettua ulkopoliitiikkaa yritettäisiin suistaa raiteiltaan. *Kansan Uutiset* ei antanut tilanteen laukeamisesta tunnustusta presidentille, vaan Suomen työtätekevälle kansalle, joka sen mielestä oli pannut pisteen taantumuspolitiikalle. Kaiken lisäksi lehti muistutti, että Suomen idänkriisin päätyminen ei vielä ollut edes varma – joskin se myönsi Kekkosen Leningradin-matkan luoneen erinomaisen pohjan mm. kauppaneuvottelujen onnistumiselle. Tulosten aikaansaamiseksi se halusi jatkossa kiinnitettävän entistä tarkempaa huomiota mm. kauppavaltuuskunnan kokoonpanoon.

saaneensa asialle myönteisen ilmoituksen 14. tammikuuta. Matkan aikataulua hän perusteli NKP:n puoluekongressin läheisyydellä, hänen tavoitteenaan kun oli ollut alusta lähtien poistaa maiden suhteissa ilmennyt kylmyys sitä ennen. Vastaanottimiensa ääressä valtion päämiehen puhetta kuunnelleet suomalaiset saivat kuulla presidentin kehuja leningradilaisten presidenttiparille osoittamasta vieraanvaraisuudesta ja ystävällisyydestä.⁸⁵⁴

Puheessaan Urho Kekkonen vakuutti Nikita Hrushtshevin, Andrei Grymykon ja Nikolai Patolitshevin tapaamisen tulleen hänen eteensä yllättäen, koska kyseessä oli Minskistä Moskovaan palanneen Hrushtshevin spontaani reaktio kuulemaansa radiouutiseen. Kaiken taustalla presidentti näki kuitenkin olevan neuvostojohdon toivomuksen keskustella suomalaisosapuolen kanssa maiden välillä esiintyneistä kysymyksistä. Kekkonen kertoi Leningradiin kesken kaiken kutsumansa Ahti Karjalaisen sopineen neuvosto-osapuolen kanssa käymissään neuvotteluissa, että kauppaneuvottelut maiden välillä aloitettaisiin heti, kunhan Suomen valtuuskunta olisi valmis matkustamaan Moskovaan. Omista keskusteluistaan pääministeri Nikita Hrushtshevin kanssa hän totesi niiden pitäneen sisällään sekä kahdenvälisiä että kansainvälisiä asioita. Presidentti kertoi neuvostojohdajan todenneen Suomen yhteiskuntajärjestelmän olevan maan sisäinen asia – samalla, kun hän ilmoitti Neuvostoliitossa pidettävän tärkeänä sitä, että Suomessa noudatettiin solmitun rauhansopimuksen ja v. 1948 YYA-sopimuksen mukaista politiikkaa. Tässä yhteydessä Kekkonen kertoi Nikita Hrushtshevin myös toivoneen Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden palauttamista sille tasolle, millä ne olivat olleet hänen edellisesänä Moskovaan tekemänensä valtiovierailun jälkeen. Rauhoittaakseen suomalaisten mielialoja presidentti totesi Hrushtshevin heti keskustelujen alkajaisiksi vakuuttaneen, ettei Neuvostoliitolla ollut Suomeen kohdistuvia uusia ehdotuksia – samalla, kun hän oli luvannut heidän lähettävän uuden suurlähettiläänsä Helsinkiin.⁸⁵⁵

Käydessään läpi Leningradin vierailun antia suomalaisille Urho Kekkonen paljasti sekä pääministeri Nikita Hrushtshevin että ulkoministeri Andrei Grymykon kiinnittäneen puheissaan huomiota erityisen paljon Suomen lehdistön Neuvostoliitosta ja sen oloista

⁸⁵⁴ Aamulehti 26.1.1959.

⁸⁵⁵ Aamulehti 26.1.1959.

esittämiin ilkeisiin lausuntoihin. Presidentti peräänkuulutti nyt – samaan tapaan kuin radiopuheessaan jo reilua kuukautta aiemmin – sanomalehdistöltä pidättyvyyttä Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden normalisoimiseksi. Hän näki neuvostoliittolaisten tulkitsevan lehdistössä esitetyt kielteiset näkemykset laajasta kansalaismielialasta kumpuavaksi, joka oli omiaan lisäämään heidän tuntemaansa mielipahaa. Kyseessä oli Kekkonen arvion mukaan neuvostoliittolaisille myös periaatekysymys: kun ollaan ystäviä, käyttäydytään kuin ystävät. Presidentti vaikutti muutenkin ymmärtävän neuvostoliittolaisten asiassa esittämiä kannanottoja, kun hän totesi heillä olevan perusteltu intressi siihen, että naapurimaasta löytyisi hallitus, joka takaisi tehtyjen valtiosopimusten noudattamisen. Kekkonen muistutti neuvostoliittolaisten osoittaneen Suomelle ystävyyyttään koko sodanjälkeisen ajan eikä halunnut suomalaisten käyttävän tuota asemaansa väärin. Presidentti itse oli vakuuttunut siitä, että normaalit ja ystävälliset suhteet maiden välillä saattoivat jatkua – joskin hän epäili, etteivät suomalaiset vielääkään ymmärtäneet maiden välillä olleen syksyisen kriisin vakavuutta. Kekkonen puheen olennaisin sisältö tiivistyi sen viimeiseen kappaleeseen:

”Minulla on vankkumaton vakaumus siitä, että Suomen suhteet Neuvostoliittoon voidaan jatkuvasti ylläpitää ystävällisinä, luottamuksellisinä ja läheisinä ja että se osapuoli, joka tästä hyvästä yhteistyöstä eniten hyötyy, on Suomi. Meidän ei tarvitse luopua mistään, mitä me kansallisista ja ideologisista syistä pidämme tärkeänä ja arvossa. Me saamme jatkaa omaa elämäämme historialliseen kehitykseen rakentuvan yhteiskuntajärjestelmämme mukaisesti, omien tapojemme, omien toiveittemme mukaan. Neuvostoliitto ei esitä meille vaatimuksia, jotka voisivat vaarantaa asemamme tai vaikeuttaa puolueettoman ulkopoliittisen linjan noudattamista. Meiltä ei pyydetä mitään sellaista, joka voisi vahingoittaa hyviä suhteitamme länteen tai pohjoismaisia siteitämme.”⁸⁵⁶

Tähän asti pidättyväisesti jos ollenkaan Urho Kekkonen Leningradin-matkaa kommentoinut *Aamulehti* ilmaisi presidentin pitämän radio- ja tv-puheen jälkeen tyytyväisyytensä siitä, että Suomen ja Neuvostoliiton välisissä suhteissa vallinnut epävarmuus näytti vihdoinkin olevan hälvenemässä. Se toivoi samaa tapahtuvaksi myös sisäpolitiikassa. Puhtaasti Kekkonen omaan ”matkakertomukseen” tukeutuen, lehti halusi antaa tunnustusta Nikita Hrushtshevin vierailun aikana osoittamalle

⁸⁵⁶ *Aamulehti* 26.1.1959.

suorapuheisuudelle. Arvioidessaan tämän suomalaispoliitikoista – K.-A. Fagerholmin ja Väinöt Tannerin ja Leskisen nimeltä mainiten – esittämiä luonnehdintoja halusi *Aamulehti* muistuttaa, että yksittäisellä puoluejohtajalla – jollainen Leskinen ei kaiken lisäksi edes ollut – ei Suomessa ollut läheskään samaa vaikutusvaltaa kuin Neuvostoliitossa. Leskisen maininnan ulkopoliittisissa yhteyksissä tamperelaislehti totesi herättävän Suomessa vain hymyilyä. Paitsi, että se vakuutti tyytyväisyyttään ”ulkopoliittisen pakkaskauden” päättymisestä, iloitsi se myös siitä, että Nikita Hrushtshev oli lounaspuheessaan arvioinut V. J. Sukselaisen vähemmistöhallituksen soveliaaksi suomalaisen ystävyyspolitiikan toteuttajaksi. *Aamulehti* tulkitsi tämän kannanoton pudottaneen pohjan simonistien ja kommunistien hallitusvaatimuksilta, kun puhuttiin idänpolitiikan kannalta toimintakykyisen hallituksen muodostamisesta. Urho Kekkosen rooliin käydyissä neuvotteluissa se ei kiinnittänyt muuta huomiota kuin sen, kuinka lukumääräisesti alakynnessä hän oli ollut neuvosto-osapuoleen nähden. Lehti katsoi Suomen kannalta myönteisen lopputuloksen osoittaneen, että maiden välisissä suhteissa vallinneen häiriötilan poisto oli lopulta ollut myös Neuvostoliiton etujen mukaista.⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ *Aamulehti* 26.1.1959; pääkirjoitus. Myös *Aamulehden* nimimerkki *Huovi* – Nikita Hrushtshevin puheeseen viitaten – muistutti lehden pääkirjoituksen tapaan suomalaisministereiden vaikutusvallan rajallisuudesta neuvostoliittolaisiin virkaveljiinsä nähden. Samalla hän arvosteli *Dagens Nyheterin* omalla raportoinnillaan heikentäneen Suomen mahdollisuuksia parantaa kolhiintuneita suhteitaan Neuvostoliittoon ja toivoi ulkomaisten lehtien lähettävän vastaisuudessa Suomeen totuudessa pysyviä kirjeenvaihtajia, olipa näiden poliittinen orientoituminen sitten mikä hyvänsä. *Muut Lehdet* –palstalla idänsuhteidemme normalisoituminen, joka uskallettiin siis kirjoittaa julki jo ennen presidenttiparin kotiutumista Leningradista, herätti luonnollisesti yleistä tyytyväisyyttä. *Helsingin Sanomien* mielestä molemmat maat saattoivat tapahtuneen jälkeen taas olla esimerkkeinä rauhallisesta rinnakkaiselosta. Lehti katsoi Nikita Hrushtshevin puheen osoittaneen sen, että vallinnut kriisi oli vain Suomen ja Neuvostoliiton välinen, ilman mitään kansainvälisiä kytkentöjä. Neuvostojohtajan kiistettyä Suomea kohtaan esitettävät vaatimukset, lehti katsoi myös suomalaisten sotilasasiantuntijoiden tilanteen johdosta antamien kommenttien menettäneen merkityksensä. Se luonnehti Hrushtshevin Fagerholmin hallitukseen kohdistamaa arvostelua toimenpiteenä ”omalaatuiseksi” – joskin halusi antaa arvoa sille, että neuvosto-osapuoli oli ilmoittanut hyväksyvänsä Suomelle myös hallituksen, jossa kommunistit eivät olisi edustettuina. Se ei sitä vastoin hyväksynyt Hrushtshevin suomalaisen lehdistöön kohdistamia väitteitä, etenkin ulkomaisen rahoituksen osalta. *Päivän Sanomat* katsoi kansan valtavan enemmistön olevan *Paasikiven linjan* takana. Erityisesti tiedotus- ja julkaisutoiminnan osalta se halusi kuitenkin vielä tähdentää suunnan merkitystä ja sen oikeaa sisältöä. *Kansan Lehti* ilmaisi tyytyväisyytensä Urho Kekkosen Leningradin-matkan aikaansaannoksiin. Se piti tärkeänä, että kaikki kansalaispiirit tulkitsisivat oikein sen merkityksen. *Uusi Suomi* penäsi perustelua presidentin matkansa jälkeen pitämän puheen näkemykseen, jonka mukaan kansa ei ymmärtänyt Suomen ja Neuvostoliiton välillä nyt päättyneen kriisin syvyyttä. Se hämmästeli myös sitä, kuinka näkyvään asemaan lehdistön rooli kriisin synnyttäjänä oli nostettu. Kokoomuksen pää-äänenkannattaja toivoi lehdistön saavan jatkossa aiempaa enemmän informaatiota ulkopoliitikasta. Myös *Helsingin Sanomat* kiinnitti huomiota siihen, kuinka suuri rooli lehdistölle oli annettu sekä Nikita Hrushtshevin Leningradissa että Urho Kekkosen Helsingissä heti

Kuten arvata saattaa, Urho Kekkosen puhe joutui *Aamulehdessä* tunnetusti teräväkielisen Väinö Peltosen tarkasteltavaksi. Liekö ollut seurausta presidentti-instituution Kekkoselle tarjoamasta suojasta vai juuri päättyneen ulkopoliittisen kriisin ratkaisemisesta, mutta *Jumin* arvostelun terävin kärki näytti joka tapauksessa loistavan poissaolollaan. Peltonen totesi ymmärtävänsä, että suomalaislehdistön esittämät näkemykset otettiin Neuvostoliitossa meitä vakavammin, koska siellä oltiin totuttu siihen, että ns. julkinen mielipide oli myös virallinen mielipide, kun taas Suomessa ne nähtiin aina – enemmän tai vähemmän – ”virattomina”. Tästä löytyi hänen mukaansa selitys myös sille, että Nikita Hrushtshev – skogilaisten ja kommunistien lehtikirjoittelun pohjalta – oli nostanut Väinö Leskisen Neuvostoliitossa suomalaisten ulkopoliittikan tekijöiden joukkoon – siitäkin huolimatta, että *Jumille* ja monelle muulle hän oli edelleen ainoastaan ”tavallinen Leskinen”. Väinö Peltosen todellinen suhtautuminen sekä koko päättyneeseen kriisiin että presidentin puheeseen tuli esiin hänen käydessään läpi tanskalaisen iltapäivälehti *Informationen* sekä ruotsalaisen *Arbetaren* Suomen tilanteesta esittämiä, meille vähemmän mairittelevia näkemyksiä.

vierailunsa jälkeen pitämässä puheissa. *Uuden Suomen* tavoin sekään ei suostunut allekirjoittamaan jälkimmäisen puheessaan esittämää väitettä siitä, että suomalaiset eivät olisi tajunneet nyt nähdyn kriisin vakavuutta – päinvastoin, lehden mielestä jotkut olivat siinä suhteessa sortuneet jopa liioitteluun. Lehti ilmaisi tyytyväisyytensä Kekkosen vakuutteluihin valtiollisen asemamme säilymisestä entisellään, kysyen kuitenkin samalla sisäisen itsemääräämisoikeutemme perään. *Päivän Sanomat* taas oli tyytyväinen siihen, että presidentti oli puheessaan korostanut viisi kuukautta jatkuneen kriisin vakavuutta, jota ”eräät johtomiehet” ja lehdistö olivat kansalta ”pimennystaktiikalla” vähätelleet. *Vaasa* hyväksyi vain osittain Nikita Hrushtshevin suomalaislehdistöön kohdistaman arvostelun. Se muistutti kaikkien muiden paitsi kommunistilehtien seisonen tukevasti *Paasikiven linjan* takana. Lehti toivoi samalla, että neuvostolehdistö jatkossa raportoisi tapahtumia Suomesta muutoinkin kuin vain kommunistilehtien näkökulmasta käsin. Se halusi myös sanomalehtimiesten kiinnittävän huomiota niihin eroihin, jotka Suomen ja Neuvostoliiton lehdistön toimintaperiaatteiden välillä vallitsivat – itesesensuuriin kuitenkin syyllistymättä. *Uuden Suomen* tapaan se toivoi lehdistön saavan vastaisuudessa lisää ulkopoliittista informointia. *Suomen Sosialidemokraatti* katsoi taustapuolueensa joutuneen samanlaisen ulkopoliittisen diskriminoinnin kohteeksi kuin P. E. Svinhufvudin presidenttikaudella. Se vakuutti ”sisäisessä systeemissämme” pitävän jatkossakin kiinni parlamentarismistamme. *Hufvudstadsbladetin* mielestä Urho Kekkosen olisi pitänyt vastata Nikita Hrushtshevin esittämiin syytöksiin lehdistömme saamasta länsimaisesta rahoituksesta. Se ilmoitti jääneensä kaipaamaan myös tarkkaa rajanvetoa siihen, mitä Neuvostoliitosta vastaisuudessa saisi kirjoittaa. *Maakansa* toisti Kekkosen puheen lehdistölle osoittamaan sanomaa ja toivoi sen ottavan jatkossa maan edun nykyistä paremmin huomioon. *Aamulehti* 26. – 29.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta. Muutamaa päivää myöhemmin *Aamulehti* julkaisi artikkelin, jossa se kertoi englantilaislehtien *Economistin* ja *Manchester Guardianin* arvioineen mm. Kekkosen Leningradin-vierailun perusteella Pohjolan olevan ”rauhallisen painostuksen kohteena”. *Aamulehti* 1.2.1959.

Presidentin puhetta siteeraten hän totesi: ”Kun ollaan ystäviä, niin käyttäydytään kuin ystävät.”⁸⁵⁸

11.4 VAIKENEMINEN – MYÖNTYMISEN MERKKI?

Jo presidentti Urho Kekkosen Leningradin-matkan aikana *Aamulehdessä* nimimerkki *Jyykeä* – luettuaan finanssiopin professori Matti Lepon kirjan *Päätätävällän ja vastuun ongelma inflaation torjuntatyössä* – kiinnitti huomiotaan presidentin valta-aseman kasvuun Suomessa. Minään ongelmana hän ei sitä kuitenkaan nähnyt – siitäkin huolimatta, että ilmoitti olevansa vanhan käytännön, siis parlamentaarisen demokratian, kannalla.⁸⁵⁹ Presidentistä ja hänen roolistaan keskusteltiin kokoomuksessa, mutta vain vaalitavan osalta ja silloinkin päätökset asiassa näytettiin siirrettävän tulevaisuuteen.⁸⁶⁰ Puolueen suhtautumistapa Urho Kekkosen Leningradin matkaan poikkesi näin ollen melkoisesti sosiaalidemokraateista, jotka puoluetoimikuntansa antaman julkilausuman kautta moittivat presidenttiä ensinnäkin siitä, että hänen matkansa valmistelut oli tehty hallitukselta salassa, vaikka tarkoituksena oli alusta asti ollut käydä keskusteluja neuvostojohdon kanssa. Ulkoministeri Ralf Törngrenin ja suurlähettiläs Eero A. Wuoren sivuuttamista Kekkosen Hrushtshevin kanssa käymistä neuvotteluista pidettiin hallitusmuodon vastaisena tekona. Puoluetoimikunta ilmaisi lisäksi pettymyksensä siitä, ettei presidentti ollut reagoinut niihin syytöksiin, joita Hrushtshev lounaspuheessaan Suomea kohtaan oli esittänyt.⁸⁶¹

Sosiaalidemokraattien puoluetoimikunnan julkilausumassaan Urho Kekkoseen kohdistamat moitteet presidentti näytti ottavan vastaan huomattavasti maltillisemmin kuin vaikkapa Kustaa Vilkuna, joka uutisen kuultuaan kertoi sutiä pelästyneensä. Ahkerana sanomalehtien lukijana Kekkonen huomioi sen, että muista lehdistä poiketen *Uusi Suomi* julkaisi julkilausuman takasivullaan.⁸⁶² Heti STT:n välittämän

⁸⁵⁸ Aamulehti 27.1.1959.

⁸⁵⁹ Aamulehti 25.1.1959.

⁸⁶⁰ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 27.1.1959. PTA.

⁸⁶¹ Aamulehti 29.1.1959. Muiden mukana K.-A. Fagerholm sosiaalidemokraattien ruotsinkieliseen *Svenska Demokraten* – lehteen kirjoittamassaan pakinantapaisessa ja nimettömänä julkaistussa artikkelissa toivoi, että Urho Kekkonen olisi reagoinut nyt kuultua paremmin Nikita Hrushtshevin pöytäpuheisiin. Aamulehti 29.1.1959; *Muut Lehdet* –palsta.

⁸⁶² Suomi 2001, s 190. Urho Kekkosen pvk. 28. – 29.1.1959. *Aamulehti* sijoitti sosiaalidemokraattien julkilausuman sisäsivulleen. *Suomen Sosialidemokraatti* antoi pääkirjoituksessaan päähuomion sille

julkilausuman julkaisemisen jälkeen pääministeri V. J. Sukselainen laati vastineen, jossa hän korosti sekä matkan yksityistä luonnetta kuin myös sitä, että kutsu oli presidenttiparille esitetty jo edelliskesän Neuvostoliittoon tehdyn valtiovierailun yhteydessä. Hän vakuutti myös hallituksen tienneen matkasta ennakolta. Presidentin tekemän Leningradin-matkan kovimpia kriitikoita rauhoittaakseen pääministeri katsoi aiheelliseksi muistuttaa, ettei sen aikana tehty mitään virallisia päätöksiä tai sopimuksia.⁸⁶³

Monista muista lehdistä poiketen *Aamulehti* ei ottanut minkäänlaista kantaa sosiaalidemokraattien Urho Kekkosen Leningradin-matkan johdosta antamaan julkilausumaan. Väinö Peltonen sivusi kolumnissaan Nikita Hrushtshevin Suomen lehdistöön kohdistamia syytöksiä sen Neuvostoliittoa kohtaan harjoittamasta ilkeämielisestä kirjoittelusta muistuttamalla, että kaiken julkaistavan aineiston ei meillä tarvinnut olla sopusoinnussa julkaisijan maailmankatsomuksen saati moraalin kanssa.

julkilausuman osalle, jossa arvosteltiin ”eräitä kotimaisia poliittisia piirejä” koko syntyneen skisman aiheuttajina. *Maakansa* määritteli julkilausuman ”mielettömäksi ja siivottomaksi hyökkäykseksi tasavallan presidenttiä vastaan”. Se näki sosiaalidemokraattien ajautuneen Väinöjen Tanner ja Leskinen johdolla yhä syvempään umpikujaan. *Päivän Sanomat* piti julkilausumaa ”ennenkuulumattomana asiakirjana maamme historiassa”, joskaan ei nähnyt siinä esitettyjen syytösten olevan täysin tuulesta temmattuja, vaan muistutti tässä yhteydessä Tuure Junnilan Raumalla pitämästä ”surullisen kuuluisasta” puheesta ja ”eräiden oikeistolehtien” kirjoituksista. *Aamulehden* omaksumasta linjasta jotain kertoi se, että se ei mainittua Junnilan puhetta julkaissut ollenkaan. *Helsingin Sanomat* tulkitsi sosiaalidemokraattien julkilausuman saaneen aikaan maalaisliiton, sos. dem.-opposition ja kommunistien yhteisrintaman, viitattaessa niiden lehtien sosiaalidemokraattien julkilausumasta harjoittamaan kirjoitteluun, jonka se näki esimerkkinä sen kaltaisesta Suomen ja Neuvostoliiton suhteille vahingollisesta kirjoittelusta, josta sekä Nikita Hrushtshev että Urho Kekkonen olivat juuri suomalaisia varoittaneet. Julkilausuman kritiikkiä – koskien nimenomaan matkan järjestelyjä ja Kekkosen passiivisuutta Hrushtshevin Suomeen kohdistamien syytösten edessä – lehti piti kuitenkin aiheellisena. *Hufvudstadsbladet*, vaikka pitikin julkilausumassa esitettyjä ajatuksia myönteisinä ja aiheellisina, näki niiden taustalla katkeruutta. Lehti pelkäsi – viittaamalla *Maakansan* sekä *Päivän Sanomien* aiheesta harjoittamaan kirjoitteluun – tapahtuneen lisäävän entisestään puolueiden sisäpoliittisia skismoja. Kirjoittelu Kekkosen Leningradin-matkan ympärillä jatkui vielä kuun vaihduttuakin: *Uusi Suomi* ei edelleenkään kritiikittä niellyt Nikita Hrushtshevin syytöksiä suomalaislehtien neuvostovihamielisestä kirjoittelusta. Se halusi pelkkien olettamusten ja vihjailujen tilalle konkreettisia todisteita esitetyistä väitteistä. Lehti myös muistutti pyrkiensä viime vuosina hyödyntämään neuvostoliittolaista uutispalvelua ja siten tarjoamaan lukijoilleen entistä tasapuolisemman kuvan maailman tapahtumista. Se tähdensi, ettei kamppailu kotikommunisteja vastaan ollut taistelua Neuvostoliittoa vastaan, vaikka asia usein niin haluttiinkin nähdä. *Talouselämä* katsoi Nikita Hrushtshevin puheen rauhoittaneen suomalaisten epäluuloisia mielialoja ja saneeranneen jo toistamiseen ulkopoliittisen keskustelumme. Ensimmäisen kerran näin oli tapahtunut edellisenä kesänä, kun Urho Kekkosen Neuvostoliittoon tekemän matkan aikana oli puhuttu rajatarkistusten mahdollisuudesta. *Aamulehti* 30. – 31.1. ja 2.2.1959; *Muut Lehdet* – palsta.

⁸⁶³ *Aamulehti* 29.1.1959.

Hänen kritiikkinsä terävin kärki kohdistui tässä vaiheessa kuitenkin simonisteihin, jotka olivat päättäneet lakkauttaa *Päivän Sanomien* julkaisun – siitäkkin huolimatta, että vielä kolme päivää aikaisemmin he olivat olleet vakuuttuneita oman toimintansa elinvoimaisuudesta.⁸⁶⁴ Suomen ja Neuvostoliiton välillä useamman kuukauden ajan vallinneen kriisin ratkeaminen, joka sai sinettinsä presidenttiparin tekemällä Leningradin matkalla, ei suistanut tamperelaislehteä pois jo sen aiemmin omaksumalta ulkopoliittisen realismin tieltä – *Paasikiven linjalta*. Ei siis ihme, ettei se Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden osalta jatkoa ajatellen sortunut myöskään turhan ruusuisiin kuvitelmiin. Vedenpitävä todiste asiassa saatiin pääkirjoituspalstalla helmikuun alussa:

”Voimasuhteittemme verrattoman erilaisuuden takia on asianlaita pikemminkin siten, että me voimme omakohtaisesti vaikuttaa kysymyksessä olevien suhteiden kehitykseen rajoitetusti. Johtavana suurvaltana Neuvostoliitto katselee asioita maailmanpolitiikan näkökulmasta ja siinä tapahtuvat suhdannemuutokset vaikuttavat myös sen Suomen politiikkaan. Meillä on, niin kuin oikein ja järkevää onkin, kehotettu tunnustamaan tosiasiat ulkopoliittisen toimintamme ohjeeksi. Miksi emme siis tunnustaisi myös tätä ilmeistä tosiasiaa, joka luonnollisestikin edellyttää meiltä tekemiemme valtiosopimusten tunnontarkkaa noudattamista ja puolueettomuutemme vaalimista.”⁸⁶⁵

Monia eri vaiheita sisältäneen kriisin – kriisin, joka sangen nopeasti opittiin tuntemaan *Yöpakkasina* ja jonka luonteesta ei suomalaisten keskuudessa vallinnut selvää yksimielisyyttä – jälkipyykkiä pestiin kokoomuksessa vielä kerran. Puoluehallituksen puoluevaltuustolle laatimassa v. 1958 toimintakertomuksessa todettiin poliittisen kentän järjestäytyneen kesän eduskuntavaaleissa monessa suhteessa uudelleen. Vaalien tuloksen katsottiin lisänneen halua poliittisen kentän yhteistyöhön, joka selitti myös kansanvaltaisten puolueiden varaan rakentuneen hallituksen syntymisen. Kokoomuksen puoluehallitus tulkitsi sen saaneen osakseen kansalaisten puoluerajat ylittävän hyväksynnän – joskin se herätti myös ulkopoliittista epäluuloa kommunistien, sosiaalidemokraattisen opposition ja myös maalaisliiton keskuudessa. Viimeksi

⁸⁶⁴ Aamulehti 2.2.1959.

⁸⁶⁵ Aamulehti 4.2.1959; 2. pääkirjoitus. Huomionarvoista on, että *Aamulehti* jätti tässä vaiheessa julkaisematta niin Päiviö Hetemäen Urho Kekkosen Leningradin-matkaa kuin myös Jussi Saukkosen sosiaalidemokraattien julkilausumaa koskeneet, 1. helmikuuta esittämät kannanotot, jotka presidentti näyttää tallentaneen lehtileikkeinä päiväkirjansa väliin kahta päivää myöhemmin. Siinä, missä Hetemäki olisi toivonut presidentin korostaneen Leningradissa puolueidemme ulkopoliittista yksimielisyyttä, piti Saukkonen suorastaan kohtalokkaana, että kotimaasta käsin ”saatetaan huomattava osa kansasta johtajineen epäiltäviksi vehkeilijöiksi”. Suomi 2001, s. 192. Urho Kekkosen pvk. 3.2.1959.

mainitun vedettyä edustajansa hallituksesta joulukuussa entisen hallitusrintaman – maalaisliittoa lukuun ottamatta – katsottiin kuitenkin estäneen kommunistien pääsyn hallitusvastuuseen – olkoonkin, että se olisi tapahtunut tuolloin sosiaalidemokraattisesta oppositiosta käsin. Monien muiden ongelmien lisäksi Suomen todettiin viimeisen vuoden aikana joutuneen vaikeuksiin Neuvostoliiton kanssa käymässään kaupassa. Siinä ilmenneen epätasapainon kokoomuksen puoluehallitus katsoi syylliseksi siihen, että Neuvostoliitto halusi siirtää v. 1959 kaupasta Suomen kanssa käytäviä neuvotteluja. Puoluehallitus katsoi tämän olleen hallitusopposition päätodiste, kun se luonnehti maan ajautuneen ulkopoliittiseen kriisiin. Oppositioasemastaan huolimatta kokoomuslaiset näkivät oman tulevaisuutensa valoisana. Puolueen 40:nneen toimintavuoden katsottiin osoittaneen, että sillä oli mahdollisuuksia jatkuvaan nousuun. Sen katsottiin kuitenkin edellyttävän puolueen toiminnan rohkeaa suunnittelua, suunnitelmien määrätietoista toteuttamista sekä olemassa olevien mahdollisuuksien tarkkaa hyväksikäyttöä. Sattumalta ei puolueen toimintatunnukseksi ollut eduskuntavaalien jälkeen valikoitunut *Kansallinen Kokoomus – Eteenpäin*.⁸⁶⁶

Tässä vaiheessa oli selvää, että puolue löytäisi edestään asian, jonka se viimeiset reilut kolme vuotta oli pyrkinyt pitämään toiminnassaan suorastaan näkymättömissä. Asialla oli asema ja nimikin, tasavallan presidentti Urho Kekkonen.

⁸⁶⁶ Kokoomuksen puoluehallitus ptk. 2.4.1959; liite 2 sekä ptk. 15.4.1959 ja Jokinen 2011, s. 158-159.

ISO KYSYMYS VAILLA VASTAUSTA

Urho Kekkoseelta saamistaan rajattomista valtuuksista huolimatta Kauno Kleemolalla oli hallitustunnustelijana vaikeuksia heti alusta alkaen, kun kokoomus ja ruotsalaiset kieltäytyivät osallistumasta hallitukseen, jossa olisivat olleet edustettuina sekä kommunistit että skogilaiset. *Aamulehti* ei hyväksynyt *Maakansan* näkemystä, jonka mukaan kieltäytyjät olivat syyllisiä parlamentaarisen enemmistöhallituksen toteutumattomuuteen. Se muistutti, että käydyissä neuvotteluissa ei ollut puhuttu mitään kaavaillusta paikkajaosta. Omituisena tamperelaislehti piti sitäkin, että hallitukseen osallistuneet puolueet eivät olisi tämän vaihtoehdon toteutuessa saaneet päättää siihen osallistuvia edustajiaan. Sen mielestä puheet tämänkaltaisen hallituksen parlamentaarisuudesta vesittyivät lopullisesti kommunisteille tarjottuun ”takaoven raottamismahdollisuuteen”. Kauno Kleemolan luovuttamisen hallitustunnustelijana *Aamulehti* näki vain työvaiheeksi, jonka merkitystä se ei suoralta kädeltä pystynyt arvioimaan. K.-A. Fagerholmin hallituksen aikana sen maalaisliittoa kohtaan osoittama pidättyvyys näytti olevan nyt tipotiessään. Kleemolan hallitustunnustelujen epäonnistuminen sai kokoomuslaiset aktivoitumaan Urho Kekkoseen päin. Eronneen hallituksen II kauppaja teollisuusministeri T. A. Wiherheimo esitti presidentille Päiviö Hetemäen nimittämistä hallitustunnustelijaksi, koska uskoi hänen voivan sovittaa skogilaiset ja sosiaalidemokraatit samaan hallitukseen. Kekkonen ei tästä ajatuksesta kuitenkaan innostunut. Erityisen myötämieliseltä hän ei myöskään vaikuttanut Jussi Saukkosen tekemään yhteydenottoon, jossa hän väläytti kokoomuslaisten vielä voivan harkita Kleemolan aiemmin esittämän linjan hyväksymistä. Presidentti korosti ratkaisun hallituskysymyksessä olevan kokoomuslaisilla itsellään ja lupasi odottaa heidän päätöstään seuraavaan aamuun saakka. Kun kokoomusjohtaja tuolloin ilmoitti puolueensa neuvotelleen hallitusratkaisusta sekä ruotsalaisten että sosiaalidemokraattien kanssa, teki presidentti hänelle selväksi, ettei hän nimittäisi maahan hallitusta, jossa vain kommunistit olisi suljettu sen ulkopuolelle. Kekkonen ei selvästikään ollut unohtanut Suomen hallitusratkaisusta Vladimir Zhenihovin kanssa käymiään keskusteluja. Vauhdittaakseen yhä jumissa olevia hallitusneuvotteluja hän lähestyi kaikkia eduskuntaryhmiä kirjeellä ja pyysi niiden sallimaan jäsentensä mukanaolon Kauno Kleemolan johdolla muodostettavassa toimitusministeristössä. Vastausaikaa puolueille annettiin vuorokausi.

Eduskuntaryhmien presidentin tiedusteluun antamia vastauksia odottaessaan Urho Kekkonen neuvotteli tilanteesta kokoomuksen sekä ruotsalaisten kanssa. Jussi Saukkonen, Kyllikki Pohjola ja Kalervo Saura kertoivat kannattavansa maalaisliiton, kokoomuksen ja molempien kansanpuolueiden sekä viiden sosiaalidemokraatin varaan rakentuvaa hallitusta, jossa pääministeriys olisi annettu Kleemolan sijaan kokeneelle V. J. Sukselaiselle. Vaihtoehtona tälle he ilmoittivat olevansa valmiit kannattamaan myös maalaisliittolaista vähemmistöhallitusta. Noin viikkoa ennen joulua elokuun lopussa Suomessa alkanut poliittinen kriisi oli tullut siihen pisteeseen, että *Aamulehti* oli valmis tunnustamaan sen ulkopoliittisen luonteen – samalla, kun se mm. arvosteli koko syksyn jatkunutta keskustelua ministereiden ulkopoliittisesta luotettavuudesta. Tamperelaislehden mukaan suomalaiset itse tällä tavoin olivat valmiit asettamaan valtiollisen itsenäisyyden kyseenalaiseksi, jonka se puolestaan katsoi vahingoittavan kansallisia etuja. Paasikiven linjalle uskollisena se tähdensi ulkopoliitiikan olevan suomalaisia yhdistävä suuri peruskysymys, jonka rinnalla kaikki muut asiat olivat soviteltavissa hyvällä tahdolla.

Kokoomus, sosiaalidemokraatit ja ruotsalaiset ilmoittivat vastauksenaan Urho Kekkonen heille edellispäivänä lähettämään kirjeeseen suhtautuvansa kielteisesti nk. presidentinhallitukseen. Sen sijaan he halusivat vielä kerran selvitetävän parlamentaarisen hallituksen muodostamisen mahdollisuuden, jonka tehtävän Kekkonen antoi edelleenkin Kauno Kleemolan hoidettavaksi. Hän ilmoitti sangen pian, että kaikki enemmistöhallitusmahdollisuudet oli poissuljettu. Kokoomuksen annettua julkilausumassaan päinvastaisen käsityksen tilanteesta raivostunut presidentti vaati selitystä puolueen puheenjohtaja Jussi Saukkoselta. Hän muistissaan oli tässä vaiheessa myös sen, että kokoomuslaiset olivat halunneet sivuuttaa Kauno Kleemolan pääministerin paikalta V. J. Sukselaisen kustannuksella. Umpisolmussa olleiden hallitusneuvottelujen keskellä presidentti Urho Kekkonen totesi Kansallisen Kokoomuksen käyvän parlamentaarisilla enemmistöhallitusvaatimuksillaan viivytystaistelua häntä vastaan.

Urho Kekkonen päiväkirjamerkintä joulukuun 1958 jälkipuoliskolta osoittaa, että paikallaan junnaaviin hallitustunnusteluihin oman panoksensa antoi myös Yhtyneiden Paperitehtaiden toimitusjohtaja Juuso Walden sekä joukko muita teollisuusjohtajia,

jotka yrittivät sinnikkäästi käännättää Päiviö Hetemäkeä kokoomuksen teollisuussiiven edustajaksi uuteen hallitukseen. Kun hän yhä ilmoitti suhtautuvansa kielteisesti kommunistien kanssa tehtävään hallitusyhteistyöhön ja kun molemmat kansanpuolueet tämän jälkeen ilmoittivat myös jäävänsä hallituksen ulkopuolelle, oli Kauno Kleemolan urakka hallitustunnustelijana lopullisesti ohi. Keskustelua asiasta jatkettiin tämän jälkeen presidentin virka-asunnolla Tamminiemessä. Urho Kekkosen katsoi, että tilanne oli ratkaistavissa ainoastaan kommunistien tukeen nojaavalla maalaisliittolaisista muodostettavalla toimitusministeristöllä, joka myöhemmin muutettaisiin vähemmistöhallitukseksi. Keskustelua käytiin tästä eteenpäin käytännössä enää vain hankkeen toteuttamisaikataulusta. Arvo Korsimo kannatti uuden hallituksen muodostamista jo päättymässä olevan vuoden puolella maaseudulla vallinneiden levottomien mielialojen ja Urho Kekkosen oman aseman tähden. Ahti Karjalainen kertoi Viktor Vladimirovin hyväksyneen keskustavoimiin perustuvan vähemmistöhallituksen – samalla, kun hän oli todennut oikeiston menettäneen loputkin Neuvostoliiton sitä kohtaan tuntemasta luottamuksesta. Kauno Kleemolan julkisuuteen antamassa tiedotteessa hallitusneuvotteluja todettiin jatkettavan vasta joulunpyhien jälkeen. Tulevan hallituksen pohjasta siinä ei kuitenkaan lausuttu yhtään mitään.

Poliittisissa piireissä joulunpyhillä toivottiin olevan rauhoittava vaikutus hallitusneuvotteluihin ja sitä kautta saavutettavaan hallitusratkaisuun. Mielialat todella kaipasivat tasaantumista sen jälkeen, kun *Maakansa* oli vihjannut sosiaalidemokraattien ja oikeiston yhdessä pohtivan presidentin aseman kyseenalaistamista ja skogilaisten äänenkannattajan *Päivän Sanomien* vihjattua kokoomuksen ja leskisläisten pohtivan yhteistä taktiikkaa presidentin toimikauden keskeyttämiseksi. Tässä yhteydessä vuoteen 1905 ja Eugen Schaumaniin viitaten jopa Urho Kekkosen henkilökohtainen turvallisuuskin oltiin valmiita asettamaan kyseenalaiseksi. Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen piti esitettyjä kannanottoja sävyltään uskomattomina. Samalla hän muistutti puolueensa eduskuntaryhmän omassa toiminnassaan tähänne siihen, että valtakunnan päämies säilyisi hallituskysymyksen käsittelyssä sisäpoliittisten kiistojen yläpuolella. *Aamulehti* puolestaan totesi olevansa tyytyväinen siitä, että hallitusneuvotteluja jatkettaisiin vasta joulun jälkeen. *Maakansan* ja *Päivän Sanomien* Urho Kekkosta koskeneisiin kannanottoihin viitaten tamperelaislehti totesi pääkaupunkiseudun poliittisten piirien mielialan kehittyneen jo paniikin ja hysterian

asteelle. Se ei voinut edelleenkään hyväksyä maalaisliiton kokoomukseen kohdistamia syytöksiä Kauno Kleemolan hallitustunnusteluyritysten kaatajana, vaan muistutti puolueen eduskuntaryhmän sekä lehdistön vastustaneen kommunistien kanssa tehtävää hallitusyhteistyötä aina hallituspulan alusta saakka. Vielä tässäkin vaiheessa – kolme päivää ennen joulua – se toivoi, että uutta hallitusta yritettäisiin muodostaa laajalle parlamentaaraiselle pohjalle.

Muun Suomen hiljentyessä joulunviettoon maalaisliittolaiset jatkoivat työtään uuden hallituksen muodostamiseksi. Oman konkreettisen panoksensa siihen antoi myös presidentti Urho Kekkonen neuvottelemalla Hertta Kuusisen kanssa – joulukahvilla Tamminiemessä. Hallitusneuvotteluissa tehtiin vielä ennen vuodenvaihdetta yksi vakava yritys, kun maalaisliitto halusi muodostaa sen itsensä, molempien kansanpuolueiden ja skogilaisten varaan rakentuvan poliittisen vähemmistöhallituksen. Tämä ei käynyt yhteistyötä skogilaiten kanssa karsastaville ruotsalaisille, jotka nyt puolestaan ehdottivat maalaisliiton ja molempien kansanpuolueiden sekä poliittisen vasemmiston ammattiyhdistysmiehillä täydennettyä vähemmistöhallitusta. Tämä suunnitelma ei vastaavasti kelvannut maalaisliitolle. Taustalla vaikutti Urho Kekkosen kielteinen suhtautuminen, johon omat vaikutuksensa oli antanut Viktor Vladimirovin Ahti Karjalaisen ja Kustaa Vilkun kanssa aiheesta käymät keskustelut. Vuoden lähestyessä loppuaan samoin näytti käyvän hallituskriisin käsittelyn yhteydessä *Aamulehden* kärsivällisyydelle – olkoonkin, että se halusi nähdä parlamentaarisessa kriisissä myös hyviä puolia. Se näki toimitusministeristön ainoaksi ulospääsytieksi vallinneesta tilanteesta, joskin katsoi sen tarkoittavan samalla myös eduskunnan hajottamista ja uusia vaaleja. Tamperelaislehden nyt esittämä kannanotto oli ristiriidassa kokoomuksen virallisen näkemyksen kanssa. Puheenjohtaja Jussi Saukkonen kannatti nimittäin omassa uudenvuodentervehdyksessään yhä eduskunnan enemmistöön nojaavan parlamentaarisen hallituksen muodostamista. Presidentti Urho Kekkonen myönsi omassa uudenvuodenpuheessaan sekä sisäpoliittisen elämän rikkinäisyyden että Neuvostoliiton kanssa loppuvuodesta tapahtuneen suhteiden viilenemisen. Tässä vaiheessa hän ennen kaikkea keskittyi kuitenkin tilanteen johdosta levottomuutta tunteiden kansalaisten mielialojen rauhoittamiseen.

Maalaisliittolaisten ennen joulua tekemän sopimuksen mukaan hallitusneuvottelut jatkuivat heti vuodenvaihteen jälkeen. Puoluesihteri Arvo Korsimo tapasi vuoden 1959 ensimmäisenä arkipäivänä Suomalaisen Kansanpuolueen virkaveljensä Pekka Malisen. Maalaisliiton, kansanpuolueen ja skogilaisten muodostamassa hallituksessa kansanpuolue näki ongelmalliseksi Aarre Simosen, jota myös teollisuuspiirien todettiin vieroksuvan. Korsimo tapasi asian tiimoilta myös Vladimir Zhenihovin, joka hämmästeli hänelle erityisesti Urho Kekkosen hallituskysymyksen ratkaisussa osoittamaa passiivisuutta. Lähetystöneuvoksen mielestä asia tuli saada ratkaistuksi ennen 27. tammikuuta alkavaa NKP:n 21. puoluekokousta. Kiistattomasta hoputtamisesta huolimatta Zhenihov muistutti, että mitä tahansa hallitusta ei kuitenkaan edes tässä tilanteessa kannattanut muodostaa – nähden samalla kuitenkin Urho Kekkosen edellispäivänä Helsinkiin kutsuman Eero A. Wuoren erinomaisena ulkoministeriehdokkaana. Kotimaahan saavuttuaan Moskovan suurlähettiläs oudoksui, etteivät suomalaiset olleet osanneet tehdä tilanteen vaatimia oikeita johtopäätöksiä. Neuvostoliiton ulkoministeri Andrei Grymykon lähtiessään tavannut Wuori muistutti välittömästi tapaamalleen Kekkoselle, että hallitus olisi – vielä toistaiseksi – aikaansaataavissa ilman kansandemokraatteja.

Politiikan kulisseyssä kypsytelty ajatus maalaisliiton, kansanpuolueen, skogilaisten ja teollisuuden edustajien muodostamasta hallituksesta kaatui, kun vastoin aiemmin antamaa lupaustaan teollisuuspiirit eivät siihen taipuneet. Kun uudesta hallituksesta ei näyttänyt olevan tietoaakaan, kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen yhdessä ruotsalaisten John Österholmin ja sosiaalidemokraattien Gunnar Henrikssonin kanssa eduskunnan puhemiehelle lähetetyllä kirjeellä vaati V. J. Sukselaista kutsumaan kokoon joululomalla olleet kansanedustajat, jotta nämä voisivat osallistua yhä avoinna olevan hallituskysymyksen parlamentaariseen selvittelyyn. Urho Kekkonen tulkitse kolmikon tahtovan aktiivisuudellaan estää ns. presidentinhallituksen muodostamisen, jonka analyysin Österholm vahvistikin oikeaksi. Tällä presidenttiä vastaan suunnatulla hyökkäyksellä hän sanoi tavoiteltavan maalaisliiton ja molempien kansanpuolueiden varaan rakentuvaa hallitusta. Vastenmielisesti hankkeeseen suhtautunut Kekkonen suositteli Sukselaiselle kuitenkin eduskunnan nopeaa koollekutsumista. Sekä *Aamulehti* että *Uusi Suomi* pitivät koollekutsumispäätöstä oikeana. Antaessaan asiasta kunniaa nimenomaan eduskunnan puhemiehelle, tamperelaislehti muistutti eduskunnan tukeen

nojaavan hallituksen olevan parlamentarismien perustekijöitä – samalla, kun se toivoi kansanvaltaisten puolueiden kypsyneen joulun aikana aiempaa parempaan yhteistyöhön. Se huomioi myös, että Suomalainen Kansanpuolue oli jäänyt kokoomuksen, sosiaalidemokraattien ja ruotsalaisten puhemiehelle lähettämän kirjeen ulkopuolelle.

Eduskunnan ennen aikaista koollekutsumista odoteltaessa veikkailut tulevan hallituksen pohjasta kävivät vilkkaana. *Aamulehti*, kuten myöskään Päiviö Hetemäki ei ollut vielä kukaan luopunut ensisijaisena toiveenaan olleen parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamisesta. Myös Henriksson, Saukkonen, Österholm ja Sukselainen ilmoittivat ensisijaisesti kannattavansa edellisen hallituksen pohjaa skogilaisilla täydennettynä – viimeksi mainittu tosin sillä edellytyksellä, että sosiaalidemokraatit eivät asettaisi K.-A. Fagerholmia ministeriksi. Vieraillessaan Urho Kekkosen luona Hetemäki lausui käsityksensä, että skogilaiset taipuisivat hallitusyhteistyöhön sosiaalidemokraattien kanssa. Tästä kommentista ilmeisen ärtynyt presidentti pyysi häntä yrittämään ja vihjaisi samalla, että kokoomusta ei välttämättä nähtäisi seuraavassa hallituksessa. Maalaisliiton eduskuntaryhmän suositeltua ja Urho Kekkosen hyväksyttävä V. J. Sukselaisen uudeksi hallituksenmuodostajaksi, todettiin pian sama, mikä tämän kriisin yhteydessä niin monesti aiemminkin: kahtia jakaantuneita sosiaalidemokraatteja näytti olevan mahdotonta saada samaan hallitukseen. Tilannetta ei muuttanut edes Urho Kekkosen Emil Skogin kanssa käymät neuvottelut. Presidentin raportoidessa näistä maalaisliiton eduskuntaryhmän pyynnöstä käydyistä epäonnistuneista neuvotteluista vasta nimittämälleen hallitustunnustelijalle, hän sai kuulla tämän maalaisliiton, sosiaalidemokraattien ja molempien kansanpuolueiden varaan rakentuvan hallituksen olevan jo puolittain valmiina. Kekkonen tulkitsi tullessaan Sukselaisen toimesta ohitetuksi, jonka vuoksi hän suhtautui suunnitelmaan kielteisesti. Kaikkien muiden hallituksenmuodostamisen ympärille liittyvien ongelmien lisäksi se näytti nyt olevan siis myös maalaisliiton sisäinen arvovaltakysymys. Urho Kekkosen ja V. J. Sukselaisen välinen jännite kiristyi entisestään, kun hallitustunnustelija kertoi lehtimiehille kaavailunsa jääneen toteutumatta presidentin vastustuksen vuoksi. Hallitusneuvottelujen kariutuminen näytti jälleen kerran yllättävän *Aamulehdenkin*. Se ei osannut sanoa niiden jatkumisesta lukijoilleen mitään varmaa. Mutkikasta tilannetta kommentoitiin niin lehden yleisönosastolla kuin kolumneissakin. Varsin kuvaavan analyysin lukijoille tarjosi

nimimerkki *Huovi*. Epäilleessään koko suomalaisen parlamentarismien olemassaoloa hän totesi hallitusneuvotteluiden törmänneen parlamentin sijaan seinään. Mikä tai kuka tuo seinä oli, jäi kuitenkin lukijoiden itsensä ratkaistavaksi.

V. J. Sukselainen sai Tamminiemessä presidentiltä osakseen melkoisen – myös henkilökohtaisuuksia sisällään pitäneen – nuhtelun sen jälkeen, kun *Suomen Sosialidemokraatti* julkaisi yksityiskohtaisen uutisen hallitustunnustelujen epäonnistumisesta ja Urho Kekkosen niissä ottamasta roolista. Samassa yhteydessä hän sai kuitenkin myös tehtävän: Sukselainen tuli yrittää muodostaa parlamentaarista vähemmistöhallitusta. Vielä saman päivän aikana hän ilmoitti ruotsalaisten kertoneen valmiudestaan osallistua hallitukseen. Kun Kekkonen tämän lisäksi sai kuulla skogilaisten hallitukseen tulolleen asettamien ehtojen lieventyneen aikaisemmasta, katsoi presidentti hallituskysymyksen ratkaisusta olevan toiveita ”jonkin verran”. Tässä vaiheessa Sukselainen ja Kekkonen kävivät myös ensimmäiset keskustelut potentiaalisista ministerinimistä, joiden tuli kaikkien olla edellisen hallituksen ulkopuolelta. Hanke meni kuitenkin karille ruotsalaisten perääntymisen jälkeen. Suurlähettiläs Eero A. Wuoren ulkoasianvaliokunnassa pitämään puheeseen, jonka *Aamulehti* noteerasi vain valokuvalla, viitaten, he katsoivat saaneensa aiemmin Ralf Törngreniltä liian pessimistisen kuvan Suomen ja Neuvostoliiton suhteista. Presidentti raivostui tilanteesta Wuorelle, joka tarjoutui sen vuoksi jopa eroamaan tehtävästään. Jatkossa Kekkonen myös tivasi ruotsalaisilta ehdotusta kriisin ratkaisemiseksi. He ilmoittivat olevansa maalaisliittolaisen vähemmistöhallituksen kannalla – samalla, kun kertoivat leskisläisten sosiaalidemokraattien ja oikeiston painostaneen heitä hallituskysymyksellä jatkuvasti. Ruotsalaisten jälkeen presidentti tiedusteli maalaisliittolaisten halukkuutta muodostaa vähemmistöhallitus joko yksinään tai skogilaisten kanssa. Eduskuntaryhmän kokouksessa vain Arvo Korsimo, Matti Kekkonen ja Mauno Jussila kannattivat yhteistyötä. Lopullisia päätöksiä tulevasta hallituspohjasta ei kuitenkaan vielä tehty, vaikka Viktor Vladimirov Ahti Karjalaisen kanssa käymissään keskusteluissa oli jo todennut tyystin maalaisliittolaisen hallituksenkin oikeilla henkilövalinnoilla olevan mahdollinen. Jotain tilanteesta kertoi kuitenkin se, että jo tässä vaiheessa Urho Kekkonen aloitti puheen laadinnan uudelle hallitukselle.

Yleispoliittisen tilanteen läpikäynti löi leimassa eduskunnan budjettikeskusteluun. Kokoomuksen Jussi Saukkonen piti maan pitkää ja repivää hallituspulaa valitettavana, syyttäen siitä kommunisteja, sosiaalidemokraattista oppositiota sekä ”tiettyä osaa maalaisliitosta”. Hän näki niiden alusta asti kylväneen sisä- ja ulkopoliittista epäluuloa hallitusta kohtaan. Käytyjä hallitusneuvotteluja kokoomuksen puheenjohtaja puolestaan luonnehti sumuisessa säässä purjehtimiseksi. Puheenvuorossaan hän hyökkäsi erityisen voimakkaasti valtion kirurgiksi nimittämänsä Aarre Simosen sekä ns. presidentinhallitusta kannattaneen Suomalaisen Kansanpuolueen kimppuun. Saukkonen näki tämän kaksikon suunnitelmien olleen poikkeamia suomalaisessa parlamentarismissa – samalla, kun ne olivat vetäneet valtion päämiehen liian läheisesti sisä- ja puoluepoliittisten kysymysten piiriin. Näin ollen hän oli valmis antamaan presidentti Urho Kekkosen kriisinaikaiselle toiminnalle synninpäästön. Tulevan hallituksen osalta, jonka pohjaa ei eduskunnassa vielä tuossa vaiheessa tiedetty, hän ilmoitti toivovansa kestävästä ratkaisusta. Saukkonen näki sen edellyttävän kaikkien kansanvaltaisten puolueiden kesken tehtävää sovintoa.

Lopullinen varmuus uudesta, tyystin maalaisliiton varaan rakentuvasta vähemmistöhallituksesta saatiin, kun maalaisliiton eduskuntaryhmä yksimielisesti päätti asiasta 13. tammikuuta 1959 pitämässään kokouksessa. Urho Kekkonen tähdensi – ties monennenko kerran – hallitustunnustelijan tehtävät V. J. Sukselaiselle antaessaan, että uuteen hallitukseen ei saanut tulla yhtään ministeriä edeltäjästään. Jo tuossa vaiheessa hän tiesi Ralf Törngrenin suostuvan ulkoministeriksi, pitäen häntä itselleen tarpeellisena instrumenttina Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden hoitoon. Pitkään kestäneen hallituspulan ratkeaminen näytti olevan helpotus maalaisliitolle, joka oli pääteltävissä mm. siitä, että Arvo Korsimon ministerinimitys ei enää aiheuttanut puolueessa sanottavampaa kritiikkiä. Myös tuoreen pääministerin radiopuhe oli sävyltään huomattavan maltillinen.

Maalaisliiton tavoin helpotusta hallituskysymyksen ratkeamisesta tunnettiin myös Kansallisessa Kokoomuksessa. Sen katse siinsi jo tulevaisuudessa, sillä jo ennen uuden hallituksen nimittämistä kokoomuksen puoluehallitus aloitti tulevan toimintalinjansa suunnittelun. Uuden hallituksen synnyttyä *Aamulehti* – samaten kuin *Uusi Suomi* – ilmaisivat tyytyväisyytensä siitä, että se oli syntynyt parlamentaarille pohjalle ilman

kommunisteja ja äänekkäästi hallitusneuvotteluissa esiintyneitä skogilaisia, jotka tamperelaislehti itse asiassa näki syylliseksi pitkittyneeseen hallituspulaan. Pääministeri V. J. Sukselaista se luonnehti tasapuoliseksi ja harkitsevaksi. Ulkopoliittisesti hallitus katsottiin kirjoittamattomaksi kortiksi, jolle oli hyödyksi Ralf Törngrenin valinta ulkoministeriksi. Jos jostain, kantoi kokoomuksen tamperelainen äänenkannattaja huolta vähemmistöhallituksen kyvystä hoitaa maan talouspolitiikkaa. Presidentti Urho Kekkonen puolestaan huomioi tyytyväisyydellä sen, että vastanimetty hallitus sai lehdistöltä osakseen suhteellisen suopean vastaanoton. Samat sanat näyttivät pätevän pitkin matkaa tilannetta seuranneiden neuvostoliittolaisten osalta, joiden kanssa presidentti heti uuden hallituksen muodostamisen jälkeen alkoi suunnitella lähestyvää Leningradin matkaansa. Sitä edelsi eduskunnassa vuoden 1958 valtiopäivien päättäjäisissä pidetty puhe, jossa tasavallan päämies kiinnitti huomiotaan suomalaisten yhteishengen vaalimiseen. Hän piti sitä edellytyksenä sekä demokratian ja parlamentarismien että uudelleenrakennettavien Suomen ja Neuvostoliiton välisten luottamuksellisten suhteiden toimimiselle. Ei ihme, että *Aamulehti* ilmoitti olevansa ”monessa kohdin” valmis allekirjoittamaan nämä presidentin mielipiteet – joskin se korosti kansallisen yhteishengen tärkeyden merkitystä pohtiessaan ratkaisuja maan työllisyys- ja talouspoliittisiin ongelmiin. Ulkopoliittikan arvioinnista tamperelaislehti sen sijaan pidättäytyi tässä yhteydessä kokonaan.

Urho ja Sylvi Kekkonen matka Leningradiin pysyi pitkään salassa, sillä siitä uutisoitiin vasta päivä ennen sen alkua, 20. tammikuuta. Sitä ennen presidentti oli informoinut asiasta V. J. Sukselaista, Ralf Törngreniä, Ahti Karjalaista sekä vielä myöhemmin vanhempaa adjutanttiaan Ragnar Grönvallia. Presidenttiparin matkan alkaessa se ei – etusivun uutisoinnista huolimatta – saanut *Aamulehdessä* osakseen erityisen suurta huomiota, mihin osasyynä oli varmasti se, että ulkoministeriön matkan aattona antamassa tiedonannossa sen kerrottiin olevan luonteeltaan yksityinen kulttuurimatka, josta oli sovittu edelliskesän valtiovierailun yhteydessä. Tosin sekä *Aamulehti* että *Uusi Suomi* tiesivät kertoa jo etukäteen lukijoilleen, että sen aikana tulitaisiin käymään myös neuvotteluja neuvosto-osapuolen kanssa. Tamperelaislehti oli tietoinen myös siitä, että nyt toteutuvaa vierailua oltiin suunniteltu joulukuun hallitusneuvotteluista saakka. Urho Kekkonen puolestaan oli maininnut matkan aikana käytävistä Suomelle ja itselleen hyödyllisistä ”mahdollisimman korkean tason neuvotteluista” ulkoministeri Ralf

Törngrenille. Presidentti saattoi tämän tehdä, koska tiesi Vladimir Zhenihovin kanssa käymänsä neuvonpidon perusteella jo etukäteen, että vierailu tulisi huipentumaan Nikita Hrushtshevin tapaamiseen. Heti määränpäähän majoituttuaan hän lähettikin käskyn kauppa- ja teollisuusministeri Ahti Karjalaiselle, että tämä yhdessä Jaakko Hallaman kanssa saapuisi Leningradiin. Nikita Hrushtshevin tapaaminen käynnistyi seuraavana aamuna – niin varhain, että asiasta tiedon saadessaan presidentti oli vielä aamupuuhissaan. Ensimmäisessä parituntisessa neuvottelussa Hrushtshev teki heti selväksi, ettei Neuvostoliitto esittäisi Suomelle mitään erityisiä toivomuksia. Tuon vierailupäivän kovin koettelemus Kekkoselle olikin hänet yllättänyt sappikohtaus.

Aamulehti tulkitsi Ahti Karjalaisen äkkilähdön Leningradiin muuttaneen Urho Kekkonen matkan luonnetta ”ratkaisevalla tavalla”. Se kertoi Helsingin poliittisten piirien samalla hämmästelevän tietoa ulkoministeri Ralf Törngrenin kotiin jättämisestä – siitäkin huomatta, että hänen tiedettiin olevan menossa Oslossa pidettävään yhteispohjoismaiseen pääministerikokoukseen. Tietyistä Kekkonen itsensäkin tietoonsa saamista mustasukkaisuusoireista huolimatta Törngren antoi Norjaan päästyään lausunnon, jossa hän totesi pitävänsä presidentin matkaa Leningradiin alkuna normaalisuhteiden palauttamiselle. Karjalaisen liittymisen matkaseurueeseen hän näki taas osaksi Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan elvyttämistä. Samaan aikaan, kun kaikkien politiikkaa seuraavien suomalaisten huomio oli enemmän tai vähemmän kohdistettu Leningradiin, Kansallisen Kokoomuksen puheenjohtaja Jussi Saukkonen Yleisradion *Polttopiste*-ohjelmassa vieraillessaan ja vetäessään yhteen juuri päättyneitä valtiopäiviä harmitteli vielä kerran kaatuneen K.-A. Fagerholmin III hallituksen kohtaloa, jonka hän näki onnistuneen lyhyeksi jääneessä työssään erinomaisesti. Saukkonen perusteli kantaansa ennen kaikkea sen talouselämän piirissä saavuttamilla tuloksilla sekä eduskunnan arvovallan ja parlamentarismien puolustamisella. Arvostelua häneltä saivat osakseen – tälläkin kertaa – kokoonsa nähden suurta vaateliaisuutta hallitusneuvottelujen aikana esittäneet skogilaiset. Ulkopoliittisen tilanteen selvittämisen kokoomusjohtaja totesi kaatuneen ennen muuta yksimielisyyden puutteeseen. Hän ei kuitenkaan suostunut allekirjoittamaan julkisuudessa esitettyjä väitteitä sitä vaivanneesta yhteistyöhengen ja vastuuntunnon puutteesta. Jatkon osalta Saukkonen toivoi eri eduskuntaryhmiltä ja kansanedustajilta halua yhdistää voimat kaikille tärkeiden suurten kysymysten hoitamiseen.

Urho Kekkosen toinen vierailupäivä käynnistyi aamiaisella, jolle oli leimallista pääministeri Nikita Hrushtshevin ja ulkoministeri Andrei Grymykon keskinäinen kinastelu Suomeen liittyvistä asioista. Hrushtshev määritteli Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden viilenemisen alkaneen K.-A. Fagerholmin hallituksen perustamisesta, todeten Väinö Tannerillakin olleen asiaan oma merkityksensä. Gromyko halusi tässä yhteydessä välihuutoon turvautumalla muistuttaa läsnäolijoita myös Väinö Leskisestä, jonka Hrushtshev vakuutti muistavansa. Vaikka Urho Kekkosella olikin ennakkoaavistus isäntänsä puheen yleispiirteistä, oli sen Fagerholmin III hallitukseen sekä suomalaisen lehdistöön kohdistunut arvostelu suorudessaan yllätys hänellekin. Tietyt väitteet hän jätti tarkoituksella oikomatta, koska muisti lehdistön ja etenkin *Uuden Suomen* Moskovan edellisvuoden valtiovierailun vastaavaan tilanteeseen kohdistaman kritiikin. ”Yllättävän poliittiseksi muuttunut” presidentin Leningradin-matka ei heti päättyessäänkään herättänyt *Aamulehdessä* mitään erityisen suurta huomiota. Toisin oli laita *Uudessa Suomessa*, joka matkan vielä ollessa kesken luonnehti sitä suorastaan ”maailmanpoliittiseksi tapahtumaksi”, joka oli ylittänyt presidentin itsensäkin siihen etukäteen kohdistamat odotukset. Tamperelaislehti otti kantaa tehtyyn matkaan ensimmäisen kerran vasta päivänä, jolloin presidenttipari oli jo kotimatalla – ja tuolloinkin vain puolittain. Ulkoministeri Ralf Törngrenin pohjoismaisessa pääministerikokouksessa antamaan lausuntoon viitaten, se suhtautui epäillen yhteispohjoismaisen vapaakauppa-alueen syntymiseen. Sen mukaan Suomen ja muiden Pohjoismaiden mielenkiinto oli ennen kaikkea Euroopan markkinoiden turvaamisessa eikä se katsonut näiden pyrkimysten olevan ristiriidassa Nikita Hrushtshevin juuri Leningradissa rauhaomaisesta rinnakkaiselosta esittämien kannanottojen kanssa.

Urho Kekkosen Leningradin-matkan jälkeen tapahtunut Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden lämpeneminen tuli konkreettisesti todistetuksi heti Helsingin rautatieasemalla, kun Neuvostoliiton suurlähetystöstä presidenttiparia oli vastassa nelihenkinen valtuuskunta vt. asianhoitaja Ivan Filippovin johdolla. Presidentti kiirehti heti samana iltana Yleisradioon pitämään sekä radiossa että televisiossa esitetyn puheen, jossa hän kävi läpi sekä nyt tehdyn vierailun taustaa että sen antia. Hän totesi Ahti Karjalaisen neuvosto-osapuolen kanssa käymissään neuvotteluissa sopineen maiden välisten kauppaneuvottelujen välittömästä käynnistymisestä, kunhan Suomi vain saisi lähetetyksi valtuuskunnan Moskovaan. Nikita Hrushtshevin hän kertoi toivoneen

Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden palauttamista sille tasolle, jolla ne olivat olleet edelliskesäisen Kekkonen Moskovaan tekemän valtiovierailun jälkeen. Painavimmat terveisensä juuri päätyneeltä Leningradin-matkalta Urho Kekkonen toi kuitenkin kotimaiselle lehdistölle, jonka kirjoitteluun hän totesi matkan aikana pidettyjen puheiden perusteella kiinnitetyn Neuvostoliitossa paljon huomiota. Presidentti kertoi neuvostoliittolaisten tulkitsevan suomalaisten lehtien heistä esittämät kielteiset kannanotot laajasta kansalaismielialasta kumpuavaksi, joka aiheutti mielipahaa. Kekkonen ymmärsi kysymyksen olevan heille luonteeltaan myös periaatteellinen: kun oltiin ystäviä, piti käyttäytyä kuin ystävät. Suomen ja Neuvostoliiton välisten suhteiden normalisoimiseksi hän toivoi sanomalehdistöltä pidättyvyyttä ja vakuutti sen olevan hyödyksi nimenomaan suomalaisille itselleen. Urho Kekkonen ei nähnyt mitään estettä maiden välisten hyvien suhteiden jatkumiselle – joskin epäili, etteivät suomalaiset tajunneet niihin liittyvän syksyisen kriisin vakavuutta. Hillitäkseen kansan keskuudessa mahdollisesti esiintyvää levottomuutta, hän vakuutti yhteiskuntajärjestyksen jatkossakin säilyvän Suomessa entisellään.

Tyylilleen uskollisesti sängen pidättyväisesti Urho ja Sylvi Kekkonen Leningradin-matkaa siihen saakka kommentoinut *Aamulehti* toi siitä julki näkemyksiään heti presidentin pitämän radio- ja tv-puheen jälkeen. Ensimmäiseksi se tunnusti tyytyväisyytensä siitä, että Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa vallinnut epävarmuus näytti olevan hälvenemässä. Saman ilmiön se toivoi tapahtuvan myös sisäpolitiikassa. Urho Kekkonen puheeseen tietonsa perustaen se halusi antaa tunnustusta Nikita Hrushtshevin osoittamalle suorapuheisuudelle, muistuttaen kuitenkin yksittäisen suomalaisen puoluejohtajan vaikutusvallan rajallisuudesta samaten kuin siitä, että Väinö Leskinen ei sitä ulkopoliittisissa yhteyksissä edes ollut. Paitsi ”ulkopoliittisen pakkaskauden” päättymisestä, oli tamperelaislehti hyvillään myös siitä, että Hrushtshev oli hyväksynyt V. J. Sukselaisen hallituksen ystävyyspolitiikan jatkon toteuttajana, joka lehden näkemyksen mukaan viimeistään pudotti pohjan simonistien – siis skogilaisten – ja kommunistien hallitusvaatimuksilta. Urho Kekkonen osalta *Aamulehti* totesi hänen olleen lukumääräisesti huomattavassa alakynnessä neuvosto-osapuoleen nähden. Positiivisesti presidentin Leningradin-matkaan näytti suhtautuvan myös Väinö Peltonen. *Jumin* terävä sanankäyttö loisti nyt poissaolollaan, kun hän keskittyi selostamaan niitä eroja, jotka liittyivät mielipiteen julkaisuun suomalaisessa ja neuvostoliittolaisessa

lehdistössä. Tältä pohjalta hän oli valmis laittamaan nyt päättyneen kriisin pitkälti kommunistien ja skogilaisten lehtikirjoittelun syyksi.

Jo presidenttiparin Leningradin-matkan aikana *Aamulehdessä* nimimerkki *Jyykeä* oli kiinnittänyt huomiota presidentin valta-aseman kasvuun maassa, näkemättä sitä kuitenkaan minkäänlaisena ongelmana – siitäkkin huolimatta, että hän totesi olevansa vanhaa käytäntöä edustavan parlamentaarisen demokratian kannalla. Presidentin asemasta keskusteltiin kyllä kokoomuksessa, mutta se rajoittui ajatustenvaihtoon vaalitivasta ja siltä osin päätöksiä näytettiin siirrettävän hamaan tulevaisuuteen. Tällä suhtautumistavalla presidentin Leningradin matkaan se teki selvää pesäeroa sosiaalidemokraatteihin, heidän mielestään tehty matka kun oli Nikita Hrushtshevin kanssa käytyjen kahdenkeskisten neuvottelujen osalta jopa hallitusmuodon vastainen teko. Sosiaalidemokraattien puolueoimikunta antoi asian johdosta jopa julkilausuman, johon kokoomuksen tamperelainen äänenkannattaja *Aamulehti* ei ottanut minkäänlaista kantaa. Se oli omaksunut linjakseen ulkopoliittisen realismin, Paasikiven linjan viitoittaman tien – ilman liialliseen optimismiin taipuvaisia tulevaisuudennäkymiä. Päättyneen kriisin vaiheita käsiteltiin kokoomuksessa tässä yhteydessä vielä kerran, puoluehallituksen puoluevaltuustolle laatiman v. 1958 toimintakertomuksen yhteydessä. Siinä myönnettiin vaalien jälkeen muodostetun laajapohjaisen hallituksen aiheuttaneen kommunistien, sosiaalidemokraattisen opposition sekä maalaisliiton keskuudessa myös ulkopoliittisia epäluuloja. Neuvostokaupassa syntyneet ongelmat puolue näki siinä ilmenneestä epätasapainosta johtuneiksi, joka puolestaan selitti Neuvostoliiton halua siirtää v. 1959 kaupasta Suomen kanssa käymiä neuvotteluja. Kokoomuksen puoluehallitus tulkitsi tämän olleen hallitusopposition päätödiste, kun se katsoi maan ajautuneen ulkopoliittiseen kriisiin. Oman tulevaisuutensa Kansallinen Kokoomus näki joka tapauksessa valoisana, josta kertoi omaa kieltään jo sen käyttöön ottama toimintatunnuskin: *Kansallinen Kokoomus – Eteenpäin*. Siitä suunnasta löytyi puolueelle myös ongelma, joka odotti yhä ratkaisuaan. Se oli nimeltään Urho Kekkonen.

LÄHTEET

1. Arkistolähteet

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA)

Felix Seppälän arkisto

Päiväkirja 3.1.1956 – 13.12.1958.

Porvarillisen Työn Arkisto (PTA)

Kansallinen Kokoomus r.p.

Puoluehallitus ptk 11.1.1952 – 15.4.1959.

2. Julkaistut arkistolähteet

Kekkonen 1976: Kekkonen, Urho, Kirjeitä myllystäni 1. 1956 – 1967. Keuruu.

Paasikivi 1986: Paasikivi, J. K., Paasikiven päiväkirjat 2. 1944 – 1956. Juva.

Suomi 2001: Suomi, Juhani, Urho Kekkonen päiväkirjat 1. 1958 – 1962. Keuruu.

Uino 2000: Uino, Ari (toim.), Viidesti pääministeri. Urho Kekkonen 1950 – 1956. Keuruu.

3. Kirjallisuus

Eskola ja Peltonen 1997: Eskola, Katarina, Peltonen, Eeva (toim.), Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja. Saarijärvi.

Fagerholm 1977: Fagerholm, Karl-August, Puhemiehen ääni. Helsinki.

Hanhimäki 1996: Hanhimäki, Jussi M., Rinnakkaiseloja patoamassa. Yhdysvallat ja Paasikiven linja 1948 – 1956. Saarijärvi.

Hemánus 1975: Hemánus, Pertti, Propaganda sanomalehdissä. Keuruu.

Herlin 1993: Herlin, Ilkka, Kivijalasta harjahirteen. Kustaa Vilkunan yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta. Keuruu.

Holkeri 1970: Holkeri, Harri, ”Hovikelpoinen” puolue? Teoksessa: Korjus, Jaakko, Oikea vaihtoehto. Tampere.

Hyvärinen 1994: Hyvärinen, Matti, Viimeiset taistot. Tampere.

Jokinen, Juhila ja Suominen 2004: Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi, Suominen, Eero, Diskurssianalyysin aakkoset. Jyväskylä.

Jokinen 2011: Jokinen, Jyrki, Löyhästä vaaliorganisaatiosta kiinteäksi puoluejärjestöksi. Kansallisen Kokoomuksen järjestötoiminta ja vaalikampanjat 1944 – 1979. Turku.

Junnila 1962: Junnila, Tuure, Noottikriisi tuoreeltaan tulkittuna. Porvoo.

Kaihari 1981: Kaihari, Kalle, Ratkaiseva ääni (149 – 151). Jännitysvaalit 1956. Toim. Raimo Seppälä. Espoo.

Keränen 1990: Keränen, Seppo, Moskovan tiellä. Urho Kekkonen ja Neuvostoliitto 1945 – 1980. Keuruu.

Koivisto 2005: Koivisto, Jukka, Etulinjasta Etelärantaan. Päiviö Hetemäen poliittinen toiminta vuoteen 1962. Kauniainen.

Korjus 1968: Korjus, Jaakko, Saukkonen, Jussi, Rihtniemi, Juha, Kokoomus eilen ja tänään. Helsinki.

Korjus 1975: Korjus, Jaakko, Juha Rihtniemi. Legenda jo eläessään. Porvoo.

Kuronen 2011: Kuronen, Tuomas, Ritual in constructing strategic leadership mythologies. Helsinki.

Lehtilä 2001: Lehtilä, Hannu, Mainettaan parempi. Valtioneuvos Harri Holkeri. Keuruu.

- Lehtinen 1980: Lehtinen, Lasse, Virolainen tasavallan isäntärenki. Juva.
- Lehtinen 1981: Lehtinen, Lasse, Fagerholm – Kekkonen tasavallan kakkonen. Juva.
- Lehtinen 2002: Lehtinen, Lasse, Aatosta jaloa ja alhaista mieltä. SDP:n ja Urho Kekkonen suhteet 1944 – 1981. Juva.
- Lehtonen 2004: Lehtonen, Mikko, Merkitysten maailma. Tampere.
- Majander 2010: Majander, Mikko, Paasikivi, Kekkonen ja avaruuskoira. Juva.
- Meinander 2010: Meinander, Henrik, Kekkografia. Latvia.
- Mylly 1989: Mylly, Juhani, Traditio, järjestelmä, symbolit. Tutkielmia Suomen poliittisesta kulttuurista 1800- ja 1900-luvuilta. Turun yliopisto. Turku.
- Nevakivi, Hentilä ja Haataja 1993: Nevakivi, Jukka, Hentilä, Seppo, Haataja, Lauri, Poliittinen historia. Johdatus tutkimukseen. Loimaa.
- Nevakivi 1996: Nevakivi, Jukka, Miten Kekkonen pääsi valtaan ja Suomi suomettui. Keuruu.
- Niiranen 2000: Niiranen, Pekka, Kekkonen ja kirkko. Tasavallan presidentti Urho Kekkonen ja Suomen evankelisluterilaisen kirkon suhteet vuosina 1956 – 1981. Jyväskylä.
- Nummivuori 2006: Nummivuori, Petri, Nuori konservatiivi. Tuure Junnila ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1956. Kuopio.
- Polvinen 1999: Polvinen, Tuomo, J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 4. 1944 – 1948. Juva.
- Polvinen 2003: Polvinen, Tuomo, J. K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 5. 1948 – 1956. Juva.
- Saukkonen 1973: Saukkonen, Jussi, Vastuun sukupolvi. Vaasa.

Skog 1971: Skog, Emil, Sosialisti ja patriootti muistelee. Porvoo.

Suomi 1990: Suomi, Juhani, Kuningastie. Urho Kekkonen 1950 – 1956. Keuruu.

Suomi 1992: Suomi, Juhani, Kriisien aika. Urho Kekkonen 1956 – 1962. Keuruu.

Tarkka 2006: Tarkka, Jukka, Isänmaan unilukkari. Päiviö Hetemäen yhteiskunnallinen elämäntyö. Juva.

Tuikka 2007: Tuikka, Timo J., Kekkosen konstit. Urho Kekkosen historia- ja politiikkakäsitykset teoriasta käytäntöön 1933 – 1981. Jyväskylä.

Tuomioja 1986: Tuomioja, Erkki, Sakari Tuomioja Suomalainen sovittelija. Hämeenlinna.

Virolainen 2000: Virolainen, Johannes, Valtioneuvos muistelee. Yhteistyöni Urho Kekkosen kanssa 1933 – 1981. Keuruu.

Vladimirov 1993: Vladimirov, Viktor, Näin se oli... Muistelmia ja havaintoja kulussientakaisesta diplomaattitoiminnasta Suomessa 1954 – 1984. Keuruu.

4. Sanomalehdet

Aamulehti 1954 – 1959.

5. Muut lehdet

Sensaatio Uutiset 2.4., 7.5. ja 27.5.1955.

Ulkopolitiikka 3/2005.

Ulkopolitiikka 4/2005.

Kanava 5/2013.

6. Haastattelut (tv-ohjelmat ja Ylen Elävä Arkisto)

Harri Holkerin haastattelut ohjelmissa ”Punainen lanka”, toimittajana Maarit Tastula, esitys YLE TV2, 22.5.2001 sekä ”Itse asiassa kuultuna Harri Holkeri: valtioneuvos ja rauhantekijä”, toimittajana Leo Lehdistö, esitys YLE TV1, 23.8.2011 (uusinta).

Matti Kekkonen haastattelu ohjelmassa ”Punainen lanka”, toimittajana Maarit Tastula, esitys YLE TV2, 15.1.1999.
http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/matti_kekkonen_tunsi_isansa_ja_isa_poikansa_82190.html#media=82181, katsottu 20.5.2013

7. Muut lähteet (www)

Kaataja, Sampsa ja siinä mainitut lähteet, Korkeakoululaitos saapuu Tampereelle, <http://www.uta.fi/koskivoimaa/arki/1940-60/yliopisto.htm>, luettu 9.12.2006.

Leskelä-Kärki 2009: ”Kirjeiden kulttuurihistoriaa ja tulkinnan ongelmia”.
<http://www.enorssi.fi/virmo/virmo-1/kashisnet/kasvatuksen-historian-tutkimus/kirjeiden-kulttuurihistoriaa-ja-tulkinnan-ongelmia-maarit-leskela-karki/>, luettu 4.9.2011.

Saaranen-Kauppinen, ja Puusniekka 2006: Saaranen-Kauppinen, Anita, Puusniekka, Anna, Diskurssianalyysi.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_6_1.html, luettu 15.5.2013.

Kekkonen 1958: Kekkonen, Urho, Yleisradiossa syksyn 1958 tilanteen johdosta 10.12.1958 pidetty ns. yöpakkaspuhe.
http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/presidentti_kekkosen_yopakaspuhe_47682.html#media=47685, kuunneltu 20.5.2013.

Hyvärinen 2006: Hyvärinen, Matti, Kerronnallinen tutkimus.
http://www.hyvarinen.info/material/Hyvarinen-Kerronnallinen_tutkimus.pdf, luettu 15.8.2013.